

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

**Γυναικείος συνδικαλισμός, εργασία και πολιτική: Το σωματείο
σταφιδεργατριών Αιγίου *Η Αλληλοβοήθεια* (1933 -1950)**

Πρώτος τόμος: Δημογραφική, οικονομική και πολιτική κίνηση,
εργοδότες και σωματειακή δράση

Διπλωματική εργασία της Ελένης Λαγουδάκη

ΑΜ.: 1109ΜΟ15

Επιβλέπων σύμβουλος: Θανάσης Καλαφάτης

Τριμελής επιτροπή: Στέφανος Παπαγεωργίου

Ζαχαρίας Μαθάς-Δεμαθάς

Θανάσης Καλαφάτης

ΜΑΙΟΣ 2012

«Αν είναι αλήθεια πως η αυτογνωσία είναι κάτι απαραίτητο στον άνθρωπο, η ιστορική γνώση είναι ο καλύτερος δρόμος για να οδηγηθούμε σ' αυτή την αυτογνωσία.»¹

¹ Σπύρος Ι. Ασδραχάς, *Ζητήματα Ιστορίας*, Θεμέλιο, Αθήνα 1983, σ. 136.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: Τόπος, άνθρωποι, σταφίδα και πολιτική.....	13
1.1. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ.....	13
1.2. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ 1922-1950	15
1.2.1. ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ	15
1.2.2. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1920-1928.....	17
1.2.3. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1928-1951.....	19
1.2.4. Η ΕΜΦΥΛΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1920-1951 ...	21
1.2.5. ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΚΑΙ ΕΜΦΥΛΟΣ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΤΟ 1928.....	24
1.2.6. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΜΕ ΕΜΦΥΛΟ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟ 1928 ΚΑΙ ΤΟ 1951.....	26
1.3. ΣΤΑΦΙΔΙΚΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ 1911-1950	33
1.3.1. ΕΙΔΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1911-1950	34
1.3.2. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1926-1934	38
1.3.3. ΜΕΣΕΣ ΤΙΜΕΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1927-1938.....	42
1.3.4. ΕΞΑΓΩΓΗ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΤΟΥ ΑΙΓΙΟΥ 1922-1950... ..	44
1.3.5. ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1926-1950	46
1.4. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ 1923-1951	49
1.4.1. ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΥ 1923	49
1.4.2. ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1926-1932.....	50
1.4.3. ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1933-1936.....	55
1.4.4. ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1946-1951.....	59
1.4.5. ΤΑ ΕΡΓΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1926-1950..	64
1.5. ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΤΟΥ '30 ΚΑΙ ΤΟΥ '40.....	66
1.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 1 ^{ου} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: Οι εργοδότες.....	75
2.1. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΤΑΦΙΔΕΜΠΟΡΩΝ	75
2.2. ΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΕΡΓΟΔΟΤΩΝ.....	79
2.3. ΤΑ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ: ΚΤΙΡΙΑ – ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑ – ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ	87
2.4. Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ.....	95
2.5. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ Α.Σ.Ε. Α. ΔΡΟΥΛΙΑΣ (case study).....	100
2.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 2 ^{ου} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	108
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: Το σωματείο των σταφιδεργατριών και το προφίλ των μελών του	110

3.1. ΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΚΟ ΚΛΙΜΑ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ	110
3.2. ΤΑ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ 1933-1950.....	113
3.2.1. Καταστατικό του 1933.....	113
3.2.2. Καταστατικό του 1940.....	118
3.3. ΟΙ ΔΙΟΙΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ 1933-1950	123
3.3.1. 1933-1934.....	123
3.3.2. 1934-1935.....	125
3.3.3. 1938-1942.....	129
3.3.4. 1942-1948.....	132
3.3.5. 1948-1950.....	142
3.4. ΔΟΥΝΑΙ ΚΑΙ ΛΑΒΕΙΝ: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ	150
3.4.1. Η ΠΛΕΥΡΑ ΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ.....	151
3.4.1.1. ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	151
3.4.1.1.1. Μηνιαίες συνδρομές και εγγραφή.....	151
3.4.1.1.2. Άλλα έσοδα	152
3.4.1.2. ΕΚΤΑΚΤΟΙ ΠΟΡΟΙ	154
3.4.2. Η ΠΛΕΥΡΑ ΤΩΝ ΕΞΟΔΩΝ.....	157
3.4.2.1. Γραφική ύλη	157
3.4.2.2. Οικιακά γενικά.....	157
3.4.2.3. Λειτουργικά έξοδα	157
3.4.2.4. Υποχρεώσεις προς τρίτους.....	158
3.4.2.5. Αμοιβές μελών διοικητικών συμβουλίων.....	161
3.4.2.6. Διάφορα έξοδα.....	166
3.4.3. ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	170
3.4.4. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 1939-1953	171
3.4.5. ΗΜΕΡΟΜΙΣΘΙΑ ΕΡΓΑΤΡΙΩΝ	174
3.5. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΩΝ	179
3.6. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΩΝ	190
3.7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 3 ^{ου} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	202
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: Εργοδότες και σταφιδεργάτριες - οι συλλογικές διεκδικήσεις.....	207
4.1. ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ	207
4.2. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 4 ^{ου} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	232
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	235
ΠΗΓΕΣ -ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	240

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι σταφιδεργάτριες του Αιγίου αποτελούσαν τα μέλη του μοναδικού αμιγώς γυναικείου εργατικού σωματείου της πόλης κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Το σωματείο ιδρύθηκε το 1933 με την επωνυμία «Σύνδεσμος Σταφιδεργατριών Αιγίου *Η Αλληλοβοήθεια*» και εξακολουθεί να δραστηριοποιείται στην περιοχή μέχρι σήμερα. Βασική υπόθεση εργασίας είναι η διερεύνηση της αλληλεπίδρασης, της δράσης και του χαρακτήρα του σωματείου με τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις της περιοχής και κατά πόσο οι τελευταίες, δηλαδή οι οικονομικές, βαρύνουν και καθορίζουν τον πολιτικό και συνδικαλιστικό του χαρακτήρα. Για τη διερεύνηση αυτής της υπόθεσης κρίθηκε απαραίτητη η συστηματική ανάλυση του κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού πλαισίου της περιοχής, η ιστορική ανασύσταση του σωματείου, καθώς και η ανάλυση της φυσιογνωμίας των σταφιδεργατριών, οι οποίες δεσμεύτηκαν στη συνδικαλιστική διαδικασία. Δίπλα σ' αυτές τις κύριες υποθέσεις διερευνούνται πολλαπλά θέματα όπως η προέλευση των μελών του σωματείου, η οικονομική τους κατάσταση, οι σχέσεις τους με τους εργοδότες, οι όροι λειτουργίας του σωματείου, η συμβολή του στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη του τόπου, η συμμετοχή του στα πολιτικοκοινωνικά δρώμενα, ο ρόλος του στην προαγωγή και χειραφέτηση της γυναικείας εργασίας στην περιοχή του Αιγίου. Ποια ήταν η φυσιογνωμία αυτών των γυναικών; Ποιες ήταν οι συλλογικές αναπαραστάσεις των άλλων γι' αυτές; Πώς το σωματείο τους κατάφερνε να διαχέεται και να διεισδύει στον κοινωνικό ιστό της πόλης; Ποια ερωτήματα εγείρονται για τις στάσεις και τις πρακτικές των προεδρείων του; Με τη συναφή έρευνα επιχειρείται η ανάδειξη του ρόλου και της εξελικτικής πορείας του σωματείου από την ίδρυσή του ως τις αρχές της δεκαετίας του 1950, δηλαδή στα χρόνια της δικτατορίας του Μεταξά, του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου και της αντίστασης, του εμφυλίου και της κοινωνικοοικονομικής ανάκαμψης που ακολούθησε. Παράλληλα, μέσα από τη λειτουργία και τη δράση του σωματείου προβάλλεται η μικρογραφία της τοπικής κοινωνίας. Δηλαδή, η μικροϊστορία της επαρχίας Αιγιάλειας τη συγκεκριμένη περίοδο.

Για την εκπόνηση της εργασίας αξιοποιήθηκε κατά κύριο λόγο το άγνωστο αρχείο του σωματείου των σταφιδεργατριών (ΑΣΣ), το οποίο έχει διασωθεί ακέραιο, απόκειται στα Γ.Α.Κ. Αιγίου και δεν είχε αποτελέσει έως σήμερα αντικείμενο μελέτης της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής ιστορίας και του συνδικαλιστικού

κινήματος. Επίσης, μελετήθηκαν συστηματικά απογραφές σχετικές με το ανθρώπινο στοιχείο και τους φυσικούς πόρους της περιοχής για όλο το α' μισό του 20ού αιώνα. Το δημοτολόγιο του δήμου Αιγίου (1914-1923) παρείχε σημαντικές πληροφορίες σχετικά με την απογραφή των προσφύγων της επαρχίας Αιγιάλειας το 1923. Τα ιδιωτικά αρχεία εργοδοτών (Δρούλιας) και τραπεζών (Εθνικής Τράπεζας) που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή αποτέλεσαν πολύτιμες πηγές πληροφόρησης. Επίσης, χρήσιμα στοιχεία συλλέχθηκαν από τον τοπικό (*Ερευνα, Νεολόγος Πατρών* κ.α.) και αθηναϊκό τύπο (*ΡΙζοσπάστης*) της εποχής αλλά και μεταγενέστερες εφημερίδες και περιοδικά. Ειδικά το *Σταφιδικόν Δελτίον* που εξέδιδε ο Αυτόνομος Σταφιδικός Οργανισμός (ΑΣΟ) είχε καθοριστική συμβολή στη μελέτη. Τέλος, αξιοποιήθηκαν προφορικές μαρτυρίες, ενώ η γενική και ειδική βιβλιογραφία για την περιοχή και το θέμα συνεισέφεραν σημαντικά.

Η εργασία συνδέεται με τα επιστημονικά πεδία της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ιστορίας, της ιστορικής δημογραφίας και της ιστορίας του συνδικαλιστικού κινήματος. Μεθοδολογικά η διερεύνηση των ερωτημάτων έγινε με τη χρήση της ποιοτικής και ποσοτικής ιστορικής ανάλυσης. Μάλιστα, σε ορισμένα σημεία της εργασίας τα ποσοτικά στοιχεία αφθονούν. Ωστόσο, η ποσοτική ιστορική ανάλυση συνδέεται ιδιαίτερα με τη μελέτη των οικονομικών και δημογραφικών εξελίξεων του τόπου, των εργοδοτών και του σωματείου. Η παράθεση σχεδιαγραμμάτων και πινάκων συμβάλλει προς αυτή την κατεύθυνση αναδεικνύοντας τα στοιχεία που χρήζουν γραμμικής απεικόνισης.

Η εργασία διαρθρώνεται σε τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο, το οποίο αποτελεί ταυτόχρονα και μια εισαγωγική ενότητα, παρουσιάζονται αναλυτικά οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις στην περιοχή της Αιγιάλειας κατά το α' μισό του 20^{ού} αιώνα και ιδιαίτερα την περίοδο 1933-1950. Η ανάλυση αυτή κρίθηκε αναγκαία προκειμένου να συσχετισθεί το βάρος των παραπάνω εξελίξεων στο χαρακτήρα και τη δράση του σωματείου των σταφιδεργατριών. Επιπλέον, η πολυεπίπεδη ανάλυση του συγκεκριμένου μικροχώρου ήταν εισαγωγική και αναγκαία καθώς μας αποδίδει το πλαίσιο μέσα στο οποίο ζούσαν και εργάζονταν οι σταφιδεργάτριες. Πιο συγκεκριμένα, κρίθηκε απαραίτητη η ανάλυση της δημογραφικής διάρθρωσης, η οποία εξετάζεται σε βάθος καθώς αναζητείται το πληθυσμιακό σώμα που τροφοδότησε με ανθρώπινο δυναμικό το σωματείο. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο προσφυγικό στοιχείο το οποίο αποτέλεσε σημαντική δεξαμενή εργατικού δυναμικού. Συστηματικά μελετήθηκε η σταφίδα εφόσον αποτελούσε το

αντικείμενο της εργασίας των μελών του σωματείου. Οι πολιτικές εξελίξεις στην επαρχία εξετάζονται λεπτομερώς διότι αρκετοί εργοδότες είτε είχαν έρεισμα, είτε προέρχονταν από το πολιτικό σώμα της περιοχής. Η μελέτη της κοινωνικής κατάστασης και των βιοτικών συνθηκών κρίθηκε αναγκαία προκειμένου να συσχετισθεί με τη συμπεριφορά και τη δράση των απασχολούμενων σταφιδεργατριών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στους εργοδότες των σταφιδεργατριών - τους σταφιδέμπορους. Παρουσιάζεται η εξέλιξη του σώματος από τον προηγούμενο αιώνα έως το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου. Διερευνώνται οι επιχειρηματικές τους δραστηριότητες, οι σχέσεις τους με τις τοπικές και κεντρικές πολιτικές εξουσίες και η θέση τους στον κοινωνικό ιστό, ενώ ιδιαίτερο βάρος δίνεται στις εργοδοτικές συμπεριφορές τους. Η περιγραφή της εσωτερικής και εξωτερικής μορφολογίας των σταφιδεργοστασίων, οι κανονισμοί από τους οποίους διεπόταν η λειτουργία τους, η δυναμικότητα της απόδοσής τους, βοηθούν να κατανοήσουμε τους χώρους εντός των οποίων εργάζονταν τα μέλη του σωματείου. Η παρουσίαση της τεχνικής επεξεργασίας του προϊόντος, στην αλυσίδα της οποίας εντασσόταν η εργασία των σταφιδεργατριών, κρίθηκε απαραίτητη προκειμένου να γίνουν πληρέστερα κατανοητές οι συνθήκες εργασίας τους. Τέλος, εξετάζεται μία σταφιδική επιχείρηση που δραστηριοποιήθηκε στο χώρο καθ' όλο το εξεταζόμενο διάστημα. Το παράδειγμα αυτό μας παρέχει μια εικόνα των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι εργοδότες- σταφιδέμποροι.

Η ανασύσταση του σωματείου των σταφιδεργατριών αποτυπώνεται στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας. Μετά από μια σύντομη περιγραφή του εργασιακού κλίματος λίγα χρόνια πριν την ίδρυση του σωματείου παρουσιάζεται η ανάλυση των καταστατικών του, η δημοκρατικότητά τους, οι σκοποί, οι προϋποθέσεις ένταξης νέων μελών, η συμμετοχή σε ανώτερα συλλογικά όργανα και άλλα. Κατόπιν προβάλλεται η διοικητική του εξέλιξη από το 1933 μέχρι και το 1950. Εδώ θα γίνει λόγος για τις ενδοσωματειακές τριβές, το ρόλο του αριστερού στοιχείου, τα δείγματα του εργατοπατερισμού. Ύστερα δίνεται η εικόνα της οικονομικής κατάστασης του σωματείου. Εκτός από την ανάλυση των εσόδων και των εξόδων και τη συνοπτική παρουσίαση της γενικότερης οικονομικής του κατάστασης, γίνεται αναφορά και στις αμοιβές των μελών του. Τέλος, αναδεικνύεται η φυσιογνωμία των μελών του σωματείου μέσα από τα δημογραφικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά του σώματος των σταφιδεργατριών. Η προέλευση, ο τόπος κατοικίας, οι ηλικιακές ομάδες των μελών,

τα ειδολογικά χαρακτηριστικά, το κοινωνικό προφίλ, είναι ορισμένα από τα θέματα που εξετάζονται σ' αυτό το εδάφιο προκειμένου να προσδιορισθεί η ταυτότητα των σταφιδεργατριών.

Η αντιπαράθεση μεταξύ των εργοδοτών και των εργαζομένων, η δυναμική που εξελίσσεται μεταξύ τους, οι διαπλοκές στις σχέσεις τους, καθώς και οι συγκρούσεις που επέρχονταν εξετάζονται στο τέταρτο κεφάλαιο. Από την πλευρά των πρώτων παρουσιάζονται οι εργοδοτικές πρακτικές και οι πολιτικές αντιμετώπισης των αιτημάτων του σωματείου. Από την άλλη, παραθέτονται οι εργασιακές συλλογικές δράσεις των σταφιδεργατριών: οι διαμαρτυρίες, οι απεργίες, οι διεκδικήσεις και τα παράπονα προς τους αρμόδιους φορείς, τα ανώτερα συλλογικά όργανα και το κράτος. Αναλυτικά θα αναφερθούμε και στις αποτελεσματικές ή ατελέσφορες προσπάθειες του συλλογικού οργάνου.

Στον επίλογο συνοψίζονται τα συμπεράσματα των επιμέρους κεφαλαίων και υπογραμμίζεται το κύριο συμπέρασμα της εργασίας, ότι δεν αρκεί μόνο η παρέμβαση των οικονομικών παραγόντων και στοιχείων προκειμένου να διαμορφωθεί η φυσιολογία και η συμπεριφορά ενός συνδικαλιστικού σωματείου.

Το παράρτημα απαρτίζεται από πίνακες και διαγράμματα που υποστηρίζουν την παρουσίαση του πρώτου και τρίτου κεφαλαίου, από τα βιογραφικά στοιχεία των εργοδοτών και των σταφιδεργατριών και τις ληφθείσες συνεντεύξεις, καθώς και από διάφορα αρχειακά τεκμήρια και φωτογραφικό υλικό που δίνουν ζωή στις μονότονες περιγραφές και εξιστορήσεις.

Πιθανόν οι απαντήσεις στα ερωτήματα που τέθηκαν να μην είναι πάντα επαρκείς ή ολοκληρωμένες. Οι αδυναμίες των πηγών, η ένδεια των στοιχείων -κυρίως όταν πρόκειται για τη γυναικεία εργατική τάξη-, οι υπεραπλουστεύσεις ή οι ιδιαίτερα σύνθετες σκέψεις, η παραμόρφωση που προκύπτει από τα ψυχρά ποσοτικά στοιχεία απαιτούν από τον ερευνητή υπέρμετρη προσπάθεια, προκειμένου να κάνει τις απαραίτητες σταθμίσεις και να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο αντικειμενικός, ώστε να προσεγγίσει κατά τον καλύτερο τρόπο τα ανθρώπινα στοιχεία της εργάτριας καθεαυτής. Μολαταύτα, ο ταπεινός σκοπός τούτης της μελέτης ήταν να συμβάλει στην προαγωγή της ιστορίας του γυναικείου εργατικού κινήματος, ελπίζοντας να προσθέσει ορισμένα νέα στοιχεία στις ελάχιστες υπάρχουσες πληροφορίες για την ιστορία των εργαζόμενων γυναικών στην Ελλάδα.

Η εργασία αυτή δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς την υποστήριξη και τη συμπαράσταση αρκετών ατόμων. Τη μεγαλύτερη ευγνωμοσύνη οφείλω στον

«δάσκαλό» μου Θανάση Καλαφάτη για πολλούς λόγους. Πρώτα απ' όλα γιατί με πληροφόρησε για την ύπαρξη του συγκεκριμένου αρχείου κατά την αναζήτηση του θέματος της διπλωματικής μου εργασίας. Έπειτα με καθοδήγησε και με βοήθησε καθ' όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών. Ανέχθηκε υπομονετικά και καθυσύχασε τα άγχη και τις αγωνίες μου κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της μελέτης μου. Τέλος, συνέβαλε καθοριστικά στο εν λόγω πόνημα προφέροντάς μου την πολύτιμη εμπειρία του με τις εύστοχες παρατηρήσεις και τις πολύτιμες υποδείξεις. Ευχαριστίες οφείλω και στα μέλη της εξεταστικής επιτροπής Στέφανο Παπαγεωργίου και Ζαχαρία Μαθά-Δεμαθά, οι οποίοι συνεισέφεραν σημαντικά στην τελική διαμόρφωση της εργασίας με τις καίριες ερωτήσεις και τις οξυδερκείς επισημάνσεις τους.

Θερμά ευχαριστώ τον Ανδρέα και τη Λουκία Δρούλια, οι οποίοι με την ευγένεια, τη διακριτικότητα και τη γενναιοδωρία που τους χαρακτηρίζει με βοήθησαν ποικιλοτρόπως. Ιδιαίτερα η συμβολή τους στην αποδοχή μου από την τοπική κοινωνία του Αιγίου υπήρξε καθοριστική. Ξεχωριστές ευχαριστίες οφείλω στο προσωπικό των ΓΑΚ Αιγίου. Στη Μαργαρίτα Καραφωτιά, διευθύντρια των ΓΑΚ Αιγίου την περίοδο κατά την οποία διερευνούσα το αρχειακό υλικό, πρωτίστως για την αυτοθυσία με την οποία διέσωσε κατά το παρελθόν το αρχείο των σταφιδεργατριών και δευτερευόντως γιατί η προθυμία της να με βοηθήσει και η φιλική της συμπεριφορά έκαναν χαρά την εργασία μου εκεί. Οι συνεργάτιδές της Βιβή Ανδρουτσοπούλου, Εύα Κανατσέλη και Ελένη Καπράλου, αρμόδιες για την ταξινόμηση των αρχειακών τεκμηρίων και την εξυπηρέτηση των ερευνητών, δεν θα μπορούσε να είναι υποδεέστερες από τη διευθύντριά τους. Είναι απώλεια για τα ΓΑΚ Αιγίου που καμία δεν εργάζεται πλέον εκεί. Η Κατερίνα Τσίρου, υπεύθυνη του Μουσείου Τύπου Πατρών, ήταν πάντα διαθέσιμη να με εξυπηρετήσει στην αναζήτηση εφημερίδων και περιοδικών διαμέσου του εξαιρετικού προγράμματος που έχει δημιουργήσει στην ιστοσελίδα του μουσείου. Το προσωπικό του Ιστορικού Αρχείου της Εθνικής Τράπεζας, ο Ζήσιμος Συνοδινός και η Μαρία Καραμικέ, με εξυπηρέτησαν υποδειγματικά και για το λόγο αυτό οι ευχαριστίες μου είναι δεδομένες.

Τον Θανάση Κούστα, οικονομικό Διευθυντή της επιχείρησης Κουνινιώτη και τον Γεώργιο Καλαντζόπουλο, συνταξιούχο λογιστή της επιχείρησης *Α.Δρούλιας*, ευχαριστώ θερμά για τον χρόνο που μου αφιέρωσαν και τις πολύτιμες πληροφορίες που μου έδωσαν. Η μελέτη αυτή θα είχε σημαντική έλλειψη χωρίς την εργασία της

Μαργαρίτας Αλεξίου και της Ελένης Εμμανουλοπούλου για τις σταφιδαποθήκες του Αιγίου. Ευγενικά μου την παραχώρησαν και μου επέτρεψαν την αναδημοσίευση φωτογραφικού υλικού.

Θα ήταν παράλειψη να μην ευχαριστήσω και την καθηγήτρια Έφη Αβδελά για τη διαθεσιμότητά της και τις συμβουλές της. Ευγνωμοσύνη χρωστώ και στους καθηγητές των φοιτητικών μου χρόνων Νίκο Βαφέα, Αιμιλία Θεμοπούλου, Κώστα Λαμπρινό και Άννα Μανδυλαρά, οι οποίοι με ενθάρρυναν και με βοήθησαν ο καθ' ένας με τον τρόπο του. Η αρωγή του συναδέλφου μου Δημήτρη Σταθάκη στην καταχώρηση των στοιχείων και τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων ήταν καθοριστική και για το λόγο αυτό τον ευχαριστώ πολύ. Τέλος, χρωστάω πολλά στους δικούς μου ανθρώπους που έζησαν από κοντά την ερευνητική μου προσπάθεια και μου συμπαραστάθηκαν αμέριστα. Για εμένα, τίποτε δεν θα ήταν το ίδιο χωρίς αυτούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: Τόπος, άνθρωποι, σταφίδα και πολιτική

1.1. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ

Μα να, ένα δειλινό, σαν ο ήλιος έπεφτε πίσω από τη λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου, να, φάνηκε περήφανο μαύρο, κατάμαυρο, να προβάλλει από τον κάβο του Λόγγου, το μαύρο εγγλέζικο καράβι, κατ'ευθείαν από το Λίβερπουλ.[...] Θα φόρτωνε το πριμαρόλι. [...] Όλος ο κόσμος με ανακούφιση το είδε, από τα Ψηλαλώνια, από τα Γαλαξειδιώτικα, από την Τεμπελόχαρη, από την παραλία το χρυσοφόρο καράβι...

Πλάτωνας Αναστασόπουλος, «Το πριμαρόλι»²

Ο νομός Αχαΐας βρίσκεται στη βορειοδυτική Πελοπόννησο, έχει έκταση 3.271 τετραγωνικά χιλιόμετρα και πληθυσμό 327.316 κατοίκους³. Μετά την εφαρμογή του σχεδίου *Καλλικράτης* τον Οκτώβριο του 2010 διαιρείται διοικητικά σε πέντε δήμους: Δυτικής Αχαΐας, Ερυμάνθου, Καλαβρύτων, Πατρέων και Αιγιάλειας⁴.

Ο δήμος Αιγιάλειας –τα όρια του οποίου συμπίπτουν με την παλαιότερη επαρχία Αιγιάλειας – βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα του νομού και συνορεύει νότια με τους δήμους Καλαβρύτων και Ερυμάνθου, δυτικά με τον δήμο Πατρέων και ανατολικά με το νομό Κορινθίας⁵. Στη συνέχεια της εργασίας και για λόγους συγκρισιμότητας θα αναφερόμαστε στην Αιγιάλεια ως επαρχία. Η έκτασή της ανέρχεται σε 729,42 τετραγωνικά χιλιόμετρα και ο πληθυσμός της σε 57.993 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 2001⁶. Γεωφυσικά ορίζεται δυτικά από τον ποταμό Μεγανίτη και ανατολικά από τον ποταμό Κριό. Επιπλέον, διατρέχεται από τους ποταμούς Σελινούντα, Κερυνίτη και Βουρραϊκό. Πίσω της έχει τα ορεινά συγκροτήματα του Παναχαϊκού και των Αροανίων (Χελμός), ενώ μπροστά της απλώνεται ο Κορινθιακός κόλπος⁷. Χαρακτηριστικό της περιοχής είναι το ιδιαίτερα χαμηλό υψόμετρο. Συγκεκριμένα, από την απογραφή του 1951 προκύπτει ότι η επαρχία Αιγιάλειας περιλάμβανε το δήμο του Αγίου και 57 κοινότητες οι οποίες ήταν αγροτικές. Εξ αυτών οι 25 ήταν χθαμαλές (μεταξύ αυτών και ο δήμος Αγίου), 16

² Πλάτωνας Αναστασόπουλος, «Το πριμαρόλι» στο: *Λαογραφικά Σταχυολογήματα από το Αίγιον*, Αθήνα 1973, εκδόσεις Ν. Σάκκουλα, σ.104.

³ ΕΣΥΕ, Απογραφή του πληθυσμού – κατοίκων της 18ης Μαρτίου 2001, τόμος Ι, Πειραιάς 2009.

⁴ Υπουργείο Εσωτερικών, όπως βρίσκεται στο δικτυακό τόπο: www.ypes.gr/el/Regions/.../ahaias/

⁵ Στο ίδιο.

⁶ ΕΣΥΕ, Απογραφή του πληθυσμού – κατοίκων της 18ης Μαρτίου 2001, τόμος Ι, Πειραιάς 2009.

⁷ Θανάσης Καλαφάτης, *Αγροτική πίστη και οικονομικός μετασχηματισμός στη Β. Πελοπόννησο, Αιγιάλεια τέλη 19^{ου} αιώνα*, τόμος Α', ΜΙΕΤ, Αθήνα 1990, σ. 113-4.

ημιορεινές και 17 ορεινές. Σε ότι αφορά τον πληθυσμό της αγροτικής περιφέρειας στις χθαμαλές εκτάσεις κατοικούσαν (το 1951) 14.309 άτομα, στις ημιορεινές 7.912 και στις ορεινές 4.907. Ειδικότερα, σε υψόμετρο άνω των 800 μέτρων υπήρχαν μόνο 10 οικισμοί, οι οποίοι κατοικούνταν συνολικά από 422 κατοίκους⁸.

Η πόλη του Αιγίου προσδιορίζεται γεωφυσικά ανάμεσα στους ποταμούς Σελινούντα και Μεγανίτη (κοινώς Γαιδουροπνίχτη). Είναι κτισμένη αμφιθεατρικά και απλώνεται σε τρία επίπεδα: την παραλία - λιμάνι (κάτω πόλη), τα γαλαξιδιώτικα (περιοχή Αγ. Ανδρέα) και την άνω πόλη όπου βρίσκεται το διοικητικό και ιστορικό κέντρο και ο συνοικισμός. Το μεγαλύτερο μέρος της εκτείνεται στην άνω πόλη ενώ ο παραλιακός συνοικισμός εκτείνεται από τη θέση Μυρτιά μέχρι τον Άγιο Νικόλαο. Οι ονομασίες των συνοικισμών του Αιγίου έχουν διάκριση την καταγωγή (π.χ. τα γαλαξιδιώτικα) αλλά κυρίως τις εκκλησιαστικές αναφορές (συνοικία Φανερωμένης, Εισοδίων, Ταξιαρχών κ.α.), οι οποίες λειτουργούν μέχρι και σήμερα⁹.

Σε όλη τη διάρκεια του α' μισού του 20^{ου} αιώνα την συγκέντρωση, την επεξεργασία και την εξαγωγή του σταφιδοκάρπου εξυπηρετούσε η κάτω πόλη. Η καλλιέργεια και εμπορία της σταφίδας μετασχημάτιζε οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά το συγκεκριμένο μικροχώρο. Τα σταφιδεργοστάσια της παραλίας έδιναν πνοή στην πόλη την εποχή της επεξεργασίας του προϊόντος. Στο Αίγιο υπήρχε εργασία: σταφίδες, ελιές, κτήματα, εμπόριο, βιοτεχνίες, κάποια εργοστάσια, αρχοντικά σπίτια. Τα εργατικά χέρια ήταν απαραίτητα. Μετά τη μικρασιατική καταστροφή θα ήταν διαθέσιμα εν αφθονία και σε αυτή την περιοχή της Ελλάδας.

⁸ Βασίλειον της Ελλάδος, ΕΣΥΕ, Αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού της 7ης Απριλίου 1951, τόμος Ι, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου 1961.

⁹ Καλαφάτης, ό.π., τόμος Α' σ. 115 και τόμος Β', Αθήνα 1991, σ.163

1.2. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ 1922-1950

1.2.1. ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ

... φθάσαντες το 1922 κακὴν κακῶς να φύγωμεν και ως ράκη να φθάσωμεν ὅσοι γλυτώσαμε εις Ελλάδα [...] κρυφά με ένα πλοίο εκ Χουχλιών. Ὑστερα από ένα μήνα ἔφυγαν οι χωριανοί μου. Το πλοίο τους ἔβγαλε εις το Αἴγιον. Ἀπέμειναν ἐκεῖ ολίγοι, ἄλλοι πήγαν στην Κρήτη, στην Ἀμουλιανή και αλλού...

Ευδόξιος Δοξιάδης¹⁰

Οι πρώτοι πρόσφυγες της επαρχίας Αιγιάλειας ἔφθασαν στο Αἴγιο το καλοκαίρι του 1922. Αποτελούνταν περίπου από 1.000 Πόντιους και 2.000 Καυκάσιους¹¹. Τον Οκτώβριο της ἴδιας χρονιάς ἤλθαν ἄλλοι 4.000 από την επαρχία Προικοννήσου Προποντίδος. Σύμφωνα με την απογραφή της 1^{ης} Απριλίου 1923 αποτελούνταν από 1.535 ἄνδρες και 1.733 γυναῖκες (σύνολο 3.268). Από αυτούς οι 1.079 ἄνδρες και οι 1.256 γυναῖκες (σύνολο 2.335) απογράφησαν στην πόλη του Αἰγίου, ενώ οι υπόλοιποι στις κοινότητες της επαρχίας¹². Μάλιστα, στο δημοτολόγιο του δήμου Αἰγίου (1914-1923) βρέθηκαν απογραμμένες περίπου σαράντα προσφυγοπούλες τις οποίες θα συναντήσουμε αργότερα ως μέλη του σωματείου των σταφιδεργατριών¹³. Τελικά στην επαρχία Αιγιάλειας παρέμειναν, τουλάχιστον μέχρι την απογραφή του 1928, 2.068 πρόσφυγες (936 ἄνδρες και 1.132 γυναῖκες) εκ των οποίων οι 1.792 διέμεναν στην πόλη του Αἰγίου¹⁴.

Η συντριπτική πλειοψηφία των προσφύγων της Αιγιάλειας προερχόταν από χωριά των νήσων της Προποντίδας, τα λεγόμενα Προικοννήσια (Μαρμαράς, Κούταλη Αφησιά, Πασαλιμάνι ή Αλώνησος.), ενώ αρκετοί κατάγονταν και από τα χωριά της χερσονήσου της Κυζίκου (Αρτάκη, Ρόδα, Χαβουντζή κ.ά.). Ακόμα, λίγοι ἤλθαν από τις περιοχές του Πόντου και της Σμύρνης, ενώ λιγότεροι από τη Βόρεια

¹⁰ Ο Ευδόξιος Δοξιάδης από το χωριό Βόρι της επαρχίας Προικοννήσου κατέθεσε στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών τις αναμνήσεις του από τον τόπο του και αναφέρεται στην άφιξη συμπατριωτών του στο Αἴγιο. Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αρχείο χειρογράφων, κωδικός αναγνώρισης GR-KMS-30508100.

¹¹ Ρίτα Καραφωτιά, «Οι πρόσφυγες του Αἰγίου», Περιοδικό *Ρίζες*, τεύχος 5^ο, Αἴγιο, Οκτώβριος 2003, σ. 7-10 · Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 51/24.7.1922, 52/31.7.1922, 62/23.10.1922, 63/30.10.1922.

¹² Υπουργεῖον Υγιεινῆς, Πρόνοιας και Αντιλήψεως, Τμήμα Στατιστικῆς, Απογραφή προσφύγων ενεργηθεῖσα κατ' Απρίλιον 1923, εν Αθήναις, εκ του εθνικοῦ τυπογραφείου 1923.

¹³ ΓΑΚ Αἰγίου, Δημοτολόγιο 1914-1923, κωδικός αναγνώρισης GRGSA-AIG_MUN049.00.F000001, ὅπως βρίσκεται στο δικτυακό τόπο: <http://arxheimnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=330>

¹⁴ ΓΣΥΕ, Στατιστικά αποτελέσματα της απογραφῆς του πληθυσμοῦ της Ελλάδος της 15-16 Μαΐου 1928, τόμος I, Πραγματικός και νόμιμος πληθυσμός – πρόσφυγες, εν Αθήναις, εκ του εθνικοῦ τυπογραφείου 1933.

Ήπειρο, τη Ρωσία, τη Ρουμανία κ.α.¹⁵. Αρχικά στεγάσθηκαν στα σχολεία και τις σταφιδαποθήκες της παραλίας. Οι αντιρρήσεις πολλές γιατί ήταν φθινόπωρο και τα σχολεία και οι σταφιδαποθήκες έπρεπε να λειτουργήσουν. Το χειμώνα της ίδιας χρονιάς κατασκευάσθηκαν παραπήγματα στο σιδηροδρομικό σταθμό, τα οποία όμως δεν έλυσαν το πρόβλημα. Ελλείψη κρατικής μέριμνας η κοινωνία του Αιγίου προσπάθησε να ανακουφίσει τους πρόσφυγες με εράνους και ιδιωτικές πρωτοβουλίες¹⁶. Γενικά οι πρόσφυγες του Αιγίου τακτοποιήθηκαν σχετικά ταχύτερα από άλλα μέρη της Ελλάδας και μέχρι το 1929 είχαν παραδοθεί δύο συνοικισμοί, της Δεξαμενής και της Τεμένης¹⁷. Οι πρόσφυγες του Αιγίου ίδρυσαν το 1929 το Σύλλογο Προσφύγων Αιγίου *Η Προποντίς* για την προάσπιση των συμφερόντων και τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους, ο οποίος έπαιξε σημαντικό ρόλο στην περαιτέρω εγκατάσταση και διαμονή τους στο Αίγιο¹⁸.

Οι τόποι έλευσης των προσφύγων του Αιγίου ως ημιαγροτικές και ημиеμπορικές περιοχές διέθεταν πληθυσμό που ήταν συνδεδεμένος τόσο με τη γη, όσο και με τη θάλασσα. Τόσο με την αγροτική παραγωγή, όσο και με το εμπόριο. Το αποδεικνύει η μεγάλη ποικιλία των επαγγεμάτων που ασκούσαν: αγροτικά (όπως η καλλιέργεια της σταφίδας, των σύκων και άλλων εμπορεύσιμων προϊόντων), ναυτιλιακά και εμπορικά. Δηλαδή, ήταν συνήθως ψαράδες, αγρότες, έμποροι ή τεχνίτες, συσπειρώνονταν δε σε σωματεία. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα σωματεία της κοινότητας της Αρτάκης Κυζίκου: των παντοπωλών, των ναυτικών (σωματείο του Αγίου Νικολάου), των μεταφορέων (σωματείο των Αγίων Θεοδώρων), των αμπελουργών, των υποδηματοποιών, των κτιστών. Σχεδόν όλα τα χωριά των Μητροπόλεων της Προικοννήσου και της Κυζίκου διέθεταν αλληλοδιδασκτικά σχολεία, συνήθως μικτά, με αρκετούς μαθητές και μαθήτριες¹⁹. Οι γραπτές μαρτυρίες προσφύγων της περιοχής με τη νεοελληνική, ορθογραφημένη γλώσσα και τα καλλιγραφικά γράμματα υποδηλώνουν τη μόρφωση και την καλλιέργειά τους²⁰.

¹⁵ Για τους κύριους τόπους έλευσης των προσφύγων βλ. παράρτημα, ενότητα 3.2, πίνακα καταρτισμένο με βάση το δημοτολόγιο του δήμου Αιγίου από την απογραφή των προσφύγων το 1923.

¹⁶ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα, 53/14.5.1922· 57/11.9.1922.

¹⁷ Καραφωτιά, ό.π., σ.7-10.

¹⁸ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 376/23.6.1929.

¹⁹ Σία Αναγνωστοπούλου, Μικρά Ασία, 19ος αι. – 1919, οι ελληνορθόδοξες κοινότητες. Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σ. 353-354.

²⁰ Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αρχείο χειρογράφων, GR-KMS-30508300, συγγραφέας Λάμπρου Αδαμάντιος, καταγωγή Αφησιά, ημερομηνία εισαγωγής 1959· GR-KMS-30508100, συγγραφέας Δοξιάδης Ευδόξιος, καταγωγή Βόρι- Πασαλιμάνι, ημερομηνία εισαγωγής 1960· GR-KMS-30516900, συγγραφέας Λουκάκης Ιωάννης, καταγωγή Αφησιά, ημερομηνία

Παρά τους αρχικούς φόβους των κατοίκων του Αιγίου οι πρόσφυγες αποδείχθηκαν εργατικοί, προοδευτικοί και τελικά ενσωματώθηκαν στην αιγιώτικη κοινωνία προσφέροντας σε διάφορους τομείς²¹.

1.2.2. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1920-1928

Με την έλευση των προσφύγων επήλθαν καθοριστικές αλλαγές στο νομό Αχαΐας και Ήλιδος²² εφόσον η απογραφή των προσφύγων που διενεργήθηκε το 1923 καταγράφει εδώ το μεγαλύτερο ποσοστό τους στην Πελοπόννησο, δηλαδή 40,11%. Συνολικά στην Πελοπόννησο έφθασαν 46.841 πρόσφυγες εκ των οποίων οι 18.788 (8.173 άνδρες και 10.615 γυναίκες) απογράφηκαν στο νομό Αχαΐας και Ήλιδος. Στην επαρχία Αιγιάλειας καταγράφονται 3.268 πρόσφυγες (1.535 άνδρες και 1.733 γυναίκες) δηλαδή ποσοστό 17,39%. Έτσι ο πληθυσμός του νομού κατά το διάστημα 1920/1928 αυξάνεται κατά 15,95% εφόσον από 276.526 άτομα το 1920 αριθμεί 320.623 το 1928, ενώ η επαρχία Αιγιάλειας από 28.816 κατοίκους το 1920 μετρά 32.180 το 1928 δηλαδή αύξηση 11,67%. Εξετάζοντας αναλυτικότερα την επαρχία διαπιστώνουμε ότι ενώ η συγκέντρωση του πληθυσμού της σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό του νομού για το διάστημα 1920/1928 παρέμεινε σταθερή περίπου στο 10%, η πυκνότητα των κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο αυξήθηκε από 56,39% σε 62,97 %.

Ειδικότερα στο Αίγιο, το εν λόγω διάστημα παρατηρείται μια αύξηση του πληθυσμού της πόλης 45,27% καθώς η κοινότητα του Αιγίου²³ από 7.746 κατοίκους το 1920 αριθμεί 11.253 το 1928. Παρόλο που η συγκέντρωση του πληθυσμού δεν παρουσιάζει αξιοσημείωτη μεταβολή (από 2,80% το 1920 αυξάνεται σε 3,51% το 1928), εντούτοις η πυκνότητα έχει σημαντική αύξηση, καθώς οι κάτοικοι της πόλης ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο αυξάνονται από 455,65 το 1920 σε 662,94 το 1928. Σημαντικό ρόλο σε αυτή την αύξηση προφανώς διαδραμάτισαν οι πρόσφυγες, οι οποίοι στην απογραφή του 1923 αποτελούσαν το 30,14% των κατοίκων της πόλης και μόνο το 4,43% των κατοίκων των κοινοτήτων.

εισαγωγής 1961· GR-KMS-30528300, συγγραφέας Αδαμαντίδου Ναταλία, καταγωγή Χηλή - Αρτάκη, ημερομηνία εισαγωγής 22/6/1965.

²¹ Καραφωτιά, ό.π., σ. 7-10.

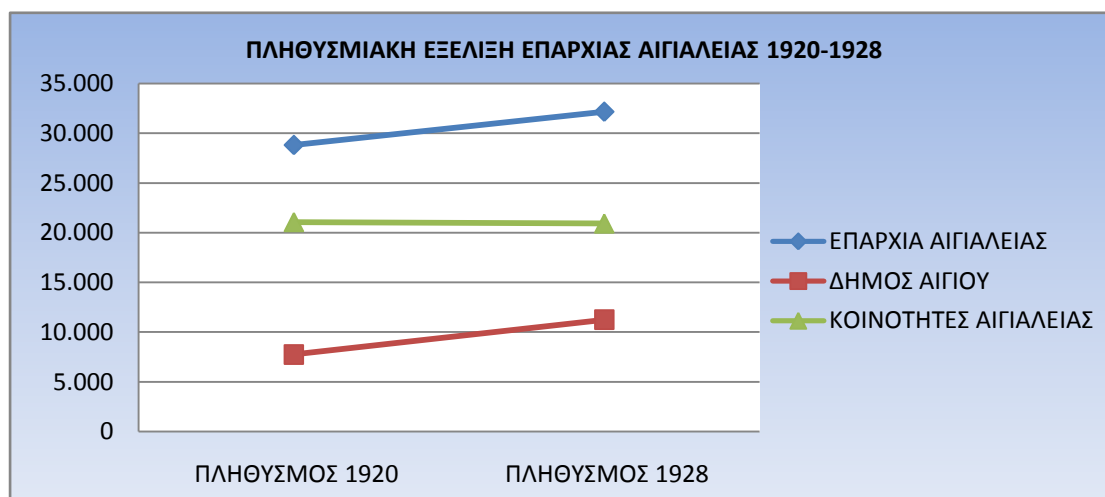
²² Ο νομός Ηλείας αποσπάστηκε διοικητικά από τον νομό Αχαΐας και Ήλιδος στον οποίο υπαγόταν και αποτέλεσε ξεχωριστό νομό με το από 16.4.1930 διάταγμα.

²³ Δηλαδή το Αίγιο, το λιμάνι του Αιγίου και ο Άγιος Αθανάσιος.

Εξετάζοντας την πληθυσμιακή εξέλιξη των κοινοτήτων της επαρχίας Αιγιάλειας²⁴ το ίδιο χρονικό διάστημα (1920-1928), διαπιστώνουμε μια ελάχιστη μείωση του πληθυσμού τους της τάξεως του 0,68% παρόλο που το ένα τρίτο περίπου των προσφύγων²⁵ που έφθασαν στην επαρχία εγκαταστάθηκαν στις αγροτικές περιοχές της. Προφανώς αυτή η εκροή οφείλεται σε μετακίνηση πληθυσμού είτε προς το αστικό κέντρο είτε προς άλλες κατευθύνσεις.

Στο Αίγιο λοιπόν, υπήρξε εισροή γηγενούς πληθυσμού από τις κοινότητες της επαρχίας - το 1928 ήδη ο αριθμός των προσφύγων της πόλης είχε μειωθεί κατά 543 άτομα - αλλά πιθανόν και από τις όμορες περιοχές. Η πληθυσμιακή εξέλιξη της επαρχίας Αιγιάλειας κατά το διάστημα 1920/1928 αποτυπώνεται στο διάγραμμα 1.

Διάγραμμα 1

Πηγή: Διεύθυνση Στατιστικής απογραφή 1920, Τμήμα Στατιστικής, απογραφή προσφύγων 1923, ΓΣΥΕ, απογραφή 1928

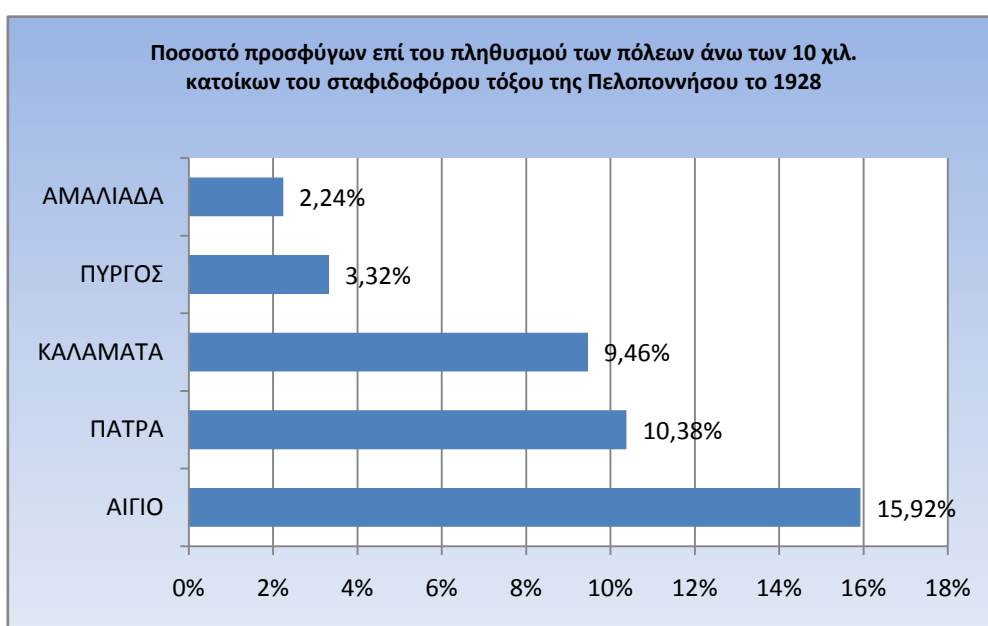
Είναι γεγονός ότι ήδη από το τέλος του 19^{ου} αιώνα η πόλη του Αιγίου, ως ένα από τα κέντρα σταφιδεμπορίου της δυτικής Πελοποννήσου, ήταν μια ταχύτατα αναπτυσσόμενη πόλη εξαιτίας των εμπορευματικών καλλιεργειών και του εξαγωγικού εμπορίου που ανθούσε εδώ. Ο πληθυσμός της πόλης από 5.311 κατοίκους που αριθμούσε το 1879 έφθασε τις 7.880 το 1901 και τις 7.596 λίγο πριν

²⁴ Το 1920 η επαρχία Αιγιάλειας αριθμεί 33 κοινότητες, ενώ το 1928 αριθμεί ένα δήμο, του Αιγίου, και 40 κοινότητες.

²⁵ Σύμφωνα με την απογραφή του υπουργείου Υγιεινής, Τμήμα Στατιστικής, που διενεργήθηκε τον Απρίλιο του 1923, από τους 3.268 πρόσφυγες που απογράφησαν στην επαρχία Αιγιάλειας, οι 2.335 απογράφησαν στην πόλη του Αιγίου. Με τον αριθμό αυτό σχεδόν συμφωνεί η απογραφή που διεξήγαγε ο δήμος Αιγίου, καθώς το δημοτολόγιό του εμφανίζει 2.497 πρόσφυγες.

τη μικρασιατική καταστροφή το 1920²⁶. Σε σύγκριση με τις υπόλοιπες μεγάλες πόλεις της Πελοποννήσου (όσες αριθμούσαν άνω των 10.000 κατοίκων), εδώ υπήρξε η μεγαλύτερη συγκέντρωση προσφύγων σε σχέση με το ντόπιο πληθυσμό. Το 1928 οι πρόσφυγες του Αιγίου αποτελούσαν το 15,92% του πληθυσμού του έναντι 10,38% στην Πάτρα, 9,46% στην Καλαμάτα, 3,89% στην Τρίπολη, 3,32% στον Πύργο και 2,24% στην Αμαλιάδα²⁷. Η συγκέντρωση των προσφύγων στις πόλεις του σταφιδοφόρου τόξου της Πελοποννήσου που ορίζεται από τις πόλεις Αίγιο-Πάτρα-Αμαλιάδα-Πύργο-Καλαμάτα απεικονίζεται στο διάγραμμα 2.

Διάγραμμα 2

1.2.3. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1928-1951

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στην πληθυσμιακή εξέλιξη της επαρχίας Αιγιάλειας από το 1928 έως την απογραφή του 1951, η οποία συμπίπτει με το τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος της παρούσας μελέτης. Στο διάστημα αυτό μεσολάβησε μια ακόμα απογραφή του πληθυσμού, το 1940, η οποία λόγω των έκτακτων συνθηκών παρουσιάζει αρκετές ελλείψεις. Το διάστημα 1928/1940 ο νομός Αχαΐας παρουσίασε αύξηση του πληθυσμού του κατά 16,61% καθώς από 190.422 κατοίκους το 1928 έφθασε τους 222.060 το 1940. Από τις τρεις επαρχίες του νομού τη

²⁶ Λίλα Λεοντίδου, *Πόλεις της σιωπής, εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909-1940*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα 1989, δεύτερη έκδοση 2001, σ. 59-60.

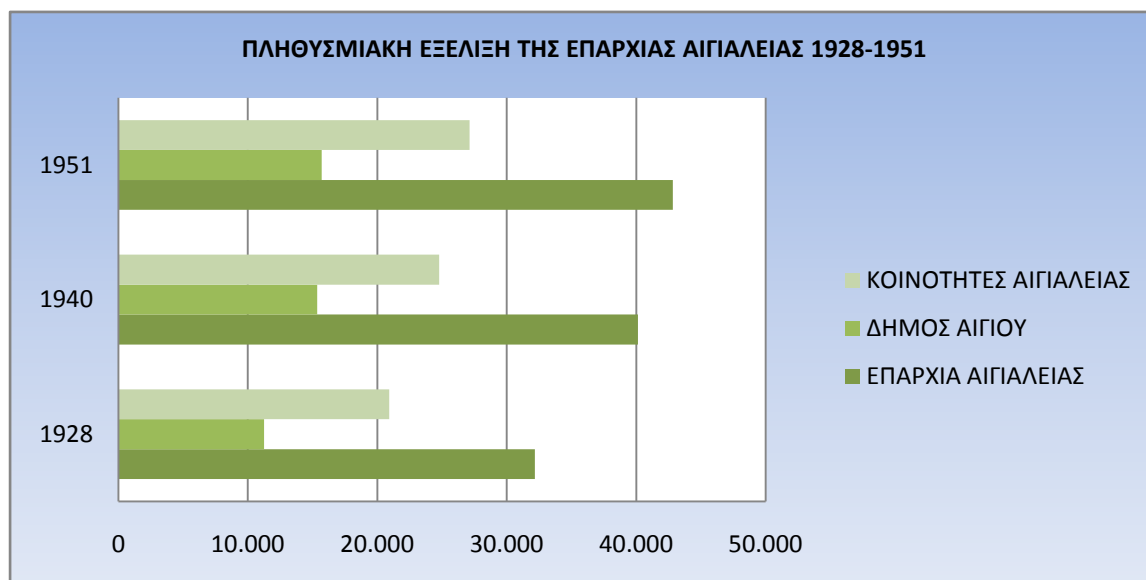
²⁷ Στο ίδιο, σ. 162.

μεγαλύτερη αύξηση του πληθυσμού της παρουσίασε η επαρχία Αιγιάλειας με ποσοστό 24,69%. Πιο αναλυτικά η επαρχία Αιγιάλειας από 32.180 κατοίκους το 1928 αριθμούσε 40.125 το 1940. Παρατηρώντας τη φυσική κίνηση του πληθυσμού (γεννήσεις-θάνατοι) κατά τη δεκαετία 1928/1938 καταλήγουμε σε ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με τη μετακίνηση του πληθυσμού. Η επαρχία Αιγιάλειας σημείωσε το διάστημα αυτό φυσική αύξηση του πληθυσμού της κατά 4.692 άτομα. Ωστόσο, στην απογραφή του 1940 εμφανίζει αύξηση του πληθυσμού της κατά 7.945 άτομα. Το γεγονός αυτό μας οδηγεί στην πιθανή υπόθεση ότι στο διάστημα που μεσολάβησε ανάμεσα στις δυο απογραφές (1928-1940) υπήρξε εισροή πληθυσμού στην επαρχία. Η εισροή αυτή αντιστοιχεί σε τουλάχιστον 3.253 άτομα. Το διάστημα που ακολούθησε μέχρι την επόμενη απογραφή, το 1951, η επαρχία Αιγιάλειας σημείωσε περαιτέρω αύξηση του πληθυσμού της κατά 6,73% φθάνοντας τους 42.827 κατοίκους. Κάνοντας μια συνολική αποτίμηση της πληθυσμιακής εξέλιξης της επαρχίας κατά το διάστημα 1928/1951, ο ρυθμός μεταβολής του πληθυσμού της είναι αυξητικός με ποσοστό 33,09% (10.647 κατοίκους), το μεγαλύτερο του νομού Αχαΐας, καθώς ακολούθησε η επαρχία Πατρών με αύξηση 30,40% (35.933 κατοίκους), ενώ η επαρχία Καλαβρύτων παρουσίασε μείωση 20,31% (-8.131 κατοίκους).

Εξετάζοντας ειδικότερα το δήμο Αιγίου και τις κοινότητες της επαρχίας Αιγιάλειας το διάστημα 1928/1940 παρατηρούμε μια θεαματική μεταβολή του πληθυσμού της πόλης της τάξης του 36,49%, καθώς αυξήθηκε ο πληθυσμός της από 11.253 άτομα το 1928 σε 15.359 άτομα το 1940. Οι κοινότητες παρουσίασαν αύξηση 18,34% με τον πληθυσμό να μεταβάλλεται από 20.927 σε 24.766 άτομα. Η αύξηση των κατοίκων της πόλης οφείλεται σε εισροή πληθυσμού καθώς από τη μελέτη της φυσικής κίνησης του πληθυσμού της πόλης για το διάστημα 1929-1938 προέκυψε υπεροχή των γεννήσεων κατά 1.221 άτομα, ενώ η αύξηση του πληθυσμού ήταν 4.106 άτομα. Το επόμενο διάστημα, 1940/1951, η σειρά αντιστρέφεται, καθώς τώρα προηγούνται οι κοινότητες της επαρχίας στην αύξηση του πληθυσμού με 9,54% και ακολουθεί η πόλη με 2,21%. Ο πληθυσμός που καταγράφεται είναι 27.128 κάτοικοι στις κοινότητες της επαρχίας και 15.699 στην πόλη του Αιγίου. Δηλαδή, στο διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ των δύο απογραφών στον πληθυσμό του Αιγίου προστέθηκαν μόνο 340 κάτοικοι ενώ στον πληθυσμό των κοινοτήτων 2.362 κάτοικοι. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι σημειώθηκε μια μικρή αποκέντρωση του πληθυσμού της πόλης. Η συνολική αποτίμηση της πληθυσμιακής εξέλιξης του Αιγίου και των κοινοτήτων της επαρχίας Αιγιάλειας το διάστημα 1928/1951, όπως αποτυπώνεται και

στο παρακάτω γράφημα 3, έχει θετική μεταβολή καθώς στο Αίγιο παρουσιάζεται αύξηση του πληθυσμού κατά 4.446 άτομα και ποσοστό 39,51%, ενώ στις κοινότητες κατά 6.201 άτομα και ποσοστό 29,63%.

Διάγραμμα 3

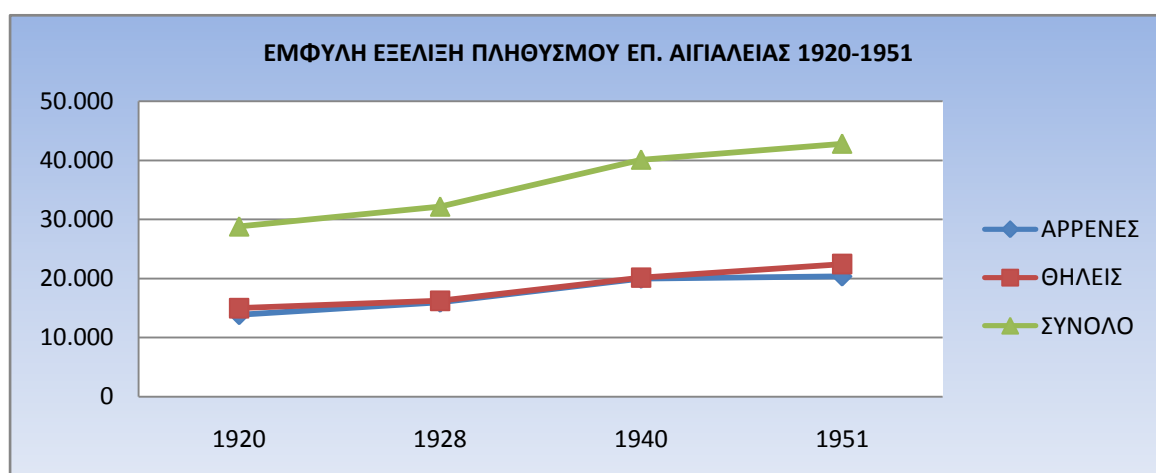
Πηγή: Διεύθυνση Στατιστικής, απογραφή 1920, Τμήμα Στατιστικής απογραφή 1923, ΓΣΥΕ, απογραφή 1928, ΓΣΥΕ, απογραφή 1940, ΕΣΥΕ απογραφή 1951

1.2.4. Η ΕΜΦΥΛΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1920-1951

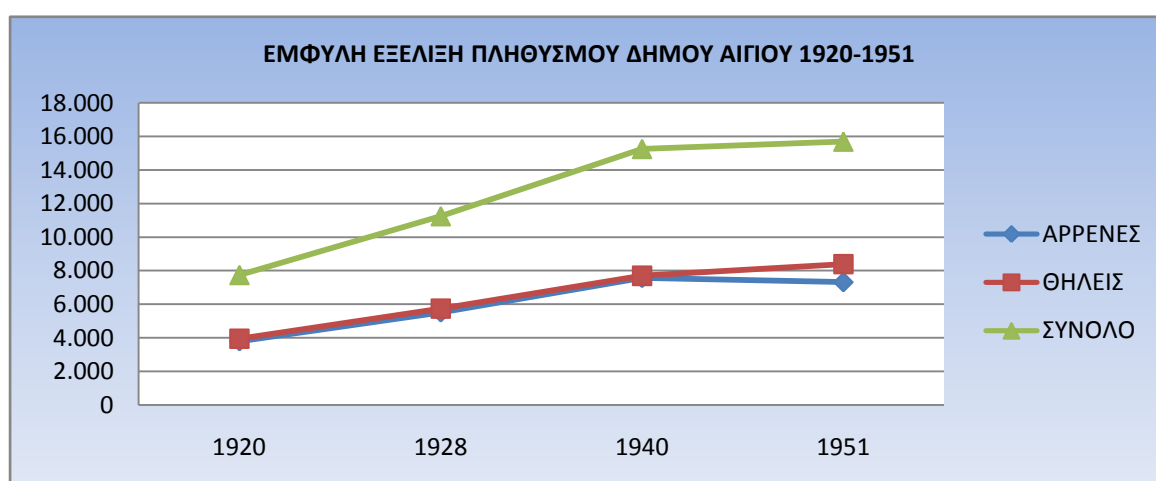
Ας παρακολουθήσουμε την έμφυλη εξέλιξη του πληθυσμού της επαρχίας Αιγιαλείας πριν την έλευση των προσφύγων έως την απογραφή του 1951. Η απογραφή του 1920 καταγράφει στην επαρχία 14.978 γυναίκες και 13.838 άνδρες εκ των οποίων 3.948 γυναίκες και 3.798 άνδρες κατοικούν στην πόλη του Αιγίου. Στο σύνολο του πληθυσμού της επαρχίας οι γυναίκες υπερτερούν των ανδρών καθώς αποτελούν το 51,98% του πληθυσμού. Το ποσοστό αυτό αυξάνεται ελαφρά σε 52,35% όταν αναφερόμαστε στις κοινότητες της επαρχίας και μειώνεται κατά μια μονάδα σε 50,97% για την πόλη. Στις επόμενες απογραφές του 1928 και του 1940 η πρωτοκαθεδρία των γυναικών συνεχίζεται. Το 1928 αποτελούν το 50,46% του πληθυσμού της επαρχίας δηλαδή 16.238 άτομα, το 50,96% του πληθυσμού της πόλης, δηλαδή 5.735 γυναίκες και το 50,19% του πληθυσμού των κοινοτήτων, 10.503 γυναίκες. Το 1940 αποτελούν το 50,19% του πληθυσμού της επαρχίας δηλαδή 20.139

γυναίκες, το 50,38% του πληθυσμού της πόλης, δηλαδή 7.688 άτομα και το 50,07% του πληθυσμού των κοινοτήτων, δηλαδή 12.451 γυναίκες. Στην επόμενη απογραφή του 1951 η διαφορά μεταξύ των δύο φύλων είναι μεγαλύτερη καθώς οι γυναίκες στο νομό Αχαΐας αποτελούν το 52,42% του πληθυσμού δηλαδή 22.450, στην πόλη του Αιγίου το 53,39%, δηλαδή 8.382 άτομα και το 51,86% στις κοινότητες με 14.068 άτομα. Το συμπέρασμα που συνάγεται από την εξέταση της έμφυλης εξέλιξης του πληθυσμού εντός της επαρχίας Αιγιάλειας, όπως αυτή αποτυπώνεται σχηματικά στα παρακάτω διαγράμματα 4, 5 και 6, είναι ότι ο πληθυσμός της επαρχίας αυξάνεται σταδιακά καθ'όλη τη διάρκεια του εξεταζόμενου διαστήματος με τη μεγαλύτερη άνοδο να παρουσιάζεται το διάστημα 1928/1940. Το ίδιο συμβαίνει και στην πόλη του Αιγίου αλλά και στις κοινότητες της επαρχίας. Οι γυναίκες κατέχουν συνεχώς ένα μικρό αριθμητικό προβάδισμα έναντι των ανδρών πιθανότατα ως αποτέλεσμα των πολέμων και των άλλων εθνικών περιπετειών.

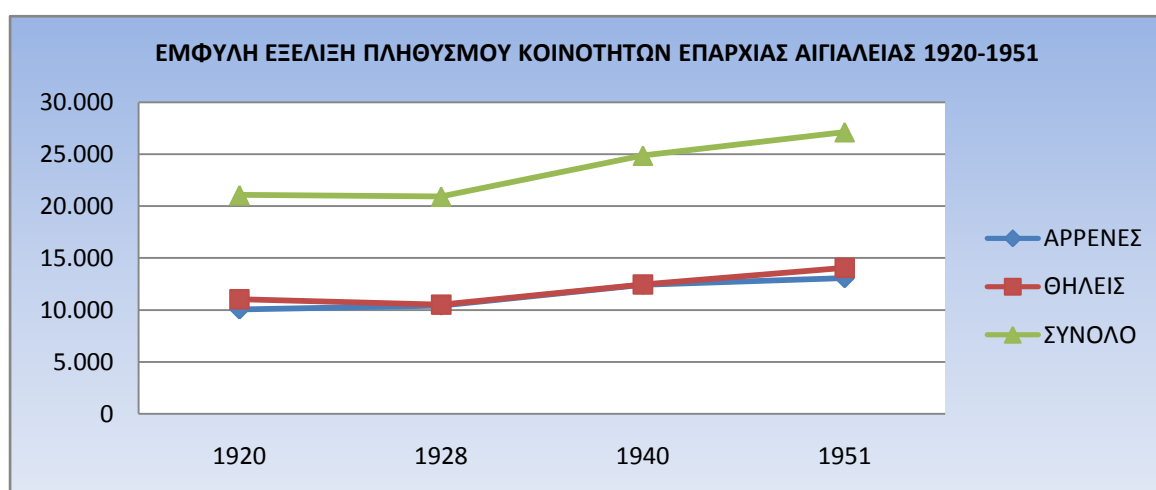
Διάγραμμα 4

Διάγραμμα 5

Διάγραμμα 6

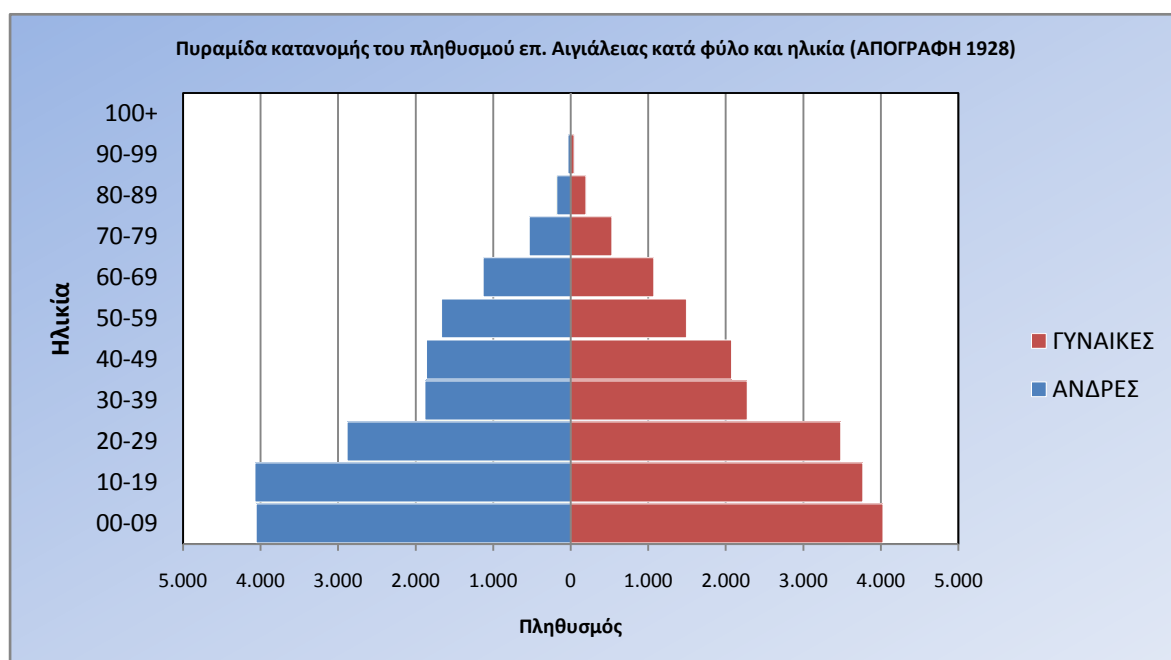
Πηγή: Διεύθυνση Στατιστικής, απογραφή 1920, Τμήμα Στατιστικής απογραφή 1923, ΓΣΥΕ, απογραφή 1928, ΓΣΥΕ, απογραφή 1940, ΕΣΥΕ απογραφή 1951

1.2.5. ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΚΑΙ ΕΜΦΥΛΟΣ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΤΟ 1928

Προχωρώντας στην ανάλυση του πληθυσμού της επαρχίας Αιγιάλειας κατά φύλο και ηλικιακές ομάδες βασιζόμενοι στην απογραφή του 1928, θα επιδιώξουμε να επισημάνουμε ορισμένα φαινόμενα που σχετίζονται με τις πληθυσμιακές μετακινήσεις και να προσδιορίσουμε το στάδιο της δημογραφικής εξέλιξης.

Τα ποσοστά για τον παιδικό πληθυσμό της επαρχίας Αιγιάλειας είναι 31,42%, για τον παραγωγικό πληθυσμό 61,78%, ενώ για τον γεροντικό 6,80%. Η εμβάθυνση της ανάλυσης σε ένδεκα ηλικιακές ομάδες με έμφυλο διαχωρισμό έγινε με σκοπό να κατανεμηθεί η ομάδα του παραγωγικού πληθυσμού σε επιμέρους κατηγορίες προκειμένου να διαφωτισθεί ο συσχετισμός στο εσωτερικό του πληθυσμιακού υποδείγματος. Στην ηλικιακή πυραμίδα που παρατίθεται (διάγραμμα 7) παρατηρούμε ότι υπάρχει μια φυσιολογική εξέλιξη εφόσον στις προοδευτικά μεγαλύτερες ομάδες ηλικιών αντιστοιχεί λιγότερος πληθυσμός.

Διάγραμμα 7

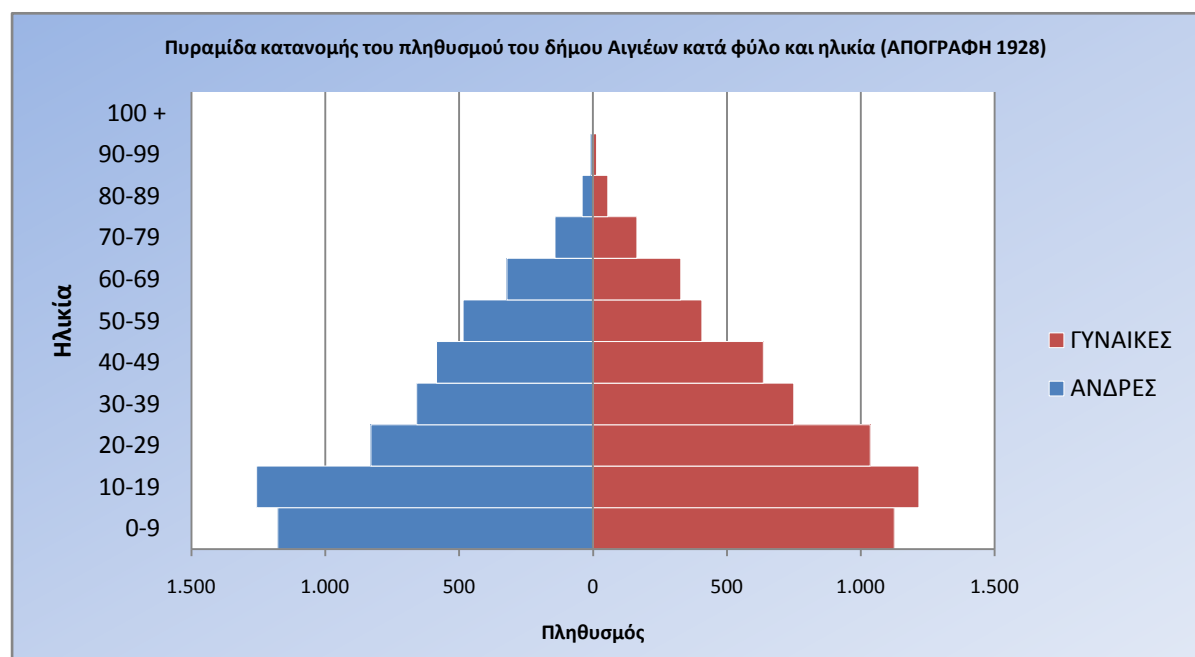
Πηγή: ΓΣΥΕ, απογραφή 1928

Ωστόσο, στον έμφυλο διαχωρισμό των ηλικιών 20 έως 49 ετών παρατηρούμε μια υστέρηση του ανδρικού πληθυσμού έναντι του γυναικείου. Πρόκειται για τον ανδρικό πληθυσμό του οποίου η γέννηση τοποθετείται μεταξύ 1878 και 1908 δηλαδή στο τέλος του 19^{ου} μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Πιθανόν, η εποχή του μεγάλου

υπερπόντιου ρεύματος που συγκλόνισε την Ελλάδα το διάστημα αυτό να άφησε το αποτύπωμά της στο ανδρικό πληθυσμιακό σώμα. Οι συνεχείς και μεγάλες κρίσεις του σταφιδεμπορίου τη συγκεκριμένη περίοδο²⁸ ως απόρροια της μονοκαλλιέργειας και της μονοεξαγωγής της σταφίδας στη βορειοδυτική Πελοπόννησο, σε συνάρτηση με τη γενική οικονομική δυσπραγία της χώρας και τις αντίξοες διεθνείς συγκυρίες, προφανώς έπληξαν όχι μόνο τους σταφιδοκαλλιεργητές αλλά και όλα τα κοινωνικά στρώματα της περιοχής²⁹. Ο βαθμός ανάπτυξης της σταφιδοκαλλιέργειας και το βάρος της στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας αντανακλά τη διαφοροποίηση που περιγράφηκε παραπάνω³⁰.

Σε ότι αφορά το δήμο Αιγιάων (διάγραμμα 8) η κατάσταση προσομοιάζει με αυτή της επαρχίας Αιγιάλειας, καθώς και εδώ ο ανδρικός πληθυσμός παρουσιάζει υστέρηση έναντι του γυναικείου στις ηλικίες των 20-49 ετών. Ωστόσο, υπάρχει διαφοροποίηση στη βάση της ηλικιακής πυραμίδας (0-9 ετών), καθώς ο πληθυσμός της είναι μικρότερος από την αμέσως επόμενη ηλικιακή ομάδα.

Διάγραμμα 8

Πηγή: ΓΣΥΕ, απογραφή 1928

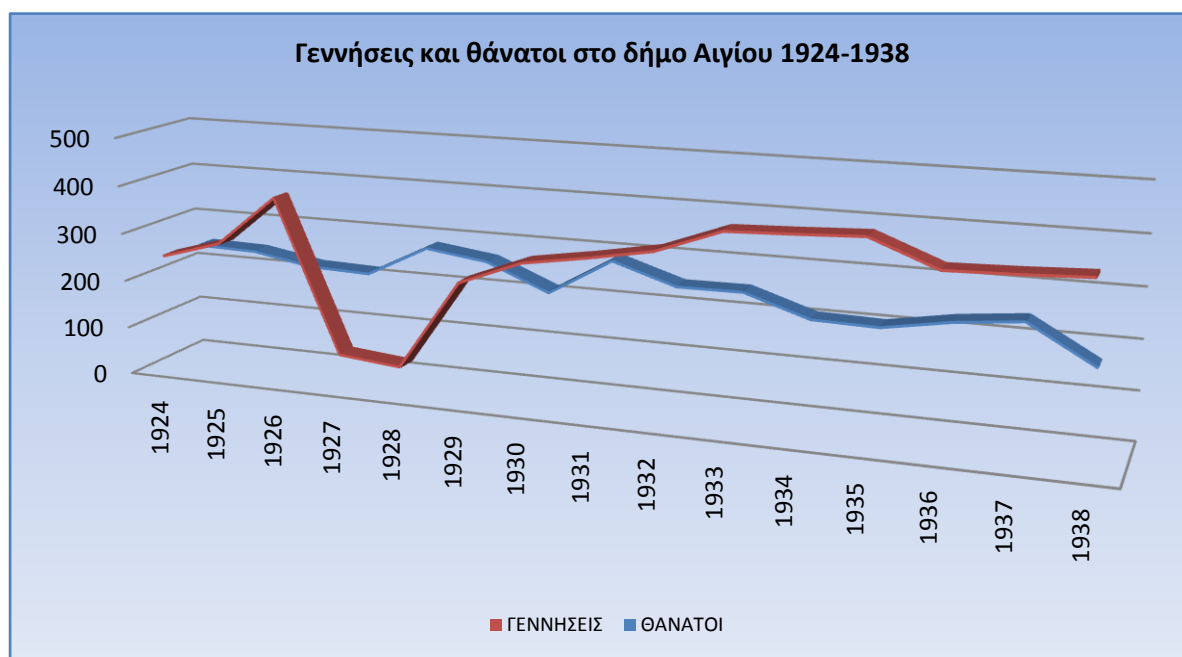
²⁸ Μέσα σε διάστημα δεκαπέντε ετών τέσσερις μεγάλες κρίσεις συγκλόνισαν το ελληνικό σταφιδεμπόριο: 1877-1878, 1884-1885, 1888-1889 και 1893-1894. Θανάσης Καλαφάτης, «Η σταφιδική κίνηση στο Αίγιο στα τέλη του περασμένου αιώνα», περιοδικό *η Σχεδία της Αιγιάλειας*, τχ. 10-11, Δημοτική Βιβλιοθήκη Αιγίου, 2001-2002, σ.16-18

²⁹ Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, *Το σταφιδικό ζήτημα και οι κοινωνικοί αγώνες, Πελοπόννησος 1893-1905*, Παπαζήσης, Αθήνα 1999, σ. 333-343.

³⁰ Βλ. σχετικά Καλαφάτης, *Αγροτική πίστη...*, ό.π., τ. Α', σ.137-140.

Πραγματικά, από τη φυσική κίνηση του πληθυσμού του δήμου κατά το διάστημα 1924-1928, όπως αποτυπώνεται στο διάγραμμα 9, διαπιστώνουμε ότι οι γεννήσεις έναντι των θανάτων είναι λιγότερες (-128 άτομα). Το πρόβλημα αυτό θα ξεπεραστεί μέχρι την επόμενη απογραφή εφόσον το διάστημα 1929-1938 καταγράφεται σημαντική υπεροχή των γεννήσεων (+1.221 άτομα).

Διάγραμμα 9

Πηγή: ΓΣΥΕ, Στατιστική της κινήσεως του πληθυσμού 1924-1938

1.2.6. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΜΕ ΕΜΦΥΛΟ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟ 1928 ΚΑΙ ΤΟ 1951

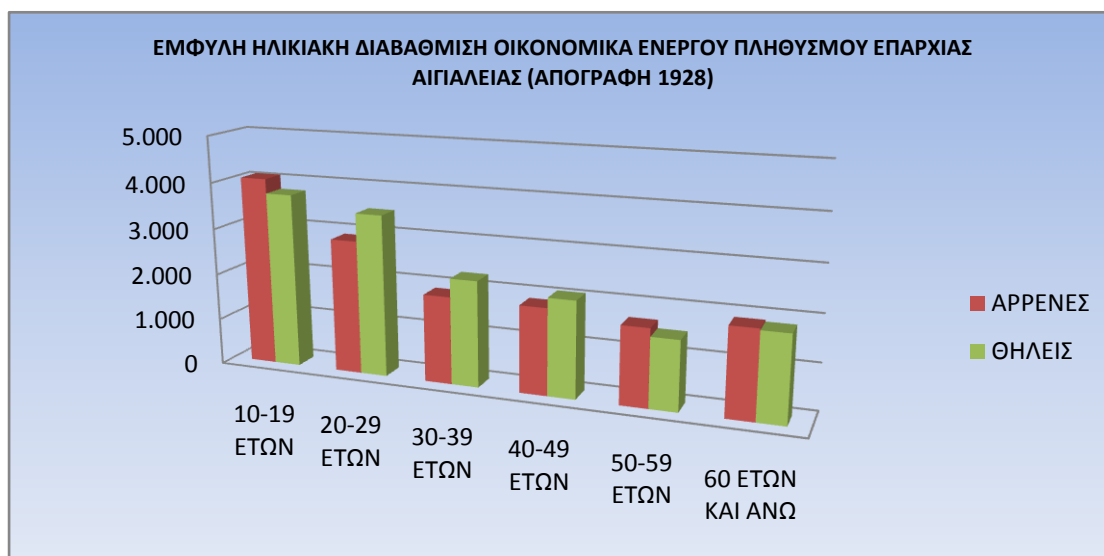
Στο υποκεφάλαιο αυτό θα ερευνήσουμε τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (δηλαδή τον πληθυσμό που εργάζεται και προσφέρεται για απασχόληση) της επαρχίας Αιγιάλειας και του δήμου του Αιγίου με βάση την απογραφή του 1928, δίνοντας βάση στον έμφυλο διαχωρισμό του και στα επαγγέλματα που ασκούσε προκειμένου να αντιληφθούμε το μέγεθος του πληθυσμιακού σώματος από όπου επρόκειτο να αντλήσει τα μέλη του το σωματείο των σταφιδεργατριών. Επίσης θα παρακολουθήσουμε τις αντίστοιχες εξελίξεις με βάση την απογραφή του 1951.

Στην οικονομική απογραφή του 1928 (η οποία περιλαμβάνει άτομα άνω των 10 ετών) οι 29.338 κάτοικοι της επαρχίας Αιγιάλειας δηλαδή το 91,17% του πληθυσμού της εμφανίζονται ως οικονομικά ενεργοί. Τα 7.837 άτομα είναι ηλικίας 10 έως 19 ετών με το γυναικείο φύλο να αποτελεί το 48,04% (3.765 άτομα). Στις ηλικίες 20 έως 49 ετών οι εργαζόμενες γυναίκες είναι περισσότερες από τους άνδρες. Στην ηλικία των 20 έως 29 ετών σε σύνολο 6.365 εργαζόμενων οι 3.482 ή 54,71% είναι γυναίκες. Στην ηλικία των 30 έως 39 ετών σε σύνολο 4.157 εργαζόμενων οι 2.277, δηλαδή 54,78% , είναι γυναίκες και στην ηλικία των 40 έως 49 ετών σε σύνολο 3.935 εργαζόμενων το 52,73% ή 2.075 άτομα είναι γυναίκες. Στις ηλικίες 50 έως 59 ετών οι γυναίκες αποτελούν το 47,25% του εργαζόμενου πληθυσμού και στις ηλικίες των 60 ετών και άνω, το 49,54%.

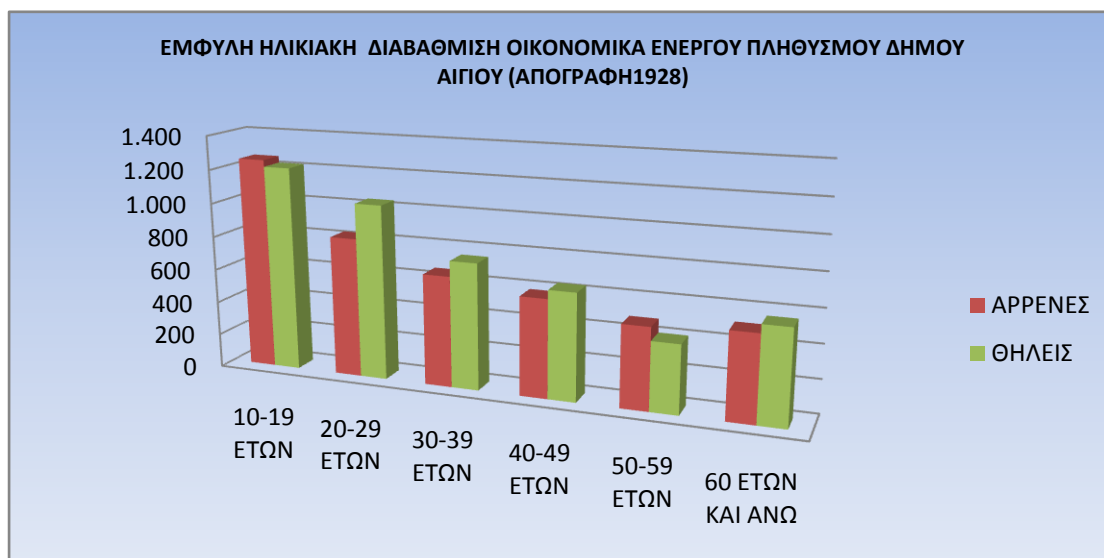
Στην πόλη του Αιγίου το ίδιο διάστημα τα οικονομικώς ενεργά άτομα της πόλης αποτελούν το 79,54% του πληθυσμού της δηλαδή 8.951 άτομα. Οι γυναίκες κατέχουν σταθερά το προβάδισμα στις ηλικίες των 20 έως 49 ετών αλλά και στις ηλικίες των 60 ετών και άνω. Στην ηλικία των 10 έως 19 ετών εργάζονται 2.473 άτομα εκ των οποίων τα 1.217 ή ποσοστό 49,21% ανήκουν στο γυναικείο φύλο. Από 20 έως 29 ετών εργάζονται 1.864 άτομα εκ των οποίων 1.038 γυναίκες, δηλαδή 55,69%. Στις ηλικίες των 30 έως 39 ετών και 40 έως 49 ετών εργάζονται αντίστοιχα 1.408 και 1.220 άτομα. Οι εργαζόμενες γυναίκες είναι 750 (53,27%) και 636 (52,13%) αντιστοίχως. Στις ηλικίες 50 έως 59 ετών οι εργαζόμενοι άνδρες έχουν ένα ελαφρό προβάδισμα καθώς αριθμούν 485 άτομα ενώ οι γυναίκες 406. Στην ηλικία των 60 ετών και άνω οι γυναίκες προπορεύονται και πάλι με ποσοστό 52,33 σε σύνολο 1.074 ατόμων της αντίστοιχης ηλικίας.

Στα παρακάτω γραφήματα (10, 11), όπου αποτυπώνεται η έμφυλη ηλικιακή διαβάθμιση του ενεργού πληθυσμού της επαρχίας Αιγιάλειας και της πόλης του Αιγίου το 1928, είναι φανερό το προβάδισμα του γυναικείου πληθυσμού έναντι του ανδρικού στις περισσότερες ηλικιακές ομάδες.

Διάγραμμα 10

Διάγραμμα 11

Πηγή: ΓΣΥΕ, απογραφή 1928

Εμβαθύνοντας στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό της επαρχία Αιγιάλειας και του δήμου Αιγίου θα εξετάσουμε τις επαγγελματικές του δραστηριότητες κατά κλάδο και κατά κατηγορία επαγγέλματος με ηλικιακή και έμφυλη διαβάθμιση με βάση τα απογραφικά δεδομένα του 1928. Κατόπιν, θα επιχειρήσουμε μια σύγκριση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της επαρχίας και του δήμου κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας το 1928 και το 1951, προκειμένου να δούμε πώς διαμορφώθηκε η απασχόληση του εργαζόμενου πληθυσμού.

Το 1928 στην επαρχία Αιγιάλειας ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός (από 10 ετών και άνω) απασχολείτο κατά 32,48% στον πρωτογενή τομέα, κατά 7,78% στον

δευτερογενή και κατά 7,95% στον τριτογενή. Το μισό και πλέον του πληθυσμού δηλαδή ποσοστό 51,80% (15.196 άτομα σε σύνολο 29.338) είτε ήταν ανεπάγγελτοι είτε δεν δήλωσαν επάγγελμα. Οι ανεπάγγελτοι άνδρες αποτελούσαν το 28,41% του ανδρικού πληθυσμού ενώ οι ανεπάγγελτες γυναίκες το 74,21% δηλαδή 11.118 σε σύνολο 14.982. Τα υψηλά ποσοστά των ανεπάγγελτων ατόμων προφανώς υποκρύπτουν και υψηλά ποσοστά ανεργίας, τα οποία όμως δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε. Από τους συνολικά εργαζόμενους άνδρες και γυναίκες η πλειοψηφία απασχολείται στον πρωτογενή τομέα (47,70% και 17,79% αντίστοιχα).

Για την ίδια χρονιά (1928) στο δήμο Αιγίου το 8,04% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού απασχολούνταν στον πρωτογενή τομέα, το 14,20% στο δευτερογενή και το 16,05% στον τριτογενή. Το ποσοστό όσων είτε δεν δήλωσαν επάγγελμα, είτε ήσαν ανεπάγγελτοι ήταν πολύ μεγαλύτερο από το σύνολο της επαρχίας, δηλαδή 61,70% ή 5.523 άτομα σε σύνολο 8.951. Σε ότι αφορά την έμφυλη διάσταση η πλειοψηφία των ανδρών εργαζόταν στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα (2.141 άνδρες ή 49,32%), ενώ η πλειοψηφία των γυναικών, 3.948 γυναίκες ή 85,64%, είτε ήταν ανεπάγγελτες είτε δεν δήλωσαν επάγγελμα. Δηλαδή, το ποσοστό των ανεπάγγελτων γυναικών στο δήμο Αιγίου συγκριτικά με αυτό της επαρχίας ήταν πολύ μεγαλύτερο. Εξαιτίας της ανεργίας που έπληττε την επαρχία τα άτομα που εξασκούσαν και δεύτερο επάγγελμα ήταν πολύ λίγα. Για το σύνολο της επαρχίας γνωρίζουμε ότι ήταν 1.610 ή 5,59% (εκ των οποίων οι 1.188 άνδρες), η πλειοψηφία των οποίων απασχολείται δευτερευόντως στη γεωργία. Για την πόλη του Αιγίου το ποσοστό των δευτερευόντως απασχολούμενων πέφτει στο 1,75% τουτέστιν 157 άτομα από τα οποία μόνο μια είναι γυναίκα. Και εδώ η πλειοψηφία έχει σαν δεύτερη εργασία τη γεωργία.

Εξετάζοντας τον εργαζόμενο πληθυσμό κατά κλάδο επαγγέλματος το 1928 στην επαρχία Αιγιάλειας διαπιστώνουμε ότι το 30,94% ή 9.076 άτομα ασχολούνται με τη γεωργία. Από αυτούς οι 5.473 εμφανίζονται ως ιδιοκτήτες της γης που καλλιεργούν. Οι εργαζόμενοι στη βιομηχανία-βιοτεχνία αποτελούν το 7,78% δηλαδή 2.283 άτομα, ενώ πάνω από το μισό του εργαζόμενου πληθυσμού (51,80% ή 15.196 άτομα σε σύνολο 29.338) είτε ήταν ανεπάγγελο είτε δεν δήλωσε επάγγελμα. Προχωρώντας στην εξέταση του έμφυλου διαχωρισμού του εργαζόμενου πληθυσμού της επαρχίας διαπιστώνουμε ότι από το σύνολο του ανδρικού εργαζόμενου πληθυσμού η πλειοψηφία (45,42% δηλαδή 6.521 άτομα) απασχολούνται στη γεωργία. Στη βιομηχανία-βιοτεχνία απασχολούνται 1.523 άτομα ή 10,61% ενώ ένας σημαντικός αριθμός (4.078 άτομα σε σύνολο 14.356 δηλαδή 28,4%), είτε δεν

δηλώνει επάγγελμα είτε φέρεται ως ανεπάγγελτος. Η αναλογία αλλάζει δραματικά εξετάζοντας το γυναικείο εργαζόμενο πληθυσμό της επαρχίας καθώς στο σύνολο των 14.982 εργαζόμενων γυναικών οι 11.118 δηλαδή 74,21% είτε ήταν ανεπάγγελτες είτε δεν δήλωσαν επάγγελμα με τις ηλικίες των 10-29 ετών να πλήττονται ιδιαίτερα. Ποσοστό 17,05% (2.555 γυναίκες) απασχολούνταν στη γεωργία και 5,07% (760 γυναίκες) στη βιομηχανία-βιοτεχνία.

Στο δήμο Αιγίου οι σχέσεις αλλάζουν εφόσον εδώ η πλειοψηφία του εργαζόμενου πληθυσμού απασχολείται στη βιομηχανία-βιοτεχνία σε ποσοστό 14,20% δηλαδή 1.271 άτομα σε σύνολο 8.951. Εξ' αυτών περίπου του 1/3, δηλαδή 415 άτομα είναι ηλικίας 10-19 ετών εκ των οποίων 248 άρρενα και 167 θήλεα. Το 7,43% (665 άτομα) απασχολείται στη γεωργία και το 6,35% (568 άτομα) στο εμπόριο. Η πλειοψηφία του ανδρικού πληθυσμού απασχολείται στη βιομηχανία-βιοτεχνία (21,42%), στη γεωργία (13,15%) και στο εμπόριο (12,62%). Ωστόσο, και στο δήμο το ποσοστό των ανεπάγγελτων ή μη δηλωσάντων επάγγελμα ατόμων είναι υψηλό, δηλαδή 61,70% (5.523 άτομα), το οποίο υπαινίσσεται σημαντική ανεργία. Μεγάλο μερίδιο στην ανεργία αυτή διαφαίνεται ότι κατείχε ο γυναικείος πληθυσμός του δήμου εφόσον το 85,64%, δηλαδή 3.948 γυναίκες σε σύνολο 4.610, είτε δεν δήλωσαν επάγγελμα είτε φέρονται ως ανεπάγγελτες, όπως φαίνεται και από το διάγραμμα 12. Προφανώς, αυτό είναι το πληθυσμιακό σώμα το οποίο θα τροφοδοτήσει πέντε χρόνια αργότερα με ανθρώπινο εργατικό δυναμικό το σωματείο των σταφιδεργατριών.

Διάγραμμα 12

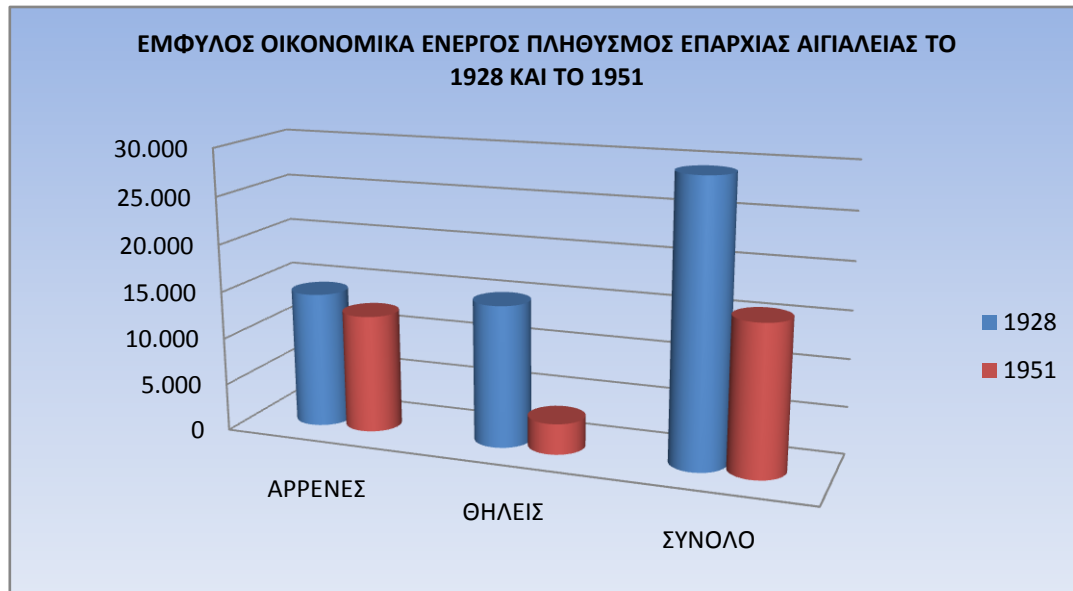
Στην οικονομική απογραφή του 1951 ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της επαρχίας Αιγιάλειας αριθμεί 15.748 άτομα εκ των οποίων τα 12.502 είναι άνδρες. Ο γυναικείος εργαζόμενος πληθυσμός αριθμεί 3.246 άτομα δηλαδή 20,61% στο σύνολο του ενεργού πληθυσμού. Η πλειοψηφία του οικονομικά ενεργού πληθυσμού εξακολουθεί να ασχολείται στον πρωτογενή τομέα (59,21% ή 9.325 άτομα). Εξ' αυτών οι περισσότεροι, δηλαδή 7.658 (61,25%) είναι άνδρες ενώ οι γυναίκες είναι 1.667 (51,36%). Περίπου το 40% του γυναικείου πληθυσμού της επαρχίας Αιγιάλειας ασχολείται στο δευτερογενή (653 άτομα ή 20,12%) και τριτογενή τομέα (617 άτομα ή 19,01%). Σε ότι αφορά τους άνευ επαγγέλματος ή μη δηλώσαντες επάγγελμα το ποσοστό αυτό για την επαρχία είναι 6,69% ή 1.053 άτομα.

Στο δήμο του Αιγίου ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός αριθμεί 5.680 άτομα των οποίων τα 4.487 είναι άνδρες και τα 1.193 γυναίκες. Και στο δήμο ο γυναικείος ενεργός πληθυσμός αποτελεί το 21% του συνολικού ενεργού πληθυσμού. Τα 1.215 άτομα αμφοτέρων των φύλων εργάζονταν στον πρωτογενή τομέα δηλαδή το 21,39%, ενώ το υπόλοιπο 3.871 ή 68,15% στον δευτερογενή και τον τριτογενή. Οι μη δηλώσαντες επάγγελμα ήταν 594 άτομα δηλαδή ποσοστό 10,46. Η πλειοψηφία των ανδρών εργάζεται στον τριτογενή τομέα (39,29%), ένα ποσοστό 26,72 στον δευτερογενή, ενώ στον πρωτογενή τομέα εργάζεται το 24,43% του οικονομικά ενεργού ανδρικού πληθυσμού. Σε ότι αφορά το γυναικείο φύλο ένα σημαντικό κομμάτι απασχολείται στον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα δηλαδή 76,20% (909 γυναίκες) σε σύνολο 1.193. Στον πρωτογενή τομέα εργάζεται το 9,97% των γυναικών, ενώ οι άνευ επαγγέλματος ή μη δηλώσασες επάγγελμα είναι μόλις 165 γυναίκες ποσοστό 13,83.

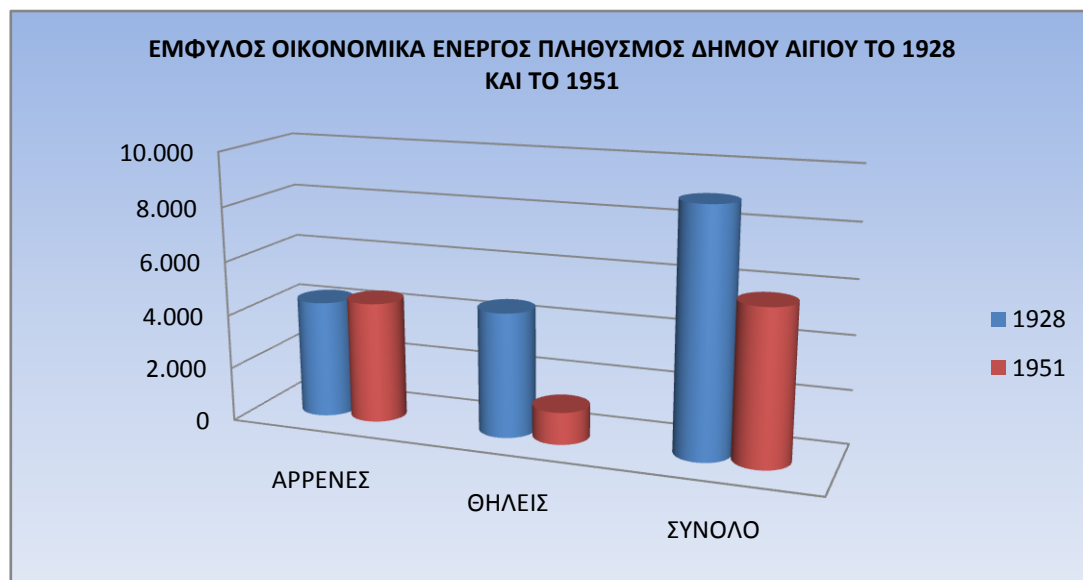
Γενικά, συγκρίνοντας τον έμφυλο οικονομικά ενεργό πληθυσμό της επαρχίας Αιγιάλειας και του δήμου Αιγίου κατά τις απογραφές του 1928 και του 1951 –παρόλο που τα κριτήρια των απογραφών είναι διαφοροποιημένα- προκύπτουν ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Ενώ ο πραγματικός πληθυσμός τους έχει αυξηθεί την περίοδο 1928/1951, ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός παρουσιάζεται σημαντικά μειωμένος το 1951, προφανώς λόγω της εξάλειψης της παιδικής εργασίας αλλά και της γενικότερης βελτίωσης των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών, οι οποίες επιτρέπουν στο γυναικείο φύλο να απασχολείται ως επί το πλείστον με τα οικιακά. Έτσι, το 1928 ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός ανδρών και γυναικών είναι ισοδύναμος, ενώ το 1951 ο οικονομικά ενεργός γυναικείος πληθυσμός είναι κατά πολύ μικρότερος του

αντίστοιχου ανδρικού με αναλογία περίπου 1 γυναίκα προς 4 άνδρες. Οι μεταβολές αυτές αποτυπώνονται στα παρακάτω γραφήματα (13, 14).

Διάγραμμα 13

Διάγραμμα 14

Πηγή: ΓΣΥΕ, απογραφή 1928 · ΕΣΥΕ, απογραφή 1951

1.3. ΣΤΑΦΙΔΙΚΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ 1911-1950

Στο υποκεφάλαιο αυτό η ανάλυση θα επικεντρωθεί στην γεωργική παραγωγή της επαρχίας Αιγιάλειας και ιδιαίτερα στην σταφίδα, καθώς αποτελεί το επεξεργαζόμενο από τις σταφιδεργάτριες του σωματείου προϊόν. Ως εκ τούτου η καλλιέργεια, η παραγωγή, οι τιμές και οι εξαγωγές της σταφίδας αποτελούν σημαντικό αντικείμενο της μελέτης. Τα στοιχεία στηρίζονται κατά ένα μεγάλο μέρος στις απογραφές της στατιστικής υπηρεσίας, όπου υπήρχαν αναφορές για την επαρχία Αιγιάλειας και το Αίγιο, και οι όποιες ελλείψεις συμπληρώθηκαν από πληροφορίες που δημοσιεύονταν στο τοπικό τύπο της εποχής και το περιοδικό *Σταφιδικόν Δελτίον* που εξέδιδε ο Αυτόνομος Σταφιδικός Οργανισμός (ΑΣΟ) από το 1934. Όπου υπήρχαν διαφοροποιήσεις μεταξύ της στατιστικής υπηρεσίας και του τύπου υπερίσχυαν οι πληροφορίες της στατιστικής υπηρεσίας. Ωστόσο, τα στοιχεία παρουσιάζονται με κάποιες επιφυλάξεις εξαιτίας της ιδιαιτερότητας του προϊόντος. Αφενός ήταν εποχικό και οι καιρικές συνθήκες έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην καλλιέργεια, τη συλλογή και την αποξήρανση του σταφιδοκάρπου, αφετέρου, η επεξεργασία και οι εξαγωγές ξεκινούσαν περίπου από τον Αύγουστο έως τον Οκτώβριο και τελείωναν από το Δεκέμβριο έως τον Ιανουάριο του επόμενου έτους. Οι πωλήσεις στο εξωτερικό διαρκούσαν σχεδόν ολόκληρο το επόμενο έτος, ενώ αρκετές φορές έμενε απόθεμα απούλητης σταφίδας στις αποθήκες του εξωτερικού. Έτσι, δεν είναι εύκολη η καταγραφή της εξαγωγής του προϊόντος στα χρονικά πλαίσια ημερολογιακού έτους. Ένα σημαντικό ζήτημα που παρουσιάσθηκε αφορούσε τις τιμές πώλησης του προϊόντος, καθώς αυτές ποικίλουν ανάλογα με την εποχή, τη χώρα και το νόμισμα. Ο μέσος όρος των τιμών είναι επίσης σχετικός εφόσον δεν μπορεί να υπολογιστεί με βάση συγκεκριμένη τιμή πώλησης για συγκεκριμένες ποσότητες προϊόντος. Ένα άλλο θέμα που αντιμετωπίσθηκε ήταν οι διαφορετικές μονάδες βάρους με τις οποίες καταμετρείτο και απογραφόταν το προϊόν. Όπου κρίθηκε απαραίτητο για λόγους συγκρισιμότητας έχει γίνει αναγωγή σε ενετικές λίτρες³¹. Τέλος, καταβλήθηκε προσπάθεια να δοθεί μια συνοπτική εικόνα της εμπορικής και οικονομικής κίνησης της επαρχίας.

³¹ Στην Ελλάδα συνηθιζόταν το βάρος της σταφίδας να υπολογίζεται σε ενετικές λίτρες. Το ενετικό χιλιόλιτρο ισοδυναμεί προς 480 χιλιόγραμμα ή προς 375 οκάδες ή προς 9,45 μετρικούς (αγγλικούς) στατήρες. Άλλες μονάδες μέτρησης της σταφίδας ήταν: ο τόνος (αγγλικός) ο οποίος ισοδυναμεί με 2.117 ενετικές λίτρες, ο τόνος (γαλλικός) ο οποίος ισοδυναμεί με 2.083 ενετικές λίτρες και το πούτι (ρωσικό) το οποίο ισοδυναμεί με 34,196 ενετικές λίτρες. Υπουργείο Οικονομικών, *Σταφιδικοί νόμοι και σχετικά διατάγματα, Στατιστικά πληροφορία*, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου, 1903, σ. 92.

1.3.1. ΕΙΔΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1911-1950

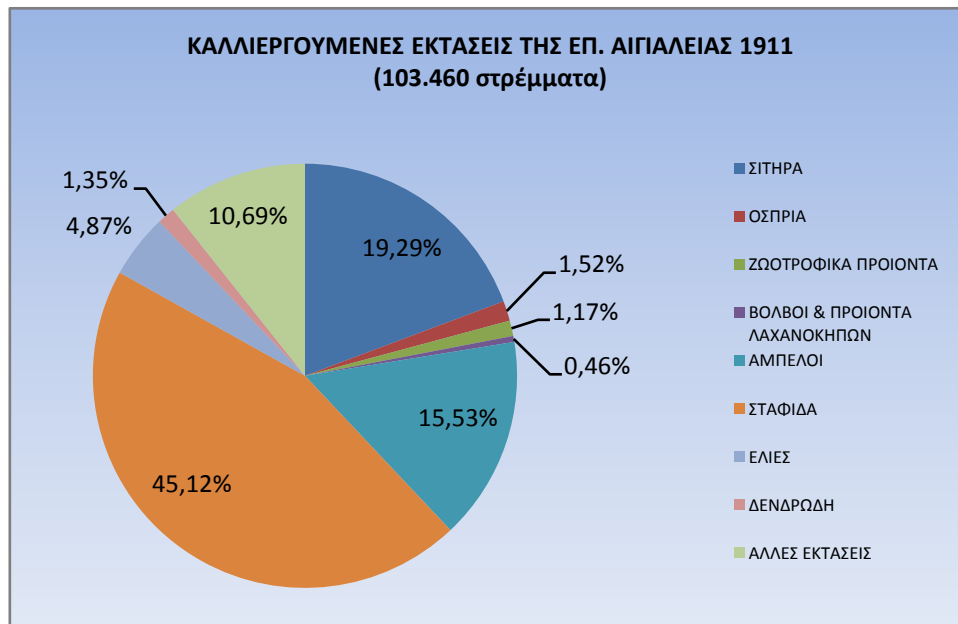
Στην γεωργική απογραφή της επαρχίας Αιγιάλειας το 1911 σε σύνολο 103.460 στρεμμάτων καλλιεργούμενης έκτασης σχεδόν το 61%, δηλαδή 62.742 αποτελείτο από αμπελοφυτείες και σταφιδοφυτείες. Ειδικότερα, τα 16.063 στρέμματα (δηλαδή 15,53%) καλλιεργούνται με αμπέλια για την παραγωγή επιτραπέζιων σταφυλιών και οίνου, ενώ τα 46.679 (45,12%) καλλιεργούνται με σταφίδα κυρίως κορινθιακή. Η παραγωγή της τελευταίας για το εν λόγω έτος ήταν 7.326 ενετικά χιλιόλιτρα (69.233 μετρικούς στατήρες) και απέφερε 2.442 εκατομμύρια δραχμές³². Το ίδιο έτος τα σιτηρά κατέχουν τη δεύτερη θέση στην γεωργική παραγωγή της επαρχίας εφόσον καταλαμβάνουν το 19,29% της καλλιεργούμενης έκτασης με 19.960 στρέμματα και ακολουθούσε η καλλιέργεια της ελιάς προς βρώση και παραγωγή ελαίου, η οποία κατείχε 5.043 στρέμματα ή 4,87% της καλλιεργούμενης έκτασης. Η συνολική παραγωγή της τελευταίας για το 1911 αριθμούσε 20.416 μετρικούς στατήρες³³ και απέφερε 1.664 εκατομμύρια δραχμές. Όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 15, άλλες καλλιέργειες της επαρχίας αποτελούσαν τα όσπρια και τα ζωοτροφικά προϊόντα με 1,52% και 1,17% αντίστοιχα της καλλιεργούμενης έκτασης, τα δενδρώδη (οπωροφόρα και συκεώνες) με ποσοστό 1,35, οι λαχανόκηποι οι οποίοι καταλάμβαναν το 0,46% των καλλιεργούμενων στρεμμάτων, ενώ ένας σημαντικός αριθμός στρεμμάτων (11.060 ή 10,69%) παρέμενε σε αγρανάπαυση³⁴.

³² Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, Διεύθυνση στατιστικής, Γεωργική απογραφή 1911, Α. Γεωργικά εκτάσεις, γεωργική παραγωγή και αξία αυτής, V. Πελοπόννησος, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου, 1914.

³³ Ένας μετρικός στατήρας ισοδυναμεί με 39 οκάδες και 275 δράμια. Υπουργείο Οικονομικών, ό.π., σ. 92.

³⁴ Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, Διεύθυνση στατιστικής, Γεωργική απογραφή 1911, Α. Γεωργικά εκτάσεις, γεωργική παραγωγή και αξία αυτής, V. Πελοπόννησος, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου, 1914.

Διάγραμμα 15

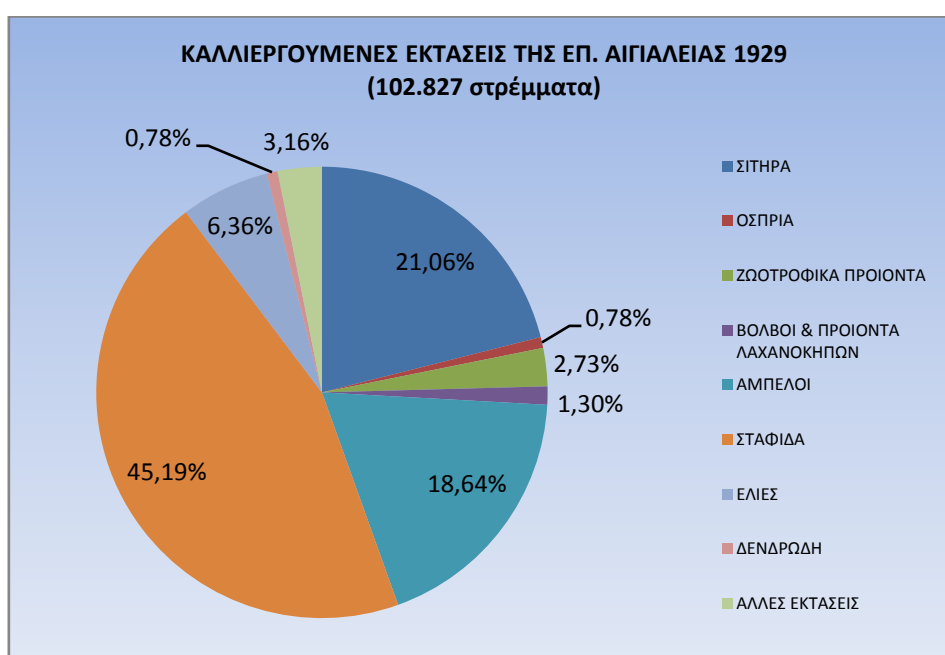
Πηγή : ΥΕΟ, Διεύθυνση Στατιστικής, Γεωργική απογραφή έτους 1911

Στη γεωργική απογραφή του 1929 η κατάσταση δεν έχει αλλάξει σημαντικά. Οι αμπελοφυτείες και οι σταφιδοφυτείες αποτελούν το 63,83% των 102.827 καλλιεργούμενων εκτάσεων, δηλαδή 65.632 στρέμματα. Το 18,64% δηλαδή 19.169 στρέμματα καλλιεργούνται με αμπέλια, ενώ το 45,19% ή 46.463 στρέμματα καλλιεργούνται με σταφίδα. Η παραγωγή των νωπών σταφυλιών ήταν 6.364 ενετικά χιλιόλιτρα (60.142 μετρικούς στατήρες), ενώ της σταφίδας ήταν 13.367 ενετικά χιλιόλιτρα (126.314 μετρικούς στατήρες), η οποία απέφερε 11.307 και 100.045 εκατομμύρια δραχμές αντίστοιχα. Παρατηρούμε ότι η παραγωγή της σταφίδας κατά το εν λόγω έτος ήταν σχεδόν διπλάσια από την προηγούμενη απογραφή (13.367 ενετικά χιλιόλιτρα έναντι 7.326 ενετικών χιλιόλιτρων του 1911)³⁵ παρόλο που τα καλλιεργούμενα στρέμματα παρέμειναν τα ίδια. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει αφενός την ευμεταβλητότητα του συγκεκριμένου προϊόντος, με ότι αυτό συνεπάγεται για τον πληθυσμό και την οικονομία της περιοχής και αφετέρου την τεχνολογική πρόοδο των καλλιεργειών. Το ίδιο έτος τα σιτηρά εξακολουθούν να κατέχουν τη δεύτερη θέση στην γεωργική παραγωγή της επαρχίας καταλαμβάνοντας το 21,06% της καλλιεργούμενης έκτασης με 21.654 στρέμματα και ακολουθεί η καλλιέργεια της ελιάς, η οποία κατείχε 6.542 στρέμματα ή το 6,36% της καλλιεργούμενης έκτασης. Η

³⁵ Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, ΓΣΥΕ, Γεωργική και Κτηνοτροφική απογραφή της Ελλάδος του έτους 1929, Πελοπόννησος, εκ του εθνικού τυπογραφείου, εν Αθήναις 1934.

συνολική παραγωγή της τελευταίας για το 1929 αριθμούσε 8.656 μετρικούς στατήρες και απέφερε 7.790 εκατομμύρια δραχμές. Άλλες καλλιέργειες της επαρχίας εξακολουθούν να αποτελούν τα όσπρια και τα ζωοτροφικά προϊόντα με 0,78% και 2,73%, αντίστοιχα, της καλλιεργούμενης έκτασης, τα δενδρώδη (οπωροφόρα, καστανιές) με 0,78%, οι λαχανόκηποι οι οποίοι καταλάμβαναν το 1,30% των καλλιεργούμενων στρεμμάτων, ενώ το 3,16% της καλλιεργούμενης έκτασης δηλαδή 3.246 στρέμματα καταγράφηκε ως άνευ αποδόσεως³⁶. Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις κατά είδος στην επαρχία Αιγιάλειας για το έτος 1929 απεικονίζονται σχηματικά στο διάγραμμα 16.

.Διάγραμμα 16

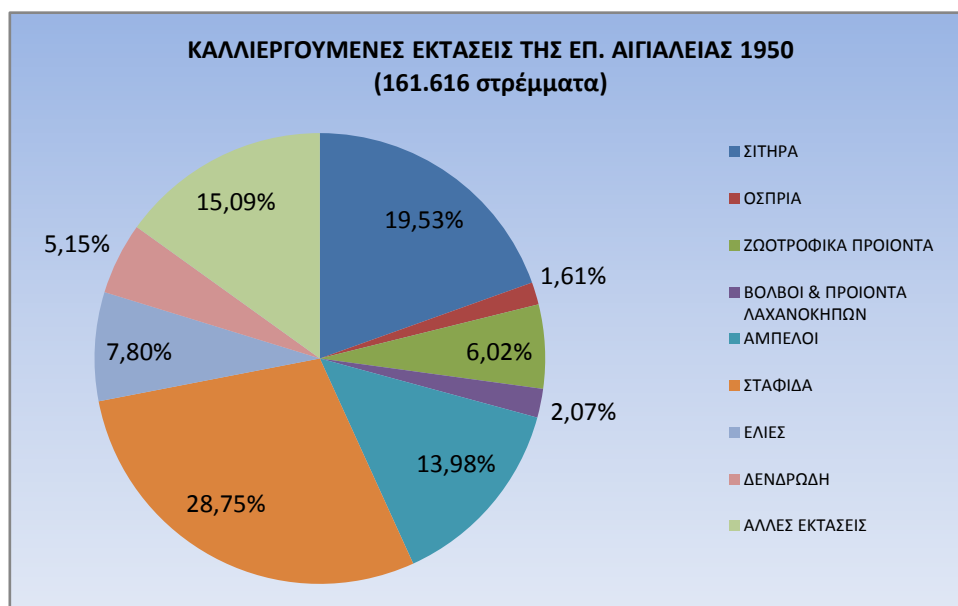
Πηγή : ΥΕΟ, ΓΣΥΕ, Γεωργική και Κτηνοτροφική απογραφή της Ελλάδος του έτους 1929

Η επόμενη γεωργική απογραφή αφορά το έτος 1950 στην οποία όμως δεν αναφέρεται η παραγωγή των προϊόντων και η αξία τους. Έτσι η περιγραφή μας θα εστιασθεί μόνο στην στρεμματική καλλιέργεια. Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις έχουν αυξηθεί από την προηγούμενη απογραφή κατά 58.788 στρέμματα καθώς τώρα καλλιεργούνται 161.616 στρέμματα. Οι σταφιδοφυτείες παραμένουν οι ίδιες, καθώς καταλαμβάνουν 46.467 στρέμματα, στο σύνολο όμως της καλλιεργούμενης έκτασης αποτελούν πλέον το 28,75%. Η καλλιέργεια των αμπέλων για την παραγωγή

³⁶ Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, ΓΣΥΕ, Γεωργική και Κτηνοτροφική απογραφή της Ελλάδος του έτους 1929, Πελοπόννησος, εκ του εθνικού τυπογραφείου, εν Αθήναις 1934.

επιτραπέζιων σταφυλιών και οίνου έχει αυξηθεί σε 22.587 στρέμματα, δηλαδή ποσοστό 13,98. Συνολικά το 42,73% της καλλιεργούμενης έκτασης καλύπτεται από αμπελοφυτείες (13,98%) και σταφιδοφυτείες (28,75%), όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 17. Ακολουθεί η καλλιέργεια των σιτηρών με 31.567 στρέμματα δηλαδή 19,53% και έπεται η καλλιέργεια των ελιών με 12.609 στρέμματα ή 7,80%. Αύξηση των καλλιεργούμενων εκτάσεων παρουσιάζεται και στα άλλα είδη καλλιέργειας. Οι εκτάσεις των ζωοτροφικών καλλιεργειών καταλαμβάνουν 9.729 στρέμματα (6,02%), τα δένδρωδη 8.329 στρέμματα (5,15%), οι λαχανόκηποι 3.342 στρέμματα (2,07%) και τα όσπρια 2.594 (1,61%). Η απογραφή παρουσιάζει ένα σημαντικό αριθμό στρεμμάτων 24.388, δηλαδή 15,09%, σε αγρανάπανση³⁷.

Διάγραμμα 17

Πηγή : ΕΣΥΕ, Γεωργική απογραφή της Ελλάδος έτους 1950

Από τα ανωτέρω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι στο διάστημα 1911-1950 στην επαρχία Αιγιάλειας η αύξηση των καλλιεργούμενων εκτάσεων δεν είναι προς όφελος της σταφίδας, η καλλιέργεια της οποίας παραμένει στα ίδια στρεμματικά επίπεδα από το 1911, αλλά το 1950 καταλαμβάνει πλέον μικρότερο ποσοστό στο σύνολο των καλλιεργούμενων εκτάσεων. Το διάστημα αυτό σημαντική αύξηση παρουσιάζουν όλα τα υπόλοιπα είδη καλλιέργειας, τα οποία εξακολουθούν να παραμένουν ίδια. Η καλλιέργεια των αμπέλων για την παραγωγή επιτραπέζιων

³⁷ ΕΣΥΕ, Αποτελέσματα Γεωργικής Απογραφής της Ελλάδος έτους 1950, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου 1958.

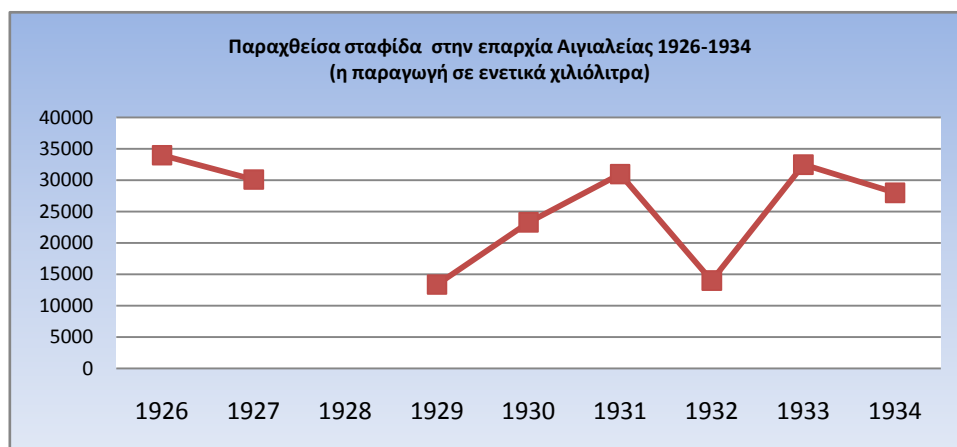
σταφυλιών και οίνου έχει αυξηθεί κατά 6.524 στρέμματα (41%), οι εκτάσεις των ελιών τριπλασιάζονται, οι εκτάσεις των σιτηρών αυξάνονται κατά 58%, των οσπρίων κατά 65%, των ζωοτροφικών και λαχανοκομικών προϊόντων κατά 702% και 607% αντίστοιχα, ενώ μεγάλη αύξηση καταγράφει και η καλλιέργεια των οπωροφόρων δένδρων και εσπεριδοειδών με επιπλέον 6.935 στρέμματα ή 497% . Οι μεταβολές στην αναλογία των καλλιεργούμενων προϊόντων της επαρχίας Αιγιάλειας άλλαξαν και τη ζήτηση της εργασίας των γυναικών του σωματείου, οι οποίες αναγκαστικά έπρεπε να προσαρμοσθούν προκειμένου να επιβιώσουν στις αντίξοες οικονομικές συνθήκες εκείνης της εποχής. Οι νέες εργασιακές απαιτήσεις ήταν ένας από τους λόγους που οδήγησαν το 1949 το «Σύνδεσμο σταφιδοσυσκευαστριών Αιγίου η Αλληλοβοήθεια», στην αλλαγή της ονομασίας του σωματείου, ο οποίος στο εξής θα έχει την επωνυμία «Σύλλογος σταφιδοσυσκευαστριών, σταφυλοσυσκευαστριών και εργατριών κοπής νωπών καρπών και σταφυλών Αιγίου η Αλληλοβοήθεια»³⁸.

1.3.2. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1926-1934

Είδαμε παραπάνω ότι το 1911 η παραγωγή σταφίδας στην επαρχία Αιγιάλειας ήταν 7.326 ενετικά χιλιόλιτρα. Το 1926 η παραγωγή σχεδόν πενταπλασιάστηκε εφόσον άγγιξε τα 34.000 ενετικά χιλιόλιτρα. Τα έτη 1927, 1931 και 1933 η παραγωγή κινήθηκε λίγο πάνω από τις 30 χιλιάδες ενετικά χιλιόλιτρα. Όμως το 1929 και το 1932 η πτώση ήταν δραματική εφόσον η παραγωγή έφθασε τα 13.367 και 14.000 ενετικά χιλιόλιτρα αντίστοιχα. Το διάστημα 1926-1927 η παραγωγή σταφίδας της επαρχίας ακολουθεί πτωτική πορεία (από 34 χιλιάδες ενετικά χιλιόλιτρα το 1926 σε 30 χιλιάδες το 1927). Για το 1928 δεν διαθέτουμε στοιχεία ενώ το 1929 η παραγωγή ήταν μειωμένη (13 χιλιάδες ενετικά χιλιόλιτρα). Το 1930 και το 1931 η αύξηση είναι θεαματική καθώς η παραγωγή της επαρχίας σχεδόν διπλασιάζεται και τριπλασιάζεται αντίστοιχα, σε σχέση με το 1929. Το 1932 η παραγωγή της επαρχίας είναι η μισή της προηγούμενης χρονιάς για να υπερδιπλασιασθεί και πάλι το επόμενο έτος (από 14 χιλιάδες ενετικά χιλιόλιτρα το 1932 σε 32,5 χιλιάδες το 1933). Το 1934 η παραγωγή σταφίδας της επαρχίας θα είναι ελαφρώς μειωμένη (28 χιλιάδες ενετικά χιλιόλιτρα). Η παραγωγή της επαρχίας Αιγιάλειας για το διάστημα 1926-1934 αποτυπώνεται στο παρακάτω διάγραμμα 18.

³⁸ Βλ. παρακάτω το καταστατικό του σωματείου όπως τροποποιήθηκε στις 8 Σεπτεμβρίου 1949.

Διάγραμμα 18

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία του πίνακα 5.2.5 παραρτήματος

Παρατηρώντας τις διακυμάνσεις της παραγωγής στην επαρχία το διάστημα 1929-1934 βλέπουμε ότι οι πτώσεις είναι έντονες γεγονός που αντικατοπτρίζει την ευπάθεια του προϊόντος. Αναζητώντας τις αιτίες αυτών των έντονων διακυμάνσεων στον τοπικό τύπο της Αιγιάλειας διαπιστώσαμε ότι τον Ιούνιο του 1929 η παραγωγή της σταφίδας στην επαρχία καταστράφηκε από χαλαζόπτωση και μάλιστα σε τόσο μεγάλο βαθμό ώστε επλήγησαν και οι σταφιδάμπελοι³⁹. Το Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς η βροχή σάπισε το σταφιδόκαρπο που είχε απομείνει⁴⁰. Η παραγωγή της επαρχίας απέμεινε λιγότερη από το μισό των προηγούμενων ετών. Το Μάρτιο του 1931 η ανέλπιστη βαρυχειμωνιά, με τις σφοδρές χιονοπτώσεις που έφθασαν μέχρι τη θάλασσα και τις βροχές που πλημμύρισαν τις καλλιέργειες, κατέστρεψε την παραγωγή της σταφίδας σε ποσοστό 75%, όπως διαπιστώθηκε από την αυτοψία που διενήργησε η κυβέρνηση⁴¹. Τον Ιούλιο και τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς η παραγωγή για το σταφιδικό έτος 1931-1932 υπολογιζόταν στα 10-15 εκατομμύρια ενετικές λίτρες, νούμερο που τελικά δεν απείχε από την πραγματικότητα⁴². Οι πτώσεις στην παραγωγή της σταφίδας στην επαρχία Αιγιάλειας σε συνδυασμό με την έντονη διακύμανση των τιμών είχαν πολύ σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις, όπως θα δούμε παρακάτω.

³⁹ Εφημερίδα Έρευνα, φύλλα 376/23.6.1929 · 377/7.7.1929 · 381/4.8.1929.

⁴⁰ Εφημερίδα Έρευνα, φύλλο 386/29.9.1929.

⁴¹ Εφημερίδα Έρευνα, φύλλο 464/5.4.1931.

⁴² Εφημερίδα Έρευνα, φύλλα 480/19.7.1931 · 484/16.8.1931.

Επιπλέον, η σταφιδική κρίση του 1930⁴³ είχε δημιουργήσει διάφορα ζητήματα που προβλημάτιζαν το σταφιδικό κόσμο της Αιγιάλειας. Η επαρχία παρήγαγε εξαιρετικής ποιότητας σταφίδα⁴⁴ η οποία εξαγόταν εξ ολοκλήρου στο εξωτερικό και, όπως υποστηριζόταν, σε συμφέρουσες για τον παραγωγό τιμές⁴⁵. Επιπλέον, χρησιμοποιείτο από τον ΑΣΟ προς διάδοση της σταφίδας στην εσωτερική κατανάλωση⁴⁶. Ως εκ τούτου οι αιγιώτες παραγωγοί, σταφιδέμποροι και σταφιδοεξαγωγείς θεωρούσαν επιζήμια και ολέθρια για τη σταφίδα τους την κρατική προστατευτική πολιτική. Θεωρούσαν άδικο η δική τους σταφίδα να σηκώνει τα ίδια φορολογικά βάρη με την κατώτερης ποιότητας σταφίδα. Είχαν συγκροτήσει ένα κοινό μέτωπο με την επαρχία Ηλείας απέναντι στις άλλες σταφιδοφόρες περιφέρειες της Πελοποννήσου και ιδιαίτερα σε όσες παρήγαγαν κατώτερης ποιότητας σταφίδα⁴⁷. Στο σταφιδικό συνέδριο στον Πύργο τον Ιούνιο του 1930 με επικεφαλής τον σταφιδοεξαγωγέα Σπύρο Μαθθία είχαν ταχθεί εναντίον της γενικότερης αντιμετώπισης της σταφιδικής κρίσης του 1930 ζητώντας την εξαίρεση της επαρχίας τους⁴⁸. Το μέτωπο αυτό αποτελείτο από την Ένωση Σταφιδικών Συνεταιρισμών της

⁴³ Σύμφωνα με δημοσίευμα της εποχής, η σταφιδική κρίση του 1930 είχε τριπλή μορφή καθώς επρόκειτο για: α) κρίση υπερπαραγωγής, β) κρίση εξωτερικής ζήτησης του προϊόντος και γ) κρίση τιμών. Η κρίση της υπερπαραγωγής προέκυψε ως εξής: στα 300.000 χιλιόλιτρα της παραγωγής του 1930, προστέθηκαν και 50.000 χιλιόλιτρα των κυκλοφορούντων σταφιδικών δελτίων του προηγούμενου έτους. Όμως οι εξαγωγές του 1928 και 1929 ήταν ήδη μειωμένες εξαιτίας της απώλειας εδάφους της ελληνικής σταφίδας στις καταναλωτικές αγορές του εξωτερικού. Οι πλέον αισιόδοξες προβλέψεις υπολόγιζαν την εξαγωγή του 1930 στα 140.000 ενετικά χιλιόλιτρα, γεγονός που προμήνυε ότι σχεδόν άλλη τόση ποσότητα σταφιδόκαρπου θα έμενε αδιάθετη. Επρόκειτο κυρίως για σταφίδα τρίτης κατηγορίας που παρήγαγαν η Μεσσηνία, και η Ηλεία. Η δεύτερη κρίση (της εξωτερικής ζήτησης του προϊόντος), προήλθε από τη μείωση της ζήτησης της ελληνικής σταφίδας στο εξωτερικό από το 1925 και μετά. Επιπλέον είχε απαγορευθεί η εισαγωγή οίνων στη Γαλλία, όπου διοχετευόταν το παρακράτημα και ο μούστος για την οινοποιία. Η κρίση των τιμών είχε να κάνει, σύμφωνα πάντα με δημοσιεύματα της εποχής, με την πολιτική του ΑΣΟ. Προ τριετίας (1927), παρά τις υποδείξεις και του Έλληνα πρεσβευτή στο Λονδίνο, και του εκεί γραφείου του γνωμοδοτικού συμβουλίου καθώς και τα υπομνήματα των ενώσεων των εμπόρων της Αγγλίας, οι οποίοι συνιστούσαν τις 42 λίρες κατά τόνο προκειμένου να αντιμετωπισθεί η μεγάλη προσφορά της σταφίδας της Καλιφόρνιας, ο ΑΣΟ όρισε την εξαγορά των πλεονασμάτων στις 46 λίρες τον τόνο (σ.σ. 21,73 λίρες το ενετικό χιλιόλιτρο). Έτσι, οι καταναλωτές του εξωτερικού βρίσκοντας χαμηλότερες τιμές στις σταφίδες της Καλιφόρνιας, της Αυστραλίας και της Τουρκίας, αγόρασαν μεγάλες ποσότητες σε βάρος της ελληνικής σταφίδας. Η κρίση των τιμών στο εξωτερικό συμπαρέσυρε και τις τιμές στην εσωτερική κατανάλωση. Ενώ το 1927-1928 η μέση τιμή στην Πάτρα έφθασε τις 4.000 δραχμές κατά χιλιόλιτρο, το 1928-1929 κατήλθε στις 3.000 δραχμές και το 1929-1930 στις 2.900 δραχμές. Το καλοκαίρι του 1930 η Πελοπόννησος φλεγόταν και οι συγκεντρώσεις, οι διαμαρτυρίες, τα ψηφίσματα και τα υπομνήματα κυριαρχούσαν στην καθημερινή ζωή των σταφιδικών περιφερειών. Δημήτριος Κ. Σβολόπουλος, *Η σταφιδική κρίσις του 1930, η τριπλή της μορφή, η σημασία της και οι αναπόφευκτοι συνέπειά της*, εκδότης Ζαμπάκης, Αθήναι, χ.χ., σ. 3-8.

⁴⁴ Είναι γνωστό ότι εδώ καλλιεργείτο ως επί το πλείστον κορινθιακή σταφίδα και μάλιστα η ποικιλία με το κατοχυρωμένο όνομα Vostizza.

⁴⁵ Σβολόπουλος, *ό.π.*, σ.4

⁴⁶ Στο ίδιο, σ.10.

⁴⁷ Στο ίδιο, σ.5.

⁴⁸ *Ιδίο.*

επαρχίας, τη Σταφιδική Τράπεζα Βοστίτισης, και από τους αντιπροσώπους των σταφιδεμπόρων και σταφιδεξαγωγέων⁴⁹. Μεταξύ άλλων απαιτούσαν για την επαρχία Αιγιάλειας τη μείωση του παρακρατήματος⁵⁰ και του φόρου εξαγωγής στο μισό, καθώς και αυστηρότατους ελέγχους της εξαγόμενης σταφίδας ώστε να είναι ανταγωνιστική προς τα ξένα ομοειδή προϊόντα⁵¹, αιτήματα που τελικά δεν ελήφθησαν υπόψη⁵². Είναι αξιοσημείωτη, όπως αναφέρεται στον τοπικό τύπο της εποχής, η σύγκλιση των απόψεων και η συνεργασία των παραγωγών της Αιγιάλειας με τους σταφιδεμπόρους και τους σταφιδεξαγωγείς της επαρχίας τους. Το γεγονός αυτό έχει την ερμηνεία του καθώς σχετίζεται με το συντηρητισμό των αγροτικών στρωμάτων. Όπως επισημαίνει ο Μανώλης Χουμεριανός οι συνεργασίες αυτές «...αναδεικνύουν το στοιχείο της συντηρητικότητας που περιβάλλει την αγροτική ζωή και την κυρίαρχη νοοτροπία των αγροτών, γεγονός που ωθεί τους τελευταίους να ταυτίζονται με τους “εκμεταλλευτές” τους ή με “συντηρητικά τμήματα της αστικής και μικροαστικής τάξης”, όποτε το επιβάλλει η συγκυρία»⁵³. Έτσι και στην περίπτωση μας, οι μικροπαραγωγοί της Αιγιάλειας, προφανώς μη δυνάμενοι να συγκροτήσουν έναν αυτόνομο διαπραγματευτικό λόγο, αποδέχονται να τους εκπροσωπούν

⁴⁹ Οι αντιπρόσωποι ήταν οι: Κ. Καρπέτας, Α. Καρπέτας, Α. Χριστόπουλος, Π. Γιαννούλης, Ι. Παπαγιαννόπουλος, Α.Π. Κοκκινόπουλος, Α. Παπακωνσταντίνου, Κ. Δρούλιας και ο Σ. Ματθίας. Στο ίδιο σ. 9

⁵⁰ Το παρακράτημα ήταν ένας από τους φόρους που επιβάρυνε τη σταφίδα και αφορούσε εισφορά ποσοστού επί της εξαγωγής. Με τον αρχικό νόμο ΒΠ/1892 εισήχθηκε φορολογία 16,50 δραχμών για κάθε χιλιόλιτρο εξαγόμενης σταφίδας των περιοχών Ηλείας, Μεσσηνίας, Λακωνίας και 19 δραχμών για τις υπόλοιπες περιφέρειες. Με τους νόμους ΒΤΘ' του 1895 και των ΒΤΣ' και ΒΥΚΕ' του 1896 η επιβεβλημένη φορολογία μειώθηκε κατά 4 δραχμές και το παρακράτημα θεσπίστηκε να καταβάλλεται σε είδος (σταφίδα) ή σε χρήμα. Αργότερα με το νόμο ΒΤΞΔ/1896 η καταβολή του παρακρατήματος σε χρήμα καταργήθηκε. Οι αποδείξεις παρακράτησης ονομάζονταν δελτία και αφορούσαν βάρος σταφιδοκάρπου σε ενετικές λίτρες. Η αυξομείωση της τιμής της σταφίδας είχε ως συνέπεια την αυξομείωση της τιμής των δελτίων και η πρόβλεψη των αυξομειώσεων αυτών ήταν αντικείμενο χρηματιστηριακής συναλλαγής των δελτίων. Η επιβολή του παρακρατήματος είχε σκοπό τον έλεγχο της σταφιδικής κρίσης με την απορρόφηση των πλεονασμάτων σταφιδοκάρπου από την αγορά (τα οποία διοχετεύονταν κυρίως στην οινοπνευματοποιία-οινοποιία) και η διαχείρισή του γινόταν έως το 1899 από το κράτος. Στη συνέχεια την υποχρέωση αυτή ανέλαβαν διάφοροι φορείς όπως η Σταφιδική Τράπεζα, η Προνομιούχος Εταιρεία (Ενιαία) και από το 1925 ο Αυτόνομος Σταφιδικός Οργανισμός (ΑΣΟ). Βλ. Νικόλαος Ζιούβας, *Η σημασία της κορινθιακής σταφίδας στην οικονομική ανάπτυξη των περιφερειών Πελοποννήσου και δυτικής Ελλάδας*. Διπλωματική εργασία, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο 2001, σ. 65-74' Μούλιας, *ό.π.*, σ. 130. Ο Μανώλης Χουμεριανός επισημαίνει ότι η εφαρμογή του παρακρατήματος ήταν ένα «εγχείρημα των κυβερνήσεων της περιόδου με το οποίο επεδίωκαν, όχι τη διαμόρφωση όρων μεταβολής του μοντέλου, αλλά τη συντήρηση των όρων λειτουργίας του και τη συγκυριακή στήριξη των καλλιεργητών της σταφίδας μέχρις ότου οι φυσικοί νόμοι της αγοράς από μόνοι τους ανατρέψουν τη δυσμενή συνθήκη της κρίσης». Μανώλης Χουμεριανός, *Αγροτική κρίση και κοινωνική διαμαρτυρία στην Πελοπόννησο, 1893-1905*, διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα 2000, σ. 102.

⁵¹ Σβολόπουλος, *ό.π.*, σ. 10

⁵² Στο ίδιο, σ. 36-7

⁵³ Μανώλης Χουμεριανός, *ό.π.*, σ. 289-290.

μεγαλοκτηματίες, σταφιδέμποροι και σταφιδοεξαγωγείς, άτομα δηλαδή της μεγαλοαστικής τάξης του Αιγίου.

1.3.3. ΜΕΣΕΣ ΤΙΜΕΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1927-1938

Στο εδάφιο που ακολουθεί θα παρακολουθήσουμε την κίνηση των τιμών της σταφίδας. Όπως επισημάναμε και στην αρχή του υποκεφαλαίου, οι τιμές της σταφίδας ποικίλουν ανάλογα με την εποχή. Διαφορετικές είναι οι τιμές στην αρχή της περιόδου, διαφορετικές στη μέση της περιόδου και άλλες στο τέλος της. Επίσης, ποικίλουν ανάλογα με τη χώρα στην οποία πωλείται το προϊόν και το νόμισμά της. Επιπλέον, διακρίνονται και από τον τόπο παραγωγής (Αίγιο, Πάτρα, Κόρινθος κ.α.) και διαφοροποιούνται αν το προϊόν είναι άβρεχτο ή βρεγμένο. Ο μέσος όρος των τιμών στον οποίο θα αναφερθούμε είναι σχετικός, εφόσον δεν μπορεί να υπολογιστεί σταθμιστικά με βάση συγκεκριμένη τιμή πώλησης για συγκεκριμένες ποσότητες προϊόντος. Οι μέσες τιμές της επαρχίας Αιγιάλειας έχουν συγκεντρωθεί από τοπική εφημερίδα⁵⁴. Όλες οι τιμές έχουν υπολογιστεί με βάση το ενετικό χιλιόλιτρο. Κατά το εξεταζόμενο διάστημα μπορούμε να διακρίνουμε δύο περιόδους κίνησης τιμών: Α) από 1927 έως το 1933 και Β) από το 1934 έως το 1938.

Α) Το πρώτο διάστημα οι μέσες τιμές της σταφίδας στην επαρχία Αιγιάλειας παρουσιάζουν έντονες διακυμάνσεις. Η μέση τιμή το 1928 ήταν 4.813 δραχμές⁵⁵. Την επόμενη χρονιά έφθασε τις 7.485 δραχμές για να πέσει στις 4.300 το επόμενο έτος⁵⁶. Το 1931 η μέση τιμή ήταν 5.180 δραχμές⁵⁷, το 1932 έπεσε στις 4.500 δραχμές⁵⁸ για να ανέβει εκ νέου στις 7.500 δραχμές το 1933⁵⁹. Οι διακυμάνσεις αυτές είχαν σχέση με την παραγόμενη ποσότητα, με την ποιότητα της σταφίδας της επαρχίας, όσο και με την εξωτερική ζήτηση του προϊόντος. Όπως είδαμε παραπάνω, το 1929 το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής της σταφίδας στην επαρχία Αιγιάλειας καταστράφηκε, όμως η ποιότητα της εναπομείνουσας σταφίδας ήταν τόσο εκλεκτή ώστε η μέση τιμή έφθασε τις 7.485 δραχμές. Η παραγωγή καταστράφηκε και κατά το

⁵⁴ Πρόκειται για την τοπική εφημερίδα *Έρευνα*, τα φύλλα της οποίας αναφέρονται στην πηγή του πίνακα 5.2.5 του παραρτήματος.

⁵⁵ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα Απριλίου και Σεπτεμβρίου 1928.

⁵⁶ ΥΕΟ, ΓΣΥΕ, Γεωργική και Κτηνοτροφική απογραφή της Ελλάδος του έτους 1929 · Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα Σεπτεμβρίου 1930.

⁵⁷ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα Σεπτεμβρίου 1931.

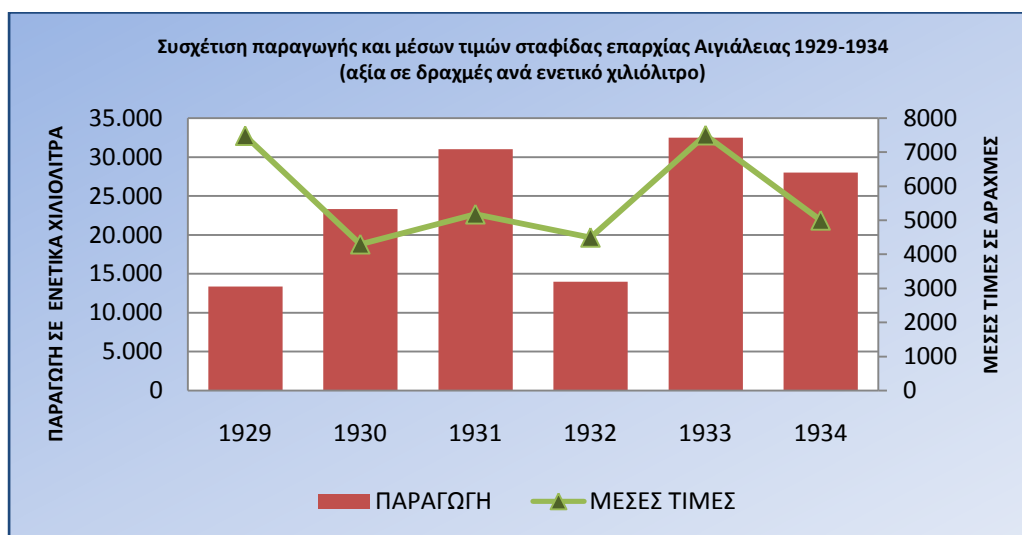
⁵⁸ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα Αυγούστου 1932.

⁵⁹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα Σεπτεμβρίου 1933.

σταφιδικό έτος 1931-2, η ποιότητα της σταφίδας όμως δεν ήταν η αναμενόμενη και η μέση τιμή έφθασε μόλις τις 4.500 δραχμές.

Β) Την επόμενη περίοδο (1934-1938) στην επαρχία Αιγιάλειας οι μέσες τιμές παραμένουν σχετικά σταθερές χωρίς να φθάσουν τα υψηλά επίπεδα του 1929 και του 1933. Το 1934 έφθασαν τις 5.000 δραχμές⁶⁰, το 1935 έπεσαν στις 4.825 δραχμές⁶¹ για να ανέβουν εκ νέου το επόμενο έτος στις 4.970 δραχμές⁶². Από τα παραπάνω, αλλά και από το γράφημα 19 όπου απεικονίζεται η διακύμανση της παραγωγής και των μέσων τιμών σταφίδας στην επαρχία Αιγιάλειας, συνάγεται ότι το διάστημα 1929-1932 ήταν μια δύσκολη σταφιδική περίοδος για την οικονομία της επαρχίας και κατά συνέπεια και για την κοινωνία της. Η ανάδυση των νέων σταφιδοφόρων χωρών⁶³, οι οποίες εκτόπιζαν από τις διεθνείς αγορές την ελληνική σταφίδα, ο απόηχος της οικονομικής κρίσης του 1929 που ήδη έπληττε την Ελλάδα, η καταστροφή της παραγωγής της σταφίδας, η οποία διέψευσε τις ελπίδες του πληθυσμού να αποπληρώσει χρέη που δημιουργούσε την περίοδο της ύφεσης και θα παρείχε εργασία στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα αναθερμαίνοντας την οικονομία της περιοχής, αλλά και οι χαμηλές τιμές του προϊόντος που μείωναν τα κέρδη των παραγωγών και των σταφιδεμπόρων, προφανώς δημιούργησαν ένα εκρηκτικό κλίμα, το οποίο ώθησε τον Ιούλιο του 1933 ορισμένες σταφιδεργάτριες του Αιγίου να ενωθούν και να δημιουργήσουν το σωματείο της *Αλληλοβοήθειας*.

Διάγραμμα 19

Πηγή : Επεξεργασμένα στοιχεία του πίνακα 5.2.5 παραρτήματος

⁶⁰ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα Σεπτεμβρίου 1934.

⁶¹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα Σεπτεμβρίου 1935.

⁶² Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα Σεπτεμβρίου 1936.

⁶³ Για τις νέες σταφιδοφόρες χώρες βλ. εδώ υποσημείωση Νο 43.

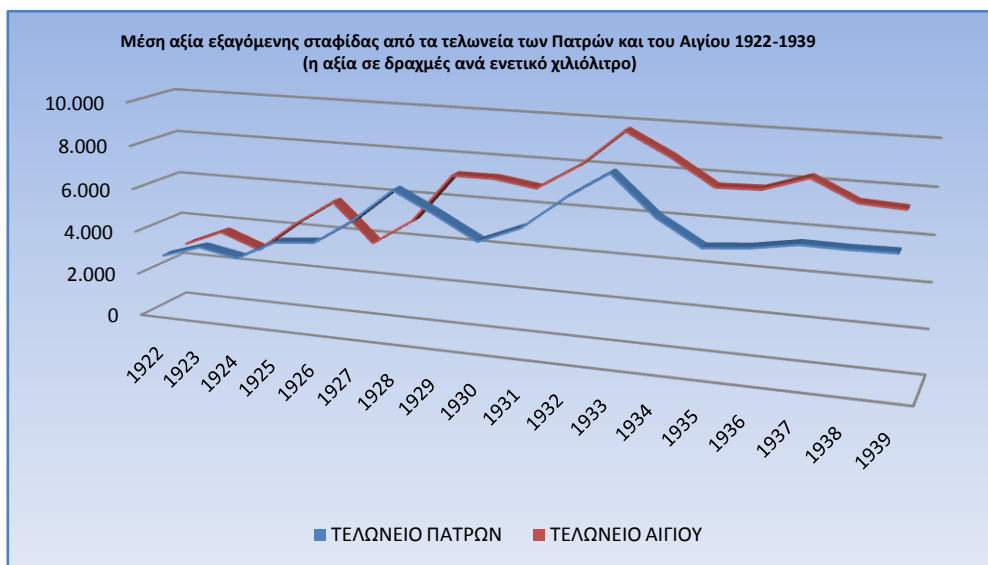
1.3.4. ΕΞΑΓΩΓΗ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΤΟΥ ΑΙΓΙΟΥ 1922-1950

Την εξεταζόμενη περίοδο το μεγαλύτερο μέρος της κορινθιακής σταφίδας της επαρχίας Αιγιάλειας και τμήμα της παραγωγής των γειτονικών περιοχών εξαγόταν από το τελωνείο του Αιγίου. Οι εξαγόμενες ποσότητες από το τελωνείο του Αιγίου χαρακτηρίζεται από έντονες διακυμάνσεις. Ειδικότερα, στο διάστημα 1922-1927 υπάρχουν δύο έτη με περιορισμένες εξαγωγές και δύο με σημαντική αύξηση: τα έτη 1922 και 1924 με 19.459 και 19.728 ενετικά χιλιόλιτρα αντίστοιχα, και τα έτη 1923 και 1927 με 35.736 και 39.554 ενετικά χιλιόλιτρα αντίστοιχα. Η επόμενη τετραετία 1928-1931 χαρακτηρίζεται και πάλι από δύο έτη μειωμένων εξαγωγών: 18.976 ενετικά χιλιόλιτρα το 1928 και 15.168 ενετικά χιλιόλιτρα το 1931. Το διάστημα 1932-1939 υπάρχουν τρία έτη με υψηλές εξαγωγές: το 1934 με 32.143 ενετικά χιλιόλιτρα, το 1936 με 28.022 ενετικά χιλιόλιτρα και το 1939 με 28.626 ενετικά χιλιόλιτρα. Επίσης, δύο έτη με μειωμένες εξαγωγές: το 1932 με 21.938 ενετικά χιλιόλιτρα και το 1938 με 22.134 ενετικά χιλιόλιτρα. Συγκρίνοντας τις εξαγωγές της σταφίδας από το τελωνείο του Αιγίου με την παραγωγή σταφίδας της επαρχίας διαπιστώνουμε ότι ορισμένα έτη (1927, 1929, 1932, 1934, 1939) η εξαγόμενη ποσότητα ήταν μεγαλύτερη από την παραγωγή. Έτσι, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι εισαγόταν σταφιδόκαρπος και από άλλες περιοχές προκειμένου να επεξεργασθεί στα σταφιδεργοστάσια της πόλης. Πραγματικά, εάν κοιτάξουμε στις αφίξεις των εμπορευμάτων του σιδηροδρομικού σταθμού του Αιγίου το διάστημα 1929-1935 θα διαπιστώσουμε ότι εισάγεται σημαντική ποσότητα σταφίδας, ώστε να δικαιολογούνται οι μεγαλύτερες ποσότητες εξαγωγής. Μάλιστα το έτος 1934 η εισαγόμενη σταφίδα (4.631 ενετικά χιλιόλιτρα) συν την παραγόμενη σταφίδα της επαρχίας (28.000 ενετικά χιλιόλιτρα) αποτελούσαν ακριβώς την εξαγόμενη ποσότητα σταφίδας από το τελωνείο του Αιγίου (32.134 ενετικά χιλιόλιτρα)⁶⁴. Είναι εντυπωσιακό ότι οι μέσες τιμές ανά ενετικό χιλιόλιτρο της εξαχθείσας σταφίδας από το τελωνείο του Αιγίου για το διάστημα 1922-1939 κυμαίνονταν σε υψηλότερα επίπεδα από τις αντίστοιχες του τελωνείου Πατρών, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 20, δείγμα της ανώτερης ποιότητας του προϊόντος της επαρχίας Αιγιάλειας. Οι μεγαλύτερες διαφορές σημειώθηκαν τα έτη 1930 (+48%), 1935 (+38%) και 1937 (+39%). Έτσι, οι μέσες τιμές από το τελωνείο του Αιγίου

⁶⁴ ΓΣΥΕ, Στατιστική των ελληνικών σιδηροδρόμων έτους 1934 · ΥΕΟ, Μηνιαίον δελτίον του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών έτος 1934.

διαμορφώθηκαν αντίστοιχα σε 7.203 δραχμές, 7.575 δραχμές και 8.272 δραχμές. Ωστόσο οι υψηλότερες μέσες τιμές που σημειώθηκαν το διάστημα 1922-1939 ήταν το 1933 και το 1934 καθώς έφθασαν τις 9.693 και 8.736 αντίστοιχα. Γενικά, ο μέσος όρος των μέσων τιμών της εξαχθείσας σταφίδας από το τελωνείο του Αιγίου κατά το ανωτέρω διάστημα ήταν πάνω από 6.300 δραχμές όταν ο αντίστοιχος των Πατρών ήταν μικρότερος κατά χίλιες δραχμές .

Διάγραμμα 20

Πηγή : Επεξεργασμένα στοιχεία του πίνακα 5.2.6 παραρτήματος

Το 1940 οι εξαγωγές από το τελωνείο του Αιγίου ανήλθαν σε 7.645 ενετικά χιλιόλιτρα και το 1941 σε 14.366 ενετικά χιλιόλιτρα. Οι μέσες τιμές και τα δύο έτη ήταν υψηλές, 8.466 και 9.315 αντίστοιχα. Το 1942 και το 1944 δεν έγιναν εξαγωγές. Το 1943 εξήχθησαν 104 ενετικά χιλιόλιτρα, το 1945 1.275 ενετικά χιλιόλιτρα⁶⁵ και το 1946 1.414 ενετικά χιλιόλιτρα. Τα επόμενα έτη οι εξαγωγές αυξάνονται και συγκεκριμένα το 1948 ήταν 16.229 ενετικά χιλιόλιτρα ενώ το 1949 24.115 ενετικά χιλιόλιτρα, σημαντικά μεγαλύτερες από τις εξαγωγές του τελωνείου των Πατρών. Δεν θα αναφερθούμε στις μέσες τιμές για το διάστημα 1943-1950, καθώς δεν έχουν συγκρισιμότητα με την προπολεμική περίοδο.

Οι χώρες προορισμού της εξαγόμενης από το τελωνείο του Αιγίου σταφίδας από το 1937 μέχρι και το 1941 ήταν κυρίως η Αγγλία η Ολλανδία, η Γερμανία και η Αμερική. Μετά τον πόλεμο και μέχρι το 1950 οι μεγαλύτερες εξαγωγές σταφίδας

⁶⁵ ΑΣΟ, *Σταφιδικόν Δελτίον*, τχ, Φεβρουαρίου-Μαρτίου 1949.

συνέχισαν να γίνονται προς την Αγγλία και την Ολλανδία, ενώ νέες αγορές ανοίχθηκαν στην Ιρλανδία την Ουρουγουάη, την Αυστρία, την Αίγυπτο και σε λοιπές χώρες. Από το 1951 και μετά εκτός από τους παραπάνω προορισμούς οι αγορές διευρύνονται καθώς νέες χώρες ανοίγουν τις αγορές τους όπως το Βέλγιο, οι χώρες της Σκανδιναβικής χερσονήσου, η Βραζιλία, η Δανία και η Ελβετία, ενώ επανακάμπει και η αγορά της Γερμανίας.

Συνολικά, το διάστημα 1922-1944 οι εξαγωγές σταφίδας από το τελωνείο του Αιγίου ανέρχονται στα 481.425 ενετικά χιλιόλιτρα έναντι 826.591 ενετικών χιλιόλιτρων του τελωνείου των Πατρών. Μεταπολεμικά όμως (1945-1950) οι εξαγωγές σταφίδας από το τελωνείο του Αιγίου είναι περισσότερες σε σύγκριση με αυτές του τελωνείου των Πατρών. Τουλάχιστον μέχρι το 1955 η πρωτοκαθεδρία του Αιγίου θα διατηρηθεί. Επιπλέον, η εξαχθείσα σταφίδα του Αιγίου κατευθύνεται κυρίως στις προπολεμικές παραδοσιακές αγορές της Αγγλίας και της Ολλανδίας όμως ανοίγεται και σε νέες αγορές. Αντίθετα, η εξαχθείσα σταφίδα από το τελωνείο των Πατρών έχει πλέον μικρό μερίδιο σε παραδοσιακές αγορές (Γαλλία, Αγγλία, Ολλανδία), ενώ άλλες τις έχει χάσει εντελώς ίσως λόγω του πολέμου (Αμερική, Γερμανία, Ιταλία). Ωστόσο, κατευθύνεται σε πολλές νέες αγορές, με μικρές όμως ποσότητες. Προφανώς η σταφιδική κίνηση στο μεταπολεμικό Αίγιο επανέρχεται γρηγορότερα στους φυσιολογικούς ρυθμούς απ' ότι στην Πάτρα. Τα σταφιδεργαστάσια του Αιγίου επανακάμπουν ταχύτερα και οι σταφιδοεξαγωγείς επανασυνδέονται άμεσα με τις πριν τον πόλεμο χώρες προορισμού της σταφίδας τους.

1.3.5. ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1926-1950

Η επαρχία Αιγιάλειας έκανε σημαντικές εισαγωγές προϊόντων (σε τόνους) οι οποίες προπολεμικά ξεπερνούσαν κατά πολύ τις εξαγωγές. Από το 1926 έως το 1938 οι εισαγωγές έχουν σχεδόν τριπλασιασθεί. Μετά τον πόλεμο οι εισαγωγές επανέρχονται γρήγορα στα αυξητικά επίπεδα της δεκαετίας του '20, ενώ μετά το 1952 είναι λιγότερες από τις εξαγωγές. Η συμμετοχή της σταφίδας στις εξαγωγές του ειδικού εμπορίου⁶⁶ από το τελωνείο του Αιγίου το διάστημα 1926-1955 είναι θεαματική. Η σταφίδα κατέχει στη χειρότερη περίπτωση (1950) το 71,52% των εξαγωγών, ενώ τις

⁶⁶ Το ειδικό εμπόριο για τις εξαγωγές περιλάμβανε όλα τα εξαγόμενα στο εξωτερικό προϊόντα και εμπορεύματα, είτε εγχώρια, είτε ξένα, εφόσον τα τελευταία είχαν εξομοιωθεί με τα εγχώρια δια της πληρωμής του εισαγωγικού δασμού.

περισσότερες φορές ξεπερνά το 90%. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει τη ζωτική σημασία του προϊόντος για την οικονομία του τόπου. Από τα ανωτέρω γίνεται αντιληπτό ότι η κίνηση στο τελωνείο του Αιγίου ήταν αδιάκοπη και αξιόλογη. Οι τελωνειακές εισπράξεις του Αιγίου προπολεμικά έτειναν να φθάσουν αυτές του τελωνείου των Αθηνών. Μάλιστα το 1934 ανήλθαν σε 12.068 εκατομμύρια δραχμές ενώ των Αθηνών σε 11.960 εκατομμύρια.

Η εμπορική κίνηση στο Αίγιο συνεπικουρείτο και από την ύπαρξη του σιδηροδρομικού σταθμού. Την επταετία 1929-1935 διακινήθηκαν συνολικά πάνω από ένα εκατομμύριο επιβάτες και 118.888 τόνοι εμπορευμάτων εκ των οποίων οι 16.051 τόνοι (ή 33.434 ενετικά χιλιόλιτρα) ήταν σταφιδόκαρπος. Από το 1930 η κίνηση των επιβατών στο σιδηροδρομικό σταθμό του Αιγίου αυξάνει και ιδιαίτερα τα έτη 1933 και 1934 το σύνολο των επιβατών που διακινήθηκε ανά έτος ξεπέρασε τις 180 χιλιάδες. Συνειδητοποιούμε πόσο πολυπληθής ήταν η διακίνηση του επιβατικού κοινού στο σταθμό της επαρχίας όταν αναλογισθούμε ότι ο πληθυσμός του Αιγίου στην απογραφή του 1928 ήταν 11.253 άτομα και των κοινοτήτων της επαρχίας 20.927 άτομα. Η κίνηση των εμπορευμάτων από 1929 μέχρι το 1931 μειώνεται εξαιτίας της μειωμένης διακίνησης της σταφίδας. Αυξάνεται όμως το επόμενο διάστημα (1932-1934) καθώς αυξάνεται και πάλι η ποσότητα της διακινούμενης σταφίδας, για να μειωθεί εκ νέου το 1935 όταν ελαχιστοποιείται η διακίνηση του προϊόντος.

Γύρω από την καλλιέργεια και την επεξεργασία της σταφίδας δημιουργήθηκε μια δευτερογενής αγορά που την υποστήριζε. Γεωργικά εργαλεία, μηχανήματα επεξεργασίας, σταφιδοκιβώτια, μονάδες οινοποίησης και ποτοποίησης, έργα υποδομής (επέκταση λιμένων, σταθμοί σιδηροδρομικοί, οδοποιία). Επιπλέον, τα πλοία που παραλάμβαναν τη σταφίδα δεν έρχονταν άδεια άλλα μετέφεραν στα αμπάρια τους προϊόντα από το εξωτερικό, όπως υφάσματα, ενδύματα, σιτηρά, κ. ά. Έτσι, αναπτύχθηκαν νέοι κλάδοι παραγωγής και εμπορίας. Καταστήματα υφασμάτων και ενδυμάτων, κλωστήρια, αλευρόμυλοι, και άλλες μεταποιητικές εταιρίες όπως ζαχαρωδών, πάγου, ζυμαρικών, ακόμα πρακτορεία ασφαλειών και εισιτηρίων. Από το τέλος του 19^{ου} αιώνα έως και το α' μισό του 20^{ου} αιώνα ο μεταποιητικός κλάδος στην επαρχία Αιγιάλειας προόδευσε παρόλο που ορισμένες επιχειρήσεις δεν μπόρεσαν να αντέξουν τον ανταγωνισμό και την οικονομική κρίση του μεσοπολέμου και της μεταπολεμικής περιόδου. Βέβαια, οι περισσότερες μονάδες από αυτές δύσκολα θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν βιομηχανικές. Ωστόσο αυτό δεν αναιρεί

το γεγονός ότι στο Αίγιο υπήρχε εργασία όχι μόνο για τους γηγενείς εργάτες αλλά και για τους ξένους⁶⁷. Το εργατικό δυναμικό της πόλης το 1938 ήταν περίπου 3.500 άτομα⁶⁸. Στην απογραφή του 1940 ο δήμος Αιγίου αριθμούσε 15.359 άτομα. Αν υποθέσουμε ότι οι περισσότεροι από τους εργάτες συντηρούσαν τουλάχιστον τετραμελείς οικογένειες γίνεται αντιληπτό ότι στο Αίγιο πάνω από 12.000 άτομα ζούσαν από το εμπόριο, τη βιοτεχνία και τη βιομηχανία της πόλης. Η σωματειακή οργάνωση στο Αίγιο φαίνεται να ήταν αξιόλογη καθώς λίγο πριν το τέλος του α' μισού του 20^{ου} αιώνα καταγράφονται στην πόλη αρκετοί σύλλογοι, σύνδεσμοι, σωματεία και ενώσεις⁶⁹. Πιο συγκεκριμένα, το 1947 στη δύναμη του εργατικού κέντρου της πόλης ανήκαν τριανταένα σωματεία⁷⁰ μεταξύ των οποίων και ο σύλλογος των σταφιδοσυσκευαστριών με πρόεδρο τη Μαρία Μυλωνά.

⁶⁷ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 651/23.12.1934.

⁶⁸ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 834/10.7.1938.

⁶⁹ Αριστ. Σταυρόπουλος, *Ιστορία της πόλεως του Αιγίου από των μυθικών χρόνων μέχρι των ημερών μας*, έκδοσις-τύπος Αγγ. Κουλουμπή, Πάτρα 1954, σ. 681-3.

⁷⁰ ΑΣΣ, σειρά 9: : Αλληλογραφία, Φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο ΕΚΑ αριθ. πρωτ. 257/13.9.1947.

1.4. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ 1923-1951

Μετά την έλευση των προσφύγων και μέχρι το τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος, έγιναν στην Ελλάδα εννέα βουλευτικές εκλογικές αναμετρήσεις (1923, 1926, 1928, 1932, 1933, 1935, 1936, 1946, 1950). Σε όλες τις εκλογές παρατηρείται ένα κοινό σύμπτωμα: κάθε μία είχε το δικό της εκλογικό σύστημα που ψηφίζοταν τις παραμονές των εκλογών⁷¹.

1.4.1. ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΥ 1923

Οι εκλογές του 1923 (οι τελευταίες που έγιναν με σφαιρίδιο) πραγματοποιήθηκαν σε στενή και ευρεία περιφέρεια. Για το σύνολο της χώρας το κόμμα των Φιλελευθέρων έλαβε 62,97%, η Δημοκρατική Ένωσις (Παπαναστασίου) και οι Δημοκρατικοί Φιλελεύθεροι (Μιχαλακόπουλος κ.ά.) έλαβαν 30,23%, οι ανεξάρτητοι Δημοκρατικοί 1,76%, ενώ οι Αντιβενιζελικοί έλαβαν 1,51%. Το υπόλοιπο ποσοστό 3,53% μοιράστηκε ανάμεσα στο πρωτοεμφανιζόμενο Αγροτικόν Κόμμα της Ελλάδος, το οποίο έλαβε τρεις έδρες, σε Μουσουλμάνους της δυτικής Θράκης, οι οποίοι έλαβαν επίσης τρεις έδρες, σε Εβραίους της Θεσσαλονίκης, που έβγαλαν τέσσερεις βουλευτές, σε υποψήφιους ανεξάρτητους βουλευτές της Μακεδονίας και αλλού⁷².

Στην επαρχία Αιγιάλειας ψήφισαν συνολικά 4.648 ψηφοφόροι (4.053 γηγενείς και 595 πρόσφυγες) και εκλέχθηκαν τρεις βουλευτές με το κόμμα των Φιλελευθέρων οι: Λουκάς Σακελλαρόπουλος, Γιώργος Κατσιμπήρης και Ιωάννης Σολιώτης, ενώ με το ίδιο κόμμα ήταν επίσης υποψήφιοι οι Πολυχρόνης Πολυχρονιάδης και Λέων Μεσσηνέζης. Υποψήφιοι της επαρχίας Αιγιάλειας με τα άλλα κόμματα ήταν οι Ιωάννης Δημόπουλος, Ιωάννης Σταυρόπουλος⁷³, Βασίλης Σακελλαρόπουλος, Ηλίας Παπαηλιόπουλος, Κων/νος Αντωνόπουλος και Κων/νος Ι. Ζωγράφος⁷⁴.

⁷¹ Γιώργος Καρανικόλας, *Νόθες εκλογές στην Ελλάδα (1844-1936)*, β' έκδοση, Επικαιρότητα, Αθήνα 1973, σ. 523.

⁷² Στο ίδιο, σ. 527. Εφημερίδα *Το Βήμα*, 16.12.2009, όπως βρίσκεται στο δικτυακό τόπο: <http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=32&artId=305208&dt=16/12/2009>. Ο υπολογισμός των ποσοστών έγινε με βάση το σύνολο των βουλευτικών εδρών του κοινοβουλίου και την κατανομή τους ανάμεσα στους εκλεγμένους συνδυασμούς.

⁷³ Ο Ι. Σταυρόπουλος διετέλεσε δήμαρχος Αιγίου το διάστημα 1933-4.

⁷⁴ Εφημερίδα *Το Φως Πατρών*, φύλλο 1661/11.9.1923.

1.4.2. ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1926-1932

Στις εκλογές της 7^{ης} Νοεμβρίου 1926 εφαρμόζεται για πρώτη φορά η απλή αναλογική, η οποία ψηφίστηκε ενάμιση μήνα πριν από τις εκλογές. Όπως σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις του μεσοπολέμου από εδώ και στο εξής, η πόλωση ανάμεσα στο βενιζελισμό και τον αντιβενιζελισμό θα εκφραζόταν με την ψήφο στα κόμματα των Φιλελευθέρων και των Λαϊκών⁷⁵. Σε εθνικό επίπεδο κυριάρχησε η Ένωσις Φιλελευθέρων με ποσοστό 31,63%. Δεύτερο ήταν το Λαϊκόν Κόμμα με ποσοστό 20,27% και τρίτο το Κόμμα Ελευθεροφρόνων με ποσοστό 15,76%. Η Δημοκρατική Ένωσις ή Αγροτικών Εργατικών Κόμμα, (Παπαναστασίου), συγκέντρωσε 6,48%, ενώ το Ενιαίον Εκλογικόν Μέτωπον Εργατών, Αγροτών και Προσφύγων έλαβε 4,38% – για πρώτη φορά στην ελληνική βουλή μπαίνουν βουλευτές του ΚΚΕ. Το Αγροτικό Κόμμα Ελλάδος έλαβε 2,95%, το Κόμμα Ανεξάρτητων και Προσφύγων 1,82% και το Φιλελεύθερο Προσφυγικό 1,44%. Το υπόλοιπο 15,27% μοιράσθηκε ανάμεσα σε μικρότερα κόμματα και ανεξάρτητους υποψήφιους.

Στην επαρχία Αιγιάλειας, σε σύνολο 6.036 έγκυρων ψηφοδελτίων, η Ένωσις Φιλελευθέρων συγκέντρωσε 25,10% με 1.515 ψήφους, το Λαϊκόν Κόμμα 38,67% και 2.334 ψήφους και το κόμμα των Ανεξάρτητων και Προσφύγων 16,05% δηλαδή 969 ψήφους. Το Κόμμα των Ελευθεροφρόνων έλαβε 10,75% (649 ψήφους), οι ανεξάρτητοι Αντιβενιζελικοί 7,22% (436 ψήφους) και οι Αγροτικοί 2,20% (133 ψήφους)⁷⁶. Ωστόσο η επαρχία δεν κατόρθωσε να εκλέξει δικό της βουλευτή. Με το Λαϊκόν Κόμμα ήταν υποψήφιοι ο Ανδρέας Σ. Παναγιωτόπουλος και ο Ιωάννης Α. Δημόπουλος που έλαβαν 2.372 και 1.808 ψήφους αντίστοιχα. Με την Ένωσιν Φιλελευθέρων ο Κων/νος Δρούλιας και ο Πολυχρόνης Διομ. Πολυχρονιάδης, οι οποίοι έλαβαν 1.455 και 1.009 ψήφους αντίστοιχα, ενώ με το Κόμμα των Ανεξάρτητων και Προσφύγων ήταν υποψήφιος ο Ιωάννης Β. Δημόπουλος, ο οποίος έλαβε 439 ψήφους⁷⁷.

Το 1928 ένα μήνα πριν τις εκλογές της 19ης Αυγούστου ψηφίζεται το πλειοψηφικό σύστημα με στενή περιφέρεια⁷⁸. Σε εθνικό επίπεδο επικράτησε το Κόμμα των Φιλελευθέρων με 46,94%, ακολούθησε το Λαϊκόν Κόμμα με 23,94%, το

⁷⁵ Καρανικόλας, ό.π., σ. 523.

⁷⁶ Τα στοιχεία αντλήθηκαν από τις εφημερίδες: *Νεολόγος Πατρών*, φύλλα 770/10.11.1926 και 772/12.11.1926 · *Ελεύθερος Τύπος*, φύλλο 2474/19.12.1923.

⁷⁷ ΓΣΥΕ, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 7.11.1926, εν Αθήναις εκ του εθνικού τυπογραφείου, 1928.

⁷⁸ Καρανικόλας, ό.π., σ.523.

Αγροτικόν Εργατικόν Κόμμα (Παπαναστασίου) με 6,71%, το κόμμα των Ελευθεροφρόνων με 5,30%, οι ανεξάρτητοι Βασιλόφρονες με 3,79% και το Εθνικόν Δημοκρατικόν Κόμμα (Κονδύλης) με 2,71%. Το υπόλοιπο 10,61% μοιράσθηκε ανάμεσα στους Ανεξάρτητους Δημοκρατικούς και Συντηρητικούς Δημοκρατικούς, το Κόμμα της Προοδευτικής Ενώσεως, και διάφορα μικρότερα κόμματα και ανεξάρτητους υποψήφιους.

Στην επαρχία Αιγιάλειας εξελέγη βουλευτής με το κόμμα των Λαϊκών ο Ανδρέας Παναγιωτόπουλος⁷⁹, ο οποίος με ποσοστό 39,05% έλαβε συνολικά 2.592 ψήφους (1.182 ψήφους από τα εκλογικά τμήματα του Αιγίου και 1.410 ψήφους από τα εκλογικά τμήματα των κοινοτήτων της επαρχίας) σε σύνολο 6.638 έγκυρων ψηφοδελτίων. Υποψήφιοι από την επαρχία ήταν και οι: Πολυχρόνης Διομ. Πολυχρονιάδης (Φιλελεύθερος) ο οποίος έλαβε 1.990 ψήφους (29,97%), ο Λουκάς Α. Σακελλαρόπουλος (Φιλελεύθερος), ο οποίος έλαβε 1.329 ψήφους (20,02%), ο Κωνσταντίνος Α. Δρούλιας (συντηρητικός Δημοκρατικός), ο οποίος έλαβε 637 ψήφους (9,60%) και ο Μιχαήλ Δεσποτόπουλος ο οποίος έλαβε 90 ψήφους (1,36%)⁸⁰. Ο Ανδρέας Παναγιωτόπουλος με μόλις 220 ψήφους επιπλέον αυτών που έλαβε το 1926 εξελέγη βουλευτής με το νέο σύστημα της στενής περιφέρειας που εφαρμόσθηκε. Ωστόσο, αν κοιτάξουμε λίγους μήνες αργότερα, στις γερυσιαστικές εκλογές της 21^{ης} Απριλίου του 1929 όταν ο Α. Παναγιωτόπουλος ήταν υποψήφιος στην εκλογική περιφέρεια του νομού Αχαΐας-Ηλιδος ως μεμονωμένος- ανεξάρτητος Βασιλόφρων, έλαβε μόλις τέσσερις ψήφους σε σύνολο 40.880 έγκυρων ψηφοδελτίων, εκ των οποίων οι δύο ήταν από την επαρχία Αιγιάλειας και συγκεκριμένα μια ψήφος από την κοινότητα της Ακράτας και μια από την κοινότητα της Παρασκευής⁸¹. Το εκλογικό σώμα της επαρχίας μετακινήθηκε σημαντικά από το Λαϊκό προς το Φιλελεύθερο κόμμα κατά το σύντομο αυτό χρονικό διάστημα όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα. Η μεταστροφή του εκλογικού σώματος της επαρχίας μας οδηγεί

⁷⁹ Ο Ανδρέας Παναγιωτόπουλος ήταν ο μοναδικός βουλευτής σε σύνολο 12 εδρών που εξέλεξε το κόμμα των Λαϊκών στο νομό Αχαΐας και Ηλιδος στις εκλογές του 1928. Οι υπόλοιπες έδρες κατελήφθησαν από 10 φιλελεύθερους (Τάσης Αναστασίου, Κων/νος Γόντικας, Νικόλαος Συριόπουλος, Ηλίας Τσερώνης και Αριστείδης Σπηλιάδης από την επαρχία Ηλείας και Κωνσταντίνος Γκότσης, Γεώργιος Αργυρόπουλος, Ανδρέας Μάρκου, Βλάσης Αντωνόπουλος και Ανδρέας Σ. Μιχαλακόπουλος από την επαρχία Πατρών) και έναν ανεξάρτητο δημοκρατικό (Φωκίωνα Ζαΐμη από την επαρχία Καλαβρύτων).

⁸⁰ ΓΣΥΕ, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 19^{ης} Αυγούστου 1928, Αθήναι, εθνικόν τυπογραφείον, 1931.

⁸¹ ΓΣΥΕ, Στατιστική των γερυσιαστικών εκλογών της 21^{ης} Απριλίου 1929, Αθήναι, εθνικόν τυπογραφείον, 1931.

στην υπόθεση ότι, τουλάχιστον το 1929, οι ψηφοφόροι της Αιγιάλειας ψήφισαν κόμματα και όχι πρόσωπα⁸².

Πίνακας 1

Κατανομή ψήφων των δύο μεγάλων κομμάτων στα 13 εκλογικά τμήματα της επαρχίας Αιγιάλειας κατά τις βουλευτικές εκλογές του 1928 και τις γερουσιαστικές εκλογές του 1929

Εκλογικά τμήματα	Ψηφοδέλτια του Λαϊκού κόμματος στις βουλευτικές εκλογές το 1928	Ψηφοδέλτια του Λαϊκού κόμματος στις γερουσιαστικές εκλογές το 1929	Μεταβολή 1929/1928	Ψηφοδέλτια του Φιλελεύθερου κόμματος στις βουλευτικές εκλογές το 1928	Ψηφοδέλτια του Φιλελεύθερου κόμματος στις γερουσιαστικές εκλογές το 1929	Μεταβολή 1929/1928
Αιγίου 1ον	232	170	-62	255	296	41
Αιγίου 2ον	303	223	-80	348	343	-5
Αιγίου 3ον	332	218	-114	346	391	45
Αιγίου 4ον	345	147	-198	506	651	145
Πτέρης	126	111	-15	99	76	-23
Μουρλά ή Ροδοδάφνης	193	66	-127	312	374	62
Παρασκευής	179	60	-119	226	361	135
Ακράτας	132	89	-43	244	292	48
Αρφαρών	120	48	-72	195	193	-2
Διακοπτού	181	75	-106	300	346	46
Σελλιάνας	147	13	-134	133	175	42
Πλατάνου	242	59	-183	239	370	131
Αγίας Βαρβάρας	60	3	-57	116	129	13
ΣΥΝΟΛΟ	2.592,00	1.282,00	-1.310,00	3.319,00	3.997,00	678,00

Σε εθνικό επίπεδο οι εκλογές της 25^{ης} Σεπτεμβρίου 1932 έγιναν με την απλή αναλογική⁸³. Επικράτησε το Λαϊκόν Κόμμα με μικρή διαφορά από το Κόμμα των Φιλελευθέρων. Αντίστοιχα έλαβαν 33,80% και 33,42%. Το Προοδευτικόν Κόμμα έλαβε 8,35%, το πρωτοεμφανιζόμενο Αγροτικόν Κόμμα 6,17%, το Αγροτικόν Εργατικόν Κόμμα 5,89% και το Ενιαίον Μέτωπον Εργατών και Αγροτών 4,97%. Το

⁸² Στις γερουσιαστικές εκλογές της 21^{ης} Απριλίου 1929 στο νομό Αχαΐας και Ήλιδος εφαρμόστηκε το αναλογικό σύστημα και εκλέχθηκαν 5 γερουσιαστές. Ένας με το συνδυασμό των Λαϊκών (Ανδρέας Στεφανόπουλος), και τέσσερις με το συνδυασμό των Φιλελευθέρων (οι Διονύσιος Γιαννουλόπουλος και Δημήτριος Παπαδημητρίου φιλελεύθεροι και οι Λουκάς Σακελλαρόπουλος και Χρήστος Φακής συντηρητικοί δημοκρατικοί).

⁸³ Καρανικόλας, ό.π., σ. 523.

υπόλοιπο 7,40% μοιράσθηκε ανάμεσα στα κόμματα των Ελευθεροφρόνων, το Εθνικοριζοσπαστικόν και διάφορα άλλα μικρότερα κόμματα⁸⁴.

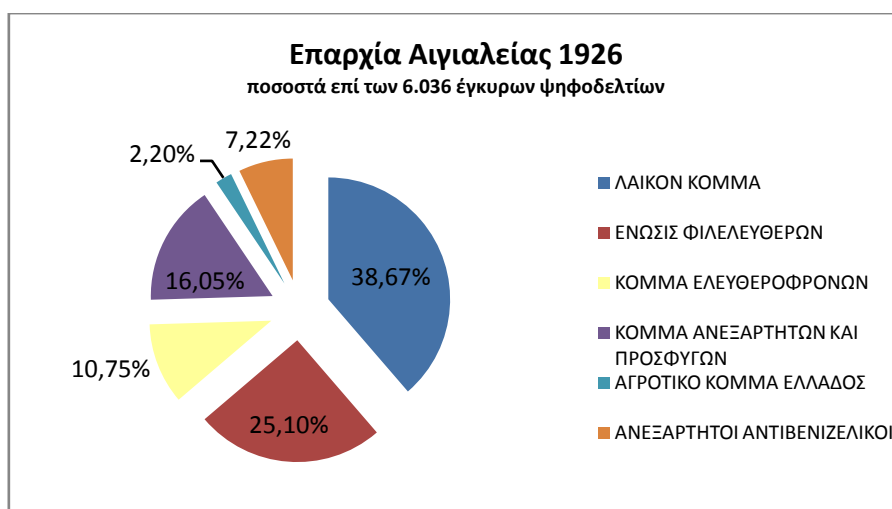
Στην επαρχία Αιγιάλειας ο συνδυασμός του Λαϊκού κόμματος συγκέντρωσε ποσοστά 43,76% δηλαδή 2.907 ψήφους σε σύνολο 6.643 έγκυρων ψηφοδελτίων. Ειδικότερα στο δήμο Αιγίων συγκέντρωσε 1.746 ψήφους και στις κοινότητες της επαρχίας 1.161 ψήφους. Ο συνδυασμός του Κόμματος των Φιλελευθέρων έλαβε 17,46% (1.160 ψήφοι εκ των οποίων οι 669 από το δήμο Αιγίων). Υποψήφιος με το Λαϊκό κόμμα από την επαρχία ήταν ο Θεόδωρος Γκόφας, ο οποίος και εξελέγει. Ο συνδυασμός των Προοδευτικών, με υποψήφιο τον Αναστάσιο Δρούλια, έλαβε 17,36% (1.153 ψήφους εκ των οποίων οι 667 ήταν από τα εκλογικά τμήματα των κοινοτήτων της επαρχίας). Ωστόσο, στην επαρχία Αιγιάλειας ο συνδυασμός που ήλθε δεύτερος ήταν των Συντηρητικών Δημοκρατικών με υποψήφιο τον Λουκά Σακελλαρόπουλο. Συγκέντρωσε 17,79% και 1.182 ψήφους (499 από το δήμο Αιγίων και 683 από τις κοινότητες της επαρχίας). Τα υπόλοιπα ψηφοδέλτια της επαρχίας μοιράσθηκαν ανάμεσα στο Αγροτικό και Εργατικό κόμμα 1,16% (77 ψήφοι), στο Ενιαίο Μέτωπο Εργατών και Αγροτών –όπου την επαρχία εκπροσώπησε ο Νικόλαος Καλότυχος- 1,73% (115 ψήφοι), στο Σοσιαλιστικό της Εργατική Διεθνούς 0,05% (3 ψήφοι) και στον μεμονωμένο υποψήφιο Μιχαήλ Μιχαλακόπουλο 0,69% (46 ψήφοι)⁸⁵.

Στα παρακάτω γραφήματα 21,22 και 23, όπου απεικονίζονται σχηματικά τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών από το 1926 έως και το 1932 για την επαρχία Αιγιάλειας, γίνεται φανερή η εδραίωση του δικομματισμού με το Λαϊκό και το Φιλελεύθερο κόμμα να συγκεντρώνουν την πλειοψηφία του εκλογικού σώματος. Ιδιαίτερα το 1928 στην επαρχία Αιγιάλειας τα υπόλοιπα κόμματα είχαν σχεδόν εκμηδενιστεί. Στο διάστημα 1926-32 η άνοδος του Λαϊκού κόμματος είναι σημαντική καθώς στην επαρχία Αιγιάλειας συγκέντρωσε 38,67% στις εκλογές του 1926 και 43,76% στις εκλογές του 1932. Το κόμμα των Φιλελευθέρων ακολουθεί φθίνουσα πορεία και η επαρχία Αιγιάλειας παρουσιάζεται συντηρητική εφόσον τα ποσοστά του Φιλελεύθερου κόμματος ήταν 25,10% και 17,46% κατά τις παραπάνω αντίστοιχες εκλογικές αναμετρήσεις.

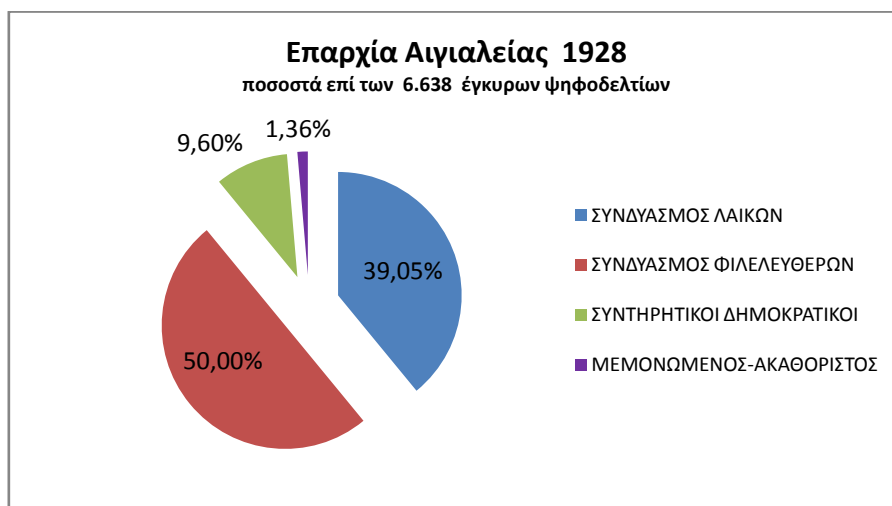
⁸⁴ Καρανικόλας, ό.π., σ. 546.

⁸⁵ ΓΣΥΕ, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 25^{ης} Σεπτεμβρίου 1932, Αθήναι εθνικών τυπογραφείων 1933.

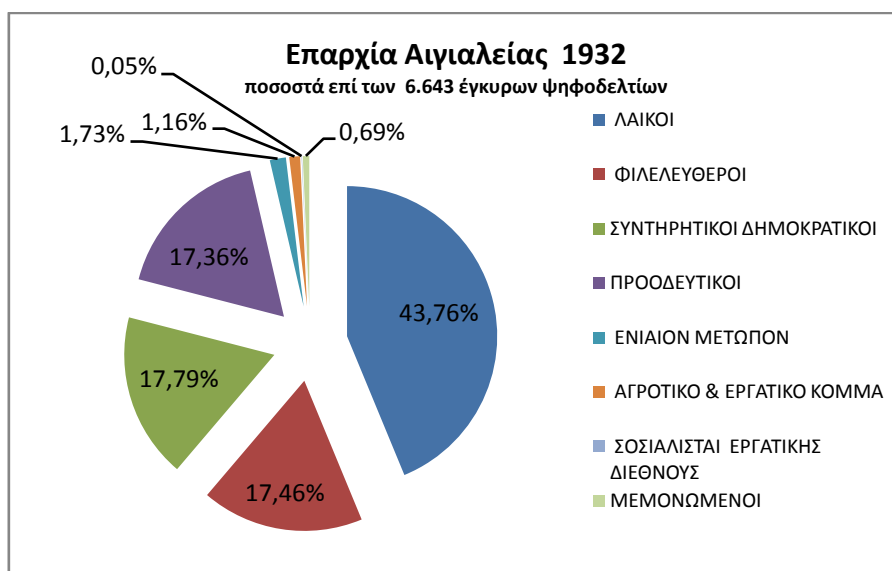
Διάγραμμα 21

Διάγραμμα 22

Διάγραμμα 23

1.4.3. ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1933-1936

Σε λιγότερο από έξη μήνες, στις 5 Μαρτίου 1933 έγιναν και πάλι εκλογές με πλειοψηφικό σύστημα και στενή περιφέρεια. Ο σχετικός εκλογικός νόμος ψηφίστηκε 65 μέρες πριν τις εκλογές. Στο σύνολο της χώρας το Λαϊκόν κόμμα συγκέντρωσε 38,07%, το κόμμα των Φιλελευθέρων έλαβε 33,29%, των Προοδευτικών 6,77%, το Ενιαίον Μέτωπο 4,64%, το Αγροτεργατικόν και Εθνικορίζοσπαστικόν κόμμα έλαβαν 4,16% και 4,09% αντίστοιχα και των Εθνικοφρόνων 2,26%. Το υπόλοιπο 11,36% μοιράσθηκαν μικρότερα κόμματα και συνδυασμοί.

Ο βουλευτής του Λαϊκού κόμματος Θ. Γκόφας εξελέγη στη βουλευτική έδρα της επαρχίας Αιγιάλειας. Συγκέντρωσε 3.422 ψήφους σε σύνολο 6.711 έγκυρων ψηφοδελτίων δηλαδή ποσοστό 50,99%. Οι 1.684 ψήφοι προέρχονταν από το δήμο του Αιγίου και οι 1.738 από τις κοινότητες της επαρχίας. Οι υπόλοιποι συνυποψήφιοί του ήταν: ο Πολυχρόνης Διομ. Πολυχροσιάδης από το κόμμα των Φιλελευθέρων, ο οποίος έλαβε 24,85% και 1.668 ψήφους, ο Αναστάσιος Δρούλιας με το κόμμα των Προοδευτικών, ο οποίος έλαβε 19,52% και 1.310 ψήφους, ο Ιωάννης Δημόπουλος, ως ανεξάρτητος Λαϊκός, ο οποίος συγκέντρωσε 3,37% και 226 ψήφους και ο Νικόλαος Καλότυχος του Ενιαίου Μετώπου που έλαβε 85 ψήφους και ποσοστό 1,21%⁸⁶. Στην επαρχία Αιγιάλειας η δύναμη των Λαϊκών αυξήθηκε μέσα σε ένα χρόνο πάνω από 10% καθώς το ποσοστό που συγκέντρωσαν στις εκλογές του 1932 ήταν 43,76% ενώ στις εκλογές του 1933 ήταν 54,36%.

Οι εκλογές της 9^{ης} Ιουνίου 1935 έγιναν με το ίδιο εκλογικό σύστημα των προηγούμενων εκλογών. Επρόκειτο για μια παρωδία εκλογών απ' όπου απείχαν τα κόμματα της αντιπολίτευσης. Πανελλαδικά επικράτησε ο συνδυασμός των Συμπραττόντων Κυβερνητικών κομμάτων (Λαϊκόν και Εθνικορίζοσπαστικόν) με συνολικό ποσοστό 65,04%, ενώ η Ενωσις Βασιλοφρόνων συγκέντρωσε 14,80%. Ακολούθησε ο συνδυασμός του Ενιαίου Μετώπου με 9,59%, η Μακεδονική Ενωσις με 2,88% ενώ το υπόλοιπο 7,69% κατέλαβαν μικρότερα κόμματα και ανεξάρτητοι βουλευτές.

Στην επαρχία Αιγιάλειας ο συνδυασμός των Συμπραττόντων Κυβερνητικών κομμάτων έλαβε 4.888 ψήφους σε σύνολο 6.168 έγκυρων ψηφοδελτίων και ποσοστό 79,25% και εκλέχθηκε βουλευτής ο Θεόδωρος Γκόφας. Η Ενωσις Βασιλοφρόνων

⁸⁶ ΓΣΥΕ, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 5^{ης} Μαρτίου 1933, Αθήναι εθνικόν τυπογραφείον 1933.

συγκέντρωσε 944 ψήφους και ποσοστό 15,30%. Με το ψηφοδέλτιο αυτό ήταν υποψήφιος και ο Αιγιώτης Σπυρίδων Μαθθίας. Συνολικά αυτές οι δύο παρατάξεις έλαβαν από τα εκλογικά τμήματα του Αιγίου 2.716 ψήφους, ενώ από τις κοινότητες 3.116 ψήφους. Ο συνδυασμός του Ενιαίου Μετώπου Εργατών και Αγροτών έλαβε 3,15% δηλαδή 194 ψήφους, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό 2,30% (142 ψήφους) έλαβαν οι δύο μεμονωμένοι υποψήφιοι του νομού ο Μιχαήλ Μιχαλακόπουλος και ο Ιωάννης Αρνέλλος⁸⁷.

Οι τελευταίες εκλογές πριν τη δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά έγιναν την 26^η Ιανουαρίου 1936 με το σύστημα της απλής αναλογικής την οποία επανάφερε ο εκλογικός νόμος που ψηφίστηκε 25 ημέρες πριν τις εκλογές⁸⁸. Στις εκλογές αυτές συμμετείχαν πληθώρα των κομμάτων και συνδυασμών, συνολικά δεκατέσσερις, από τους οποίους οι ένδεκα κατέλαβαν έδρες στη βουλή. Σε εθνικό επίπεδο πρώτο κόμμα αναδείχθηκε των Φιλελευθέρων με 37,26%, δεύτερο το Λαϊκό με 22,10% και τρίτο η Γενική Λαϊκή Ριζοσπαστική Ενωσις με 19,89%. Τέταρτο κόμμα αναδείχθηκε το Παλλαϊκόν Μέτωπον (ΚΚΕ) με 5,76% και πέμπτος ο Δημοκρατικός Συνασπισμός με 4,21%. Το κόμμα των Ελευθεροφρόνων συγκέντρωσε 3,94% ενώ το υπόλοιπο 6,84% κατέλαβαν μικρότερα κόμματα και συνδυασμοί και ανεξάρτητοι υποψήφιοι⁸⁹.

Στην επαρχία Αιγιάλειας η αντιβενιζελική παράταξη συγκέντρωσε το 60,84% των ψήφων. Σε σύνολο 7.558 έγκυρων ψηφοδελτίων το Λαϊκό κόμμα συγκέντρωσε 30,30% δηλαδή 2.297 ψήφους, η Γενική Λαϊκή Ριζοσπαστική Ενωσις 20,32% με 1.536 ψήφους και το Εθνικό Ενωτικό Κόμμα 10,12% δηλαδή 765 ψήφους. Ωστόσο, πρώτο κόμμα ήταν των Φιλελευθέρων με 36,05% και 2.725 ψήφους. Κι εδώ το Παλλαϊκό Μέτωπο συγκέντρωσε χαμηλότερο ποσοστό από το μεμονωμένο υποψήφιο Μ. Μιχαλακόπουλο: 1,30% (98 ψήφους) και 1,81% (137 ψήφους) αντίστοιχα. Ο Αναστάσιος Δρούλιας, υποψήφιος με το κόμμα των Φιλελευθέρων, ήταν πρώτος σε ψήφους στο συνδυασμό του και δεύτερος στο σύνολο των υποψηφίων για την επαρχία Αιγιάλειας. Πρώτος σε ψήφους στην επαρχία με το συνδυασμό των Λαϊκών ήταν ο Θεόδωρος Γκόφας. Σε επίπεδο νομού όμως ο Δρούλιας συγκέντρωσε 2.908 ψήφους ενώ ο Γκόφας 2.485⁹⁰. Κανένας από τους δύο δεν κατάφερε να εκλεγεί.

⁸⁷ ΓΣΥΕ, Στατιστική των εκλογών εθνικής συνελεύσεως της 9^{ης} Ιουνίου 1935, Αθήναι εθνικών τυπογραφείον, 1935.

⁸⁸ Καρανικόλας, *ό.π.*, σ. 523.

⁸⁹ ΓΣΥΕ, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 26^{ης} Ιανουαρίου 1936, Αθήναι εθνικών τυπογραφείον, 1938.

⁹⁰ ΓΣΥΕ, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 26^{ης} Ιανουαρίου 1936, Αθήναι εθνικών τυπογραφείον, 1938.

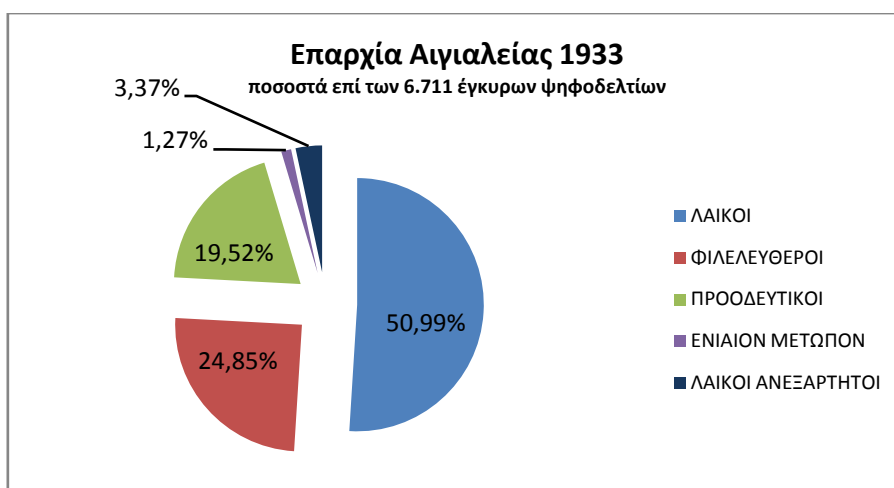
Συνυποψήφιοί τους από την επαρχία ήταν ο Λουκάς Σακελλαρόπουλος με το κόμμα των Φιλελευθέρων και ο Νικόλαος Βάβαλης με το Εθνικό Ενωτικό κόμμα. Επιπλέον, για την επαρχία Αιγιάλειας πρέπει ακόμα να προσθέσουμε ότι σ' αυτές τις εκλογές ο αγροτικός της πληθυσμός ακολούθησε το μέσο όρο των εκλογικών αποτελεσμάτων του νομού για κάθε ένα συνδυασμό εκτός από τη βενιζελική παράταξη, η οποία εδώ έλαβε το μικρότερο ποσοστό της χώρας⁹¹. Σε ότι αφορά την εκλογική δύναμη των τριών κύριων πολιτικών τάσεων στον αστικό πληθυσμό του νομού Αχαΐας, το Αίγιο και η Πάτρα εμφανίζονται να πλησιάζουν τα μεγαλύτερα ποσοστά που συγκέντρωσαν οι δεξιές δυνάμεις στην Ελλάδα με το Αίγιο ίσως ελάχιστα πιο κοντά⁹².

Όπως φαίνεται και στα γραφήματα 24, 25 και 26 που ακολουθούν, οι βουλευτικές εκλογές από το 1933 έως 1936 δεν έχουν να επιδείξουν κάτι το διαφορετικό από τις προηγούμενες σε ότι αφορά το δικομματισμό και τη σημαντική δύναμη που κατέχει το Λαϊκό κόμμα. Το 1933 συγκέντρωσε 50,99% στην συντηρητική Αιγιάλεια, ενώ το Φιλελεύθερο κόμμα συγκέντρωσε 24,85%. Στις εκλογές του 1935 το κόμμα των Φιλελευθέρων απείχε και οι συντηρητικές δυνάμεις μονοπώλησαν το ενδιαφέρον των ψηφοφόρων. Ωστόσο, το 1936 μια τρίτη δύναμη κατόρθωσε να κάμψει το δικομματισμό και να αποσπάσει σημαντικό κομμάτι του εκλογικού σώματος. Πρόκειται για τη Γενική Λαϊκή Ριζοσπαστική Ένωση (των Κονδύλη, Θεοτόκη και Ράλλη), η οποία συγκέντρωσε στην επαρχία Αιγιάλειας 20,32%.

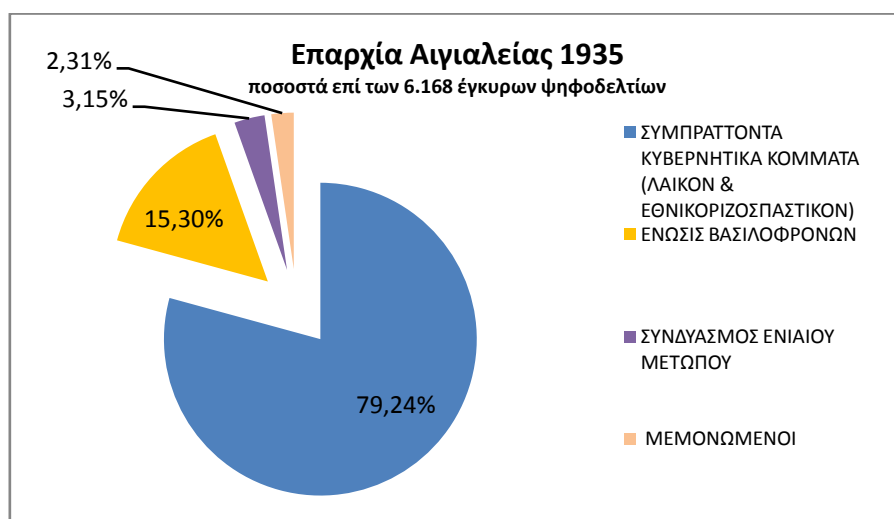
⁹¹ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Κόμματα και βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα 1946-1964*, β' έκδοση, ΕΚΚΕ, Αθήνα 1988, σ. 373.

⁹² Στο ίδιο, σ. 366.

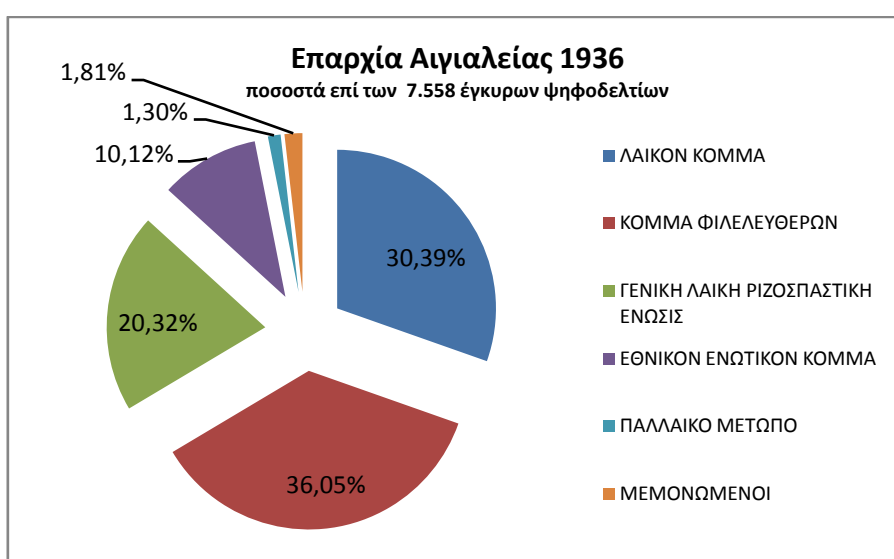
Διάγραμμα 24

Διάγραμμα 25

Διάγραμμα 26

1.4.4. ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1946-1951

Στις πρώτες μεταπολεμικές εκλογές το εκλογικό σύστημα που εφαρμόστηκε ήταν η απλή αναλογική που είχε ισχύσει και στις τελευταίες προπολεμικές εκλογές. Τα κόμματα της Αριστεράς αποφάσισαν, ως γνωστόν, να απόσχουν. Οι εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946 διεξήχθησαν μέσα σε έντονη φιλομοναρχική τρομοκρατία⁹³. Σε εθνικό επίπεδο η Ηνωμένη Παράταξις Εθνικοφρόνων πλειοψήφησε με ποσοστό 55,12%, ενώ η νεοσύστατη Εθνική Πολιτική Ένωση συγκέντρωσε το 19,28%. Τρίτο ήταν το Κόμμα των Φιλελευθέρων με ποσοστό 14,39%, ακολούθησαν το Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος που συγκέντρωσε 5,96% και η Ένωση Εθνικοφρόνων με 2,94%. Το υπόλοιπο 2,31% μοιράσθηκαν μικρά βασιλικά κόμματα και ανεξάρτητοι φιλοβασιλικοί, ανεξάρτητοι κεντρώοι υποψήφιοι και η Ένωση Αγροτικών Κομμάτων.

Στην επαρχία Αιγιάλειας τα ποσοστά της συντηρητικής παράταξης ήταν υψηλότερα από το μέσο όρο της επικράτειας. Σε σύνολο 6.809 έγκυρων ψηφοδελτίων η Ηνωμένη Παράταξις Εθνικοφρόνων συγκέντρωσε το 73,20% δηλαδή 4.984 ψηφοδέλτια (από τα εκλογικά τμήματα του δήμου Αιγίου έλαβε 2.114 ψήφους και από τα εκλογικά τμήματα των κοινοτήτων της επαρχίας 2.870 ψήφους). Ο βουλευτής της Π. Σωτηρόπουλος συγκέντρωσε συνολικά στο νομό Αχαΐας 6.168 ψήφους. Η επαρχία Αιγιάλειας του έδωσε 3.971 ψήφους εκ των οποίων οι 1.630 ήταν από το δήμο Αιγίου. Με τον ίδιο συνδυασμό ήταν υποψήφιος από την επαρχία και ο Ηρακλής Αναστασόπουλος, ο οποίος έλαβε 3.828 ψήφους εκ των οποίων οι 1.732 από το δήμο Αιγίου. Σε επίπεδο νομού έλαβε συνολικά 5.083 ψήφους και κατέλαβε την ένατη θέση μεταξύ των υποψηφίων της παράταξής του. Ο Π. Σωτηρόπουλος συγκέντρωσε το 58,32% της προτίμησης των συμπατριωτών του ενώ ο Η. Αναστασόπουλος το 56,22%. Η Εθνική Πολιτική Ένωση συγκέντρωσε 18,36% ή 1.250 ψήφους και ο συνδυασμός των Φιλελευθέρων 6,96% ή 474 ψήφους. Ο μεμονωμένος υποψήφιος του νομού Μιχαήλ Μιχαλακόπουλος έλαβε 101 ψήφους δηλαδή 1,48%. Με το συνδυασμό των Φιλελευθέρων ήταν υποψήφιοι και ο Ιωάννης Δημόπουλος, ο οποίος έλαβε 372 ψήφους και ο Λεωνίδας Λαμπρόπουλος που έλαβε 510 ψήφους. Ο Ανδρέας Λαμπρόπουλος υποψήφιος της Εθνικής Πολιτικής Ένωσης

⁹³ Νικολακόπουλος, ό.π, σ. 125.

έλαβε 2.623 ψήφους⁹⁴. Η πολιτική αποχή στο σύνολο των ψηφοφόρων των αγροτικών περιοχών στην επαρχία Αιγιάλειας κυμάνθηκε από 15-29,9%, ενώ το αστικό Αίγιο δεν διαφοροποιήθηκε από τις αγροτικές του περιοχές⁹⁵, γεγονός που υποδηλώνει την ύπαρξη αριστερού πυρήνα στην επαρχία.

Ωστόσο, διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις αγροτικές περιοχές της επαρχίας Αιγιάλειας και το αστικό της κέντρο σημειώθηκαν κατά το δημοψήφισμα της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1946, το οποίο αφορούσε την επάνοδο του βασιλιά Γεωργίου Β' στην Ελλάδα. Ο Ηλίας Νικολακόπουλος επισημαίνει ότι γενικά στο σύνολο των αστικών κέντρων η φιλομοναρχική επιλογή συγκέντρωσε σχετικά περιορισμένη πλειοψηφία σε αντιπαράθεση με τις αγροτικές περιοχές⁹⁶. Εξετάζοντας λοιπόν το συγκεκριμένο εκλογικό αποτέλεσμα για τις αγροτικές περιοχές του νομού Αχαΐας φαίνεται ότι η επαρχία Αιγιάλειας διαφοροποιόταν από τις υπόλοιπες επαρχίες του νομού, καθώς η αβασίλευτη δημοκρατία συγκέντρωσε εδώ ένα από τα μικρότερα ποσοστά πανελλαδικά. Αντίθετα, στο Αίγιο το αντίστοιχο ποσοστό για την αβασίλευτη δημοκρατία κυμάνθηκε αρκετά υψηλότερα, από 20-29,9%, ωστόσο κατά πολύ μικρότερο από αυτό των Πατρών (30-39,9%)⁹⁷. Παρά το διαβλητό χαρακτήρα του δημοψηφίσματος διαφαίνεται ότι η αγροτική κοινωνία της επαρχίας Αιγιάλειας και η αστική κοινωνία του Αιγίου ήταν, τουλάχιστον πολιτικά, συντηρητικότερες από τις αντίστοιχες του υπόλοιπου νομού. Επιπλέον, εντοπίζεται και μια μεταστροφή του εκλογικού σώματος των αγροτικών περιοχών της επαρχίας προς το συντηρητικότερο. Ενώ στις εκλογές του Μαρτίου 1946 η πολιτική αποχή στις αγροτικές περιοχές της Αιγιάλειας κυμάνθηκε από 15-29,9%, στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 1946 το ποσοστό της αβασίλευτης δημοκρατίας κυμάνθηκε στην επαρχία Αιγιάλειας από 0-9,9%. Αντίθετα στο αστικό Αίγιο το ποσοστό της αβασίλευτης δημοκρατίας (20-29,9%) δεν απέχει πολύ από το ποσοστό της αποχής των εκλογών του Μαρτίου του 1946 (15-29,9%). Το γεγονός αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο αριστερός πυρήνας έφθινε στις αγροτικές περιοχές της επαρχίας στο διάστημα των πέντε μηνών που μεσολάβησαν ανάμεσα στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις.

Οι πρώτες εκλογές μετά τη λήξη του εμφυλίου έγιναν την 5^η Μαρτίου 1950 και διεξήχθησαν με το σύστημα της απλής αναλογικής με ευρεία περιφέρεια.

⁹⁴ ΓΣΥΕ, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 31^{ης} Μαρτίου 1946, Αθήναι εθνικών τυπογραφείων, 1947.

⁹⁵ Νικολακόπουλος, *ό.π.*, σ. 389.

⁹⁶ Στο *ίδιο*, σ. 153.

⁹⁷ Στο *ίδιο*, σ. 393.

Χαρακτηριστικό των εκλογών αυτών ήταν η συμμετοχή πληθώρας κομματικών σχηματισμών (είκοσι εννέα), η φθορά των παραδοσιακών κομμάτων και η άνοδος των αριστερών και κεντροαριστερών δυνάμεων⁹⁸. Πρώτο κόμμα ήταν το Λαϊκόν με 18,80% και δεύτερο των Φιλελευθέρων με 17,24%. Η Εθνική Προοδευτική Ένωσις Κέντρου συγκέντρωσε 16,44%, ενώ το κόμμα του Γ. Παπανδρέου 10,67%. Η Δημοκρατική Παράταξις (αριστεροί) με 9,70% βρέθηκε μπροστά από την Πολιτική Ανεξάρτητη Παράταξη (εθνικόφρονες) που συγκέντρωσε 8,15%. Το υπόλοιπο 19% κατέλαβαν μικρότερα κόμματα⁹⁹. Η επαρχία Αιγιάλειας για άλλη μια φορά δεν κατάφερε να εκπροσωπηθεί στο ελληνικό κοινοβούλιο. Στις εκλογές αυτές πρέπει να επισημανθεί η σημαντική πληθυσμιακή διαφορά των ψηφοφόρων μεταξύ κοινοτήτων και πόλεως του Αιγίου. Οι ψηφοφόροι των κοινοτήτων ήταν 2.241 περισσότεροι από αυτούς της πόλης, καθώς στα εκλογικά τμήματα του Αιγίου τα έγκυρα ψηφοδέλτια ήταν 3.115 ενώ των κοινοτήτων ήταν 5.356. Επιπλέον, είναι εμφανής ο συντηρητισμός του αγροτικού πληθυσμού της επαρχίας, καθώς η δύναμη του Λαϊκού κόμματος εμφανίζεται πολύ αυξημένη σε σύγκριση με την πόλη του Αιγίου. Πιο συγκεκριμένα στα εκλογικά τμήματα των κοινοτήτων συγκέντρωσε 1.519 ψήφους (66,54%), ενώ στα εκλογικά τμήματα του Αιγίου έλαβε 764 ψήφους (33,46%)¹⁰⁰. Γενικά, το σύνολο της δεξιάς παράταξης στον αγροτικό πληθυσμό της επαρχίας Πατρών κυμάνθηκε μεταξύ 35-44,9%, της επαρχίας Αιγιάλειας μεταξύ 45-54,9% της επαρχίας Καλαβρύτων 55-64,9%¹⁰¹. Πρέπει ακόμα να σημειώσουμε ότι σε αυτές τις εκλογές για πρώτη φορά εμφανίζεται να διεκδικεί την ψήφο των συμπατριωτών του ο Νικόλαος Κουνινιώτης με το συνδυασμό της Παράταξης Αγροτών και Εργαζομένων. Έλαβε 753 ψήφους εκ των οποίων οι 461 προέρχονταν από την επαρχία Αιγιάλειας: 120 από τα εκλογικά τμήματα της πόλης και 341 από τα εκλογικά τμήματα των κοινοτήτων¹⁰². Στις δύο επόμενες εκλογικές αναμετρήσεις (1951, 1952) ο Ν. Κουνινιώτης δεν θα θέσει υποψηφιότητα. Θα είναι όμως υποψήφιος για άλλη μια φορά ο Αναστάσιος (Τάσης) Δρούλιας, ο οποίος θα βγει τελικά βουλευτής στις εκλογές του 1952 με το συνδυασμό του Ελληνικού Συναγερμού. Το εκλογικό σύστημα των εκλογών αυτών –πλειοψηφικό με στενή περιφέρεια- θα ευνοήσει τον Α.

⁹⁸ Στο ίδιο, σ. 156-162.

⁹⁹ Στο ίδιο, σ. 394.

¹⁰⁰ ΓΣΥΕ, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 5^{ης} Μαρτίου 1950, Αθήναι εθνικών τυπογραφείων, 1951.

¹⁰¹ Νικολακόπουλος, ό.π., σ. 411.

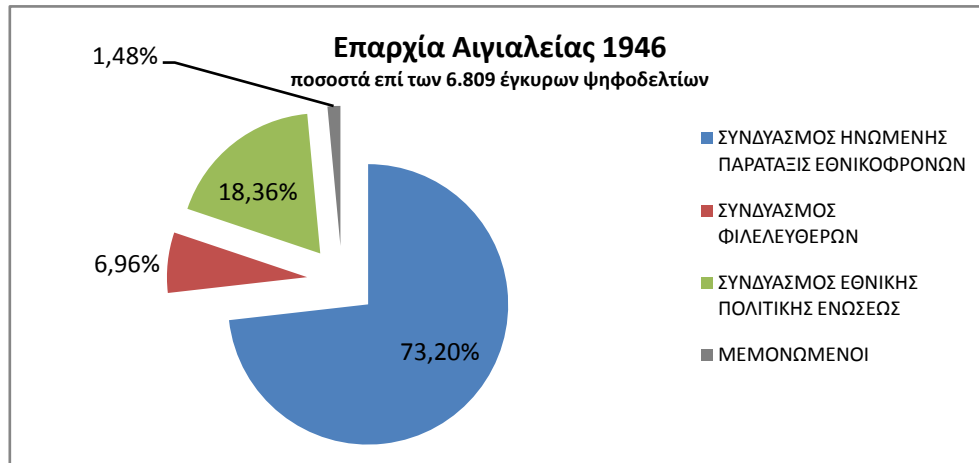
¹⁰² ΓΣΥΕ, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 5^{ης} Μαρτίου 1950, Αθήναι εθνικών τυπογραφείων, 1951.

Δρούλια, ο οποίος θα καταλάβει την μια από τις δύο έδρες της επαρχίας Αιγιάλειας με 6.649 ψήφους σε σύνολο 9.361 έγκυρων ψηφοδελτίων. Την δεύτερη έδρα κατέλαβε ο Ηρακλής Αναστασόπουλος με τον ίδιο συνδυασμό¹⁰³. Έτσι, για πρώτη φορά μετά το 1923 η επαρχία Αιγιάλειας θα εκπροσωπηθεί στην ελληνική Βουλή από δύο βουλευτές.

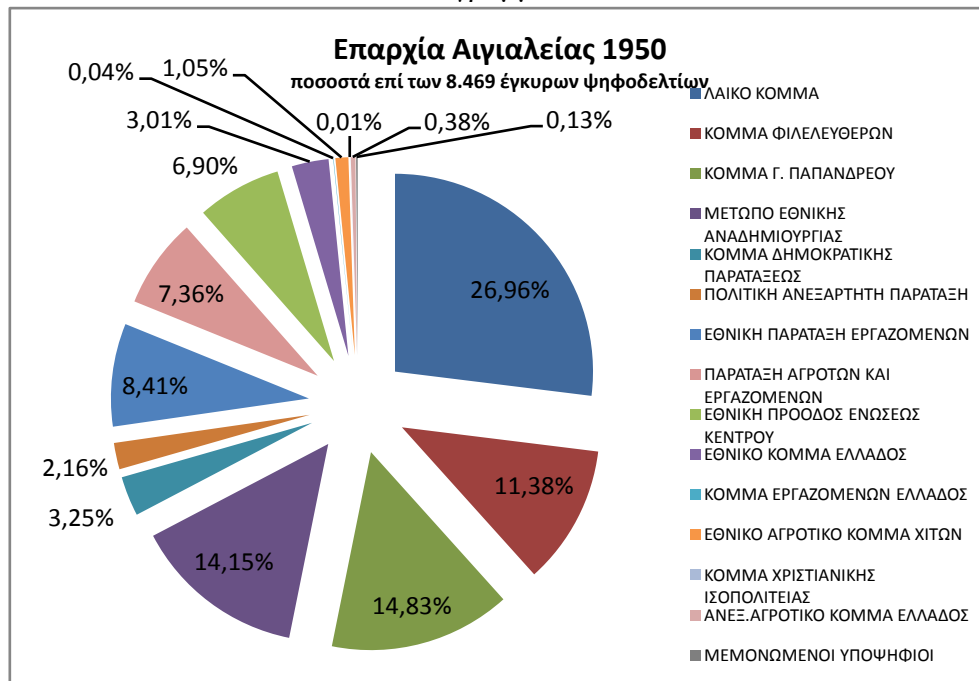
Από τα παρακάτω διαγράμματα 27, 28 και 29 είναι φανερό ότι στις μεταπολεμικές βουλευτικές εκλογές το τοπίο έχει αλλάξει ριζικά. Στις εκλογές του 1946, απ' όπου απείχαν οι αριστερές δυνάμεις, οι συντηρητικές δυνάμεις παρουσιάστηκαν συνασπισμένες και το ποσοστό που έλαβαν στην επαρχία Αιγιάλειας ήταν 73,20%. Οι κεντρώες δυνάμεις εκπροσωπήθηκαν από το κόμμα των Φιλελευθέρων και την Εθνική Πολιτική Ένωση. Η δεύτερη συγκέντρωσε πολύ μεγαλύτερα ποσοστά από το κόμμα των Φιλελευθέρων. Πιο συγκεκριμένα οι Φιλελεύθεροι συγκέντρωσαν στην επαρχία Αιγιάλειας 6,96%, ενώ η Εθνική Πολιτική Ένωση 18,36%. Είναι εμφανές ότι το κόμμα των Φιλελευθέρων δεν εκφράζει πλέον το εκλογικό σώμα. Το ίδιο όμως συμβαίνει και με το Λαϊκό κόμμα όπως θα αποδειχθεί στις επόμενες εκλογές του 1950 και ιδιαίτερα του 1951. Το άλλοτε ισχυρό μεσοπολεμικό δίπολο τείνει να εκλείψει καθώς νέες πολιτικές δυνάμεις αναδύονται. Στην επαρχία Αιγιάλειας το Λαϊκό κόμμα συγκεντρώνει ποσοστό 26,96% και το κόμμα των Φιλελευθέρων έχει 11,38%. Την επόμενη χρονιά το εκλογικό ενδιαφέρον θα συγκεντρώσει το κόμμα του Ελληνικού Συναγερμού. Το κόμμα των Φιλελευθέρων στην επαρχία θα είναι τρίτο με ποσοστά 16,70% και τέταρτο το Λαϊκό κόμμα με ποσοστό 7,81%.

¹⁰³ Υπουργείο Εμπορίου, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 9^{ης} Σεπτεμβρίου 1951, Αθήναι εθνικών τυπογραφείων, 1952 · Υπουργείο Εσωτερικών – Διεύθυνσις Μελετών, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16^{ης} Νοεμβρίου 1952, Αθήναι εθνικών τυπογραφείων, 1953.

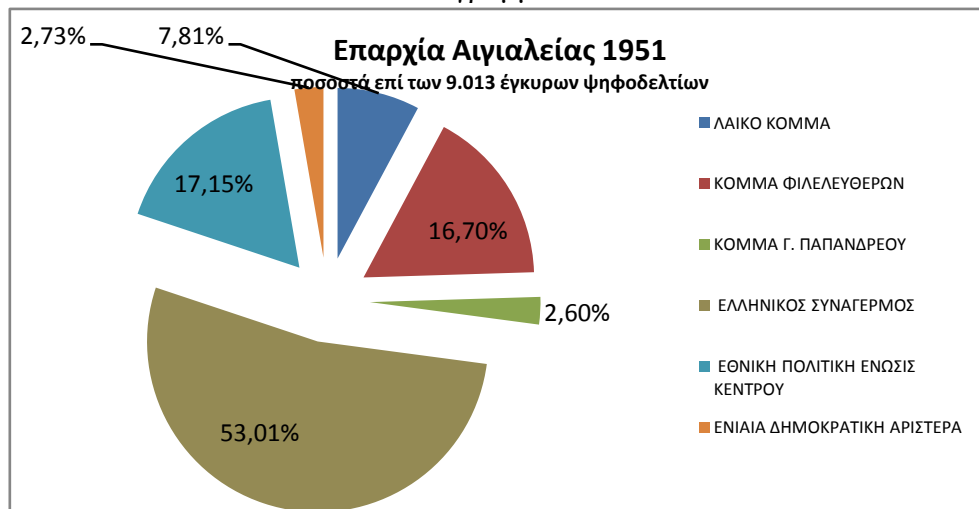
Διάγραμμα 27

Διάγραμμα 28

Διάγραμμα 29

1.4.5. ΤΑ ΕΡΓΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1926-1950

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκλογική κίνηση των αγροτικών, εργατικών και αριστερών κομμάτων στην επαρχία Αιγιάλειας, καθώς πρόκειται για μια αμιγώς αγροτική περιοχή. Κατά το εξεταζόμενο διάστημα (1926-1950) τα κόμματα αυτά εξήγγειλαν προγράμματα που άπτονταν των διεκδικήσεων των αγροτικών πληθυσμών, προσπαθώντας να επηρεάσουν ή να προσεταιρισθούν αυτό το εκλογικό σώμα. Λόγου χάρη, το 1926 στο πρόγραμμα του Αγροτικού κόμματος αναφέρονταν ζητήματα όπως η ρύθμιση της ιδιοκτησίας της γης, η αγροτική ασφάλεια, η οργάνωση αγροτικής πολιτικής, η υποστήριξη της σταφιδοπαραγωγής. Εμφανιζόταν ως το «...κόμμα που θα απολυτρώσει τον αγρότη και θα τον προαγάγει ηθικώς πνευματικώς και υλικώς ...»¹⁰⁴. Σε εθνικό επίπεδο τα κόμματα αυτά αποσπούσαν υπολογίσιμα τμήματα του εκλογικού σώματος, ιδιαίτερα στις «νέες χώρες», όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της περιόδου. Ωστόσο, η επιρροή και η απήχηση που άσκησαν τόσο τα αγροτικά όσο και τα υπόλοιπα αριστερά ή σοσιαλιστικά κόμματα στην προπολεμική και μεταπολεμική περίοδο ήταν περιορισμένη. Προκαλεί εντύπωση το ιδιαίτερα ισχνό ποσοστό των κομμάτων αυτών, ιδιαίτερα του αγροτικού, αν λάβουμε υπόψη μας το μέγεθος του αγροτικού πληθυσμού και τα συσσωρευμένα και οξυμένα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Οι αγρότες εμφανίσθηκαν απρόθυμοι να ακολουθήσουν ένα αμιγώς «ταξικό» αγροτικό κόμμα¹⁰⁵.

Έτσι και στην περίπτωση μας, την επαρχία Αιγιάλειας, τα κόμματα αυτά δεν κατάφεραν να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των ψηφοφόρων όπως φαίνεται και στον πίνακα 2. Ειδικότερα τα αριστερά κόμματα όφειλαν το ποσοστό τους κυρίως στο προσφυγικό στοιχείο της περιοχής. Λόγου χάρη το 1935 η τοπική εφημερίδα *Έρευνα* αναφέρει ότι η πόλη έδωσε «...εις τους κομμουνιστάς χάρις εις τους πρόσφυγας περίπου 5% ...»¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 243/ 31.10.1926.

¹⁰⁵ Για το ζήτημα αυτό βλ. σχετικά την ενδιαφέρουσα μελέτη του Δημήτρη Παναγιωτόπουλου, *Αγροτικό κόμμα Ελλάδος, όψεις του αγροτικού κινήματος στην Ελλάδα*, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 2010.

¹⁰⁶ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 676/16.6.1935.

Πίνακας 2

Αποτελέσματα των αγροτικών – εργατικών και αριστερών κομμάτων στην επαρχία
Αιγιάλειας κατά τις βουλευτικές εκλογές 1926-1950

ΕΤΗ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ	ΚΟΜΜΑ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ	ΕΝΙΑΙΟ ΜΕΤΩΠΟ - ΠΑΛΛΑΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ
1926	2,20%	16,05%		1,16%	0,38%
1928					
1932			1,73%		
1933			1,27%		
1935			3,15%		
1936			1,30%		
1946					
1950					

Το γεγονός ότι τα αγροτικά-εργατικά και αριστερά κόμματα συγκέντρωναν χαμηλά ποσοστά έχει την ερμηνεία του. Στη συγκεκριμένη περιοχή η σχέση των αγροτών με τα πολιτικά κόμματα ήταν αμφίδρομη και αλληλεξαρτώμενη. Εδώ, ήταν ανεπτυγμένα τοπικά κομματικά δίκτυα (τοπικοί βουλευτές, κομματάρχες), τα οποία από τη μια πλευρά συνδέονταν στενά με τα πολιτικά κόμματα έχοντας πρόσβαση στην κεντρική εξουσία και από την άλλη, είτε συνδέονταν, είτε ταυτίζονταν με τους τοπικούς μηχανισμούς διαχείρισης της σταφιδικής οικονομίας. Δηλαδή ο έμπορος, ο εξαγωγέας, ή ο μεγαλοϊδιοκτήτης που ασχολούνταν με τη διαχείριση της σταφίδας, μετατρέπονταν σε υποψήφιο δημοτικών και εθνικών εκλογών έτσι ώστε να ενισχύσει τη θέση του στα κομματικά δίκτυα. Από την άλλη, τα αγροτικά στρώματα δεν είχαν πολιτική συνείδηση ώστε να διεκδικούν αυτόνομα τα δικά τους κοινωνικά αιτήματα με αποτέλεσμα την αδυναμία ανάπτυξης αγροτικών κινημάτων¹⁰⁷. Οι μικροϊδιοκτήτες σταφιδοπαραγωγοί εξαρτιόνταν από τα δίκτυα και τους μηχανισμούς αυτούς τόσο με εξωτερικούς, όσο και με εσωτερικούς δεσμούς. Η διακίνηση του προϊόντος, οι απότομες αλλαγές της διεθνούς αγοράς, οι όροι δανεισμού, τα τοκογλυφικά δίκτυα, τα έξοδα καλλιέργειας, είναι μερικοί από αυτούς. Έτσι, το λόγο που αδυνατούσαν να αρθρώσουν προς την κεντρική εξουσία οι σταφιδοπαραγωγοί αναλάμβαναν να τον μεταφέρουν και να τον εκφράσουν εκ μέρους τους οι τοπικοί βουλευτές. Με τον τρόπο αυτό εξασφάλιζαν την πρόσδεση των αγροτών στο πολιτικό τους άρμα. Ο

¹⁰⁷ Για το ζήτημα αυτό βλ. Μανώλης Χουμεριανός, *ό.π.*

έμπορος ή ο μεγαλοκτηματίας ήταν ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο αγροτικό σώμα και στο πολιτικό κόμμα και οι δραστηριότητές του νομιμοποιούνταν αλλά και ελέγχονταν εκατέρωθεν. Προκειμένου να διατηρεί την εκλογική του βάση αλλά και την ομαλή σχέση με το κόμμα του έπρεπε ταυτόχρονα να ικανοποιεί τους ψηφοφόρους του και να συμφωνεί με τις αποφάσεις της κεντρικής εξουσίας. Τις περισσότερες φορές τα συμφέροντα αυτά ήταν αντικρουόμενα¹⁰⁸. Αυτός είναι πιθανόν ένας από τους λόγους των πολιτικών μετακινήσεων ορισμένων πολιτευτών της επαρχίας Αιγιάλειας από ένα πολιτικό κόμμα σε άλλο.

1.5. ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΤΟΥ '30 ΚΑΙ ΤΟΥ '40

Ατυχώς και το λήξαν χθές έτος 1932, παρά τας προσδοκίας όλων, μας άφησε τελείως ξεθωριασμένους από οικονομικής απόψεως και το Κράτος μας και την ιδιωτική οικονομίαν. Ηλπίσαμεν προς στιγμήν ότι θα εγίνετο κάτι εκ μέρους της νέας πολιτικής καταστάσεως αλλ' επί ερειπίων τί είνε δυνατόν να ανοικοδομηθή. Και το σήμερον αρχόμενον νέον έτος μας ευρίσκει ούτω, αν όχι τελείως κατεστραμμένους, πάντως όμως έν απελπιστική καταστάσει...

Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 549/1.1.1933

Το παράθεμα αποτυπώνει παραστατικότατα την κατάσταση στην οποία βρισκόταν η κοινωνία της επαρχίας Αιγιάλειας στη διάρκεια του μεσοπολέμου, η εικόνα της οποίας ήταν πραγματικά απελπιστική¹⁰⁹. Η κινητήριος δύναμη της περιοχής, η σταφίδα, η οποία αποτελούσε το βασικό προϊόν της επαρχίας, ήταν ο ρυθμιστής της οικονομικής της κατάστασης. Η καταστροφή της λόγω καιρικών συνθηκών οδηγούσε σε απόγνωση μεγάλη μερίδα του πληθυσμού, εφόσον εμπλέκονταν είτε άμεσα, είτε έμμεσα, εκτός από τους παραγωγούς, οι έμποροι, οι σταφιδεργάτες και διάφορες βιοτεχνίες της πόλης. Ο ποταμός Σελινούντας, ο οποίος συχνά υπερχειλίζει λόγω των βροχών, συντελούσε στην απόγνωση των κατοίκων εφόσον κατέστρεφε την

¹⁰⁸ Για τον τρόπο λειτουργίας των τοπικών κομματικών δικτύων και τις διασυνδέσεις τους με τους τοπικούς μηχανισμούς διαχείρισης της σταφιδικής οικονομίας στην Πελοπόννησο κατά το τέλος του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα βλ. Μανώλης Χουμεριανός, «Κόμματα και αγροτική κρίση στην Πελοπόννησο στα τέλη του 19^{ου} αιώνα», *Δοκίμες*, τχ.3, Άνοιξη 1995, σ. 141-152.

¹⁰⁹ Οι πληροφορίες του εδαφίου που αφορούν την περίοδο του μεσοπολέμου προέρχονται από την αποδελτίωση των φύλλων της τοπικής εφημερίδας *Έρευνα* των ετών 1930 έως και 1940. Για κάθε επιπλέον πληροφορία βλ. ανάλογη υποσημείωση.

παραγωγή και τα υποστατικά γειτονικών του περιοχών, όπως η Τέμενη και τα Βαλιμήτικα Δεν ήταν σπάνια τα αντιπλημμυρικά συλλαλητήρια των κατοίκων γιατί οι πλημμύρες ήταν επαναλαμβανόμενο φαινόμενο και η διευθέτηση των υδάτων του ποταμού χρόνιο αίτημα των κατοίκων, το οποίο καθυστέρουσε λόγω οικονομικής αδυναμίας του δήμου να εκτελέσει τα απαραίτητα έργα.

Αφενός, λοιπόν, η διακύμανση της ποσότητας και της ποιότητας του προϊόντος, αφετέρου οι άστοχες κυβερνητικές πολιτικές με τη σημαντική φορολογική επιβάρυνση της σταφίδας, ξεσήκωναν τους παραγωγούς και το σταφιδικό κόσμο της επαρχίας γενικότερα, με αποτέλεσμα σχεδόν κάθε χρόνο πριν την έναρξη της σταφιδικής περιόδου να πραγματοποιούνται σταφιδικά συλλαλητήρια, τα οποία, λόγω της έντασης που επικρατούσε, ορισμένες φορές εκτρέπονταν και οι Αρχές επέβαλαν την τάξη δια της βίας. Σε κάποιες περιπτώσεις η κοινωνία θρήνησε θύματα, ενώ διαδηλωτές καταδικάσθηκαν και εξορίσθηκαν. Σταφιδικά συλλαλητήρια δεν πραγματοποιούνταν μόνο στο Αίγιο άλλα και σε άλλες σταφιδοφόρες περιοχές της Ελλάδας και πάντα είχαν ορμή και δυναμισμό, δείγμα της απόγνωσης στην οποία περιέπιπτε ο σταφιδικός κόσμος.

Η ανεργία έπληττε τους ντόπιους εργάτες εξαιτίας της προτίμησης από τους εργοδότες στους εργάτες γειτονικών περιοχών, ενώ όταν έβρισκαν εργασία είχαν να αντιμετωπίσουν τη στυγνή εκμετάλλευση. Η εμπλεκόμενη στην επεξεργασία του προϊόντος μερίδα της εργατικής τάξης συχνά εξεγείρετο εξαιτίας της αντεργατικής εργοδοτικής πολιτικής των σταφιδοεξαγωγέων και δημιουργούσε επεισόδια στο λιμάνι και τις σταφίδαποθήκες. Οι απολύσεις εργατών από τις βιομηχανίες της πόλης εξαιτίας της οικονομικής κρίσης δεν ήταν σπάνιο φαινόμενο, όπως και οι αυτοκτονίες λόγω οικονομικών οφειλών.

Οι τράπεζες, ένεκα της γενικότερης οικονομικής κρίσης, είχαν κλείσει τη στρόφιγγα της δανειοδότησης με αποτέλεσμα να παρατηρούνται καθυστερήσεις ακόμα και στη έναρξη της καλλιεργητικής περιόδου. Οι έμποροι της πόλης από τη μία πλευρά δεν μπορούσαν να δανειοδοτηθούν, ενώ από την άλλη εξοντώνονταν από τους βαρύτατους δημοτικούς φόρους επί των εισαγόμενων εμπορευμάτων. Έτσι συχνά παρατηρείται αισχροκέρδεια και σημαντικές ανατιμήσεις ειδών. Εξαιτίας της ακρίβειας των τροφίμων η κίνηση στα εμπορικά της πόλης ήταν υποτονική ακόμα και τις εορταστικές περιόδους, ενώ πολλές φορές δεν εργάζονταν ικανοποιητικά ούτε τα καταστήματα των ειδών πρώτης ανάγκης. Σύνηθες φαινόμενο την περίοδο αυτή ήταν οι πωλήσεις περιουσιακών στοιχείων νοικοκυριών (οικόπεδα, οικίες, έπιπλα), αλλά

και οι πλειστηριασμοί κτημάτων και επιχειρήσεων εξαιτίας της υπερχρέωσης στις τράπεζες.

Η φτώχεια που βασάνιζε ένα σημαντικό τμήμα των κατοίκων της πόλης έβρισκε διάφορους τρόπους έκφρασης. Εκδηλωνόταν με μικροκλοπές τροφίμων και ρουχισμού, με διαρρήξεις καταστημάτων και οικιών, με αποκορύφωμα τις εγκληματικές ενέργειες για απόσπαση ακόμα και ασήμαντων χρηματικών ποσών. Στρατιές ζητιάνων διέτρεχαν καθημερινά τα μαγαζιά της αγοράς εξοργίζοντας τους καταστηματάρχες και η αρωγή των απόρων στηριζόταν κυρίως στην ιδιωτική πρωτοβουλία και δευτερεύοντας στη δημοτική Αρχή. Στο Αίγιο λειτουργούσε λαϊκό φαρμακείο, ενώ ιδρύματα, οργανώσεις και σύλλογοι συνέδραμαν τους αναξιοπαθούντες. Συγκεκριμένα ο φιλόπτωχος σύλλογος κυριών *Ο Καλός Σαμαρείτης* συχνά διεξήγαγε εράνους για την αρωγή άπορων κοριτσιών και πτωχών οικογενειών. Χαρακτηριστικό του μεγέθους της ανέχειας που επικρατούσε είναι το γεγονός ότι το Πάσχα του 1933 ο δήμος Αιγίου μοίρασε 14.000 δραχμές στους άπορους της πόλης από ειδικό κονδύλι του προϋπολογισμού του. Κάθε πτωχός έλαβε 14 δραχμές και ορισμένοι 7 δραχμές. Επίσης, τον Ιανουάριο του 1937 δόθηκε βοήθημα από το υπουργείο Πρόνοιας και τον *Καλό Σαμαρείτη* σε άνεργους της πόλης που δεινοπαθούσαν. Συνολικά ενισχύθηκαν 579 οικογένειες (!). Τις προσπάθειες αυτές συνέδραμε και ο *Σύλλογος των εν Αθήναις και Πειραιεί Αιγιαλέων*, ο οποίος εμφανίζεται κατ' επανάληψη ευεργέτης των απόρων και των ασθενών της πάτριας πόλης. Αρκετές φορές και το σωματείο των σταφιδεργατριών ζήτησε άδεια από τη χωροφυλακή για διεξαγωγή εράνου υπέρ των άπορων μελών του¹¹⁰.

Εκτός από τη ένδεια που μάστιζε την κοινωνία της επαρχίας και οι ασθένειες ήταν ενδημικό φαινόμενο. Η ελονοσία και η φυματίωση ήταν στην πρώτη διάταξη των μέτρων υγείας που λάμβανε ο δήμος. Λειτουργούσε ανθελονοσιακός σταθμός στη Ροδοδάφνη, ενώ οι έρανοι υπέρ του αντιφυματικού αγώνα ήταν συχνοί γιατί ο μεγάλος αριθμός των πασχόντων αποτελούσε κοινωνικό κίνδυνο. Συχνά παρουσιάζονταν και κρούσματα τύφου. Τη δημιουργία και τη μετάδοση των ασθενειών διευκόλυνε η απουσία δημοτικών έργων, όπως η ανυπαρξία των υπονόμων, η ανάγκη καθαρισμού της Αλυκής από τα κουνούπια και η έλλειψη καθαριότητας πολυσύχναστων περιοχών της πόλης, οι οποίες αποτελούσαν εστίες μόλυνσης, όπως οι σκάλες του σιδηροδρομικού σταθμού, η περιοχή στην Τρυπητή, οι

¹¹⁰ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, Τόμος 72-74, Πρωτόκολλα αλληλογραφίας (1933-1976), έτος 1934 και 1935.

δρόμοι της αγοράς. Σημαντικό μερίδιο στις ασθένειες κατείχαν τα αφροδίσια νοσήματα τα οποία εξαπλώνονταν ραγδαία και μάλιστα υπολογιζόταν, ίσως λίγο υπερβολικά, ότι το 1935 νοσούσε περίπου ο μισός πληθυσμός της πόλης¹¹¹.

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει η κοινωνία της Αιγιάλειας ήταν η παιδική θνησιμότητα που έπληττε τα νεογέννητα και τα νήπια. Ως συνηθέστεροι λόγοι θανάτου εμφανίζονται η γρίπη, η πνευμονία και η βρογχοπνευμονία και ιδιαίτερα η παιδική αθρεψία. Για την φροντίδα και τη διατροφή των άπορων και εγκαταλελειμμένων παιδιών φρόντιζαν το παράρτημα του *Πατριωτικού Ιδρύματος Προστασίας του Παιδιού (Π.Π.Ι.Π.Π.)*, το *Μαθητικόν Συσσίτιον* και η *Παιδική Εξοχή*, η λειτουργία των οποίων στηριζόταν στους εράνους που διενεργούσε ο Μητροπολίτης, οι φιλόπτωχοι σύλλογοι και ο δήμος. Αλλά και η ιδιωτική πρωτοβουλία, οι τράπεζες, η χαρτοποιία Αιγίου και οι σταφιδικοί συνεταιρισμοί συμμετείχαν στους εράνους και στήριζαν τα συσσίτια και τις εξοχικές κατασκηνώσεις. Κάθε χρόνο σιτίζονταν περίπου 130 άποροι μαθητές, ενώ στις κατασκηνώσεις συμμετείχαν περίπου 100 άπορα και ασθενικά παιδιά της περιοχής. Παιδικοί θάνατοι παρουσιάζονταν και εξαιτίας των πλημμελών συνθηκών υγιεινής που επικρατούσαν στα νοικοκυριά, οι οποίες οδηγούσαν σε δηλητηριάσεις (π.χ. από γάλα), αλλά και λόγω της ανέχειας που ανάγκαζε τους γονείς να καταφεύγουν σε «κομπογιαννίτες» για τη θεραπεία των άρρωστων παιδιών τους.

Σε δεινή θέση βρισκόταν και ο δήμος της πόλης, ο οποίος αντιμετώπιζε οικονομική δυσπραγία παρόλο που η φορολογία του πληθυσμού ήταν βαριά. Συχνά κατέφευγε σε δανειοδότηση μέσω τραπεζών για την εκτέλεση κοινωφελών έργων όπως η κατασκευή οδών, υπονόμων, γεφυρών. Ωστόσο, πάντα προσπαθούσε να ανακουφίζει τους πολίτες του εφαρμόζοντας κοινωνικά προγράμματα, συμμετέχοντας σε εκδηλώσεις και εράνους και ενισχύοντας κοινωφελείς προσπάθειες. Τις παραμονές του πολέμου κατασκεύασε χαρακώματα σε ανοικτούς χώρους της πόλης και διένειμε άμμο για την προφύλαξη των κατοίκων από τις εμπρηστικές βόμβες.

Οι συνθήκες που βίωσαν οι κάτοικοι της επαρχίας Αιγιάλειας κατά τη διάρκεια του πολέμου δεν διέφεραν από τις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας. Ανεργία, πείνα, μαυραγοριτισμός, εξαθλίωση, ασθένειες, θάνατοι, καταστροφές υποδομών και καλλιιεργειών, αλλά και αλληλεγγύη, αντίσταση, δημιουργία νέων συλλογικών φορέων με την άνοδο του αριστερού κινήματος και του ΕΑΜ.

¹¹¹ Εφημερίδα *Αγροτικόν Βήμα*, φύλλο 16/1.3.1935

Στην κατοχή η έλλειψη ψωμιού στην πόλη και τις πεδινές περιοχές ήταν δραματική. Επειδή η βασική παραγωγή τους ήταν η σταφίδα οι καλλιέργειες δημητριακών ήταν ελάχιστες και υπήρχε σοβαρή υστέρηση με αποτέλεσμα να γίνονται μαυραγορίτικες συναλλαγές. Οι κάτοικοι έδιναν σταφίδα και ότι άλλο πολύτιμο είχαν και έπαιρναν δημητριακά, λάδι και όσπρια από τις ημιορεινές περιοχές όπου υπήρχαν αυτά τα προϊόντα. Στη διατροφή τους συμπεριλαμβάνονταν οι τσουκνίδες και τα λάχανα και ορισμένες φορές ψάρια εφόσον έκαναν ανταλλαγές με πλανόδιους ψαράδες¹¹². Επίσης, χρησιμοποιούσαν τη σταφίδα ποικιλοτρόπως. Για παράδειγμα τη μούλιαζαν σε νερό και έπιναν το σταφιδόζουμο ή την έκαναν κρασί¹¹³. Εκτός από την πείνα βασίλευαν και οι ασθένειες και τα παρασιτικά έντομα. Ιδιαίτερα η ψωρίαση και οι ψείρες ταλαιπωρούσαν τον εξαντλημένο πληθυσμό¹¹⁴.

Η μεγάλη πείνα έφερνε τους ανθρώπους σε αδιέξοδο και προκαλούσε ανυπολόγητες και απελπισμένες ενέργειες. Όπως στην διάρκεια της πατραϊκής απεργίας της 2ας Σεπτεμβρίου 1943 όπου «ο τσακισμένος λαός από τις στερήσεις, εξαντλημένος από την ασитία και τις αρρώστιες, διεκδικεί συσσίτιο, αύξηση ημερομισθίων, επίδομα ανέργων, τακτική διανομή ψωμιού 150 δράμια ημερησίως και χτύπημα της μαύρης αγοράς. Μπήκαν στη δημαρχία και πετούσαν από τα μπαλκόνια ότι έβρισκαν, γραφεία, καρέκλες, γραφομηχανές, έγγραφα κλπ. Οι αστυφύλακες πυροβόλησαν και χτύπησαν με κλομπ τους διαδηλωτές ώστε τραυματίστηκαν 2 εξ αυτών από το εξαγριωμένο πλήθος»¹¹⁵. Ή το 1944 όταν οι εμφυτευτές των μοναστηριακών περιουσιών της επαρχίας Αιγιάλειας τις καταπάτησαν βίαια και προσπάθησαν να τις δεσμεύσουν για λογαριασμό τους. Η Εθνική Πολιτοφυλακή¹¹⁶ που ειδοποιήθηκε από τους ηγούμενους συνέλαβε τους νησιτικούς και ταλαιπωρημένους καταπατητές, ανάμεσά τους γέρους και γριές, και τους οδήγησε σε δίκη¹¹⁷.

Εκτός από τη μαύρη αγορά, η οποία στερούσε τα τρόφιμα από τον πληθυσμό, συχνά και οι διάφορες επιτροπές υπεύθυνες για τις διανομές τροφίμων καταχρόνταν τη θέση τους σε βάρος των συμφερόντων των κατοίκων και προς όφελός τους. Λόγου

¹¹² Καίσαρ Πριόβολος, *Ήμουν "Υπεύθυνος", γεγονότα της Αιγιάλειας κατά το 1943-1944*, τυπογρ. Δ. Τσιπόπουλου, Αθήνα 1988, σ 14.

¹¹³ Στο ίδιο, σ. 127

¹¹⁴ Στο ίδιο, σ. 133

¹¹⁵ Εφημερίδα *Εγερτήριο*, όργανο του επαρχιακού συμβουλίου της ΕΠΟΝ Αιγιάλειας, αριθ. φύλλου 1/23.9.1943. ΑΣΚΙ, αρχείο Κουσίδου-Σταυροπούλου, αριθμός εισαγωγής 8194.

¹¹⁶ Η Εθνική Πολιτοφυλακή ήταν υπεύθυνη για την τήρηση της τάξης και αποτελείτο κυρίως από ανθρώπους αριστερών ιδεών, ορισμένοι από τους οποίους ήταν φανατικοί. Πριόβολος, *ό.π.*, σ. 178

¹¹⁷ Στο ίδιο, σ. 139-140

χάρη τα μέλη της επιτροπής *Ερυθρού Σταυρού* Καλαβρύτων χρησιμοποιούσαν τη θέση τους για να ασκούν πολιτική, διαχειριζόμενα τα τρόφιμα κατά τρόπο αντίθετο προς το πνεύμα του ιδρύματος. Οι κάτοικοι της πόλης ξεσηκώθηκαν και απαίτησαν από το Σουηδό αντιπρόσωπο την αντικατάστασή τους¹¹⁸.

Το 1943 το αντάρτικο κίνημα στην επαρχία μεγάλωσε πολύ και δεν ήταν εύκολη η τροφοδοσία του. Σε κάθε χωριό ορίσθηκε επιτροπή υπεύθυνη για τον εφοδιασμό των ανταρτών με υλικά και τρόφιμα. Την ίδια εποχή άρχισαν να εμφανίζονται και οι πυρήνες του ΚΚΕ σε κάθε χωριό¹¹⁹. Στην πόλη του Αιγίου υπήρχαν έξι τμήματα της ΕΠΟΝ (Τ1 έως Τ6), τα οποία είχαν αναλάβει από ένα τομέα τη πόλης, αλλά και μικρότερες ομάδες που εργάζονταν προς την κατεύθυνση αυτή συγκεντρώνοντας δωρεές σε χρήματα, είδη και τρόφιμα για τους αντάρτες¹²⁰. Τα αντίποινα του κατακτητή στις ενέργειες των ανταρτών ήταν τρομερά. Την ίδια περίοδο με τη σφαγή των Καλαβρύτων (Δεκέμβριος 1943) οι Γερμανοί έκαψαν και 13 χωριά της επαρχίας Αιγιάλειας και οι κάτοικοί τους έμειναν άστεγοι εν μέσω του χειμώνα προσπαθώντας να επιβιώσουν μέσα στα χαλάσματα και τις σπηλιές χωρίς ρουχισμό και τρόφιμα¹²¹.

Οι εργαζόμενοι στα σταφιδεργοστάσια της πόλης παρέμεναν άνεργοι από τις παραμονές της κατοχής. Το 1940, εξαιτίας την κήρυξης του πολέμου, η σταφίδα της επαρχίας αποθηκεύθηκε χωρίς να συσκευασθεί. Την επόμενη χρονιά η ΕΣΕΕ με εγκύκλιο της απηύθυνε κάλεσμα στη σκληρά δοκιμαζόμενη εργατοϋπαλληλική τάξη να πειθαρχήσει και να συσπειρωθεί γύρω από τις διοικήσεις των οργανώσεων της προκειμένου να συνεχισθεί η προσπάθεια για τη βελτίωση των όρων εργασίας και της ζωής τους αλλά και της επίλυση των ζωτικών προβλημάτων που αντιμετώπιζαν¹²². Οι σταφιδεργάτριες της *Αλληλοβοήθειας*, άνεργες και αυτές καθ' όλη τη διάρκεια της κατοχής¹²³, διαμαρτύρονταν στο υπουργείο εφοδιασμού ότι τα διανεμόμενα τρόφιμα της UNRRA δεν επαρκούσαν για να καλύψουν τις επισιτιστικές τους ανάγκες και ότι είχαν εγκαταλειφθεί από το κράτος πεινασμένες, γυμνές και

¹¹⁸ Εφημερίδα *Λαϊκή Μάχη*, όργανο της Π.Ε. Αιγιάλειας-Καλαβρύτων του ΚΚΕ, αριθ. φύλλου 1/20.10.1944, ΑΣΚΙ, αρχείο Κουσίδου-Σταυροπούλου, Ντ. 1/11, αριθμός εισαγωγής 19843.

¹¹⁹ Πριόβολος, *ό.π.*, σ. 77

¹²⁰ Εφημερίδα *Εγερτήριο*, όργανο του επαρχιακού συμβουλίου της ΕΠΟΝ Αιγιάλειας, αριθ. φύλλου 1/23.9.1943. ΑΣΚΙ, αρχείο Κουσίδου-Σταυροπούλου, αριθμός εισαγωγής 8194.

¹²¹ Πριόβολος, *ό.π.*, σ. 123-129

¹²² ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), εγκύκλιος ΕΣΕΕ προς τα Εθνικά Εργατοϋπαλληλικά Κέντρα και τις Οργανώσεις της Ελλάδος.

¹²³ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), εξερχόμενο έγγραφο αριθ. πρωτ. 108/4.10.1945

ανυπόδητες εν μέσω του χειμώνα¹²⁴. Αλλά και στη συνέχεια, το 1945, η κατάσταση δεν βελτιώθηκε. Εξαιτίας των καταστροφών και των βομβαρδισμών των σταφιδεργοστασίων, αλλά και της μειωμένης παραγωγής λόγω της απώλειας εργατικών χεριών, τα οποία δύσκολα αντικαθίστανται, λειτούργησαν μόνο 8 από τα 23 σταφιδεργοστάσια της πόλης. Η ανεργία των σταφιδεργατριών ήταν μεγάλη εφόσον υπήρχαν σ' αυτά μόνο 400 θέσεις εργασίας για τα 1.400 μέλη του σωματείου¹²⁵. Ο τιμάρημος κάλπαζε και η ΓΣΕΕ, το 1945, απαιτεί αύξηση 100% των εργατικών ημερομισθίων επισημαίνοντας στην κυβέρνηση ότι έπρεπε να προλάβει τις κοινωνικές ανατροπές που εγκυμονούσε η κατάσταση, ενώ η αύξηση που δόθηκε το 1946 ήταν 300% επί των προπολεμικών ημερομισθίων¹²⁶. Τελικά η κοινωνική ανατροπή «αποφεύχθηκε» με την ανάμιξη των ξένων δυνάμεων στα συνδικαλιστικά και πολιτικά πράγματα της χώρας. Ο εμφύλιος που ακολούθησε δίχασε την κοινωνία, χώρισε οικογένειες, και άφησε ολόκληρη τη χώρα βαθιά πληγωμένη. Η επαρχία Αιγιάλειας δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Έτσι διαμορφωνόταν λοιπόν ο κοινωνικός περίγυρος εντός του οποίου δημιουργήθηκε και έδρασε το σωματείο των σταφιδεργατριών.

1.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 1^{ου} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Στην επαρχία Αιγιάλειας και κυρίως στην πρωτεύουσά της το διάστημα που προηγείται της ίδρυσης του σωματείου των σταφιδεργατριών λαμβάνει χώρα η εγκατάσταση σημαντικού αριθμού προσφύγων, καθώς στην πόλη του Αιγίου παρουσιάζεται η μεγαλύτερη συγκέντρωση από όλη την Πελοπόννησο. Η πυκνότητα των κατοίκων το διάστημα 1920-1951 εμφανίζει σημαντική αύξηση ειδικότερα στην πόλη, όπου προφανώς πραγματοποιείται αστικοποίηση. Επιπλέον, η πληθυσμιακή εξέλιξη του Αιγίου και των κοινοτήτων της επαρχίας Αιγιάλειας το διάστημα 1928-1951, σε απόλυτους αριθμούς έχει σημαντική θετική μεταβολή. Ο πληθυσμός τους κατά το 1928 παρουσιάζει καλή δυναμική εφόσον η αναλογία νέου, ώριμου και

¹²⁴ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), τηλεγράφημα του σωματείου προς το Υπουργείο Εφοδιασμού.

¹²⁵ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο της ΓΣΕΕ αριθ. πρωτ. 1555/24.4.1945 προς το Υπουργείο Εργασίας.

¹²⁶ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), ΓΣΕΕ, εγκύκλιο No 66/10.9.1945 και No 3/2.1.1946. Είναι χαρακτηριστική η φράση που χρησιμοποιεί ο γενικός γραμματέας της ΓΣΕΕ Φώτης Μακρής στην εγκύκλιο του 1945 για να περιγράψει τους λόγους που οδήγησαν σε άθλια κατάσταση τους εργαζόμενους και τις οικογένειές τους, ότι δηλαδή έφτασαν στο απροχώρητο «από την αδηφάγον προσπάθειαν των μεγαλοκαρχαριών, των κερδοσκόπων και των σκοτεινών δυνάμεων της Μαύρης αγοράς».

γεροντικού πληθυσμού πλησιάζει το παράδειγμα των αναπτυσσόμενων περιοχών. Τέλος, παρατηρείται σταθερό αριθμητικό προβάδισμα του γυναικείου φύλου, ειδικότερα στις ηλικίες των 20 έως 49 ετών, η συντριπτική πλειοψηφία του οποίου πέντε χρόνια πριν την ίδρυση του σωματείου παρουσιάζεται άνεργο. Αυτό το πληθυσμιακό σώμα προφανώς θα βρει εργασιακό διέξοδο μέσω του σωματείου των σταφιδεργατριών του Αιγίου *Η Αλληλοβοήθεια*.

Διαπιστώσαμε ότι η σταφίδα ήταν για την επαρχία Αιγιάλειας ένα προϊόν που καθόριζε τη ζωή και τους χρόνους της. Κατά το εξεταζόμενο διάστημα η σταφίδα είχε παύσει να αποτελεί μονοκαλλιέργεια και η αύξηση των καλλιεργούμενων εκτάσεων δεν ήταν προς όφελός της, εφόσον η καλλιέργειά της παρέμενε στα ίδια στρεμματικά επίπεδα. Τα σταφιδεργοστάσια της πόλης επεξεργάζονταν και εισαγόμενο από όμορες περιοχές σταφιδόκαρπο, ενώ γύρω από την καλλιέργεια και την επεξεργασία της σταφίδας δημιουργήθηκε μια δευτερογενής αγορά που την υποστήριζε παρέχοντας εργασία σε γηγενές και ξένο εργατικό δυναμικό.

Ωστόσο, το ευπαθές εποχικό προϊόν υπόκειται στις καιρικές συνθήκες. Οι αυξομειώσεις της παραγωγής συνοδεύονται από αυξομειώσεις των τιμών και της εξαγωγής, προκαλώντας οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις. Ιδιαίτερα το διάστημα 1929-1932 η εσωτερική σταφιδική κρίση, η σταδιακή εκτόπιση του ελληνικού προϊόντος από τις διεθνείς αγορές και ο απόηχος του οικονομικού κράχ, διέψευσαν τις προσδοκίες του πληθυσμού δημιουργώντας εκρηκτική ατμόσφαιρα. Το κλίμα αυτό συνέβαλε σημαντικά στην ίδρυση του σωματείου των σταφιδεργατριών εφόσον σε τέτοιες περιπτώσεις ο εργατικός κόσμος πλήττεται περισσότερο.

Το σωματείο των σταφιδεργατριών ιδρύθηκε, λοιπόν, σε μια περίοδο που η απόγνωση του αγροτικού κόσμου από την υπερχρέωση στις τράπεζες και τις απότομες διακυμάνσεις της παραγωγής και της εξαγωγής των αγροτικών προϊόντων είχε φθάσει στο κατακόρυφο. Οι εξεγέρσεις διαδίδονταν ταχύτατα και βίαια γεγονότα ξεσπούσαν σε πολλές πόλεις της χώρας όπως τον Πύργο, την Αμαλιάδα, την Καλαμάτα, τα Φιλιατρά, την Κεφαλονιά, τη Λευκάδα, την Πάτρα και αλλού. Η εμπορική πολιτική των σταφιδεμπόρων στις σταφιδοφόρες περιοχές και η στυγνή εκμετάλλευση των σταφιδεργατών και σταφιδεργατριών από τους σταφιδοεξαγωγείς, δημιουργούν στο Αίγιο μία εκρηκτική κατάσταση, λαμβανομένου υπόψη ότι η σταφίδα είναι το βαρόμετρο της οικονομικής ζωής της επαρχίας και η κάμψη της πλήττει σοβαρά, πέρα από τους άμεσα εμπλεκόμενους, δηλαδή τους παραγωγούς,

τους εμπόρους και τους σταφιδεργάτες, το σύνολο του εμπορίου της πόλης και τον κύκλο των δραστηριοτήτων των βιοτεχνικών εργασιών.

Σε ότι αφορά τις πολιτικές επιλογές η κοινωνία της επαρχίας εμφανίζεται συντηρητική, όπως μαρτυρά η πολιτική της εικόνα σε σύγκριση με τον εθνικό μέσο όρο. Ο δικομματισμός είναι ολοφάνερος, όμως η άνοδος του Λαϊκού κόμματος είναι συνεχής τη δεκαετία 1926/1936, ενώ οι συντηρητικές δυνάμεις επικρατούν και μεταπολεμικά. Ιδιαίτερα η αγροτική κοινωνία της εμφανίζεται συντηρητικότερη από την αστική και αυτή με τη σειρά της συντηρητικότερη από τον υπόλοιπο νομό. Η πολιτική των γηγενών υποψήφιων προφανώς ασκεί σημαντική επιρροή στο εκλογικό σώμα της επαρχίας εφόσον αυτό εμφανίζεται εξαιρετικά ευμετάβλητο σε ορισμένες περιπτώσεις όταν πρόκειται για τοπικές υποψηφιότητες. Τα αγροτικά κόμματα δεν είχαν απήχηση στον πληθυσμό της επαρχίας συγκεντρώνοντας μηδενικά έως πολύ μικρά ποσοστά σε σχέση με το μέσο όρο της χώρας, όπως κατά το διάστημα 1932/1936. Ωστόσο, αυτός ο μικρός αριστερός πυρήνας θα παίξει το δικό του υπολογίσιμο ρόλο στο νεοσύστατο σωματείο των σταφιδεργατριών, ο οποίος θα είναι ιδιαίτερα ενισχυμένος την περίοδο 1941/1944. Οι πολιτικές εξελίξεις άφησαν το αποτύπωμά τους στη διοίκηση του σωματείου και οι πολιτευτές-σταφιδέμποροι είχαν το δικό τους μερίδιο στις αντιμαχίες και τις αντιπαλότητες του σωματείου με την εργοδοσία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: Οι εργοδότες

Εδώ πέρα στο Αίγιο μου μίλησανε οι συνεταιρισμένοι σταφιδοπαραγωγοί για αισχρά όργια που γίνονται σε βάρος τους κάθε χρόνο. - Ο Πετράς, ο Ματθίας, ο Σαρμάς, ο Κόλλας, ο Παπασπύρου, ο Κουνινιώτης και κάμποσοι άλλοι ... να αυτοί είνε εδώ πέρα οι τοκογλύφοι, οι σταφιδέμποροι και οι πράκτορες και σύμμαχοι του ΑΣΟ. Αυτοί μας βυζαίνουν... Αυτοί μας τρώνε τη σταφίδα, μου μίλησε ένας σταφιδοπαραγωγός. Και συνεχίζοντας μου τόνισε ότι αυτοί είνε φέτος και οι σπουδαιότεροι προπαγανδιστές των χαμηλών τιμών...

Εφημερίδα *Ο αγροτικός ριζοσπάστης*, φύλλο 414/17.7.1935, σ. 4

2.1. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΤΑΦΙΔΕΜΠΟΡΩΝ¹²⁷

Αρκετοί από τους πολιτευτές και βουλευτές της επαρχίας Αιγιάλειας που αναφέρθηκαν παραπάνω, προέρχονταν από σημαντικές αστικές οικογένειες του Αιγίου και συνέχιζαν μια οικογενειακή παράδοση, η οποία εκτός από την πολιτική ήταν στενά συνυφασμένη και με το σταφιδεμπόριο. Ο Ανδρέας Παναγιωτόπουλος, ο Θεόδωρος Γκόφας, ο Πολυχρόνης Πολυχρονιάδης, ο Ιωάννης Δημόπουλος, ο Σπύρος Ματθίας, ο Νικόλαος Βάβαλης, ο Ανδρέας Κουνινιώτης και οι αδελφοί Δρούλια ήταν μερικοί από αυτούς. Το σώμα των σταφιδεμπόρων του Αιγίου είχε μακρά ιστορία και παράδοση. Ο Θανάσης Καλαφάτης, στην ενδελεχή μελέτη του για το μετασχηματισμό της επαρχίας Αιγιάλειας τέλη 19^{ου} αιώνα, επισημαίνει ότι το σώμα των σταφιδεμπόρων της περιοχής διαμορφώθηκε στα μέσα του 18^{ου} αιώνα και εκφράσθηκε γύρω στα 1820 με τη σύνθεση του σώματος των προκρίτων. Τα μέλη του ήταν μεγαλοκτηματίες και τοπάρχες, οι οποίοι μονοπωλούσαν την ενοικίαση των εθνικών προσόδων που κάλυπταν το μετάξι, το αλάτι και ιδιαίτερα τη σταφίδα, της οποίας η έκρηξη των τιμών εξαιτίας της ζήτησης του προϊόντος συνέβαλλε στην κοινωνική και οικονομική ενδυνάμωση της ομάδας αυτής. Η αρχική ομάδα αποτελείτο από έξι μεγάλες οικογένειες. Οι Λόντοι και Μελετόπουλοι ασκούσαν πολύπλευρη εξουσία και είχαν φεουδαρχικές βάσεις και κατάλοιπα, ωστόσο αποδυναμώθηκαν με τη σταφιδική κρίση του 1842. Οι Μεσσηνέζηδες ανέπτυξαν

¹²⁷ Οι εργοδότες στους οποίους αναφερόμαστε είναι σταφιδέμποροι, δηλαδή αγοράζουν τη σταφίδα από τους παραγωγούς, αλλά ταυτόχρονα είναι και επεξεργαστές του προϊόντος στα σταφιδεργοστάσιά τους και εξαγωγείς εφόσον στη συνέχεια το εξάγουν. Συνήθως αυτές οι ιδιότητες, κατά μεγάλο ποσοστό, συμπίπτουν στο ίδιο πρόσωπο. Επομένως υπάρχουν δύο ειδών συμπεριφορές, μία απέναντι στους παραγωγούς και μία άλλη απέναντι στους εργαζόμενους, οι οποίοι συμμετέχουν στην επεξεργασία και συσκευασία της σταφίδας. Στο εδάφιο αυτό εξετάζεται ιστορικά η συμπεριφορά τους κυρίως ως σταφιδεμπόρων. Η συμπεριφορά τους ως εργοδοτών διερευνάται ενδελεχώς στο 4^ο κεφάλαιο.

μεγάλη εμπορική δραστηριότητα η οποία όμως έφθινε με την πάροδο των ετών. Η επέκταση των σταφιδαμπελώνων στα μέσα του 19^{ου} αιώνα ανέδειξε τους Πετμεζαίους –Παναγιωτόπουλους, ενώ οι Σταυρουλόπουλοι θα αναδυθούν και θα ενδυναμωθούν προς το τέλος του αιώνα μέσω του συστήματος της δανειοδότησης¹²⁸.

Οι οικογένειες αυτές, οι οποίες σημειωτέον δένονταν μεταξύ τους με επιγαμίες, έπαιζαν το ρόλο των δανειστών, έλεγχαν τη γη και την εμπορία της σταφίδας με τη συμμετοχή τους στις εμφυτεύσεις και επιζητούσαν τη συγκέντρωση της σοδειάς σε εξευτελιστικές τιμές. Επιπλέον, επιδίωκαν τη διατήρηση του ενιαίου της πατρικής περιουσίας δίνοντας μεγάλο βάρος στον πρωτότοκο γιό, ενώ κυριαρχούνταν από πατριαρχικές αντιλήψεις, οι οποίες αντανακλώνταν και στο γεγονός της υιοθέτησης του μικρού ονόματος του πατέρα ως επιθέτου από τα παιδιά¹²⁹.

Οι πρώτες οικογένειες αλλά και οι επίγονοι τους κυριαρχούσαν για πολλά χρόνια στο οικονομικό και κοινωνικό γίγνεσθαι και επηρέαζαν τα πολιτικά πράγματα της περιοχής, καθώς από τα παιδιά τους το ένα σπούδαζε στο εξωτερικό, το άλλο αναλάμβανε τις εμπορικές επιχειρήσεις και τη διαχείριση της περιουσίας και ένα τρίτο προωθείτο στην πολιτική. Η σταφιδική εφορία της πενταετίας 1868-1872 θα επιτρέψει τη είσοδο στον κλάδο και νέων εμπόρων διαπλατώνοντας έτσι τη βάση της εμπορικής ομάδας¹³⁰. Στον παρακάτω πίνακα 3¹³¹ φαίνεται ότι κατά τα έτη 1871-1880 το σώμα των σταφιδεμπόρων βρίσκεται στο αριθμητικό του απόγειο καθώς αποτελείται από τριάντα έξη επιχειρηματίες. Την επόμενη τεσσαρακονταετία το σώμα των σταφιδεμπόρων θα ακολουθήσει φθίνουσα πορεία εξαιτίας της σταφιδικής κρίσης, αλλά και των γενικότερων προβλημάτων της χώρας (πόλεμοι, γεωπολιτικές αλλαγές, οικονομική κρίση, κ.α.). Όπως διευκρινίζει ο Θ. Καλαφάτης ένα τμήμα τους απορροφήθηκε από το αστικό κέντρο της Αθήνας, ένα άλλο συνέχισε την εμπορική του δραστηριότητα στο εξωτερικό και ένας μικρός πυρήνας συνέχισε την τοπική οικογενειακή παράδοση¹³².

¹²⁸ Καλαφάτης, *Αγροτική πίστη ...* τόμος Β', σ. 43-47.

¹²⁹ Στο ίδιο, σ. 45-47, 49.

¹³⁰ Στο ίδιο, σ. 46-48.

¹³¹ Πηγές πίνακα 3: Για τα έτη 1871-1880, Καλαφάτης, *Αγροτική πίστη ...*, ό.π., τόμος Β', σ. 398-400. Για τα έτη 1880-1920, Σταυρόπουλος, ό.π., σ. 639-647. Για το 1933, ΑΣΟ, *Σταφιδικόν Δελτίον*, τχ. 25-26, Ιούλιος-Αύγουστος 1936, σ.44. Για το 1935, εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 657/3.2.1935. Για το 1947, ΑΣΣ, σειρά 9: φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989). Νικόλαος Σαραφόπουλος, *ιστορικό λεύκωμα Αχαϊκής Βιομηχανίας 1825-1975*, εκδόσεις Ν. Σαραφόπουλος και Επιστημονικό Πάρκο Πατρών 2008, σ.87.

¹³² Καλαφάτης, *Αγροτική πίστη ...*, ό.π., τόμος Β', σ. 46.

Πίνακας 3

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΤΑΦΙΔΕΜΠΟΡΩΝ 1871-1947

	1871-1880	1880-1920	1933	1935	1947
1	ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ	ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ ΚΩΝΣΤ.	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ & ΛΕΚΚΑΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤ.	ΔΡΟΥΛΙΑΣ ΑΝΑΣΤ.
2	ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΒΑΒΑΛΗ ΑΦΟΙ ΗΛΙΑΣ & ΠΕΤΡΟΣ	ΔΡΟΥΛΙΑΣ Α.	ΒΑΓΕΝΑΣ ΑΓ.	ΚΟΥΝΙΝΙΩΤΗΣ Α.
3	ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘ.	ΓΚΟΦΑΣ ΘΕΟΦΑΝΗΣ & ΥΙΟΙ	ΕΤ ΧΗΜ. ΛΙΠΑΣΜΑΤΩΝ	ΓΕΩΡΓΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ & ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΡΙΣΤ.
4	ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝ.	ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΚΟΛΛΑ ΑΦΟΙ	ΔΕΛΟΥΚΑΣ & ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΜΑΤΘΙΑΣ ΣΠΥΡ.
5	ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝ.	ΔΡΟΥΛΙΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ & ΥΙΟΙ	ΚΟΥΝΙΝΙΩΤΗΣ ΑΝΘ.	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ & ΛΕΚΚΑΣ	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Β.
6	ΓΚΟΦΑΣ Χ. ΘΕΟΦΑΝΗΣ	ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤ.	ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΡ.	ΔΡΟΥΛΙΑΣ Α.	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΟΛ.
7	ΓΟΥΜΠΟΥΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡ.	ΛΑΦΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΜΑΤΘΙΑΣ ΣΠΥΡ.	ΚΟΛΛΑΣ Α. Μ.	ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΣ Α.
8	ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΜΑΤΘΙΑΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ	ΜΠΑΛΟΖΟΥ	ΚΟΥΚΟΣ ΑΝΔΡ.	ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ ΚΩΝΣΤ.
9	ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ Γ. Κ.	ΜΕΣΣΗΝΕΖΗΣ ΑΡΙΣΤΟΜ. & ΛΕΩΝ	ΜΠΑΡΥ & ΣΙΑ	ΚΟΥΝΙΝΙΩΤΗΣ ΑΝΔΡ.	ΠΕΤΡΑΣ ΑΝΤΩΝ.
10	ΛΑΦΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΜΕΣΣΗΝΕΖΗΣ ΓΕΩΡ. & ΛΥΚΟΥΡ.	ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Ι.	ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΡΙΣΤ.	ΣΑΡΜΑΣ ΑΘΑΝ.
11	ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ Χ. Κ.	ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤ.	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Β.	ΜΑΤΘΙΑΣ ΣΠ.	ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΑΜ.
12	ΜΕΣΣΗΝΕΖΗΣ Α. ΜΙΛΤ.	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ Κ.	ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥΡ.	ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΛΕΩΝ.
13	ΜΕΣΣΗΝΕΖΗΣ Α. ΣΩΤ.	ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΠΕΤΡΑΣ ΑΝΤΩΝ.	ΜΠΑΡΡΥ ΑΔ. & ΣΙΑ	ΤΣΙΚΛΗΤΗΡΑΣ Θ. & ΛΕΩΝ.
14	ΜΕΣΣΗΝΕΖΗΣ ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ	ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΣΑΡΧΗΣ	ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΡ & ΣΙΑ	
15	ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Ι. ΜΙΧ.	ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ	ΣΜΥΡΝΙΩΤΗΣ ΕΥΔΓ	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΣ.	
16	ΜΠΙΤΣΑΚΟΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ	ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΣΜΥΡΝΙΩΤΗΣ Π.	ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ Κ.	
17	ΜΠΙΤΣΑΚΟΣ ΠΑΝΑΓ.	ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΑΔΗΣ ΔΙΟΜΗΔΗΣ	ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΑΜ.	ΠΕΤΡΑΣ ΑΝ.	
18	ΜΠΟΓΔΑΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΣΤΑΥΡΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤ.	ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ & ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΑΡΜΑΣ ΑΘ.	
19	ΜΠΟΓΔΑΝΟΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ ΞΕΝΟΦΩΝ	ΤΣΙΚΛΗΤΗΡΑΣ Θ.	ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ & ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ	
20	ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ Α. & ΣΑΡ.	ΣΤΡΟΥΜΠΟΥΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΧΙΟΝΑΣ ΑΡΓ.	ΤΣΙΚΛΗΤΗΡΑΣ Θ.	
21	ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ Χ. ΑΝΔΡ.	ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΥΝΕΤ.. ΠΑΝΑΓΕΙΡΟΥΠΟΛΕΩΣ	ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤ.	
22	ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ Α. Γ.	ΤΑΞΙΑΡΧΗΣ ΜΙΧΑΗΛ	ΣΥΝΕΤ. ΑΝΔΡΑΓΟΥΣΤΗΣ		
23	ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ Α. Σ.	ΦΑΡΑΖΟΥΛΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΣΥΝΕΤ. ΜΟΥΡΛΑΣ		
24	ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝ.	ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ ΚΙΜΩΝ	ΣΥΝΕΤ. ΠΛΑΤΑΝΟΥ		
25	ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ Σ. ΑΙ.	ΧΡΥΣΙΚΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ			
26	ΠΕΤΜΕΖΑΣ Β. Γ.				
27	ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓ.				
28	ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΑΔΗΣ ΔΙΟΜ.				
29	ΣΟΛΙΩΤΗΣ Ν ΝΙΚΗΤΑΣ				
30	ΣΤΑΥΡΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ ΞΕΝ.				
31	ΣΤΑΥΡΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ ΞΕΝ. & ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ Κ.				
32	ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ Α. Δ.				
33	ΦΑΡΑΖΟΥΛΗΣ Γ ΑΘ.				
34	ΦΙΛΙΠΠΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Χ.				
35	ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΑΛΕΞ.				
36	ΧΑΝΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΕΠΑΜ.				

Πράγματι, ο αριθμός των επιχειρηματιών κατά το διάστημα 1880-1920 έχει περιορισθεί σε εικοσιπέντε άτομα εκ των οποίων τα δέκα συνεχίζουν την οικογενειακή παράδοση (Γκόφας, Κανελλόπουλος, Λάφης, Μεσσηνέζηδες, Μιχαλόπουλος, Πετρόπουλος, Πολυχρονιάδης, Σταυρόπουλος, Φαραζούλης) και τα υπόλοιπα είναι νέα. Όπως διαπιστώνουμε από τον πίνακα τη χρονιά της ίδρυσης του σωματείου, το 1933, στο χώρο του σταφιδεμπορίου δραστηριοποιούνται και συνεταιρισμοί παραγωγών. Προφανώς θεωρούσαν ωφελιμότερο να επεξεργάζονται, είτε σε ιδιόκτητα είτε σε ενοικιαζόμενα σταφιδεργοστάσια τον σταφιδόκαρπό τους και να τον διαθέτουν απευθείας στην αγορά του εσωτερικού και του εξωτερικού¹³³.

Το 1935 το σώμα των σταφιδεμπόρων συρρικνώνεται περισσότερο εφόσον αποτελείται από εικοσιένα άτομα, η πλειοψηφία των οποίων δεν προέρχεται από τις παλαιές οικογένειες, καθώς οι περισσότερες εξ αυτών απώλεσαν την περιουσία τους¹³⁴. Οι οικογένειες των σταφιδεμπόρων του 19^{ου} αιώνα τείνουν πλέον να εκλείψουν και να αντικατασταθούν εξ ολοκλήρου από νέες, οι οποίες δημιουργούν μια καινούργια παράδοση στην περιοχή, που δεν διαφέρει όμως εντελώς από την προηγούμενη. Πολλά στοιχεία από τα παραπάνω υιοθετήθηκαν και από τις επόμενες γενιές σταφιδεμπόρων, όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια.

Μετά τον πόλεμο, το 1947, μόνο εννέα σταφιδέμποροι συνέχισαν να δραστηριοποιούνται στην περιοχή του Αιγίου (Δρούλιας, Λαμπρόπουλος, Μαθθίας, Παπαδημητρίου, Παπανδριόπουλος, Σαρμάς, Σταυρόπουλος, Σωτηρόπουλος, Τσικλητήρας). Άλλα σταφιδεργοστάσια είχαν βομβαρδιστεί και άλλα είχαν υποστεί σημαντικές φθορές. Επιπλέον, όπως είδαμε, η καλλιέργεια της σταφίδας καταλαμβάνει μικρότερο ποσοστό στο σύνολο των καλλιεργούμενων εκτάσεων, ενώ

¹³³ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 4/1.8.21.

¹³⁴ Στον τοπικό τύπο συχνά δημοσιεύονται αγγελίες πώλησης σταφιδομηχανών (εφημερίδα *Έρευνα* φύλλο 132/29.8.15: Ο Ξενοφ .Σπ. Σταυρουλόπουλος πωλεί 5 σταφιδομηχανές «μπουράτα»), πλειστηριασμών κατασχεθέντων περιουσιών λόγω οφειλών σε τράπεζες (εφημερίδα *Έρευνα* φύλλο 222/2.6.26: Πλειστηριασμός κατασχεθέντος κτήματος των οφειλετών της Εθνικής Τράπεζας Αιγίου Ιωάννη και Χρύσανθου Α. Μεσσηνέζη, 40 στρέμματα σταφιδαμπέλου και 2 ελαιοστασίους), πώλησης υλικών σταφιδαποθηκών (εφημερίδα *Έρευνα* φύλλο 263/20.3.27: Οι αφοι Μεσσηνέζη πωλούν σταφιδόπανα), πώλησης οικογενειών περιουσιών (εφημερίδα *Έρευνα* φύλλο 269/22.4.27: Οι αφοι Μεσσηνέζη πωλούν στο Βουλομένο 8 στρέμματα ελιές και 32 στρέμματα χωράφι), ενοικίασης ή πώλησης σταφιδαποθηκών (εφημερίδα *Έρευνα* φύλλο 377/7.7.29: Οι αφοί Δ. Πολυχρονιάδη ενοικιάζουν ή πωλούν σταφιδαποθήκη), πώλησης προϊόντος (εφημερίδα *Έρευνα* φύλλο 418/18.5.30: Πωλείται σταφιδόκαρπος Σκιάς Α΄ ποιότητας του Συνεταιρισμού Κουνινάς ο οποίος εγκαταλείφθηκε από τον σταφιδέμπορο Αριστομένη Λαμπρόπουλο), πώλησης ή ενοικίασης οικογενειακών περιουσιών λόγω θανάτου του σταφιδεμπόρου (εφημερίδα *Έρευνα* φύλλο 424/29.6.30: Ενοικιάζεται από την χήρα Ηλ. Βάβαλη η μεγάλη σταφιδαποθήκη στην παραλία καθώς και το μαγαζί κάτω από την οικία Ηλ. Βάβαλη έναντι Αγ. Ανδρέου · εφημερίδα *Έρευνα* φύλλο 429/3.8.30: η χήρα Ηλ. Βάβαλη πωλεί μεγάλο περιβόλι με δέντρα και σπίτι στους Αγίους Αναργύρους).

σημαντική αύξηση παρουσιάζουν άλλα είδη καλλιέργειας. Για το λόγο αυτό ορισμένοι σταφιδέμποροι στρέφονται τώρα και στην συσκευασία και την εξαγωγή επιτραπέζιων σταφυλιών.

2.2. ΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΕΡΓΟΔΟΤΩΝ

Η νέα γενιά των σταφιδεμπόρων¹³⁵ είναι μορφωμένη καθώς σπουδάζει στο εσωτερικό ή το εξωτερικό (συνήθως νομικά). Ασχολείται με το εμπόριο και την εξαγωγή της σταφίδας, αλλά παράλληλα και με άλλες εμπορικές δραστηριότητες. Λόγου χάρι ο Ξ. Σταυρουλόπουλος ασχολείται και με τραπεζικές εργασίες διαφημίζοντας το «*Ταμειντήριο ειδικόν δια μικρά πόσα εργατικών τάξεων και υπαλλήλων 5% μέχρι δραχμών 1.000*»¹³⁶. Ο Ι. Α. Δημόπουλος διαθέτει ασφαλιστική εταιρεία με γραφεία στο Αίγιο, τον Πειραιά και την Πάτρα¹³⁷, ενώ οι Ιωάννης Πετρόπουλος, Νίκος Η. Βάβαλης και Σπ. Ματθίας είναι πράκτορες ασφαλιστικών εταιρειών¹³⁸. Σημαντική είναι και η ενασχόλησή της με τα δημοτικά πράγματα¹³⁹ και την πολιτική. Βουλευτές και πολιτευτές, δήμαρχοι και μέλη διοικητικών συμβουλίων του δήμου, αλλά και συλλόγων ή φιλανθρωπικών ιδρυμάτων. Οι θέσεις αυτές προφανώς προσέφεραν την εξουσία, η οποία ενίσχυε την οικονομική και κοινωνική συγκρότηση της αστικής τάξης του Αιγίου. Βέβαια, ορισμένοι είχαν αμφιλεγόμενες πολιτικές θέσεις καθώς δεν εμφορούνταν από συγκεκριμένη ιδεολογική τοποθέτηση, αλλά από το γενικότερο συμφέρον τους. Όπως είδαμε, συχνά άλλαζαν την κομματική τους τοποθέτηση¹⁴⁰ και

¹³⁵ Σύντομα βιογραφικά στοιχεία για την ομάδα των σταφιδεμπόρων παρατίθενται στο παράρτημα.

¹³⁶ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 85/15.11.1914.

¹³⁷ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 155/9.10.1916.

¹³⁸ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 191/15.7.1917 · 380/28.7.1929 · 415/28.4.1930.

¹³⁹ Ενδεικτικά, στις δημοτικές εκλογές του 1925 μεταξύ των εκλεγμένων δημοτικών συμβούλων ήταν οι Ξ. Σ. Σταυρουλόπουλος (πρώτος με 1.070 ψήφους), ο Ι. Σταυρόπουλος (1.006 ψήφοι) και ο Α. Κουνινιώτης (931 ψήφοι). Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 193/1.11.1925.

¹⁴⁰ Για παράδειγμα στην εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 489/27.9.1931 και 492/25.10.1931 υπάρχουν δημοσιεύσεις όπου ο σταφιδέμπορος Π. Ροδόπουλος απευθύνει ανοικτή επιστολή στον σταφιδέμπορο Θ. Γκόφα και τον καταγγέλλει ευθέως για «*φρεουδαρχική*» συμπεριφορά επειδή θεωρεί τον εαυτό τον μόνο που έχει δικαίωμα να πολιτεύεται στο Αίγιο ως γηγενής, ενώ ο ομοϊδεάτης συνυποψήφιάς του κατάγεται από τα περίχωρα. Επίσης, τον κατηγορεί ότι ενώ ήταν από παλαιά οπαδός του Δ. Γούναρη και διορισμένος νομάρχης Κεφαλληνίας επί πρωθυπουργίας του, μετά το 1922 αποκήρυξε τις αρχές του και επιδοκίμασε το έγκλημα στο Γουδή, ενώ ήδη από το 1920 είχε δηλώσει πίστη και αφοσίωση στο Βενιζέλο και φρόντιζε για τη βενιζελική επικράτηση.

προσπαθούσαν να επικρατήσουν των πολιτικών τους αντιπάλων ή ομοϊδεατών συνυποψήφιων με αθέμιτα μέσα¹⁴¹.

Γενικά, η νοοτροπία των νέων σταφιδεμπόρων δεν απείχε πολύ από αυτή της παλαιάς γενιάς. Ο τοπικός τύπος συχνά αναφερόταν στις συμπεριφορές τους, όχι πάντα με κολακευτικά σχόλια. *«Η κίνησης εν τη παραλία μας εξακολουθεί ζωηροτάτη. Η ανθρωποπλημμύρα κατακλύζουσα τας σταφιδαποθήκας. Παρουσιάζει φρικαλέον θέαμα. Όταν αναλογισθή τις όμως ότι τόσος σκοτωμός γίνεται δια μιαν έως και δύο δραχμάς την ημέραν φρικιά τις εξ οίκτου. Αλλ' εάν δεν υπήρχεν ο αναίσθητος αυτός κοσμάκης. Πώς θα εξούσαν τόσοι κηφήνες (!)»*¹⁴². Η συνηθέστερη πρακτική τους ήταν το κλέψιμο κατά το ζύγισμα του προϊόντος όταν αυτό παραδιδόταν στην σταφιδαποθήκη τους από τον παραγωγό. Χρέη παραστάτη έκανε ο «ζυκοζυγιστής». Ήταν το δεξί χέρι του σταφιδέμπορου στο «ζύκικο» (ελλειποβαρές) ζύγισμα του σταφιδόκαρπου, δηλαδή στο κλέψιμο του παραγωγού μπροστά στα μάτια του, διαταγμένος από τον έμπορο και ειδικευμένος στο ψεύτικο ζύγισμα στις πελώριες πρωτόγονες ζυγαριές, τις «παλάντζες»¹⁴³. Για το λόγο αυτό, το 1912, ο κτηματικός σύνδεσμος VOSTIZZA ζήτησε την αρωγή του εμπορικού συλλόγου Αιγίου και του αρμόδιου υπουργείου προκειμένου να λάβουν μέτρα για το ακριβές ζύγισμα της σταφίδας. Επιπλέον, ζήτησε από το υπουργείο να αποσταλεί ένα ενετικό εκατόλιτρο ακριβείας για να κανονισθούν τα σταθμά των σταφιδεμπόρων. Το υπουργείο απέστειλε τα νέα σταθμά και επιστράτευσε την αστυνομία για την επίβλεψη του ακριβούς ζυγίσματος σε κάθε αποθήκη¹⁴⁴. Ο έλεγχος των σταθμών των σταφιδαποθηκών απέδειξε ότι σε πολλές αποθήκες τα σταθμά ήταν ανακριβέστατα. Σε μερικές βρέθηκαν σταθμά τα οποία «έκλεβαν» 25 λίτρες στις 50. Η αστυνομία κατάσχεσε τα ελλειπή σταθμά και επέβαλε στους σταφιδέμπορους την επισκευή των παλαντζών¹⁴⁵. Επιπλέον, οι σταφιδέμποροι επιδίδονταν και σε εκβιασμούς των παραγωγών. Αφού έκλεβαν στο ζύγισμα, αλλά και στο γράψιμο (για παράδειγμα αντί 880 λίτρες σημείωναν 780) και εν τέλει αφού υποβίβαζαν την τιμή της σταφίδας από την αρχική συμφωνία, αρνούσαν να πληρώσουν τον παραγωγό παραπέμποντας τον

¹⁴¹ Λόγου χάρη στην εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 606, 11.2.1934, 307/18.2.1934, 608/25.2.1934 και 609/4.3.1934 γίνεται λόγος για την εξαγορά 20 ψήφων (όσων ακριβώς έκριναν την εκλογή των δημοτικών συμβούλων) αντί 500 δραχμών κατά τις δημοτικές εκλογές προς όφελος του Σωτ. Ξ. Σταυρουλόπουλου, υπόθεση στην οποία παρενέβη ο εισαγγελέας για διερεύνηση.

¹⁴² Εφημερίδα *Εργάτης*, φύλλο της 28/1.9.1902.

¹⁴³ ΓΑΚ Αιγίου, Ιδιωτικό Αρχείο Γ. Παναγόπουλου, 82/48, φάκελος ΣΤΑΦΙΔΑ, μελέτη για την κορινθιακή σταφίδα.

¹⁴⁴ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 33/14.7.1912 · 35/28.7.1912 · 37/11.8.1912.

¹⁴⁵ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 38/18.8.1912.

στην αστυνομία και την Μόνιμη Σταφιδική Επιτροπή Αιγίου προκειμένου να πληρωθεί¹⁴⁶.

Άλλη πρακτική, για την οποία μεταχειρίζονταν διάφορους θεμιτούς και αθέμιτους τρόπους, ήταν η απόσπαση του προϊόντος από τον παραγωγό στην χαμηλότερη δυνατόν τιμή με σκοπό την κερδοσκοπία. Οι σταφιδέμποροι έρχονταν σε συνεννόηση με την *Προνομιούχο Εταιρεία (ENIAIA)* και την Αγγλική εταιρία *COOPERATIVE* και κανόνιζαν τις τιμές της σταφίδας. Έτσι, οι παραγωγοί όπου και αν απευθύνονταν έπαιρναν την ίδια τιμή και φοβούμενοι μήπως το προϊόν τους παραμείνει τελικά αδιάθετο το παρέδιδαν σε απελπιστικές τιμές¹⁴⁷. Σε μία κοινή συνεδρίασή τους (το 1914) ο κτηματικός σύνδεσμος Αιγιάλειας, ο κτηματικός σύλλογος Αιγίου και είκοσι κοινότητες προσπάθησαν μεταξύ άλλων να υποχρεώσουν τους σταφιδεμπόρους πριν την παράδοση της σταφίδας από τους παραγωγούς να υπογράψουν συμφωνητικό όπου να αναφέρεται η τιμή και ο όρος ότι ο λογαριασμός θα γίνει όπως τα συμφωνηθέντα. Μετά την παράδοση να γίνεται και η εξόφληση του πωληθέντος προϊόντος¹⁴⁸. Όταν οι παραγωγοί αποσχίζονταν από τους συνεταιρισμούς και επιχειρούσαν να πουλήσουν μεμονωμένα, οι σταφιδέμποροι επανέφεραν την παλιά μέθοδο πώλησεως σταφίδας με το «μαντηλάκι με το δείγμα». Με την παραμικρή υποτίμηση της σταφίδας ο έμπορος ισχυριζόταν ότι «... δεν είναι το πράγμα το όμοιον με το δείγμα και επομένως δεν μπορώ να το πάρω εις την συμφωνηθείσαν τιμήν και ότι πρέπει να κόψωμεν, άλλως...»¹⁴⁹. Ακόμα, διέσπειραν ψευδείς διαδόσεις σχετικά με την υφιστάμενη πολιτική κατάσταση της χώρας στο εσωτερικό και το εξωτερικό, προκειμένου να σπεύσουν οι παραγωγοί και να διαθέσουν τη σταφίδα τους χωρίς συμφωνημένη τιμή, αλλά να πληρωθούν εκ των υστέρων στην τιμή που θα την πουλούσε ο έμπορος¹⁵⁰.

Εκτός από τα παραπάνω επιδίωκαν τα διάφορα έξοδα με τα οποία επιβαρυνόταν η σταφίδα να τα επωμίζεται ο παραγωγός. Για παράδειγμα το 1915 οι σταφιδέμποροι δημιούργησαν εμπορικό σύνδεσμο και προώθησαν την ιδέα τον δημοτικό φόρο να τον πληρώνει ο παραγωγός και όχι ο έμπορος¹⁵¹. Τα προβλήματα και τα παράπονα των παραγωγών παρέμεναν τα ίδια επί σειρά ετών. Το 1935 ο δημοσιογράφος του *Ριζοσπάστη* Νίκος Κόκκινος σε άρθρο του με τίτλο «Πώς

¹⁴⁶ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 41/8.9.1912.

¹⁴⁷ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 38/18.8.1912· 40/1.9.1912.

¹⁴⁸ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 70/26.7.1914.

¹⁴⁹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 238/26.9.1926.

¹⁵⁰ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 147/4.8.1916.

¹⁵¹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 99/8.2.1915.

αρπάζουν τη σταφίδα του Αιγίου» αναφέρεται στις πρακτικές των σταφιδεμπόρων, τους οποίους χαρακτηρίζει τοκογλύφους και πράκτορες του ΑΣΟ. Γράφει για πλαστά τηλεγραφήματα που διαπραγματεύονταν τις ήδη συμφωνημένες τιμές με το εξωτερικό, τα οποία απέκρυπταν από τους παραγωγούς δείχνοντας τα τελευταία με τη χαμηλότερη τιμή. Επίσης, απόσπελλαν στο εξωτερικό δείγματα με κακής ποιότητας σταφίδα για να συμφωνηθούν χαμηλές τιμές και με αυτές αγόραζαν την πρώτη ποιότητα. Ακόμα, συμφωνούσαν μεταξύ τους να βγάζουν σκάρτη τη σταφίδα πρώτης ποιότητας ώστε να μην την αγοράζει κανείς και να αναγκάζονται οι παραγωγοί να την διαθέτουν σε τιμή παρακρατήματος¹⁵². Μπορεί το δημοσίευμα να μοιάζει υπερβολικό, όμως είναι γεγονός ότι οι σταφιδέμποροι ενδιαφέρονταν πρωτίστως για τα δικά τους συμφέροντα και αδιαφορούσαν για τον παραγωγό. Χαρακτηριστική είναι η στάση τους όταν το 1914 επέλεξαν τη μεταφορά της σταφίδας με το τραστ των πρακτόρων της Πάτρας, οι οποίοι είχαν διπλασιάσει το ναύλο των πλοίων και όχι με τους έλληνες εφοπλιστές του Πειραιά, οι οποίοι πρόσφεραν τα πλοία τους σε προνομιούχες τιμές, εφόσον τη δαπάνη της μεταφοράς την επιβαρυνόταν ο παραγωγός¹⁵³.

Βέβαια, ορισμένες φορές δεν έλειπε η σύμπνοια και η σύγκλιση απόψεων μεταξύ των παραγωγών και των σταφιδεμπόρων, ιδίως όταν επρόκειτο να υπερασπισθούν το προϊόν τους απέναντι στην άδικη και επιζήμια, κατά τη γνώμη τους, κρατική προστατευτική πολιτική. Στα σταφιδικά συλλαλητήρια ήταν όλοι ενωμένοι έναντι στον ΑΣΟ και παρέδιδαν ψηφίσματα υπογεγραμμένα από κοινού¹⁵⁴. Λόγου χάρη, στο παρακάτω άρθρο, το οποίο δημοσιεύθηκε με τον τίτλο «ΣΤΑΦΙΔΙΚΑ» στην τοπική εφημερίδα *Έρευνα*, διαφαίνεται η ομοφωνία συνεταιρισμένων και μεμονωμένων παραγωγών με τους σταφιδέμπορους της περιοχής τους:

«Κατά την συγκέντρωσιν των μεμονομένων σταφιδοπαραγωγών την παρελθούσαν Κυριακήν 25 Μαΐου, εξελέγη επιτροπή από τους κ.κ. Π. Πολυχροσιάδη, Σ. Μαθίαν, Ιω. Παπαγιαννόπουλον, Κ. Δρούλιαν κλπ. με την εντολήν όπως έλθη εις συνεννόησιν μετά της Ενώσεως των Σταφιδικών Συνεταιρισμών, επί του Σταφιδικού ζητήματος και ληφθούν από κοινού αποφάσεις σχετικώς με την στάσιν ήν δέον να τηρήση η Αιγιάλεια ως προς το σταφιδικόν ζήτημα, κατόπιν της τελευταίως διαμορφωθείσης καταστάσεως. Η εν λόγω επιτροπή, τη συμμετοχή και της Ενώσεως, δια των

¹⁵² Εφημερίδα *Ο αγροτικός ριζοσπάστης*, φύλλο 414/17.7.1935, σ. 4. Για το παρακράτημα βλ. στο προηγούμενο κεφάλαιο υποσημ. 50.

¹⁵³ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 73/16.8.1914 · 14/23.8.1914.

¹⁵⁴ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 420 /1.6.1930 · 634/19.8.1934.

αντιπροσώπων της κ.κ. Κ. Καρπέτα, Α. Χριστοπούλου και Ε. Γκολφινόπουλου, συνήλθον εις επανειλημμένας συνεδριάσεις και την παρελθούσαν Τετάρτην απεφάσισε ομοφώνως τα εξής: Εγκρίνει παμψηφεί το υπόμνημα όπερ η Ένωσις υπέβαλε κατά το συνέδριον Κρεσταίνων και απεφασίσθη και απεστάλη σχετικώς το κάτωθι τηλ/φημα:

“Αξιότιμους κ.κ. Πρόεδρον Κυβερνήσεως. Υπουργείον Γεωργίας. Εθνικής Οικονομίας. Κοινοβουλευτικήν Επιτροπήν επί Σταφιδικού. Σταφιδοργάνωσιν Αθήνας.

Σύμπαξ Σταφιδικός κόσμος Αιγιάλειας εμμένει εις το κατατεθέν υπόμνημα παρά της Ενώσεως Σταφιδικών Συνεταιρισμών Αιγιάλειας εν Κρεσταίνοις, εν σχέσει με την πλήρη κατάργηση του παρακρατήματος και διαμαρτύρεται δια πάσαν μεταγενεστέραν τροποποίησιν της περί πλήρους καταργήσεως του παρακρατήματος αρχικής του αποφάσεως.

Δια την Ένωσιν Σταφιδικών Συνεταιρισμών Αιγιάλειας

Επ. Γκολφινόπουλος

Δια τους μεμονωμένους παραγωγούς

Ιω. Παπαγιαννόπουλος”

Δεν γνωρίζομεν κατά πόσον αι ενέργειαι αυταί της σταφιδοπαραγωγής μας θα επιτύχουν. Εκείνο μόνον το οποίον χαιρετίζομεν ως απαρχήν της ευημερίας του τόπου μας είνε ότι επετεύχθη επί τέλους η κοινή συνεργασία απάντων των σταφιδοπαραγωγών μας, ήτις συνεχιζόμενη ασφαλώς θα φέρη αργά ή γρήγορα τ’ αποτελέσματά της διά το καλόν της σταφιδοπαραγωγής μας και επομένως γενικώς δια την ευημερίαν του τόπου»¹⁵⁵.

Στόχος των σταφιδεμπόρων δεν ήταν μόνο η εξαπάτηση των παραγωγών αλλά και των εμπόρων του εξωτερικού. Το 1933 για πρώτη φορά επιστράφηκαν στο Αίγιο από την Αγγλία 600 τεταρτοκιβώτια σταφίδας, τα οποία υποτίθεται ότι περιείχαν σταφίδα Βοστίτσας, αλλά το περιεχόμενο δεν είναι ήταν το αναμενόμενο¹⁵⁶. Παρόλο που ο πρόεδρος του συλλόγου σταφιδοεξαγωγέων Σπ. Μαθθίας προσπάθησε να δικαιολογήσει τον σταφιδέμπορο που εξήγαγε το προϊόν αποδίδοντας την ευθύνη στην αμέλεια των παραγωγών και στο χειροδιάλεγμα της σταφίδας¹⁵⁷, το γεγονός παρέμεινε πρωτοφανές. Η μέθοδος της εξαπάτησης των εμπόρων του εξωτερικού δεν ήταν αγιώτικη πρωτοτυπία. Σταφιδέμποροι και άλλων περιοχών ακολουθούσαν τέτοιες πρακτικές. Λόγου χάρη, την ίδια χρονιά που επιστράφηκε η σταφίδα στο Αίγιο, στο Κατάκωλο του Πύργου ετοιμάσθηκε ένα φορτίο σταφίδα Αμαλιάδας που προοριζόταν για τη Σοβιετική Ένωση. Ο εμπορικός αντιπρόσωπος της χώρας πήγε να

¹⁵⁵ Εφημερίδα Έρευνα, φύλλα 420 /1.6.1930.

¹⁵⁶ Εφημερίδα Έρευνα, φύλλο 595/3.12.1933.

¹⁵⁷ Εφημερίδα Έρευνα, φύλλο 596/10.12.1933.

επιθεωρήσει το προϊόν που θα έστελνε στον τόπο του. Κατά το έλεγχο «...έφριξε γιατί μέσα στα κιβώτια είδε περισσότερα σκουλήκια παρά κλωνιά σταφίδας. Αρνήθηκε να παραλάβει λοιπόν αυτή τη σταφίδα δηλώνοντας “οι Ρώσοι εργάτες κι αγρότες δεν τρώνε τέτοιο πράμα”»¹⁵⁸.

Τα παραπάνω προΐδεάζουν για τη συμπεριφορά των σταφιδεμπόρων απέναντι στα εργατικά σωματεία της πόλης, με τα οποία επιβαλλόταν να συνεργασθούν. Τα εργατικά σωματεία κατηγορούσαν τους εργοδότες ότι τους έδιναν χαμηλά ημερομίσθια και επιζητούσαν τη διάλυση των σωματείων τους. Από την άλλη πλευρά οι εργοδότες κατηγορούσαν τους εργάτες ότι ζητούσαν υπέρογκα ημερομίσθια. Τα σωματεία κατέφευγαν στον Εμπορικό σύλλογο, στην Ένωση Σταφιδικών Συνεταιρισμών Αιγιάλειας και στο νομάρχη για τη διευθέτηση των προβλημάτων τους¹⁵⁹. Επίσης έρχονταν σε συνεννοήσεις με εργατικά σωματεία των Πατρών και του Πειραιά για να καθορίζουν τη στάση τους¹⁶⁰. Ο νομάρχης και ο επόπτης εργασίας Πατρών προσπαθούσαν να εξομαλύνουν τις υποθέσεις για να μην οξύνονται περαιτέρω οι σχέσεις εργοδοτών και εργατών, αλλά οι εργοδότες ήταν ανένδοτοι στην συνεργασία με τους οργανωμένους εργάτες παρά την υποχωρητικότητα των τελευταίων¹⁶¹. Προτιμούσαν να προσλαμβάνουν ετερόχθονες εργάτες και να τους πληρώνουν ακριβότερα επιβαρύνοντας τη σταφίδα με επιπρόσθετα έξοδα¹⁶². Στα αγροτικά συνέδρια υποδείκνυαν ο κάθε ένας διάφορα συστήματα για την αντιμετώπιση της πίεσης των εργατών και η ατμόσφαιρα «κατακλυζόταν από νέα νέφη αντιεργατισμού»¹⁶³. Οι εργάτες απαντούσαν με απεργίες και καταλήψεις των σταφιδαποθηκών¹⁶⁴.

Στο σημείο αυτό δεν θα πρέπει να παραλείψουμε την αναφορά στη συμπεριφορά των επιστατών των σταφιδεργοστασίων απέναντι στα μέλη των σωματείων. Η απρεπής διαγωγή τους ήταν παλαιό και συνηθισμένο φαινόμενο. Είναι χαρακτηριστικό το δημοσίευμα του δημοσιογράφου της τοπικής εφημερίδας *Το Βήμα της Αιγιάλειας* Κ.Ν. Ριζόπουλου, ο οποίος το 1980 σε άρθρο του με τίτλο «Σταφίδα και εργάτες» αναφέρεται σε σχετικά γεγονότα που είχαν πέσει κάποτε στην αντίληψή

¹⁵⁸ Εφημερίδα *Ο αγροτικός ριζοσπάστης*, φύλλο 414/17.7.1935, σ. 4.

¹⁵⁹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 1/14.7.1921.

¹⁶⁰ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 55/28.8.1922.

¹⁶¹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 5/15.8.1921 και 152/14.9.1924· Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλα 315/16.11.1933 και 317/18.11.1933.

¹⁶² Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 1/14.7.1921.

¹⁶³ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 53/14.8.1922.

¹⁶⁴ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 56/4.9.1922 · 152/14.9.1924 · 689/15.9.1935.

του. Θυμάται τη μορφή του επιστάτη με τη σφυρίχτρα στο στόμα, με φωνές και βρισιές να παροτρύνει τους εργάτες να δουλεύουν ακατάπαυστα και πιο πολύ τις εργάτριες. Αλλοίμονο σ' εκείνη που θα συλλάμβανε να κουβεντιάζει με τη διπλανή της. Θα την έκανε σκουπίδι και αν είχε κάποιο προηγούμενο μαζί της θα την απέλυε. Ο επιστάτης ήταν η υπέρτατη εξουσία της «αποθήκης». Μέχρι και ξύλο μπορούσε να δώσει για να φανεί αρεστός στο «αφεντικό»¹⁶⁵. Το δημοσίευμα αυτό, με μια πρώτη ματιά, θα μπορούσε να θεωρηθεί υπερβολικό αν δεν επιβεβαιωνόταν από σχετικά στοιχεία της αλληλογραφίας του σωματείου των σταφιδεργατριών¹⁶⁶. Παρενθετικά, πρέπει να σημειωθεί ότι γενικά, οι επιστάτες έχαιραν της εμπιστοσύνης των εργοδοτών και αμείβονταν αδρά για τις υπηρεσίες τους. Παραδείγματος χάριν, ο (Σ)Κυρλής Σωτήρης επιστάτης στο σταφιδεργοστάσιο του Μαθθία το Μάρτιο του 1945 λάμβανε ημερομίσθιο 600 δραχμών, όσα ακριβώς και ο μηχανικός του εργοστασίου Γιαννοπουλάκης Ιωάννης, όταν το υψηλότερο ημερομίσθιο μιας εργάτριας ήταν 250 δραχμές¹⁶⁷. Επιπλέον, αξίζει να αναφερθεί ότι μετά τον πόλεμο, το 1945, παρόλο που οι εργοδότες βάσει των τοπικών συμβάσεων είχαν το δικαίωμα να προσλαμβάνουν από το σωματείο των σταφιδεργατριών μεταξύ άλλων και μία εργάτρια για χρέη επιστάτη¹⁶⁸, σε όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου δεν υπέπεσε στην αντίληψή μας κάτι τέτοιο. Μέσα στον εργατικό πληθυσμό των σταφιδεργοστασίων η ιεραρχία μάλλον ήταν αμιγώς ανδρική υπόθεση.

Η συμπεριφορά των σταφιδεμπόρων απέναντι στην εργατική τάξη φαντάζει οξύμωρη εάν την αντιπαραθέσουμε με το πλούσιο φιλανθρωπικό έργο τους. Παρ' όλες τις αντεργατικές συμπεριφορές οι σταφιδέμποροι δεν παρέλειπαν να συνδράμουν και να είναι αρωγοί των πτωχών και των απόρων του Αιγίου, αλλά και των κοινωφελών ιδρυμάτων του και των ναών της συνοικίας τους, επιδιόκμενοι σε σημαντικό φιλανθρωπικό έργο. Προφανώς, η φιλανθρωπία ενίσχυε το κοινωνικό τους γόητρο και ορισμένες φορές αναδεικνυόταν σε μηχανισμό προβολής των πολιτικών τους επιδιώξεων. Στο έργο αυτό είχαν τη συνδρομή των συζύγων και των θυγατέρων τους, μέλη και αυτές φιλανθρωπικών σωματείων. Οι επισκέψεις τους σε φτωχές οικογένειες πιθανότατα να μην ήταν τόσο ανιδιοτελείς και να εξασφάλιζαν εκτός των άλλων την ψήφο τους σε περίοδο εκλογών. Λόγου χάρι ο Σ. Σταυρόπουλος έκανε

¹⁶⁵ Εφημερίδα *Το Βήμα της Αιγιάλειας*, φύλλο 204/2.2.1980.

¹⁶⁶ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο προς το ΕΚΑ αριθ. πρωτ. 9/7.5.1938.

¹⁶⁷ ΑΣΣ, σειρά 8 : Ασφαλιστικά, Φάκελος 63 (1-6, Βιβλία Μισθολογίου (ΙΚΑ) εργατριών του σωματείου (1945).

¹⁶⁸ ΑΣΣ, σειρά 3 Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου, Πρακτικό της 30.8.1945.

συχνά σημαντικές δωρεές στο νοσοκομείο Αγίου και το ναό του Αγίου Ανδρέα, ενώ η σύζυγός του ήταν η πρόεδρος του φιλανθρωπικού σωματείου «*Ο Καλός Σαμαρείτης*»¹⁶⁹. Οι αδελφοί Δρούλια συνέδραμαν την εγκατάσταση των προσφύγων κατασκευάζοντας ξύλινους οικίσκους και υπόστεγα για τη στέγασή τους και ενίσχυσαν με σημαντικά ποσά τον εν λόγω έρανο¹⁷⁰. Μεγάλη συμμετοχή σταφιδεμπόρων με καταβολή αξιόλογων ποσών συναντάμε στον κατάλογο των εισφορών για την ανασύσταση της Φιλαρμονικής του Αγίου¹⁷¹. Χαρακτηριστική είναι η συμπεριφορά του σταφιδέμπορου Γ. Κουνινιώτη, ο οποίος στη διαθήκη του άφησε σημαντικά ποσά στο νοσοκομείο και το μητροπολιτικό ναό του Αγίου, στη σχολή απόρων και το ναό του χωριού του (Κουνινά) και δώρισε το μισό ή και ολόκληρο το χρέος των πτωχών οφειλετών του¹⁷². Το εντυπωσιακό είναι ότι όταν ο Γ. Κουνινιώτης ήταν εν ζωή, εκτός από τη σταφιδική επιχείρηση διέθετε παντοπωλείο και για τη διάθεση των προϊόντων του σε φτωχούς παραγωγούς δέσμευε με συμβόλαια την μελλοντική παραγωγή τους και ενέγραφε προσημειώσεις για τα χρέη τους, τα οποία εξοφλούνταν είτε σε είδος (σταφίδα), είτε με παροχή εργασίας στα οικογενειακά κτήματα, ενώ επέκτεινε τις σταφιδοφυτείες του με το σύστημα των πλειστηριασμών¹⁷³. Ένα ακόμα περιστατικό αντιπροσωπευτικό των φιλάνθρωπων-προστατών σταφιδεμπόρων είναι το εξής: ο πρόεδρος της Μόνιμης Σταφιδικής Επιτροπής Αγίου, Σπύρος Ματθίας, επέβαλε δεκάδραχμη εισφορά ανά χιλιόλιτρο σταφίδας για την υλική ενίσχυση των διωχθέντων του συλλαλητηρίου του Αυγούστου του 1934, την παροχή βοήθειας προς τις οικογένειες των θυμάτων και τον καταρτισμό κεφαλαίου για τη συνέχιση της διεξαγωγής του αγώνα. Για τους μεμονωμένους παραγωγούς τα ποσά θα συγκεντρώνονταν από τους σταφιδεμπόρους, ενώ οι συνεταιρισμοί θα τα κατέβαλαν απευθείας στην επιτροπή. Έξη μήνες αργότερα μόνο οι μεμονωμένοι παραγωγοί είχαν καταβάλει τα χρήματα, τα οποία όμως ακόμα δεν είχαν αποδοθεί από τους σταφιδεμπόρους στην επιτροπή¹⁷⁴. Από τα παραπάνω παραδείγματα είναι καινοφανές ότι οι φιλανθρωπικές πρακτικές των σταφιδεμπόρων ήταν κάτι περισσότερο από εκδήλωση της χριστιανικής ηθικής. Από τη μία πλευρά νομιμοποιούσαν σχέσεις εξουσίας οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής. Από την

¹⁶⁹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα, 149/17.8.1924· 346/4.11.1928· 607/18.2.1934.

¹⁷⁰ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο, 55/28.2.1922· Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλο της 6/11/1922· Εφημερίδα *Τηλέγραφος Πατρών*, φύλλο της 20/8/1922.

¹⁷¹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 137/25.5.1924.

¹⁷² Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 35/28.7.1912.

¹⁷³ Θ. Καλαφάτης, *Αγροτική πίστη ...*, τόμος Β', σ. 222-4. υποσημ. 46

¹⁷⁴ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 657/3.2.1935.

άλλη, ήταν ένας ιδιοτελής τρόπος εκδήλωσης του ενδιαφέροντος και της αγάπης της αστικής τάξης για τον τόπο της και τους δεινοπαθόντες συμπολίτες της.

2.3. ΤΑ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ: ΚΤΙΡΙΑ – ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑ – ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ

Ζωηροτάτη είνε η κίνησις του λιμένος μας κατ' αυτάς με την φόρτωσιν της σταφίδος μας. Ούτω την 15^{ην} τρέχοντος ανεχώρησε το Αγγλικόν Ατμόπλοιον «Εστερλάνο» παραλαβόν φορτίον 20.000 περίπου τεταρτοκιβώτια μαύρης σταφίδος και 2.500 όγδοα σουλτανίνας. Επίσης, το Ατμόπλοιον «Γκρότνο» ανεχώρησε την 25^{ην} τρέχοντος παραλαβόν 13.000 τεταρτοκιβώτια μαύρης σταφίδος. Αναμένονται, το Ολλανδικόν Ατμόπλοιον «Τραψάλις» προς παραλαβήν ημικιβωτίων δι' Άμστερνταμ και Ρόδερνταμ. Ομοίως το Αγγλικόν ατμόπλοιον «Καβάλλο» και έτερον ατμόπλοιον της «Κιούναπ-Λάιν», ομοίως προς φόρτωσιν σταφίδος δι' Αγγλίαν.

Εφημερίδα Έρευνα, φύλλο 590/29.10.1933

Στο λιμάνι του Αιγίου υπήρχαν σχεδόν αποκλειστικά σταφιδαποθήκες και σταφιδεργοστάσια¹⁷⁵. Ήταν κτίρια επιβλητικά τα οποία δέσποζαν στην παραλία της πόλης και τη χαρακτήριζαν. Κτίστηκαν στο ιδανικότερο σημείο αφενός γιατί το θαλασσινό νερό ήταν απαραίτητο για την επεξεργασία της σταφίδας και αφετέρου διότι έπρεπε να είναι όσο το δυνατόν πιο κοντά στη θάλασσα για τη διευκόλυνση της φόρτωσης του προϊόντος στα πλοία που αγκυροβολούσαν μεσοπέλαγα. Εκτός από τα μεγάλα και μικρά σταφιδεργοστάσια υπήρχαν και κτίρια που λειτουργούσαν ως απλές αποθήκες και ήταν συνήθως μικρού μεγέθους. Τα μεγάλα σταφιδοσυσκευαστήρια είχαν τη δική τους αποθήκη όπου συγκεντρωνόταν προσωρινά το προϊόν πριν την επεξεργασία ή αποθηκευόταν το σκευασμένο προϊόν πριν τη διάθεση στις αγορές. Άλλες φορές πάλι φιλοξενούσαν μηχανήματα, εργαλεία και μέρος του εξοπλισμού των εργοστασίων ιδιαίτερα την περίοδο που έπαυαν οι εργασίες. Στη συνείδηση της σημερινής τοπικής κοινωνίας έχει επικρατήσει ο όρος «σταφιδαποθήκες» να χαρακτηρίζει όλους τους τύπους αυτών των κτιρίων.

Τα κτίρια ανήκουν σε διαφορετικές χρονολογικές περιόδους και διαχωρίζονταν στα παραδοσιακά πετρόκτιστα και στα νεότερα από οπλισμένο σκυρόδεμα των οποίων όμως ο αριθμός ήταν περιορισμένος. Το κτίσιμο των πρώτων κτιρίων αποδίδεται σε ηπειρώτες και λαγκαδιανούς μάστορες που περιόδευαν την Αχαΐα αλλά και σε γαλαξιδιώτες τεχνίτες, οι οποίοι είχαν καταφύγει στο Αίγιο την

¹⁷⁵ Οι πληροφορίες για τα κτίρια των σταφιδαποθηκών προέρχονται από τη διάλεξη των Μαργαρίτα Αλεξίου και Ελένη Εμμανουλοπούλου «Οι παλιές σταφιδαποθήκες στο λιμάνι του Αιγίου», στα πλαίσια προπτυχιακού μαθήματος του καθηγητή Ι. Καβαλιεράτου, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Τμήμα Αρχιτεκτονικών Μηχανικών, τομέας Ι Αρχιτεκτονικών συνθέσεων, εαρινό εξάμηνο 1999, σ. 58 κ.εξ. Για οποιαδήποτε επιπλέον πληροφορία βλ. αντίστοιχη υποσημείωση.

εποχή της Οθωμανικής κυριαρχίας και είχαν εγκατασταθεί στον ομώνυμο συνοικισμό (γαλαξιδιώτικα) μεταξύ παραλίας και άνω πόλης. Η χωροθέτηση του συνόλου ορίστηκε από τη μορφολογία του εδάφους σε δύο ζώνες παράλληλες με το λιμάνι. Η πρώτη και ψηλότερη ζώνη βρίσκεται νότια της οδού Μιχαλοπούλου και βόρεια της οδού Ζωοδόχου Πηγής. Η ανηφορική της κλίση δεν επέτρεπε σε όλα τα κτίρια να έχουν πρόσβαση στην οδό Μιχαλοπούλου παρά μόνο στα δύο πρώτα, που βρίσκονται στην αρχή της ξεκινώντας από το λιμάνι, τα οποία λειτουργούσαν ως σταφιδοσυσκευαστήρια. Τα υπόλοιπα, έχοντας νότια το βράχο που χωρίζει την πόλη, είχαν έλλειψη σωστού αερισμού και φωτισμού και χρησίμευαν ως χώροι αποθήκευσης. Όπως φαίνεται και στην παρακάτω εικόνα, μεταξύ της πρώτης και δεύτερης ζώνης μεσολαβεί η οδός Ζωοδόχου Πηγής η οποία είναι σημαντικός άξονας τοπικής κυκλοφορίας. Μεταξύ της τελευταίας και της παραλιακής οδού Ποσειδώνος χτίστηκε ο μεγαλύτερος αριθμός σταφιδοσυσκευαστηρίων τα οποία αποτελούν τη δεύτερη ζώνη. Ανάμεσα σε αυτή τη ζώνη και το λιμάνι διέρχονται οι δύο γραμμές του σιδηροδρόμου. Η μια εξ αυτών είχε δημιουργηθεί για να εξυπηρετεί αποκλειστικά τα σταφιδεργοστάσια και τη χαρτοποιία Αιγίου και σήμερα βρίσκεται εκτός λειτουργίας¹⁷⁶.

¹⁷⁶ Οι πληροφορίες για τα κτίρια των σταφιδαποθηκών προέρχονται από τη διάλεξη των Μαργαρίτα Αλεξίου και Ελένη Εμμανουλοπούλου «Οι παλιές σταφιδαποθήκες στο λιμάνι του Αιγίου», στα πλαίσια προπτυχιακού μαθήματος του καθηγητή Ι. Καβαλιεράτου, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Τμήμα Αρχιτεκτονικών Μηχανικών, τομέας Ι Αρχιτεκτονικών συνθέσεων, εαρινό εξάμηνο 1999, σ. 58 κ.εξ. Για οποιαδήποτε επιπλέον πληροφορία βλ. αντίστοιχη υποσημείωση.

Εξωτερικά τα κτίρια ήταν ογκώδη, ορθογώνια, με απλή όψη και κτισμένα το ένα κοντά στο άλλο με ελεύθερες τις μεγαλύτερες πλευρές. Δεν παρουσίαζαν μεταξύ τους σημαντικές διαφορές ούτε χαρακτηρίζονταν από ιδιαίτερα διακοσμητικά στοιχεία και περίτεχνες κατασκευές, ενώ εμφάνιζαν συμμετρία στη διάταξη των ανοιγμάτων. Γενικά η δόμησή τους ήταν ορθολογική και καλής ποιότητας. Κάθε κτίριο διέθετε ένα εξώστη μεταλλικό και αργότερα από μπετόν με σφυρήλατο κιγκλίδωμα, που πρόσθετε χάρη και γραφικότητα στο κτίριο, ενώ πρόσφερε στη συμμετρία καθώς ήταν τοποθετημένο στη μέση της κατασκευής. Το συνεχές οικοδομικό σύστημα με την πλήρη κάλυψη των οικοπέδων δυσκόλευε την πρόσβαση των πεζών στο λιμάνι από την οδό Ζωοδόχου Πηγής. Για τη λύση του προβλήματος δημιουργήθηκαν μικρά περάσματα μεταξύ των κτιρίων που διέκοπταν τη συμπαγή δόμηση. Οι περισσότεροι σταφιδέμποροι διάθεται το δικό τους σταφιδεργοστάσιο. Κάθ' ένα έφερε στις δύο προσόψεις του ταμπέλα με το όνομα του ιδιοκτήτη ή της οικογένειας που το διαχειριζόταν. Η μία ήταν τοποθετημένη στην πλευρά του δρόμου και η άλλη στην πλευρά της θάλασσας, για να γνωρίζουν τα πλοία το σημείο στο οποίο έπρεπε να προσεγγίσουν για τη φόρτωση¹⁷⁸.

Τα σταφιδεργοστάσια εσωτερικά διέθεταν ενιαίους χώρους για να εξυπηρετούν τις κινήσεις των εργαζομένων και την τοποθέτηση των μηχανημάτων. Οι στέγες ήταν δίρριχτες ή τρίρριχτες ή και συνδυασμοί τους, και έφεραν κεραμοσκεπές με κεραμίδια βυζαντινού και αργότερα γαλλικού τύπου. Η μορφολογία της στέγης έδινε την κλίμακα του εσωτερικού χώρου, καθώς τον χώριζε σε δύο ή περισσότερα «κλίτη» ή τον άφηνε μονόχωρο. Οι σκεπές στη βορινή πλευρά διέθεταν ανοίγματα εξαερισμού. Τα δάπεδα αποτελούνταν από σανίδες εξαιρετικής ποιότητας με μεγάλη αντοχή στην υγρασία για την απορρόφηση των υγρών που άφηναν οι σωροί της σταφίδας. Κάθε σταφιδεργοστάσιο είχε στα δάπεδα μικρές οπές απ' όπου ο καρπός κατέβαινε με χοάνες στον κάτω όροφο ή μεγαλύτερα ανοίγματα που χρησίμευαν στη μεταφορά των κιβωτίων με τροχαλίες. Τα κλιμακοστάσια βρίσκονταν συνήθως στο νότιο τμήμα κοντά στην είσοδο. Η σύνδεση των ορόφων επιτυγχανόταν με ξύλινες σκάλες στα ψηλά επίπεδα και πέτρινες μεταξύ ισογείου και πρώτου ορόφου ήταν δε ευθύγραμμες ή σε σχήμα Γ. Η νότια και η βόρεια είσοδος ήταν στον ίδιο άξονα αλλά σε διαφορετικό υψόμετρο και διέθεταν πόρτες διπλές και συμπαγείς. Συμπαγή ήταν και τα παράθυρα που δεν διέθεταν τζάμια παρά μόνο

¹⁷⁸ Συνέντευξη Βασιλείου Καλαντζόπουλου, λογιστή της επιχείρησης *Α. Δρούλιας* από το 1960 έως το 1985.

σκούρα και εξωτερική σιδεριά. Εξασφάλιζαν δροσιά κατά τους καλοκαιρινούς μήνες των εργασιών και συνεχή εξαερισμό από τις αναθυμιάσεις. Μέσα στις σταφιδαποθήκες υπήρχε το δωμάτιο της διοίκησης που διαχωριζόταν από τον υπόλοιπο χώρο με ξύλινο διαχωριστικό ή κουρτίνα και αργότερα με χτισμένο τοίχο. Οι νεότερες σταφιδαποθήκες διέθεταν αποδυτήρια εργαζομένων και χώρους υγιεινής. Στα παλαιότερα κτίρια οι ανάγκες αυτές εξυπηρετούνταν από πρόχειρα παραπήγματα κοντά στο βράχο ή δίπλα στη θάλασσα¹⁷⁹.

Η παρακμή του σταφιδεμπορίου οδήγησε στην αλλαγή χρήσης των σταφιδαποθηκών ή στην ερήμωσή τους. Τη δεκαετία του 1970 πολλά κτίρια έπεσαν θύματα της τουριστικής ανασυγκρότησης και της αξιοποίησης της παραλίας του Αιγίου και κατεδαφίστηκαν. Θυσιάστηκαν στο βωμό των μικροκομματικών συμφερόντων της δημοτικής αρχής και του υπουργείου Δημοσίων Έργων. Δεν λήφθηκε μέριμνα για την αξιοποίηση ούτε των διασωσμένων μηχανημάτων, αλλά ούτε και των αξιόλογων οικοδομικών υλικών, τα οποία λεηλατήθηκαν. Σήμερα στο λιμάνι του Αιγίου το θέαμα είναι απογοητευτικό καθώς μόλις έξι σταφιδαποθήκες διατηρούνται από ένα συγκρότημα ογδόντα περίπου κτιρίων όπως αναφέρουν οι μαρτυρίες. Η μια στεγάζει καφετέρια, η δεύτερη εστιατόριο ενώ οι υπόλοιπες παραμένουν αχρησιμοποίητες αφημένες στη φθορά του χρόνου. Παρ' όλα αυτά είναι οι μοναδικές «παρουσίες» της παραλίας που εντυπωσιάζουν τον επισκέπτη, καθώς δίνουν το χαρακτηριστικό του συγκροτημένου ιστορικού βιομηχανικού συνόλου. Μόνο θλίψη προκαλεί το γεγονός ότι οι Αιγιώτες που οφείλουν τόσα πολλά στην εμπορία της σταφίδας δεν ένοιωσαν την ανάγκη και την υποχρέωση να διαφυλάξουν αυτή τη μοναδική πολιτιστική κληρονομιά, αυτό το σημαντικό κομμάτι της ιστορίας τους, σαν να θέλουν να σβήσουν κάθε ίχνος του. Αυτό όμως δεν είναι κάτι ασυνήθιστο για την ελληνική πραγματικότητα.

Τα πρώτα χρόνια του εξεταζόμενου διαστήματος τα σταφιδεργοστάσια πολλαπλασιάζονταν με ταχείς ρυθμούς. Ενώ το 1932 στην περιφέρεια του υποκαταστήματος της Εθνικής Τράπεζας Αιγίου υπήρχαν δεκαοκτώ σταφιδεργοστάσια¹⁸⁰, τη χρονιά της σύστασης του σωματείου των σταφιδεργατριών (1933) λειτουργούσαν στην περιοχή του Αιγίου εικοσιτέσσερα¹⁸¹. Άλλα ήταν ιδιοκτησίες και άλλα ενοικιάζονταν από σταφιδεμπόρους, εταιρίες και σταφιδικούς

¹⁷⁹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 175/3.5.1925· 233/15.8.1926.

¹⁸⁰ ΙΑΕΤΕ, Σειρά 29 Επιθεώρηση, υποσειρά 2 Εκθέσεις επιθεωρητών υποκαταστημάτων, φάκελος 88, τίτλος φακέλου 1932, Μ/Τ 4225, Αίγιο σ. 8/67.

¹⁸¹ ΑΣΟ, *Σταφιδικόν Δελτίον*, τχ. 25-26, Ιούλιος-Αύγουστος 1936, σ.44.

οίκους, οι οποίοι δραστηριοποιούνταν στο Αίγιο, την Πάτρα και το Κιάτο, ενώ προστέθηκαν και σταφιδικοί συνεταιρισμοί της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα, ο πατρινός οίκος Φ. Μπάρρυ και Σία, ο Αντ. Κόλλας με τα αδέρφια του, ο Θ. Τσικλητήρας, ο Αντων. Πετράς και ο Αρ. Λαμπρόπουλος επεξεργάζονταν σταφίδα πρωτίστως στην Πάτρα και δευτερευόντως στο Αίγιο¹⁸². Η επιχείρηση *Α. Δρούλιας* είχε σταφιδεργοστάσια στο Αίγιο, την Πάτρα και το Κιάτο¹⁸³. Την ίδια εποχή στα σταφιδεργοστάσια του Αιγίου επεξεργάζονταν σταφίδα τέσσερις συνεταιρισμοί (Ανδραγούστης, Μουρλάς, Πλατάνου και Παναγειρουπόλεως)¹⁸⁴ και η εταιρεία Χημικών Λιπασμάτων¹⁸⁵. Από τα εικοσιτέσσερα σταφιδεργοστάσια μόνο τα τρία (Συν. Παναγειρουπόλεως, Συν. Πλατάνου και Ευαγ. Σμυρνιώτη) απείχαν 25-35 χιλιόμετρα από το λιμάνι εξαγωγής του Αιγίου, ενώ τα υπόλοιπα ήταν επάνω στην παραλία¹⁸⁶. Όπως διακρίνεται στον πίνακα 4 τη μεγαλύτερη δυναμικότητα είχε το σταφιδεργοστάσιο του Σταμ. Σταυρόπουλου (με 50.000 ενετικές λίτρες ημερησίως), ακολουθούσαν των Αντ. Πετρά και Β. Παπαδημητρίου (με 40.000 ενετικές λίτρες ημερησίως έκαστο) και της εταιρείας Χημικών Λιπασμάτων (30.000 ενετικές λίτρες ημερησίως)¹⁸⁷. Συνολικά το 1933 η ημερήσια δυναμικότητα των είκοσι τεσσάρων σταφιδεργοστασίων του Αιγίου ήταν 495.000 ενετικές λίτρες, ενώ των είκοσι έξη σταφιδεργοστασίων που λειτουργούσαν στην Πάτρα ήταν 2.150.000 ενετικές λίτρες¹⁸⁸.

¹⁸² Στο ίδιο, σ. 44-45.

¹⁸³ Σαραφόπουλος, *ό.π.*, σ.103.

¹⁸⁴ Οι σταφιδικές εργασίες των συνεταιρισμών, οι οποίες διέρχονταν μέσω των τραπεζών του Αιγίου, από το 1928 και μετά ακολουθούν φθίνουσα πορεία. Αντίθετα, οι αντίστοιχες των σταφιδεμπόρων ακολουθούν αύξουσα πορεία με αποκορύφωμα την παραμονή του πολέμου όπου είχαν την μεγαλύτερη εξαγωγή από το 1924, ενώ οι συνεταιρισμοί είχαν μηδενική. ΙΑΕΤΕ, Σειρά 29 Επιθεώρηση, υποσειρά 2 Εκθέσεις επιθεωρητών υποκαταστημάτων, φάκελος 138, τίτλος φακέλου 1940, Μ/Τ 4243, Αίγιο σ. 14/40.

¹⁸⁵ ΑΣΟ, *Σταφιδικόν Δελτίον*, τχ. 25-26, Ιούλιος-Αύγουστος 1936, σ.44.

¹⁸⁶ Στο ίδιο.

¹⁸⁷ ΑΣΟ, *Σταφιδικόν Δελτίον*, τχ. 25-26, Ιούλιος-Αύγουστος 1936, σ.44.

¹⁸⁸ Στο ίδιο, σ.44-45.

Πίνακας 4

ΤΑ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΙΟΥ ΤΟ 1933 ΚΑΙ ΤΟ 1947¹⁸⁹

A/A	1933	Δυναμικότητα ημερήσιας αποδόσεως σε ε.λ. το 1933	1946-1947
1	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ & ΛΕΚΚΑΣ	15.000	ΔΡΟΥΛΙΑΣ ΑΝΑΣΤ.
2	ΔΡΟΥΛΙΑΣ ΑΝΑΣΤ.	25.000	ΚΟΥΝΙΝΙΩΤΗΣ Α. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ
3	ΚΟΛΛΑ ΑΦΟΙ	15.000	ΑΡΙΣΤ.
4	ΚΟΥΝΙΝΙΩΤΗΣ ΑΘΑΝ.	25.000	ΜΑΤΘΙΑΣ ΣΠΥΡ.
5	ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΡ.	25.000	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Β.
6	ΜΑΤΘΙΑΣ ΣΠΥΡ.	25.000	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΟΛ.
7	ΜΠΑΛΟΖΟΥ	15.000	ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΣ Α.
8	ΜΠΑΡΡΥ & ΣΙΑ	15.000	ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ ΚΩΝΣΤ.
9	ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Ι.	20.000	ΠΕΤΡΑΣ ΑΝΤΩΝ.
10	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Β.	40.000	ΣΑΡΜΑΣ ΑΘΑΝ.
11	ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ Κ.	15.000	ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΑΜ.
12	ΠΕΤΡΑΣ ΑΝΤΩΝ.	40.000	ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΛΕΩΝ. ΤΣΙΚΛΗΤΗΡΑΣ Θ. & ΛΕΩΝ.
13	ΣΑΡΧΗΣ	20.000	
14	ΣΜΥΡΝΙΩΤΗΣ ΕΥΑΓ.	10.000	
15	ΣΜΥΡΝΙΩΤΗΣ Π.	15.000	
16	ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΑΜ.	50.000	
17	ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ-ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ	20.000	
18	ΤΣΙΚΛΗΤΗΡΑΣ Θ.	10.000	
19	ΧΙΟΝΑΣ ΑΡΓ. ΕΤΑΙΡΙΑ ΧΗΜΙΚΩΝ ΛΙΠΑΣΜΑΤΩΝ	10.000	
20		30.000	
21	ΣΥΝΕΤ. ΠΑΝΑΓΕΙΡΟΥΠΟΛΕΩΣ	10.000	
22	ΣΥΝΕΤ. ΑΝΔΡΑΓΟΥΣΤΗΣ	25.000	
23	ΣΥΝΕΤ. ΜΟΥΡΛΑΣ	10.000	
24	ΣΥΝΕΤ. ΠΛΑΤΑΝΟΥ	10.000	
	ΣΥΝΟΛΟ	495.000	

Μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο η μείωση των σταφιδεργοστασίων ήταν δραματική καθώς δεκαπέντε εξ αυτών καταστράφηκαν ή ερειπώθηκαν και δεν μπορούσαν να απασχολήσουν εργατικό δυναμικό¹⁹⁰. Αλλά και οι συνθήκες της αγοράς έπαυαν σταδιακά να είναι ευνοϊκές για το προϊόν, καθώς το ενδιαφέρον για

¹⁸⁹ Πηγή: Για το 1933, ΑΣΟ, *Σταφιδικόν Δελτίον*, τχ. 25-26, Ιούλιος-Αύγουστος 1936, σ.44. Για το 1946-1947, ΑΣΣ, σειρά 9: , φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989) ` Σαραφόπουλος, *ό.π.*, σ.87.

¹⁹⁰ Χρήστος Μούλιας, *Κορινθιακή Σταφίδα, μια περιγίγισσα στο διάβα των αιώνων*, εκδόσεις Έφεσος, χ.χ.), σ. 266 ` ΑΣΣ, σειρά 9: , Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο της ΓΣΕΕ, αριθ. πρωτ. 1555/24.4.1945.

την ποιότητα της σταφίδας ελαττωνόταν και επικεντρωνόταν μόνο στην περιεκτικότητα του σακχάρου¹⁹¹. Πιο συγκεκριμένα, το 1945 επαναλειτούργησαν μόνο οκτώ σταφιδεργοστάσια¹⁹², τα οποία είχαν τη δυνατότητα να απασχολήσουν έως τετρακόσιες εργάτριες¹⁹³. Την περίοδο 1946-1947 φαίνεται να λειτουργούν δεκατρία σταφιδεργοστάσια, τα περισσότερα από σταφιδέμπορους που δραστηριοποιούνταν στο χώρο και πριν τον πόλεμο. Ορισμένα εξ αυτών προσαρμοζόμενα στις απαιτήσεις της εποχής συσκεύαζαν προς εξαγωγή και νωπά σταφύλια.

Την πενταετία 1928/1929 – 1932/1933, βάσει των επίσημων στατιστικών στοιχείων της Εταιρείας Γενικών Αποθηκών, η πραγματοποιηθείσα ανώτατη και κατώτατη εξαγωγή επεξεργασμένης σταφίδας από το λιμάνι του Αιγίου ήταν 25.063.004 ενετικές λίτρες και 13.792.678 αντίστοιχα¹⁹⁴. Στην πρώτη περίπτωση απαιτήθηκαν 51 ημέρες συνεχούς εργασίας των σταφιδεργοστασίων για την επεξεργασία της ποσότητας και στη δεύτερη περίπτωση 28 ημέρες¹⁹⁵. Το γεγονός αποδεικνύει πόσο λίγα ημερομίσθια είχαν τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν οι σταφιδεργάτριες της περιοχής την εποχή της εντάσεως της εργασίας. Την ίδια περίοδο, οι αντίστοιχες ημέρες για την επεξεργασία της εξαγωγίμης ποσότητας από την Πάτρα ήταν 44 ημέρες για την ανώτατη ποσότητα (92.940.755 ενετικές λίτρες) και 37 ημέρες για την κατώτατη (78.356.045 ενετικές λίτρες)¹⁹⁶. Εάν συνυπολογισθεί και η ημερήσια δυναμικότητα των περιφερειών Κιάτου και Ξυλόκαστρου, οι οποίες εξήγαγαν το ήδη επεξεργασμένο προϊόν τους από το λιμάνι της Πάτρας, οι ημέρες συνεχούς εργασίας των σταφιδεργοστασίων της μειώνονται για μεν την ανώτερη ποσότητα σε 32 ημέρες για την δε κατώτατη σε 27 ημέρες¹⁹⁷. Επομένως οι σταφιδεργάτριες του Αιγίου πραγματοποιούσαν περισσότερα ημερομίσθια από τις συναδέλφους τους των Πατρών, παρόλο που η συνολική ημερήσια δυναμικότητα των σταφιδεργοστασίων του Αιγίου ήταν περίπου κατά τα $\frac{3}{4}$ μικρότερη από την αντίστοιχη των Πατρών και η επεξεργαζόμενη ποσότητα σταφίδας στα

¹⁹¹ Συνέντευξη Βασίλειου Καλαντζόπουλου, λογιστή της επιχείρησης *Α. Δρούλιας*, από το 1960 έως το 1985.

¹⁹² Τα έξη από αυτά ανήκαν στους: Παπαδημητρίου, Μαθθία, Παπασωτηρόπουλο, Παπανικολάου και δύο στην *Α. Δρούλιας*. ΑΣΣ, σειρά 8 Ασφαλιστικά, φάκελος 63, Βιβλία Μισθολογίου (ΙΚΑ) εργατριών του σωματείου (1945).

¹⁹³ ΑΣΣ, σειρά 9: , Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο της ΓΣΕΕ, αριθ. πρωτ. 1555/24.4.1945.

¹⁹⁴ ΑΣΟ, *Σταφιδικόν Δελτίον*, τχ. 25-26, Ιούλιος-Αύγουστος 1936, σ.48.

¹⁹⁵ Στο ίδιο, σ.48.

¹⁹⁶ *Ιδίο*

¹⁹⁷ *Ιδίο*

σταφιδεργοστάσια του Αιγίου κατά πολύ λιγότερη από αυτή των Πατρών. Επομένως, η αυτάρκεια του Αιγίου στην επεξεργασία και την εξαγωγή της σταφίδας της επαρχίας Αιγιάλειας από το λιμάνι της πόλης ήταν προς όφελος των εργαζομένων στα σταφιδεργοστάσια της περιοχής, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τον αριθμό των ημερομισθίων.

Το 1937, το Αμερικανικό προξενείο Πατρών έθεσε σοβαρούς κανονισμούς για τα σταφιδεργοστάσια που επιθυμούσαν να κριθούν κατάλληλα προς συσκευασία σταφιδοκάρπου για εξαγωγή στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Έπρεπε να συμμορφωθούν με μια σειρά κανόνων για την τήρηση των οποίων θα δέχονταν τακτικά επιθεώρηση από τον πρόξενο, ενώ το Αμερικανικό προξενείο είχε τη δυνατότητα να αρνείται την έκδοση προξενικών πιστοποιητικών επιθεωρήσεως σε περίπτωση παραβίασής τους. Οι κανονισμοί αφορούσαν όλη την αλυσίδα επεξεργασίας του προϊόντος, από την παραλαβή του και την αποθήκευση, έως τη συσκευασία και την φόρτωση στα πλοία¹⁹⁸. Διαβάζοντας τους λεπτομερείς κανονισμούς¹⁹⁹ σχηματίζουμε μια εικόνα για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες εργαζόνταν οι εργάτες στα σταφιδεργοστάσια πριν τεθούν οι υγειονομικοί κανονισμοί²⁰⁰. Συνθήκες αυτονόητες, εκείνη την εποχή έπρεπε να επιβληθούν, όπως για παράδειγμα ο επαρκής φωτισμός και εξαερισμός των χώρων, η απουσία «πτερωτών εντόμων», ποντικών και κατοικίδιων ζώων από το εσωτερικό τους, η ύπαρξη αποχωρητηρίων και αποδυτηρίων για την εξυπηρέτηση του προσωπικού. Μεταξύ των κανόνων που τέθηκαν ήταν η απαγόρευση της εισόδου στα σταφιδεργοστάσια των παιδιών. Καθιερώθηκε για τους εργάτες ειδική ενδυμασία, η οποία χορηγείτο και πλενόταν από την επιχείρηση, αποτελούμενη από ποδιά, σκούφο και υποδήματα, τα οποία αλλάζονταν ημέρα παρά ημέρα και δεν επιτρεπόταν να φοριούνται εκτός εργοστασίου ή στα αποχωρητήρια. Η καθαριότητα των εργατών όφειλε να είναι συστηματική γι αυτό ο επιστάτης κάθε σταφιδεργοστασίου ήταν υπεύθυνος για την παρακολούθηση και την τήρηση των κανόνων υγιεινής από το προσωπικό. Απαγορεύθηκε αυστηρώς το κάπνισμα και το «πτύσιμο» παρά μόνο σε

¹⁹⁸ ΑΣΟ, *Σταφιδικόν Δελτίον*, τχ. 56, Ιούνιος 1947, σ. 212-213.

¹⁹⁹ ΑΣΟ, *Σταφιδικόν Δελτίον*, τχ. 56, Ιούνιος 1947, σ. 213-218.

²⁰⁰ Ο ιατρός Κωνσταντίνος Γεωργίου, συνεργάτης της εφημερίδας *Αγροτικόν Βήμα*, διαπιστώνοντας τον Ιανουάριο του 1935 τις συνθήκες υγιεινής στους χώρους εργασίας των σταφιδεργοστασίων απεύθυνε έκκληση στις εργατικές οργανώσεις να ζητήσουν από τη διεύθυνση Εργασίας του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας την αυστηρή εφαρμογή από του εργοδότες των διατάξεων της επαγγελματικής και εργατικής νομοθεσίας. Εφημερίδα *Αγροτικόν Βήμα*, φύλλο 10, Τρίτη 1 Ιανουαρίου 1935.

ειδικά πτυελοδοχεία. Επιβλήθηκε ιατρική εξέταση με έκδοση ανάλογου πιστοποιητικού τριάντα ημέρες πριν την έναρξη των εργασιών, ενώ κάθε περίπτωση ασθένειας αναφερόταν στον προϊστάμενο του σταφιδεργοστασίου. Τα κτίρια επιβαλλόταν να είναι σε καλή κατάσταση και κατάλληλα οικοδομημένα, ο χώρος της εναποθήκευσης του σταφιδοκάρπου έπρεπε να γίνεται πάνω σε ξύλινα πατάκια ψηλότερα από την επιφάνεια του δαπέδου σε ειδικά διαμορφωμένα διαμερίσματα κλειστά και στις τέσσερις πλευρές. Γενικά οι χώροι των σταφιδεργοστασίων έπρεπε να καθαρίζονται συχνά με καθαρό νερό και όχι θαλασσινό. Οι παραβάσεις των κανόνων οδηγούσαν στη διαγραφή του σταφιδεργοστασίου από τον κατάλογο των εγκεκριμένων.

2.4. Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ²⁰¹

Μεγάλος έγινε θόρυβος με την διά της πόλεως διέλευσιν των ζώων που κουβαλούν τώρα την σταφίδα. Να μην περνούν λέγουν από τό στενό του Μεσσηνέζη γιατί είνε επικίνδυνα εκεί, λόγω του δρόμου – και δέν λέγουν άδικον οί υποστηρίζοντες τούτο – και η Αστυνομία ευκολώτατα επέτρεψε την δια μέσου του στενού της αγοράς μουλαροδρομίαν πού δεν παρετηρήθη ποτέ έως τώρα. Και τώρα θα ειπήτε τι να γίνει; Να μην φέρνουν τά ζώα τη σταφίδα; Όχι. Είνε δρόμος και πλατύς ευκολώτατος. Ουδείς λόγος συντρέχει εισερχόμενα τα ζώα εις την δεξαμενήν να στρέφουν προς τα ψηλαλώνια, αλλά κατ' ευθείαν διά της οδού Αθηνάς να παίρνουν τον περιφερειακόν δρόμον κάτωθι του Νοσοκομείου. Η δυσκολία έγκειται μόνο εις την μικράν χρονοτριβήν, αλλά νομίζομεν ότι μπροστά σε δυό και τρείς ώρες δρόμο πού κάνουν τά ζώα αυτά, δεν παίζει κανένα ρόλο 200 ή 300 μέτρα πάρα πάνω !! Έτσι και ή γκρίνιες λείπουν και τά δυστυχήματα αποφεύγονται.

Εφημερίδα Έρευνα, φύλλο 587/8.10.1933

Τα μηχανήματα ήταν που έδιναν στα σταφιδεργοστάσια (λότζες) το χαρακτήρα μικρών βιοτεχνικών μονάδων. Τα στάδια της επεξεργασίας της σταφίδας γίνονταν σε διάφορα επίπεδα μέσα στα σταφιδεργοστάσια. Τη φροντίδα της μεταφοράς του προϊόντος από τους παραγωγούς είχε το σωματείο των αγωγιατών και των παραγωγών, οι οποίοι με έξοδα των παραγωγών έφερναν το προϊόν στα

²⁰¹ Οι πληροφορίες του εν λόγω εδάφιου προέρχονται από: ΓΑΚ Αιγίου, Ιδιωτικό Αρχείο Γ. Παναγόπουλου, 82/48, φάκελος ΣΤΑΦΙΔΑ, μελέτη για την κορινθιακή σταφίδα ` Τη διάλεξη των Μαργαρίτα Αλεξίου και Ελένη Εμμανουλοπούλου «Οι παλιές σταφιδαποθήκες στο λιμάνι του Αιγίου», στα πλαίσιο προπτυχιακού μαθήματος του καθηγητή Ι. Καβαλιεράτου, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Τμήμα Αρχιτεκτονικών Μηχανικών, τομέας Ι Αρχιτεκτονικών συνθέσεων, εαρινό εξάμηνο 1999, σ. 58 κ.εξ. ` Την ξενάγηση εκ μέρους του Θανάση Κούστα, οικονομικού Διευθυντή της επιχείρησης Κουνινιώτη, στο Μουσείο σταφίδας της επιχείρησης ` Τη συνέντευξη του Βασιλείου Καλαντζόπουλου, λογιστή της επιχείρησης Α. Δρούλιας από το 1960 έως το 1985. Για οποιαδήποτε άλλη πληροφορία βλ. ανάλογη υποσημείωση.

σταφιδεργοστάσια με μουλάρια ή κάρα. Η συγκέντρωση του προϊόντος γινόταν στο ανώτερο επίπεδο, εφόσον υπήρχε, ή σε ξεχωριστό χώρο του ισόγειου από εργάτες του σωματείου των φορτοεκφορτωτών ξηράς. Αυτοί μετέφεραν στους ώμους τους τα σακιά της σταφίδας, βάρους 70-80 κιλών, μέσα στα σταφιδεργοστάσια. Μετά το 1960 η μεταφορά γινόταν με ανατρεπόμενα φορητά και φορτωτικά μηχανήματα. Αν η αποθήκη διέθετε ισόγειο και όροφο τότε η συγκέντρωση διαίρεση και χειροδιαλογή γινόταν στον όροφο και η απομίσχωση, η συσκευασία και η αποθήκευση στο ισόγειο. Αν η αποθήκη ήταν τριώροφη τότε ψηλότερα γινόταν η συγκέντρωση και η διαίρεση, χαμηλότερα η χειροδιαλογή και στο ισόγειο η απομίσχωση, η συσκευασία και η αποθήκευση.

Στη συνέχεια τις εργασίες της επεξεργασίας της σταφίδας τις αναλάμβαναν οι εργάτριες του σωματείου σταφιδοσυσκευασίας²⁰². Παρενθετικά, αξίζει να αναφερθεί ότι η χήρα του Σωτηρίου Παναγιωτόπουλου, Αικατερίνη, η οποία ως μεγάλη παραγωγός επιδόθηκε στη βελτίωση της ποιότητας της σταφίδας, χρησιμοποίησε για πρώτη φορά και καθιέρωσε κατά τη δεκαετία του 1860 τον καθαρισμό του προϊόντος με εργάτριες, καλώντας γυναίκες από τα Σουδενά (σήμερα Κάτω Λουσοί, Καλαβρύτων), δημιουργώντας έτσι την περίφημη μάρκα C.S.P., η οποία πληρωνόταν προνομιακά στις αγορές του Λονδίνου αποσπώντας την καλύτερη τιμή²⁰³. Στο χώρο λοιπόν της συγκέντρωσης της σταφίδας γινόταν ο πρώτος καθαρισμός. Με μεγάλα πατητά φτυάρια οι εργάτριες γέμιζαν τα «μπουγέλα», μεγάλα δοχεία στην αρχή ξύλινα και αργότερα μεταλλικά²⁰⁴, με σταφίδα, την οποία άδειαζαν στην «μάκινα» μια ξύλινη αερομηχανή όπου γινόταν το πρώτο καθάρισμα του καρπού από το τσίγκανο (τσάμπουρο). Να διευκρινιστεί ότι κατ' εξαίρεση στο Αίγιο και το Ξυλόκαστρο την τροφοδοσία των μηχανών είχαν κατ' αποκλειστικότητα οι γυναίκες και όχι οι άνδρες όπως συνέβαινε στις άλλες περιοχές της Ελλάδος, βάσει διαιτητικών αποφάσεων²⁰⁵. Η εργασία αυτή θεωρείτο η πλέον βαριά και αμειβόταν με μεγαλύτερο ημερομίσθιο²⁰⁶. Κατόπιν, το «πράμα» μεταφερόταν στα «μπουράτα» ξύλινες διαιρετικές μηχανές. Αυτές χώριζαν τις σταφίδες κατά μέγεθος σε ψιλό, μέτριο και γουλό (χοντρό), καθώς διέθεταν πολλά κόσκινα διαφορετικής διατομής. Η κίνηση

²⁰² ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), Διαιτητική απόφαση 19/1940 σ.2.

²⁰³ Σταυρόπουλος, *ό.π.*, σ. 520.

²⁰⁴ ΑΣΟ, *Σταφιδικών Δελτίον*, τχ. 56, Ιούνιος 1947, σ. 214.

²⁰⁵ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), Διαιτητική απόφαση 19/1940 σ.4, παράγραφος 10.

²⁰⁶ Βλ. κεφάλαιο 3ο, εδάφιο 3.4.5. σχετικό με τα ημερομίσθια των εργατριών.

δινόταν με ένα μοχλό, ο οποίος γύριζε κυκλικά και κοσκίνιζε τη σταφίδα κουνώντας τα κόσκινα. Η σταφίδα διαχωριζόταν σε διάφορα μεγέθη, ενώ ταυτόχρονα κατακρατούνταν ξένα σώματα (φύλλα, κλαδιά κλπ). Το 1935 ο μοχλός συνδέθηκε με έναν ιμάντα σε μια τροχαλία στερεωμένη στην οροφή, η οποία έπαιρνε κίνηση από μια πετρελαιοκίνητη ή ηλεκτρική μηχανή. Κάτω από τα κόσκινα υπήρχαν οι «τζιβιέρες», ξύλινα μεγάλα τελάρα διαφόρων διαστάσεων ανάλογα με το πλάτος της διαιρετικής μηχανής, στα οποία συγκεντρωνόταν ο διαφορετικού μεγέθους καρπός. Στις τζιβιέρες, κατ' εξαίρεση στο Αίγιο, εργάζονταν μόνο γυναίκες και όχι άνδρες όπως αλλού. Οι εργάτριες της τζιβιέρας (κουβαλήτριες) μετέφεραν τα κόσκινα, τα οποία περιείχαν περίπου τρία κιλά σταφίδα, στο χώρο όπου γινόταν η χειροδιαλογή. Εκεί ο καρπός καθαριζόταν κάτω από ειδικές λάμπες από τις εργάτριες του διαλέγματος σε ένα δεύτερο στάδιο από τις πέτρες, τα φύλλα κλπ. Η χειροδιαλογή γινόταν δύο ή περισσότερες φορές.

Κατόπιν οι σταφιδεργάτριες έριχναν τη σταφίδα στα μπουγέλα και με αυτά στις χοάνες για να καταλήξει στον κάτω όροφο. Εκεί βρισκόταν η απομischωτική μηχανή (κοπτική ή «κλιναριστική» -από το cleaning). Ο καρπός μεταφερόταν με μπουγέλα από τις εργάτριες μέσα στην απομischωτική μηχανή όπου γινόταν η απομίσχωση, δηλαδή η αφαίρεση του κοτσανιού της σταφίδας. Η μηχανή αυτή αποτελείτο από ένα μεταλλικό κυλινδρικό κόσκινο (πλέγμα) το οποίο περιστρεφόταν δεξιόστροφα, στο εσωτερικό του οποίου περιστρεφόταν αριστερόστροφα μια σειρά λεπίδων. Οι σταφίδες εγκλωβίζονταν στιγμιαία περνώντας από το κόσκινο και οι λεπίδες έκοβαν το μίσχο. Η μηχανή αυτή ήταν πατέντα του Χασαπόπουλου, πατρινού κατασκευαστή σταφιδομηχανών, την οποία κατασκεύασε περί το 1920. Πιο πριν η σταφίδα έφευγε με το μίσχο. Η μηχανή διέθετε στο επάνω μέρος μία οπή η οποία οδηγούσε στο χώρο που περιστρέφονταν τα κόσκινα. Κατά τη διάρκεια της απομίσχωσης ένας εργάτης ανέβαινε σε ένα αναβατόριο και έριχνε θαλασσινό νερό μέσα στο άνοιγμα. Το νερό έπλενε τη σταφίδα από τη σκόνη, ενώ το αλάτι δρούσε ως συντηρητικό για τον καρπό διατηρώντας τον μαλακό. Ταυτόχρονα, με το στροβιλισμό η σταφίδα στέγνωνε. Κάθε σταφίδαποθήκη διέθετε τσιμεντένια δεξαμενή με θαλασσινό νερό, ενώ κάτω από τις απομischωτικές μηχανές υπήρχε δίκτυο απομάκρυνσης των νερών. Μετά τον πόλεμο βάσει των οδηγιών του Αμερικανικού προξενείου η επεξεργασία με το θαλασσινό νερό καταργήθηκε και

αντικαταστάθηκε με φρέσκο στο οποίο διαλυόταν αλάτι²⁰⁷. Όταν τελείωνε η απομίσχωση η σταφίδα ήταν έτοιμη για συσκευασία. Η συσκευασία γινόταν σε άλλο σημείο της αποθήκης. Το προϊόν έμπαινε σε ξυλοκιβώτια διαφόρων μεγεθών, στο κάτω μέρος των οποίων τοποθετούσαν λαδόχαρτο για να μην κολλάει ο καρπός. Τα ξυλοκιβώτια, οι «κασέλες», κατασκευάζονταν στα ξυλουργεία από ξύλο πεύκου που ήταν ελαφρύ και φτηνό²⁰⁸. Όταν το κιβώτιο γέμιζε συμπιεζόταν με χειροκίνητο ή ηλεκτροκίνητο πιεστήριο και τοποθετούσαν από πάνω τη «μόστρα», δηλαδή μια ποσότητα καλής ποιότητας σταφίδα και άλλη μια λαδόκολλα²⁰⁹. Στο σημείο αυτό τελείωνε η εργασία των εργατριών του σωματείου. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι μετά τον πόλεμο συναντάμε και άνδρες να εργάζονται σε «γυναικείες» ειδικότητες (λ.χ. το 1945 συναντήσαμε να εργάζονται σε δύο σταφιδεργοστάσια στο μπουγέλο τέσσερις άνδρες)²¹⁰. Προφανώς, έφθινε ο έμφυλος καταμερισμός της εργασίας στις σταφιδαποθήκες του Αιγίου. Όμως, το γεγονός δεν αποτελεί συνηθισμένο φαινόμενο, τουλάχιστον μέχρι τη λήξη του εξεταζόμενου διαστήματος, και σε καμία περίπτωση οι σταφιδεργάτες αυτοί δεν ήταν μέλη του γυναικείου σωματείου²¹¹.

Ύστερα, έπρεπε να τοποθετηθούν στα ξυλοκιβώτια τα καπάκια, τα οποία είχαν ήδη μαρκαρισθεί με τσιγκογραφία και αργότερα με πυρογραφία με τη φίρμα του σταφιδέμπορου, την ποιότητα της σταφίδας και το βάρος. Το μαρκάρισμα συνήθως γινόταν από τα μικρά παιδιά που εκτελούσαν βοηθητικές εργασίες στα σταφιδεργοστάσια με πολύ χαμηλά ημερομίσθια. Το σωματείο των «καρφωτάδων» αναλάμβανε να καρφώσει και να δέσει με σύρμα τα κιβώτια στις δετικές μηχανές. Οι καρφωτάδες, τουλάχιστον πριν το 1945, πληρώνονταν με το κομμάτι γι' αυτό τοποθετούσαν τις πρόκες στο στόμα τους για μεγαλύτερη ταχύτητα στην εργασία. Τα ξυλοκιβώτια αποθηκεύονταν μέχρι να έρθει η ώρα της εξαγωγής. Οι εργάτες του σωματείου εργατών παραλίας αναλάμβαναν να μεταφέρουν τα κιβώτια την άκρη του λιμανιού. Εκεί βρίσκονταν οι εργάτες του σωματείου εργατών θαλάσσης (δηλαδή οι

²⁰⁷ ΑΣΟ, *Σταφιδικόν Δελτίον*, τχ. 56, Ιούνιος 1947, σ. 214.

²⁰⁸ Αργότερα, μέσα στη δεκαετία του 1950 τα ξυλοκιβώτια αντικαταστάθηκαν οριστικά από χάρτινες συσκευασίες.

²⁰⁹ Παλαιότερα, πριν την εισαγωγή της πρέσας, στη συσκευασία δούλευαν οι «πατητάδες» οι οποίοι πίεζαν τη σταφίδα πατώντας τη με γυμνά πόδια. Η ειδικότητα αυτή εξέλειπε στη διάρκεια του μεσοπολέμου και ιδιαίτερα μετά το διάταγμα του βασιλιά Γεωργίου Β' της 17^{ης} Ιουλίου 1939 «περί μέτρων ελέγχου τρυγητού, αποξηράνσεως, εμπορίας, συσκευασίας και προστασίας της ποιότητας της Κορινθιακής Σταφίδος». ΑΣΟ, *Σταφιδικόν Δελτίον*, τχ. 56, Ιούνιος 1947, σ. 220-236.

²¹⁰ ΑΣΣ, σειρά 8: Ασφαλιστικά, Φάκελος 63 (1-6), Βιβλία Μισθολογίου (ΙΚΑ) εργατριών του σωματείου (1945).

²¹¹ Πιθανολογείται ότι ανήκαν στο σωματείο Φορτοεκφορτωτών και Συσκευαστών Ξηράς (Συλλόγου φορτοεκφορτωτών και σταφιδοσυσκευαστών «οι Άγιοι Ανάργυροι»). ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 170/30.11.1947.

ιδιοκτήτες φορτηγίδων, οι μαουνιέρηδες ή «μπαμπότηδες»²¹²- από το by boat), οι οποίοι με τις μαούνες μετέφεραν τα κιβώτια και τα φόρτωναν στα πλοία που αγκυροβολούσαν έξω από το λιμάνι, καθώς τουλάχιστον μέχρι τη λήξη του πολέμου το λιμάνι του Αιγίου δεν διέθετε κατάλληλη προβλήτα²¹³.

Γενικά, στη μεταφορά, την επεξεργασία και τη συσκευασία της σταφίδας εμπλέκονταν τουλάχιστον επτά εργατικά σωματεία. Εάν συνυπολογίσουμε και τα σωματεία των σταφιδοκιβωτοποιών, των σταφιδοεπιστατών, των μηχανικών και των οδηγών αυτοκινήτων²¹⁴, τα οποία υποστήριζαν τις σταφιδικές εργασίες, τότε ξεδιπλώνεται ένας ολόκληρος μικρόκοσμος, μια επαρχιακή κοινωνία με ένα προλεταριάτο που αναπνέει και ζει, από, και για χάρη ενός μοναδικού, σχεδόν μαγικού προϊόντος: τη σταφίδα της Βοστίτσας.

Καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο τα μηχανήματα που περιγράψαμε παραπάνω ήταν ξύλινα και κατασκευάζονταν και επισκευάζονταν τοπικά από το μηχανουργείο *Ο Ερμής* των Γ. Φρουζάκη-Α. Πατάκη και Σια²¹⁵ καθώς και του Αρβανίτη. Ωστόσο, είχε ήδη αρχίσει η εισαγωγή μηχανημάτων από το εξωτερικό²¹⁶. Στη δεκαετία του 1950 οι μηχανές έγιναν κατά το μεγαλύτερο μέρος τους μεταλλικές, τα μπουγέλα αντικαταστάθηκαν με τους ιμάντες που μετέφεραν το προϊόν από τη μια μηχανή στην άλλη²¹⁷ και οι τζιβιέρες καταργήθηκαν εξαιτίας των απορροφητήρων που λειτουργούσαν πάνω από τους ιμάντες. Οι θέσεις για τις σταφιδεργάτριες ελαχιστοποιήθηκαν καθώς υπήρχαν λίγες μόνο στον τελευταίο ιμάντα που οδηγούσε το προϊόν στη συσκευασία. Εκεί γινόταν ένα γρήγορο τελικό χειροδιάλεγμα. Σήμερα στην περιοχή του Αιγίου δραστηριοποιούνται μόνο δύο σταφιδεργοστάσια, νεότερης κατασκευής, της οικογένειας Κουνινιώτη και της Παναιγειαλείου Ενώσεως Συνεταιρισμών. Σ' αυτά βρίσκουν τώρα εργασία οι λιγοστές (περίπου ογδόντα) εργάτριες του σωματείου.

²¹² Η τοπική κοινωνία θεωρούσε τους εργάτες αυτούς το κατώτερο στρώμα της εργατικής τάξης και η ονομασία «μπαμπότης» ήταν συνώνυμη ύβρεως.

²¹³ Μέχρι και το 1936 είναι βέβαιο ότι το λιμάνι του Αιγίου δεν διέθετε προβλήτα για μεγάλα πλοία. Η τοπική εφημερίδα *Έρευνα*, αναφέρει σχέδιο για επέκταση του λιμένας της πόλης τον Απρίλιο του 1940. Δεδομένης όμως της εμπόλεμης κατάστασης στην οποία εισήλθε η χώρα εικάζεται ότι μέχρι και το 1945 το λιμάνι του Αιγίου δεν διέθετε κατάλληλη προβλήτα. Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 917/7.4.1940.

²¹⁴ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο ΕΚΑ, αρ. πρωτ. 257/13.9.1947.

²¹⁵ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 345/28.10.1928.

²¹⁶ Βλ. αμέσως παρακάτω την περίπτωση της ΑΣΕ Α. Δρούλιας.

²¹⁷ Οι κανονισμοί που έθεσε το Αμερικανικό προξενείο όπως τροποποιήθηκαν την 15^η Μαρτίου 1947 ανέφεραν κατηγορηματικά ότι έπρεπε να χρησιμοποιούνται από τα συνεργαζόμενα σταφιδεργοστάσια αυτόματες μηχανές και όσο ήταν δυνατόν να μην έρχεται ο καρπός σε επαφή με τους εργάτες. ΑΣΟ, *Σταφιδικών Δελτίον*, τχ. 56, Ιούνιος 1947, σ. 215.

2.5. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ Α.Σ.Ε. Α. ΔΡΟΥΛΙΑΣ (case study)

ΕΛΥΘΗ ΤΟ ΣΤΑΦΙΔΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ
ΝΕΟΣ ΤΥΠΟΣ
ΣΤΑΦΙΔΟΜΗΧΑΝΑΙ Θ. ΜΙΣΤΡΙΩΤΟΥ
*Είνε αι πλέον τελειότεροι, οικονομικώτεροι και
πρακτικώτεροι ΣΤΑΦΙΔΟΜΗΧΑΝΑΙ
Εργάζονται αυτομάτως και καθαρίζουσι
χωρίζουσι κατά ποιότητα τον σταφιδόκαρπον
έτοιμον προς συσκευήν, αποφεύγοντες ούτω τα
διαλέγματα κλπ.*

Εφημερίδα Έρευνα, φύλλο 214/11.4.1926.

Τον ίδιο μήνα της ίδρυσης του σωματείου των σταφιδεργατριών, τον Ιούνιο του 1933, συστάθηκε στην Αθήνα η *Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Α. Δρούλιας*²¹⁸. Το μετοχικό κεφάλαιο της εταιρίας ορίσθηκε σε 1.200.000 δραχμές και μέτοχοι ήσαν οι εξής: ο Αναστάσιος (Τάσης) Δρούλιας έμπορος, ο αδελφός του Γεώργιος Δρούλιας δικηγόρος, η μητέρα τους Αγγελική, χήρα Ανδρέου Δρούλια, οικοκυρά ανεπάγγελτος, ο εξάδελφος Κωνσταντίνος Δρούλιας του Νικολάου, έμπορος και ο Λεωνίδας Καραπιπέρης. Ο τελευταίος ήταν ένας από τους σημαντικούς εμπόρους του Αιγίου που δραστηριοποιείτο στο χώρο των οικοδομικών υλικών και διέθετε ξυλεμπορικό εργοστάσιο, όπου κατασκεύαζε μεταξύ άλλων κιβώτια για τη συσκευασία της σταφίδας, ενώ ασχολείτο και με την εμπορία της σταφίδας από το 1920²¹⁹. Η Α.Σ.Ε. Α. Δρούλιας λοιπόν, ήταν βασικά μια οικογενειακή επιχείρηση, που στηρίχθηκε οικονομικά από τον γείτονα και φίλο της οικογένειας Λ. Καραπιπέρη, ο οποίος συμμετείχε στο μετοχικό κεφάλαιο με 300.000 δραχμές που αντιστοιχούσαν σε 300 μετοχές²²⁰. Το ίδιο κεφάλαιο διέθεσε και η χήρα Α. Δρούλια αποκτώντας αντίστοιχο αριθμό μετοχών, ενώ ο Γεώργιος Δρούλιας κατείχε το μεγαλύτερο αριθμό μετοχών (400) εφόσον διέθεσε 400.000 δραχμές. Από 100 μετοχές απέκτησαν ο Αναστάσιος και ο εξάδελφός του Κωνσταντίνος²²¹. Έδρα της εταιρίας ορίσθηκε το Αίγιο και σκοπός της οι εισαγωγικές και εξαγωγικές εργασίες και ιδιαίτερα η

²¹⁸ ΙΑΕΤΕ, Σειρά: XXXIV Βιομηχανική Πίστη, Υποσειρά: Εμπόριο ειδών διατροφής, Φάκελος: Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330.

²¹⁹ Σαραφόπουλος, *όπ.*, σ 274.

²²⁰ Αξίζει να σημειωθεί ότι η επιχείρηση Καραπιπέρη λειτουργεί μέχρι και σήμερα στο ίδιο σημείο της πόλης.

²²¹ ΙΑΕΤΕ, Σειρά: XXXIV Βιομηχανική Πίστη, Υποσειρά: Εμπόριο ειδών διατροφής, Φάκελος: Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330, σ. 18/62.

εξαγωγική εμπορία της σταφίδας και άλλων ξηρών καρπών²²². Η εταιρεία *Α. Δρούλιας* λόγω των ευνοϊκών συνθηκών και της αύξησης των εργασιών κατά τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της αύξησε το εταιρικό κεφάλαιο σε 2.000.000 δραχμές το 1934 και σε 4.000.000 δραχμές το 1936²²³. Ο Αναστάσιος Δρούλιας διαθέτει τώρα τις περισσότερες μετοχές, 1.200 από το 1934 και 2.400 από το 1936²²⁴. Το 1938 μείωσε το μερίδιό του στην εταιρεία σε 1.800 μετοχές και το 1939 σε 200, υπέρ των αδελφών Γεωργίου και Δημήτριου (Μίμης). Ο τελευταίος είχε εισέλθει στο διοικητικό συμβούλιο της εταιρείας το 1936²²⁵. Από το 1941 η επιχείρηση *Α. Δρούλιας* είναι καθαρά οικογενειακή εφόσον ο Λ. Καραπιτέρης αποχώρησε από το διοικητικό συμβούλιο της εταιρείας²²⁶. Την ψυχή της εταιρείας αποτελούσαν ο Αναστάσιος και ο Δημήτριος, οι οποίοι εναλλάσσονταν στις διοικητικές θέσεις.

Η εταιρεία *Α. Δρούλιας* ήταν μια ταχέως αναπτυσσόμενη επιχείρηση όπως τεκμηριώνεται από τον παρακάτω πίνακα Νο 5. Μέχρι το 1939 οι εργασίες της (σε ενετικές λίτρες) κατόρθωσαν να ξεπεράσουν όλους όσοι ασχολούνταν με τις σταφιδικές εργασίες στο Αίγιο. Την τετραετία 1937/1940 εξήγαγε μέσω της Εθνικής τράπεζας και της τράπεζας Αθηνών συνολικά 7.183 ενετικά χιλιόλιτρα σταφίδας. Στη μεγάλη εξαγωγή των ετών 1939 και 1940 (5.821 ενετικά χιλιόλιτρα) προφανώς συνέβαλε σημαντικά η επέκταση της επιχείρησης με τη δημιουργία νέου εργοστασίου και με πλήρη ανακαίνιση του παλαιού. Επιπλέον, η επιχείρηση διέθετε κατά το 1940 μια από τις μεγαλύτερες πιστώσεις στο υποκατάστημα της Εθνικής Τράπεζας Αιγίου, καθώς ήταν διαθέσιμα σε ανοικτό λογαριασμό 1.000.000 δραχμές. Το ίδιο ποσό ήταν διαθέσιμο και για τον Θ. Τσικλητήρα, ενώ ο Β. Παπαδημητρίου είχε 1.400.000 δραχμές. Όμως, μόνο ο λογαριασμός της *Α. Δρούλιας* δεν παρουσίασε υπερβάσεις, διαρκούσης δε της εξαγωγικής περιόδου παρουσίασε και πιστωτικά υπόλοιπα²²⁷. Οι υπόλοιποι σταφιδέμποροι είχαν κατά πολύ μικρότερα ποσά σε ανοικτό λογαριασμό

²²² ΙΑΕΤΕ, Σειρά: XXXIV Βιομηχανική Πίστη, Υποσειρά: Εμπόριο ειδών διατροφής, Φάκελος: Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330, σ. 1α/62.

²²³ ΙΑΕΤΕ, Σειρά: XXXIV Βιομηχανική Πίστη, Υποσειρά: XX Εμπόριο ειδών διατροφής, Φάκελος XX Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330, σ. 8, 13.

²²⁴ ΙΑΕΤΕ, Σειρά: XXXIV Βιομηχανική Πίστη, Υποσειρά: Εμπόριο ειδών διατροφής, Φάκελος: Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330, σ.59α, 56^α.

²²⁵ ΙΑΕΤΕ, Σειρά: XXXIV Βιομηχανική Πίστη, Υποσειρά: Εμπόριο ειδών διατροφής, Φάκελος: Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330, σ.59^α.

²²⁶ ΙΑΕΤΕ, Σειρά: XXXIV Βιομηχανική Πίστη, Υποσειρά: Εμπόριο ειδών διατροφής, Φάκελος: Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330, σ. 2.

²²⁷ ΙΑΕΤΕ, Σειρά 29 Επιθεώρηση, υποσειρά 2 Εκθέσεις επιθεωρητών υποκαταστημάτων, φάκελος 138, τίτλος φακέλου 1940, Μ/Τ 4243, Αίγιο σ. 22/70-72.

(100.000 δραχμές το λιγότερο και 600.000 δραχμές το μεγαλύτερο)²²⁸. Η εταιρεία διέθετε γραφεία στην Αγγλία και την Ολλανδία όπου γινόταν η εξαγωγή του προϊόντος της, τα οποία όμως έκλεισαν στη διάρκεια του πολέμου²²⁹.

Πίνακας 5

ΣΤΑΦΙΔΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΤΟΥ ΑΙΓΙΟΥ 1936-1940²³⁰ (σε ενετικά χιλιόλιτρα)

	1936-7 μέσω ΕΤΕ	1937-8 μέσω ΕΤΕ	1938-9 μέσω ΕΤΕ και άλλων τραπεζών	1939-40 μέσω ΕΤΕ και άλλων τραπεζών	ΣΥΝΟΛΟ
Α.Σ.Ε. Α.ΔΡΟΥΛΙΑΣ	659	703	2.342	3.479	7.183
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΣ.	1.620	1.298	1.147	1.954	6.019
ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ ΚΩΝ.	139	318	1.716	2.790	4.963
ΤΣΙΚΛΗΤΗΡΑΣ Θ.	-	-	1.098	1.901	2.999
ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ- ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ	256	619	858	1.108	2.841
ΒΡΟΥΝΤΖΟΣ ΤΑΚΗΣ	-	-	512	1.793	2.305
ΑΦΟΙ ΚΟΥΝΙΝΙΩΤΗ	136	24	1.682	1.357	3.199
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ - ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ	-	-	895	1.046	1.941
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΑΚΗΣ	-	-	174	24	198
ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΡ.	-	49	-	19	68
ΓΕΩΡΓΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ- ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ	-	-	820	703	1.523
ΜΑΤΘΙΑΣ Μ. ΣΠΥΡΟΣ	-	-	254	169	423
ΛΕΚΚΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	-	-	-	190	190
ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ	273	155	-	-	428
ΔΙΑΦΟΡΟΙ	-	-	227	149	376
ΣΥΝΟΛΟ	3.083	3.166	11.725	16.682	34.656

Η επιχείρηση μέχρι και το 1936 διέθετε ένα σταφιδεργοστάσιο στην παραλία του Αιγίου, το οποίο περιλάμβανε το σταφιδεργοστάσιο έκτασης 400 πήχεων τεκτονικών τετραγωνικών και δύο σταφίδαποθήκες σε οικόπεδο έκτασης 977 πήχεων τεκτονικών τετραγωνικών. Η αξία των κτιρίων εμφανίζεται στον ισολογισμό του 1936 σε δραχμές 950.000, όσο η τιμή αποκτήσεως. Επίσης, διέθετε τέσσερα μεγάλα

²²⁸ ΙΑΕΤΕ, Σειρά 29 Επιθεώρηση, υποσειρά 2 Εκθέσεις επιθεωρητών υποκαταστημάτων, φάκελος 138, τίτλος φακέλου 1940, Μ/Τ 4243, Αίγιο σ. 22/70-72.

²²⁹ Συνέντευξη Βασίλειου Καλαντζόπουλου, λογιστή της επιχείρησης Α. Δρούλιας από το 1960 έως το 1985.

²³⁰ Πηγή: ΙΑΕΤΕ, Σειρά 29 Επιθεώρηση, υποσειρά 2 Εκθέσεις επιθεωρητών υποκαταστημάτων, φάκελος 138, τίτλος φακέλου 1940, Μ/Τ 4243, Αίγιο σ. 14/42, 14/43, 14/44

μηχανήματα καθαρισμού και διαιρέσεως σταφιδοκάρπου, καθώς και πλήρεις εγκαταστάσεις για τη συσκευασία της σταφίδας. Επιπλέον, ηλεκτρικά μοτέρ δυνάμεως τριάντα ίππων, η ολική αξία των οποίων υπολογιζόταν σε 128.640 δραχμές²³¹. Την επόμενη χρονιά (1937) η εταιρεία επεκτείνει τις εργασίες της. Το παλαιό εργοστάσιο μεγεθύνεται με προσθήκες και ανακαινίζεται ριζικά²³², ενώ στην ακίνητη περιουσία της προστίθεται και ένα νέο κτισμένο στο διάστημα 1936-1937 με έκταση 577 πήχεων τεκτονικών τετραγωνικών, η αξία του οποίου υπολογιζόταν μαζί με το οικόπεδο σε 1.075.000 δραχμές²³³. Η εταιρεία προέβλεπε ότι η παραγωγή της σταφίδας θα αυξανόταν συνεχώς και για το λόγο αυτό, εκτός από την ίδρυση του νέου εργοστασίου και την ανακαίνιση του παλαιού, προέβη και σε παραγγελίες από το εξωτερικό διαφόρων μηχανημάτων επεξεργασίας της σταφίδας (μηχανήματα καθαρισμού και διαιρέσεως, κλιναριστικές μηχανές, ηλεκτρικό πιεστήριο) όμοια με αυτά που χρησιμοποιούσαν τα εργοστάσια της Καλιφόρνιας²³⁴. Επίσης, φρόντισε για την γενική ανανέωση των ήδη υπαρχόντων μηχανημάτων της, δηλαδή: 5 μηχανές καθαρισμού σταφιδοκάρπου, 5 μηχανές διαιρέσεως, 4 κλιναριστικές μηχανές, 1 ηλεκτρικό πιεστήριο σταφίδας, 3 χειροκίνητα πιεστήρια, 10 ηλεκτρικά μοτέρ, δύο δετικές μηχανές. Επίσης αγόρασε 1.000 νέες τζιβιέρες και φρόντισε για την εγκατάσταση στο εργοστάσιο ηλεκτρικής κίνησης. Η ολική αξία αυτών των εργασιών έφθασε τις 539.934 δραχμές²³⁵. Αναλυτικά η αξία των ακινήτων και κινητών περιουσιακών στοιχείων της σταφιδικής επιχείρησης κατά το 1939 είχε ως εξής:

²³¹ ΙΑΕΤΕ, Σειρά: XXXIV Βιομηχανική Πίστη, Υποσειρά XX Εμπόριο ειδών διατροφής, Φάκελος XX Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330, σ. 10 α-β.

²³² Στο παλαιό εργοστάσιο κατασκευάσθηκαν αποχωρητήρια, αποδυτήρια, πλυντήρια, διοχέτευση θαλασσινού και φρέσκου νερού, προσθήκη σιδερένιων και γυάλινων φεγγιτών, όλα σύμφωνα με τις υποδείξεις του ΑΣΟ και του Αμερικανικού προξενείου Πατρών, τα οποία στοίχισαν 227.634 δραχμές.

²³³ ΙΑΕΤΕ, Σειρά: XXXIV Βιομηχανική Πίστη, Υποσειρά XX Εμπόριο ειδών διατροφής, Φάκελος XX Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330, σ. 12 α-β.

²³⁴ ΙΑΕΤΕ, Σειρά: XXXIV Βιομηχανική Πίστη, Υποσειρά XX Εμπόριο ειδών διατροφής, Φάκελος XX Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330, σ. 12 β.

²³⁵ ΙΑΕΤΕ, Σειρά: XXXIV Βιομηχανική Πίστη, Υποσειρά XX Εμπόριο ειδών διατροφής, Φάκελος XX Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330, σ. 12 β.

Πίνακας 6

ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ "Α.ΔΡΟΥΛΙΑΣ" ΤΟ 1939²³⁶ (αξία σε δραχμές)

ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ & ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ	
Παλαιό εργοστάσιο	958.000
Νέο εργοστάσιο	1.309.032
3 μηχανές καθαρισμού και διαιρέσεως	200.535
1 παλαιά μηχανή καθαρισμού και διαιρέσεως	45.000
3 παλαιά πιεστήρια	35.258
1 ηλεκτροκίνητο πιεστήριο	20.000
4 κοπτικά μετά κοσκίνων	121.644
1 αγγλική κοπτική μετά κοσκίνων	89.956
ηλεκτρική εγκατάσταση φωτισμού και κινήσεως	25.000
2 δετικές μηχανές	7.000
1 πυρογραφία μετά μαρκών	8.000
1000 τζιβιέρες	22.455
88 καθίσματα διαλέγματος	16.900
7 πλάστιγγες και 46 σταθμά	32.396
2 караβόπανα	2.000
15 μοτέρ	45.370
ΜΕΡΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	2.938.546
ΕΠΙΠΛΑ & ΣΚΕΥΗ	
5 γραφεία και 1 καναπές	23.660
6 καρέκλες	420
2 χρηματοκιβώτια	40.000
2 γραφομηχανές και 1 αριθμομηχανή	13.000
1 εταζέρα, 3 ντουλάπες, 2 σόμπες	8.000
ΜΕΡΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	85.080
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	3.023.626

Από τον πίνακα 6 προκύπτει ότι την παραμονή του πολέμου (1939) η επιχείρηση *Α.Δρούλιας* είχε τη δυνατότητα να απασχολεί σε περιόδους εντάσεως εργασίας τουλάχιστον 88 σταφιδεργάτριες στη χειροδιαλογή, εκτός από αυτές που δούλευαν στο μπουγέλο και στις τζιβιέρες. Ακόμα γνωρίζουμε ότι στο διάστημα από την 1^η έως 31 Δεκεμβρίου 1945 εργάστηκαν στα σταφιδεργοστάσια της επιχείρησης 356 σταφιδεργάτριες, οι οποίες πραγματοποίησαν από 20 έως 3 ημερομίσθια έκαστη ανάλογα με τις εναλλαγές της βάρδιας²³⁷. Οι ειδικότητες που απασχολήθηκαν δεν

²³⁶ Πηγή: ΙΑΕΤΕ, Σειρά XXXIV Βιομηχανική Πίστη, υποσειρά XX Εμπόριο ειδών διατροφής, φάκελος XX Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330, σ. 16.

²³⁷ ΑΣΣ, σειρά 8: Ασφαλιστικά, φάκελος 63, Βιβλία Μισθολογίου (ΙΚΑ) εργατριών του σωματίου 1945, βιβλίο μισθολογίου επιχείρησης *Α. Δρούλιας*.

αναφέρονται. Όμως προκειμένου να υπολογίσουμε κατά προσέγγιση το σύνολο των εργατριών στην επιχείρηση *Α. Δρούλιας* το διάστημα 1^η έως 31/12/1945 λαμβάνουμε το ανάλογο παράδειγμα του σταφιδεργοστασίου Παπανικολάου, όπου από 11/10 έως και 29/10/1945 απασχολήθηκαν 120 εργάτριες στη χειροδιαλογή, 32 στις τζιβιέρες και 28 στο μπουγέλο²³⁸. Επομένως, αναλογικά, η επιχείρηση *Α. Δρούλιας* θα απασχολούσε το Δεκέμβριο του 1945, 237 εργάτριες στο διάλεγμα, 63 στις τζιβιέρες και 55 στο μπουγέλο. Εάν υποθέσουμε λοιπόν ότι εργάζονταν ημερησίως 88 εργάτριες στη χειροδιαλογή θα απαιτούνταν τουλάχιστον άλλες 23 στις τζιβιέρες και 21 στο μπουγέλο, συνολικά δηλαδή 132 εργάτριες²³⁹. Εάν συνυπολογίσουμε τους χειριστές των μηχανημάτων, τους μηχανικούς, τους επιστάτες, τον αξιολογητή της σταφίδας, τους γραμματείς και τους λογιστές (τουλάχιστον 25-30 άτομα), εικάζουμε ότι η επιχείρηση απασχολούσε την εποχή των σταφιδικών εργασιών πάνω από 160 άτομα ημερησίως. Αργότερα οι θέσεις ελαχιστοποιήθηκαν καθώς ο ΑΣΟ ανέλαβε τη συγκέντρωση του προϊόντος απ' όπου το προμηθεύονταν οι σταφιδέμποροι και οι περισσότερες εργασίες γίνονταν μηχανικά. Σε κάθε έναν από τους τελικούς μιάντες των δύο εργοστασίων της *Α. Δρούλιας* μετά το 1960 υπήρχαν μόνο είκοσι θέσεις για τις εργάτριες του σωματείου²⁴⁰.

Μελετώντας τους ισολογισμούς της *Α. Δρούλιας* από το 1934 έως το 1958 θα προσπαθήσουμε να καταλήξουμε σε ορισμένα συμπεράσματα, παρόλο που οι χρήσεις δεν ήταν αυτοτελείς, ενώ παρουσιάζονται και αλλαγές στο λογιστικό σχέδιο (π.χ. οι αποσβέσεις παρουσιάζονται μετά το 1940) και οι ισολογισμοί δεν είναι απόλυτα συγκρίσιμοι εξαιτίας πολλών αλλαγών στην παρουσίαση των μεγεθών αλλά και νομισματικών γεγονότων, όπως υποτιμήσεις, πληθωρισμός κλπ. Ο πρώτος ισολογισμός του 1934 παρουσιάζει κέρδη. Το 1935 περιορίζονται σημαντικά οι δαπάνες για μισθούς και γενικά έξοδα. Έτσι, παρά την αύξηση των τόκων και τη

²³⁸ Στο σταφιδεργοστάσιο του Παπανικολάου απασχολήθηκαν από 11/10 έως και 29/10/1945, 120 εργάτριες χειροδιαλογής, οι οποίες πραγματοποίησαν συνολικά 490 ημερομίσθια με ημερήσιο μισθό 444 δραχμές και κατεβλήθησαν 21.710 δραχμές για εισφορές στο ΙΚΑ. Επίσης, 32 εργάτριες τζιβιέρας, οι οποίες πραγματοποίησαν συνολικά 138 ημερομίσθια με ημερήσιο μισθό 576 δραχμές και κατεβλήθησαν 29.645 δραχμές για εισφορές στο ΙΚΑ. Τέλος, εργάστηκαν 28 εργάτριες μπουγέλου που πραγματοποίησαν συνολικά 95 ημερομίσθια με ημερήσιο μισθό 672 δραχμές και κατεβλήθησαν 26.019 δραχμές για εισφορές στο ΙΚΑ. Βλ. ΑΣΣ, σειρά 8: Ασφαλιστικά, φάκελος 63, Βιβλία Μισθολογίου (ΙΚΑ) εργατριών του σωματείου 1945, βιβλίο μισθολογίου Παπανικολάου.

²³⁹ Συνήθως, τα ποσοστά των τριών κλάδων στους οποίους κυρίως καταχωρίζονταν οι εργάτριες των σταφιδεργοστασίων ήταν: μπουγέλο 8%, τζιβιέρα 12% και διάλεγμα 80%. ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), εισερχόμενο έγγραφο από ΕΚΑ, αριθ. πρωτ. 94/7.6.1945, σ.1.

²⁴⁰ Συνέντευξη Βασίλειου Κаланτζόπουλου, λογιστή της επιχείρησης *Α. Δρούλιας* από το 1960 έως το 1985.

μείωση του λογαριασμού της σταφίδας το αποτέλεσμα είναι καλύτερο από αυτό του 1934. Το 1936 είναι κομβική χρονιά. Η εταιρεία κλείνει με κέρδη και από την έκθεση φαίνεται ότι δημιουργούνται μεγάλες προσδοκίες. Λαμβάνονται αποφάσεις που θα καθορίσουν εν πολλοίς την μοίρα της εταιρίας. Διπλασιάζεται το κεφάλαιο και κτίζεται το νέο εργοστάσιο αλλά αυξάνεται ο δανεισμός. Το 1937 έκαναν την εμφάνισή τους τα πρώτα προβλήματα. Οι ανώμαλες καιρικές συνθήκες του έτους καθυστέρησαν την αποξήρανση της σταφίδας και επέφεραν αύξηση των τιμών. Εφόσον όμως δεν έγινε κανονικά η αποξήρανση η ποιότητα του προϊόντος αλλοιώθηκε, με αποτέλεσμα μετά από λίγο διάστημα να εκπέσει η τιμή του στις αγορές του εξωτερικού²⁴¹. Παρόλο που η χρήση του 1937 εμφανίζει αύξηση εργασιών τελικά κλείνει με ζημιές εξαιτίας της μεγάλης αύξησης των τόκων και των εξόδων (νέο εργοστάσιο). Το οικονομικό έτος 1938 έκλεισε με ζημιά 427.273 δραχμών, εξαιτίας της προπώλησης σε υψηλές τιμές ποσοτήτων σταφιδοκάρπου βασισμένων στην πρόβλεψη των παραγωγών ότι η παραγωγή θα ήταν μικρή. Τελικά η παραγωγή ήταν μεγαλύτερη και μετά την πάροδο της περιόδου των εντατικών φορτώσεων (Σεπτέμβριος και Οκτώβριος) οι τιμές άρχισαν να υποχωρούν ώσπου το Μάιο του 1938 έπεσαν στο μισό (από 6.500 στις 3.700 ανά ενετικό χιλιόλιτρο)²⁴².

Το 1939 τα προβλήματα φαίνεται ότι εδραιώνονται. Αξιοσημείωτη είναι η μεγάλη μείωση της ρευστότητας, ενώ τα αποτελέσματα χειροτερεύουν οι λογιστικές αλχημείες των δύο προηγούμενων χρήσεων: η ζημιά από την εξαγωγή σταφιδοκάρπου στην Αγγλία τις περιόδους 1936/1937 και 1937/1938 δεν παρουσιάσθηκε στους ισολογισμούς των ετών που αντιστοιχούσε αλλά *«χάριν της οικονομικής πίστεως της Εταιρείας, επιφυλαχθέν να παρουσίαση ταύτην εις ευνοικότεραν χρήσιν»*. Κατά τη διάρκεια του πολέμου η εταιρεία εμφανίζει κέρδη τα οποία όμως δεν είναι συγκρίσιμα λόγω του πληθωρισμού. Για τον ίδιο λόγο η χρήση του 1945 δεν μπορεί να συγκριθεί με την προηγούμενη πάντως κλείνει με ζημιά. Στο εξής και μέχρι το 1958 η εταιρεία σε κάθε χρήση θα έχει ζημιογόνους ισολογισμούς, η ανάλυσή τους όμως ξεφεύγει από τα όρια της παρούσας εργασίας.

Το παράδειγμα της επιχείρησης Α. Δρούλιας τεκμηριώνει πως μια σταφιδική επιχείρηση που ξεκίνησε να λειτουργεί με τις καλύτερες προϋποθέσεις υπέκυψε στις αλλαγές και τις μεταπτώσεις που προκάλεσε η ζήτηση του ευπαθούς προϊόντος. Το

²⁴¹ ΙΑΕΤΕ, Σειρά: XXXIV Βιομηχανική Πίστη, Υποσειρά XX Εμπόριο ειδών διατροφής, Φάκελος XX Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330, σ. 12 α.

²⁴² ΙΑΕΤΕ, Σειρά: XXXIV Βιομηχανική Πίστη, Υποσειρά XX Εμπόριο ειδών διατροφής, Φάκελος XX Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330, σ. 14.

πρόβλημα έγκειτο βέβαια και στη διεύθυνση της επιχείρησης. Όπως συνέβαινε με τις περισσότερες οικογενειακές επιχειρήσεις εκείνης της εποχής, τα μέλη τους δεν είχαν τα προσόντα να ασκήσουν και τη διοίκηση, γεγονός που προκαλούσε παθογένειες. Έτσι, οι προσδοκίες που δημιουργήθηκαν και υλοποιήθηκαν με την επέκταση των εργασιών κατά την περίοδο 1936-1937 διαψεύστηκαν. Η κατασκευή του νέου εργοστασίου αποδείχθηκε ατυχής απόφαση. Ο πόλεμος σταμάτησε προσωρινά την αντίστροφη μέτρηση της πορείας της εταιρίας, καθώς δεν υπήρξε ευνοϊκή συνέχεια μετά το τέλος του. Ίσως γιατί η επιχείρηση δεν προσαρμόσθηκε στις νέες απαιτήσεις, όπως άλλες σταφιδικές επιχειρήσεις που μπήκαν στο χώρο της επεξεργασίας και της συσκευασίας των νωπών σταφυλιών και των άλλων καρπών της περιοχής²⁴³. Πιθανότατα η τύχη της να ήταν διαφορετική εάν άλλαζε χρήση και είχε περισσότερη ευελιξία, επινοητικότητα και προσαρμοστικότητα. Ίσως πάλι ο Αναστάσιος και ο Δημήτριος Δρούλιας, που ήταν από την αρχή μέχρι το τέλος στο τιμόνι της επιχείρησης, να μην ήθελαν να πιστέψουν ότι η παράδοση της σταφίδας έφθινε. Χωρίς ποτέ να διαχωρίσει τον «οίκο» από την επιχείρηση ο Δ. Δρούλιας, ζούσε μέχρι το τέλος της ζωής του σε μία αρχοντική κατοικία δίπλα ακριβώς από τα σταφιδεργοστάσια, στα οποία είχε άμεση πρόσβαση μέσω της αυλής. Η επιχείρηση κατάφερε να επιβιώσει μέχρι το 1985 όπου σταμάτησε τη λειτουργία της γιατί τα εργοστάσια περιήλθαν στην Εθνική Τράπεζα λόγω χρεών²⁴⁴. Το υπέροχο νεοκλασικό της οδού Πausανίου 1, επιπλωμένο με τα κομψά αγγλικά έπιπλα, που είχαν μεταφερθεί από το γραφείο της εταιρείας στο Λονδίνο όταν έκλεισε, έχουν μετατρέψει οι κληρονόμοι Ανδρέας και Λουκία Δρούλια σε στέγη της Εταιρείας Επιστήμης και Πολιτισμού Αιγιάλειας (ΕΤ.Ε.Π.Α.).

²⁴³ Λόγου χάρη, μετά το 1948 οι σταφιδέμποροι που είχαν εισέλθει στην επεξεργασία και την εξαγωγή των νωπών σταφυλιών ήταν τουλάχιστον πέντε οι: Ανδρικόπουλος, Σωτηρόπουλος, Τσικλητήρας Παπασπύρου και Σαρμάς. ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου, πρακτικά Νο 195/31.10.1948 και 225/28.2.1950. Για την επιχείρηση *Α. Δρούλιας* γνωρίζουμε ότι το μοναδικό προϊόν που κατασκεύαζε πλέον της συσκευασίας της σταφίδας ήταν ένα αναψυκτικό από σταφίδα με μεγάλη ζήτηση στην Αγγλία λόγω της θρεπτικότητάς του. Βλ. συνέντευξη Βασιλείου Καλαντζόπουλου, λογιστή της επιχείρησης *Α. Δρούλιας* από το 1960 έως το 1985.

²⁴⁴ Ο λογιστής της εταιρείας Βασιλείος Καλαντζόπουλος ισχυρίζεται ότι η επιχείρηση έκλεισε λόγω της μεγάλης ηλικίας των ιδιοκτητών. Ποτέ δεν τέθηκε θέμα κακής διαχείρισης ή σφαλμάτων από την ΕΤΕ, η οποία δανειοδοτούσε την επιχείρηση, αλλά ζήτημα έλλειψης αρρένων διαδόχων για τη διοίκηση της εταιρείας προκειμένου να συνεχισθεί η δανειοδότηση. Βλ. συνέντευξη Βασιλείου Καλαντζόπουλου, λογιστή της επιχείρησης *Α. Δρούλιας* από το 1960 έως το 1985.

2.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 2^{ου} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Από τα παραπάνω προκύπτουν ορισμένα συμπεράσματα για το σώμα των σταφιδεμπόρων του Αιγίου. Επρόκειτο για τους επιγόνους μιας ομάδας με παράδοση και ιστορία που οι ρίζες της βρίσκονταν στο σώμα των προκρίτων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η ομάδα αυτή εξελίχθηκε, ενδυναμώθηκε και μετασχηματίστηκε μέσω της καλλιέργειας και της εμπορίας της σταφίδας, ακολουθώντας σχεδόν φεουδαρχικές πρακτικές και πατριαρχικές αντιλήψεις. Ωστόσο, το σώμα αυτό ακολουθεί φθίνουσα πορεία μπαίνοντας στον 20^ο αιώνα, εξαιτίας της σταφιδικής κρίσης και των γενικότερων προβλημάτων της Ελλάδας. Οι εργοδότες των σταφιδεργατριών, επίγονοι του παραδοσιακού σώματος, είναι μορφωμένοι, ασχολούνται με την πολιτική και τα κοινά και εκτός από την επεξεργασία και το εμπόριο της σταφίδας απασχολούνται και σε άλλες δραστηριότητες. Όμως, κατά τη διάρκεια του εξεταζόμενου διαστήματος στο σώμα αυτό εισέρχονται σταδιακά νέοι επιχειρηματίες και συνεταιρισμοί και μέχρι το τέλος της περιόδου ελάχιστοι είναι αυτοί που συνεχίζουν την οικογενειακή παράδοση.

Παρά την ανανέωση του σώματος των σταφιδεμπόρων οι παλαιές πρακτικές δεν εξαλείφθηκαν. Η εξαπάτηση παραγωγών και των εμπόρων του εξωτερικού, η κερδοσκοπία και οι αντεργατικές συμπεριφορές, ακόμα και οι αμφιλεγόμενες πολιτικές θέσεις. Για την επίτευξη αυτών των πρακτικών οι σταφιδέμποροι χρησιμοποιούσαν διάφορους θεμιτούς και αθέμιτους τρόπους. Τα ελλειποβαρή σταθμά για το κλέψιμο στο ζύγισμα, τα αναληθή τηλεγραφήματα του εξωτερικού με τις χαμηλές τιμές, η αποστολή στους αντιπροσώπους χαμηλής ποιότητας σταφίδα ως δείγμα για μικρότερη εκτίμηση του υπό εξαγωγή προϊόντος, η δημιουργία τραστ με ενιαίες χαμηλές τιμές εξαγοράς όλων των ποιοτήτων σταφίδας, η τοκογλυφία και η καθυστερημένη πληρωμή των παραγωγών, τα χαμηλά ημερομίσθια και η επιδίωξη της διάλυσης των τοπικών εργατικών σωματείων, οι εξαγορές ψήφων κατά τις εκλογικές περιόδους είναι μερικές από αυτές. Η φιλανθρωπία στην οποία επιδίδονταν συστηματικά δεν ήταν ανιδιοτελής και έμοιαζε περισσότερο με επιδίωξη του συμφέροντος και λιγότερο με χριστιανική ηθική. Ήταν και αυτή ένα μέσον άσκησης πίεσης και εξουσίας προς τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα νομιμοποιώντας σχέσεις οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής εξάρτησης.

Μέσα στα σταφιδεργοστάσια, και τις σταφίδαποθήκες, τα επιβλητικά πετρόκτιστα κτίρια της παραλίας, ο «ξυκοζυγιαστής» και ο επιστάτης, τα δεξιά χέρια των εργοδοτών ήταν ο φόβος και ο τρόμος των παραγωγών και των σταφιδεργατών αντίστοιχα. Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες εργάζονταν οι τελευταίοι ήταν επιεικώς απαράδεκτες. Ορισμένοι κανόνες υγιεινής που τέθηκαν πριν τον πόλεμο βελτίωσαν κάπως την κατάσταση. Η δυναμικότητα των σταφιδεργοστασίων ήταν εντυπωσιακή για το μικρό Αίγιο και οι ημέρες λειτουργίας τους ήταν περισσότερες από άλλων σταφιδοφόρων περιοχών του νομού. Κατά συνέπεια και ο αριθμός των ημερομισθίων για το εργατικό δυναμικό της πόλης ήταν μεγαλύτερος. Μόνο στις «λότζες» του Αιγίου σε όλη την αλυσίδα επεξεργασίας και συσκευασίας του προϊόντος εργάζονταν αποκλειστικά γυναίκες, οι σταφιδεργάτριες. Η εργασία ήταν κοπιαστική και χρονοβόρα, απαιτούσε υπομονή, ειδικές τεχνικές γνώσεις και δεξιότητες. Εφοδίαζαν και χειρίζονταν τα μηχανήματα, έκαναν τη χειροδιαλογή και τη συσκευασία. Γενικά, στις σταφιδικές εργασίες απασχολούνταν αρκετές ειδικότητες, και οι εργάτες τους ήταν οργανωμένοι σε αντίστοιχα σωματεία. Από την ανάλυση αυτή προέκυψαν δύο βασικά ζητήματα. Η ομάδα των σταφιδοεξαγωγέων δεν εξασφάλιζε για πολλά χρόνια τις απαραίτητες υγειονομικές συνθήκες και δεν τηρούσε τις δέουσες προδιαγραφές ασφαλείας.

Το παράδειγμα της σταφιδικής επιχείρησης που παρουσιάστηκε διαφώτισε τις συνθήκες υπό τις οποίες λειτουργούσαν οι κατά κύριο λόγο οικογενειακές επιχειρήσεις. Υπόκεινται και αυτές στις μεταπτώσεις που προκαλούσε το ευαίσθητο προϊόν και πολλές φορές διαψεύδονταν οι προσδοκίες τους. Η συντήρηση, η διατήρηση και η επέκταση της κινητής και της ακίνητης περιουσίας των σταφιδεργοστασίων ήταν μια οικονομική ακροβασία, καθώς κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει εάν οι δαπάνες θα αντισταθμίζονταν από τα έσοδα. Συνήθως αυτό δεν συνέβαινε. Επιπλέον, οι επιχειρήσεις αυτές είχαν μια εγγενή αδυναμία: τις παθογένειες που προκαλούσε η οικογενειακή διαχείριση. Οι περισσότερες πτώχευσαν και η περιουσία τους περιήλθε στην κυριότητα της Εθνικής Τράπεζας λόγω χρεών. Όσες είχαν την ευελιξία να αλλάξουν χρήση και να προσαρμοσθούν στις νέες απαιτήσεις της αγοράς επιβίωσαν και μετά το τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος. Σήμερα μόνο μία επιχείρηση συνεχίζει την οικογενειακή παράδοση: η επιχείρηση Κουνινιώτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: Το σωματείο των σταφιδεργατριών και το προφίλ των μελών του

Η κίνησης στην παραλία μας ήρchiσε να ζωηρεύει. Από της παρελθούσης εβδομάδος ήρχισαν οι φορτώσεις σταφίδων των Συνεταιρισμών και καθημερινώς ναυλοχούν εις τον λιμένα μας 2-3 βαπόρια. Οι εργοδότες όμως της παραλίας άκαμπτοι δεν εννοούν να εργασθούν με οργανωμένους εργάτας και συνεχίζεται αδιάκοπος η γρίνια και η φαγωμάρα. Η επιμονή ούτη είναι αδικαιολόγητος και ακατανόητος και η άρνησις εργασίας εις τόσους συμπολίτας οικογενειάρχας είναι παραλογισμός δια να μην είπωμεν εγκληματική!.

Εφημερίδα Έρευνα, φύλλο 152/14.9.1924

3.1. ΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΚΟ ΚΛΙΜΑ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ

Το 1933, τη χρονιά της ίδρυσης του σωματείου, η χώρα διανύει τη σύντομη Β' Ελληνική Δημοκρατία (1924-1935). Σύντομη γιατί αναπτύχθηκε κάτω από δυσμενείς συνθήκες, καθώς βρέθηκε αντιμέτωπη με αλληπάλληλες κρίσεις: πολιτική, οικονομική και κοινωνική. Η πολιτική κρίση είχε σε μεγάλο βαθμό τις ρίζες της στον εθνικό διχασμό. Η οικονομική κρίση οφειλόταν στα τεράστια δημοσιονομικά προβλήματα, στους δανεισμούς από το εξωτερικό και στη στενότητα συναλλαγματικών διαθεσίμων με επιπτώσεις στο μέγεθος του πληθωρισμού και της ανεργίας αλλά και των μισθών και των ημερομισθίων. Η κοινωνική κρίση οφειλόταν στις δύο προηγούμενες αλλά σχετιζόταν και με τη μικρασιατική καταστροφή και τις συνέπειές της. Τα χρόνια της κρίσης το συνδικαλιστικό κίνημα ήταν κατακερματισμένο, η ανεργία έπληττε πολλούς κλάδους και οι απεργίες ήταν συχνό φαινόμενο²⁴⁵.

Στην επαρχία Αιγιάλειας η εργασιακή ατμόσφαιρα μέσα στην οποία γεννήθηκε το σωματείο των σταφιδεργατριών ήταν και εδώ τεταμένη. Ο τοπικός τύπος σχεδόν καθημερινά ανέφερε την απελπιστική μορφή που λάμβανε η οικονομική κρίση στην περιοχή. Στο εισαγωγικό εδάφιο που ακολουθεί εξετάζονται συνοπτικά οι εργασιακές συνθήκες στα σταφιδεργοστάσια στην αρχή του αιώνα, η σωματειακή οργάνωση των ειδικοτήτων που απασχολούνταν σ' αυτά και το συνδικαλιστικό κλίμα που επικρατούσε τις παραμονές της ίδρυσης του σωματείου.

²⁴⁵ Βλ. σχετικά Αλκης Ρήγος, *Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924-1935, κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής*, προλ. Ν. Σβορώνος, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1999.

Τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα οι συνθήκες κάτω από τις οποίες δούλευαν οι εργάτες και οι εργάτριες στα σταφιδεργοστάσια του Αιγίου ήταν εξοντωτικές. Το 1907 η τοπική εφημερίδα *Άμυνα* έγραφε: «...[ο εργάτης] κινδυνεύει να χάσει τον ανθρωπισμό του, ενταύθα θεωρείται κατώτερος και αυτών των κυναρίων, τα οποία μετά μεγίστου ενδιαφέροντος περιποιούνται αι δεσπότης αυτών, ενώ τους εργάτας περιβάλλουσι δια της περιφρονήσεως, της βαναυσότητος, της σκαιότητος και τυρρανίας»²⁴⁶. Μετά από μια πενταετία, η κατάσταση παρέμενε η ίδια. Το δωδεκάωρο δεν ίσχυε την περίοδο του καθαρισμού και συσκευασίας της σταφίδας και οι εργοδότες θεωρούσαν τον εργάτη «είλωτα»²⁴⁷. Οι εργαζόμενοι στις σταφίδαποθήκες εργάζονταν από τις πέντε το πρωί και μέχρι τις δώδεκα το μεσημέρι. Μετά από διακοπή ενός τετάρτου ή μισής ώρας το πολύ, συνέχιζαν τις εργασίες μέχρι τις επτά το απόγευμα. «Πολλοί εργοδότες θεωρούν τον εργάτη σκεύος, κτήνος υποχρεωμένο να εργάζεται χωρίς ανάπαυση, χωρίς φαΐ. Και δεν υπάρχει κανείς να φροντίσει για την τύχη του εργάτη»²⁴⁸. Αλλά και αργότερα, το 1915, όταν εφαρμόσθηκε η δεκάωρη εργασία, οι εργαζόμενοι στις σταφίδαποθήκες εργάζονταν πάλι με το ίδιο ωράριο λαμβάνοντας ημερομίσθιο 2,80 δραχμές, όταν μια οκά ψωμί στοίχιζε 0,60 λεπτά²⁴⁹. Το κράτος προσπαθούσε να ελέγξει τις αυθαιρεσίες των εμπόρων στέλνοντας επιθεωρητές εργασίας στις σταφίδαποθήκες. Εκεί οι εργασίες εκτελούνταν κυρίως από γυναίκες και παιδιά. Οι επιθεωρητές εφαρμόζοντας το νόμο εργασίας έδιωχναν τα παιδιά και μήνυαν τους εργοδότες²⁵⁰ χωρίς, ωστόσο, να αλλάζει η υφιστάμενη κατάσταση.

Οι εργάτες που εργάζονταν στα σταφιδεργοστάσια είχαν προχωρήσει από νωρίς στην οργάνωση σωματείων. Ο σύλλογος κιβωτοποιών ιδρύθηκε το 1912²⁵¹, ενώ από τις αρχές της δεκαετίας του 1920 υπήρχαν σωματεία εργατών θαλάσσης (ιδιοκτητών φορτηγίδων), εργατών παραλίας, καραγωγέων²⁵², αγωγιατών²⁵³, και φορτοεκφορτωτών²⁵⁴. Τα σωματεία αυτά ίδρυσαν το 1923 την Εργατική Ένωση

²⁴⁶ Παρατίθεται στην εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 2702/12.1.1980, στήλη Ιστορικά Σημειώματα, με τίτλο «Στις Λότζες», συντάκτης Γ.Π.Θ., ΓΑΚ Αιγίου, Ιδιωτικό Αρχείο Γεωργίου Παναγόπουλου, φάκελος ΣΤΑΦΙΔΑ.

²⁴⁷ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 36/25.8.1912.

²⁴⁸ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 36/25.8.1912.

²⁴⁹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 130/22.8.1915.

²⁵⁰ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 133/5.9.1915· 538/9.10.1932.

²⁵¹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 34/21.7.1912.

²⁵² Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 44/5.6.1922.

²⁵³ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 86/6.5.1923.

²⁵⁴ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 87/13.5.1923.

Επαγγελματικών σωματείων Αιγίου²⁵⁵. Η Ένωση μείωνε τα ημερομίσθια των μελών της για να είναι ανταγωνιστικότερα έναντι εκείνων των ελεύθερων εργατών²⁵⁶. Μαζί της προσπάθησε να έλθει σε συμφωνία ένας σύλλογος εργατριών, που είχε ιδρυθεί το 1922, για εργασία στο εσωτερικό των αποθηκών²⁵⁷. Δεν επήλθε συνεννόηση και δεν γνωρίζουμε εάν ο σύλλογος αυτός ευδοκίμησε ή ενσωματώθηκε σε κάποιο άλλο σωματείο. Πάντως είναι βέβαιο ότι το 1923 υπήρχαν τουλάχιστον δύο σωματεία εργατών σταφιδосуσκευασίας. Το σωματείο «οι Άγιοι Ανάργυροι»²⁵⁸, το οποίο αποτελείτο αμιγώς από εργάτες σταφιδосуσκευασίας και το σωματείο «Ο Άγιος Ανδρέας» από κοινού με ορισμένους φορτοεκφορτωτές²⁵⁹.

Εξαρχής όλα τα σωματεία αντιμετώπιζαν την άρνηση των σταφιδεμπόρων και σταφιδεξαγωγέων να συνεργασθούν. Οι εργάτες απαντούσαν στις αντεργατικές συμπεριφορές με διαμαρτυρίες και απεργίες²⁶⁰. Ο μόνος σταφιδοεξαγωγέας που συγκατατέθηκε να εργασθεί με εργάτες των σωματείων ήταν ο Α. Δρούλιας²⁶¹. Ο τύπος της εποχής αναφέρεται συχνά στα εργατικά ζητήματα που απασχολούσαν σταφιδεργάτες και εργοδότες. Οι επόπτες εργασίας προσπαθούσαν να διευθετήσουν τα πράγματα, όμως σπανίως επιτυγχανόταν συμφωνία²⁶². Για πρώτη φορά το 1932 η τοπική συντηρητική εφημερίδα *Έρευνα* αναφέρει ότι οι εργάτες συνειδητοποιούν πως πρέπει να οργανωθούν ταξικά²⁶³. Αρχίζουν να λαμβάνουν χώρα σοβαρά επεισόδια μεταξύ εργατών και εργοδοτών. Στις απεργίες η αστυνομία προσπαθούσε να επιβάλει την τάξη και να κάμψει τους απεργούς με πυροβολισμούς, ξυλοδαρμούς και συλλήψεις. Μερικές φορές υπήρχαν τραυματισμοί και από τις δύο πλευρές. Τα επεισόδια αποδίδονταν από τον τοπικό συντηρητικό τύπο σε «ξένους» εργάτες που προπαγάνδιζαν υπέρ του κομμουνισμού²⁶⁴. Μέσα σ' αυτό το κλίμα της τρομοκρατίας και του εκφοβισμού ιδρύθηκε στις 25 Ιουνίου 1933 το σωματείο σταφιδосуσκευαστριών Αιγίου *Η Αλληλοβοήθεια* με σκοπό την προστασία των οικονομικών και επαγγελματικών συμφερόντων των μελών του.

²⁵⁵ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 44/5.6.1922.

²⁵⁶ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 92/17.6.1923.

²⁵⁷ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 53/14.8.1922.

²⁵⁸ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 92/17.6.1923.

²⁵⁹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 87/13.2.1923.

²⁶⁰ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 56/4.9.1922· 152/14.9.1924.

²⁶¹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 56/4.9.1922.

²⁶² Βλ. ενδεικτικά εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 1/14.7.1921· 5/15.8.1921· 8/5.9.1921· 10/19.9.1921· 13/3.10.1921· 53/14.8.1922· 55/28.2.1922· 56/4.9.1922.

²⁶³ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 520/29.5.1932.

²⁶⁴ Ενδεικτικά εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 524/26.6.1932· 526/10.7.1932.

3.2. ΤΑ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ 1933-1950

Εάν σήμερον ελειτούργει εν τοιούτον σωματείον ο συρφετός αυτός των εργατών όστις δίκην χοίρων κυλιέται εντός των σταφιδαποθηκών αντί ογδόντα λεπτών και δύο δραχμών επί δεκατέσσαρας συνεχείς ώρας, θα εκυλίετο τοιουτοτρόπως εντός του λέβητος αυτού της διαφθοράς, εντός αυτών των κατέργων άτινα ονομάζονται σταφιδαποθήκαι; [...] Ουχί! Πάντα θα είχον μεταβληθή, πάντα θα προσιώνιζον μέλλον εις τον εργάτην, πάντα θα ήσαν υπέρ αυτού.

Εφημερίδα *Εργάτης*, φύλλο 28/1.9.1902

Κατά το εξεταζόμενο διάστημα 1933-1950 στο Αρχείο Σωματείου Σταφιδεργατριών (ΑΣΣ) εμφανίζονται τρία καταστατικά²⁶⁵. Το αρχικό της 2ας Ιουλίου 1933, ένα δεύτερο που ψηφίσθηκε από τη γενική συνέλευση της 8^{ης} Σεπτεμβρίου 1940 και το τρίτο που ψηφίσθηκε από τη γενική συνέλευση της 7^{ης} Αυγούστου 1949, με το οποίο τροποποιήθηκε μόνο η ονομασία του σωματείου. Στο εδάφιο που ακολουθεί θα παρουσιάσουμε το αρχικό καταστατικό του σωματείου και κατόπιν θα ασχοληθούμε με τις τροποποιήσεις του.

3.2.1. Καταστατικό του 1933

Το αρχικό καταστατικό αποτελούμενο από 25 άρθρα ψηφίσθηκε από τη γενική συνέλευση των μελών του σωματείου των σταφιδεργατριών τη 2^η Ιουλίου 1933 κατά άρθρο και στο σύνολό του. Στις 5 Ιουλίου 1933 ο σύνδεσμος σταφιδεσυσκευαστριών Αιγίου *Η Αλληλοβοήθεια* αιτήθηκε την αναγνώρισή του ως σωματείο από το Πρωτοδικείο Πατρών το οποίο δέχθηκε την αίτηση και τοιχοκόλλησε επί δεκαήμερο το καταστατικό. Κατόπιν καταχώρησε το σωματείο τούτο στο ειδικό βιβλίο των αναγνωρισμένων σωματείων αναγνωρίζοντάς το «...ως καταρτισθέν διά του καταστατικού αυτού»²⁶⁶.

Το εν λόγω καταστατικό αποτελείται από 7 κεφάλαια ή 25 άρθρα. Το Α' κεφάλαιο εμπεριέχει το πρώτο άρθρο: «*Ιδρύεται εν Αίγίω Σύνδεσμος Εργατριών σταφιδοσυσκευής, με τον τίτλον "Σύνδεσμος Σταφιδοσυσκευαστριών Αιγίου Η ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑ με έδραν το Αίγιον και με αποκλειστικόν σκοπόν την προστασία των οικονομικών και επαγγελματικών συμφερόντων αυτών και ανήκον οργανικώς εις*

²⁶⁵ ΑΣΣ, σειρά 1: Ιδρυτικό – καταστατικά, φάκελος 1 (1-9), Ιδρυτικό σωματείου. Καταστατικά σωματείου (1933-1971).

²⁶⁶ ΑΣΣ, σειρά 1: Ιδρυτικό – καταστατικά, φάκελος 1 (1-9), Ιδρυτικό σωματείου. Καταστατικά σωματείου (1933-1971), ακριβές αντίγραφο της 1507/27.9.1933 απόφασης πρωτοδικείου Πατρών.

το Εργατικόν Κέντρον Αιγίου και εις την Γενικήν Συνομοσπονδίαν Εργατών Ελλάδος». Στο άρθρο αυτό εμφανίζεται η επωνυμία του σωματείου, η οποία αποτελεί το δείκτη της δημόσιας ταυτότητάς του. Πρόκειται δηλαδή για ένα επαγγελματικό σωματείο τα μέλη του οποίου είναι αποκλειστικά γυναίκες, οι οποίες εργάζονται στην επεξεργασία της σταφίδας και ιδιαίτερα στις εργασίες που απαιτούνται για τη συσκευασία της. Επομένως εργάζονται μέσα στα σταφιδεργοστάσια. Υπάρχουν τρεις πιθανές εκδοχές για την προέλευση των μελών του σωματείου. Είτε πρόκειται για εργάτριες οι οποίες εργάζονταν ως ελεύθερες και αποφάσισαν να ενισχύσουν τη θέση τους συνδικαλιζόμενες. Είτε προέρχονται από παλαιότερο γυναικείο σύλλογο τα μέλη του οποίου εργάζονταν στο εσωτερικό των σταφίδαποθηκών²⁶⁷ και πιθανότατα είχε παύσει να δραστηριοποιείται ή υπολειτουργούσε. Είτε προέρχονταν από ένα μικτό σωματείο και αποσχίσθηκαν προκειμένου να υπερασπισθούν μόνες τα εργατικά τους συμφέροντα²⁶⁸. Το όνομα *Αλληλοβοήθεια* παραπέμπει στο με την ίδια ονομασία αντίστοιχο σωματείο των Πατρών, το οποίο δραστηριοποιείτο συνδικαλιστικά τουλάχιστον από το 1927²⁶⁹. Ο γεωγραφικός προσδιορισμός είναι απαραίτητος προφανώς για να το διακρίνει από τα αντίστοιχα σωματεία που θα δραστηριοποιούνταν στις σταφιδοφόρες περιοχές της Πελοποννήσου. Ο σκοπός της ίδρυσης είναι η προστασία των οικονομικών και επαγγελματικών συμφερόντων των μελών του σωματείου από τους εργοδότες σταφιδέμπορους. Τέλος, το σωματείο αναγνωρίζει δύο βασικές συνδικαλιστικές Αρχές, το εργατικό κέντρο Αιγίου (ΕΚΑ)²⁷⁰ και τη ΓΣΕΕ, καθώς αναφέρει ότι ανήκει οργανικά σ' αυτές.

Το Β' κεφάλαιο αποτελείται από δύο άρθρα τα οποία αναφέρονται εκτενέστερα στους σκοπούς του σωματείου και στον τρόπο με τον οποίο θα πραγματοποιηθούν. Αναφέρεται ότι το σωματείο θα φροντίζει όχι μόνο για τα

²⁶⁷ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 53/14.8.1922.

²⁶⁸ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 92/17.6.1923· εφημερίδα *Ο Νέος Ριζοσπάστης*, φύλλο 650/28.6.1933, σ.4.

²⁶⁹ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλα 263/27.9.1927, σ.1-2 και 264/28.9.1927, σ.3. Πιθανότατα η πρόεδρος του εν λόγω σωματείου να ήταν η Πολυξένη Αργύτου, η οποία συνεισέφερε, όπως θα δούμε παρακάτω, στην ίδρυση του σωματείου σταφιδεργατριών Αιγίου. Μάλιστα εκείνη την περίοδο, το 1933, το σωματείο σταφιδεργατριών Πατρών είχε αιτηθεί προς το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας να συμπεριληφθούν στο υπό ίδρυση ταμείο ασφαλίσεως σταφιδεργατών οι σταφιδεργάτριες μέλη του. Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 279/11.11.1933, σ.3· Εφημερίδα *Ο Νέος Ριζοσπάστης*, φύλλο 650/28.6.1933, σ.4.

²⁷⁰ Το εργατικό κέντρο Αιγίου (ΕΚΑ) ιδρύθηκε το 1935. Εικάζεται λοιπόν, ότι το διασωθέν καταστατικό δεν συντάχθηκε το 1933 αλλά μεταγενέστερα, τουλάχιστον το 1935, βάσει κάποιου άλλου προγενέστερου. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι το σωματείο τα δύο πρώτα χρόνια της λειτουργίας του απευθυνόταν για τα ζητήματά του στο εργατικό κέντρο Πατρών. Το πρώτο έγγραφο του σωματείου προς το εργατικό κέντρο Αιγίου έχει ημερομηνία 11.4.1935. ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, τόμοι 72-74, Πρωτόκολλα αλληλογραφίας.

οικονομικά, επαγγελματικά και νομικά ζητήματα των μελών του αλλά και για τα οικογενειακά, κοινωνικά και ηθικά, μέσω της εκπαίδευσης και της επιμόρφωσης με βραδινά επαγγελματικά μαθήματα, για τα οποία θα αποφασίζει η γενική συνέλευση. Δίνεται δηλαδή η εντύπωση ότι πρόκειται για ένα πολυσχιδές και πολύπλευρο σωματείο το οποίο ενδιαφέρεται εκτός από τα επαγγελματικά ζητήματα και για την εικόνα των μελών του προς τα έξω, για την κοινή γνώμη και την κοινωνική αποδοχή. Διαφαίνεται ότι πραγματοποιώντας τους σκοπούς του θα εξυπηρετηθούν οι ανάγκες ένταξης στην κοινωνία. Πιθανότατα να αναζητείται περισσότερο η ενσωμάτωση και η επιβεβαίωση και λιγότερο η αλληλοβοήθεια.

Το Γ' κεφάλαιο περιλαμβάνει 5 άρθρα τα οποία καθορίζουν τα ειδολογικά χαρακτηριστικά των μελών, τις εγγραφές και διαγραφές, τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των μελών. Η επιλογή των μελών μπορεί να χαρακτηριστεί από τη μια πλευρά δημοκρατική, καθώς για τις εγγραφές αποφασίζει η γενική συνέλευση του σώματος, από την άλλη όμως αυστηρή, καθώς επιτρέπεται η εγγραφή μόνον όσων είναι μονίμως σταφιδοσυσκευάστριες κατά την ίδρυση του συλλόγου. Το σωματείο επιθυμεί δηλαδή να έχει μέλη μια συγκεκριμένη ομάδα εργατριών από αυτές που απασχολούνται στη σταφίδα. Όσες δεν εξασκούν κανένα άλλο επάγγελμα τον υπόλοιπο χρόνο και όσες έχουν ήδη προϋπηρεσία και εμπειρία στη συγκεκριμένη εργασία. Το σωματείο απευθύνεται και σε συγκεκριμένη οικονομική ομάδα εφόσον τίθεται ζήτημα εγγραφής 20 δραχμών, μηνιαίας συνδρομής 5 δραχμών και οικονομικών προστίμων έως τριών ημερομισθίων σε περίπτωση τιμωρίας²⁷¹. Επομένως, απαιτείται η ύπαρξη εισοδήματος προκειμένου να εγγραφεί στο σωματείο μια εργάτρια που ασκεί ένα περιστασιακό επάγγελμα. Τα μέλη που έχουν οικονομικές εκκρεμότητες δεν έχουν δικαίωμα να λαμβάνουν το λόγο στις συνελεύσεις, ούτε να ψηφίζουν, ενώ σε περίπτωση εξάμηνης καθυστέρησης συνδρομών επέρχεται διαγραφή. Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι πρόκειται για ένα για ένα σύνδεσμο που προσπαθεί να περιχαρακωθεί και όχι για ένα «ανοικτό» σωματείο. Οι ποινές, οι οποίες επιβάλλονται από το διοικητικό συμβούλιο τοιχοκολλούνται στο γραφείο του συνδέσμου, ενώ σε περίπτωση τριών τιμωριών εντός του έτους επέρχεται διαγραφή. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει τη σημασία που δίνει το σωματείο στην πειθαρχία των μελών του η οποία ελέγχει και περιορίζει την ελευθερία τους.

²⁷¹ Όταν το ημερομίσθιο για δώδεκα και δεκατρείς ώρες εργασίας ήταν 25 δραχμές για τις ενήλικες και 10-15 δραχμές για τις ανήλικες. Εφημερίδα *Ο Νέος Ριζοσπάστης*, φύλλο 650/28.6.1933, σ.4.

Στο Δ' κεφάλαιο, που είναι και το εκτενέστερο, ορίζονται τα περί του διοικητικού συμβουλίου. Στο πρώτο από τα πέντε άρθρα (άρθρο Νο 9) ορίζεται εννεαμελές διοικητικό συμβούλιο (πρόεδρος, αντιπρόεδρος, γενική γραμματέας, ταμίας και πέντε σύμβουλοι) εκλεγόμενο κατ'έτος από τα τακτικά μέλη του σωματείου με μυστική ψηφοφορία. Εδώ τίθενται περιορισμοί για την εκλογή. Απαιτείται: α) συμπλήρωση του 21^{ου} έτους της ηλικίας, όπου αμέσως αποκλείεται από τη διοίκηση ένα σημαντικό κομμάτι των τακτικών μελών²⁷², β) να είναι προ ενός έτους μέλη του σωματείου, γ) να έχουν γνώση ανάγνωσης και γραφής, προϋπόθεση που συχνά καταστρατηγείται αν κρίνουμε από τις υπογραφές των μελών στα πρακτικά των διοικητικών συμβουλίων, δ) να έχουν εκπληρωθεί οι οικονομικές υποχρεώσεις - όταν η εργασία των μελών του είναι περιοδική και μέσα σε δύσκολες οικονομικές συγκυρίες, και ε) να μην συγγενεύουν μεταξύ τους οι υποψήφιοι, γεγονός που επίσης δεν λαμβάνεται υπόψη ορισμένες φορές.

Το διοικητικό συμβούλιο είναι το εκτελεστικό όργανο του σωματείου, καθώς είναι αρμόδιο για την εφαρμογή των άρθρων του καταστατικού, των αποφάσεων των γενικών συνελεύσεων και τη διαχείριση των οικονομικών. Συνέρχεται μια φορά την εβδομάδα τακτικά και εκτάκτως σε περιπτώσεις ανάγκης, ενώ διακινδυνεύεται η θέση των μελών που απουσιάζουν πάνω από δύο φορές. Επομένως, η συμμετοχή στο διοικητικό συμβούλιο των μελών-εργατριών προϋποθέτει τη διάθεση ελεύθερου χρόνου. Στις ψηφοφορίες κάθε μέλος διαθέτει μια ψήφο ενώ σε περίπτωση ισοψηφίας η πρόεδρος έχει διπλή ψήφο. Επίσης, η πρόεδρος εκπροσωπεί το σωματείο προς τα έξω, δίνει και αφαιρεί τον λόγο και διευθύνει τις γενικές συνελεύσεις. Επιπλέον, συγκαλεί μαζί με τη γενική γραμματέας τις γενικές συνελεύσεις και υπογράφουν από κοινού τα εξερχόμενα έγγραφα και τα εντάλματα πληρωμής. Η γενική γραμματέας συντάσσει την ετήσια έκθεση της δράσης του διοικητικού συμβουλίου και κρατεί την αλληλογραφία, το πρωτόκολλο και τα μητρώα του συνδέσμου. Η αντιπρόεδρος απλά αναπληρώνει την πρόεδρο όταν κωλύεται. Η ταμίας υποχρεούται να εισπράττει τις μηνιαίες εισφορές και τα τυχόν πρόστιμα και κάθε άλλο νόμιμο έσοδο. Να πληρώνει κατόπιν απόφασης του διοικητικού συμβουλίου και μόνο με ένταλμα πληρωμής υπογεγραμμένο από την πρόεδρο και τη γενική γραμματέα. Επίσης, δεν δύναται να κρατά ποσό άνω των χιλίων δραχμών υποχρεούμενη να καταθέτει το επιπλέον ποσό στην Εθνική Τράπεζα σε ανοικτό λογαριασμό στο όνομα του συνδέσμου. Με λίγα

²⁷² Βάσει του μητρώου των μελών του σωματείου με τη συγκεκριμένη προϋπόθεση αποκλείονταν άμεσα από την εκλογική διαδικασία περίπου το ¼ των σταφιδεργατριών.

λόγια παρουσιάζεται μια εικόνα ανισότητας μεταξύ των μελών του διοικητικού συμβουλίου με την πρόεδρο να είναι στην κορυφή της ιεραρχίας έχοντας αυξημένες αρμοδιότητες και ασκώντας εξουσία επί των υπολοίπων και με τη γενική γραμματέα να έπεται. Το γεγονός αυτό είναι έντονα έκδηλο στη ζωή του σωματείου κατά το εξεταζόμενο διάστημα. Ακόμα και η αναπλήρωση της ταμία καταστρατηγήθηκε, καθώς υπήρξαν περίοδοι που αναπληρώθηκε από την πρόεδρο ²⁷³, ενώ το καταστατικό προβλέπει ρητά την αναπλήρωσή της από τις συμβούλους. Η εικόνα θα αντιστραφεί το 1948 με την ενίσχυση της θέσης της γενικής γραμματέως.

Στο Ε' κεφάλαιο ορίζονται οι γενικές συνελεύσεις, η απαρτία, οι λήψεις αποφάσεων και οι αρχαιρεσίες. Οι γενικές συνελεύσεις ορίστηκαν τους μήνες Ιανουάριο, Φεβρουάριο, Μάιο και Αύγουστο και εκτάκτως όποτε κρίνει αναγκαίο το διοικητικό συμβούλιο. Δεν έχει διευκρινισθεί η σκοπιμότητα ορισμού των γενικών συνελεύσεων τους συγκεκριμένους μήνες. Παρενθετικά, να σημειωθεί ότι οι γενικές συνελεύσεις του σωματείου μέχρι το τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος δεν παρουσιάζουν καμία κανονικότητα. Εκλογοαπολογιστική συνέλευση δεν πραγματοποιήθηκε πριν τον πόλεμο. Μετά τον πόλεμο καθιερώθηκε να γίνεται πριν τη διεξαγωγή των αρχαιρεσιών αρχής γενομένης τον Ιούνιο του 1947. Αξιοσημείωτες είναι επίσης οι αλλαγές στην αρίθμηση των γενικών συνελεύσεων. Η αρίθμηση των πρακτικών ξεκίνησε από την αρχή τον Ιανουάριο του 1938 και τον Οκτώβριο του 1948, δηλαδή μετά το 9^ο συνέδριο της ΓΣΕΕ. Η απαρτία ορίζεται στο σύνολο των ταμειακώς εντάξει μελών του σωματείου: στο 1/3 κατά την πρώτη συνέλευση, στο 1/4 κατά την δεύτερη και στο 1/5 κατά την τρίτη. Οι αποφάσεις λαμβάνονται κατά πλειοψηφία είτε με μυστική ψηφοφορία, είτε δι ανατάσεως των χεριών, *«ουδέποτε όμως δια βοής»*, άλλος ένας κανόνας που δημιουργήθηκε για να καταπατείται. Στη γενική συνέλευση του Ιανουαρίου υποβάλλεται έκθεση λογοδοσίας της διοικητικής δράσης από τη γενική γραμματέα και της διαχειριστικής από την ταμία, την οποία συνοδεύει έκθεση της εξελεγκτικής επιτροπής. Ωστόσο, έκθεση εξελεγκτικής επιτροπής θα παρουσιασθεί για πρώτη φορά μετά τον πόλεμο. Μετά τις λογοδοσίες εκλέγεται τριμελής εφορευτική επιτροπή και διεξάγονται οι αρχαιρεσίες για την ανάδειξη νέας διοίκησης.

²⁷³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 137/23.5.1945 & 216/31.8.1949.

Το ΣΤ' κεφάλαιο αποτελείται μόνο από το άρθρο 19 σύμφωνα με το οποίο η λήψη απόφασης για κήρυξη απεργίας ανατίθεται στη γενική συνέλευση. Εάν η γενική συνέλευση δεν έχει απαρτία συγκαλείται νέα εντός 24ώρου. Εάν και πάλι δεν υπάρχει απαρτία και εν τω μεταξύ έχει κηρυχθεί απεργία από ανώτερο συνδικαλιστικό όργανο η διοίκηση του συνδέσμου δεν μπορεί, εφόσον διαρκεί η απεργία, να προβεί σε οποιαδήποτε ενέργεια εν ονόματί της, εκτός από το να συγκαλέσει νέα συνέλευση και να εκπροσωπήσει το σύνδεσμο ενώπιον των διοικητικών αρχών.

Το τελευταίο κεφάλαιο αποτελείται από τέσσερα άρθρα. Το πρώτο αναφέρεται στους πόρους του σωματείου. Οι τακτικοί πόροι αποτελούνται από το δικαίωμα της εγγραφής, τις μηνιαίες συνδρομές των μελών του, καθώς και από κάθε άλλο νόμιμο έσοδο. Έκτακτοι πόροι είναι τα πρόστιμα που επιβάλλονται στα μέλη του, τα τυχόν κέρδη από πωλήσεις λαχείων, οι τόκοι κεφαλαίων, οι δωρεές και άλλα. Το δεύτερο και το τρίτο άρθρο καθορίζουν την ταυτότητα και την εικόνα του σωματείου προς τα έξω με την καθιέρωση σφραγίδας, λαβάρου και εορτής, ενώ ορίζουν και το διαχειριστικό έτος που αρχίζει την 1^η Ιανουαρίου και λήγει την 31^η Δεκεμβρίου. Το τέταρτο άρθρο του κεφαλαίου αναφέρει ότι το σωματείο δεν διαλύεται εφόσον υπάρχουν τουλάχιστον επτά τακτικά μέλη. Το προτελευταίο άρθρο του καταστατικού, το οποίο δεν τροποποιείται, αναφέρει ότι το καταστατικό δύναται να τροποποιηθεί κατόπιν προτάσεως είτε του διοικητικού συμβουλίου, είτε του 1/20 των ταμειακώς εν τάξει μελών, ενώ το τελευταίο άρθρο ορίζει ότι για οτιδήποτε δεν έχει προβλέψει το παρόν καταστατικό αποφαινεται η γενική συνέλευση.

3.2.2. Καταστατικό του 1940

Το 1938, όταν ανασυστήθηκε το σωματείο²⁷⁴, το οποίο είχε περιπέσει σε λανθάνουσα κατάσταση από το 1935, η νέα διοίκηση αποδέχθηκε το αρχικό καταστατικό και πιθανόν γι' αυτό να απουσιάζει από το αρχείο η έγκριση της γενικής συνέλευσης. Το

²⁷⁴ Ταυτόχρονα με το σωματείο των σταφιδεργατριών ανασυστήθηκε και το εργατικό κέντρο Αιγίου που είχε διακόψει τη λειτουργία του την ίδια χρονιά της ίδρυσής του, δηλαδή το 1935. ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 12-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 9/27.11.1938. Η διοικούσα επιτροπή του ανασυσταθέντος εργατικού κέντρου αποτελείτο από τους: Ι. Καραγεωργόπουλο ως πρόεδρο, Θ. Παπαδόπουλο ως αντιπρόεδρο, Π. Ευθυμίου και Μ. Αργυριάδη ως γενικούς γραμματείς, Α. Ξηρογιάννη ως ταμία, Θ. Φιλιππακόπουλο ως έφορο και Γ. Στεφανάτο ως σύμβουλο. Στις εκλογές που διενεργήθηκαν τον Ιούλιο του 1938 πρόεδρος αναδείχθηκε ο Π. Ευθυμίου, ο οποίος παρέμεινε στη θέση αυτή έως το τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος με μια μικρή παύση την περίοδο 1946-1947. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους το ΕΚΑ μετονομάστηκε σε Εθνικό Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο Αιγίου. Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 820/3.4.1938, 836/24.7.1938 και 846/9.10.1938.

1940 και μέσα στα πλαίσια της «φιλεργατικής» και «φιλαγροτικής» πολιτικής που εφαρμόστηκε από το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, η γενική συνέλευση του σωματείου προέβη στην αλλαγή του καταστατικού. Εικάζεται όμως ότι το καταστατικό αυτό δεν πρόλαβε να αναγνωρισθεί από το Πρωτοδικείο Πατρών, καθώς η γενική συνέλευση του σωματείου το ψήφισε στις 8 Σεπτεμβρίου 1940 και από τις 28 Οκτωβρίου η χώρα ήταν σε εμπόλεμη κατάσταση. Στο αρχείο του σωματείου δεν υπάρχει η σχετική απόφαση του Πρωτοδικείου και εάν κρίνουμε από την προγενέστερη (1933) και τις μεταγενέστερες (1949, 1955) αποφάσεις του Πρωτοδικείου Πατρών χρειαζόταν πλέον του διμήνου από την ημερομηνία της γενικής συνέλευσης προκειμένου να ληφθεί η σχετική έγκριση. Ωστόσο, το εν λόγω καταστατικό, όπως φαίνεται από τα πρακτικά του διοικητικού συμβουλίου και των γενικών συνελεύσεων, εφαρμόστηκε, αν όχι στο σύνολό του, τουλάχιστον ορισμένα άρθρα του²⁷⁵. Μάλιστα την περίοδο της κατοχής μεταφράστηκε υποχρεωτικά στη γερμανική γλώσσα και τα έξοδα της μετάφρασης πλήρωσε το σωματείο με χρήματα που ανέλαβε από το λογαριασμό του στην Εθνική Τράπεζα, καθώς το ταμείο ήταν κενό²⁷⁶.

Το δεύτερο καταστατικό αποτελείται από 28 άρθρα. Εξ αυτών ορισμένα είναι νέα και ένα παλαιό έχει καταργηθεί. Σκοπός του σωματείου είναι τώρα η συνένωση όλων των εργατριών του Αιγίου που εργάζονται στη συσκευασία της σταφίδας σε μια ενιαία οργάνωση για την προστασία και προαγωγή των οικονομικών και επαγγελματικών τους συμφερόντων. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί μέσα από μια πληθώρα επιδιώξεων. Την καλλιέργεια της επαγγελματικής συνείδησης στα μέλη του σωματείου και της κατάδειξης των πλεονεκτημάτων της επαγγελματικής οργάνωσης του κλάδου τους. Της ανύψωσης του πνευματικού επιπέδου των μελών εκτός των άλλων και με τη διάδοση του ημερήσιου και περιοδικού τύπου είτε εκδιδόμενου είτε υποστηριζόμενου από την Εθνική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (ΕΣΕΕ)²⁷⁷.

²⁷⁵ Για παράδειγμα το 1942 η πρόεδρος Βασιλική Ράμμου εκλέχθηκε από τη γενική συνέλευση βάσει του δεύτερου καταστατικού. ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 20/2.8.1942.

²⁷⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 108/20.9.1943.

²⁷⁷ Ο υπουργός Εργασίας της κυβέρνησης Μεταξά Αριστείδης Δημητράτος, τέως κομμουνιστής και αργότερα ρεφορμιστής (ο όρος ρεφορμιστής ήταν στην Ελλάδα η συνηθισμένη ονομασία των πιο συντηρητικών συνδικαλιστών), επέβαλε να εκλεγεί γενικός γραμματέας της ΓΣΕΕ, την οποία μετονόμασε σε ΕΣΕΕ (Εθνική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος). Ο Άγγελος Αυγουστίδης σημειώνει ότι η ονομασία αυτή δεν έγινε ποτέ αποδεκτή από τους Έλληνες. Βλ. Άγγελος Αυγουστίδης, *Το Ελληνικό Συνδικαλιστικό κίνημα κατά τη δεκαετία του '40 και τα περιθώρια της πολιτικής*, εκδόσεις

Δίνεται βάση στην υποχρέωση υπογραφής συλλογικών συμβάσεων και την παρακολούθηση της πιστής εφαρμογής τους. Επιπλέον, απαραίτητος όρος είναι η αποδοχή και εφαρμογή των αποφάσεων πλήθους οργάνων και φορέων: της Τοπικής Ενώσεως Επαγγελματικών Σωματείων, της Εθνικής Ομοιοεπαγγελματικής Συνδιάσκεψης, των Γενικών Εθνικών Συμβουλίων, των Εθνικών Συνεδρίων και της ΕΣΕΕ. Ξεχωριστό άρθρο αποτελεί η καθοδήγηση των σταφιδεργατριών από την ενιαία τοπική οργάνωση των Επαγγελματικών Σωματείων των Μισθωτών. Τέλος, το σωματείο υπάγεται στην τοπική ένωση των Επαγγελματικών Σωματείων της περιφέρειας και αποτελεί τμήμα του Εθνικού Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου Αιγίου διατηρώντας την οικονομική και διοικητική του αυτονομία. Για το συντονισμό και την κοινή δράση του σωματείου με την ΕΣΕΕ και το ΕΕΚ Αιγίου εκπρόσωποί τους θα παρίστανται στις γενικές συνελεύσεις δίνοντας οδηγίες και κατευθύνσεις. Το σωματείο έχει οικονομικές υποχρεώσεις προς τα όργανα αυτά και δεσμεύεται να υποβάλει στη διοίκηση του Εθνικού Εργατικού Κέντρου κάθε τρίμηνο έκθεση δράσης και διαχείρισης. Παράλληλα, μπορεί να λαμβάνει μέρος στη διοίκηση του ΕΕΚ Αιγίου, να ασκεί έλεγχο στη διοίκησή του και να παρίσταται στις γενικές συνελεύσεις του με τη συμμετοχή ορισμένων μελών του. Επιπλέον, εκπροσωπείται στην ΕΣΕΕ, στην Ομοιοεπαγγελματική Συνδιάσκεψη και στα Εθνικά Συνέδρια. Με λίγα λόγια οι έλεγχοι και η καθοδήγηση που ασκούνται στο σωματείο από τα διοικητικά και επαγγελματικά κρατικά όργανα γίνονται ασφυκτικοί. Η ελευθερία του σωματείου και των μελών του περιορίζεται. Οι σκοποί του σωματείου εξειδικεύονται καθώς αφορούν πλέον αμιγώς επαγγελματικές επιδιώξεις.

Με το νέο καταστατικό η βάση του σωματείου διευρύνεται καθώς μέλος μπορεί να γίνει πλέον κάθε εργάτρια που ασκεί τακτικά το επάγγελμα της σταφιδосуσκευάστριας και έχει ως τόπο κατοικίας είτε το Αίγιο, είτε τα περίχωρα Αγ. Αθανάσιο, Κουλούρα, Ροδοδάφνη και Τέμενη. Η έγκριση για την εγγραφή των νέων μελών δίνεται τώρα από το διοικητικό συμβούλιο, το οποίο είναι υπεύθυνο και για την επιβολή των ποινών και τις διαγραφές. Η διάταξη αυτή προφανώς θα ευνοεί την ύπαρξη δικτύων και τις πελατειακές σχέσεις του διοικητικού συμβουλίου με τα μέλη του σωματείου. Η θέση ενισχύεται εξαιτίας και του περιορισμού των μελών του διοικητικού συμβουλίου από εννέα σε επτά. Εκλέγονται κατ' έτος με μυστική ψηφοφορία από τα ταμειακώς εντάξει τακτικά μέλη που έχουν συμπληρώσει ένα έτος

Καστανιώτη, Αθήνα 1999, σ.64, 69-70. Το γεγονός αυτό είναι εμφανές μέσα από το αρχείο του σωματείου των σταφιδεργατριών, όπου ελάχιστες φορές χρησιμοποιείται η ονομασία ΕΣΕΕ.

στο σωματείο και έχουν την ηλικία των 18 ετών. Μια σημαντική αλλαγή είναι η εκλογή της προέδρου απευθείας από τη γενική συνέλευση και πριν τη διεξαγωγή των αρχαιρεσιών. Ο ρόλος της εξακολουθεί να είναι ενισχυμένος καθώς εκτός των υποχρεώσεων που είδαμε στο προηγούμενο καταστατικό τώρα εκπροσωπεί το σωματείο στη σύναψη των συλλογικών συμβάσεων εργασίας του επαγγέλματος. Οι ρόλοι των υπολοίπων μελών του προεδρείου δεν αλλάζουν, ούτε οι συνεδριάσεις, ούτε τα καθήκοντα του διοικητικού συμβουλίου.

Αυξάνονται όμως τα καθήκοντα των γενικών συνελεύσεων, οι οποίες ορίστηκε να συγκαλούνται ανά τρίμηνο κατά τους μήνες Ιανουάριο, Απρίλιο, Ιούλιο και Οκτώβριο. Εκτός των ζητημάτων εμπιστοσύνης προς της διοίκηση, της έγκριση της λογοδοσίας και εν γένει προσωπικά θέματα, αποφασίζει για την σύναψη των συλλογικών συμβάσεων εργασίας και για τις ημεραργίες²⁷⁸ των μελών που ασχολούνται με υποθέσεις του σωματείου. Τις γενικές συνελεύσεις – το κυρίαρχο σώμα του σωματείου, όπως αποκαλείται σ' αυτό το καταστατικό- δεν απασχολεί πλέον η κήρυξη απεργίας, καθώς το σχετικό άρθρο έχει απαλειφθεί από το νέο καταστατικό, ως απόρροια της μεταξικής πολιτικής.

Οι πόροι του σωματείου εξακολουθούν να παραμένουν οι ίδιοι, η αυξομείωση όμως των δικαιωμάτων εγγραφής και των μηνιαίων εισφορών καθορίζονται από τη γενική συνέλευση με πρόταση του διοικητικού συμβουλίου. Ένα νέο άρθρο καθορίζει την αμοιβή των μελών του διοικητικού συμβουλίου. με την παροχή μηνιαίας αποζημίωσης, η οποία δεν θα ξεπερνά το σύνολο των εκ της εργασίας μηνιαίων αποδοχών. Η ιδιαίτερη εορτή του σωματείου ορίστηκε την ημέρα της εορτής των Αγίων Αποστόλων -αλλά ποτέ δεν εφαρμόστηκε. Μετά τον πόλεμο ορίστηκε η 25^η Ιουλίου, εορτή της Αγίας Άννας και εορταζόταν στην εκκλησία του συνοικισμού Τέμενη²⁷⁹. Το άρθρο περί διάλυσης του σωματείου δεν τροποποιήθηκε. Προστέθηκε όμως ένα νέο που προβλέπει την μεταβίβαση της περιουσίας του σε περίπτωση διάλυσης στο ΕΕΚ Αιγίου αρχικά, και σε περίπτωση διάλυσης και του δεύτερου στην ΕΣΕΕ.

Αν κρίνουμε από τα αποτελέσματα των αρχαιρεσιών του σωματείου το δεύτερο καταστατικό εφαρμόστηκε τουλάχιστον μέχρι το Μάιο του 1945, εφόσον τον

²⁷⁸ Ως ημεραργία οριζόταν η ημέρα κατά την οποία η εργάτρια δεν εργαζόταν σε σταφιδεργοστάσιο αλλά πρόσφερε εργασία στο σωματείο έναντι αμοιβής ενός ημερομισθίου, συνήθως της ειδικότητάς της.

²⁷⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 160/3.7.1947

Ιούνιο του 1945 το προεδρείο που εκλέχθηκε ήταν και πάλι εννεαμελές. Τα επόμενα έτη και μέχρι το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου η μοναδική αλλαγή που έγινε στο αρχικό καταστατικό ήταν η τροποποίηση του άρθρου 1 με τη συμπλήρωση της ονομασίας του σωματείου. Το Πρωτοδικείο Πατρών, αφού έλαβε υπόψη το δια της υπ αριθμ. 1507/1933 απόφασης του Πρωτοδικείου καταστατικό του σωματείου και την Νο 9/7.8.1949 πράξη της γενικής συνέλευσης, αναγνώρισε με την απόφασή του Νο 609/8.9.1949 την ονομασία του σωματείου ως: «Σύλλογο Σταφιδοσυσκευαστριών, Σταφυλοσυσκευαστριών και Εργατριών Κοπής Νωπών Καρπών και Σταφυλών Αιγίου *Η Αλληλοβοήθεια*»²⁸⁰.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ένα καταστατικό του 1933 εξακολουθεί να καλύπτει ένα επαγγελματικό σωματείο μια εικοσαετία αργότερα. Μετά από μια δικτατορία, ένα παγκόσμιο πόλεμο, μια κατοχή και έναν εμφύλιο, η μοναδική ουσιαστική αλλαγή στο ιδρυτικό καταστατικό του σωματείου θα αφορά το άρθρο 9 και αποφασίσθηκε από τη γενική συνέλευση του σωματείου το Νοέμβριο του 1955. Το Πρωτοδικείο Πατρών με τη Νο 69/5.3.1956 απόφασή του θα εγκρίνει την τροποποίηση ώστε οι αρχαιρεσίες για την ανάδειξη του διοικητικού συμβουλίου να γίνονται πλέον ανά διετία και όχι κατ' έτος²⁸¹.

²⁸⁰ ΑΣΣ, σειρά 1: Ιδρυτικό – καταστατικά, φάκελος 1 (1-9), Ιδρυτικό σωματείου. Καταστατικά σωματείου (1933-1971), ακριβές αντίγραφο της 609/1949 απόφασης του Πρωτοδικείου Πατρών.

²⁸¹ ΑΣΣ, σειρά 1 : Ιδρυτικό – καταστατικά, φάκελος 1 (1-9), Ιδρυτικό σωματείου. Καταστατικά σωματείου (1933-1971), ακριβές αντίγραφο της 69/5.3.1956 απόφασης του Πρωτοδικείου Πατρών.

3.3. ΟΙ ΔΙΟΙΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ 1933-1950

Ο κ. Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Γεωργίας διά διαταγής του προς άπαντα τα νομικά πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και τας υπηρεσίας του Υπουργείου, γνωρίζει ότι δια το εργατικό προσωπικό, το οποίον αμείβεται δι' ημερομισθίου, δεν απαιτείται πιστοποιητικόν κοινωνικών φρονημάτων. Απεναντίας, διά τους τακτικούς εργάτας, καθώς και διά τους επί συμβάσει απαιτείται η προσαγωγή πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων, πρό πάσης προσλήψεώς των.

Εφημερίδα Φιλολογική Φωνή, φύλλο 27/25.6.1939

Στο παρόν εδάφιο θα παρουσιάσουμε τα διοικητικά συμβούλια τα οποία διοίκησαν το σωματείο σταφιδεργατριών από την ίδρυσή του το 1933 έως το 1950. Σύμφωνα με το αρχικό καταστατικό του σωματείου, οι αρχαιρεσίες θα διεξάγονταν κάθε έτος, θα ήταν μυστικές και η διοίκηση έπρεπε να αποτελείται από εννεαμελές συμβούλιο: πρόεδρο, αντιπρόεδρο, γενικό γραμματέα, ταμία και πέντε συμβούλους.

3.3.1. 1933-1934

Σύμφωνα με την 1507/1933 απόφαση του Πρωτοδικείου Πατρών οι εννέα γυναίκες οι οποίες φέρονται ως ιδρύτριες του συνδέσμου σταφιδοσυσκευαστριών Αιγίου ήταν οι εργάτριες σταφιδοσυσκευασίας : Τζίκα Αργυρώ, Κυριάκου Ελισσάβετ, Κουλεμάνη Ελένη, Δημητριάδου Ασημένια, Σέτα Βικτωρία, Οικονομίδου Ευφροσύνη, Παναγιώτου Ελένη, Σουτοπούλου Όλγα και Μαυρουδή Άννα²⁸². Εξ αυτών οι δύο τελευταίες εμφανίζονται στο διασωσμένο μητρώο του σωματείου εγγεγραμμένες από το 1933 και κατά πάσα πιθανότητα είναι προσφυγικής καταγωγής εφόσον ο τόπος κατοικίας τους είναι ο συνοικισμός Τέμενη²⁸³. Στις 25 Ιουνίου 1933 οι εννέα εργάτριες, με την παραπάνω ιδρυτική απόφαση, εξέλεξαν τριμελή προσωρινή επιτροπή αποτελούμενη από τις εργάτριες Βασιλειάδου Μαρία, Αγγελοπούλου Αικατερίνη και Βαμβακά Σμαρώ, στις οποίες δόθηκε η εντολή να συντάξουν το

²⁸² ΑΣΣ, σειρά 1 : Ιδρυτικό – καταστατικά, φάκελος 1 (1-9), Ιδρυτικό σωματείου. Καταστατικά σωματείου (1933-1971).

²⁸³ ΑΣΣ, σειρά 2, τόμοι 3-13, Μητρώα μελών.

καταστατικό και να καλέσουν την πρώτη γενική συνέλευση για την ψήφιση του καταστατικού και τη διενέργεια αρχαιρεσιών²⁸⁴.

Ωστόσο, την επόμενη ημέρα, στις 26 Ιουνίου 1933 πραγματοποιήθηκε συγκέντρωση τριακοσίων περίπου σταφιδεργατριών, οι οποίες διαμαρτύρονταν για τα χαμηλά ημερομίσθια και τις άθλιες συνθήκες εργασίας. Η εργοδοσία έστειλε την αστυνομία και ακολούθησαν συλλήψεις εργατριών²⁸⁵. Στις 2 Ιουλίου 1933 η προσωρινή επιτροπή έφερε στη γενική συνέλευση των μελών του σωματείου το καταστατικό, το οποίο έγινε αποδεκτό²⁸⁶. Στο πρώτο διοικητικό συμβούλιο του σωματείου που συνήλθε στις 10 Ιουλίου 1933 κατόπιν προσκλήσεως της προέδρου Βασιλειάδου Μαρίας αναπτύχθηκαν οι σκοποί της ίδρυσης του σωματείου²⁸⁷. Παρόλο που αναφέρεται ότι το διοικητικό συμβούλιο βρίσκεται σε απαρτία, το πρακτικό υπογράφουν, εκτός από την πρόεδρο και τη γενική γραμματέα Β. Τρύφωνος, μόνο ένα μέλος η Σπυριδούλα Μάζη²⁸⁸. Δεν γνωρίζουμε εάν ακολούθησαν γενικές συνελεύσεις καθώς λείπουν τα πρώτα δέκα πρακτικά γενικών συνελεύσεων από το διασωσμένο αρχείο του σωματείου.

Πάντως, πριν προλάβει το σωματείο να διενεργήσει αρχαιρεσίες εμπλέκεται στη διεξαγωγή απεργιακού αγώνα εξ αιτίας της μη ικανοποίησης των αιτημάτων του από τον σύλλογο σταφιδοεξαγωγέων Αιγίου²⁸⁹. Στη διάρκεια της συνάντησης των εκπροσώπων της πολιτείας και του εργατικού κέντρου Πατρών για τη διερεύνηση καταγγελιών υπερβασίας των σταφιδοεξαγωγέων σε βάρος των εργατών και των εργατριών της σταφίδας σημειώθηκαν σοβαρά επεισόδια²⁹⁰. Την περίοδο αυτή ο εργατικός κόσμος των Πατρών είναι διαιρεμένος με την ύπαρξη δύο εργατικών κέντρων. Το ένα υπάγεται και πειθαρχεί στην Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος και το άλλο ακολουθεί τα Ανεξάρτητα Εργατικά Συνδικάτα²⁹¹. Δεν

²⁸⁴ ΑΣΣ, σειρά 1 : Ιδρυτικό – καταστατικά, φάκελος 1 (1-9), Ιδρυτικό σωματείου. Καταστατικά σωματείου (1933-1971).

²⁸⁵ Εφημερίδα *Ο Νέος Ριζοσπάστης*, φύλλο 650/28.6.1933, σ.4. Βλ. εκτενέστερη περιγραφή των γεγονότων στο 4^ο κεφάλαιο, εδάφιο 4.1.

²⁸⁶ ΑΣΣ, σειρά 1 : Ιδρυτικό – καταστατικά, φάκελος 1 (1-9), Ιδρυτικό σωματείου. Καταστατικά σωματείου (1933-1971).

²⁸⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 1/10.7.1933.

²⁸⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 1/10.7.1933.

²⁸⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 4/13.9.1933.

²⁹⁰ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 253/15.9.1933, σ.1 · Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 585/17.9.1933. Βλ. εκτενέστερη περιγραφή των γεγονότων στο 4^ο κεφάλαιο, εδάφιο 4.1.

²⁹¹ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 279/11.10.1933, σ.1. Στο 4^ο συνέδριο της ΓΣΕΕ το 1928 επήλθε οριστική ρήξη ανάμεσα σε κομμουνιστές και ρεφορμιστές/σοσιαλιστές. Τον Φεβρουάριο του

γνωρίζουμε αν αυτή η διαίρεση καθόρισε την πορεία του σωματείου σταφιδεργατριών Αιγίου, το πιθανότερο όμως είναι ότι θα την επηρέασε εφόσον με έγγραφό του δήλωσε ότι προσχωρεί στη δύναμη του εργατικού κέντρου Πατρών της Γενικής Συνομοσπονδίας²⁹². Ταυτόχρονα στο ίδιο κέντρο προσχώρησε και το σωματείο σταφιδοσυσκευαστών Αιγίου²⁹³.

Τα προβλήματα φαίνεται ότι υπήρχαν ακόμα το Νοέμβριο του ίδιου έτους (1933) εφόσον η διοίκηση του εργατικού κέντρου Πατρών θα παρουσιαζόταν στο νομάρχη για να συζητήσει ιδιαίτερα το ζήτημα της απομάκρυνσης των ξένων εργατριών από τα εργοστάσια του Αιγίου, οι οποίες προσέφεραν εργασία με εξευτελιστικά ημερομίσθια²⁹⁴. Το πρόβλημα δεν επιλύθηκε και το Δεκέμβριο του 1933 δημοσιεύεται στην εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών* επιστολή του συλλόγου σταφιδοεξαγωγέων Αιγίου με θέμα το ποσοστό απασχόλησης των συνδικαλισμένων και μη εργατριών του Αιγίου στα σταφιδεργοστάσια²⁹⁵. Στην επιστολή αυτή οι προτάσεις του συλλόγου ήταν αρνητικές για τις συνδικαλισμένες εργάτριες²⁹⁶. Στη συνέχεια, είτε εξαιτίας της πίεσης των σταφιδοεξαγωγέων, είτε γενικότερων πιέσεων και εκβιασμών από την πολιτεία, οι οποίες συνέπιπταν με τη λήξη των σταφιδικών εργασιών, το σωματείο σταφιδεργατριών περιέπεσε σε αδράνεια και λανθάνουσα κατάσταση.

3.3.2. 1934-1935

Το καλοκαίρι του επόμενου έτους (Ιούλιος 1934) γίνονται προσπάθειες επαναλειτουργίας του σωματείου, όπως αποδεικνύεται από το σχετικό πρακτικό, το οποίο υπογράφει τώρα ως πρόεδρος η Μαρία Ηλιάδου και ως γενική γραμματέας η

1929 οι κομμουνιστές ίδρυσαν την «Ενωτική ΓΣΕΕ» ή ΕΓΣΕΕ, η οποία κηρύχθηκε εκτός νόμου το 1930 αλλά εξακολουθούσε να δρα και να ελέγχει μεγάλο αριθμό σωματείων. Την ίδια χρονιά μερικές σοσιαλιστικές συνδικαλιστικές οργανώσεις εγκατέλειψαν την ΓΣΕΕ και ίδρυσαν δική τους συνομοσπονδία, τα Ανεξάρτητα Εργατικά Συνδικάτα (ΑΣΕ). Έτσι, από το τέλος του 1930 το συνδικαλιστικό κίνημα της χώρας ήταν τριχοτομημένο. Το Σεπτέμβριο του 1934 οι τρεις συνομοσπονδίες αποφάσισαν να συνεργασθούν στενότερα και να ενωθούν στη διάρκεια του 8^{ου} συνεδρίου της ΓΣΕΕ, το οποίο θα διεξαγόταν το 1936. Βλ. Αυγουστήδης, *ό.π.*, σ. 65-68. Από το 1930 που η ΓΣΕΕ είχε διασπασθεί το εργατικό κέντρο Πατρών είχε διαιρεθεί και το ένα τμήμα του είχε ακολουθήσει τα ΑΕΣ, ενώ το άλλο την ΓΣΕΕ. Βλ. ΓΣΕΕ, Σελίδες Μνήμης, όπως βρίσκεται στο δικτυακό τόπο : http://www.gsee.gr/left_menu/files/left_m_p2.php?p_id=18&men_pos=3.

²⁹² Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 279/11.10.1933, σ. 3.

²⁹³ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 279/11.10.1933, σ. 3.

²⁹⁴ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 312/13.11.1933, σ.1-2.

²⁹⁵ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 331/3.12.1933, σ.1-2.

²⁹⁶ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 331/3.12.1933, σ.1-2. Βλ. εκτενέστερη περιγραφή των θέσεων της επιστολής στο 4^ο κεφάλαιο, εδάφιο 4.1.

Ελένη Διαμάντη²⁹⁷. Ακολούθησαν όμως τα αιματηρά γεγονότα του Αυγούστου του 1934²⁹⁸ και έτσι οι πρώτες αρχαιρεσίες του σωματείου των σταφιδεργατριών έγιναν την 1^η Οκτωβρίου του ίδιου έτους²⁹⁹. Την εφορευτική επιτροπή αποτελούσαν οι : Ευγενία Στρίγγου, Παγώνα Πέρσου, Αφεντώ Αλεξίου και Θεοδώρα Νικολάου³⁰⁰. Ψήφισαν 294 εργάτριες εκ των 500 μελών και η πλειοψηφούσα σύμβουλος Μαρία Ηλιάδου έλαβε 285 ψήφους³⁰¹. Το διοικητικό συμβούλιο, σύμφωνα με δημοσίευμα της τοπικής εφημερίδας *Αγροτικόν Βήμα*, διαμορφώθηκε ως εξής³⁰²:

1. Μαρία	Ηλιάδου	Πρόεδρος
2. Ανδριάννα	Γαρδικιώτη ³⁰³	Αντιπρόεδρος
3. Βασιλική	Τρύφωνος	Γενική Γραμματέας
4. Μελέτω	Παντελοπούλου	Ταμίας
5. Ντίνα	Μπαλάση	Σύμβουλος
6. Παναγιώτα	Πέρσου	»
7. Μαρία	Χατζή	»
8. Καίτη	Βρυσανάκη	»
9. Ελένη	Κωνσταντίνου	»

Να σημειωθεί ότι τρεις ημέρες μετά τις αρχαιρεσίες, στις 4 Οκτωβρίου 1934, αποστάλθηκαν από μέλη του σωματείου σε συλλόγους και ανώτερες Αρχές έξι έγγραφα, τα οποία γνωστοποιούσαν το παράνομο των αρχαιρεσιών, ζητούσαν να μην

²⁹⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 7/8.7.1934.

²⁹⁸ Βλ. την περιγραφή των γεγονότων στο 4^ο κεφάλαιο, εδάφιο 4.1.

²⁹⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 10/1.10.1934.

³⁰⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 10/1.10.1934.

³⁰¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 10/1.10.1934.

³⁰² Εφημερίδα *Αγροτικόν Βήμα*, φύλλο 6/10.11.1934.

³⁰³ Πιθανότατα η Ανδριάννα Γαρδικιώτη να είχε οικογενειακή σχέση με τον εργάτη Γ. Γαρδικιώτη, ενεργό μέλος του σωματείου εργατών γης. Τον Ιούνιο του 1932 περίπου εκατόν πενήντα άνεργοι χειρώνακτες της πόλης δημιούργησαν σωματείο με την επωνυμία «Ένωσις Εργατών Γής», όπου στην προσωρινή διοικούσα επιτροπή εξελέγησαν οι: Ν. Ασπιώτης, Β. Αμαράντιος, Ν. Τζιώτης και Γ. Γαρδικιώτης. Ο τελευταίος, κατά τη συγκέντρωση του συλλόγου, ανέγνωσε το καταστατικό και ανέπτυξε τους σκοπούς και τον τρόπο λειτουργίας του σωματείου. Η εκλεγμένη επιτροπή παρουσιάστηκε στον δήμαρχο Π. Πολυχρονιάδη ζητώντας να φροντίσει για την πρόσληψή τους στα εκτελούμενα δημοτικά έργα της πόλης, για την αύξηση του ημερομισθίου τους, την εφαρμογή της 8ωρης εργασίας και για την σύσταση συσσιτίων για τη διατροφή των άνεργων εργατών. Καθώς τα ζητήματα αυτά δεν διευθετήθηκαν το σωματείο κατήλθε σε απεργία κατά την οποία σημειώθηκαν επεισόδια και συμπλοκές με τους χωροφύλακες. Ένας χωροφύλακας τραυματίστηκε από ρίψη λίθου και δύο απεργοί τραυματίστηκαν ελαφρά. Η εργατική διαδήλωση διαλύθηκε με τη σύλληψη των πρωταίτιων: Ν. Ασπιώτη, Ν. Τζατζά, Γ. Μίχο, Ν. Μπαλάσκα. Ηλ. Πήττα, Ν. Καράμπαλη και Ανδρ. Πολίτη, οι οποίοι οδηγήθηκαν στον εισαγγελέα Πατρών. Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 521/5.6.1932, 524/26.6.1932.

αναγνωρισθεί η εκλεγείσα πρόεδρος και αιτούνταν την παρέμβασή τους³⁰⁴. Καθώς τα έγγραφα αυτά δεν έχουν διασωθεί δεν κατέσται δυνατόν να εξακριβωθεί από ποιά μέλη του σωματείου υπογράφονταν. Ωστόσο, η αντιπρόεδρος Α. Γαρδικιώτη φαίνεται ότι είχε ανταγωνιστική σχέση με την πρόεδρο και αναφέρεται ότι την διέβαλε στις υπόλοιπες εργάτριες³⁰⁵. Μαζί με την Ντίνα Μπαλάση έθεταν προς συζήτηση κοινωνικά και ευρύτερα πολιτικά ζητήματα. Μάλιστα στη διάρκεια της πρώτης γενικής συνέλευσης του Αυγούστου του 1935 η πρόεδρος Μαρία Ηλιάδου ανέφερε ότι «...αυτές οι δύο εκάνανε επαναστατικά θέματα και με άγρια ήθη και διέγειραν πολλές Συναδέλφισες να κάνουν αντισύνδεσμον να μας διαλύσουν κατά κράτος αυτόν τον σκοπόν ήχαν ή δύο προδότρες και διαυτώ το ζήτημα πού έκαναν και με τον Κύριον Στεφανόπουλον³⁰⁶ κριφή Σύσκεψη και επειδή τους κάναμε την παρατίριση διατή να πάνε με έναν κουμουνιστή να κάνουν κρυφή σύσκεψη μας εκίριζαν τον πόλεμον...» και ομόφωνα η συνέλευση τις διέγραψε από το σωματείο³⁰⁷. Στην επόμενη συνέλευση του Αυγούστου παρουσιάστηκε εκ νέου η Γαρδικιώτη δημιουργώντας αναστάτωση και τότε τα μέλη της συνέλευσης «ομόφρονες όλαις μαζί την εφώναζαν έξω Προδότρια θέλει να μας διαλίσεται να πεινάσουμε» και κάλεσαν την αστυνομία προκειμένου να τη διώξει από το γραφείο του σωματείου³⁰⁸.

³⁰⁴ Τα έξι εξερχόμενα έγγραφα του σωματείου, όπως φαίνεται στο πρωτόκολλο αλληλογραφίας του, απευθύνονταν προς: Νο 44/Επιθεώρηση Εργασίας Πατρών, Νο 45/Εξαγωγικό Σύλλογο Αιγίου, Νο 46/Εργατικό Κέντρο Πατρών, Νο 47/Σύλλογο Σταφιδοσυσκευαστών Αιγίου, Νο 48/Σύλλογο Εργατών Λιμένος Αιγίου, Νο 49/ΓΣΕΕ. ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, τόμοι 72-74, Πρωτόκολλα αλληλογραφίας.

³⁰⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 13/...2.1935.

³⁰⁶ Πιθανότατα αναφέρονται σε ένα από τα δύο άτομα με το όνομα Στεφανόπουλος που συνελήφθησαν και εκτοπίστηκαν το Σεπτεμβρίου του 1935. Βλ. παρακάτω κεφάλαιο 4^ο εδάφιο 4.1. όπου παρουσιάζονται αναλυτικά τα γεγονότα.

³⁰⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικά Νο 20/1.8.1935, 19/26.8.1935.

³⁰⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 20/1.8.1935. Τα περιστατικά αυτά ενισχύουν την άποψη του Αυγουστήδη ότι η διαλυμένη, το 1930, από τον Βενιζέλο «Ενωτική ΓΣΕΕ» εξακολουθούσε να δρα και να επηρεάζει τα σωματεία παρά τη δίωξη των αριστερών συνδικαλιστών από την αστυνομία. Αυγουστήδης, *ό.π.*, σ. 65. Ο ίδιος αναφέρει ότι από το 1931 που η Κομιντέρν επενέβη στο ΚΚΕ η καινούργια γραμμή του κόμματος ήταν η οργάνωση και η ανάπτυξη του κόμματος να συμβαδίζουν με τις ανάγκες και τα καθημερινά προβλήματα του λαού. Στο ίδιο σ. 67. Σημειώνεται ότι ο αντισύνδεσμος τελικά δημιουργήθηκε, εφόσον στο αρχείο του σωματείου αναφέρεται ότι όταν διαλύθηκε τα χρήματά του (1.000 δραχμές) παρελήφθησαν από την αστυνομία Αιγίου και δόθηκαν στο σωματείο των σταφιδεργατριών τον Ιούνιο του 1939. Χρησιμοποιήθηκαν για την ενίσχυση του ταμείου και την πληρωμή της εισφοράς του στη ΓΣΕΕ (ΕΣΕΕ). ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 27/5.6.1939.

Ένα έτος μετά τα γεγονότα του Αυγούστου του 1934 οι δίκες των κατηγορουμένων αναβλήθηκαν με αποτέλεσμα να παραμένουν φυλακισμένοι³⁰⁹. Η ατμόσφαιρα στους εργατικούς κύκλους προφανώς ήταν φορτισμένη. Υπό το βάρος του εν λόγω ζητήματος τη γενική συνέλευση του σωματείου το Σεπτεμβρίου του 1935 θα απασχολήσει η πρόσκληση του εργατικού κέντρου Αιγίου για συμμετοχή σε απεργία³¹⁰. Η πρόεδρος Μ. Ηλιάδου αρνείται τη συμμετοχή του σωματείου στην απεργία λέγοντας ότι μόνο ο επόπτης εργασίας είναι σε θέση να τακτοποιήσει τα αιτήματά τους³¹¹. Τότε λαμβάνει το λόγο η εργάτρια Θεοδώρα Χάμουζα λέγοντας ότι πρέπει να αγωνισθούν και μόνο με τη συμμετοχή στην απεργία θα λυθούν τα προβλήματά τους³¹². Η πρόεδρος απειλεί με παραίτηση εάν το σωματείο κατέλθει σε απεργία³¹³. Ορισμένες εργάτριες της φώναζαν να παραιτηθεί και παρασύροντας και τις υπόλοιπες αποφάσισαν για τη συμμετοχή του σωματείου στην απεργία³¹⁴. Η πρόεδρος υπέβαλε την παραίτησή της και εκλέχθηκε πενταμελής επιτροπή για να διευθύνει τον απεργιακό αγώνα³¹⁵. Η επιτροπή απαρτιζόταν από τις: Βαρβάρα Τσινάκη (πρόεδρος), Χρυσούλα Τσιγέρη, Θεοδώρα Χάμουζα, Φανή Καζαμία, και Σμαράγδω Οικονομοπούλου³¹⁶. Πραγματικά το σωματείο συμμετείχε στην πανεργατική απεργία του Αιγίου το Σεπτέμβριο του 1935. Ωστόσο τα γεγονότα που ακολούθησαν ήταν δραματικά με αποτέλεσμα τη σύλληψη εργατών και εργατριών που θεωρήθηκε ότι πρωτοστάτησαν στα έκτροπα³¹⁷. Μεταξύ των συλληφθέντων ήταν οι τρεις τελευταίες εργάτριες της επιτροπής και μια ακόμα εργάτρια του σωματείου, η Μαριάνθη Χριστοδουλοπούλου³¹⁸. Τα γεγονότα αυτά σημάδεψαν την πορεία του σωματείου των σταφιδεργατριών Αιγίου, το οποίο ανέστειλε τη λειτουργία του.

³⁰⁹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 683/4.8.1935. Για τα γεγονότα του Αυγούστου 1934 βλ. παρακάτω κεφάλαιο 4^ο εδάφιο 4.1.

³¹⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 21/9.9.1935.

³¹¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 21/9.9.1935.

³¹² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 21/9.9.1935.

³¹³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 21/9.9.1935.

³¹⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 21/9.9.1935.

³¹⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 21/9.9.1935.

³¹⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 21/9.9.1935.

³¹⁷ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 689/15.9.1935. Βλ. την περιγραφή των γεγονότων στο 4^ο κεφάλαιο, εδάφιο 4.1.

³¹⁸ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 690/22.9.1935.

3.3.3. 1938-1942

Κατά τη διάρκεια της μεταξικής περιόδου και συγκεκριμένα στις 23 Ιανουαρίου του 1938 συγκαλείται γενική συνέλευση του σωματείου, κατόπιν εντολής των «συναδέλφων» Λάμπρου Αντύπα³¹⁹ – γενικού γραμματέα του εποπτικού συμβουλίου της ΓΣΕΕ - και Πολυξένης Αργύτου – προέδρου του σωματείου σταφιδοκαθαριστριών Πατρών- εκπροσωπούντων τη ΓΣΕΕ, με θέμα την ανασύσταση του από διετίας «απονεκρωμένου» σωματείου σταφιδοσυσκευαστριών Αιγίου³²⁰. Η προσωρινή διοίκηση του σωματείου ανετέθη δια βοής στις παρακάτω «μέχρις ότου ετήσωσι την δια ψήφου εκλογήν»³²¹:

1. Ευαγγελία	Ρούσογλου	Πρόεδρος
2. Όλγα	Σουτοπούλου	Αντιπρόεδρος
3. Αγαθή	Μαυρουδή	Γεν. Γραμματέας
4. Λυγερή	Κωστάκη - Καζαμαργιώτη	Ταμίας
5. Μαγδαληνή	Τζιώτη	Σύμβουλος
6. Σπυριδούλα	Μάζη	Σύμβουλος
7. Ελένη	Σέργου - Τουτάρα	Σύμβουλος
8. Αντωνία	Δρίτσα	Σύμβουλος
9. Αργυρή	Παντελοπούλου	Σύμβουλος

Από τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου εκτός από τη Σουτοπούλου, και οι Σέργου και Καζαμαργιώτη ήταν κάτοικοι του προσφυγικού συνοικισμού Τέμενη³²². Η τελευταία ήταν εγγεγραμμένη στο σωματείο από την ίδρυσή του³²³. Με αυτό το διοικητικό συμβούλιο το σωματείο των σταφιδεργατριών κάνει μια νέα αρχή. Τα διοικητικά συμβούλια και οι γενικές συνελεύσεις γίνονταν τακτικότερα και η αρίθμηση των πρακτικών αρχίζει πάλι από την αρχή. Στο εξής, το σωματείο θα λειτουργήσει αδιάλειπτα, όχι μόνο έως το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου, αλλά έως σήμερα.

³¹⁹ Ο Λάμπρος Αντύπας ηγετικό στέλεχος της ΕΡΕΠ (Εθνική Ρεφορμιστική Παράταξη, ένα από τα δεξιά κομμάτια της ΓΣΕΕ από το 1946) και πρόεδρος του εργατικού κέντρου των Πατρών κατηγορήθηκε το 1949 για οικονομικές ατασθαλίες και καθαιρέθηκε. Βλ. Αυγουστήδης, *ό.π.*, σ. 504.

³²⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό της 23.1.1938.

³²¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό της 23.1.1938.

³²² ΑΣΣ, σειρά 2, τόμοι 3-13, Μητρώα μελών.

³²³ ΑΣΣ, σειρά 2, τόμοι 3-13, Μητρώα μελών.

Την ίδια ημέρα έγιναν αλλαγές στο διοικητικό συμβούλιο του σωματείου. Η Σπυριδούλα Μάζη εμφανίζεται ως γενική γραμματέας ενώ η Αγαθή Μαυρουδή έχει αντικατασταθεί από την Αργυρή Γεωργακοπούλου³²⁴. Στη γενική συνέλευση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του 1939 το προεδρείο ζήτησε από τα μέλη του «λευκόν χαρτί» για τις ενέργειες της διοικήσεως, το οποίο και έλαβε³²⁵. Παράλληλα εξελέγη και εξελεγκτική επιτροπή από τις: Όλγα Μαρίνου, Αικατερίνη Κομιανού και Βασιλική Ράμμου. Βέβαια δεν γνωρίζουμε πόσα από τα μέλη του σωματείου συμμετείχαν στη συγκεκριμένη γενική συνέλευση.

Αργότερα, το Μάιο του 1940, θα αποχωρήσουν από το διοικητικό συμβούλιο η αντιπρόεδρος Όλγα Σουτοπούλου και η σύμβουλος Σπυριδούλα Μάζη διαφωνώντας με την οικονομική διαχείριση της προέδρου Ε. Ρούσογλου, την οποία συκοφάντησαν για κατάχρηση χωρίς εντέλει ο οικονομικός έλεγχος του προέδρου του ΕΚΑ, Παναγιώτη Ευθυμίου, να τις δικαιώσει³²⁶. Το Σεπτέμβριο του 1940 έγινε μια προσπάθεια για διεξαγωγή αρχαιρεσιών, αλλά τα μέλη της γενικής συνέλευσης αποφάσισαν να παραμείνει το διοικητικό συμβούλιο έως τον Ιανουάριο του 1941, ημερομηνία εκλογής νέου συμβουλίου σύμφωνα με το καταστατικό³²⁷. Τα μέλη που υπογράφουν το εν λόγω πρακτικό εκτός από την πρόεδρο Ε. Ρούσογλου και τη γενική γραμματέα Α. Αγκορτσά είναι η Λυγερή Καζαμαριώτη και έξι καινούργια άτομα.: Λούλα Κοκόλη, Μαρία Παπαδοπούλου, Γιασεμή Πουλάκη, Ειρήνη Καριοφίλη, Διαμάντω Βούλγαρη, και Ανδρομάχη Βούλγαρη³²⁸. Η Διαμάντω και η Ανδρομάχη Βούλγαρη, πιθανότατα μητέρα και κόρη, ήταν προσφυγικής καταγωγής και διέμεναν στην Τέμενη³²⁹. Λίγες ημέρες αργότερα, προφανώς δύο μέλη του διοικητικού συμβουλίου αποχώρησαν εφόσον συμπληρώνεται με δύο νέα, τα οποία εκλέχθηκαν δια βοής από τη γενική συνέλευση, την Κατίνα Αργυροπούλου και την Άννα Μαρίνου³³⁰.

³²⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 1/23.1.1938.

³²⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 12/3.9.1939.

³²⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 14/12.5.1940

³²⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 17/8.9.1940.

³²⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 17/8.9.1940.

³²⁹ ΑΣΣ, σειρά 2, τόμοι 3-13, Μητρώα μελών.

³³⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 18/22.9.1940.

Εν τω μεταξύ από τον Ιούνιο του 1940 η θέση της γενικής γραμματέως παρέμενε κενή, εφόσον ο μισθός της Αμαλίας Αγκορτσά, η οποία εκτελούσε χρέη γενικής γραμματέως από τον Ιούνιο του 1938, κρίθηκε υψηλός και απομακρύνθηκε³³¹. Καμία από τις δύο πρόσφατα εκλεγμένες συμβούλους δεν είχε τη δυνατότητα να αναλάβει τη θέση της γενικής γραμματέως, η οποία τελικά δόθηκε στη Βασιλική Ράμμου, καθώς ζήτησε μικρότερο μισθό, παρόλο που ο πρόεδρος του ΕΚΑ ήταν έντονα αρνητικός για την απασχόλησή της³³². Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι αρχαιρεσίες με μυστική ψηφοφορία δεν έγιναν πριν την έναρξη του πολέμου και η συνεχής αντικατάσταση των μελών του διοικητικού συμβουλίου αποδεικνύει ότι οι σχέσεις και η συνεργασία δεν ήταν αρμονικές επιβεβαιώνοντας τις ενδοσωματειακές τριβές.

Πιθανότατα λόγω της εμπόλεμης κατάστασης οι εκλογές δεν έγιναν την προαποφασισμένη ημερομηνία. Στις 19 Μαρτίου 1941, η πρόεδρος Ε. Ρούσογλου παραδίδει τα βιβλία και τα αρχεία του συλλόγου στη γενική γραμματέα Β. Ράμμου και την ταμία³³³, κατόπιν εντολής του Εθνικού Εργατικού Κέντρου³³⁴. Ωστόσο εξακολουθεί να ασκεί τα καθήκοντά της κανονικά και να πληρώνεται για τις υπηρεσίες της. Μάλιστα στις 9 Μαΐου 1941 με πρακτικό το οποίο έχει διαγραφεί από το βιβλίο των πρακτικών ζήτησε να λάβει όλα τα υπάρχοντα χρήματα του ταμείου και όσα ευρίσκονταν κατατεθειμένα στην Εθνική Τράπεζα, όμως διαφώνησε η γενική γραμματέας³³⁵. Στις 14 Δεκεμβρίου 1941 η ταμίας του σωματείου Λυγερή Κωστάκη-Καζαμαργιώτη παραδίδει στον πρόεδρο του ΕΚΑ το ταμείο και τα βιβλία του συλλόγου λόγω αναχώρησής της από το Αίγιο³³⁶.

³³¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 69/9.10.1940. Σχετικά με τη μισθοδοσία της γενικής γραμματέως το διάστημα 1938-1940 βλ. παρακάτω εδάφιο 3.4.2.5

³³² Χαρακτηριστικά, ο πρόεδρος του ΕΚΑ ανέφερε στο διοικητικό συμβούλιο ότι δεν ήθελε «ούτε δωρεάν» τις υπηρεσίες της συγκεκριμένης εργάτριας. ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 65/23.9.1940 και τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 19/8.10.1940.

³³³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 82/19.3.1941.

³³⁴ ΑΣΣ, σειρά 9: : Αλληλογραφία Αλληλογραφία, τόμος 72-74, Πρωτόκολλα αλληλογραφίας (1933-1976), εισερχόμενο έγγραφο από Εθνικό Εργατικό Κέντρο Νο 672/17.3.1941

³³⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 86/9.5.1941 (διαγραμμένο).

³³⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 88/14.12.1941.

3.3.4. 1942-1948

Οι πρώτες εκλογές με ψηφοφορία από την ανασύσταση του σωματείου πραγματοποιήθηκαν στις 2 Αυγούστου 1942³³⁷ παρουσία του γενικού γραμματέα του εργατικού κέντρου, μάλλον του Αιγίου, Ευθύμιου Κοντού³³⁸. Δύο ήταν οι υποψήφιοι, η πρόεδρος Ε. Ρούσογλου και η γενική γραμματέας Β. Ράμμου. Ψήφισαν 162 εργάτριες και έλαβαν η μεν πρώτη 73 ψήφους η δε δεύτερη 89 ψήφους³³⁹. Η Ε. Ρούσογλου δεν ξαναεμφανίστηκε στο σωματείο και τον Ιανουάριο του 1945 η γενική συνέλευση την διέγραψε από τη δύναμή του³⁴⁰. Τα μέλη του νέου διοικητικού συμβουλίου όπως καθορίστηκαν με την 22^η πράξη συνελεύσεως ήταν τα εξής³⁴¹:

1. Βασιλική	Ράμμου	Πρόεδρος
2. Διαλεχτή	Καζάκου	Αντιπρόεδρος
3. Νίκη	Μπουρνάζου	Α' Γραμματέας
4. Χαρίκλεια	Παπαβασιλείου	Β' Γραμματέας
5. Άννα	Αγγελολιάννη	Ταμίας
6. Ελένη	Σέργου	Σύμβουλος
7. Μαρία	Παρίση	Σύμβουλος
8. Παναγιώτα	Χρονοπούλου	Σύμβουλος
9. Αργυρή	Παντελοπούλου	Σύμβουλος

Αυτό το διοικητικό συμβούλιο δεν φαίνεται να λειτούργησε εφόσον μετά τη συγκρότησή του και μέχρι το τέλος Νοεμβρίου 1942 δεν συνήλθε διοικητικό συμβούλιο ή γενική συνέλευση. Στις 29 Νοεμβρίου του ίδιου έτους το νέο διοικητικό συμβούλιο παρέλαβε την «περιουσία» του σωματείου από το απερχόμενο

³³⁷ Ήδη από τις 16 Ιουλίου 1941 με πρωτοβουλία του ΚΚΕ είχε ιδρυθεί στην Αθήνα το Εργατικό Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΕΑΜ) το οποίο αποτελείτο από τις συνδικαλιστικές παρατάξεις των κομμουνιστών (με ηγετικές φυσιογνωμίες τους Κώστα Λαζαρίδη και Κώστα Θέο), των ρεφορμιστών (με επικεφαλής τον Μανώλη Καλομοίρη) και των σοσιαλιστών (με επικεφαλής τον Δημήτρη Στρατή). Στις 18 Αυγούστου του 1944 το ΕΕΑΜ αυτονομάστηκε ΓΣΕΕ. Αυγουστήδης, *ό.π.*, σ. 89-92, 127.

³³⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 20/2.8.1942.

³³⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 20/2.8.1942.

³⁴⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 26/7.1.1945.

³⁴¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 22/13.8.1942.

συμβούλιο³⁴² και μοιράσθηκαν εκ νέου οι θέσεις του διοικητικού συμβουλίου, το οποίο είναι τώρα επταμελές σύμφωνα με το δεύτερο καταστατικό. Στο νέο διοικητικό συμβούλιο δεν υφίστανται τέσσερα εκλεγμένα μέλη (Καζάκου, Παπαβασιλείου, Αγγελολιάννη, Χρονοπούλου), τα οποία έχουν αντικατασταθεί από δύο νέα μη εκλεγμένα άτομα (Αργυροπούλου, Καζαμαργιώτη). Έτσι, το νέο διοικητικό συμβούλιο διαμορφώθηκε ως εξής³⁴³:

1. Βασιλική	Ράμμου	Πρόεδρος
2. Νίκη	Μπουρνάζου	Γενική Γραμματέας
3. Κατίνα	Αργυροπούλου	Ταμίας
4. Αργυρή	Παντελοπούλου	Σύμβουλος
5. Μαρία	Παρίση	Σύμβουλος
6. Ελένη	Σέργου	Σύμβουλος
7. Αργυρή	Καζαμαργιώτη	Σύμβουλος

Μετά από λίγους μήνες τον Απρίλιο του 1943 η Κ. Αργυροπούλου παραδίδει το ταμείο στην Α. Αγγελολιάννη³⁴⁴. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους η Α. Αγγελολιάννη αναλαμβάνει τη γραμματεία του σωματείου και η Χ. Παπαβασιλείου το ταμείο του³⁴⁵. Οι επόμενες αρχαιρεσίες έγιναν στις 28 Σεπτεμβρίου 1944. Εφορευτική επιτροπή ήταν η Κυριακούλα Μούστου, η Χαρίκλεια Καραββαρίτου και η Μαριγώ Μανωλίδου. Ψήφισαν 362 άτομα³⁴⁶ και εκλέχθηκαν οι παρακάτω:

Βασιλική	Ράμμου	Ψήφοι 359
Διαλεχτή	Καζάκου	310
Χαρίκλεια	Παπαβασιλείου	225
Ελένη	Σέργου	188
Νίκη	Μπουρνάζου	144
Ελένη	Δενδραδάκη	135
Σοφία	Κολιροπούλου	134

³⁴² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 94/29.11.1942.

³⁴³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 95/29.11.1942.

³⁴⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 101/20.4.1943.

³⁴⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 108/28.10.1943.

³⁴⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 23/28.9.1944.

Εξελέγησαν και τρεις αναπληρωματικές οι : Αλεξάνδρα Κυριακοπούλου, Ανθή Τίγκα και Χρυσούλα Ρουμπά³⁴⁷. Την επόμενη ημέρα μοιράσθηκαν οι θέσεις του διοικητικού συμβουλίου ως εξής³⁴⁸:

1. Βασιλική	Ράμμου	Πρόεδρος
2. Νίκη	Μπουρνάζου	Γενική Γραμματέας
3. Χαρίκλεια	Παπαβασιλείου	Ταμίας
4. Διαλεχτή	Καζάκου	Σύμβουλος
5. Ελένη	Σέργου	Σύμβουλος
6. Σοφία	Κολιροπούλου	Σύμβουλος
7. Ελένη	Δενδραδάκη	Σύμβουλος

Οι τρεις αντιπρόσωποι για το εργατικό κέντρο Αιγίου δεν εκλέχθηκαν από τη γενική συνέλευση αλλά αργότερα, από το διοικητικό συμβούλιο με μυστική ψηφοφορία. Εκλέχθηκαν παμψηφεί η Β. Ράμμου (πρόεδρος), Ν. Μπουρνάζου (γενική γραμματέας) και η Δ. Καζάκου (σύμβουλος)³⁴⁹. Και στο συμβούλιο αυτό υπάρχει το προσφυγικό στοιχείο καθώς η Δ. Καζάκου κατάγεται από το Πασαλιμάνι της Προικοννήσου και η Ε. Σέργου είναι κάτοικος της Τέμενης.

Στη γενική συνέλευση της 25^{ης} Νοεμβρίου 1944, στην οποία παρίστατο και ο πρόεδρος του εργατικού κέντρου (μάλλον του Αιγίου) κος Μόσχος, παρουσιάστηκε η Α. Γαρδικιώτη και δημιούργησε εκ νέου πρόβλημα κατηγορώντας την πρόεδρο Β. Ράμμου ότι συνεργάζεται με τον πρώην πρόεδρο του ΕΚΑ (Π. Ευθυμίου) και ζήτησε να δοθεί ψήφος εμπιστοσύνης στο προεδρείο γεγονός που ξεσήκωσε αντίδραση στα μέλη του. Τα μέλη της συνέλευσης *«εχίμηξαν να τη δίνουν»*³⁵⁰, την κατέβασαν από το βήμα και την εκδίωξαν από τη συνέλευση λέγοντάς της ότι *«δεν γίνονται αρχαιρεσίες κάθε μέρα επειδή το θέλει μια γυναίκα η οποία συνεργάζεται με τους Ιταλούς και τους Γερμανούς»*³⁵¹. Από το επεισόδιο αυτό γίνεται αντιληπτό ότι οι πολιτικές έριδες ανάμεσα στα μέλη του σωματείου δεν εξέλειπαν³⁵². Την ίδια περίοδο προέκυψε ζήτημα και με την ταμία του σωματείου, η οποία απελύθη και το ταμείο ανέλαβε

³⁴⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 24/28.9.1944.

³⁴⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 114/29.9.1944.

³⁴⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 115/2.10.1944.

³⁵⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 25/6.11.1944.

³⁵¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 25/6.11.1944.

³⁵² Η Β. Ράμμου θα συλληφθεί το Μάιο του 1948 και θα εξορισθεί. Βλ. παρακάτω, στο ίδιο εδάφιο.

άλλη εργάτρια³⁵³. Πάντως, το 1945, η συνεργασία της Β. Ράμμου με τον πρόεδρο του ΕΚΑ Π. Ευθυμίου φαίνεται ότι ήταν αρμονική³⁵⁴, παρά τις αρχικές αντιρρήσεις που είχε εκφράσει ο τελευταίος κατά την ανάληψη των καθηκόντων της ως ταμία του σωματείου το 1940. Τον Απρίλιο του 1945 η Δ. Καζάκου, η οποία εμφανίζεται στα πρακτικά ως αντιπρόεδρος, κατηγορείται για παράβαση καθήκοντος και διαγράφεται από το σωματείο³⁵⁵. Χωρίς να συνεννοηθεί την πρόεδρο έστειλε «δικές της» γυναίκες για εργασία στη σταφιδαποθήκη του Κ. Σαρμά. Η γενική συνέλευση συμφώνησε να τηρείται το καταστατικό του σωματείου ανεξαρτήτως των γνωριμιών της διοίκησης με τους εργοδότες³⁵⁶. Ένα μήνα μετά παραιτήθηκε και η ταμίας του σωματείου και ανέλαβε προσωρινά να εκτελεί και χρέη ταμία η πρόεδρος³⁵⁷.

Στις 17 Ιουνίου 1945 ενώπιον του ειρηνοδίκη Αιγιάλειας Ιωάννη Κοντογεωργόπουλου, ορίστηκε εφορευτική επιτροπή για τη διεξαγωγή αρχαιρεσιών³⁵⁸. Εκλέχθηκαν οι : Ευανθία Κορδούλη, Μαρία Πατηράκη και Ροδόκλεια Μάνθου³⁵⁹. Τα μέλη του σωματείου που μπορούσαν να ψηφίσουν ήταν

³⁵³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 120/26.11.1944.

³⁵⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 128/20.2.1945 και 129/15.3.1945.

³⁵⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 28/1.4.1945.

³⁵⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 28/1.4.1945.

³⁵⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 137/23.5.1945.

³⁵⁸ Στη συνέλευση αυτή δεν παρίστατο εκπρόσωπος από το εργατικό κέντρο Αιγίου. Στην γενική συνέλευση του σωματείου στις 18 Μαρτίου 1945 παρίστατο ο αντιπρόεδρος του εργατικού κέντρου Αιγίου κ. Αναγνωστάκης. ΑΣΣ, σειρά 3, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων, Πρακτικό 27/18.3.1945. Τον Απρίλιο του 1945 είχε ιδρυθεί στην Αθήνα ο ΕΡΓΑΣ (Εργατικός Αντιφασιστικός Συνασπισμός). Οι αρχαιρεσίες στα συνδικάτα άρχισαν στα μέσα Απριλίου και στην περιοχή των Αθηνών-Πειραιώς και Πελοποννήσου δεν ολοκληρώθηκαν πριν τον Ιούλιο διεξήχθησαν δε μέσα σε κλίμα τρομοκρατίας και εκφοβισμού. Ο υπουργός Εργασίας Ανδρέας Ζάκκας, παρά τα «επίσημα» αποτελέσματα της ΓΣΕΕ ήταν της γνώμης ότι ο ΕΡΓΑΣ πήγαινε πολύ καλά στις αρχαιρεσίες. Στις 27 Ιουνίου 1945 όρισε προσωρινή διοίκηση στη ΓΣΕΕ με γενικό γραμματέα τον Φώτη Μακρή του οποίου η παράταξη είχε την πλειοψηφία στο διορισμένο προεδρείο. Η αντικατάσταση των διοικήσεων των επαρχιακών εργατικών κέντρων της Θεσσαλονίκης του Βόλου, της Λάρισας, της Λαμίας και της Πάτρας ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για τη διοργάνωση εκλογών στα τοπικά σωματεία. Ο ΕΡΓΑΣ δεν υπήρχε στη βόρεια Ελλάδα, όμως στην Αθήνα, τον Πειραιά και την Πάτρα επειδή κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών οι πόλεις αυτές είχαν παραμείνει κυβερνητικές, τα εργατικά τους κέντρα είχαν αποκτήσει δεξιές διοικήσεις. Έπρεπε λοιπόν να γίνει αναδιοργάνωση των διοικήσεών τους ώστε να αντιπροσωπεύονται όλες οι παρατάξεις προκειμένου να διεξαχθούν οι εκλογές στην περιοχή τους. Βλ. Αυγουστίδης, *ό.π.*, σ. 240, 252-3, 257-9, 283. Προφανώς αυτές οι εξελίξεις στην ΓΣΕΕ δημιουργούσαν κλίμα αστάθειας στα εργατικά κέντρα των Πατρών και του Αιγίου και πιθανόν για το λόγο αυτό δεν παρίστατο μέλος του ΕΚΑ στις αρχαιρεσίες των σταφιδεργατριών.

³⁵⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 29/17.6.1945.

906 και ψήφισαν 391³⁶⁰. Διεξήχθη μυστική ψηφοφορία και τα αποτελέσματα ήταν τα παρακάτω³⁶¹:

Α. Πρόεδροι

Βασιλική	Ράμμου	Ψήφοι	373
Θεοδώρα	Χάμουζα		28

Β. Διοικητικό συμβούλιο

Νίκη	Μπουρνάζου	374
Αλεξάνδρα	Κυριακοπούλου	284
Αργυρή	Παντελοπούλου	271
Έλλη	Κορδούλη	268
Ελένη	Σέργου	252
Σοφία	Κολιροπούλου	237
Φωτεινή	Φούκα	187
Λυγερή	Καζαμαριώτη	144
Κατίνα	Λαζανά	121
Παναγιώτα	Μουζακίτη	70

Γ. Εξελεγκτική επιτροπή

Διονυσία	Κορδούλη	343
Μαρία	Τσικουρλή	254
Θεοτίμη	Κουρτάκη	170
Γεωργία	Μεγαδρόσου	133

Δ. Αντιπρόσωποι εργατικού κέντρου

Βασιλική	Ράμμου	377
Νίκη	Μπουρνάζου	371
Έλλη	Κορδούλη	283

³⁶⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 30/17.6.1945.

³⁶¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 30/17.6.1945.

Ε. Αντιπρόσωποι Πανελλαδικού Συνεδρίου

Βασιλική	Ράμμου	373
Νίκη	Μπουρνάζου	352
Έλλη	Κορδούλη	159
Σοφία	Κολιροπούλου	129

Οι θέσεις του εννεαμελούς πλέον διοικητικού συμβουλίου, σύμφωνα με το αρχικό καταστατικό, μοιράσθηκαν ως εξής³⁶²:

1.	Βασιλική	Ράμμου	Πρόεδρος
2.	Ελένη	Σέργου	Αντιπρόεδρος
3.	Νίκη	Μπουρνάζου	Γενική Γραμματέας
4.	Φωτεινή	Φούκα	Β' Γραμματέας
5.	Έλλη	Κορδούλη	Ταμίας
6.	Αργυρή	Παντελοπούλου	Διοίκηση
7.	Αλεξάνδρα	Κυριακοπούλου	»
8.	Σοφία	Κολιροπούλου	»
9.	Λυγερή	Καζαμαριώτη	»

Το πρώτο διοικητικό συμβούλιο της νεοεκλεγμένης διοίκησης συγκλήθηκε για να συζητηθούν οι αιτιάσεις της Α. Κυριακοπούλου αλλά δεν δέχθηκαν τίποτε από τις κατηγορίες αυτές και η συνεδρίαση λύθηκε³⁶³. Η Φ. Φούκα διαγράφηκε στο μεθεπόμενο διοικητικό συμβούλιο γιατί δεν παρουσιάστηκε σε τέσσερις συνεχόμενες συνεδριάσεις³⁶⁴. Μετά από λίγους μήνες, τον Δεκέμβριο του 1945, η πρόεδρος του σωματείου κατηγόρησε μια ομάδα γυναικών³⁶⁵, η οποία αυτοσυστηνόταν ως επιτροπή του ΕΡΓΑΣ, ότι παρουσιάσθηκαν στο εργατικό κέντρο Αιγίου και την

³⁶² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 140/24.6.1945.

³⁶³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 141/26.6.1945.

³⁶⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 143/12.7.1945.

³⁶⁵ Η ομάδα αυτή αποτελείτο από τις Αργυρή Σκλήρη, Παναγιώτα Σκλήρη, Ελένη Βαλσάμη, Γεωργία Βασιλείου, Κλεοπάτρα Αλεξανδροπούλου και ορισμένες άλλες. ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 138/χ.χ. (πιθανή ημερομηνία 28.12.1945).

κατήγγειλε για αντεργατική συμπεριφορά³⁶⁶. Μάλιστα ανέφερε ότι είχαν μαζέψει από τα μέλη του σωματείου υπογραφές με δόλο, προκειμένου να εντάξουν το σωματείο στον ΕΡΓΑΣ³⁶⁷. Το ίδιο διάστημα την ταμία του σωματείου, η οποία θα απουσίαζε για ένα διάστημα, αντικατέστησε η μη εκλεγμένη αδελφή της, Ευανθία Κορδούλη³⁶⁸. Την 1^η Μαρτίου 1946 ξεκίνησε στην Αθήνα τις διεργασίες του το 8^ο συνέδριο της ΓΣΕΕ με συμμετοχή 1.790 εκπροσώπων από όλη τη χώρα³⁶⁹. Μεταξύ αυτών βρισκόταν μόνο η πρόεδρος του σωματείου σταφιδεργατριών Β. Ράμμου³⁷⁰, παρόλο που ως αντιπρόσωπος για το Πανελλαδικό Συνέδριο είχε εκλεγεί και η Νίκη Μπουρνάζου³⁷¹.

Η γενική συνέλευση της 15^{ης} Ιουνίου 1947 ήταν η τρίτη κατά σειρά προκειμένου να παρευρεθούν πλέον του 1/5 των μελών του σωματείου, δηλαδή 300 μέλη περίπου, για να εκλεχθεί εφορευτική επιτροπή για τη διεξαγωγή των αρχαιρεσιών³⁷². Επιλέχθηκαν η Ελένη Βολιώτου, η Άννα Μαρίνου και η Αργυρή Σκλήρη³⁷³. Στη συνέλευση αυτή η μόνη που άσκησε κριτική στην απερχόμενη διοίκηση ήταν η Ε. Ρούσογλου, η οποία επανεμφανιζόμενη αναφέρθηκε στη άδικη, κατά την άποψή της, διαγραφή της από το σωματείο³⁷⁴. Οι εκλογές διεξήχθησαν ενώπιον του αντιπροσώπου του εργατικού κέντρου (μάλλον του Αιγίου) Γεωργίου Τρεμπέλα και παρουσία του αντιπροσώπου των δικαστικών αρχών Ανδρέα Μπάρτζη. Ευρέθησαν συνολικά 616 ψηφοδέλτια εκ των οποίων τα 582 ήταν έγκυρα. Τα

³⁶⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 138/χ.χ. (πιθανή ημερομηνία 28.12.1945)

³⁶⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 138/χ.χ. (πιθανή ημερομηνία 28.12.1945)

³⁶⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 139/χ.χ. (πιθανή ημερομηνία 6.1.1946)

³⁶⁹ Στο συνέδριο αυτό ο Μακρής διαχώρισε τη θέση του και οργάνωσε αντισυνέδριο. Η θέση του ΕΡΓΑΣ προέκυψε ισχυρή. Από τους 1.436 εκπροσώπους που ψήφισαν ο Δ. Παπαρρήγας του ΕΡΓΑΣ έλαβε 1.425 ψήφους και ορίστηκε νέος γραμματέας της ΓΣΕΕ. Από τα επτά εκλεγμένα μέλη της διοίκησης οι πέντε πρώτοι ανήκαν στον ΕΡΓΑΣ [Δ. Παπαρρήγας, Γ. Δημητρίου (1.418 ψήφοι), Σ. Μαστρογιαννάκος (1.418 ψήφοι), Κ. Θέος (1.417 ψήφοι) και Μ. Αραμπατζής (1.416 ψήφοι)]. Συνυποψήφιοί τους με το ψηφοδέλτιο του ΕΡΓΑΣ ήταν και οι Δ. Στρατής και Ι. Καλομοίρης, παρόλο που είχε ο καθένας δική του ομάδα, οι οποίοι εκλέχθηκαν με 1.314 και 1.241 ψήφους αντίστοιχα. Βλ. Αυγουστίδης, *ό.π.*, σ. 304-9.

³⁷⁰ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Απριλίου 1946.

³⁷¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 139/χ.χ. (πιθανή ημερομηνία 6.1.1946)

³⁷² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 32/15.6.1947.

³⁷³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 32/15.6.1947.

³⁷⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 32/15.6.1947.

υπόλοιπα είτε δεν έφεραν σταυρό προτίμησης είτε ήταν διαγραμμένα τα ονόματα των υποψηφίων³⁷⁵. Από τα έγκυρα ψηφοδέλτια έλαβαν ψήφους οι παρακάτω³⁷⁶:

Υποψήφιος πρόεδρος

Βασιλική	Ράμμου	Ψήφοι 273
Κων/να	Χαλμούκου	248
Ευαγγελία	Ρούσογλου	73

Υποψήφιος διοικητικού συμβουλίου

Νίκη	Μπουρνάζου	447
Παναγιώτα	Σκλήρη	303
Αλεξάνδρα	Κυριακοπούλου	296
Αργυρή	Παντελοπούλου	280
Ειρήνη	Ρουμελιώτη	244
Χρυσούλα	Παναγοπούλου	235
Ευγενία	Ρέντιση	227
Μαρία	Μυλωνά	189
Φωτεινή	Μάλιαρη	188
Σοφία	Χάτζαρη	165
Ελένη	Ψάλτη	154
Μαρία	Κούγελου	152
Βαρβάρα	Τσινάκη	142
Αθηνά	Θεοδοσιάδου	135

Αντιπρόσωποι Εργατικού Κέντρου

Νίκη	Μπουρνάζου	434
Βασιλική	Ράμμου	295
Παναγιώτα	Σκλήρη	252
Ευγενία	Ρέντιση	108

³⁷⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 33/24.6.1947.

³⁷⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 33/24.6.1947.

Αντιπρόσωποι Πανελλαδικού Συνεδρίου

Νίκη	Μπουρνάζου	438
Βασιλική	Ράμμου	293
Παναγιώτα	Σκλήρη	265
Ειρήνη	Ρουμελιώτη	97

Εξελεγκτική επιτροπή

Χαρίκλεια	Γιαρταγάνη	231
Ελένη	Παπαδοπούλου	228
Λούλα	Γαλανοπούλου	224
Διονυσία	Κορδούλη	64

Το νέο διοικητικό συμβούλιο απαρτίστηκε από τις:

1. Βασιλική	Ράμμου	Πρόεδρος ³⁷⁷
2. Αλεξάνδρα	Κυριακοπούλου	Αντιπρόεδρος ³⁷⁸ (δια βοής)
3. Νίκη	Μπουρνάζου	Γενική Γραμματέα (δια βοής) ³⁷⁹
4. Ευγενία	Ρέντιση	Ταμίας (με μυστική ψηφοφορία) ³⁸⁰
5. Αργυρή	Παντελοπούλου	Διοικητικός σύμβουλος ³⁸¹
6. Παναγιώτα	Σκλήρη	»
7. Ειρήνη	Ρουμελιώτη	»
8. Μαρία	Μυλωνά	»
9. Χρυσούλα	Παναγοπούλου	»

Είναι αξιοσημείωτη η υψηλή αποδοχή της υποψηφιότητας της Ν. Μπουρνάζου η οποία συγκέντρωσε σχεδόν διπλάσιες ψήφους απ' ότι η εκλεγείσα πρόεδρος. Συνεκτιμώντας και το γεγονός της σημαντικής αποδοχής της φιλοβασιλικών

³⁷⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 159/19.6.1947.

³⁷⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 160/3.7.1947.

³⁷⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 160/3.7.1947.

³⁸⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 160/3.7.1947.

³⁸¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 159/19.6.1947.

πεποιθήσεων Κ. Χαλμούκου³⁸² οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η αριστερή επιρροή στα μέλη του σωματείου είχε αρχίσει να υποχωρεί. Εικάζεται ότι οι αρχαιρεσίες έγιναν μέσα σε πολωτικό κλίμα εν όψει του 9^{ου} συνεδρίου της ΓΣΕΕ το οποίο επρόκειτο να διεξαχθεί τον επόμενο χρόνο. Τον Οκτώβριο του 1947 η ταμίας θα παραιτηθεί λόγω ασθενείας και τη θέση της θα αναλάβει η Π. Σκλήρη³⁸³ (μέλος της πρώην επιτροπής του ΕΡΓΑΣ). Σύντομα θα παραιτηθεί και αυτή και το ταμείο του σωματείου θα αναλάβει στο εξής η προσφυγικής καταγωγής Μ. Μυλωνά³⁸⁴. Ούτε αυτή η διοίκηση θα μείνει χωρίς αντιπολίτευση. Η Πολυτίμη Αναγνωστοπούλου τιμωρήθηκε το Νοέμβριο του ίδιου έτους με επταήμερη αργία γιατί πολλές φορές μεταχειρίστηκε υβριστικές φράσεις για το προεδρείο³⁸⁵. Στις 28 Μαρτίου 1948 η πρόεδρος και η γενική γραμματέας παρακολούθησαν τις εργασίες του 9^{ου} συνεδρίου της ΓΣΕΕ³⁸⁶. Ενάμιση μήνα αργότερα, το πρωί της 16^{ης} Μαΐου 1948 η πρόεδρος θα συλληφθεί από την αστυνομία και θα κρατηθεί³⁸⁷. Είναι πλέον βέβαιο ότι ήταν αριστερών και σοσιαλιστικών πεποιθήσεων³⁸⁸. Η πρόεδρος συνελήφθηκε το πρωί της ημέρας που επρόκειτο να συνεδριάσει το διοικητικό συμβούλιο του σωματείου. Κατά την ώρα της σύλληψής της, παρόλο που ήταν Κυριακή, βρισκόταν στην υπηρεσία. Στις 10 π.μ. συνεδρίασε το διοικητικό συμβούλιο του σωματείου και μεταξύ άλλων αποφάσισε α) το έργο της γενικής γραμματέως να συνδράμει η Μ. Μυλωνά για όσο διάστημα θα απουσιάζει η πρόεδρος, β) η αμοιβή της προέδρου για την ημέρα της

³⁸² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξεις 7/16.8.1952. Βλ. και εδάφιο 3.3.5.

³⁸³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 167/16.10.1947.

³⁸⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 168/2.11.1947. Σειρά 2, τόμοι 3-13, Μητρώα μελών.

³⁸⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 170/30.11.1947.

³⁸⁶ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 177/25.3.1948. Το 9^ο συνέδριο της ΓΣΕΕ (28 Μαρτίου 1948) διεξήχθη σε εντελώς διαφορετικό κλίμα από το προηγούμενο. Ο εμφύλιος πόλεμος μαίνεται, οι Άγγλοι αλλά ιδίως οι Αμερικανοί χαράζουν την πολιτική τους, η ηγεσία του ΕΡΓΑΣ έχει συλληφθεί, η Δεξιά εκκαθαρίζει συστηματικά το συνδικαλιστικό κίνημα και ο Αριστείδης Δημητράτος, (υπουργός Εργασίας της κυβέρνησης Μεταξά), παραλίγο να εκλεγεί γενικός γραμματέας της ΓΣΕΕ. Τελικά γενικός γραμματέας εξελέγη ο Φ. Μακρής, ο οποίος θα απολαμβάνει έναν υψηλότατο μισθό για τα επόμενα 20 χρόνια. Βλ. Αυγουστιδής, *ό.π.*, σ. 463, 46-8, 489, 493-7.

³⁸⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 182/16.5.1948.

³⁸⁸ Ενισχυτικά παραθέτουμε και το εξής γεγονός. Στην αλληλογραφία του σωματείου υπάρχει το υπ. αριθμ. 34/15.11.1950 έγγραφο του Συλλόγου φορτοεκφορτωτών και σταφιδοσυσκευαστών «οι Άγιοι Ανάργυροι» προς το διοικητικό συμβούλιο των σταφιδεργατριών όπου αναφέρεται επεισόδιο μεταξύ εργάτη του σωματείου και των Μπουρνάζου και Μυλωνά. Ο εργάτης ζητά συγγνώμη και απολογείται λέγοντας ότι δεν εξύβρισε αυτές, αλλά αναφερόταν στην προηγούμενη πρόεδρο (δηλαδή τη Β. Ράμμου) όταν έλεγε ότι «έτσι τα κάνανε οι Κουμουνίστριες». ΑΣΣ, σειρά 9: : Αλληλογραφία Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), υπ. αριθμ. 34/15.11.1950 έγγραφο.

σύλληψής της να είναι η μισή ημεραργία³⁸⁹. Πιθανόν η συμμετοχή των δύο μελών του προεδρείου στο συνέδριο της ΓΣΕΕ να έπαιξε κάποιο ρόλο στη σύλληψη της προέδρου. Οι άμεσες αποφάσεις του διοικητικού συμβουλίου δημιουργούν την υπόνοια ότι τα μέλη του γνώριζαν πως η πρόεδρος δεν συνελήφθηκε από την αστυνομία προκειμένου απλώς να ανακριθεί, αλλά για να καταδικασθεί και να εξορισθεί, όπως και έγινε. Στην επόμενη συνεδρίαση του διοικητικού συμβουλίου η Ε. Ρουμελιώτη ανακοίνωσε ότι παραιτείται από μέλος της διοίκησης του σωματείου³⁹⁰. Τον Ιούλιο του 1948 στη γενική συνέλευση που έγινε για την εκλογή εφορευτικής επιτροπής για τη διεξαγωγή των αρχαιρεσιών η γενική γραμματέας Ν. Μπουρνάζου κάνοντας τον απολογισμό της απελθούσης διοίκησης είπε ότι το σωματείο διέπεται από «*Νόμους και Ηθική*» και όσα ακούονται σε βάρος του προεδρείου περί κατάχρησης είναι κουτσομπολιά και συκοφαντίες³⁹¹. Επιπλέον, είπε ότι το σωματείο έχει προοδεύσει τα τελευταία χρόνια καθώς στηρίζεται από το κράτος και το βουλευτή και γενικό γραμματέα της ΓΣΕΕ Φώτη Μακρή³⁹². Ωστόσο, η ταμίας Μ. Μυλωνά κατηγόρησε την πρώην πρόεδρο (Β. Ράμμου) για κλοπή χρημάτων του σωματείου, αλλά η υπόλοιπη διοίκηση και ο πρόεδρος του ΕΚΑ Π. Ευθυμίου το διέψευσαν λέγοντας ότι η πρόεδρος ενήργησε βάσει αποφάσεων του διοικητικού συμβουλίου³⁹³. Τελικά οι αρχαιρεσίες δεν έγιναν καθώς η ΓΣΕΕ απέστειλε έγγραφο στο ΕΚΑ για αναστολή των εκλογών μέχρι νεωτέρας³⁹⁴.

3.3.5. 1948-1950

Οι εκλογές τελικά έγιναν τον Οκτώβριο του 1948 παρά την αντίθετη εντολή της ΓΣΕΕ με πρωτοβουλία του προέδρου του ΕΚΑ³⁹⁵, ο οποίος παρίστατο στη γενική

³⁸⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 182/16.5.1948.

³⁹⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 183/30.5.1948.

³⁹¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 34/27.7.1948. Ο Αυγουστίδης αναφέρει ότι «*από την επαρχία έφθαναν κατηγορίες για οικονομικές ατασθαλίες στα Εργατικά Κέντρα και τα σωματεία*». Μάλιστα τον Ιούλιο 1949 θα συλληφθεί ο Αντύπας, πρόεδρος του εργατικού κέντρου Πατρών, θα κατηγορηθεί για ατασθαλίες και τελικά θα καθαιρεθεί. Αυγουστίδης, *ό.π.*, σ. 504.

³⁹² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 34/27.7.1948.

³⁹³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 34/27.7.1948.

³⁹⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 188/21.8.1948.

³⁹⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 192/11.10.1948.

συνέλευση μαζί με τον αντιπρόσωπο των δικαστικών αρχών Ανδρέα Μπάρτζη³⁹⁶. Προηγήθηκε η γενική συνέλευση στο εργοστάσιο του Τάκη Ανδρικόπουλου³⁹⁷ όπου εξελέγη η εφορευτική επιτροπή την οποία αποτελούσαν οι : Νίτσα Λαγέρη, Γαρυφαλιά Μαζούρα και Αριάδνη Χαρίση³⁹⁸. Στη συνέλευση αυτή η Δ. Καζάκου διαμαρτυρήθηκε για τον τρόπο με τον οποία θα διεξαχθούν αυτές οι αρχαιρεσίες αλλά κατηγορήθηκε από τον πρόεδρο του ΕΚΑ Π. Ευθυμίου για διασπαστική πολιτική³⁹⁹. Επιπλέον, εμφανίσθηκε η πρώην πρόεδρος Β. Ράμμου και κατήγγειλε ότι μετά την επιστροφή της από την εξορία⁴⁰⁰ το διοικητικό συμβούλιο και ειδικότερα η γενική γραμματέας Ν. Μπουρνάζου την απαξίωσε, η δε ταμίας Μ. Μυλωνά αδικώς την κατηγόρησε για κατάχρηση. Επιπλέον εξέφρασε τη γνώμη ότι το προεδρείο πρέπει να εργάζεται εθελοντικά⁴⁰¹. Στις κατηγορίες της Ράμμου απάντησε ο πρόεδρος του ΕΚΑ λέγοντας ότι μετά την εξορία της ζητήθηκε να προσκομίσει βεβαίωση από την αστυνομία ότι μπορεί να εξασκήσει τα καθήκοντά της, την οποία όμως δεν έλαβε⁴⁰². Ο αστυνόμος της είπε ότι καλύτερα είναι να κοιτάξει το σπίτι της και την ίδια σύσταση της έκαμε και ο πρόεδρος του ΕΚΑ⁴⁰³. Κατόπιν τούτων η Ράμμου είχε δηλώσει ότι παραιτείται⁴⁰⁴. Για το ζήτημα της κατάχρησης ειπώθηκε ότι την είχαν δικαιώσει στην προηγούμενη γενική συνέλευση⁴⁰⁵. Όσο για το θέμα της αμοιβής του προεδρείου ο πρόεδρος του ΕΚΑ της είπε ότι και αυτή όσο εξασκούσε τα καθήκοντα της προέδρου πληρωνόταν μέχρι την ημέρα της συλλήψεώς της⁴⁰⁶. Οι υποψήφιοι για το διοικητικό συμβούλιο ήταν οι εξής⁴⁰⁷:

³⁹⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 28/17.10.1948.

³⁹⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 192/11.10.1948.

³⁹⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 193/26.10.1948.

³⁹⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 28/17.10.1948.

⁴⁰⁰ Προφανώς η εξορία της Β. Ράμμου διήρκεσε περίπου τέσσερις μήνες.

⁴⁰¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 28/17.10.1948.

⁴⁰² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 28/17.10.1948.

⁴⁰³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 28/17.10.1948.

⁴⁰⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 28/17.10.1948.

⁴⁰⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 28/17.10.1948.

⁴⁰⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό 28/17.10.1948.

⁴⁰⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξις 5/20.10.1948.

Μέλη διοικήσεως

Νίκη	Μπουρνάζου
Μαρία	Μυλωνά
Μαρία	Κούγελου
Αργυρή	Παντελοπούλου
Αλεξάνδρα	Κυριακοπούλου
Ασήμω	Τσερεντζούλια
Άννα	Γουσμιά
Αντιγόνη	Γονιάτη
Παναγιώτα	Σκλήρη
Χαρίκλεια	Παπαβασιλείου
Αγγελική	Χρονοπούλου
Αικατερίνη	Κουτρουμάνη
Χαρίκλεια	Καραφλού
Ειρήνη	Ραυτοπούλου
Παρθενία	Τσακάλου
Βασιλική	Αλεξανδροπούλου
Ελένη	Ψάλτη
Κων/να	Χαλμούκου

Αντιπρόσωποι Εργατικού Κέντρου

Νίκη	Μπουρνάζου
Μαρία	Μυλωνά
Μαρία	Κούγελου
Κων/να	Χαλμούκου

Αντιπρόσωποι Πανελλαδικού Συνεδρίου

Νίκη	Μπουρνάζου
Μαρία	Μυλωνά
Μαρία	Κούγελου
Κων/να	Χαλμούκου

Οι υποψήφιος των δύο συνδυασμών Ν. Μπουρνάζου (που πρόσκειτο στην ομάδα του Φ. Μακρή⁴⁰⁸) και Κ. Χαλμούκου (φιλοβασιλικών πεποιθήσεων⁴⁰⁹) ζήτησαν να κατέλθουν με ξεχωριστά ψηφοδέλτια διαφορετικού χρώματος, το ένα με την επωνυμία *Νίκη* και το άλλο με την επωνυμία *Χαλμούκου*⁴¹⁰. Οι εκλογές έγιναν με μυστική ψηφοφορία σε κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο στο ΕΚΑ παρουσία του ειρηνοδίκη Αιγιάλειας⁴¹¹. Ο σύλλογος αποτελείτο από 800 μέλη εκ των οποίων τα 450 ήταν ταμιακώς εντάξει. Ψήφισαν 588 εργάτριες εκ των 727 δικαιούμενων ψήφου⁴¹². Η διαλογή έγινε την επόμενη ημέρα γιατί είχε παρέλθει ο χρόνος κυκλοφορίας η 6^η μ.μ.⁴¹³. Στην κάλπη βρέθηκαν δύο ψηφοδέλτια παραπάνω και αφαιρέθηκαν δύο στην τύχη, τα οποία ανήκαν στο συνδυασμό *Νίκη*⁴¹⁴. Οι ψήφοι κατανεμήθηκαν ως εξής⁴¹⁵:

Μέλη διοικήσεως

Νίκη	Μπουρνάζου	Ψήφοι 467
Μαρία	Μυλωνά	467
Μαρία	Κούγγελου	468
Αργυρή	Παντελοπούλου	466
Αλεξάνδρα	Κυριακοπούλου	467
Ασήμω	Τσερεντζούλια	467
Άννα	Γιουσμά	466
Αντιγόνη	Γονιάτη	466
Παναγιώτα	Σκλήρη	466
Κων/να	Χαλμούκου	121
Χαρίκλεια	Καραφλού	120
Ειρήνη	Ραυτοπούλου	119

⁴⁰⁸ Βλ. σχετικά στο παράρτημα το απόσπασμα της Νο 34/27.7.1948 πράξεως της Γ.Σ. του σωματείου.

⁴⁰⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξις 7/16.8.1952.

⁴¹⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξις 6/22.10.1948.

⁴¹¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξις 7/24.10.1948.

⁴¹² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξις 7/24.10.1948.

⁴¹³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξις 7/24.10.1948.

⁴¹⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξις 8/25.10.1948.

⁴¹⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξις 8/25.10.1948.

Παρθενία	Τσακάλου	116
Βασιλική	Αλεξανδροπούλου	120
Ελένη	Ψάλτη	116

Αντιπρόσωποι ΕΚΑ και Πανελλαδικού Συνεδρίου

Νίκη	Μπουρνάζου	Ψήφοι 466
Μαρία	Μυλωνά	466
Μαρία	Κούγελου	468
Κων/να	Χαλμούκου	120

Εξελεγκτική επιτροπή

Χαρίκλεια	Παπαβασιλείου	Ψήφοι 466
Αγγελική	Χρονοπούλου	466
Αικατερίνη	Κουτρουμάνη	466

Οι θέσεις του διοικητικού συμβουλίου κατανεμήθηκαν με μυστική ψηφοφορία ως εξής⁴¹⁶:

1. Μαρία	Μυλωνά	Πρόεδρος	Ψήφοι 9
2. Μαρία	Κούγελου	Αντιπρόεδρος	5
3. Νίκη	Μπουρνάζου	Γενική γραμματέας	9
4. Παναγιώτα	Σκλήρη	Ταμίας	9
5. Άννα	Γιουσμά	Σύμβουλος	
6. Αργυρή	Παντελοπούλου	Σύμβουλος	
7. Αλεξάνδρα	Κυριακοπούλου	Σύμβουλος	
8. Αντιγόνη	Γονιάτη	Σύμβουλος	
9. Ασήμω	Τσερεντζούλια	Σύμβουλος	

Αξιοσημείωτη είναι η παρουσία της Π. Σκλήρη, πρώην μέλους του ΕΡΓΑΣ, στο ψηφοδέλτιο της Ν. Μπουρνάζου, η οποία, όπως φαίνεται, έχει την πλήρη αποδοχή των μελών του διοικητικού συμβουλίου, τα οποία την εκλέγουν παμψηφεί για τη θέση της ταμίας. Από τις πρώτες συνεδριάσεις του διοικητικού συμβουλίου φάνηκε η διάθεση συγκέντρωσης εξουσίας στα χέρια της προέδρου και ιδιαίτερα της

⁴¹⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 194/27.10.1948.

γενικής γραμματέως⁴¹⁷. Η νεοεκλεγμένη διοίκηση φρόντισε για τη διαγραφή από τη δύναμη του σωματείου της Κ. Χαλμούκου. Κατηγορήθηκε ότι παρόλο που πραγματοποίησε τα κανονισμένα ημερομίσθια εξακολούθησε να εργάζεται και στις συστάσεις που της έγιναν εξύβρισε το προεδρείο. Η απόφαση τοιχοκολλήθηκε στην εξώθυρα του γραφείου του σωματείου και στην αποθήκη του Λεωνίδα Τσικλητήρα όπου εργαζόταν⁴¹⁸. Η αίτηση επανεγγραφής της στο σωματείο τον Ιούνιο του 1949 δεν έγινε δεκτή⁴¹⁹. Έγινε όμως δεκτή τον Αύγουστο του 1949 μετά από παρέμβαση του αστυνόμου Αιγίου⁴²⁰.

Το Φεβρουάριο του 1949 η αντιπρόεδρος Μ. Κούγελου παραιτήθηκε από το αξίωμα και ζήτησε να παραμείνει απλό μέλος, πιθανότατα λόγω διαφωνίας της με τα υπόλοιπα μέλη του διοικητικού συμβουλίου για την επιλογή της Α. Γιουσμά – κατοίκου Τέμενης- ως βοηθού για την εργασία στα σταφιδεργοστάσια⁴²¹. Στη θέση της εξελέγη η Α. Κυριακοπούλου⁴²². Η Μ. Κούγελου ανέλαβε το ταμείο του σωματείου τον Οκτώβριο του 1949 όταν αντικατέστησε την Π. Σκλήρη, η οποία δεν ήταν συνεπής στην εργασία της⁴²³. Δυσaráεσκεια με απρεπείς εκφράσεις προς το προεδρείο εξέφρασε και η Παναγιώτα Βερυκίου, τον Απρίλιο του ίδιου έτους, η οποία όμως δεν τιμωρήθηκε εφόσον το γεγονός συνέβη για πρώτη φορά⁴²⁴. Έκτοτε το διοικητικό συμβούλιο θα συνεδριάζει συχνά για θέματα τιμωρίας και διαγραφής των μελών του σωματείου λόγω ανυπακοής προς το καταστατικό, ανάρμοστης αγωγής στην εργασία κλπ.⁴²⁵. Παρενθετικά αναφέρεται ότι με το συγκεκριμένο διοικητικό συμβούλιο το σωματείο θα προχωρήσει στην τροποποίηση του πρώτου άρθρου του καταστατικού αλλάζοντας την ονομασία του, καθώς από καιρού τα μέλη του

⁴¹⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 197/6.11.1948.

⁴¹⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 198/11.12.1948.

⁴¹⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 212/30.6.1949.

⁴²⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 215/22.8.1949.

⁴²¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 202/16.1.1949 και 203/11.2.1949.

⁴²² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 203/11.2.1949.

⁴²³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 218/31.10.1949.

⁴²⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 207/29.4.1949.

⁴²⁵ Ενδεικτικά, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου, Νο 209,210,211/6.1949, 217/9.1949, 218/10.1949, 220/12.1949, 252/30.4.1951, 253/30.5.1951, κ.ά..

εργάζονταν ως επί το πλείστον στην κοπή και συσκευασία νωπών σταφυλιών της περιφέρειας Αιγιάλειας⁴²⁶.

Στις αρχαιρεσίες του 1950 τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου δεν θα αλλάξουν σημαντικά. Στην παγιωμένη κατάσταση οι φωνές της αντιπολίτευσης δεν θα εκλείψουν, θα είναι όμως πλέον ισχνές. Στις εκλογές, που έγιναν την 7^η Μαΐου 1950 ενώπιον του ειρηνοδίκη Αιγιάλειας Ανδρέα Μπάρτζη στα ειδικά διαμορφωμένα για τη μυστική ψηφοφορία γραφεία του σωματείου στο ΕΚΑ⁴²⁷, ψήφισαν 597 από τις 688 ταμιακώς εντάξει εργάτριες του σωματείου⁴²⁸. Η εφορευτική επιτροπή με πρόεδρο την Μαρία Τσικουρλή (κάτοικος συνοικισμού Δεξαμενής) και μέλη τις Κική Κελαιδίτου και Βαλεντίνη Αφαλίδου (κάτοικος συνοικισμού Τέμενης) καταμέτρησε την επόμενη ημέρα τα ψηφοδέλτια του συνδυασμού της Νίκης Μπουρνάζου, τα οποία είχε τυπώσει το σωματείο και τα ψηφοδέλτια του συνδυασμού της Β. Ράμμου, τα οποία τυπώθηκαν εξ ιδίων εξόδων, καθώς δεν επιθυμούσε να κατέλθει σε κοινό ψηφοδέλτιο⁴²⁹. Βρέθηκαν δύο ψηφοδέλτια επιπλέον των ψηφισάντων τα οποία αφαιρέθηκαν στην τύχη και ανήκαν στο συνδυασμό της Νίκης Μπουρνάζου⁴³⁰. Έλαβαν⁴³¹:

Διοικητικοί σύμβουλοι

Νίκη	Μπουρνάζου	Ψήφοι 590
Βασιλική	Νίκογλου	558
Αργυρή	Παντελοπούλου	550
Λυγερή	Καζαμαριώτη	549
Αντιγόνη	Γονιάτη	541
Αλεξάνδρα	Κυριακοπούλου	533
Μαρία	Μυλωνά	527
Άννα	Γιουσμά	510
Μαρία	Κούγγελου	503

⁴²⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξις 9/7.8.1949.

⁴²⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 230/11.5.1950.

⁴²⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξις 12/7.5.1950.

⁴²⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξις 5/5.5.1950.

⁴³⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξις 13/8.5.1950.

⁴³¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξις 13/8.5.1950.

Βασιλική	Ράμμου	15
Βασιλική	Σταμάτη	5
Παναγιώτα	Χρονοπούλου	5
Όλγα	Πράσινου ⁴³²	4

Αντιπρόσωποι ΕΚΑ και Πανελλαδικού συνεδρίου

Νίκη	Μπουρνάζου	Ψήφοι 584
Μαρία	Μυλωνά	469
Μαρία	Κούγελου	377
Άννα	Γιουσμά	206
Βασιλική	Ράμμου	13

Εξελεγκτική επιτροπή

Ευφροσύνη	Τιμοθεάτου	Ψήφοι 594
Χριστίνα	Μοσχοχωρίτου	593
Αριάδνη	Χαρίση	593

Αξιοσημείωτη είναι η μεταστροφή των ψηφισάντων σταφιδεργατριών απέναντι στην υποψηφιότητα της Β. Ράμμου. Ενώ στις αρχαιρεσίες του Ιουνίου του 1947 είχε λάβει 273 ψήφους, τώρα λαμβάνει μόλις 15 ψήφους δείγμα αφενός της απαξίωσής της από τα μέλη, προφανώς λόγω της εξορίας της και αφετέρου του αμελητέου ερείσματος του αριστερού στοιχείου. Στο πρώτο διοικητικό συμβούλιο εκλέχθηκαν με μυστική ψηφοφορία παμψηφεί πρόεδρος η Μαρία Μυλωνά, γενική γραμματέας η Νίκη Μπουρνάζου και ταμίας η Μαρία Κούγελου, ενώ με 8 ψήφους εκλέχθηκε αντιπρόεδρος η Αλεξάνδρα Κυριακοπούλου⁴³³. Το «νέο» διοικητικό συμβούλιο θα έχει να αντιμετωπίσει παλαιές και νέες προκλήσεις. Επιβολή τιμωριών σε «απειθείς» εργάτριες και χορήγηση βοηθημάτων στις ασθενείς, διασπαστικές ενέργειες και αντεργατικές πράξεις εκ μέρους των εργοδοτών και των εργατριών, συκοφαντίες ορισμένων μελών, μειωμένος αριθμός ημερομισθίων και συνεπώς εσόδων για το σωματείο, λόγω της τελειοποίησης των μηχανημάτων των εργοδοτών,

⁴³² Πιθανότατα η Όλγα Πράσινου να είχε οικογενειακό δεσμό με τον Α. Πράσινο, ο οποίος συνελήφθη κατά τη διάρκεια των γεγονότων του Σεπτεμβρίου 1935 και εξορίστηκε για ένα έτος στη Γαύδο. Βλ. παρακάτω κεφάλαιο 4^ο εδάφιο 4.1.

⁴³³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 230/11.5.1950.

εισαγωγή στο ταμείο ανεργίας και συνάψεις συλλογικών συμβάσεων. Στο 10^ο συνέδριο της ΓΣΕΕ που διεξήχθη τέλος Σεπτεμβρίου-αρχές Οκτωβρίου 1950 στην Αθήνα το σωματείο εκπροσώπησαν η πρόεδρος Μ. Μυλωνά και η Α. Γιουσμα⁴³⁴. Στις αρχαιρεσίες του 1951 μοναδική φωνή αντιπολίτευσης θα είναι η Β. Ράμμου, η οποία θα αποβιώσει το Δεκέμβριο του ίδιου έτους⁴³⁵. Στις εκλογές του 1952 ο συντηρητισμός παγιώνεται στο σωματείο. Το ψηφοδέλτιο της Νίκης Μπουρνάζου έχει χρώμα λευκό και σήμα τις ελληνικές σημαίες ξηράς και θαλάσσης χιαστή, ενώ αυτό της Κ. Χαλμούκου έχει χρώμα κυανού και σήμα το στέμμα⁴³⁶. Η υποψηφιότητα της φιλοβασιλικών πεποιθήσεων Κ. Χαλμούκου θα αποσπάσει σημαντικό μερίδιο ψήφων από το προηγούμενο διοικητικό συμβούλιο. Απασχολημένο με αυτά και πολλά άλλα ζητήματα το σωματείο θα βαδίζει προς την εποχή της ανασυγκρότησης του μετεμφυλιακού ελληνικού κράτους.

3.4. ΔΟΥΝΑΙ ΚΑΙ ΛΑΒΕΙΝ: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ

Όπως και τα Χριστούγεννα έτσι και η πρωτοχρονιά επέρασεν απαρατήρητος στην πόλιν μας. Την παραμονή το απόγευμα εσημειώθη κάποια κίνησις στους δρόμους της αγοράς, χωρίς όμως ζώην και τελείως ψόφια πράγματα. Ο γυναικόκοσμος κυρίως και τα παιδάκια εγύριζαν χαζεύοντες έξω από τα διάφορα μαγαζιά και μόνον μερικά μικροπράγματα, παιχνιδάκια, φούσκες και σφυρίχτρες έπερναν οι πιτσιρίκοι. Γενικώς όμως εις την αγοράν εσημειώθη καταπληκτική απραξία δείγμα της ανθούσης οικονομικής μας εξαθρώσεως.

Εφημερίδα Έρευνα, φύλλο 600/7.1.1934

Στο υποκεφάλαιο αυτό θα εξετάσουν οι οικονομικές δραστηριότητες του σωματείου από το 1933 έως το 1950. Σύμφωνα με το αρχικό καταστατικό του σωματείου οι τακτικοί πόροι θα προέρχονταν από τις εισπράξεις για τα δικαιώματα εγγραφής, από τις μηνιαίες συνδρομές και από κάθε άλλο νόμιμο έσοδο. Οι έκτακτοι πόροι θα προέρχονταν από τα τυχόν επιβαλλόμενα πρόστιμα των μελών, από τα τυχόν κέρδη πωλήσεων λαχειοφόρων ομολογιών, από δωρεές, από τόκους κεφαλαίων κλπ. Το

⁴³⁴ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Οκτωβρίου 1950.

⁴³⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό 276/16.12.1951.

⁴³⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πράξις 7/16.8.1952.

μεταξικό καταστατικό (1940) προέβλεπε ότι για την αυξομείωση των ποσών της εγγραφής και της συνδρομής υπεύθυνη θα ήταν η γενική συνέλευση.

Τα έξοδα του σωματείου θα εξετασθούν χωριζόμενα σε έξι κατηγορίες. Τα έξοδα για γραφική ύλη, τα οικιακά γενικά, τα λειτουργικά έξοδα, οι υποχρεώσεις προς τρίτους, τα έξοδα μισθοδοσίας και τα διάφορα έξοδα που δεν μπορούν να συμπεριληφθούν στις άλλες κατηγορίες. Στη συνέχεια θα γίνει ξεχωριστή αναφορά στα έκτακτα έξοδα του σωματείου και κατόπιν μια συνολική αποτίμηση της οικονομικής του κατάστασης με την παράθεση ποσοτικών στοιχείων. Τέλος, θα επιχειρηθεί μια σύντομη αναφορά στα ημερομίσθια των μελών του σωματείου.

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση πρέπει να διευκρινίσουμε ότι το διαχειριστικό έτος άρχιζε την 1^η Ιανουαρίου και έληγε στις 31 Δεκεμβρίου έκαστου έτους. Ωστόσο οι χρήσεις δεν ήταν αυτοτελείς δημιουργώντας δυσκολίες στην αποσαφήνιση των εξόδων κυρίως. Από την άλλη πλευρά η μεγάλη χρονική περίοδος που εξετάζεται και τα σημαντικά οικονομικά γεγονότα που έλαβαν χώρα δημιούργησαν δυσκολίες στην συγκρισιμότητα των στοιχείων. Οι δυσκολίες αυτές αμβλύθηκαν με τη χρήση ποιοτικών και λιγότερο ποσοτικών πληροφοριών.

3.4.1. Η ΠΛΕΥΡΑ ΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ

3.4.1.1. ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

3.4.1.1.1. Μηνιαίες συνδρομές και εγγραφή

Με το αρχικό καταστατικό το δικαίωμα εγγραφής ορίσθηκε στις 20 δραχμές και η μηνιαία συνδρομή στις 5 δραχμές, για την είσπραξη των οποίων η εκάστοτε ταμίας έκοβε τα σχετικά διπλότυπα⁴³⁷. Αρχικά υπήρχαν παρανοήσεις σχετικά με τον χρόνο έναρξης καταβολής της μηνιαίας εισφοράς και το καταβαλλόμενο ποσό, όμως τα προεδρεία τις έλυναν κατόπιν συνεννόησης με τους αρμόδιους φορείς. Λόγου χάρη τα μέλη που εγγράφονταν μετά την έναρξη του έτους πλήρωναν μηνιαίες συνδρομές αναδρομικά και για τους προηγούμενους μήνες. Η ΓΣΕΕ (κ.κ. Αντύπας και Μπαρκάς) ενημέρωσε το σωματείο ότι η ενέργεια δεν ήταν νόμιμη και τα μέλη έπρεπε να πληρώνουν τη μηνιαία συνδρομή από το μήνα εγγραφής και όχι από την αρχή του έτους⁴³⁸. Επίσης για τη διευκόλυνση των πτωχών υποψήφιων μελών το σωματείο εισέπραττε δικαίωμα εγγραφής 10 δραχμών, όμως ο πρόεδρος του ΕΚΑ

⁴³⁷ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 61/9.9.1940.

⁴³⁸ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 45/13.11.1939.

εξήγησε ότι το ποσό της εγγραφής έπρεπε να είναι σύμφωνα με το καταστατικό του σωματείου⁴³⁹. Οι οικονομικές δυσκολίες που προέκυψαν την παραμονή του πολέμου ώθησαν ορισμένες εργάτριες, οι οποίες αδυνατούσαν να πληρώσουν τις μηνιαίες συνδρομές να ζητήσουν τη διαγραφή και κατόπιν την επανεγγραφή τους πληρώνοντας μόνο το δικαίωμα εγγραφής και μια μηνιαία συνδρομή⁴⁴⁰. Οι δυσκολίες αυτές είχαν σοβαρό αντίκτυπο στα έσοδα του σωματείου, το οποίο περιόρισε τις δαπάνες του στο ελάχιστο κατά τη διάρκεια της κατοχής. Μέχρι την έναρξη του πολέμου το δικαίωμα της εγγραφής και η μηνιαία εισφορά παρέμεναν στα επίπεδα του 1933. Κατά τη διάρκεια του πολέμου εξαιτίας των διακυμάνσεων του ανεξέλεγκτου πληθωρισμού τα ποσά αυτά έφτασαν σε μη συγκρίσιμα μεγέθη. Για παράδειγμα ενώ τον Ιούλιο του 1943 η εγγραφή στο σωματείο ορίστηκε στο ποσό των 2.000 δραχμών⁴⁴¹, τον Οκτώβριο του 1944 οι εγγραφές των νέων μελών προσδιορίστηκαν στο ποσό των 50 εκατομμυρίων σύμφωνα με την εντολή του ΕΚΑ⁴⁴². Κατόπιν, το Δεκέμβριο του 1944, και εφόσον είχε πραγματοποιηθεί η νομισματική διαρρύθμιση της 11^{ης} Νοεμβρίου 1944, το ποσό της εγγραφής διαμορφώθηκε και πάλι στις 20 δραχμές και της μηνιαίας συνδρομής στις 10 δραχμές⁴⁴³, ενώ το 1945 οι μηνιαίες συνδρομές καθορίστηκαν στο ποσό των 15 δραχμών⁴⁴⁴ και η εγγραφή στο ποσό των 500 δραχμών⁴⁴⁵. Μετά τον πόλεμο δεν κατέστη δυνατό να προσδιορισθούν τα αντίστοιχα ποσά εξαιτίας της αποτύπωσης των εσόδων του σωματείου, εφόσον εμφανίζονται στα ταμειακά βιβλία με συγκεντρωτικές εγγραφές για όλα τα μέλη και για τους δύο σκοπούς ταυτόχρονα.

3.4.1.1.2. Άλλα έσοδα

Οι τακτικοί πόροι του σωματείου μέχρι το 1939 προέρχονταν αποκλειστικά από τις μηνιαίες συνδρομές και τα δικαιώματα εγγραφής. Το 1945 εμφανίζονται στα ταμειακά βιβλία έσοδα κατά τους μήνες Απρίλιο και Μάιο προερχόμενα από 5δραχμη

⁴³⁹ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 61/9.9.1940.

⁴⁴⁰ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 61/9.9.1940.

⁴⁴¹ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 102/1.7.1943.

⁴⁴² ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 116/2.10.1944.

⁴⁴³ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 123/..12.1944.

⁴⁴⁴ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 128/20.2.1945.

⁴⁴⁵ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 155/13.11.1945.

εισφορά επί 76 ημερομισθίων, ενώ το διάστημα 14/10 έως 25/11/1945 εμφανίζονται σημαντικά έσοδα προερχόμενα από 10δραχμη και 100δραχμη εισφορά ⁴⁴⁶, η προέλευση των οποίων δεν διευκρινίζεται. Πιθανότατα να αφορούσαν κρατήσεις επί των ημερομισθίων των εργαζόμενων μελών, όπως θα δούμε να συμβαίνει τα επόμενα έτη. Πράγματι, με την έναρξη του 1947 εμφανίζονται στα ταμειακά βιβλία έσοδα τα οποία αφορούσαν κρατήσεις 50 δραχμών από κάθε ημερομίσθιο που πραγματοποίησαν οι σταφιδεργάτριες τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 1946, οι οποίες έγιναν απευθείας από τον ΑΣΟ και την Ένωση Συνεταιρισμών Αιγιάλειας και αποδόθηκαν κατόπιν στο σωματείο ⁴⁴⁷. Η 50δραχμη κράτηση αυξήθηκε σε 100δραχμή από τον Ιανουάριο του 1947 ⁴⁴⁸, ενώ την επόμενη περίοδο εργασίας (1948), η κράτηση, που διαμορφώθηκε πλέον στις 250 δραχμές λόγω της αύξησης των ημερομισθίων, συμπεριλάμβανε και τα ημερομίσθια που πραγματοποιούνταν στις εργασίες του σταφυλιού ⁴⁴⁹. Μάλιστα αποφασίσθηκε τα χρήματα αυτά να κρατούνται από τα ημερομίσθια και όσων δεν ανήκαν στο σωματείο εκτός από αυτές που κατοικούσαν σε χωριά ⁴⁵⁰. Όταν αυξάνονταν τα ημερομίσθια αυξάνονταν και οι κρατήσεις. Το Σεπτέμβριο του 1949 το ημερομίσθιο αυξήθηκε κατά 30% και οι κρατήσεις διαμορφώθηκαν σε 350 δραχμές για τα ημερομίσθια στη σταφίδα, ενώ για τα ημερομίσθια στα σταφύλια παρέμεινε στο ίδιο ποσό των 250 δραχμών ⁴⁵¹. Οι κρατήσεις από τα ημερομίσθια που πραγματοποιούσαν τα μέλη του σωματείου στον ΑΣΟ και γενικά σε όλες τις ανάλογες επιχειρήσεις της περιοχής ⁴⁵² γίνονταν από το Νοέμβριο του 1948 από την πρόεδρο και τη γενική γραμματέα του σωματείου κατά την πληρωμή των σταφιδεργατριών. Ήταν άλλος ένας τρόπος συγκέντρωσης

⁴⁴⁶ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έσοδα Απριλίου, Μαΐου, και συγκεντρωτική εγγραφή διαστήματος 14/10 – 25/11 1945.

⁴⁴⁷ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έσοδα Ιανουαρίου 1947

⁴⁴⁸ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 151/..1.1947.

⁴⁴⁹ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 166/20.9.1947.

⁴⁵⁰ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 189/28.8.1948.

⁴⁵¹ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 217/30.9.1949 · σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έσοδα Οκτωβρίου 1949.

⁴⁵² Περί το 1950 οι εργοδότες των σταφιδεργατριών είναι οι εξής: Αφοι Παπαδημητρίου, Α. Τσικλητήρας, Αφοι Σωτηρόπουλοι, Ελληνική Εταιρεία Εξαγωγής Γεωργικών Προϊόντων (ιδρυθείσα από την ΑΤΕ), Ελληνική Εταιρεία Εξαγωγής Νωπών Καρπών, Ορταντζόγλου, Ανδρικόπουλος και Σια, Αγροτική Τράπεζα, Υιοί Καρδασίλαρη, ΑΓΡΕΞ, ΑΣΟ, Αφοι Δρούλια, Ένωση Συνεταιρισμών Αιγιάλειας, Μαθιάς, Παπανδρεόπουλος, Σταυρόπουλος, Λαμπρόπουλος, Ανδρέας Τριανταφυλλόπουλος, Κων. Παπασπύρου, Αθαν. Σαρμάς, Ευριπίδης Μαυρόπουλος, Αντ. Πετράς, Ανδρ. Κουνινιώτης. ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έσοδα Απριλίου, Σεπτεμβρίου και Νοεμβρίου 1953.

εξουσίας και ενίσχυσης της θέσης τους εφόσον οι δυο τους ρύθμιζαν τώρα και τις εργασίες στα σταφιδεργοστάσια και στα συνεργεία του σταφυλιού⁴⁵³, για τις οποίες μέχρι τότε ήταν συνυπεύθυνη και η ταμίας⁴⁵⁴. Τα έσοδα του σωματείου ενισχύονταν επίσης και από τις κρατήσεις που γίνονταν σε οποιαδήποτε είσπραξη πραγματοποιούσε. Κρατούνταν ποσοστά από τα δικαιούμενα δώρα των σταφιδεργατριών για το Πάσχα⁴⁵⁵ και τα Χριστούγεννα⁴⁵⁶. Κρατήσεις γίνονταν και στα αναδρομικά της αύξησης των ημερομισθίων⁴⁵⁷ και αργότερα στα δικαιούμενα του ταμείου ανεργίας με παρακράτηση 5.000 δραχμών από έκαστη σταφιδεργάτρια δικαιούχο του ταμείου⁴⁵⁸.

3.4.1.2. ΕΚΤΑΚΤΟΙ ΠΟΡΟΙ

Τα έκτακτα έσοδα του σωματείου προέρχονταν από την είσπραξη των επιβαλλόμενων χρηματικών προστίμων τα οποία ισοδυναμούσαν με τρία ημερομίσθια, σύμφωνα με το αρχικό καταστατικό, ή με 25 δραχμές σύμφωνα με το καταστατικό της μεταξικής περιόδου. Όμως, επειδή οι τιμωρίες ισοδυναμούσαν και με επιβολή αργιών, φαίνεται ότι τα διοικητικά συμβούλια προτιμούσαν το δεύτερο εφόσον κατά την εξεταζόμενη περίοδο δεν συναντούνται εισπράξεις από επιβολή χρηματικών προστίμων.

Άλλα έκτακτα έσοδα αποτελούσαν οι δωρεές και οι έρανοι. Στην πρώτη περίπτωση, οι δωρεές του εργοδότη Αναστάσιου (Τάση) Δρούλια ενίσχυσαν τα μέλη του σωματείου κατά τη διάρκεια της κατοχής. Συγκεκριμένα τον Ιανουάριο του 1942 με το ποσό της δωρεάς διευκολύνθηκαν οικονομικά 24 άπορες σταφιδεργάτριες οι οποίες έλαβαν από 100 δραχμές έκαστη, αλλά και τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου, τα οποία πήραν τη μερίδα του λέοντος. Τα επτά έλαβαν από 200 δραχμές έκαστο, ενώ η γενική γραμματέας ενισχύθηκε με 300 δραχμές και η

⁴⁵³ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 197/6.11.1948.

⁴⁵⁴ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 156/23.5.1947.

⁴⁵⁵ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 157/25.5.1947 · σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έσοδα Μαΐου 1949.

⁴⁵⁶ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έσοδα Δεκεμβρίου 1948.

⁴⁵⁷ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 180/25.4.1948.

⁴⁵⁸ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 240/30.9.1950 · σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έσοδα Σεπτεμβρίου και Οκτωβρίου 1950.

πρόεδρος με 500 δραχμές⁴⁵⁹. Η επόμενη δωρεά του ίδιου εργοδότη, την άνοιξη του 1944, μάλλον μοιράσθηκε πιο ακριβοδίκαια εφόσον από τα 20 εκατομμύρια που προσφέρθηκαν δόθηκαν 35.000 δραχμές σε κάθε σταφιδεργάτρια χωρίς να αναφέρεται ιδιαίτερη μεταχείριση του προεδρείου⁴⁶⁰. Στη δεύτερη περίπτωση δύο έρανοι ενίσχυσαν το ταμείο του σωματείο κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Αναλυτικότερα, το Σεπτέμβριο του 1943 το σωματείο προέβη αυτοτελώς σε έρανο από τον οποίο συγκέντρωσε 360.000 δραχμές, ενώ τον Οκτώβριο του 1944 ενισχύθηκε με 350 εκατομμύρια από έρανο που διενήργησε το ΕΚΑ και με 180 εκατομμύρια από άλλο έρανο⁴⁶¹. Το καλοκαίρι του 1947 πραγματοποιήθηκε ο τρίτος έρανος που αφορούσε την ενίσχυση του σωματείου για την πραγματοποίηση της εορτής προς τιμή της προστάτιδάς του, ο οποίος απέφερε 386.000 δραχμές⁴⁶².

Έκτακτα έσοδα απέφεραν στο σωματείο και οι διανομές προϊόντων από τη βοήθεια της και του Σχεδίου Μάρσαλ. Το σαπούνι, η φακή, τα φασόλια και οι σάκοι εργασίας επιβαρύνονταν με ένα ποσό που αφορούσε τα έξοδα μεταφοράς του προϊόντος από την αποθήκη του εμπόρου στα γραφεία του σωματείου και της διανομής του, καθώς και με ένα ποσό το οποίο παρέμενε στο ταμείο του σωματείου για την ενίσχυσή του. Τα χρήματα εισπράττονταν μέσω των πωλήσεων των προϊόντων στα μέλη του σωματείου⁴⁶³. Πωλήσεις προϊόντων τα κέρδη των οποίων ενίσχυαν το ταμείο του σωματείου πραγματοποιούνταν και μετά το πέρας του εορτασμού της Αγίας Άννας. Πωλούνταν αντικείμενα τα οποία δεν χρησιμοποιήθηκαν στην εορτή, όπως για παράδειγμα χαρτί συσκευασίας των άρτων και άλλα σχετικά⁴⁶⁴.

Από το 1947 αξιοσημείωτα έσοδα απέφερε στο σωματείο η διάθεση στα μέλη του των βιβλιαρίων επαγγελματικής ικανότητας και υγείας και των ατομικών

⁴⁵⁹ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 91/17.1.1942.

⁴⁶⁰ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 112/19.4.1944 ` σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έσοδα Μαΐου 1944.

⁴⁶¹ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 106/4.9.1943 ` σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έσοδα Οκτωβρίου 1944.

⁴⁶² ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 164/...8.1947.

⁴⁶³ Βλ. ενδεικτικά, ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 128/20.2.1945 ` Νο 151/...1.1947 ` Νο 178/16.4.1948 ` σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έσοδα Ιανουαρίου 1948 ` έσοδα Αυγούστου 1948` έσοδα Ιανουαρίου 1949.

⁴⁶⁴ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 164/...8.1947.

βιβλιαρίων. Τα προμηθεύονταν από το εμπορικό που τους εφοδίαζε με τη γραφική ύλη και αφού τα τακτοποιούσαν τα διέθεταν στα μέλη τους σε υψηλότερες τιμές. Συγκεκριμένα την περίοδο αυτή το ατομικό βιβλιάριο διατίθετο αντί 1.000 δραχμών ενώ στοίχιζε 700 δραχμές και το βιβλιάριο επαγγελματικής ικανότητας και υγείας αντί 500 δραχμών ενώ η τιμή αγοράς του ήταν 300 δραχμές⁴⁶⁵. Τα βιβλιάρια που περίσσευαν και δεν ήταν ονομαστικά πωλούνταν σε άλλα σωματεία στις ίδιες τιμές και οι εισπράξεις έμπαιναν στο ταμείο. Λόγου χάρη, το Νοέμβριο του 1947 δόθηκαν συνολικά 134 βιβλιάρια υγείας προς 500 δραχμές έκαστο στα σωματεία Φορτοεκφορτωτών Λιμένος (66 βιβλιάρια) και Φορτοεκφορτωτών και Συσκευαστών Ξηράς (68 βιβλιάρια)⁴⁶⁶.

Ξεχωριστή αναφορά επιβάλλεται να γίνει και στα δύο δάνεια που σύναψε το σωματείο κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Οι οικονομικές δυσκολίες των μελών την παραμονή του πολέμου ώθησαν το διοικητικό συμβούλιο να ζητήσει μέσω της ΓΣΕΕ και του Υπουργείου Εργασίας ένα μικρό δάνειο το οποίο θα διένειμε στα μέλη που δυστυχούσαν⁴⁶⁷. Άλλο ένα δάνειο σύναψε το σωματείο με το ΕΚΑ αργότερα, όταν τα χρήματα του ταμείου δεν επαρκούσαν για ένα απαραίτητο ταξίδι της προέδρου και της γραμματέως στην Αθήνα για επισιτιστικά θέματα⁴⁶⁸.

Τέλος, πρέπει να αναφερθεί ότι παρόλο που το σωματείο διέθετε καταθέσεις⁴⁶⁹, εφόσον σύμφωνα με το αρχικό καταστατικό η ταμίας δεν δύνατο να κρατά πάνω από ένα ορισμένο ποσό (1.000 δραχμές το 1933) υποχρεούμενη να καταθέτει τα επιπλέον στην Εθνική Τράπεζα σε ανοικτό λογαριασμό στο όνομα του συνδέσμου για πρώτη ζήτηση, δεν αναφέρονται έσοδα από τους τόκους των κεφαλαίων αυτών.

⁴⁶⁵ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 152/9.2.1947 · Νο 168/2.11.1947 · ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Οκτωβρίου 1947.

⁴⁶⁶ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έσοδα Νοεμβρίου 1947· σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 170/30.11.1947.

⁴⁶⁷ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 70/13.10.1940.

⁴⁶⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 136/19.4.1945.

⁴⁶⁹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Νοεμβρίου 1949 · έξοδα Φεβρουαρίου 1950.

3.4.2. Η ΠΛΕΥΡΑ ΤΩΝ ΕΞΟΔΩΝ

3.4.2.1. Γραφική ύλη

Η γραφική ύλη δεν παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς περιλαμβάνει τις συνηθισμένες προμήθειες για την λειτουργία του γραφείου του σωματείου (μολύβια, καρμπόν, χαρτί, γομολάστιχες, πινέζες, κλπ).

3.4.2.2. Οικιακά γενικά

Οι οικιακές αγορές στις οποίες προέβαινε το σωματείο για την εξυπηρέτηση του γραφείου του ήταν οι απολύτως αναγκαίες. Μια στάμνα και ένα κύπελλο⁴⁷⁰, ένα μαγκάλι⁴⁷¹, λίγα κάρβουνα το χειμώνα του 1945 και του 1946⁴⁷² και πυρήνα το 1948⁴⁷³. Μερικά καθίσματα⁴⁷⁴, ένα μπαούλο⁴⁷⁵ και ένα γραφείο⁴⁷⁶. Από το 1948 προέβαινε τακτικά στον καθαρισμό των γραφείων του χρησιμοποιώντας μέλη του σωματείου, τα οποία πληρώνονταν με το ήμισυ του κατώτερου ημερομισθίου σταφιδεργάτριας Αιγίου⁴⁷⁷. Επειδή τα άτομα αυτά εναλλάσσονταν συχνά⁴⁷⁸ πιθανόν να επρόκειτο για μια υποχρεωτική εργασία, μια αγγαρεία, την οποία απέφευγαν τα μέλη του σωματείου εφόσον η αμοιβή τους ήταν πολύ χαμηλή⁴⁷⁹.

3.4.2.3. Λειτουργικά έξοδα

Γενικά, τα λειτουργικά έξοδα του σωματείου καθ' όλο το εξεταζόμενο διάστημα ήταν πολύ λίγα. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε τα τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας στην «*Αυτού Μεγαλειότητα*» και τον Πρωθυπουργό⁴⁸⁰ μέχρι και τα συγχαρητήρια τηλεγραφήματα σε εργατοπατέρες⁴⁸¹, καθώς και τη συμμετοχή του στο κόστος των τηλεγραφημάτων που απέστελλε το ΕΚΑ για λογαριασμό των σωματείων της

⁴⁷⁰ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Μαΐου 1945.

⁴⁷¹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Φεβρουαρίου 1945.

⁴⁷² ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Φεβρουαρίου 1945 · έξοδα Ιανουαρίου και Μαρτίου 1946.

⁴⁷³ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Μαρτίου 1948.

⁴⁷⁴ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Οκτωβρίου 1940.

⁴⁷⁵ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Μαρτίου 1941.

⁴⁷⁶ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Μαρτίου 1947.

⁴⁷⁷ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 187/26.7.1948 θέμα 1^ο

⁴⁷⁸ Ενδεικτικά: ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Σεπτεμβρίου, Νοεμβρίου, Δεκεμβρίου 1948 · έξοδα Μαρτίου, Μαΐου, Αυγούστου, Δεκεμβρίου 1950.

⁴⁷⁹ Στο Αίγιο το κατώτερο ημερομίσθιο σταφιδεργάτριας το 1948 ήταν της χειροδιαλογής με 8.000 δραχμές και το ήμισυ ήταν 5.000 δραχμές. ΑΣΣ, σειρά 7: Μισθολογικά, φάκελοι 58-61, Έγγραφα Συλλογικών Συμβάσεων (1948- 1982), συλλογική σύμβαση 1948 (παρατίθεται στο παράρτημα ενότητα 1^η, 1.2).

⁴⁸⁰ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Οκτωβρίου 1947.

⁴⁸¹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουνίου 1948.

δύναμής του⁴⁸². Έξοδα δακτυλογράφησης εγγράφων και καταστατικών⁴⁸³, έξοδα έγκρισης καταστατικών⁴⁸⁴, έξοδα μετακόμισης⁴⁸⁵. Χαρτόσημα, γραμματόσημα, προγράμματα συνελύσεων και προσκλήσεις. Καταβολή ενοικίων για τις αίθουσες στις οποίες γίνονταν οι γενικές συνελεύσεις⁴⁸⁶ και για τα γραφεία του σωματείου τα οποία από το 1941 βρίσκονταν στο ΕΚΑ και το ενοίκιο καταβαλλόταν πιθανότατα μαζί με τη μηνιαία συνδρομή από το 1942 και εξής⁴⁸⁷. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι συνδρομές που κατέβαλλε το σωματείο, από το τέλος του 1947, σε εφημερίδες και περιοδικά ενημερωτικού (*Αιγιώτης*⁴⁸⁸, *Ακτίνες*⁴⁸⁹, *Εμπρός*⁴⁹⁰), εργατικού και νομοθετικού (*Εργατική Σημαία*⁴⁹¹, *Δελτίο Εργατικής Νομοθεσίας*⁴⁹², *Νομοθεσία Ανεργίας*⁴⁹³), αλλά κυρίως εθνικιστικού – στρατιωτικού περιεχομένου (*Ελληνικές Γραμμές*⁴⁹⁴, *Εθνικό Μέτωπο*⁴⁹⁵, *Ο Αγώνας της Φυλής*⁴⁹⁶, *Η Φωνή της Χωροφυλακής*⁴⁹⁷, καθώς και βιβλία με τίτλο *Γιατί πολεμά η Ελλάς*⁴⁹⁸, *Ο Γράμμος*⁴⁹⁹, *Η Ελλάς ενώπιον ενδεχομένου Γ' Παγκοσμίου Πολέμου*⁵⁰⁰). Η πληθώρα των εντύπων στα οποία είναι συνδρομητής το γυναικείο επαρχιακό σωματείο μας οδηγεί στην υπόθεση ότι ήταν υποχρεωμένο να προμηθεύεται τα περισσότερα εξ' αυτών, ως σημείο των παραγμένων καιρών.

3.4.2.4. Υποχρεώσεις προς τρίτους

Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται κυρίως τα έξοδα του σωματείου για συνδρομές στα ανώτερα συνδικαλιστικά όργανα, το ΕΚΑ και τη ΓΣΕΕ, τα έξοδα

⁴⁸² ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Δεκεμβρίου 1947.

⁴⁸³ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Σεπτεμβρίου 1940.

⁴⁸⁴ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Οκτωβρίου 1940.

⁴⁸⁵ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Οκτωβρίου 1940 · έξοδα Ιανουαρίου 1941.

⁴⁸⁶ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Μαΐου 1938 · έξοδα Σεπτεμβρίου 1940.

⁴⁸⁷ ΑΣΣ, , σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Οκτωβρίου 1940 · σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Οκτωβρίου 1940 · σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 93/17.5.1942.

⁴⁸⁸ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουλίου 1948.

⁴⁸⁹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιανουαρίου 1949 · έξοδα Φεβρουαρίου 1950.

⁴⁹⁰ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Δεκεμβρίου 1947.

⁴⁹¹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Νοεμβρίου 1947.

⁴⁹² ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Αυγούστου 1948 · έξοδα Μαρτίου 1950.

⁴⁹³ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουλίου 1950.

⁴⁹⁴ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Νοεμβρίου 1948.

⁴⁹⁵ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Απριλίου 1949.

⁴⁹⁶ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Απριλίου 1950.

⁴⁹⁷ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουνίου 1950.

⁴⁹⁸ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Φεβρουαρίου 1950.

⁴⁹⁹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Μαρτίου 1949.

⁵⁰⁰ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουνίου 1950.

ταξιδιών στην Πάτρα και την Αθήνα που πραγματοποιούσαν τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου για ζητήματα του σωματείου, τα έξοδα σε δικηγόρους για τη νομική υποστήριξη εργατικών ζητημάτων.

Το σωματείο από τους πρώτους μήνες της ίδρυσής του άρχισε να πληρώνει τις εισφορές που του αναλογούσαν. Η πρώτη καταβολή ήταν στη ΓΣΕΕ το Σεπτέμβριο του 1933⁵⁰¹, ενώ το Φεβρουάριο του επόμενου έτους καταβάλλονται για δεύτερη φορά οι εισφορές στο εν λόγω συνδικαλιστικό όργανο⁵⁰². Στη συνέχεια εξαιτίας της αδρανοποίησής του σωματείου δεν καταβάλλονται εισφορές μέχρι την ανασύστασή του. Τον Ιανουάριο του 1938 το σωματείο υποβάλλει ερώτημα στη ΓΣΕΕ εάν πρέπει να γραφεί εκ νέου στη δύναμή της⁵⁰³ στο οποίο η ΓΣΕΕ απάντησε θετικά⁵⁰⁴. Πραγματικά, οι εισφορές πληρώνονταν κανονικά μέχρι και τον Αύγουστο του 1942⁵⁰⁵. Στη συνέχεια δεν φαίνεται να καταβάλλονταν εισφορές στην ΓΣΕΕ. Ίσως λόγω της οικονομικής αδυναμίας του σωματείου να μην καταβλήθηκαν εισφορές μέχρι την απελευθέρωση, όπου στη συνέχεια η αριστερή ΓΣΕΕ τις κατήργησε έως τον Ιανουάριο του 1945 όταν επιβλήθηκαν εκ νέου από τον υπουργό Εργασίας Γ. Σιδέρη⁵⁰⁶. Το διάστημα αυτό πιθανόν την υποχρέωση να κάλυπτε το εργατικό κέντρο Αιγίου συνολικά για όλα τα ανήκοντα στη δύναμή του σωματεία. Από το Σεπτέμβριο του 1946 η εισφορά προς την ΓΣΕΕ παρακρατείτο υποχρεωτικά από το μισθό των εργαζομένων και αποδιδόταν από τους εργοδότες στη ΓΣΕΕ μέσω της κυβέρνησης⁵⁰⁷. Ενδεικτικά, να αναφερθεί ότι η μηνιαία συνδρομή που πλήρωνε το σωματείο από το 1933 έως το τέλος του 1942 ήταν εκατό δραχμές.

Η δεύτερη συνδρομή που κατέβαλλε το σωματείο το Δεκέμβριο του 1933 ήταν στο εργατικό κέντρο Πατρών όπου πλήρωσε εισφορές τριών μηνών (300 δραχμές)⁵⁰⁸. Η επόμενη καταβολή έγινε στο εργατικό κέντρο Αιγίου (ΕΚΑ) το οποίο ιδρύθηκε το 1935 αλλά πιθανότατα είχε διακόψει, τη λειτουργία του το ίδιο έτος. Το ΕΚΑ ανασυστήθηκε τον Γενάρη του 1938, όπως και το σωματείο των

⁵⁰¹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Σεπτεμβρίου 1933.

⁵⁰² ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Φεβρουαρίου 1934.

⁵⁰³ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο1/30.1.1938.

⁵⁰⁴ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 3/13.3.1938.

⁵⁰⁵ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Μαΐου 1938 έως έξοδα Αυγούστου 1942.

⁵⁰⁶ Αυγουστίδης, ό.π., σ. 280.

⁵⁰⁷ Στο ίδιο, σ. 387, 502.

⁵⁰⁸ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Δεκεμβρίου 1933.

σταφιδεργατριών⁵⁰⁹. Από τότε και μέχρι το τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος οι εισφορές του σωματείου στο ΕΚΑ καταβάλλονταν ανελλιπώς⁵¹⁰. Η εισφορά μέχρι τον Ιούλιο του 1940 ήταν 100 δραχμές μηνιαίως⁵¹¹. Στη διάρκεια της κατοχής δημιουργήθηκε πρόβλημα γιατί το σωματείο δυσκολευόταν να πληρώσει τις εισφορές του με κίνδυνο να παύσει να αντιπροσωπεύεται⁵¹². Προφανώς το σωματείο κατάφερε να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του γιατί δεν προκύπτει διακοπή της αντιπροσώπευσης. Μετά τον πόλεμο η μηνιαία εισφορά στο ΕΚΑ καθοριζόταν από τον αριθμό των μελών του σωματείου το οποίο ήταν υποχρεωμένο να καταβάλλει ένα συγκεκριμένο ποσό για κάθε μέλος του⁵¹³.

Η πρόεδρος και η γενική γραμματέας του σωματείου πραγματοποιούσαν συχνά ταξίδια στην Πάτρα και την Αθήνα για εργατικά ζητήματα⁵¹⁴. Επίσης ταξίδευαν ως εκπρόσωποι του συνδικαλιστικού τους οργάνου προκειμένου να συμμετάσχουν σε διάφορα συνέδρια, όπως για παράδειγμα στο 8^ο συνέδριο της ΓΣΕΕ το 1946⁵¹⁵ και το 9^ο το 1948⁵¹⁶. Τα ταξίδια στην Πάτρα πραγματοποιούνταν συνήθως αυθημερόν, ενώ των Αθηνών διαρκούσαν από τρεις ημέρες έως δεκαήμερο. Εκτός από τα εισιτήρια καταβαλλόταν και ημερήσια αποζημίωση⁵¹⁷. Το σωματείο συμμετείχε επίσης στα έξοδα ταξιδίων του προέδρου του ΕΚΑ εφόσον είχε να επιληφθεί και δικά του ζητήματα⁵¹⁸. Αξίζει να αναφερθεί ότι τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του το σωματείο αναλάμβανε και τα έξοδα ταξιδίων της προέδρου του αντίστοιχου σωματείου Πατρών, Πολυξένης Αργύτου, όποτε την καλούσε στο Αίγιο ζητώντας την υποστήριξή της⁵¹⁹. Εκτός από τα εισιτήρια Πάτρα- Αίγιο-Πάτρα και

⁵⁰⁹ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 9/27.11.1938.

⁵¹⁰ Βλ. ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα 1938-1950.

⁵¹¹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Σεπτεμβρίου 1939 · έξοδα Ιουλίου 1940.

⁵¹² ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 68/ 8.10.1940.

⁵¹³ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 124/20.12.1944.

⁵¹⁴ Βλ. σχετικά κεφάλαιο 4^ο, εδάφιο 4.1.

⁵¹⁵ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Απριλίου 1946.

⁵¹⁶ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 177/25.3.1948.

⁵¹⁷ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Φεβρουαρίου 1948.

⁵¹⁸ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Δεκεμβρίου 1947.

⁵¹⁹ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 7/...7.1938 · Νο 19/14.11.1938.

την ημερήσια αποζημίωσή της⁵²⁰ το σωματείο πλήρωνε και τη διαμονή της στο ξενοδοχείο Χελμός⁵²¹.

Στην εξεταζόμενη περίοδο το σωματείο υποστηρίχθηκε από δύο δικηγόρους. Ο κ. Τσακανίκας δικηγόρος Πατρών εξυπηρετούσε τα νομικά ζητήματα του σωματείου από την ίδρυση του⁵²² μέχρι τον πόλεμο, όπως για παράδειγμα την εφαρμογή των υφιστάμενων συλλογικών συμβάσεων παρά των εργοδοτών δια μηνύσεων⁵²³. Μετά τον πόλεμο οι νομικές υποθέσεις αναθέτονταν στον Κων/νο Ηλιόπουλο. Λόγου χάρη αυτός ανέλαβε την τροποποίηση του καταστατικού του σωματείου το 1949 αντί 350.000 δραχμών⁵²⁴.

3.4.2.5. Αμοιβές μελών διοικητικών συμβουλίων

Στο αρχικό καταστατικό του σωματείου δεν υπήρχε πρόβλεψη για αμοιβή των μελών του προεδρείου. Τον Οκτώβριο του 1933 αποφασίσθηκε από το διοικητικό συμβούλιο να λαμβάνει η πρόεδρος 1.800 δραχμές μηνιαίως κατά τους μήνες της εργασίας (Αύγουστος - Δεκέμβριος) και τους υπόλοιπους από 1.000 δραχμές. Η αμοιβή της γενικής γραμματέως καθορίσθηκε σε τριάντα ημεραργίες το μήνα (900 δραχμές) μόνο για την περίοδο των σταφιδικών εργασιών⁵²⁵. Δηλαδή, η πρόεδρος λάμβανε τη διπλάσια αμοιβή από τη γενική γραμματέα κατά την περίοδο των εργασιών και εξακολουθούσε να αμείβεται και μετά τη λήξη τους, ενώ η γραμματέας διέκοπτε την γραμματειακή υποστήριξη του σωματείου.

Μετά την ανασύσταση του σωματείου (1938) το διοικητικό συμβούλιο αποφάσισε η γενική γραμματέας να αμείβεται με μισθό. Εικάζεται ότι δεν επρόκειτο για μέλος του σωματείου αλλά για υπάλληλο που προσελήφθη για τη συγκεκριμένη εργασία. Αποφασίσθηκε να λαμβάνει 50 δραχμές ημερησίως κατά τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο (μηνιαίως 1.500 δραχμές)⁵²⁶ και τους υπόλοιπους μήνες από

⁵²⁰ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Νοεμβρίου 1933· έξοδα Ιουνίου 1938.

⁵²¹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Νοεμβρίου 1933.

⁵²² ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Φεβρουαρίου 1934.

⁵²³ ΑΣΣ, σειρά 3 Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου, Πρακτικό Νο 74/17.10.1940.

⁵²⁴ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Οκτ 1949.

⁵²⁵ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 6/8.10.1933.

⁵²⁶ Σχετικά με το ύψος της αμοιβής της γραμματέως αξίζει να αναφερθούν τα κριτήρια δύο μελών του διοικητικού συμβουλίου. Η Σπυριδούλα Μάζη υποστήριξε ότι «ο γραμματέας της κεραμοποιίας παίρνει 40 δραχμές την ημέρα και κάθεται άρα η δική μας που θα δουλεύει πρέπει να παίρνει τις 50 δραχμές», ενώ η Αργυρή Παντελοπούλου έκρινε ότι «επειδή η γραμματέας είναι τελειόφοιτη γυμνασίου πρέπει να παίρνει 50 δραχμές ημερησίως».

1.000 δραχμές⁵²⁷. Η αμοιβή της προέδρου παρέμεινε στις 1.800 δραχμές μηνιαίως αλλά για ολόκληρο το έτος⁵²⁸. Οι αμοιβές αυτές συγκρινόμενες με τις αμοιβές των σταφιδεργατριών κρίνονται πολύ υψηλές. Συνολικά, η πρόεδρος θα λάμβανε 21.600 δραχμές το έτος και η γραμματέας 13.000 δραχμές. Μια εργάτρια χειροδιαλογής, η οποία θα εργαζόταν όλες τις ημέρες του μήνα ολόκληρη τη σταφιδική περίοδο των πέντε μηνών (Αύγουστο - Δεκέμβριο) θα λάμβανε με τις προσαυξήσεις, στην καλύτερη περίπτωση 4.968 δραχμές⁵²⁹, παραμένοντας βέβαια στη συνέχεια άνεργη.

Το καταστατικό που συντάχθηκε το Σεπτέμβριο του 1940 προέβλεπε ότι η γενική συνέλευση του σωματείου θα όριζε την αμοιβή των μελών που απασχολούνταν σε υποθέσεις του σωματείου, η οποία δεν έπρεπε να υπερβαίνει κατά μήνα τα 40 συνήθη ημερομίσθια του επαγγέλματος (δηλαδή της χειροδιαλογής) ή μηνιαία αποζημίωση η οποία να μην υπερβαίνει το σύνολο των μηνιαίων αποδοχών «εκ της εργασίας από την οποία απεμακρύνθει η δικαιούχος». Έτσι, το διοικητικό συμβούλιο αποφάσισε ότι τα τρία άτομα που θα εξυπηρετούν το σωματείο πρέπει να πληρώνονται, με την πρόεδρο και τη γενική γραμματέας να είναι έμμισθες, ενώ η ταμίας να αμείβεται με ποσοστά 5% επί των εισπράξεων του σωματείου⁵³⁰. Με τον τρόπο αυτό η μισθοδοσία της γενικής γραμματέως θα μειωνόταν και έτσι η υπάλληλος αποχώρησε⁵³¹. Την υποχρέωση της γραμματειακής υποστήριξης ανέλαβε μέλος του σωματείου ωστόσο με πολύ μικρότερη αμοιβή σε σχέση με τα οριζόμενα από το καταστατικό⁵³². Αντίθετα η μισθοδοσία της προέδρου παρέμεινε στις 1.800 δραχμές μηνιαίως αρκετά υψηλότερη από τα καθορισμένα⁵³³. Γενικά, οι μισθοδοσίες, όπως φαίνεται από τα υπάρχοντα στοιχεία στα βιβλία του ταμείου, δεν

⁵²⁷ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 10/28.7.1938.

⁵²⁸ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 20/28.11.1938.

⁵²⁹ Σύμφωνα με την απόφαση Νο 7/1938 της Πρωτοβάθμιας Επιτροπής Διαιτησίας Πατρών οι αμοιβές καθορίστηκαν για τις εργάτριες διαλέγματος στις 32 δραχμές, τζιβιέρας στις 39 δραχμές και μπουγέλου στις 45 δραχμές. Η Κυριακή και οι αργίες προσαυξάνονταν κατά 25%. ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, Φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο από Υφυπουργείον Εργασίας, αριθ. πρωτ. 58357/2.12.1938. Βλ. και παρακάτω εδάφιο 3.4.5. «Ημερομίσθια εργατριών».

⁵³⁰ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 18/22.9.1940 - Νο 83/11.4.1941.

⁵³¹ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 66/30.9.1940.

⁵³² ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 69/9.10.1940.

⁵³³ Μετά την αύξηση των ημερομισθίων τον Ιούνιο του 1940 τα ημερομίσθια διαμορφώθηκαν ως εξής: διάλεγμα 37 δραχμές, τζιβιέρα 48 δραχμές και μπουγέλο 56 δραχμές. Επομένως ο μισθός της προέδρου εάν υπολογιζόταν με τον πρώτο τρόπο θα έφθανε τις 1.480 δραχμές (40 ημέρες X 37 δρχ.), ενώ με τον δεύτερο τις 1.680 δραχμές (30 ημέρες X 56 δρχ.). ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 15/23.6.1940.

καταβάλλονταν κάθε μήνα αλλά συνολικά, κυρίως την περίοδο της εργασίας (Αύγουστο – Δεκέμβριο) που το σωματείο πραγματοποιούσε μεγαλύτερα έσοδα.

Στη διάρκεια της κατοχής οι αμοιβές δεν καταβάλλονταν συστηματικά, ούτε εξ ολοκλήρου. Η πρόεδρος όμως έβρισκε τρόπους να εξασφαλίζει την αμοιβή της έστω και μερικώς⁵³⁴ λαμβάνοντας οποιοδήποτε ποσό υπήρχε στο ταμείο⁵³⁵ είτε ήταν κατατεθειμένο στο λογαριασμό του σωματείου στην Εθνική Τράπεζα⁵³⁶. Μάλιστα κάποια φορά κράτησε το μισθό της από τον έρανο που διενήργησε το σωματείο για λογαριασμό του⁵³⁷. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της κατοχής καθιερώθηκε να πληρώνεται υπερωρίες⁵³⁸ και να αμείβεται για την απασχόληση της σε εργασίες διανομής τροφίμων από την κατοχική βοήθεια⁵³⁹. Πρέπει να σημειωθεί ότι από το Σεπτέμβριο του 1943 το σωματείο ήταν υποχρεωμένο να πληρώνει και ένσημα⁵⁴⁰ για την ασφάλιση της προέδρου⁵⁴¹. Μέσα στη δίνη του πολέμου η θέση της προέδρου είχε εξελιχθεί, συγκριτικά με τα μεγέθη της εποχής, σε μια καλά αμειβόμενη υπαλληλική σχέση.

Από το τέλος του 1946 καθορίστηκε η πρόεδρος και η γενική γραμματέας να αμείβονται με το ίδιο ημερομίσθιο⁵⁴² ενώ από το Σεπτέμβριο του 1947 τα ποσοστά της ταμίας ορίστηκαν στο 10% επί των εισπράξεων του σωματείου⁵⁴³. Επιπλέον, και οι τρεις αμείβονταν για τις εργασίες που προσέφεραν στη διανομή των δώρων Πάσχα

⁵³⁴ Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι τον Οκτώβριο του 1940 η πρόεδρος ζήτησε από το διοικητικό συμβούλιο να εξοφληθεί η μισθοδοσία της για τα έτη 1938-1940. Στο ταμείο δεν υπήρχαν τα απαραίτητα χρήματα και συμβιβάστηκε να λάβει προσωρινά 2.000 δραχμές. Η οικονομική δυσπραγία του σωματείου γίνεται φανερή και από δύο άλλα περιστατικά. Τον ίδιο μήνα (Οκτώβριο 1940) το διοικητικό συμβούλιο αποφάσισε να πάρει δάνειο το οποίο θα μοιραζόταν στα μέλη του που δυστυχούσαν, ενώ τον Δεκέμβριο του 1941 η ταμίας προκειμένου να αποχωρήσει από το Αίγιο παρέδωσε το ταμείο με 180 δραχμές μετρητά και 1.180 δραχμές κατατεθειμένες στο βιβλιάριο της Εθνικής Τράπεζας. ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 69/9.10.1940 : Νο 70/13.10.1940 : Νο 88/14.12.1941.

⁵³⁵ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 83/11.4.1941.

⁵³⁶ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 85/10.5.1941 και 86/12.5.1941.

⁵³⁷ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 106/4.9.1943.

⁵³⁸ Ενδεικτικά: ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιανουαρίου 1943 : έξοδα Αυγούστου 1943 : Οκτώβριου 1943.

⁵³⁹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιανουαρίου 1944.

⁵⁴⁰ Το ΙΚΑ Αιγίου ξεκίνησε τις εργασίες του την 1^η Ιουνίου του 1940. Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 926/9.6.1940.

⁵⁴¹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Σεπτεμβρίου 1943.

⁵⁴² ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 146/...12.1946.

⁵⁴³ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 166/20.9.1947.

και Χριστουγέννων⁵⁴⁴ και των επαγγελματικών βιβλιαρίων⁵⁴⁵, όπως και των βοηθημάτων.

Από το Μάρτιο του 1948 οι αμοιβές καταβάλλονται πλέον κάθε μήνα, ενώ από το Μάιο του ίδιου έτους η αμοιβή της γραμματέως είναι υψηλότερη από της προέδρου (15.000 δραχμές και 13.000 δραχμές αντίστοιχα)⁵⁴⁶. Προκειμένου να πληρωθούν η πρόεδρος και η γραμματέας παρέδιδαν στην ταμία απόδειξη με λεπτομερώς αναγράφοντα τα ημερομίσθιά τους, τις υπερωρίες τους και τις επιπλέον εργασίες τους⁵⁴⁷. Για όσο διάστημα λειτουργούσαν οι σταφιδαποθήκες το έργο τους συνεπικουρείτο από μια εκλεγμένη από το προεδρείο σύμβουλο η οποία λάμβανε ημερομίσθιο ίσο με της πρόεδρου⁵⁴⁸. Όταν απουσίαζαν η πρόεδρος και η γενική γραμματέας αντικαθίσταντο από την αντιπρόεδρο και μια σύμβουλο, οι οποίες για το διάστημα που εργάζονταν είχαν αντίστοιχες απολαβές⁵⁴⁹. Επίσης, από το Μάρτιο του 1948 το σωματείο πλήρωνε ένσημα και για την ασφάλιση της γενικής γραμματέως⁵⁵⁰, η οποία ήταν πλέον η μοναδική εκπρόσωπος του σωματείου προς τα έξω όπως στην υπογραφή των συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Η συγκέντρωση υποχρεώσεων και κατά συνέπεια η ενίσχυση της εξουσίας της προέδρου και ιδιαίτερα της γενικής γραμματέως από το τέλος του 1948⁵⁵¹, οπωσδήποτε δημιουργούσε πελατειακές σχέσεις και δυσaráσκειες, οι οποίες γίνονται αντιληπτές στα μελλοντικά πρακτικά του σωματείου.

Οι απολαβές της προέδρου και της γενικής γραμματέως τα επόμενα έτη (1949,1950) ήταν ακόμα μεγαλύτερες. Ενώ τα ημερομίσθια των σταφιδεργατριών κυμαίνονταν από 10.000 δραχμές για τη διαλογή έως 24.000 δραχμές για το μπουγέλο⁵⁵² και από 8.000 δραχμές έως 20.000 δραχμές για τις εργασίες στο

⁵⁴⁴ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 157/25.5.1947.

⁵⁴⁵ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 170/30.11.1947.

⁵⁴⁶ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 181/8.5.1948.

⁵⁴⁷ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Νοεμβρίου 1948.

⁵⁴⁸ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 174/18.3.1948.

⁵⁴⁹ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 177/25.3.1948.

⁵⁵⁰ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Μαρτίου 1948.

⁵⁵¹ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 197/6.11.1948.

⁵⁵² ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, Φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο προς τον Υπουργό εργασίας 31/1/1948.

σταφύλι⁵⁵³, αποφασίσθηκε με πλειοψηφία του διοικητικού συμβουλίου το ημερομίσθιο της πρόεδρου καθ' όλο το έτος να είναι 20.000 δραχμές και της γραμματέως «η οποία εργάζεται πλέον του 10ώρου» στις 30.000 δραχμές⁵⁵⁴. Επιπλέον τα ένσημα, τα δικαιούμενα δώρα και οι υπερωρίες τους καταβάλλονταν ανελλιπώς, οι τελευταίες δε σε βαθμό σκανδαλιστικό. Συγκεκριμένα, για το διάστημα από Οκτώβριο 1948 έως και Ιούνιο 1949 πληρώθηκαν με προσ αυξημένο ημερομίσθιο κατά 75% η μεν πρόεδρος για 20 Κυριακές, η δε γενική γραμματέας για 35 Κυριακές⁵⁵⁵. Εάν υπολογίσουμε ότι οι Κυριακές του εννεάμηνου ήταν συνολικά 36 συμπεραίνουμε ότι η γενική γραμματέας δεν «εργάσθηκε» μόνο την Κυριακή του Πάσχα. Ερωτήματα δημιουργούν και οι ευεργεσίες και τα προνόμια που απολάμβανε η γενική γραμματέας εκ μέρους του σωματείου, καθώς δύο φορές πληρώθηκαν τα έξοδά της για μετάβαση και παραμονή στην Αθήνα λόγω ασθένειας⁵⁵⁶. Οι αμοιβές ήταν προκλητικές και για το λόγο ότι γενικά οι σταφιδεργάτριες του σωματείου πραγματοποιούσαν συνολικά 35-40 ημερομίσθια το έτος⁵⁵⁷. Στις γενικές συνελεύσεις οι φωνές διαμαρτυρίας για τις αυξημένες κρατήσεις στα ημερομίσθια ήταν πολλές αλλά οι δικαιολογίες της γενικής γραμματέως εύκολες: *«Το σωματείο αυτό δια να λειτουργήσει κανονικώς κατά την περίοδον της εργασίας πρέπει να είναι τουλάχιστον τέσσερις άνθρωποι των ιδίων γνώσεων της εργασίας δια να μπορέσουν οι άνθρωποι αυτοί να εργάζονται κάπως ανθρωπινώς»*⁵⁵⁸. Από την άλλη πλευρά όμως παραδεχόταν ότι τα ημερομίσθια στην τελευταία σταφιδική περίοδο 1950-1951 είχαν μειωθεί κατά το ήμισυ⁵⁵⁹. Άλλωστε, όπως θα δούμε παρακάτω ο αριθμός των μελών του σωματείου δεν έχει διαφοροποιηθεί θεαματικά τα τελευταία χρόνια. Οι αιτιολογίες και τα επιχειρήματα της γραμματέως ότι *«εν καιρώ εργασίας είμεθα από τις 6 η ώρα το πρωί μέχρι τις 9 το βράδυ εις το γραφείο και τούτο δια να σας εξυπηρετήσωμεν και όχι όπως λέγει κάποια συνάδελφος ότι καθόμεθα σκοπίμως μέχρι*

⁵⁵³ ΑΣΣ, σειρά 7 : μισθολογικά, Φάκελοι 58-61, Έγγραφα Συλλογικών Συμβάσεων (1948-1982), συλλογική σύμβαση 1950.

⁵⁵⁴ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 218/31.10.1949.

⁵⁵⁵ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 212/30.6.1949.

⁵⁵⁶ Η γενική γραμματέας Νίκη Μπουρνάζου για το πρώτο ταξίδι έλαβε 200.000 δραχμές και για το δεύτερο 346.000 δραχμές. ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Νοεμβρίου 1947 · έξοδα Φεβρουαρίου 1948.

⁵⁵⁷ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 217/30.9.1949.

⁵⁵⁸ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 15/5.8.1951.

⁵⁵⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 15/5.8.51.

τις 10 το βράδυ εις το γραφείο δια να δημιουργούμε υπερωρίας»⁵⁶⁰ μάλλον ήταν αβάσιμα. Το πιθανότερο είναι ότι ο θεσμός του σωματείου με την έννοια του εθελοντισμού, της αλληλοβοήθειας και της αρωγής εξελίχθηκε, τουλάχιστον για τα δύο βασικά μέλη του διοικητικού συμβουλίου (αρχικά για την πρόεδρο και μετέπειτα για τη γενική γραμματέα), σε επαγγελματικό συνδικαλισμό, δηλαδή σε εργατοπατερισμό⁵⁶¹.

3.4.2.6. Διάφορα έξοδα

Στο εδάφιο αυτό θα γίνει αναφορά σε έξοδα του σωματείου που δεν μπορούν να συμπεριληφθούν στις παραπάνω κατηγορίες και ορισμένα εξ αυτών παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Εδώ περιλαμβάνονται οι αμοιβές των σταφιδεργατριών που κρατούσαν το λάβαρο⁵⁶² του σωματείου στις διάφορες εορταστικές εκδηλώσεις. Μεταφερόταν στην δοξολογία της εορτής του βασιλέως⁵⁶³, στη δοξολογία της εορτής της Αγίας Άννας⁵⁶⁴, στις εθνικές επετείους της 25^{ης} Μαρτίου⁵⁶⁵ και της 28^{ης} Οκτωβρίου⁵⁶⁶, στην τελετή της Πρωτοχρονιάς⁵⁶⁷, καθώς και σε υποδοχές επισήμων, όπως του πρέσβη της Αμερικής⁵⁶⁸ και της Κυπριακής Πρεσβείας⁵⁶⁹. Το λάβαρο κρατούσαν μέλη του σωματείου (Κατσιγιάννη Ελένη, Ψαρρά Νικολέτα, Πρίμπου Γεωργία), ενώ σε δύο περιπτώσεις αναφέρονται άνδρες (Άγγελος Γουρνιώτης⁵⁷⁰ και Μαρίνος Κωνσταντινίδης⁵⁷¹). Δεν διευκρινίζεται ο λόγος αυτής της εξαίρεσης. Πάντως, οι

⁵⁶⁰ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 15/5.8.1951.

⁵⁶¹ Από την επανασύσταση του σωματείου το 1938 μέχρι το τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος τα άτομα που μονοπώλησαν τις θέσεις της προέδρου και της γενικής γραμματέως στα διοικητικά συμβούλια του σωματείου ήταν τέσσερα: από το 1938 έως το 1942 πρόεδρος ήταν η Ευαγγελία Ρούσογλου και γενική γραμματέας από τον Οκτώβριο του 1940 η Βασιλική Ράμμου. Από το 1942 μέχρι το 1948 πρόεδρος ήταν η Βασιλική Ράμμου και γενική γραμματέας η Νίκη Μπουρνάζου. Από το 1948 έως το 1950 πρόεδρος ήταν η Μαρία Μυλωνά και γενική γραμματέας η Νίκη Μπουρνάζου. Μετά το 1950 πρόεδρος ήταν η Μαρία Μυλωνά και γενική γραμματέας η Νίκη Μπουρνάζου. Βλ. και εδάφιο 3.3 του παρόντος κεφαλαίου.

⁵⁶² Το λάβαρο παραγγέλθηκε το 1947 στην Αθήνα στο κατάστημα του Ηλία Κοκκώνη. Η αγορά του στοίχισε 500.000 δραχμές και η μεταφορά στα γραφεία του σωματείου 13.000 δραχμές. ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Απριλίου, Μαΐου και Ιουνίου 1947.

⁵⁶³ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουνίου 1949.

⁵⁶⁴ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουλίου 1949· έξοδα Αυγ 1950.

⁵⁶⁵ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιανουαρίου και Μαρτίου 1950.

⁵⁶⁶ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Οκτωβρίου 1950.

⁵⁶⁷ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιανουαρίου και Μαρτίου 1950.

⁵⁶⁸ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Νοεμβρίου 1949.

⁵⁶⁹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουνίου 1950.

⁵⁷⁰ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Νοεμβρίου 1949.

⁵⁷¹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιανουαρίου και Μαρτίου 1950.

αμοιβές όλων ήταν ίσες καθώς λάμβαναν για κάθε παράσταση άλλοτε δέκα και άλλοτε δεκαπέντε χιλιάδες δραχμές.

Σε ορισμένες περιπτώσεις το σωματείο έδινε αμοιβή σε υπαλλήλους του ΕΚΑ για τη βοήθεια που του προσέφεραν στις διάφορες εργασίες. Έτσι, ο γραμματέας του ΕΚΑ Παντελής Κουβέλης αμείβεται για την εργασία του στις αρχαιρεσίες του σωματείου το 1940⁵⁷², για την παρουσία του εκ μέρους των σταφιδεργατριών κατά την είσπραξη των ποσοστών στη διανομή του πασχαλινού δώρου έτους 1948 υπό της Ένωσης Συνεταιρισμών Αιγιάλειας⁵⁷³, για την απασχόλησή του στην τακτοποίηση των βιβλιαρίων των δικαιούμενων ταμείου ανεργίας⁵⁷⁴ και για τις υπηρεσίες του στην εξακρίβωση των εργατριών που εργάστηκαν στο σταφύλι το φθινόπωρο του 1950⁵⁷⁵. Επίσης, ο Γρηγόρης Κρητικός, μέλος της διοίκησης του συμβουλίου του ΕΚΑ, πληρωνόταν για τις υπηρεσίες που προσέφερε κατά την εφαρμογή της εκ περιτροπής⁵⁷⁶ εργασίας και «*δια την τακτοποίησιν των εργατριών δια τους μή συμμορφουμένους εργοδότες*»⁵⁷⁷. Προφανώς σε ορισμένες περιπτώσεις το προεδρείο του σωματείου δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει την πίεση της εργοδοσίας και η ανδρική παρουσία κρινόταν απαραίτητη για την εφαρμογή των συμφωνημένων.

Σύμφωνα με τον καταστατικό του σωματείου ένας από τους βασικούς σκοπούς του ήταν η αλληλοβοήθεια, όπως μαρτυρά άλλωστε και η ονομασία του. Ως εκ τούτου ήταν φυσικό να φροντίζει τα αναξιοπαθούντα μέλη του. Η ίδρυση σχετικού ταμείου ήταν από τις πρώτες αποφάσεις που έλαβε το διοικητικό συμβούλιο το

⁵⁷² ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Μαΐου 1940.

⁵⁷³ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουνίου 1948.

⁵⁷⁴ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 239/31.8.1950.

⁵⁷⁵ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Οκτωβρίου 1950.

⁵⁷⁶ Το σύστημα της εκ περιτροπής εργασίας καθιερώθηκε με το Νόμο 2000/1939 και την τροποποίησή του με το Ν.Δ. 424/1941 και εφαρμόστηκε προκειμένου να καταπολεμηθεί η ανεργία που προκλήθηκε στη χώρα εξαιτίας του Β' παγκόσμιου πολέμου. Εφαρμόζονταν είτε με περιορισμό των ωρών της ημερήσιας εργασίας, είτε με περιορισμό του αριθμού των ημερομισθίων. Σε κάθε περίπτωση συνεπάγετο την περικοπή του εισοδήματος των εργαζομένων, οι οποίοι επωμίζονταν με τον τρόπο αυτό τις οικονομικές επιβαρύνσεις που προκαλούσε η ανεργία. Βλ. Γεώργιος Α. Τρίμης -Διευθυντής Υπουργείου Εργασίας, *Η ανεργία εν τη ελληνική νομοθεσία*, εκδόσεις Αετός Α.Ε., Αθήναι 1946, σ. 6-7. Ο ίδιος αναφέρει ότι επρόκειτο για ένα πρόχειρο και σπασμωδικό μέτρο το οποίο εξεταζόμενο από οικονομικοκοινωνικής άποψης μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αντιοικονομικό, αντικοινωνικό, αντιπολιτικό και αντεργατικό νομοθέτημα. Σύμφωνα λοιπόν με την νομοθεσία αυτή, η εκ περιτροπής εργασία εφαρμόστηκε και στα σταφιδεργαστήρια του Αιγίου κατά τη διάρκεια της κατοχής λόγω της μεγάλης ανεργίας, προκειμένου να πραγματοποιούν όλα τα μέλη του σωματείου ίσο αριθμό ημερομισθίων. Η επιλογή των εργαζομένων εργατριών του σωματείου γινόταν με αλφαβητική σειρά. Έκτοτε το σύστημα αυτό παγιώθηκε και ίσχυσε τουλάχιστον μέχρι τη λήξη του εξεταζόμενου διαστήματος.

⁵⁷⁷ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικά Νο 183/30.5.1948 · Νο 203/11.2.1949 · σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουνίου 1948 · έξοδα Μαρτίου 1949.

1933⁵⁷⁸. Λόγω των γεγονότων που ήδη έχουμε αναφέρει η προσπάθεια αυτή δεν ευδοκίμησε. Μετά την ανασύσταση του σωματείου (1938) και μέχρι την παραμονή του πολέμου η πρόεδρος προσπάθησε να έλθει σε συμφωνία με τους εργοδότες για την οικονομική ενίσχυση του σκοπού αυτού, οι οποίοι πρότειναν να δίνουν στο σωματείο εβδομήντα πέντε χιλιάδες ετησίως ως ταμείο αλληλοβοήθειας⁵⁷⁹. Επειδή το ποσό αυτό δεν συνέφερε το σωματείο και για το λόγο ότι οι εργοδότες δεν δεσμεύονταν με την υποχρεωτική πρόσληψη των μελών του, η πρόεδρος αντιπρότεινε να παρακρατείται από τους ίδιους μια δραχμή από κάθε ημερομίσθιο υπέρ του ταμείου και να αποδίδεται κατόπιν στο σωματείο, είτε να δοθεί το μονόδραχμο ως αύξηση στα ημερομίσθια και η κράτηση να γίνεται από το σωματείο⁵⁸⁰. Μάλιστα αναφέρεται ότι τον τρόπο αυτό διδάχτηκε η πρόεδρος της *Αλληλοβοήθειας* από πρόεδρους αντίστοιχων σωματείων άλλων χωρών, οι οποίοι είχαν ήδη καθιερώσει τούτο το ταμείο⁵⁸¹. Ωστόσο οι εργοδότες απέφευγαν να απαντήσουν και η πρόεδρος αποφάσισε να μεταβεί στην Πάτρα προκειμένου να συμβουλευτεί τον επιθεωρητή εργασίας για την ενέργεια αυτή⁵⁸². Πάντως το Σεπτέμβριο του 1940 είχε αποφασισθεί να κρατείται μία δραχμή από κάθε ημερομίσθιο από τους εργοδότες για τις κοινωνικές ασφαλίσσεις και άλλη μια από το σωματείο για την ενίσχυση του ταμείου αλληλοβοήθειας⁵⁸³, αλλά εντωμεταξύ ξέσπασε ο πόλεμος. Η γενική συνέλευση του 1945 αποφάσισε να παραμένουν στο ταμείο πέντε δραχμές από έκαστο ημερομίσθιο γι αυτό το σκοπό⁵⁸⁴. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους το σωματείο αποστέλλει επιστολή στους εργοδότες ώστε να παρακρατούν από κάθε ημερομίσθιο είκοσι δραχμές για το «*ταμείο αλληλοβοήθειας του σωματείου προς ενίσχυση των ανίκανων προς εργασία εργατριών*»⁵⁸⁵. Δυστυχώς στο αρχείο του σωματείου δεν υπάρχουν άλλες σχετικές αναφορές ώστε να γνωρίζουμε εάν τελικά λειτούργησε το ταμείο αυτό.

⁵⁷⁸ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 6/8.10.1933.

⁵⁷⁹ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 2/ 20.3.1938.

⁵⁸⁰ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 13/17.3.1940 και 14/12.5.1940.

⁵⁸¹ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 57/23.6.1940.

⁵⁸² ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 58/29.8.1940.

⁵⁸³ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 18/22.9.1940.

⁵⁸⁴ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 27/18.3.1945.

⁵⁸⁵ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, Φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο της 18/10/1945.

Μολαταύτα τα βοηθήματα που χορήγησε το σωματείο στα μέλη του σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο ήταν αρκετά. Το πρώτο βοήθημα που χορηγήθηκε ήταν τον Οκτώβριο του 1933 στην Χρυσούλα Πέρσου στην οποία δόθηκαν εκατό δραχμές για την περίθαλψή της⁵⁸⁶. Οι επόμενες χορηγίες έγιναν μέσα στην κατοχή⁵⁸⁷, παρ' όλες τις οικονομικές δυσκολίες του σωματείου. Τα βοηθήματα αυξάνονται σημαντικά μετά τον πόλεμο. Εκτός από τη χρηματική ενίσχυση το σωματείο αναλάμβανε τα έξοδα της μεταφοράς στην οικία τους, στον ιατρό ή στο νοσοκομείο των εργατριών που ασθενούσαν ή τραυματίζονταν κατά τη διάρκεια της εργασίας τους στα σταφιδεργαστήρια⁵⁸⁸, γεγονότα που συνέβαιναν αρκετά συχνά. Επίσης, πλήρωνε για τις εν οίκω ιατρικές επισκέψεις και την αγορά φαρμάκων των ασθενών⁵⁸⁹. Αναλάμβανε τα έξοδα κηδείας των άπορων μελών του και απέστελλε στεφάνι στις κηδείες των θανόντων σταφιδεργατριών⁵⁹⁰. Επιπλέον, χορήγησε τα έξοδα της κηδείας της πρώην προέδρου του σωματείου Βασιλικής Ράμμου στο σύζυγό της Δημήτριο Ράμμο⁵⁹¹. Καθ' όλο το διάστημα της εξεταζόμενης περιόδου το σωματείο εκτός των παραπάνω πρόσφερε και πενήντα οκτώ χρηματικά βοηθήματα ασθενείας⁵⁹². Το ύψος των βοηθημάτων ήταν περίπου τρία έως πέντε ημερομίσθια⁵⁹³ και ορισμένες φορές έφθανε τα δέκα ημερομίσθια⁵⁹⁴. Σε μερικές περιπτώσεις παρατηρείται η ενίσχυση δύο και τρεις φορές σταφιδεργατριών οι οποίες ήταν μέλη ή συγγενείς μελών του διοικητικού συμβουλίου, όπως για παράδειγμα της Αργυρώς Παντελοπούλου ή της Άννας Γονιάτη, μητέρα της Αντιγόνης. Η τελευταία ενισχύθηκε για πρώτη φορά το 1947⁵⁹⁵ και απεβίωσε το 1953⁵⁹⁶. Επομένως, εικάζεται ότι οι ενισχύσεις αυτές δεν ήταν, τουλάχιστον όλες, αβάσιμες. Η χορήγηση των βοηθημάτων γινόταν με

⁵⁸⁶ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Οκτωβρίου 1933.

⁵⁸⁷ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικά 104/20.8.1943 · Νο 106/4.9.1943 · Νο116/2.10.1944.

⁵⁸⁸ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Φεβρουαρίου 1948 · έξοδα Απριλίου 1948 · έξοδα Ιουνίου 1948 · έξοδα Ιουλίου 1949 · έξοδα Νοεμβρίου 1949 · έξοδα Δεκεμβρίου 1950.

⁵⁸⁹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουνίου 1947 · έξοδα Απριλίου 1948 .

⁵⁹⁰ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Νοεμβρίου 1947 · έξοδα Απριλίου 1950 · έξοδα Μαΐου 1953.

⁵⁹¹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Δεκεμβρίου 1951.

⁵⁹² Βλ. ενδεικτικά , ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Οκτωβρίου 1943 · έξοδα Ιουλίου 1947 · έξοδα Δεκεμβρίου 1948 · έξοδα Μαρτίου 1949 · έξοδα Μαΐου 1950 · έξοδα Δεκ 1950.

⁵⁹³ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Μαρτίου 1949.

⁵⁹⁴ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιανουαρίου 1950.

⁵⁹⁵ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 154/25.4.1947.

⁵⁹⁶ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Αυγούστου 1953.

απόφαση του διοικητικού συμβουλίου το οποίο καθόριζε και το ύψος της χορηγίας και η απόδοση γινόταν από την ταμία, η οποία έκοβε το σχετικό διπλότυπο.

Όμως το σωματείο δεν ήταν αρωγός μόνο στα μέλη του αλλά και σε άλλες περιπτώσεις όταν το διοικητικό συμβούλιο έκρινε ότι ήταν απαραίτητο. Εκτός από το φιλανθρωπικό έργο του σωματείου, για το οποίο θα μιλήσουμε παρακάτω, από το αρχειακό υλικό τεκμηριώνεται ότι ενίσχυσε οικονομικά το ΕΚΑ. Μια φορά κατά τη διάρκεια της κατοχής (με 350 εκατομμύρια)⁵⁹⁷ και τρεις μετά τον πόλεμο (με 400.000 δραχμές συνολικά)⁵⁹⁸. Η ενίσχυση αυτή προφανώς δεν είχε να κάνει με τις συνδρομές του σωματείου οι οποίες καταβάλλονταν κανονικά.

3.4.3. ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ξεχωριστή μνεία πρέπει να γίνει και στα έξοδα που εγκρίναν τα διοικητικά συμβούλια του σωματείου και δεν είχαν συγκεκριμένη κανονικότητα. Η υποστήριξη του απεργιακού αγώνα το Σεπτέμβριο του 1933 στοίχισε στο νεοσύστατο σωματείο 285 δραχμές⁵⁹⁹. Κατά τη διάρκεια των αρχαιρεσιών αποζημίωναν τον δικαστικό αντιπρόσωπο και φρόντιζαν για τα κεράσματα της επιτροπής⁶⁰⁰. Ο εορτασμός της προστάτιδας του σωματείου γινόταν με όλες τις τιμές, όπως θα δούμε παρακάτω, και κόστιζε αρκετά. Για παράδειγμα το 1948 το σωματείο πλήρωσε έξοδα εορτής συνολικά 660.000 δραχμές⁶⁰¹. Επιπλέον, πλήρωνε για τη μεταφορά των τροφίμων και των άλλων βοηθημάτων από τις αποθήκες των εμπόρων (Ηλιόπουλος, Ανδρικόπουλος κλπ.) στα γραφεία του συλλόγου⁶⁰². Επίσης, για τη μετάβαση στην παραλία ενίοτε της αστυνομίας προς επίλυση διαφορών με εργοδότες⁶⁰³ ή του προέδρου του ΕΚΑ για τον έλεγχο στα συνεργεία σταφυλοεξαγωγέων⁶⁰⁴ ή της επιτροπής ρυθμίσεως εργασίας στα Διגעλιώτικα για την τακτοποίηση της εργασίας στα συνεργεία του σταφυλιού⁶⁰⁵. Η αμοιβή δικαστικού κλητήρα για την κοινοποίηση στους εργοδότες καταγγελιών συμβάσεων εργασίας⁶⁰⁶, η αμοιβή του Παναγιώτη

⁵⁹⁷ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Οκτωβρίου 1944.

⁵⁹⁸ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Αυγούστου 1949 · έξοδα Δεκεμβρίου 1949 · έξοδα Μαρτίου 1950.

⁵⁹⁹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Σεπτεμβρίου 1933.

⁶⁰⁰ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουλίου 1947 · έξοδα Οκτωβρίου 1948.

⁶⁰¹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουλίου 1948.

⁶⁰² ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιανουαρίου 1948 · έξοδα Απριλίου 1948 · Ιουλίου 1948.

⁶⁰³ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουνίου 1949.

⁶⁰⁴ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Σεπτεμβρίου 1950.

⁶⁰⁵ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Αυγούστου 1949.

⁶⁰⁶ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Μαΐου 1948.

Διαμαντόπουλου για την κατασκευή ενός βιβλίου μητρώου⁶⁰⁷, και του Σπύρου Γιαννακόπουλου για τις φωτογραφίες των εορτών⁶⁰⁸, ο ελαιοχρωματισμός των γραφείων του σωματείου⁶⁰⁹, ήταν ακόμα μερικές από τις έκτακτες δαπάνες του.

3.4.4. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 1939-1953

Προκειμένου να συνοψίσουμε τα παραπάνω στοιχεία και προσπαθώντας να δώσουμε μια συγκεντρωτική εικόνα της οικονομικής δραστηριότητας του σωματείου παραθέτουμε τον παρακάτω πίνακα 7, στον οποίο απεικονίζονται τα έσοδα και τα έξοδά του τρεις χρονικές στιγμές. Το 1939, την παραμονή του πολέμου, το 1945 και μετά τον εμφύλιο το 1950. Εξαιτίας των νομισματικών γεγονότων της περιόδου θα περιορισθούμε σε ποσοστιαίες αναφορές προκειμένου να έχουν συγκρισιμότητα τα στοιχεία που θα παραθέσουμε. Για τον ίδιο λόγο στον πίνακα δεν συμπεριλαμβάνονται έκτακτα έσοδα (όπως οι δωρεές) και έκτακτα έξοδα (όπως των αρχαιρεσιών, των εορτών κλπ.). Καθώς οι χρήσεις δεν ήταν αυτοτελείς τα στοιχεία παραθέτονται με επιφυλακτικότητα, παρ' όλο που καταβλήθηκε προσπάθεια να συγκεντρωθούν οι εγγραφές στα έτη που πραγματοποιήθηκαν.

Πίνακας 7

ΕΣΟΔΑ – ΕΞΟΔΑ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΕΤΩΝ 1939, 1945 & 1950

	ΕΣΟΔΑ							ΕΞΟΔΑ					
	1939		1945		1950			1939		1945		1950	
	ΠΟΣΟ	%	ΠΟΣΟ	%	ΠΟΣΟ	%		ΠΟΣΟ	%	ΠΟΣΟ	%	ΠΟΣΟ	%
ΕΓΓΡΑΦΕΣ ΝΕΩΝ ΜΕΛΩΝ ΚΑΙ ΜΗΝΙΑΙΕΣ ΕΙΣΦΟΡΕΣ	8.860	100,00	219.794	47,67	7.512.500	28,44	ΓΡΑΦΙΚΗ ΥΛΗ	2.177	20,22	28.440	7,20	777.200	2,24
ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΑΠΟ ΠΩΛΗΣΕΙΣ	0	0,00	12.620	2,74	0	0,00	ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΕΞΟΔΑ	586	5,44	13.870	3,51	642.900	1,85
ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΑΠΟ ΗΜΕΡΟΜΙΣΘΙΑ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΡΓΑΤΡΙΩΝ	0	0,00	228.635	49,59	18.899.350	71,56	ΟΙΚΙΑΚΑ ΓΕΝΙΚΑ	0	0,00	2.030	0,51	228.000	0,66
							ΜΙΣΘΟΙ	1.000	9,29	221.920	56,14	23.767.750	68,38
							ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΡΙΤΟΥΣ	7.185	64,89	122.015	30,87	5.615.000	16,15
							ΔΙΑΦΟΡΑ	16	0,15	6.990	1,77	3.729.500	10,73
ΣΥΝΟΛΟ	8.860	100,00	461.049	100,00	26.411.850	100,00	ΣΥΝΟΛΟ	10.764	100,00	389.265	100,00	34.760.350	100,00

⁶⁰⁷ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουνίου 1948.

⁶⁰⁸ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Αυγούστου 1950.

⁶⁰⁹ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουλίου 1950.

Όπως παρατηρούμε λοιπόν, το 1939 το σωματείο έχει έσοδα αποκλειστικά (100%) από εγγραφές νέων μελών και μηνιαίες εισφορές. Το 1945 οι τακτικοί πόροι αποτελούνται από μηνιαίες εγγραφές και συνδρομές σε ποσοστό 47,67% , από ένα μικρό ποσοστό 2,74% εισπράξεων από πωλήσεις ειδών, ενώ σχεδόν το μισό των τακτικών πόρων, δηλαδή 49,59%, προέρχεται από τις κρατήσεις στα ημερομίσθια των σταφιδεργατριών. Το τελευταίο αυξάνει θεαματικά το 1950 σε 71,56%, ενώ οι εισπράξεις από τις εγγραφές νέων μελών και τις μηνιαίες εισφορές έχουν περιορισθεί ακόμα περισσότερο (28,44%). Η αλλαγή αυτή οφείλεται αφενός στην αύξηση του αριθμού των ημερομισθίων σε σχέση με το 1945, εφόσον το 1950 λειτουργούν περισσότερα σταφιδεργοστάσια και αφετέρου τα μέλη του σωματείου εργάζονται τώρα και στη συλλογή και τη συσκευασία νωπών καρπών (σταφύλια, εσπεριδοειδή). Πιθανότατα βέβαια να οφείλεται και στις αυξημένες κρατήσεις που γίνονται πλέον για λογαριασμό του σωματείου, εφόσον θέματα που απορρέουν από τις συλλογικές συμβάσεις (αύξηση ημερομισθίων, καταβολή δώρων και υπερωριών, ταμείο ανεργίας, κλπ) ρυθμίζονται καλύτερα.

Σε ότι αφορά τα έξοδα του σωματείου παρατηρούμε ότι με την πάροδο των ετών τα ήδη χαμηλά λειτουργικά έξοδα μειώνονται, όπως και τα έξοδα γραφικής ύλης. Η μεταβολή στα οικιακά δεν είναι αξιοσημείωτη, ενώ παρουσιάζεται αύξηση στην κατηγορία «Διάφορα» την περίοδο 1945-1950 από 1,77% σε 10,73% λόγω της αύξησης των χρηματικών βοηθημάτων και της καταβολής αμοιβής στους υπαλλήλους του ΕΚΑ τους οποίους δεν απασχολούσε το σωματείο το 1945. Επίσης μειώνονται και οι υποχρεώσεις προς τρίτους. Το ποσοστό στη μισθοδοσία του 1939 (51,55%) θα ήταν μεγαλύτερο εάν οι αμοιβές καταβάλλονταν εντός του έτους. Δεν δόθηκαν όμως ούτε το επόμενο, παρά μόνο ορισμένα ποσά ως έναντι τα οποία και καταγράψαμε. Η μισθοδοσία για το έτος 1945 έφθασε το 56,14 %. Το 1950 το 68,38% των εξόδων του σωματείου διατέθηκε για τη μισθοδοσία της προέδρου, της γραμματέως και της ταμίας, δηλαδή 23,8 εκατομμύρια δραχμές, κατά τι λιγότερο από τα συνολικά του έσοδα (26,4 εκατ. δρχ.).

Από μια γενικότερη επεξεργασία των στοιχείων των ταμειακών βιβλίων του σωματείου από το 1939 έως και το 1953 προκύπτει ότι τα έτη 1939, 1940, 1947, 1950 και 1951 τα οικονομικά του ήταν ελλειμματικά. Μάλιστα το 1951 ανέλαβε ολόκληρο το υπόλοιπο του κατατεθειμένου ποσού από τον λογαριασμό του στην Εθνική

Τράπεζα (δηλαδή δραχμές 1.624.150)⁶¹⁰. Τα έτη 1938, 1941, 1942, 1943, 1945, 1946, 1948, 1949, 1952 και 1953 έκλεισαν με πλεόνασμα. Συγκρίνοντας τα οικονομικά αποτελέσματα του σωματείου με την παραγωγή και τις εξαγωγές της σταφίδας από το Αίγιο την αντίστοιχη περίοδο (1939-1953) διαπιστώνουμε, ότι το 1939 η επαρχία Αιγιάλειας είχε μια από τις μεγαλύτερες παραγωγές σταφίδας, 34.000 ενετικά χιλιόλιτρα, εκ των οποίων τα 28.626 εξήχθησαν από το τελωνείο της πόλης⁶¹¹. Ωστόσο η χρονιά αυτή ήταν για το σωματείο ελλειμματική. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι η επεξεργασία της σταφίδας δεν έγινε αμιγώς από τις συνδικαλισμένες σταφιδεργάτριες. Για τα υπόλοιπα έτη δεν γνωρίζουμε την παραγωγή σταφίδας της επαρχίας, γνωρίζουμε όμως τις εξαγωγές της. Μετά το 1947 που τα σταφιδεργοστάσια αποκαθίστανται σταδιακά, οι εξαγωγές της σταφίδας ξαναβρίσκουν τα προπολεμικά μεγέθη τους καθώς από 16,2 χιλιάδες ενετικά χιλιόλιτρα το 1948, φθάνουν σε 24,1 χιλιάδες ενετικά χιλιόλιτρα το 1949. Τις χρονιές αυτές τα οικονομικά του σωματείου είναι πλεονασματικά. Το 1950 και το 1951 οι εξαγωγές σταφίδας από το τελωνείο του Αιγίου είναι 12,9 χιλιάδες ενετικά χιλιόλιτρα και 20,5 χιλιάδες ενετικά χιλιόλιτρα αντίστοιχα. Ωστόσο το ταμείο του σωματείου παρουσιάζεται ελλειμματικό. Πιθανότατα τα έσοδα του σωματείου να μειώνονται εξαιτίας των ημερομισθίων που λιγοστεύουν χρόνο με το χρόνο λόγω της τελειοποίησης των μηχανημάτων των εργοδοτών⁶¹², ενώ τα έξοδα για μισθούς μελών του διοικητικού συμβουλίου και υπαλλήλων εκτός σωματείου αυξήθηκαν σημαντικά. Σταδιακά όμως, το σωματείο εισέρχεται και σε άλλες αγροτικές εργασίες, όπως η κοπή και η συσκευασία νωπών καρπών της επαρχίας αλλάζοντας ταυτόχρονα και το καταστατικό του. Ο αριθμός των εργοδοτών μεγαλώνει ξεπερνώντας τους είκοσι και το σωματείο εδραιώνεται μέρα με την ημέρα και γίνεται όλο και περισσότερο αποδεκτό από την πλευρά της εργοδοσίας⁶¹³. Νέες θέσεις εργασίας ανοίγονται για τα μέλη του σωματείου και η προοπτική αυτή αποτυπώνεται στα οικονομικά του αποτελέσματα. Έτσι, το έτος 1952 και ιδιαίτερα το 1953 θα είναι δύο οικονομικά καλές χρονιές για το σωματείο εφόσον και η παραγωγή των σταφυλιών και των

⁶¹⁰ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έσοδα Αυγούστου 1951.

⁶¹¹ Βλ. κεφάλαιο 1^ο, εδάφιο 1.3.2.

⁶¹² Την περίοδο 1949-1950 οι σταφιδεργάτριες του σωματείου πραγματοποίησαν εξήντα χιλιάδες ημερομίσθια, ενώ το διάστημα 1950-1951 τριάντα τρεις χιλιάδες. Επιπλέον, λόγω της στροφής των εξαγωγών σε μη ποιοτική οι ηλικιωμένες εργάτριες αντιμετώπιζαν δυσκολία στην εύρεση εργασίας, όπως και οι εργάτριες που εργάζονταν στη χειροδιαλογή. Βλ. αναλυτικότερα, εδάφιο 3.6 του παρόντος κεφαλαίου.

⁶¹³ Συνέντευξη Βασίλειου Κаланτζόπουλου, λογιστή της επιχείρησης *Α. Δρούλιας* από το 1960 έως το 1985.

εσπεριδοειδών αυξάνεται και οι εξαγωγές της σταφίδας φθάνουν σε ικανοποιητικά επίπεδα (19 και 31 χιλιάδες ενετικά χιλιόλιτρα αντίστοιχα). Σε ότι αφορά την γενική εικόνα των ταμειακών βιβλίων του σωματείου οι έλεγχοι των εξελεγκτικών επιτροπών βεβαιώνουν την *«χρηστήν, καλή και νοικοκυρεμένην διαχείρισιν εκ μέρους ολοκλήρου της Διοικήσεως»*⁶¹⁴.

3.4.5. ΗΜΕΡΟΜΙΣΘΙΑ ΕΡΓΑΤΡΙΩΝ

Λόγος για τα ημερομίσθια των σταφιδεργατριών δεν είναι εύκολο να γίνει. Το ύψος των ημερομισθίων προκύπτει από κάποιες μισθολογικές καταστάσεις ορισμένων διαστημάτων του 1945, και για άλλες περιόδους από τα σποραδικά στοιχεία που παρατίθενται στα πρακτικά των διοικητικών συμβουλίων ή στην αλληλογραφία του σωματείου. Στο αρχείο υπάρχουν οι τοπικές συλλογικές συμβάσεις από το 1948 και μετά, οι οποίες καθορίζουν τα ημερομίσθια μόνο για τις εργασίες των σταφυλιών και επιπλέον δεν γνωρίζουμε εάν και κατά πόσο εφαρμόζονταν. Επίσης, τα στοιχεία αυτά δεν μας δίνουν μετρήσιμα οικονομικά μεγέθη λόγω των μεγάλων οικονομικών αλλαγών στη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Για τον ίδιο λόγο δεν μπορεί να γίνει σημαντική αναφορά στην αγοραστική δύναμη των ημερομισθίων. Δεν πρέπει να ξεχνάμε και την περιοδικότητα και την προσωρινότητα της συγκεκριμένης εργασίας. Ακόμα, πρέπει να σημειωθεί ότι τα ημερομίσθια των σταφιδεργασιών δεν ήταν ενιαία σε όλες τις περιοχές της Ελλάδος αλλά υπήρχαν διαφοροποιήσεις εξαιτίας των διαφορετικών ποιοτήτων της σταφίδας. Μολαταύτα, παρατίθενται μερικά συμπεράσματα που προέκυψαν από τη μελέτη των παραπάνω πληροφοριών.

Το ύψος της αμοιβής των σταφιδεργατριών διαμορφωνόταν ανάλογα με την ειδικότητά τους καθώς υπάρχουν μισθολογικές διαφοροποιήσεις. Η υψηλότερη αμοιβή δινόταν για την εργασία στο μπουγέλο. Η εργασία αυτή ήταν η πιο βαριά, θεωρείτο εξειδικευμένη γιατί απαιτούσε τεχνικές γνώσεις χειρισμού και εφοδιασμού των μηχανημάτων⁶¹⁵ και γι' αυτό πληρωνόταν με μεγαλύτερο ημερομίσθιο. Προφανώς οι σταφιδεργάτριες του Αιγίου θα αποτελούσαν, τουλάχιστον έως το 1945, μια από τις λίγες εξαιρέσεις του κανόνα της εποχής που ήθελε τις ειδικευμένες και καλύτερα αμειβόμενες θέσεις εργασίας να καταλαμβάνονται από άνδρες. Ακολουθούσε η εργασία στις τζιβιέρες, ενώ το «διάλεγμα», είχε το μικρότερο ημερομίσθιο από τις τρεις ειδικότητες. Για παράδειγμα η Πρωτοβάθμια Επιτροπή

⁶¹⁴ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), Σεπτέμβριος 1949.

⁶¹⁵ ΑΣΣ, Σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), εξερχόμενο έγγραφο προς ΕΚΑ αριθ. πρωτ. 91/9.4.1945.

Διαιτησίας Πατρών το Νοέμβριο του 1938 καθόρισε τα κατώτερα ημερομίσθια στα σταφιδεργαστάσια του Αιγίου ως εξής: διαλογή 32 δραχμές, τζιβιέρα 39 και μπουγέλο 45. Τις Κυριακές και τις αργίες τα ημερομίσθια ήταν προσανυξημένα κατά 25%⁶¹⁶. Μια σταφιδεργάτρια μπορούσε να εργάζεται και στις τρεις ειδικότητες και υπάρχουν περιπτώσεις πραγματοποίησης διπλών ημερομισθίων σε δύο διαφορετικές ειδικότητες⁶¹⁷.

Το 1940 σύμφωνα με τη διαιτητική απόφαση Νο 19 της Ανωτέρας Μονίμου Επιτροπής Αθηνών τα κατώτερα ημερομίσθια των σταφιδεργατριών του Αιγίου καθορίστηκαν στις 37 δραχμές για τη χειροδιαλογή, στις 48 για την μεταφορά τζιβιέρας και στις 56 για το μπουγέλο. Τις Κυριακές και τις αργίες τα ημερομίσθια προσανυζάνονταν τουλάχιστον κατά 50%⁶¹⁸. Να σημειωθεί ότι τα ημερομίσθια στα σταφιδεργαστάσια του Αιγίου ορίζονταν κατ' εξαίρεση και διαφοροποιούνταν προς τα επάνω σε σύγκριση με τις άλλες σταφιδοφόρες περιοχές της Ελλάδος⁶¹⁹ εξαιτίας της ιδιαιτερότητας του προϊόντος και της ποιοτικής εξαγωγής που γινόταν τουλάχιστον μέχρι το 1947⁶²⁰.

Μισθολογικές διαφοροποιήσεις υπήρχαν και μεταξύ των σταφιδεργαστασίων. Από τα τέλη Οκτώβριου έως τις αρχές Νοεμβρίου 1945 οι σταφιδεργάτριες που εργάστηκαν στα σταφιδεργαστάσια του Μαθθία και του Παπανικολάου αμείφθηκαν με ημερομίσθιο 444 δραχμών για τη χειροδιαλογή, 576 για τη τζιβιέρα και 672 για το μπουγέλο. Το αντίστοιχο διάστημα οι εργαζόμενες στο σταφιδεργαστάσιο του Σωτηρόπουλου έλαβαν ημερομίσθιο 432 δραχμών για τη χειροδιαλογή, 561 για τη τζιβιέρα και 656 για το μπουγέλο⁶²¹. Η ανισότητα στα ημερομίσθια των σταφιδεργαστασίων επιβεβαιώνει την άποψη ότι οι εργοδότες δεν τηρούσαν τις συλλογικές συμβάσεις που υπογράφονταν.

⁶¹⁶ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, Φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο υφυπουργείου Εργασίας, αριθ. πρωτ. 58357/2.12.1938. Ενδεικτικά, την περίοδο αυτή ένα πακέτο σιγάρα στοίχιζε 13 δραχμές, η τοπική εφημερίδα *Έρευνα* κόστιζε δύο δραχμές, ένα ταξίδι της πρόεδρου του σωματείου στην Πάτρα 60 και η μέση αξία ενός κιλού επεξεργασμένης σταφίδας προς εξαγωγή είχε 15,4 δραχμές.

⁶¹⁷ ΑΣΣ, σειρά 8: Ασφαλιστικά, Φάκελος 63 (1-6), Βιβλία Μισθολογίου (ΙΚΑ) εργατριών του σωματείου (1945).

⁶¹⁸ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, Φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), Διαιτητική Απόφαση Ανωτέρας Μονίμου Επιτροπής Αθηνών 19/1940.

⁶¹⁹ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, Φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), Διαιτητική Απόφαση Ανωτέρας Μονίμου Επιτροπής Αθηνών 19/1940.

⁶²⁰ ΑΣΣ, σειρά 3, τόμοι 12-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων, Πρακτικό Νο 28/17.10.48.

⁶²¹ ΑΣΣ, σειρά 8: Ασφαλιστικά, Φάκελος 63 (1-6), Βιβλία Μισθολογίου (ΙΚΑ) εργατριών του σωματείου (1945).

Από την άλλη πλευρά, είναι βέβαιο ότι υπήρχαν διαστήματα που οι αμοιβές των σταφιδεργατριών δεν ανταποκρίνονταν στις βιοποριστικές τους ανάγκες. Τον Οκτώβριο του 1945 η εφημερίδα των Αθηνών *Εργατική*, δημοσίευσε ένα κατάλογο τιμών προϊόντων και ενδυμάτων⁶²² στον οποίο αναφερόταν ότι μία οκά (=1.280 γραμμάρια) ψωμί στοίχιζε 250 δραχμές, μια οκά κρέας 1.200, μία οκά σαπούνι 1.000, ένας πήχης (=0,65μέτρα) υφάσματος κατώτερης ποιότητας 440 δραχμές και ένα ζευγάρι γυναικεία υποδήματα 25.000. Συγκρίνοντας τις τιμές αυτές με τα ημερομίσθια που έλαβαν οι σταφιδεργάτριες τον Οκτώβριο του 1945 και λαμβάνοντας υπόψη και την εποχικότητα του επαγγέλματος, γίνεται αντιληπτό ότι η αγοραστική δύναμη των σταφιδεργατριών ήταν πολύ χαμηλή ακόμα και για τα μέτρα της μικρής επαρχιακής πόλης.

Είναι χαρακτηριστικό το έγγραφο που απέστειλε το σωματείο στη ΓΣΕΕ το Νοέμβριο του 1946⁶²³, με το οποίο ζητούσε αύξηση 200% επί των υπαρχόντων ημερομισθίων (διαλογής 5.000 δραχμές, τζιβιέρας 6.000 δραχμές, μπουγέλου 7.000 δραχμές), διότι «*ως έχουν σήμερα τα ημερομίσθιά μας ουδόλως ανταποκρίνονται προς τας βιοτικές μας ανάγκες*»⁶²⁴. Δεν κατέσται δυνατόν να βρεθούν τα ημερομίσθια των σταφιδεργασιών του 1947. Γνωρίζουμε όμως ότι τα ημερομίσθια του 1948 καθορίστηκαν βάσει της απόφασης Νο 1/6.3.1948 του υπουργού Εργασίας Λ. Πρωτοπαπαδάκη. Η υπουργική απόφαση όριζε, ειδικά για το Αίγιο, ημερομίσθιο εργατριών χειροδιαλέγματος 8.000 δραχμές και ήμισυ 5.000. Ημερομίσθιο σταφιδεργατριών τζιβιέρας 12.000 δραχμές και ήμισυ 6.500. Ημερομίσθιο σταφιδεργατριών μπουγέλου και άλλων βαρειών εργασιών 13.000 δραχμές και ήμισυ 7.000⁶²⁵. Παρενθετικά να σημειωθεί ότι η ίδια απόφαση καθόριζε το ημερομίσθιο των σταφιδεπιστατών Αιγίου στις 20.000 δραχμές. Ωστόσο, δύο μήνες νωρίτερα, η ΓΣΕΕ δια του γενικού γραμματέα της Ι. Πατσατζή, με το από 31/1/1948 έγγραφό της προς τον υπουργό Εργασίας, ζητούσε να συμβάλει στην υπογραφή συλλογικής

⁶²² Παρατίθεται από τον Αυγουστίδη, *ό.π.*, σ. 275.

⁶²³ Να σημειωθεί ότι ήδη από τον Ιανουάριο του 1946 τα ημερομίσθια των εργαζομένων στα σταφιδεργοστάσια είχαν αυξηθεί κατά 300% των οριζόμενων με την από 5/4/1940 συλλογική σύμβαση εργασίας «Σταφιδεργατών και Καρφωτών Σταφιδοκιβωτίων ολοκλήρου της Ελλάδος», σύμφωνα με την υπ. αριθμ. 29639/24.12.1945 απόφαση των υπουργών Οικονομικών Α. Μυλωνά και Εργασίας Ν. Μανούση. ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, Φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), εγκύκλιος ΓΣΕΕ Νο 5/2.1.1946 προς τα εργατικά κέντρα και τα σωματεία σταφιδεργατών κλπ., υπογεγραμμένη από τον Κώστα Θέο

⁶²⁴ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, Φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο σωματείου αριθ. πρωτ. 134/6.11.1946 προς ΓΣΕΕ.

⁶²⁵ ΑΣΣ, σειρά 7: Μισθολογικά, φάκελοι 58-61 Έγγραφα Συλλογικών Συμβάσεων (1948-1982), Συλλογική Σύμβαση Εργασίας 1948.

σύμβασης εργασίας των σταφιδεργατών δεδομένου ότι η επεξεργασία και η συσκευασία της σταφίδας είναι περιοδική και τα πραγματοποιούμενα ημερομίσθια δεν ξεπερνούν τα 80 κατ' έτος. Έχοντας υπόψη το γεγονός αυτό αλλά και τον τιμάρημο ζωής της εποχής, τόνιζε ότι τα κατώτατα ημερομίσθια θα έπρεπε να διαμορφωθούν ως εξής: διαλογή μαύρης 10.000 δραχμές και το ήμισυ 7.000, τζιβιέρας 18.000 δραχμές και το ήμισυ 12.000, ενώ το μπουγέλο Αιγίου, φτυάρισμα και κόψιμο σταφίδας στις 24.000 δραχμές και το ήμισυ στις 14.000⁶²⁶.

Δεν είναι γνωστό πώς διαμορφώθηκε τελικά το ύψος των ημερομισθίων για τις σταφιδικές εργασίες του Αιγίου το 1948. Η παλαιότερη τοπική συλλογική σύμβαση που βρέθηκε στο αρχείο του σωματείου υπογράφηκε στο Αίγιο στις 24 Αυγούστου 1948 μεταξύ των σταφιδοσυσκευαστριών και των σταφυλοεξαγωγέων και όριζε ημερομίσθιο διαλογής σταφυλιών 8.000 δραχμές και συσκευασίας 12.000 δραχμές. Συμφωνήθηκε επαύξηση ημερομισθίων λόγω υπερωριών και τις Κυριακές κατά 25%. Οι εργοδότες υποχρεώνονταν να κρατούν από την αμοιβή των εργατριών κάθε κράτηση υπέρ του σωματείου και του ΕΚΑ, κατόπιν έγγραφου του ΕΚΑ στο οποίο θα αναφέρονταν λεπτομερώς οι κρατήσεις, οι οποίες θα εισπράττονταν με διπλότυπο αποδείξεως. Οριζόταν επίσης οι εργάτριες να εργάζονται καθ' όλες τις εργάσιμες ημέρες και ώρες και εν ανάγκη χωρίς διακοπή του 8ωρου λόγω του επεξεργαζόμενου είδους προκειμένου να μην υποστεί βλάβη⁶²⁷.

Το Σεπτέμβριο του 1949 τα ημερομίσθια αυξήθηκαν κατά 30%⁶²⁸, ενώ το 1950 η τοπική συλλογική σύμβαση με τους σταφυλοεξαγωγείς καθόριζε το ημερομίσθιο διαλογής σταφυλιών στις 14.000 δραχμές και το ήμισυ στις 8.000, της κοπής στις 16.000 δραχμές και το ήμισυ στις 8.000, ενώ της συσκευασίας στις 20.000 δραχμές και το ήμισυ 11.000⁶²⁹. Όμως είναι αμφίβολο εάν τελικά οι αυξήσεις αυτές κάλυπταν τις βιοτικές ανάγκες των σταφιδεργατριών, όπως διαφαίνεται από τα πρακτικά των διοικητικών συμβουλίων και των γενικών συνελεύσεων της περιόδου. Η αμφιβολία ενισχύεται από τη διαπίστωση αμερικανικής έρευνας, που πραγματοποιήθηκε το διάστημα Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 1949 ανάμεσα σε 500

⁶²⁶ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, Φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο ΓΣΕΕ προς τον Υπουργό εργασίας 31/1/1948.

⁶²⁷ ΑΣΣ, σειρά 7: Μισθολογικά, φάκελοι 58-61 Έγγραφα Συλλογικών Συμβάσεων (1948-1982), Συλλογική Σύμβαση Εργασίας 1948.

⁶²⁸ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 217/30.9.1949 ` σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έσοδα Οκτ 1949.

⁶²⁹ ΑΣΣ, σειρά 7: Μισθολογικά, φάκελοι 58-61 Έγγραφα Συλλογικών Συμβάσεων (1948-1982), Συλλογική Σύμβαση Εργασίας 1950.

αντιπροσωπευτικές εργατικές οικογένειες έξι μεγάλων πόλεων της Ελλάδας, ότι τα ημερήσια έξοδα μιας εργατικής οικογένειας ανέρχονταν κατά μέσο όρο σε 29.775 δραχμές⁶³⁰.

Στα ημερομίσθια των γενικών συλλογικών συμβάσεων παρατηρήθηκαν διαφοροποιήσεις που οφείλονταν εκτός από την ειδικότητα και στο φύλο των εργαζομένων. Η Διαιτητική απόφαση 19/1940 αναφερόμενη στο ημερομίσθιο Αιγίου για την τζιβιέρα καθόριζε το γυναικείο ημερομίσθιο στις 48 δραχμές και το ανδρικό στις 85 δραχμές⁶³¹. Η Ανωτέρα Μόνιμη Επιτροπή Αθηνών πιθανότατα να μη γνώριζε ότι στο Αίγιο εργάζονταν και στις τζιβιέρες αποκλειστικά εργάτριες, γνώριζε όμως ότι η γυναικεία αμοιβή προσδιοριζόταν σε κατώτερα επίπεδα από την ανδρική και τοιουτοτρόπως ρύθμιζε την εν λόγω απόφαση. Η έμφυλη μισθολογική διαφοροποίηση δεν παρατηρείται μόνο στα ημερομίσθια του Αιγίου. Η ίδια απόφαση καθόριζε το ημερομίσθιο για τη συσκευασία της σταφίδας σε Καλαμάτα, Πύργο, Κατάκολο και Αμαλιάδα στις 20 δραχμές για τους άνδρες και στις 10 δραχμές για τις γυναίκες. Όμως, αυτός ο έμφυλος μισθολογικός διαχωρισμός, ο διαχωρισμός σε τάξεις μέσα στην ίδια την εργατική τάξη, δεν ήταν η εξαίρεση αλλά ο κανόνας. Πάντως οι σταφιδεργάτες που συναντήσαμε να εργάζονται στο μπουγέλο στα σταφιδεργοστάσια του Αιγίου κατά το 1945 λάμβαναν ίσο ημερομίσθιο με τις σταφιδεργάτριες της ίδιας ειδικότητας⁶³². Υποθέτουμε λοιπόν ότι στα σταφιδεργοστάσια του Αιγίου η εργασία αμειβόταν σύμφωνα με την ειδικότητα και όχι ανάλογα με το φύλο που την εκτελούσε.

⁶³⁰ Αυγουστίδης, *ό.π.*, 500-501.

⁶³¹ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, Φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), Διαιτητική Απόφαση Ανωτέρας Μονίμου Επιτροπής Αθηνών 19/1940.

⁶³² ΑΣΣ, σειρά 8: Ασφαλιστικά, Φάκελος 63 (1-6), Βιβλία Μισθολογίου (ΙΚΑ) εργατριών του σωματείου (1945).

3.5. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΩΝ

Ατυχώς εφέτος, κατόπιν της μειώσεως της σταφιδοπαραγωγής μας, ετελείωσαν πολύ ενωρίς αι εργασίαι εις τας σταφιδαποθήκας. Η παραλία μας αρχίζει να ερημώνεται και σιγά-σιγά λείπει από εκεί το ευχάριστο τερέτισμα των κοριτσιών που σαν περιστέρια με τις ολόλευκες φορεσιές των εστόλιζαν όλο το λιμάνι μας. Το σπουδαιότερον δε είναι ότι έπαυσεν ενωρίς η εργασία και θα μείνουν άεργα τόσα εργατικά χέρια που από την εργασίαν αυτήν συνετήρουν ολόκληρες οικογένειες. Αυτά έχουν αι θεομηνίαι!

Εφημερίδα Έρευνα, φύλλο 799/24.10.1937

Στο εδάφιο που ακολουθεί εξετάζεται η φυσιογνωμία και τα κύρια χαρακτηριστικά των γυναικών των οποίων η εργασία ήταν απαραίτητη για να λειτουργήσουν τα σταφιδεργαστήρια του Αιγίου. Θα παρουσιασθούν στοιχεία τα οποία αντλήθηκαν κυρίως από το μητρώο του σωματείου. Το σωματείο κατά το εξεταζόμενο διάστημα διέθετε δύο βιβλία μητρώου και ένα πρόχειρο⁶³³. Το Μάιο του 1948 αποφασίσθηκε από το διοικητικό συμβούλιο να φτιαχτεί νέο μητρώο λόγω φθοράς του παλαιού⁶³⁴. Από τα τέσσερα μητρώα που διέθετε το σωματείο διασώθηκε μόνο το ένα εξ αυτών και ως εκ τούτου δεν περιλαμβάνει ολόκληρο το σώμα των σταφιδεργατριών, που ήταν εγγεγραμμένες κατά το εξεταζόμενο διάστημα. Επιπλέον, δεν κατέσται δυνατό να προσδιορισθεί η χρονική περίοδος που εξυπηρετούσε το διασωσμένο μητρώο καθώς φαίνεται ότι κατά διαστήματα έχουν γίνει διάφορες προσθήκες στοιχείων. Πιθανολογείται ότι αφορά τη δεκαετία 1938/1948. Εκτός από τα ονοματεπώνυμα, τα υπόλοιπα στοιχεία που αφορούν τις σταφιδεργάτριες (φωτογραφίες, τόπος καταγωγής, κατοικία, οικογενειακή κατάσταση και ημερομηνία εγγραφής στο σωματείο) είναι ελλιπή. Μολαταύτα από αυτό το μικρό δείγμα μπορούμε να αντλήσουμε χρήσιμες πληροφορίες για τις γυναίκες αυτές.

Το μητρώο του σωματείου -ένα δερματόδετο βιβλίο, το οποίο προφανώς είχε γίνει παραγγελία σε τυπογραφείο- έχει τυπωμένο στο επάνω μέρος της κάθε σελίδας με κεφαλαία γράμματα την αρχική ονομασία του σωματείου (Σύλλογος Σταφιδосуσκευαστριών Αιγίου “Η Αλληλοβοήθεια”). Η κάθε σελίδα διαθέτει χώρο

⁶³³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 108/28.10.1943.

⁶³⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 183/30.5.1948.

για την εγγραφή πέντε ατόμων. Το εν λόγω μητρώο έχει εγγεγραμμένες με αλφαβητική σειρά 616 γυναίκες. Το σώμα αυτό των εργατριών στη συνέχεια της παρουσίας θα αποκαλείται δείγμα. Προκειμένου να είναι επεξεργάσιμα τα στοιχεία του μητρώου καταχωρήθηκαν σε ηλεκτρονική βάση δεδομένων⁶³⁵. Ορισμένες ελλείψεις συμπληρώθηκαν από στοιχεία της απογραφής των προσφύγων του δήμου Αιγίου το 1923⁶³⁶. Για λόγους αναλυτικούς θα δεχθούμε ότι τα στοιχεία που εμπεριέχονται στο μητρώο, καθώς και όσα συμπληρώθηκαν από την απογραφή, αφορούν μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Αρχικά πρέπει να αναφερθεί ότι οι γυναίκες που εργάζονταν στα σταφιδεργοστάσια αποτελούσαν ένα σημαντικό κομμάτι της ζωής του Αιγίου. Την εποχή της ίδρυσης του σωματείου σε φύλλο του Οκτωβρίου 1933 της τοπικής εφημερίδας *Έρευνα* διαβάζουμε: «Κάθε πρωί και κυρίως εις τας 6 ολόκληρος η πόλις ευρίσκεται τρόπον τινά εις συναγεμόν, ιδία ο γυναικείος εργατικός κόσμος. Κυρίως ο κεντρικός δρόμος της αγοράς πού οδηγεί προς την παραλίαν παρουσιάζει ένα ρεύμα ανθρώπινον που τρέχει επί ημίσειαν περίπου ώραν χωρίς διακοπήν. Από όλα τα σημεία της πόλεως όλες αι γυναίκες που εργάζονται εις τας σταφίδαποθήκας την ώραν αυτήν πλημμυρίζουν τον μεγάλον αυτόν δρόμον και κατέρχονται ούτω εν σώματι περί τας δύο χιλιάδας περίπου εργάτριαι εις την παραλίαν. Το θέαμα για μιά μικρά πόλι όπως το Αίγιον είναι ωραιότατον και αποδεικνύει την ζωήν που δίδει εις τον τόπο μας το εκλεκτόν μας προϊόν»⁶³⁷. Την ίδια περίπου περίοδο, ο σύλλογος σταφιδοεξαγωγέων Αιγίου υπολόγιζε σε 3.500 τις γυναίκες που εργάζονταν κατά τους δυόμισι πρώτους μήνες της εντάσεως της εργασίας (10 Σεπτεμβρίου έως 20 Νοεμβρίου) στις σταφίδαποθήκες του Αιγίου. Θεωρούσε δε ότι από αυτές περίπου το 1/10 (350 γυναίκες) εγγράφηκε εξ αρχής στο νεοϊδρυθέν σωματείο⁶³⁸. Ανεξάρτητα ποια πηγή ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, σε κάθε περίπτωση ο αριθμός των σταφιδεργατριών της πόλης ήταν αξιοσημείωτος, γεγονός που υποδηλώνει ότι ένας σημαντικός αριθμός οικογενειών είχαν μέλη τους τα οποία εργάζονταν στα σταφιδεργοστάσια.

Στις σελίδες του μητρώου δίπλα σχεδόν σε κάθε όνομα υπάρχει η φωτογραφία του μέλους. Παρατηρούμε ότι αρκετές από τις φωτογραφίες αυτές δεν έχουν ληφθεί

⁶³⁵ Κατά την καταχώρηση των στοιχείων διατηρήθηκε η ορθογραφία του πρωτότυπου.

⁶³⁶ ΓΑΚ Αιγίου, Δημοτολόγιο 1914-1923, κωδικός αναγνώρισης GRGSA-AIG_MUN049.00.F000001, όπως βρίσκεται στο δικτυακό τόπο: <http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=330>

⁶³⁷ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 588/15.10.1933.

⁶³⁸ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 331/3.12.1933, σ.1.

με σκοπό να τοποθετηθούν στο μητρώο, αλλά αποτελούν τμήμα άλλων φωτογραφιών, πιθανότατα οικογενειακών, οι οποίες κόπηκαν για να εξυπηρετήσουν τη συγκεκριμένη ανάγκη. Πολλές φορές η ηλικία των γυναικών που απεικονίζονται στις φωτογραφίες δεν συνάδει με την ηλικία που είναι γραμμένη στο μητρώο.

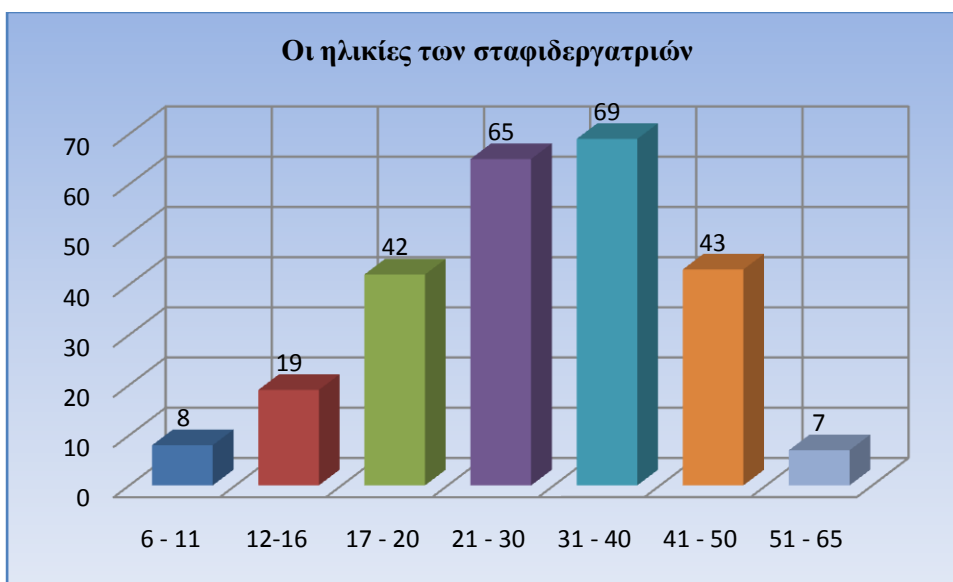
Η διασπορά της κατοικίας των μελών του σωματείου είναι εντός του αστικού χώρου αλλά και στην ευρύτερη αγροτική περιοχή του Αιγίου όπως προκύπτει από τις 245 διευθύνσεις του δείγματος τις οποίες γνωρίζουμε. Περίπου το 40% (99 γυναίκες) διαμένουν στην πόλη του Αιγίου και μάλιστα 23 εξ αυτών στον προσφυγικό συνοικισμό, νοτιοδυτικά στις παρυφές της πόλης, τη Δεξαμενή. Τόπος κατοικίας του 60% του δείγματος (146 γυναίκες) είναι οι αγροτικές περιοχές, όπως η Τέμενη, η Ροδοδάφνη, η Κουλούρα, η Μυρτιά, τα Ξερολίθια και τα Σταφιδάλωνα. Εξ αυτών η συντριπτική πλειοψηφία (116 άτομα) κατοικεί στον προσφυγικό συνοικισμό ανατολικά της πόλεως, την Τέμενη. Προφανώς οι εργάτριες των αγροτικών περιοχών θα διένυαν καθημερινά αρκετή απόσταση προκειμένου να φτάσουν στον τόπο εργασίας τους την περίοδο της λειτουργίας των σταφιδεργοστασίων. Όπως για παράδειγμα η Ελένη Αλεξανδροπούλου, κάτοικος Ροδοδάφνης ή η Λούλα Άσπρου από την Κουλούρα. Εικάζεται ότι ορισμένες εργάτριες που διέμεναν σε μακρινές αποστάσεις διανυκτέρευαν εντός των σταφιδεργοστασίων την εποχή της έντασης των εργασιών, καθώς αυτά λειτουργούσαν νυχθημερόν⁶³⁹ για να προλάβουν τις παραγγελίες του εξωτερικού.

Το μητρώο δεν περιέχει στοιχεία ώστε να είναι δυνατή η πλήρης ανασύσταση της ηλικιακής σύνθεσης των καταγεγραμμένων εργατριών. Είναι γνωστή η ηλικία μόνο των 253 γυναικών του δείγματος, η οποία είτε αναγράφεται, είτε προκύπτει από την ημερομηνία γέννησης. Έτσι γνωρίζουμε ότι η πολυπληθέστερη ηλικιακώς ομάδα είναι η ηλικία των 31-40 ετών (69 άτομα) και η δεύτερη κατά σειρά είναι αυτή των 21-30 ετών (65 άτομα). Δηλαδή οι μισές σχεδόν από τις εργάτριες του δείγματος των οποίων γνωρίζουμε την ηλικία είναι 21-40 ετών. Τρίτη κατά σειρά ηλικιακή ομάδα είναι των 41-50 ετών (43 γυναίκες) και ακολουθεί η ηλικιακή ομάδα των 17-20 ετών (42 γυναίκες). Παρούσα αλλά ολιγάριθμη είναι και η ηλικιακή ομάδα των 51-65 ετών (7 άτομα). Από το γράφημα 30, το οποίο δείχνει την κατανομή των ηλικιών, προκύπτει ότι οι γυναίκες εισέρχονται στα σταφιδεργοστάσια από την παιδική ηλικία, καθώς υπάρχουν οι ηλικιακές ομάδες των 6-11 ετών (8 κορίτσια) και των 12-16 ετών

⁶³⁹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 237/19.9.1926· 846/9.10.1938.

(19 κορίτσια). Είναι προφανές ότι η παιδική εργασία δεν εξέλιπε από τα σταφιδεργοστάσια του Αιγίου⁶⁴⁰. Εφόσον οι μήνες εντάσεως της εργασίας ήταν κυρίως οι φθινοπωρινοί είναι βέβαιο ότι τα παιδιά αυτά δεν παρακολουθούσαν σχολικά μαθήματα. Οι αδελφές Σ. Παρίση, οι οποίες διέμεναν στην οδό Ζωοδόχου Πηγής 6, εισήλθαν ανήλικες στην εργασία, καθώς εγγράφηκαν στο μητρώο του σωματείου το 1938. Η Παναγιώτα (γεννημένη το 1926) άρχισε να εργάζεται στα σταφιδεργοστάσια στην ηλικία των 12 ετών, η Διαμάντω (έτος γέννησης 1928) στην ηλικία των 10 ετών και η μικρότερη, η Πηγή (γεννημένη το 1932) στην ηλικία των 6 ετών. Η Σμαραγδή Αβραμάκη και η Μαρία Ζαχαράκη, οι οποίες διέμεναν στους δύο προσφυγικούς συννοικισμούς, έπιασαν δουλειά στην ηλικία των 10 ετών, καθώς η πρώτη γεννήθηκε το 1928 και εγγράφηκε στο σωματείο το 1938 και η δεύτερη γεννήθηκε το 1930 και εγγράφηκε το 1940. Υπάρχει πιθανότητα να εργάζονταν δίπλα-δίπλα με την εξηντάχρονη Χρυσούλα Κατάνη ή την εξηνταπεντάχρονη Σταμινιώ Ιωάννου. Από την επεξεργασία των στοιχείων λοιπόν προκύπτει ότι δεν υπήρχε από τους εργοδότες περιορισμός ή ιδιαίτερη προτίμηση σε συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, καθώς όλες οι ηλικίες αντιπροσωπεύονται στο δείγμα.

Διάγραμμα 30

⁶⁴⁰ Ο τοπικός τύπος αναφέρεται αποσπασματικά στην παιδική εργασία των σταφιδεργοστασίων: Βλ. Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλα 133/5.9.1915· 538/9.10.1932· 846/9.10.1938.

Η οικογενειακή κατάσταση είναι γνωστή για τις 538 γυναίκες του δείγματος. Η πλειοψηφία, δηλαδή 382 εργάτριες, είναι έγγαμες και η ηλικία τους κυμαίνεται από 18 έως 60 ετών. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι οι σταφιδεργάτριες δεν εγκατέλειπαν την εργασία μετά το γάμο και το μέγαλωμα των παιδιών τους. Προφανώς ο σκοπός της εργασίας τους δεν ήταν να «φτιάξουν» την προίκα τους, όπως συνήθως συνέβαινε με τις εργάτριες των μεγάλων πόλεων, αλλά να ενισχύσουν τον οικογενειακό προϋπολογισμό.

Για το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος δεν μπορούμε να αποφανθούμε με βεβαιότητα καθώς η μοναδική πηγή πληροφόρησης είναι οι υπογραφές των μελών του σωματείου στις καταστάσεις των αρχαιρεσιών. Έχουν βρεθεί οι υπογραφές των 299 γυναικών του δείγματος. Άλλες υπογραφές έχουν μπει από εγγράμματες για τις αγράμματες, αλλού υπάρχει με μελάνι το δακτυλικό αποτύπωμα στη θέση της υπογραφής, αλλού ένας σταυρός υποδηλώνει την παρουσία της εργάτριας στις αρχαιρεσίες, και άλλες υπογραφές έχουν γραφτεί με τρεμάμενο χέρι. Το τελευταίο το διαπιστώνουμε και για τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου παρόλο που στο καταστατικό του σωματείου αναφερόταν ρητά ότι αναγκαία συνθήκη για την εκλογή τους ήταν να γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση. Πάντως από την επεξεργασία των στοιχείων προκύπτει ότι από τις 299 εργάτριες οι περισσότερες (220 άτομα) ήταν σε θέση, τουλάχιστον στοιχειωδώς, να βάλουν την υπογραφή τους.

Μια άλλη διαπίστωση είναι ότι η ύπαρξη κοινωνικών και οικογενειακών «δικτύων» έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στην εύρεση εργασίας εντός των σταφιδεργοστασίων. Από την επεξεργασία του δείγματος προκύπτει ότι ορισμένες σταφιδεργάτριες του σωματείου ήταν μεταξύ τους συγγενείς. Η Παρασκευή Αλεξοπούλου του Ευθυμίου, 50 ετών, κάτοικος της οδού Μάρκου Μπότσαρη, η οποία εγγράφηκε στο σωματείο την 1/1/1938 ήταν η μητέρα της Ελένης Αλεξοπούλου, 23 ετών, μέλος και αυτή του σωματείου. Η Διαλεχτή Καζάκου γεννημένη το 1915 στο Πασαλιμάνι της Προικοννήσου ήταν από τις πρώτες που εγγράφηκαν στο σωματείο στις 20/7/1933 μαζί με τη μητέρα της Σμαραγδή Καζάκου. Οι αδελφές Ευγενία και Φροσύνη Ρέντιση γεννημένες το 1926 και 1928 αντίστοιχα, κάτοικοι της οδού Γρηγορίου 5, εγγράφηκαν μαζί στο σωματείο το 1940 όσο ήταν ακόμα ανήλικες. Τα σχετικά παραδείγματα μπορούν να πολλαπλασιασθούν αποδεικνύοντας ότι ανάμεσα στις εργάτριες υπήρχαν συγγενικοί δεσμοί. Φαίνεται λοιπόν ότι όταν μια εργάτρια εγγραφόταν στο σωματείο και έπιανε δουλειά στα σταφιδεργοστάσια ήταν πιθανό να την ακολουθήσουν και οι αδελφές ή οι κόρες.

Τουλάχιστον για την περίοδο της κατοχής είναι βέβαιο ότι υπήρχαν οικογένειες των οποίων τρία και τέσσερα μέλη ήταν εγγεγραμμένα στο σωματείο⁶⁴¹.

Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει ξεχωριστή αναφορά σε δύο περιπτώσεις ανδρών εργαζομένων εντός των σταφιδαποθηκών καθώς αυτές παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Πρόκειται για τους Γεώργιο Πολυδε(ω)ρόπουλο και Γεώργιο Σμυρνιώτη. Τον πρώτο τον συναντάμε στο σταφιδεργαστάσιο του Μαθθία στις αρχές του 1945 να έχει πραγματοποιήσει ένδεκα ημερομίσθια στο μπουγέλο. Πρόκειται για την πρώτη ανδρική παρουσία που συναντάμε στις «γυναικείες» ειδικότητες των σταφιδεργαστρίων και εικάζεται ότι πρόκειται για μέλος της οικογένειας της σταφιδεργάτριας Πολυδε(ω)ροπούλου Βάσως, η οποία το ίδιο διάστημα στο ίδιο σταφιδεργαστάσιο εργάζεται στις τζιβιέρες και στο μπουγέλο⁶⁴². Ο δεύτερος (Γ. Σμυρνιώτης) είναι επιστάτης στο εργοστάσιο του Παπανικολάου τον Οκτώβριο του 1945. Μεταξύ των ατόμων του σταφιδεργαστασίου που εργάζονται στο μπουγέλο συναντάμε και τρεις άνδρες. Ένας εξ αυτών είναι ο Ιωάννης Σμυρνιώτης, ενώ μία Άννα Σμυρνιώτη απασχολείται στις τζιβιέρες⁶⁴³. Ενδέχεται λοιπόν να πρόκειται για μέλη της ίδια οικογένειας. Στην πρώτη περίπτωση, η ήδη εργαζόμενη σταφιδεργάτρια φρόντισε για την εξασφάλιση εργασίας σε ένα άρρεν μέλος της οικογένειάς της. Στη δεύτερη περίπτωση, πιθανότατα ο πατέρας, επιστάτης της σταφιδαποθήκης, φρόντισε για την εύρεση εργασίας σε δυο μέλη της οικογένειάς του. Οι δύο εργατικές οικογένειες λοιπόν, αναμφισβήτητα βρίσκονταν σε πλεονεκτική θέση έναντι άλλων εφόσον η «στρατολόγηση» των μελών τους δημιουργούσε μια σταθερή εισροή ημερομισθίων που συνέβαλλε στην οικογενειακή οικονομία με σώρευση εισοδημάτων. Επιπλέον, ακόμα και αν τα ημερομίσθια ήταν χαμηλά η συμβολή τους στον οικογενειακό προϋπολογισμό ήταν η σταθερότητά τους έστω και εάν επρόκειτο για ένα χρονικό διάστημα μερικών μηνών. Από την άλλη πλευρά η οικογενειακή εργασία στις σταφιδαποθήκες θα επέτρεπε στα μέλη των οικογενειών να «ιδιοποιούνται» το χώρο τους και να αισθάνονται εξοικείωση με αυτόν.

Από την επεξεργασία του δείγματος προέκυψε επίσης ότι αρκετές εργάτριες του σωματείου ήταν μεταξύ τους γειτόνισσες. Η Μαλάμα Γλαράκη, η Φωτεινή

⁶⁴¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 126/30.12.1944.

⁶⁴² ΑΣΣ, σειρά 8: Ασφαλιστικά, Φάκελος 63 (1-6), Βιβλία Μισθολογίου (ΙΚΑ) εργατριών του σωματείου (1945).

⁶⁴³ ΑΣΣ, σειρά 8: Ασφαλιστικά, Φάκελος 63 (1-6), Βιβλία Μισθολογίου (ΙΚΑ) εργατριών του σωματείου (1945).

Δημαρά και η Ελένη Καντούρη διέμεναν στην οδό Νικομήδειας. Η Ζαφειρώ Τσάτσου και η Αθανασία Μούσου κατοικούσαν στην οδό Βασιλέως Κωνσταντίνου. Είναι λοιπόν βέβαιο ότι ο στενός οικογενειακός πυρήνας, η ευρύτερη οικογένεια, ο τόπος καταγωγής, ακόμα και η γειτονιά λειτουργούσαν ως «δίκτυα» πρόσβασης και ένταξης των μελών της κοινότητας στην αγορά εργασίας.

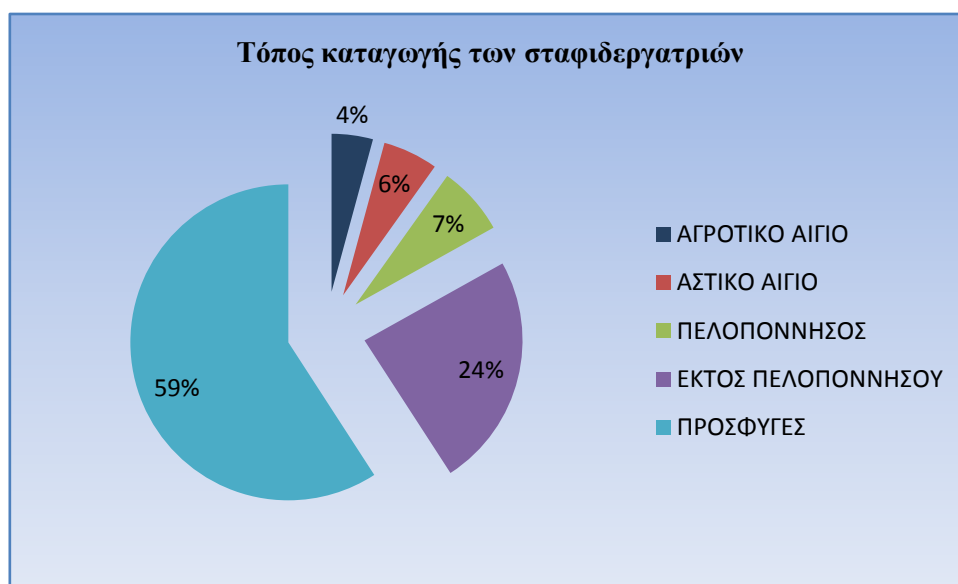
Ήδη από τα παραπάνω είναι φανερό ότι η παρουσία του προσφυγικού στοιχείου είναι έντονη στο σωματείο. Σε αρκετά μέλη που δεν αναφέρεται ο τόπος καταγωγής, η προσφυγική τους προέλευση διαπιστώνεται από τα ονοματεπώνυμα. Επώνυμα όπως Βούλγαρη, Καβούνη, Τοχμιτζόγλου, Τίντα, Χαντζόγλου και ονόματα όπως: Αβερωφίνα, Ανθή, Βενετία, Διαλεχτή, Κονδυλίνα, Ξακουστή, Παρθενία, Σουλτάνα, Σουσάνα, Σμαραγδή, Χαρίκλεια, Χρυσάφω είναι χαρακτηριστικά μικρασιάτικα. Γενικά τα κυρίαρχα μικρά ονόματα των μελών του σωματείου είναι Μαρία (49) και Ελένη (46). Ωστόσο σημαντικό αριθμό κατέχουν και τα ονόματα: Αικατερίνη (35), Παναγιώτα (23) και Αγγελική (21). Υπάρχουν και ορισμένες εργάτριες (14 άτομα) με το όνομα Άννα. Άλλωστε, στην Αγία Άννα ήταν αφιερωμένος ο ναός της Προικοννήσου, την θαυματουργή εικόνα της οποίας μετέφεραν στην Ελλάδα οι πρόσφυγες κατά τον ξεριζωμό τους. Επίσης, η Αγία Άννα ήταν η προστάτιδα του σωματείου των σταφιδεργατριών και σ' αυτήν ήταν αφιερωμένος και ο ναός στην Τέμενη.

Ωστόσο, γνωρίζοντας με βεβαιότητα τον τόπο καταγωγής των 71 γυναικών του δείγματος μπορούμε να καταλήξουμε σε ορισμένα συμπεράσματα. Όπως φαίνεται στο γράφημα 31 η πλειοψηφία των γυναικών σε ποσοστό 59,15 (42 άτομα) είναι προσφυγικής καταγωγής με αρκετές από αυτές να προέρχονται από την Προικόννησο της Μικράς Ασίας. Η Σοφία Μακρή με καταγωγή από την Αρτάκη της Προποντίδας ήλθε στο Αίγιο το 1922. Η οικογένειά της στην απογραφή του 1923 αριθμούσε οκτώ άτομα. Τον πατέρα της, Μανωλάκη Μακρή, με τη σύζυγό του και τα παιδιά τους, δύο αγόρια και τέσσερα κορίτσια⁶⁴⁴. Η μικρότερη Σοφία, ηλικίας τριών ετών τότε, την περίοδο της ίδρυσης του σωματείου ήταν δεκατριών ετών. Δεν γνωρίζουμε εάν ήταν ενήλικη όταν εισήλθε στην εργασία και έγινε μέλος του σωματείου. Σίγουρα όμως ενήλικη ήταν η Μωραίτου Θεοδώρα από το Βατσί της Σμύρνης, μέλος και αυτή του σωματείου των σταφιδεργατριών. Όταν απογράφηκε στο Αίγιο το 1923 με την οικογένειά της -δύο γονείς, τρία κορίτσια και ένα αγόρι-

⁶⁴⁴ ΓΑΚ Αιγίου, Δημοτολόγιο 1914-1923, κωδικός αναγνώρισης GRGSA-AIG_MUN049.00.F000001, όπως βρίσκεται στο δικτυακό τόπο: <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=330>

ήταν οκτώ ετών⁶⁴⁵. Επομένως ήταν δεκαοκτώ ετών την περίοδο της ίδρυσης του σωματείου. Γενικά, από τα συγκριτικά στοιχεία που παρέχει η μελέτη της απογραφής των προσφύγων του Αιγίου και του δείγματος, προκύπτει ότι, το 1923 απογράφηκαν στο Αίγιο ως πρόσφυγες δεκαπέντε από τις γυναίκες του δείγματος και περίπου σαράντα από τα μέλη του σωματείου γενικά έως το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου. Αλλά και η Βενετία Γερμίνη από την Κεφαλλονιά, η Σοφία Δουκάκη από την Κέρκυρα και η Ελένη Μαλαβέτα από τη Ναύπακτο ήταν μερικές από τις εκτός Αιγίου σταφιδεργάτριες που εργάζονταν στα σταφιδεργοστάσια ως μέλη του σωματείου. Από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει ακόμα ότι περιοχές εκτός Πελοποννήσου και ιδιαίτερα οι απέναντι από το Αίγιο περιοχές της Στερεάς Ελλάδας, εφοδίαζαν με εργατικό δυναμικό τα σταφιδεργοστάσια της πόλης. Το 23,84% (17 άτομα) κατάγεται από περιοχές εκτός του γεωγραφικού διαμερίσματος της Πελοποννήσου. Παρούσες στο σωματείο είναι και γυναίκες με καταγωγή από γειτονικές περιοχές, όπως για παράδειγμα τα Καλάβρυτα, εφόσον υπάρχει ένα ποσοστό 7,04 (5 εργάτριες) που έχουν γεννηθεί σε γειτονικές επαρχίες της Αιγιάλειας. Πολύ λιγότερες γυναίκες έχουν καταγωγή από το αστικό Αίγιο, 5,63% (4 άτομα) και από το αγροτικό Αίγιο 4,23% (3 άτομα).

Διάγραμμα 31

⁶⁴⁵ ΓΑΚ Αιγίου, Δημοτολόγιο δήμου Αιγίου 1914-1923, κωδικός αναγνώρισης GRGSA-AIG_MUN049.00.F000001, όπως βρίσκεται στο δικτυακό τόπο: <http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=330>

Προκύπτει λοιπόν ότι κυρίως ο προσφυγικός γυναικείος πληθυσμός του Αιγίου και των περιχώρων του εφοδίαζε τα σταφιδεργοστάσια με ικανό αριθμό εργατικού δυναμικού, καθώς το 1/4 των μελών του σωματείου, δηλαδή 154 γυναίκες, είτε ήταν προσφυγικής καταγωγής, είτε κατοικούσε στους προσφυγικούς συνοικισμούς της πόλης. Ο αριθμός αυτός στην πραγματικότητα είναι πολύ μεγαλύτερος εφόσον, ένας σημαντικός αριθμός σταφιδεργατριών των οποίων δεν γνωρίζουμε την καταγωγή έχει όμοια επίθετα με άλλα μέλη των οποίων η προσφυγική καταγωγή είναι διαπιστωμένη. Ένα άλλο σημαντικό κομμάτι του εργατικού δυναμικού των σταφιδεργοστασίων αποτελούσαν εργάτριες εκτός Πελοποννήσου (24%). Η Πελοπόννησος αντιπροσωπεύεται στο δείγμα με πολύ μικρό ποσοστό (7%) προφανώς γιατί σε κάθε σταφιδοφόρα περιοχή της υπήρχαν σταφιδεργοστάσια και οι σταφιδεργάτριες δεν χρειαζόταν να μετακινούνται εφόσον απασχολούνταν στον τόπο τους. Ακόμα λιγότερο αντιπροσωπεύεται στο δείγμα το Αίγιο και η επαρχία Αιγιάλειας γενικότερα. Προφανώς ο γηγενής γυναικείος πληθυσμός είτε δεν είχε ανάγκη εργασίας είτε απασχολείτο σε άλλες εργασίες (π.χ. γεωργικές) ή επαγγέλματα (π.χ. προσωπικές υπηρεσίες, ελεύθερα επαγγέλματα κ.ά.).

Η αριθμητική εξέλιξη των μελών του σωματείου κατά την εξεταζόμενη περίοδο δεν είναι δυνατόν να υπολογισθεί με ακρίβεια καθώς δεν έχουν βρεθεί στο αρχείο του σωματείου χρονολογικές καταστάσεις. Οι αριθμοί που παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα 8 έχουν προκύψει από την επεξεργασία των πρακτικών των γενικών συνελεύσεων και ιδιαίτερα αυτών που συντάχθηκαν κατά τις αρχαιρεσίες του σωματείου. Τα στοιχεία αυτά, τα οποία παρατίθενται με επιφύλαξη, αν και ελλιπή δίνουν μια εικόνα της αριθμητικής εξέλιξης των μελών του.

Πίνακας 8

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ

	ΔΥΝΑΜΗ	ΤΑΜΙΑΚΩΣ ΕΝΤΑΞΕΙ	ΨΗΦΙΣΑΝ
1933	350		
1934	500		294
1935			
1936	-		
1937	-		
1938	700	30	
1939		128	85
1940			
1941			
1942			163
1943			
1944	578		359
1945	906	836	391
1946	900		
1947	1171		616
1948	800		588
1949	900		508
1950		688	597
1951		645	496
1952		720	514

Τα δύο πρώτα χρόνια της ίδρυσής του το σωματείο παρουσιάζει μια δυναμική καθώς τα μέλη του αυξάνονται από το 1933 στο 1934 κατά 150⁶⁴⁶. Από τα 500 μέλη του 1934 περίπου τα 3/5 είναι ενεργά εφόσον 294 εξ αυτών συμμετέχουν στις αρχαιρεσίες για την εκλογή του προεδρείου⁶⁴⁷. Κατά τη μεταξική περίοδο είναι φανερή μια απαξίωση του σωματείου από το σώμα των εργατριών γιατί παρόλο που τα μέλη του εμφανίζονται αυξημένα κατά 200, δηλαδή 700 άτομα συνολικά, πληρώνουν κανονικά τις εισφορές τους μόνο τα 30 κατά το 1938⁶⁴⁸ και τα 128 κατά

⁶⁴⁶ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 312/13.11.1933, σ.1-2 · ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά , τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 10/1.1.1934

⁶⁴⁷ ΑΣΣ, σειρά 3, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 10/1.1.1934.

⁶⁴⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 9/27.11.1938.

το 1939⁶⁴⁹. Επιπλέον, το 1939 το υπάρχον προεδρείο λαμβάνει από την γενική συνέλευση έγκριση παραμονής στη διοίκηση του σωματείου για ένα επιπλέον έτος, η οποία αποτελείτο μόλις από 85 εργάτριες⁶⁵⁰. Κατά τη διάρκεια του πολέμου τα μέλη του σωματείου αυξάνονται και συμμετέχουν όλο και περισσότερα στις εκλογικές διαδικασίες σε σχέση με την προπολεμική περίοδο⁶⁵¹. Προφανώς λόγω των διευκολύνσεων και των ευεργεσιών που προέκυπταν για τα μέλη των σωματείων κατά την κατοχική περίοδο (διανομή τροφίμων, σαπώνων και σιγαρέτων, ενδυμάτων και υπόδησης, χρηματικών δωρεών, κλπ.), καθώς και της προσπάθειας των αντιστασιακών οργανώσεων να εμπλουτίσουν τους παλαιούς και να δημιουργήσουν νέους συλλογικούς εργατικούς φορείς⁶⁵². Εντυπωσιάζει ο υψηλός αριθμός των «ταμειακώς εντάξει» σταφιδεργατριών εν μέσω του πολέμου καθώς το 1945 από τα 906 μέλη του σωματείου τα 836 ανταποκρίνονται με συνέπεια στις εισφορές τους⁶⁵³. Ωστόσο, από το 1933 έως το 1945 υπάρχει σημαντική απόκλιση εγγεγραμμένων και ενεργών μελών. Η επαφή των εργατριών με το σωματείο τους είναι αποσπασματική με την παρουσία τους να καταγράφεται μόνο στις γενικές συνελεύσεις, όπου όμως και εκεί η συμμετοχή τους είναι μικρή.

Η δυναμική που απέκτησε το σωματείο στη διάρκεια της κατοχής διατηρείται και κατά την μεταπολεμική περίοδο έως το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου με αποκορύφωμα το 1947 όπου το σωματείο αριθμεί 1171 μέλη εκ των οποίων τα 616 είναι ενεργά συμμετέχοντας στις εκλογικές διαδικασίες⁶⁵⁴. Πρόκειται για τα υψηλότερα νούμερα σε όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Το γεγονός αυτό δημιουργεί διάφορες υποθέσεις. Ενδεχομένως, ο υψηλός αριθμός της δύναμης των

⁶⁴⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 10/22.1.1939.

⁶⁵⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 10/22.1.1939.

⁶⁵¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 24/28.9.1944 · ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 112/19.1.1944.

⁶⁵² Για παράδειγμα στην εφημερίδα *Λαϊκή Μάχη* διαβάζουμε: «Την περασμένη Κυριακή 15 τρέχοντος, έγινε στην Ανάπλαση (σ.σ. αίθουσα εκδηλώσεων στο Αίγιο) πανεργατική συγκέντρωση που πήραν μέρος πάνω από 800 εργάτες της πόλης μας. Στους συγκεντρωμένους μίλησαν ο Πρόεδρος του ΕΚ, ο αν/πος του Α.Κ.Ε. και του Κ.Κ.Ε. Πάρθηκαν αποφάσεις για τη βελτίωση της θέσης των εργατών και αμέσως βγήκαν επιτροπές για να επιδώσουν υπομνήματα στον αντιπρόσωπο της Εθνικής Κυβέρνησης και το Δ.Ε.Σ».

⁶⁵³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 30/17.6.1945 · ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 138/χ.χ. (πιθανή ημερομηνία 28.12.1945).

⁶⁵⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 33/24.6.1947 · ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 151/Ιαν 1947.

μελών του σωματείου το 1947 να εξυπηρετεί κάποιες σκοπιμότητες της εποχής. Ίσως να συμπίπτει με τις ανάγκες του Σχεδίου Μάρσαλ ή να εξυπηρετούσε σκοπιμότητες για τις εκλογές της ΓΣΕΕ. Ακόμα, είναι πιθανό μέσα από τις δυσκολίες της εποχής οι εργάτριες να διαπίστωσαν τα οφέλη της συσσωμάτωσης και του συνδικαλισμού, γεγονός το οποίο φαίνεται ότι εξέλιπε κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου και ιδιαίτερα τα χρόνια της δικτατορίας, παρά τις αντίθετες προσπάθειες του καθεστώτος. Άλλωστε και το σώμα των εργατριών του σωματείου έχει πλέον ανανεωθεί. Μια νέα γενιά γυναικών εργάζεται τώρα καθώς μόλις 37 από τις 616 εργάτριες του δείγματος εξακολουθούν να είναι μέλη του έως το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου. Αν συνεκτιμηθεί ότι ο ενεργός γυναικείος πληθυσμός κατά την απογραφή του 1951 ήταν 1.193 άτομα στο δήμο Αιγίου και 3.246 στην επαρχία Αιγιάλειας γίνεται αντιληπτή η δυναμική του σωματείου και κατά τα πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια εφόσον το 1952 έχει 720 μέλη, τα οποία πληρώνουν κανονικά τις εισφορές τους, εξόν τα 514 είναι ενεργά συμμετέχοντας στις αρχαιρεσίες⁶⁵⁵. Με λίγα λόγια, τα σταφιδεργοστάσια της πόλης εξακολουθούν και μετά το 1950 να αποτελούν σημαντική πηγή εισοδήματος για αρκετές οικογένειες του Αιγίου και της επαρχίας Αιγιάλειας γενικότερα.

3.6. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΩΝ

Αι σταφίδαποθήκαι εφέτος παρουσιάζουν ωραιότατον θέαμα με τας ομοιόμορφους ενδυμασίας των σταφιδοκαθαριστριών από άσπρες και μπλε κατά αποθήκες μπλούζες. Γενικώς η τάξις και καθαριότης που επικρατεί εφέτος είς τας σταφίδαποθήκας είναι εξαιρετικά ευχάριστος και ωραία.

Εφημερίδα *Ερευνα*, φύλλο 793/12.9.1937

Για την καθημερινή ζωή και την κοινωνική δράση των μελών του σωματείου πολύ λίγα πράγματα μπορούν να αναφερθούν, καθώς δεν υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες από τις ίδιες τις σταφιδεργάτριες. Στον διασωσμένο τοπικό τύπο της εποχής δυστυχώς βρίσκουμε ψήγματα, καθώς ελάχιστες φορές αναφέρεται στις γυναίκες αυτές, δείγμα της θέσης στην οποία τις είχε κατατάξει η επαρχιακή κοινωνία. Στο εδάφιο που ακολουθεί παρατίθενται όσα σχετικά στοιχεία ανιχνεύθηκαν μέσα από τη δραστηριότητα των προεδρείων, όπως αποτυπώνεται στα πρακτικά των γενικών συνελεύσεων και των διοικητικών συμβουλίων.

⁶⁵⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 19/17.8.1952.

Το «*ωραιότατον θέαμα*» που αναφέρεται στο ανωτέρω παράθεμα λάμβανε χώρα στο Αίγιο στη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά. Ήταν η περίοδος κατά την οποία το σωματείο ανταποκρινόταν υποχρεωτικά στις προσκλήσεις του Εθνικού Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου Αιγίου για συμμετοχή στον εορτασμό της 4^{ης} Αυγούστου. Όσες σταφιδεργάτριες δεν συμμετείχαν τιμωρούνταν με πρόστιμο⁶⁵⁶. Το προεδρείο θεωρούσε «*καθήκον και ιερή υποχρέωση*» τη συμμετοχή όλων στην εορτή της εργατιάς προκειμένου να φανερώσουν με τον τρόπο αυτό την ευγνωμοσύνη τους στο καθεστώς⁶⁵⁷. Επιπλέον, υπακούοντας στις διαταγές της αστυνομίας, όρισε ως «*φαλαγγίτριες*» της ΕΟΝ κοπέλες του σωματείου 17-18 ετών⁶⁵⁸ και προέτρεψε όσες σταφιδεργάτριες είχαν κορίτσια να τα παρακινήσουν να εγγράφουν⁶⁵⁹. Ωστόσο, υπήρχαν αντιδράσεις και ορισμένες σταφιδεργάτριες διαγράφηκαν από την ΕΟΝ και δεν πειθαρχούσαν στις διαταγές της αστυνομίας για συμμετοχή στον εορτασμό της 4^{ης} Αυγούστου. Ο Μοίραρχος Αιγίου ως τιμωρία αρνήθηκε να τους παραχωρήσει τα βιβλιάρια εργασίας⁶⁶⁰. Εκτός από τη συμμετοχή στους υποχρεωτικούς εορτασμούς της δικτατορίας το σωματείο των σταφιδεργατριών προσπαθούσε να ενισχύσει τη δημόσια εικόνα του στέλνοντας και ευχητήρια τηλεγραφήματα στις ονομαστικές εορτές του βασιλέως, του Μεταξά, των υπουργών εργασίας αλλά και σε διοικητικά στελέχη της ΓΣΕΕ⁶⁶¹. Αργότερα, συμμετείχε και σε άλλες εκδηλώσεις όπως ήταν η «*παλλαϊκή*» συγκέντρωση του ΕΑΜ στην πλατεία της Αγία Λαύρας και η συμμετοχή

⁶⁵⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 7/31.7.1938.

⁶⁵⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 11/16.7.1939.

⁶⁵⁸ Πιθανότατα την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας ορισμένες από τις νέες κοπέλες της *Αλληλοβοήθειας* να προσπάθησαν να δημιουργήσουν ξεχωριστό σωματείο. Αντιπροσωπευόμενες από τριμελή Επιτροπή Εργαζομένων Νέων Εργατριών του Σωματείου Σταφιδοσυσκευαστριών, αιτήθηκαν στη διοίκηση του σωματείου να ενεργήσει για την αναγνώρισή τους από το ΕΚΑ και να ζητήσει άδεια για γενική συνέλευση των νέων εργαζομένων προκειμένου να μελετηθούν διάφορα ζητήματα που τις απασχολούσαν όπως η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, η λήψη μέτρων προστασίας λόγω επικινδυνότητας της εργασίας, η δημιουργία εργατικής λέσχης εργαζόμενων νέων και η πραγματοποίηση ψυχαγωγικών εκδρομών της εργαζόμενης νεολαίας. Την αίτηση υπογράφουν οι Κυριακούλα Καλούδη, Ελένη Βαλσαμίδου και Ειρήνη Καριοφίλη. ΑΣΣ, σειρά 9: : Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), αίτηση του 1940 της Επιτροπής Εργαζομένων Νέων Εργατριών προς το διοικητικό συμβούλιο σωματείου σταφιδοσυσκευαστριών. Για τη συγκεκριμένη ενέργεια οι σταφιδεργάτριες πιθανόν να ωθήθηκαν από την ΕΟΝ. Ίσως πάλι η κίνηση αυτή, η οποία διαμορφώνεται σε μια πρόωπη για την Ελλάδα εποχή, να υποδηλώνει την ένταση και το μέγεθος της χειραφέτησης των εργατριών.

⁶⁵⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 21/16.12.1938 και ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 10/22.1.1939.

⁶⁶⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 29/10.8.1939.

⁶⁶¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 183/30.5.1948, 201/31.12.1948 και 212/30.6.49.

στην 24ωρη απεργία το 1944⁶⁶² ή ο εορτασμός της 22ας Μαρτίου «*ημέρα για την εργασία και τη νίκη*» στην πλατεία Υψηλών Αλωνίων το 1949⁶⁶³. Άραγε τί εντυπώσεις να προκαλούσαν οι εμφανίσεις του γυναικείου σωματείου στο δημόσιο χώρο της μικρής πόλης; Βλέποντας τα σωματεία που αποτελούσαν τη δύναμη του ΕΚΑ το 1947 διαπιστώνουμε ότι το σωματείο των σταφιδεργατριών ήταν το μοναδικό αμιγώς γυναικείο σωματείο, ενώ από τα υπόλοιπα ελάχιστα ήταν εκείνα που πιθανόν να συμπεριλάμβαναν στα μέλη τους γυναίκες⁶⁶⁴. Χωρίς να γνωρίζουμε την προθυμία με την οποία ανταποκρίνονταν οι σταφιδεργάτριες στις συγκεκριμένες προσκλήσεις του προεδρείου τους είναι σίγουρο πως οι μαζικές εμφανίσεις τους θα προκαλούσαν την κοινωνική κριτική και τα σχόλια της συντηρητικής κοινωνίας.

Βέβαιο όμως είναι ότι με προθυμία θα συμμετείχαν σύσσωμα τα μέλη του σωματείου στον εορτασμό προς τιμή της προστάτιδας τους, της Αγίας Άννας, στις 27 Ιουλίου, τον οποίο διοργάνωναν κάθε χρόνο μετά τον πόλεμο με μεγάλη επιμέλεια και φροντίδα. Η Αγία Άννα ορίστηκε ως προστάτιδα του σωματείου το 1947 και η εικόνα της τοποθετήθηκε στη σημαία του, κατόπιν παραγγελίας,⁶⁶⁵. Η πίστη των σταφιδεργατριών στην προστάτιδά τους προκύπτει και από μαρτυρίες τους περί των θαυμάτων της. Η σταφιδεργάτρια Άννα Τσιλιμπούρη διηγείται ότι όταν εργαζόταν το 1939 στο σταφιδεργοστάσιο του Παπαγεωργίου έπαθε σοβαρό εργατικό ατύχημα. Καθώς εργαζόταν χωρίς περίθαλψη και ασφάλεια ήλπιζε σε ένα θαύμα της Αγίας Άννας για τη θεραπεία της, όπως και συνέβη⁶⁶⁶. Σε θαύμα της Αγίας στο Βόρι της Μικράς Ασίας αναφέρει και η Μαρία Μυλωνά ότι χρωστάει τη ζωή της. Μάλιστα, το 1953 για δεύτερη φορά η Αγία έσωσε την «*προεδρίνα*» όταν χτύπησε σοβαρά στο εργοστάσιο συσκευασίας σταφυλιών στα Διγελιώτικα. Τότε τοποθέτησε ένα κουτί εράνου στα γραφεία του συλλόγου όπου πρόθυμα τα μέλη έριχναν τον οβολό τους και τα χρήματα που συγκεντρώθηκαν δόθηκαν ως αρωγή στην ανέγερση του ιερού

⁶⁶² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 122/Δεκέμβριος 1944.

⁶⁶³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 205/18.3.49.

⁶⁶⁴ Εικάζεται ότι γυναικεία συμμετοχή είχαν τα σωματεία των χαρτεργατών της χαρτοβιομηχανίας Αιγίου, των ιδιωτικών υπαλλήλων, των ραπτεργατών και των εργαζομένων στη βιοτεχνία γλυκών Κλωνή. ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο ΕΚΑ, αριθ. πρωτ. 257/13.9.1947.

⁶⁶⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 153/31.3.1947.

⁶⁶⁶ Παπάς Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, *Βίος της Αγίας Άννας και θαύματα στο προσκύνημα στο Βόρι Προικοννήσου και στο Αίγιον Αχαΐας*, πρώτη έκδοσης Αίγιον 1984, δεύτερη έκδοσης Αίγιον 1996, όπως βρίσκεται στο δικτυακό τόπο: http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/agiologion/agia_anna.htm, σ. 17-18.

ναού της Αγίας Άννας⁶⁶⁷. Οι σταφιδεργάτριες του σωματείου λοιπόν εόρταζαν την ημέρα της προστάτιδάς τους στην εκκλησία της στην Τέμενη με όλες τις τιμές που άρμοζαν σε γυναίκες βαθιά θρησκευόμενες. Κατάθεση στεφάνου στη μνήμη της Αγίας, δοξολογία με τέσσερις παπάδες και δύο ψάλτες, αρτοκλασία άλλοτε με ογδόντα και άλλοτε με πενήντα οκάδες άρτου, γλυκά και ποτά για τους επίσημους προσκεκλημένους⁶⁶⁸. Μάλιστα την πρώτη φορά που εόρτασε το σωματείο λόγω των οικονομικών δυσχερειών που αντιμετώπιζε δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει τη δαπάνη και έγινε έρανος μεταξύ των μελών του⁶⁶⁹. Το ποσό που συγκεντρώθηκε (386.000 δραχμές) κάλυψε τα έξοδα του εορτασμού⁶⁷⁰. Με αφορμή την εορτή της Αγίας Άννας το προεδρείο προέβαινε σε ανακαίνιση ή άσπρισμα, καθαρισμό και διάφορες επιδιορθώσεις των γραφείων του⁶⁷¹ δείγματα νοικοκυροσύνης των γυναικών του σωματείου.

Όπως συνέβαινε με όλα τα σωματεία το λάβαρο του σωματείου των σταφιδεργατριών μεταφερόταν στους εορτασμούς, τις παρελάσεις και τις εκδηλώσεις στις οποίες παρίστατο το προεδρείο και τα μέλη του σωματείου με την αμφίεση της εργασίας τους⁶⁷², λόγου χάρη στον εορτασμό της 4^{ης} Αυγούστου του 1938 όπου παράστησαν πάνω από 1.000 εργάτες και εργάτριες με την αμφίεση της εργασίας τους⁶⁷³ ή κατά τη δοξολογία της εορτής του βασιλέως Παύλου το 1949⁶⁷⁴. Γενικά, οι σημαίες των σωματείων ήταν ένα από τα δείγματα της ταυτότητάς τους. Αποτελούνταν από την επίσημη σημαία του ελληνικού κράτους, δηλαδή το κυανό τετράγωνο, το οποίο διαιρείτο σε τέσσερα ίσα ορθογώνια από ένα λευκό σταυρό, όπου στη μέση του σταυρού έφεραν παράσταση με την επωνυμία του σωματείου και το έτος ίδρυσης. Για παράδειγμα το σωματείο σταφιδοκιβωτοποιών Αιγίου είχε στο κέντρο του λαβάρου του τον Χριστό, πιθανότατα γιατί ο Χριστός ήταν ξυλουργός⁶⁷⁵. Το σωματείο σταφιδοσυσκευαστών Πατρών είχε δύο εργάτες που φτυάριζαν τη

⁶⁶⁷ Στο ίδιο, σ. 21-22.

⁶⁶⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 160/3.7.1947· 162/14.7.47· 163/28.7.1947.

⁶⁶⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 160/3.7.1947.

⁶⁷⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 164/5,8.1947.

⁶⁷¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 214/21.7.1949 και 235/13.7.1950.

⁶⁷² Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 838/7.8.1938.

⁶⁷³ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 838/7.8.1938.

⁶⁷⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 212/30.6.49.

⁶⁷⁵ Η σημαία του σωματείου σταφιδοκιβωτοποιών Αιγίου βρίσκεται στο Μουσείο σταφίδας της επιχείρησης Κουνινιώτη.

σταφίδα⁶⁷⁶, δείγμα ότι επρόκειτο για ανδρικό σωματείο. Επιπλέον όλα τα σωματεία όριζαν ένα άγιο ως προστάτη τους και εόρταζαν την ημέρα της εορτής του. Λόγου χάρη ο σύλλογος εργατών θαλάσσης Αιγίου φυσικά εόρταζε την ημέρα του Αγίου Νικολάου το όνομα του οποίου είχε δοθεί στο σωματείο⁶⁷⁷. Το ίδιο και ο σύλλογος φορτοεκφορτωτών Αιγίου ο «Άγιος Ανδρέας»⁶⁷⁸. Έτσι και η σημαία του σωματείου των σταφιδεργατριών ήταν ένα κυανό τετράγωνο με ένα λευκό σταυρό, στο κέντρο του οποίου έφερε την εικόνα της Αγίας Άννας να κρατά στην αγκαλιά της την Παναγία βρέφος. Ένα άλλο δείγμα της ταυτότητας των σωματείων αποτελούσε η σφραγίδα τους. Η σφραγίδα του σωματείου των σταφιδεργατριών ήταν στρογγυλή έφερε στο κέντρο τσαμπί σταφίδας με αμπελόφυλλο και γύρω από αυτό υπήρχε η ονομασία και το έτος ίδρυσης του σωματείου.

Λόγω του περιστασιακού χαρακτήρα και της προσωρινότητας της εργασίας είναι βέβαιο ότι οι εργάτριες του σωματείου απασχολούνταν και σε άλλες εργασίες. Πιθανότατα ορισμένες να εργάζονταν στη χαρτοβιομηχανία του Αιγίου ή σε βιοτεχνίες της περιοχής⁶⁷⁹, να δούλευαν ως καθαρίστριες⁶⁸⁰ ή να απασχολούνταν σε γεωργικές εργασίες. Στις γεωργικές εργασίες οι εργάτριες απασχολούνταν και μέσω του σωματείου τους⁶⁸¹. Μερικές εξασκούσαν το επάγγελμα της μοδίστρας γεγονός το οποίο απασχόλησε το προεδρείο, το 1945, καθώς τέθηκε θέμα διαγραφής όσων δεν ήταν αποκλειστικά σταφιδεργάτριες⁶⁸². Σκέφτηκαν να διαγράψουν όσες ασκούσαν το επάγγελμα της μοδίστρας συστηματικά και είχαν μόνιμη πελατεία γιατί δεν θα την εγκατέλειπαν προκειμένου να εργασθούν στα σταφιδεργαστάσια. Όμως μέσα στις δυσβάσταχτες συνθήκες της κατοχής όταν τις ρώτησαν μόνο οι μισές από αυτές συμφώνησαν να διαγραφούν⁶⁸³.

⁶⁷⁶ Η σημαία του σωματείου σταφιδουσκευαστών Πατρών βρίσκεται στο Μουσείο σταφίδας της επιχείρησης Κουνινιώτη.

⁶⁷⁷ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 92/17.6.1923.

⁶⁷⁸ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 87/13.5.1923.

⁶⁷⁹ ΑΣΣ, σειρά 9: : Αλληλογραφία, φάκελοι 85-89, Αιτήσεις εργατριών για εγγραφή στο σωματείο (1940-1988).

⁶⁸⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 214/321,7.1949 και 235/13.7.1950 .

⁶⁸¹ Με έγγραφό του στις 24/10/1944 ο Σύλλογος Εργατών Γης του Αιγίου ζήτησε από το σωματείο των σταφιδουσκευαστριών να του γνωρίσει τις εργάτριες που απασχολούνταν στις εξωτερικές εργασίες όπως ελιές, σταφύλια, κλήματα κλπ.. ΑΣΣ, σειρά 9: : Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989).

⁶⁸² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 130/16.3.1945.

⁶⁸³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 27/18.3.1945.

Πραγματικά, οι οικονομικές δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι σταφιδεργάτριες καθ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου είναι φανερές σε κάθε βήμα τους. Λίγο μετά την ίδρυση του σωματείου, το 1934, η πρόεδρος παραπονιόταν στα συμβούλια ότι τα μέλη δεν πλήρωναν τις συνδρομές και μάλιστα σκεφτόταν να προχωρήσει σε τιμωρίες⁶⁸⁴. Η καταβολή της μηνιαίας συνδρομής των 5 δραχμών, όσο δηλαδή στοίχιζε περίπου ένα κιλό ψωμί τρίτης ποιότητας⁶⁸⁵, προφανώς ήταν αδύνατη για αρκετές, ειδικά σε περιόδους ύφεσης της εργασίας. Το ίδιο έτος (1934) η διοίκηση του σωματείου με επιστολές της προς τον νομάρχη Πατρών αιτούνταν την παραχώρηση άδειας εράνου για τα άπορα μέλη του σωματείου⁶⁸⁶, ενώ από τον δήμαρχο Αιγίου ζητούσαν χορήγηση βοηθήματος για τις πτωχές του σωματείου⁶⁸⁷. Το ίδιο συνέβη και το Πάσχα του 1935 αυτή τη φορά όμως ζήτησαν και τη συνδρομή του προέδρου της κυβέρνησης Παναγή Τσαλδάρη⁶⁸⁸. Την περίοδο της κατοχής, όπως είδαμε παραπάνω, ορισμένες μη μπορώντας να ανταποκριθούν στις οικονομικές τους υποχρεώσεις απέναντι στο σωματείο ζήτησαν τη διαγραφή τους και την επανεγγραφή πληρώνοντας μόνο το δικαίωμα εγγραφής και μια μηνιαία δόση⁶⁸⁹. Για όσες είχαν συζύγους που σκοτώθηκαν από τους Γερμανούς ή υπηρετούσαν στον ΕΛΑΣ το 1944, αποφασίσθηκε να μην πληρώνουν εγγραφή και συνδρομή στο σωματείο μέχρι τη λήξη του πολέμου⁶⁹⁰.

Το προεδρείο προσπαθούσε να ανακουφίσει τα μέλη του οικονομικά συνάπτοντας δάνεια, διανέμοντας τρόφιμα και ρούχα της κατοχικής και της αμερικανικής βοήθειας και μοιράζοντας τις χρηματικές δωρεές των ευεργετών του. Ήδη με την έναρξη του πολέμου, τον Οκτώβριο του 1940, το διοικητικό συμβούλιο αποφάσισε να λάβει μέσω της ΓΣΕΕ και του υπουργείου Εργασίας ένα μικρό δάνειο το οποίο θα μοιραζόταν στα μέλη που δυστυχούσαν γιατί σύντομα δεν θα μπορούσαν να ανταποκριθούν στις άμεσες καθημερινές ανάγκες της οικογένειάς τους: «...θα

⁶⁸⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 11/12.1934.

⁶⁸⁵ Μιχάλης Ρηγίνος, *Παραγωγικές δομές και εργατικά ημερομίσθια στην Ελλάδα 1909-1936*, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1987, σ. 59.

⁶⁸⁶ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, Τόμος 72-74, Πρωτόκολλα αλληλογραφίας (1933-1976), 59/10.11.1934· 61/18.12.1934· 63/22.12.1934.

⁶⁸⁷ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, Τόμος 72-74, Πρωτόκολλα αλληλογραφίας (1933-1976), εξερχόμενο έγγραφο 62/20.12.1934.

⁶⁸⁸ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, Τόμος 72-74, Πρωτόκολλα αλληλογραφίας (1933-1976), εξερχόμενο έγγραφο 71/11.4.1935.

⁶⁸⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 62/16.9.1940.

⁶⁹⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 117/Οκτώβριος 1944.

πάψει ο φούρνος και ο μπακάλης να μας δίνουν με χρέος» αναφέρεται στο εν λόγω πρακτικό⁶⁹¹. Άλλο ένα δάνειο σύναψε το σωματείο με το ΕΚΑ αργότερα, όταν τα χρήματα του ταμείου δεν επαρκούσαν για ένα απαραίτητο ταξίδι της προέδρου και της γραμματέως στην Αθήνα για επισιτιστικά θέματα⁶⁹². Προς το τέλος της κατοχής, το Φεβρουάριο του 1945, η κατάσταση των μελών του σωματείου πρέπει να ήταν τραγική εάν κρίνουμε από τα θέματα των πρακτικών των διοικητικών συμβουλίων της περιόδου, όπου το προεδρείο καλείται να αναζητήσει λύσεις για την «καθολική ανεργία» και τη «γύμνια και ξυπολυσιά» των εργατριών⁶⁹³. Την περίοδο αυτή οι νέες αιτήσεις εγγραφής εργατριών στο σωματείο ήταν πολλές. Η επιλογή των νέων μελών γινόταν από το διοικητικό συμβούλιο το οποίο ζητούσε την προσωπική τους παρουσία πριν αποφασίσει⁶⁹⁴. Εγκρίνονταν όλες πλην ολίγων γυναικών τις οποίες είτε δεν γνώριζαν, είτε δεν κατοικούσαν στο Αίγιο αλλά έρχονταν μόνο σε καιρό εργασίας, είτε δεν ήταν σε θέση να εργασθούν λόγω ηλικίας⁶⁹⁵. Οι διανομές τροφίμων έναντι μικρού αντιτίμου ήταν μέσα στις δραστηριότητες του προεδρείου σε όλη την περίοδο της κατοχής, αλλά και μεταπολεμικά. Η ζάχαρη χορηγείτο στις ασθενείς σταφιδεργάτριες με προσκόμιση ιατρικής βεβαίωσης⁶⁹⁶. Στις άπορες διανέμονταν μερίδες άρτου⁶⁹⁷ και χρήματα βοηθημάτων, όπως λόγω χάρη οι δωρεές του σταφιδέμπορου Τάση Δρούλια⁶⁹⁸. Όσες οικογένειες είχαν πολλά μέλη τους εγγεγραμμένα στο σωματείο τα χρήματα των δωρεών χορηγούνταν μόνο σε δύο εξ' αυτών⁶⁹⁹. Επίσης, όπως είδαμε παραπάνω, χορηγούνταν οικονομικά βοηθήματα σε ασθενείς σταφιδεργάτριες ή σε όσες πάθαιναν εργατικά ατυχήματα.

Όμως παρ' όλες τις οικονομικές δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι σταφιδεργάτριες του σωματείου πάντα ανταποκρίνονταν στις εκκλήσεις για βοήθεια

⁶⁹¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 70/13.10.1940.

⁶⁹² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 136/19.4.1945.

⁶⁹³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 128/20.2.1945.

⁶⁹⁴ ΑΣΣ, σειρά 3 : Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 155/13.11.1945.

⁶⁹⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 18/22.9.1940, και 31/11.11.1945.

⁶⁹⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 96/30.11.1942.

⁶⁹⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 77/23.11.1940.

⁶⁹⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 91/17.1.1942, 112/19.4.1944.

⁶⁹⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 126/30.12.1944.

των συμπολιτών τους ή του κράτους και σε εράνους. Με την έναρξη των εργασιών του 1940 κάθε μέλος κατέβαλε ένα ημερομίσθιο για την αντικατάσταση του υποβρυχίου Έλλη⁷⁰⁰. Το 1945 από τα χρήματα της πώλησης του αδιάθετου σάπωνος δόθηκε βοήθημα 2.000 δραχμών στον πρόεδρο του ΕΚΑ Π. Ευθυμίου για την ασθένειά του⁷⁰¹. Μετά τον πόλεμο, το 1946, ενίσχυσαν οικονομικά με 50.000 δραχμές τους «δεινοπαθούντες» χωροφύλακες⁷⁰². Το 1947 βοήθησαν την Χριστιανική Ένωση, με αγορά λαχνών αξίας 20.000 δραχμών⁷⁰³, το σώμα Ελλήνων Προσκόπων με αγορά εισιτηρίων αξίας 15.000 δραχμών⁷⁰⁴, τους στρατιώτες που πολέμουσαν στη Μακεδονία με 100.000 δραχμές, το σωματείο των ποδοσφαιριστών Αιγίου με την αγορά 15 λαχνών των 1.000 δραχμών έκαστος⁷⁰⁵ και τους επιστρατευμένους του Αιγίου⁷⁰⁶. Την επόμενη χρονιά, το 1948, βοήθησαν τους σεισμοπαθείς της Λευκάδας⁷⁰⁷, τους ανάπηρους αξιωματικούς του εθνικού στρατού κατά των «Εαμοσλάβων»⁷⁰⁸, και τη «Φανέλα του στρατιώτη»⁷⁰⁹. Για το τελευταίο δόθηκαν 1.000 δραχμές από κάθε εργάτρια από τη μελλοντική εργασία των σταφυλιών και το ποσό που συγκεντρώθηκε ήταν 1.363.000 δραχμές⁷¹⁰.

Εκτός από τα παραπάνω ζητήματα, από την επεξεργασία του αρχειακού υλικού διαφαίνονται δείγματα απείθειας των σταφιδεργατριών προς τα προεδρεία, συνεργασίας και εξυπηρέτησης των εργοδοτών σε βάρος του σωματείου, ύπαρξης δικτύων μεταξύ των γυναικών και γενικότερα ενδείξεις απαξίωσης του σωματείου και διασπαστικών κινήσεων. Πρώτα-πρώτα, ο μικρόκοσμος των σταφιδεργατριών έβριθε από συκοφαντίες και αιτιάσεις ιδιαίτερα προς τα μέλη της διοίκησης. Πολλές φορές μέλη του προεδρείου κατηγορήθηκαν, όπως το 1940, ότι «έφαγαν τα λεπτά του

⁷⁰⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 59/30.8.1940.

⁷⁰¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 129/15.3.1945.

⁷⁰² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 144/9.8.1946.

⁷⁰³ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Απριλίου 1947.

⁷⁰⁴ ΑΣΣ, σειρά 5: Οικονομικά, τόμοι 36-42, Βιβλία Ταμείου (1933-1985), έξοδα Ιουλίου 1947.

⁷⁰⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 164/5.8.1947.

⁷⁰⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 167/16.10.1947.

⁷⁰⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 186/20.7.48.

⁷⁰⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 188/21.8.48.

⁷⁰⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 197/6.11.48.

⁷¹⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 199/12.12.48.

σωματείου στα λούσα»⁷¹¹. Ορισμένες φορές ήταν τέτοια η απαξίωση και η αδιαφορία των μελών προς το σωματείο εξαιτίας των φημών για καταχρήσεις, ώστε ο πρόεδρος του ΕΚΑ έκανε προσπάθειες να πείσει τα μέλη να τακτοποιήσουν τις εισφορές τους εφόσον ο ίδιος έκανε έλεγχο στο ταμείο *«πενήντα φορές και το βρήκε εντάξει»*⁷¹². Το 1950 το προεδρείο παρακαλούσε τα μέλη να μην ακούν φήμες, να μη συζητούν στα *«πεζοδρόμια»* και στα εργοστάσια, αλλά να προσέρχονται στις συνελεύσεις και να διατυπώνουν εκεί τα παράπονά τους για να παίρνουν απαντήσεις από τις αρμόδιες. Να μη σχολιάζουν σε βάρος της διοίκησης η οποία *«σήκωνε στις πλάτες της το βαρύ φορτίο»* του συνδικαλισμού και να μη βλέπουν το ατομικό συμφέρον αλλά το γενικό καλό⁷¹³. Προφανώς υπήρχαν λόγοι για τις έντονες δυσaráσκειες εφόσον τέτοια θέματα προέκυπταν καθ' όλο το εξεταζόμενο διάστημα. Μάλιστα το 1952 τα παράπονα για τη διοίκηση και ειδικά για τη γενική γραμματέα (Νίκη Μπουρνάζου) ήταν τόσο σοβαρά που τέθηκε θέμα διάλυσης του σωματείου⁷¹⁴.

Έτσι, η απείθεια προς το προεδρείο ήταν συχνή, άλλες φορές για απλά θέματα και άλλες για σοβαρά, όπως η συνεργασία εργατριών με τους σταφιδέμπορους. Ορισμένες εργάτριες που γνωρίζονταν προσωπικά με τους εργοδότες δεν υπάκουαν στην εκ περιτροπής εργασία και πήγαιναν εθελοντικά στα εργοστάσια να εργασθούν αψηφώντας το προεδρείο και το καταστατικό του σωματείου⁷¹⁵. Ειδικά μετά τον πόλεμο όταν τα σταφιδεργοστάσια ξανάρχισαν σταδιακά να λειτουργούν, προέκυψε σοβαρό θέμα με κάποιες εργάτριες που ενώ τις είχε τοποθετήσει το προεδρείο να εργασθούν σε συγκεκριμένα εργοστάσια, όταν άνοιξαν κατόπιν άλλα, έφυγαν για να δουλέψουν σ' αυτά χωρίς να το ενημερώσουν⁷¹⁶. Υπήρξαν περιπτώσεις, όπως θα δούμε παρακάτω, όπου σταφιδεργάτριες πραγματοποιούσαν διπλά ημερομίσθια εργαζόμενες σε διαφορετικές ειδικότητες την ίδια μέρα κάνοντας και δεύτερη βάρδια, παρά τις αντίθετες οδηγίες του σωματείου για εφαρμογή της εκ περιτροπής εργασίας. Άλλες φορές πάλι, ορισμένες προκειμένου να εξυπηρετήσουν τους σταφιδέμπορους

⁷¹¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 11/8.9.1940.

⁷¹² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 11/8.9.1940.

⁷¹³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 11/30.4.1950.

⁷¹⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 15/10.8.52.

⁷¹⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 28/1.4.1945.

⁷¹⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 154/8.11.1945.

συγκέντρωναν γνωστές τους εργάτριες και τις έστελναν για εργασία χωρίς συνεννόηση με το σωματείο⁷¹⁷. Ακόμα, υπήρξε περίπτωση που και η ίδια η αντιπρόεδρος, το 1945, έστειλε «δικές» της γυναίκες για δουλειά χωρίς συνεννόηση με την πρόεδρο⁷¹⁸. Είναι προφανής λοιπόν, η ύπαρξη «δικτύων» και «πελατεικών σχέσεων» μεταξύ των μελών του σωματείου αλλά και με τους εργοδότες, άποψη που ενισχύεται και από την απόφαση που έλαβε το διοικητικό συμβούλιο του σωματείου, το 1945, να αντικαθιστώνται στην εργασία οι αδύναμες προς εργασία γυναίκες μόνο από μέλη της ίδιας τους της οικογένειας και εφόσον ανήκαν στο σωματείο⁷¹⁹. Τέτοιες «σκανδαλιστικές» συμπεριφορές και διασπαστικές κινήσεις υποδήλωναν ότι τα ίδια τα μέλη δεν σέβονταν το σωματείο τους και έδιναν το δικαίωμα στους εργοδότες να καταστρατηγούν το ωράριο και τις πληρωμές, να μην προτιμούν τις συνδικαλισμένες εργάτριες⁷²⁰ και γενικά να μην εφαρμόζουν τις συλλογικές συμβάσεις⁷²¹.

Σ' αυτές τις «ταραχοποιές» και «αναρχικές» συμπεριφορές, στα ζητήματα απειθαρχίας και γενικά σε όσα εξέθεταν το σωματείο προς τα έξω, το προεδρείο απαντούσε με τιμωρίες: πρόστιμα, αργίες και διαγραφές. Με επταήμερη αργία τιμωρήθηκαν η Αθηνά Ψηλού γιατί έκλεψε 3.500 δραχμές, ένα μαντήλι και ένα μπουκαλάκι και η Πολυτίμη Αναγνωστοπούλου διότι «πολλάκις έχει μεταχειρισθεί υβριστικές φράσεις επί της διοικήσεως του σωματείου»⁷²². Η Αικατερίνη Πρίνου τιμωρήθηκε με τριήμερη αργία για ανάρμοστη συμπεριφορά σε σταφιδεργοστάσιο⁷²³. Το ίδιο και η Μάλαμα Μαγγάκη για ανυπακοή προς το καταστατικό⁷²⁴. Η Διονυσία Τσαγγαράκη διαγράφηκε από το σωματείο μετά την εξύβριση του επιστάτη του σταφιδεργοστασίου Παπασπύρου⁷²⁵. Πρόστιμα και αργίες επιβάλλονταν και σε όσες

⁷¹⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 11/30.4.1950.

⁷¹⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 28/1.4.1945.

⁷¹⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 31/11.11.1945.

⁷²⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 79/4.1.1941 και 74/17.10.1940.

⁷²¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 80/18.1.1941.

⁷²² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 170/30.11.47.

⁷²³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 209/1.6.49.

⁷²⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 210/3.6.49.

⁷²⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 211/7.6.49.

δεν εκτελούσαν καλά την εργασία που τους ανέθεταν στα σταφιδεργοστάσια⁷²⁶. Τα παραδείγματα δεν εξαντλούνται αποδεικνύοντας την αυστηρότητα του σωματείου και την προσπάθεια που κατέβαλε για την εύρυθμη λειτουργία αλλά και για την καλή εικόνα του προς τα έξω. Γενικά οι τιμωρίες που επιβάλλονταν ήταν κατ' αρχήν πρόστιμο το 1/3 του ημερομισθίου, για το δεύτερο παράπτωμα το μισό ημερομίσθιο και την τρίτη φορά η διαγραφή⁷²⁷. Οι τιμωρίες έμοιαζαν με δημόσια διαπόμπευση εφόσον τοιχοκολλούνταν στα γραφεία του συλλόγου και στο σταφιδεργοστάσιο όπου εργαζόταν η τιμωρημένη⁷²⁸.

Μετά τη λήξη του εμφυλίου η είσοδος στα εργοστάσια των τελειοποιημένων μηχανημάτων για την επεξεργασία της σταφίδας θα επηρεάσει σημαντικά την εργασία των σταφιδεργατριών της *Αλληλεγγύης*⁷²⁹. Τα ημερομίσθια χρόνο με το χρόνο λιγοστεύουν. Την περίοδο 1949-1950 οι σταφιδεργάτριες του σωματείου πραγματοποίησαν εξήντα χιλιάδες ημερομίσθια, ενώ το διάστημα 1950-1951 μόλις τριάντα τρεις χιλιάδες⁷³⁰. Επιπλέον, λόγω της στροφής των εξαγωγών σε μη ποιοτική επεξεργασία του προϊόντος, οι ηλικιωμένες εργάτριες αντιμετώπιζαν δυσκολία στην εύρεση εργασίας⁷³¹, όπως και οι εργάτριες που εργάζονταν στη χειροδιαλογή⁷³². Το προεδρείο με αίσθημα δικαιοσύνης αποφάσισε οι εργάτριες που απασχολούνταν σε άλλες εργασίες και παρουσιάζονταν αργότερα για εργασία να μην έχουν τα ίδια ημερομίσθια με όσες παρευρίσκονταν από την αρχή των εργασιών⁷³³. Το 1952 τα μέλη του σωματείου είναι τόσα πολλά ώστε το προεδρείο δυσκολευόταν να βρει αίθουσα για να πραγματοποιήσει τις γενικές συνελεύσεις⁷³⁴. Διαφαίνεται λοιπόν ότι το σωματείο διακρινόμενο από αίσθημα αυτοσυντήρησης κατάφερε να ανταπεξέλθει των δυσκολιών, ενδυναμώθηκε και ρίζωσε.

⁷²⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 31/11.11.1945.

⁷²⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 173/28.1.48

⁷²⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 220/27.12.49.

⁷²⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 11/30.4.50.

⁷³⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 15/8.51.

⁷³¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 28/17.10.48.

⁷³² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 15/10.8.52.

⁷³³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 15/5.8.51.

⁷³⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 15/10.8.52.

Μέσα από την επεξεργασία του αρχειακού υλικού είναι προφανής σε όλο το εξεταζόμενο διάστημα μια ιδιαίτερη μέριμνα του σωματείου για το κοινωνικό του προφίλ, για το βλέμμα του «Άλλου». Διακρίνεται η φροντίδα για την ηθική και τους νόμους, την τάξη και την εργατικότητα, τη δικαιοσύνη και την αρωγή. Όπως έλεγε και η γενική γραμματέας Νίκη Μπουρνάζου στις συνελεύσεις «...Σωματείον είναι το ιερό και τίμιον εκείνο σπίτι που προσπαθεί δια της πειθαρχίας και της καλής και νομίμου συμπεριφοράς...»⁷³⁵. Αίσθηση προκαλούν οι δύο εκ διαμέτρου αντίθετες εντυπώσεις, τα δύο διαφορετικά βλέμματα που θα παραθέσουμε. Στον τοπικό τύπο του 1937 διαβάζουμε: «*Η κίνησις εις την παραλίαν μας τώρα με τας σταφιδικάς εργασίας είναι ζωηροτάτη. Τα μεσημέρια κυρίως που διακόπτεται η εργασία των σταφιδαποθηκών το θέαμα κατά μήκος της παραλίας είναι γραφικότατο με τις λευκοφορεμένες εργάτριες παρατεταγμένες έμπροσθεν των αποθηκών όπου γευματίζουν. Το ωραιότατον όμως και απολαυστικότατον είναι καθ' ήν ώραν διέρχεται εκείθεν η εξ Αθηνών αμαξοστοιχία. Οι διάφοροι επιβάται με πειρακτικά αθώα λόγια ενοχλούν τα κορίτσια, τα οποία πάλιν ανταποδίδουν τα ίσα, πολλές δε φορές κάπως πεισματικά, οπότε ακούονται ωραιότατα ευφρολογήματα ευχάριστα, ενώ ταυτοχρόνως κινούνται προς το τραίνο ανοικτές οι λερωμένες από σταφίδες παλαμίτσες των μικρότερων κοριτσιών*»⁷³⁶.

Το 1952 στη γενική συνέλευση του σωματείου η πρόεδρος Μαρία Μυλωνά λέει: «*Συνάδελφοι, όλαις μας γνωρίζομεν τοις δυσκολίαις και τα κτυπήματα τα οποία εσυνήνησε το Σωματείον από τον ΑΣΟ, ο οποίος έδωσε εντολήν εις τους υπαλλήλους και εις τους εργοδότας το μεσημέρι να σας βγάζουν έξω από τα εργοστάσια δια να φάτε αδιαφορώντας εάν είσθε κουρασμένες και ιδρωμένες και εάν βρέχει ή χιονίζει και εάν υπάρχει κατάλληλον μέρος δια να καθίσετε να φάτε. [...] Είμαστε άνθρωποι βγαλμένοι από τίμια νόμιμα και εργατικά σπίτια και δεν μας αξίζει τέτοια μεταχείριση*»⁷³⁷.

Στην πρώτη περίπτωση βλέπουμε το βλέμμα του δημοσιογράφου στη διάρκεια της μεταξικής δικτατορίας να περιγράφει μια ειδυλλιακή εικόνα των σταφιδεργατριών, η οποία όμως στην πραγματικότητα είναι πλαστή. Στο δεύτερο παράθεμα έχουμε το ίδιο πρόβλημα ιδωμένο όμως μέσα από τα μάτια των ίδιων των σταφιδεργατριών. Στο διάστημα των δεκαπέντε ετών που έχουν μεσολαβήσει

⁷³⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 11/30.4.1950.

⁷³⁶ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 795/26.9.1937.

⁷³⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 15/10.8.52.

ανάμεσα στις δύο περιγραφές η αντιμετώπιση των σταφιδεργατριών από τους «Άλλους» ουσιαστικά δεν έχει αλλάξει. Εκείνο που έχει αλλάξει είναι η δύναμη του σωματείου. Τη γραφικότητα και την ευπείθεια έχει διαδεχθεί η βούληση, η αποφασιστικότητα και η διεκδίκηση.

3.7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 3^{ου} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Συσχετίζοντας τα πορίσματα των δύο πρώτων κεφαλαίων με την ανάλυση του τρίτου κεφαλαίου παρατηρούμε ότι η οικονομική καχεξία, οι απότομες διακυμάνσεις της τοπικής παραγωγής και του τοπικού εμπορίου, καθώς και η μεγάλη νεκρά περίοδος, από απόψεως παραγωγής, 1941-1944 με τη μεγάλη πείνα, τις καταστροφές των αγροτικών υποστατικών και χωριών, χαρακτηρίζει το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε το σωματείο των σταφιδεργατριών. Συγκεκριμένα το σωματείο γεννήθηκε μέσα σε ένα τεταμένο κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό κλίμα. Τα βίαια πολιτικά γεγονότα του διαστήματος 1932-1935, τα οποία αντικαθρέπτιζαν τη δυναμική του αγροτικού κόσμου απέναντι στους δυνάστες του, ενδυνάμωσαν τον αγωνιστικό χαρακτήρα του σωματείου, αλλά τα επερχόμενα μέτρα πολιτικής καταστολής το οδήγησαν σε λανθάνουσα κατάσταση. Η επαναστάσή του από το μεταξικό καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου διαμορφώνει ένα μαζικό αλλά κρατικό συνδικαλιστικό σωματείο. Η ανάπτυξή του σε μία καινούργια αγωνιστική κατεύθυνση την περίοδο 1941-1947 δεν ανταποκρίνεται σε μία ανεπτυγμένη παραγωγή και επεξεργασία του προϊόντος της σταφίδας, καθώς οι συνθήκες της κατοχής αποτρέπουν την ανάπτυξη της καλλιέργειας της. Το σωματείο θα μπει στην τροχιά του κυβερνητικού συνδικαλισμού κάτω από την αιγίδα του γενικού γραμματέα της ΓΣΕΕ Φώτη Μακρή και η μαζικότητά του θα προέλθει ως αποτέλεσμα τόσο της τόνωσης της παραγωγής του προϊόντος της σταφίδας, όσο και της προσπάθειας των εργατοπατέρων της Αθήνας να ενδυναμώσουν το σωματείο για λόγους εκλογικής σκοπιμότητας. Προκύπτει λοιπόν ότι υπάρχουν μια σειρά πολλαπλών παραγόντων που επηρεάζουν την πορεία και την κατεύθυνση του σωματείου.

Στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε να συνοψίσουμε μερικά συμπεράσματα τα οποία συνάγονται από την ανάλυση των καταστατικών του σωματείου, από τις πολιτικές παρεμβάσεις που επιχειρήθηκαν εις βάρος του, από τη μικροσκοπική ανάλυση των οικονομικών δραστηριοτήτων του, από το βλέμμα των ίδιων των γυναικών για το σωματείο τους, καθώς και των τρίτων προς αυτές. Το αρχικό

καταστατικό του σωματείου εκτός από τους επαγγελματικούς σκοπούς θα εξυπηρετούσε και τις ανάγκες ένταξης των σταφιδεργατριών στην αιγιώτικη κοινωνία. Απευθυνόταν σε συγκεκριμένη εργατική και οικονομική ομάδα και έδινε μεγάλη σημασία στην πειθαρχία των μελών του. Η δημοκρατικότητα του καταστατικού είναι αμφισβητήσιμη εφόσον τίθενται φραγμοί στην εκλογή των μελών του διοικητικού συμβουλίου, του οποίου η εξουσία συγκεντρωνόταν στο πρόσωπο της προέδρου και της γενικής γραμματέως. Το καταστατικό που συντάχθηκε κατά τη μεταξική δικτατορία από τη μία πλευρά διέκρινε τη βάση του σωματείου, από την άλλη όμως έδινε περισσότερες εξουσίες στο διοικητικό συμβούλιο, το οποίο τώρα περιορίζει τον αριθμό των μελών του. Η εκλογή της προέδρου απευθείας από τη βάση πριν τη διεξαγωγή των αρχαιρεσιών και η έγκριση των νέων μελών από το διοικητικό συμβούλιο ενισχύει την ύπαρξη δικτύων και πελατειακών σχέσεων. Το άρθρο που αφορά την κήρυξη απεργίας καταργείται, ενώ την περίοδο αυτή το σωματείο συμμετέχει σε πλήθος επαγγελματικών οργάνων, των οποίων ο έλεγχος και η καθοδήγηση γίνονται ασφυκτικά. Με το καταστατικό αυτό λειτούργησε το σωματείο μέχρι και την απελευθέρωση, καθώς όμως δεν είχε προλάβει να αναγνωρισθεί από το πρωτοδικείο, μετά το πόλεμο και μέχρι το τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος τέθηκε σε ισχύ το παλαιό καταστατικό. Ουσιαστικά δηλαδή το αρχικό μεσοπολεμικό καταστατικό εξακολουθεί να εξυπηρετεί το σωματείο μετά από μια ολόκληρη εικοσαετία.

Κατά το εξεταζόμενο διάστημα, το σωματείο άλλαξε πέντε προέδρους παρόλο που οι αρχαιρεσίες σύμφωνα με τα καταστατικά ήταν ετήσιες. Στα διοικητικά συμβούλια του σωματείου αποτυπώνονται οι πολιτικές εξελίξεις της περιοχής και της χώρας γενικότερα. Τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής του τα προεδρεία αλλάζουν συχνά ως απόρροια της διαμάχης με τα αριστερά στοιχεία του σωματείου. Η συμμετοχή στην απεργία του 1935 και η σύλληψη των μελών της επιτροπής αγώνα οδήγησε στην αναστολή της λειτουργίας του. Η ανασύστασή του, το 1938, θα γίνει με τη «φροντίδα» της ΓΣΕΕ (ΕΣΕΕ) και ουσιαστικά θα διοικείται από ένα διορισμένο προεδρείο, εφόσον αυτό εκλέγεται δια βοής και όχι με μυστική ψηφοφορία, όπως όριζε το καταστατικό. Στις πρώτες αρχαιρεσίες που θα γίνουν κατά τη διάρκεια του πολέμου, τον Αύγουστο του 1942, θα εκλεγεί πρόεδρος αριστερών πεποιθήσεων, προφανώς ως συνέπεια της ανόδου του Εργατικού Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (ΕΕΑΜ) και του αριστερού κινήματος κατά τη διάρκεια της κατοχής. Η διοίκηση αυτή θα αντικατασταθεί από ένα συντηρητικό προεδρείο όταν η

προηγούμενη πρόεδρος θα συλληφθεί και θα εξορισθεί το 1948 στη διάρκεια του εμφυλίου. Έως το τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος, αλλά και μερικά χρόνια αργότερα, τα προεδρεία θα αποτελούνται σχεδόν από τα ίδια μέλη τα οποία ανακυκλώνονται στις διάφορες θέσεις. Γενικά, παρουσιάζεται το φαινόμενο η γενική γραμματέας να παραμένει στη θέση επί σειρά ετών ή να είναι η επόμενη πρόεδρος, δείγματα εργατοπατερισμού. Αξίζει να σημειωθεί ότι καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο οι ενδοσωματειακές συγκρούσεις ήταν συχνές όπως και οι αμφισβητήσεις των εκλεγμένων διοικητικών συμβουλίων από τα μεταξύ τους μέλη αλλά και από τη βάση του σώματος. Επίσης, οι προσπάθειες δημιουργίας αντισυνδέσμων ακολουθούσαν τις διαμάχες και τις φιλονικίες της ΓΣΕΕ. Οι φωνές της αριστερής αντιπολίτευσης ουσιαστικά θα παύσουν το 1951.

Από την ανάλυση των οικονομικών δραστηριοτήτων του σωματείου προκύπτει ότι μετά την ανασύστασή του τα περισσότερα έτη ήταν πλεονασματικά. Τα έσοδά του προέρχονταν από τις εγγραφές και τις μηνιαίες εισφορές, αλλά μετά το πόλεμο κυρίως από τις κρατήσεις που γίνονταν επί των ημερομισθίων και οποιονδήποτε άλλων αμοιβών δικαιούνταν τα μέλη του. Το μεγαλύτερο μέρος των εξόδων του αποτελούσε η μισθοδοσία των μελών του διοικητικού συμβουλίου που απασχολούνταν σε εργασίες για λογαριασμό του σωματείου και την εξυπηρέτηση των μελών του. Διαπιστώσαμε ότι από την ίδρυσή του μέχρι τη λήξη του πολέμου η θέση της προέδρου εξελίχθηκε σε μια καλά αμειβόμενη υπαλληλική σχέση. Στη συνέχεια όμως «παραγκωνίζεται» από το ανερχόμενο αξίωμα της γενικής γραμματέως. Από το 1946 και μετά η γενική γραμματέας του σωματείου αμείβεται με μεγαλύτερο ημερομίσθιο και γενικότερα έχει περισσότερες απολαβές και ευεργεσίες από την εκάστοτε πρόεδρο. Η θέση της ισχυροποιείται με τη συμμετοχή της στις διαπραγματεύσεις με τους εργοδότες για την υπογραφή των τοπικών συμβάσεων εργασίας, με την τακτοποίηση των εργατριών στις διάφορες εργασίες και με την πραγματοποίηση των κρατήσεων επί των αμοιβών τους. Εάν συνυπολογίσουμε το γεγονός ότι επρόκειτο για το ίδιο άτομο συμπεραίνουμε ότι στο τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος η θέση της γενικής γραμματέως εξομοιώθηκε με θέση επαγγελματία συνδικαλίστριας. Ακόμα, διαπιστώσαμε ότι το ύψος της αμοιβής των σταφιδεργατριών διαμορφωνόταν ανάλογα με την ειδικότητά τους και ότι στα σταφιδεργοστάσια του Αιγίου δεν υπήρχε έμφυλος διαχωρισμός στις αμοιβές της ίδιας ειδικότητας.

Το προσφυγικό στοιχείο αποτελούσε σημαντικό τμήμα του σώματος των σταφιδεργατριών και αρκετά από τα μέλη των διοικητικών συμβουλίων ήταν προσφυγικής καταγωγής. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι πολύ λίγες σταφιδεργάτριες κατάγονταν από την πόλη και την ευρύτερη περιοχή της. Τα περισσότερα μέλη του σωματείου κατοικούν στις γύρω αγροτικές περιοχές και διανύουν καθημερινά αρκετή απόσταση προκειμένου να φθάσουν στο χώρο της εργασίας τους. Η πλειοψηφία τους έχει οικογένεια και εργάζονται για να συνεισφέρουν στον οικογενειακό προϋπολογισμό. Υπάρχουν εποχές που οι οικογένειές τους στηρίζονταν αποκλειστικά στην εργασία τους για την επιβίωση. Ανάμεσα στις σταφιδεργάτριες διαπιστώθηκαν συγγενικοί δεσμοί. Επιπλέον, αναπτύσσονταν δίκτυα πρόσβασης και ένταξης στην αγορά εργασίας. Εκτός από την οικογένεια το σκοπό αυτό εξυπηρετούσαν η γειτονιά και ο τόπος καταγωγής. Στο δείγμα αντιπροσωπεύονται όλες οι ηλικιακές ομάδες επιβελώνοντας και την ύπαρξη παιδικής εργασίας στα σταφιδεργαστήρια. Τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του το σωματείο αντιμετωπίστηκε από τις σταφιδεργάτριες της πόλης με επιφυλακτικότητα, ενώ στη διάρκεια της μεταξικής δικτατορίας με απαξίωση. Ενδυναμώθηκε στη διάρκεια της κατοχής εξαιτίας της ισχυροποίησης του ΕΕΑΜ και των «ευεργεσιών» που προέκυπταν για τα σωματεία την περίοδο αυτή, δυναμική που συνεχίστηκε κατά τα μεταπολεμικά και πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια παρέχοντας στήριξη σε αρκετές οικογένειες της περιοχής.

Οι γυναίκες του σωματείου δεν ήταν πειθήνια όργανα καθώς συχνά συναντάμε πράξεις ανυπακοής στις εντολές των εξωσωματειακών οργάνων, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας. Βέβαια η απειθαρχία και η εριστικότητα είναι φανερά και απέναντι στη διοίκηση του σωματείου, καθώς οι αιτιάσεις και οι συκοφαντίες ήταν μέσα στη φύση ορισμένων σταφιδεργατριών. Η δημόσια εικόνα τους είχε πολλές εκφάνσεις. Ήταν εμφανής μέσα από τις εκδηλώσεις του σωματείου ιδιαίτερα κατά τον εορτασμό της προστάτιδάς του όπου η νοικοκυροσύνη, η θεοσέβεια και η λαϊκή θρησκευτικότητα είχαν τον πρώτο ρόλο. Η χριστιανική ηθική τους αντικατοπτριζόταν στην προθυμία με την οποία συμμετείχαν σε εράνους και φιλανθρωπίες ακόμα και σε περιόδους ύφεσης της εργασίας ή πλήρους ανεργίας. Διαφαίνεται ακόμα στην στήριξη των άπορων μελών από το ίδιο το σωματείο. Οι σταφιδεργάτριες δεν ήταν φυγόπονες αλλά πρόθυμες και εργατικές προσπαθώντας να συμπληρώνουν το πενιχρό τους εισόδημα ασκώντας και δεύτερες εργασίες, ιδιαίτερα μετά τη λήξη των σταφιδικών εργασιών. Δεν έλλειπαν από

ορισμένες οι δεσμοί με τους σταφιδέμπορους, πολλές φορές σε βάρος του σωματείου και των συναδελφισσών τους, καθώς αυτές οι συμπεριφορές έδιναν το δικαίωμα για ανεπιθύμητες εργοδοτικές πρακτικές. Σε ότι αφορά την ταυτότητα του συλλογικού τους οργάνου το σωματείο διακρινόταν από το λάβαρο και τη σφραγίδα του. Η φροντίδα για το βλέμμα του «Άλλου» ήταν μέσα στις μέριμνες τους. Ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα για το κοινωνικό τους προφίλ εφόσον πρόσεχαν να είναι νομοταγείς και εργατικές, ηθικές και δίκαιες. Όμως, το σημαντικότερο στοιχείο που διαπιστώθηκε για της γυναίκες της *Αλληλοβοήθειας* είναι ότι κατά τη διάρκεια του εξεταζόμενου διαστήματος ουσιαστικά δεν άλλαξε το βλέμμα του «Άλλου» για αυτές. Εκείνο που άλλαξε ήταν ο τρόπος με τον οποίο οι ίδιες έβλεπαν και διαισθάνονταν τον εαυτό τους. Μέσα από τις δύσκολες συνθήκες, τα πολυποίκιλα προβλήματα και γενικά τη συνδικαλιστική διαδικασία απέκτησαν αυτογνωσία και αυτοσυνείδηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: Εργοδότες και σταφιδεργάτριες - οι συλλογικές διεκδικήσεις

Δια την εργασίαν ταύτην [την επεξεργασία της σταφίδας] την εντελώς ιδιότυπον, ετηρούντο και τηρούνται όλοι οι σχετικοί όροι της Εργατικής Νομοθεσίας (υγιεινής, ωρών εργασίας κλπ), τα δε τελευταίως κατά καιρούς δημοσιεύματα των εργατοπατέρων Πατρών και Αγίου, αποτελούν φληναφήματα και κακοηθείας αναζΐας προσοχής και απαντήσεως.

Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 331/3.12.1933

4.1. ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ

Όπως είδαμε οι σταφιδέμποροι εξ αρχής δεν αποδέχθηκαν τη συνδικαλιστική οργάνωση των σταφιδεργατριών και δημιουργούσαν συνεχώς προσχώσεις και κωλύματα στα συλλογικά τους αιτήματα. Η αύξηση των ημερομισθίων και ο καθορισμός του ωραρίου εργασίας - ημερήσιου και νυκτερινού -, η υπογραφή και η εφαρμογή των συλλογικών συμβάσεων εργασίας, η καταβολή των δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα, η επικόλληση των ενσήμων και η υπογραφή των βιβλιαρίων εργασίας από τους εργοδότες, ακόμα και η παροχή του ρουχισμού εργασίας, ήταν μερικά από τα θέματα που απασχολούσαν το σωματείο και για τα οποία τα μέλη των προεδρείων του πραγματοποιούσαν πολύ συχνά ταξίδια στην Πάτρα και την Αθήνα προκειμένου να τακτοποιηθούν σε συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς, εφόσον δεν ήταν εφικτό να διευθετηθούν απ' ευθείας με τους εργοδότες τους. Ωστόσο, τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετώπισε το σωματείο καθ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, στην εξέλιξη των οποίων θα αναφερθούμε εκτενώς, ήταν η αναγνώρισή του από τους εργοδότες και η προτίμησή του στις εργασίες των σταφιδεργοστασίων, το ζήτημα της επιλεξιμίας⁷³⁸ ορισμένων εργατριών εκ μέρους των εργοδοτών και το θέμα της εκ περιτροπής⁷³⁹ απασχόλησης των μελών του.

Αμέσως την επομένη ημέρα της ίδρυσης του σωματείου το 1933, οι σταφιδεργάτριες του και μερικοί σταφιδεργάτες ανδρικού σωματείου, πιθανότατα του Συλλόγου φορτοεκφορτωτών και σταφιδοσυσκευαστών «οι Άγιοι Ανάργυροι», πραγματοποίησαν με τα προεδρεία τους συγκέντρωση διαμαρτυρόμενοι για τα

⁷³⁸ Οι σταφιδέμποροι απαιτούσαν να προσλαμβάνουν από το σωματείο και ένα συγκεκριμένο αριθμό εργατριών της προτίμησής τους, το ύψος του οποίου αποτελούσε σημείο τριβής μεταξύ του σωματείου και των εργοδοτών.

⁷³⁹ Σχετικά με την εκ περιτροπής εργασία βλ. κεφάλαιο 3^ο, υποσημ. 576.

χαμηλά ημερομίσθια και τις άθλιες συνθήκες εργασίας⁷⁴⁰. Η εργοδοσία έστειλε την αστυνομία και ακολούθησαν συμπλοκές και συλλήψεις⁷⁴¹. Μεταξύ των συλληφθέντων ήταν και η πρόεδρος του αντίστοιχου σωματείου των Πατρών (Πολυξένη Αργύτου)⁷⁴², η οποία είχε έλθει να μιλήσει τις σταφιδοσυσκευάστριες του Αιγίου και να συνεπικουρήσει τα πρώτα τους συνδικαλιστικά βήματα⁷⁴³. Στον τύπο της εποχής διαβάζουμε: «Οι σκλάβες των σταφιδεμπόρων [του Αιγίου] δεν πρέπει να τρομοκρατηθούν από τα μέτρα της αστυνομίας αλλά να συσσωματωθούν στο σωματείο τους και βγάζοντας επικεφαλείς συνειδητούς εργάτες και εργάτριες να αγωνισθούν για αύξηση του ημερομίσθιου, εφαρμογή του οκταώρου και κατάπαυση της τρομοκρατίας»⁷⁴⁴.

Πραγματικά, από τις πρώτες μέριμνες του σωματείου ήταν η αναγνώρισή του από τους εργοδότες και η επιλογή των μελών του για εργασία στα σταφιδεργοστάσια. Το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους (1933) και ενόσω οι σταφιδαποθήκες προετοιμάζονταν για τις εργασίες, οι σταφιδεργάτες ξεκίνησαν συγκεντρώσεις και συνεννοήσεις για την επιβολή των απόψεών τους σχετικά με την οργάνωση του σωματείου τους. Η τοπική εφημερίδα αναφέρει σχετικά: «Την πρωτοβουλία των εργατικών τούτων κινήσεων έχουν οι σταφιδοσυσκευάστριες οι οποίες ως επί το πολύ προερχόμενοι από τους πρόσφυγες εργάζονται με σθένος και ορμή ώστε θα βρουν τον μπελά τους στα σωστά οι διάφοροι σταφιδέμποροι μας οι οποίοι δεν ήσαν μαθημένοι από τέτοιες ατίθασες επιβολές!»⁷⁴⁵. Στις 15 Σεπτεμβρίου μεταβαίνουν στο Αίγιο ο νομάρχης κ. Καλαμάρας και οι κ.κ. Κοτζαμάνης, επιθεωρητής εργασίας και Αδάμ, γραμματέας του εργατικού κέντρου Πατρών, για τη διερεύνηση καταγγελιών υπερβασίας των σταφιδοεξαγωγέων σε βάρος των εργατών και των εργατριών της σταφίδας⁷⁴⁶. Στο εργατικό ζήτημα που προέκυψε μεταξύ των σταφιδεργατριών και των σταφιδεμπόρων σημειώθηκαν, σύμφωνα με την τοπική συντηρητική εφημερίδα *Έρευνα*, έκτροπα «γιατί επενέβησαν [...] οι πάντοτε караδοκούντες ευκαιρίας

⁷⁴⁰ Εφημερίδα *Ο Νέος Ριζοσπάστης*, φύλλο 650/28.6.1933, σ.4.

⁷⁴¹ Εφημερίδα *Ο Νέος Ριζοσπάστης*, φύλλο 650/28.6.1933, σ.4.

⁷⁴² Οι σταφιδεργάτριες των Πατρών ήταν συνδικαλισμένες τουλάχιστον από το 1927 και διεκδικούσαν δυναμικά τα δικαιώματά τους. Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλα 263/27.9.1927, σ.1-2 και 264/28.9.1927, σ.3.

⁷⁴³ Εφημερίδα *Ο Νέος Ριζοσπάστης*, φύλλο 650/28.6.1933, σ.4.

⁷⁴⁴ Εφημερίδα *Ο Νέος Ριζοσπάστης*, φύλλο 650/28.6.1933, σ.4.

⁷⁴⁵ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 584/10.9.1933.

⁷⁴⁶ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 253/15.9.1933, σ.1. Βλ και παραπάνω κεφάλαιο 3^ο εδάφιο 3.3.1, σ. 122.

κομμουνιστάι και εξώθησαν τις εργάτριες στις προχθεσινές αηδίες»⁷⁴⁷. Το θέμα ξεκίνησε γιατί οργανωμένοι εργάτες και εργάτριες⁷⁴⁸, πάντα σύμφωνα με την εφημερίδα *Έρευνα*, κατέβηκαν στην παραλία προκειμένου να εμποδίσουν τους μη συνδικαλισμένους εργάτες να εργασθούν στις σταφίδαποθήκες⁷⁴⁹. Με την επέμβαση του νομάρχη διευθετήθηκε το θέμα του ημερομισθίου και του ωραρίου, όχι όμως και της επιλογής των εργατών και της εκ περιτροπής εργασίας. Οι σταφιδέμποροι στηριζόμενοι στην αποκλειστικότητα κάθε εργάτη για ορισμένες εργασίες συσκευασίας απέκλειαν κάθε συζήτηση για τα θέματα αυτά⁷⁵⁰. Τελικά δεν επήλθε συμφωνία και οι εργασίες άρχισαν με εργάτες και από τις δύο πλευρές (συνδικαλισμένους και μη) με την επίβλεψη ισχυρής δύναμης της χωροφυλακής Πατρών⁷⁵¹.

Ωστόσο, συνεχίστηκε η διεκδίκηση της απομάκρυνσης των ξένων εργατριών από τα σταφιδεργοστάσια, οι οποίες προσέφεραν εργασία με εξευτελιστικά ημερομίσθια⁷⁵². Μάλιστα το Νοέμβριο του 1933 το εργατικό κέντρο Πατρών απείλησε με 24ωρη πανεργατική απεργία και κάθοδο των εργατών από το Αίγιο στην Πάτρα σε ένδειξη διαμαρτυρίας⁷⁵³. Φαίνεται ότι οι οργανωμένοι εργάτες και εργάτριες βρίσκονταν υπό διωγμό από τους εργοστασιάρχες στο Αίγιο, γεγονός που ανάγκασε τον επόπτη εργασίας κ. Παπαδημητρόπουλο και αντιπρόσωπο του εργατικού κέντρου Πατρών να μεταβούν εκ νέου στο Αίγιο για τη διευθέτηση της υπόθεσης⁷⁵⁴. Στη σύσκεψη που ακολούθησε το σωματείο σταφιδεργατριών εκπροσώπησε η προσωρινή πρόεδρος Μαρία Βασιλειάδου, ενώ σύσσωμο παρευρέθηκε το διοικητικό συμβούλιο των σταφιδοεξαγωγέων με πρόεδρο τον κ. Σωτηρόπουλο⁷⁵⁵. Ωστόσο το πρόβλημα που προέκυψε για το ποσοστό των

⁷⁴⁷ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 585/17.9.1933.

⁷⁴⁸ Για τις μεθόδους και τους τρόπους προσέγγισης των εργατριών προκειμένου να οργανωθούν στο ΚΚΕ, βλ. Αύρα Βλάσση -Παρτσαλίδου «Για την κατάκτηση και οργάνωση των εργατριών», περιοδικό *ΚΟΜΕΠ*, 2011, τχ.2, σ.57-69. Πάντως, είναι αποδεκτό ότι ενώ το Κομμουνιστικό Κόμμα ενθάρρυνε και επεδίωκε την όσο το δυνατόν ευρύτερη και ενεργότερη συμμετοχή των γυναικών στις κομματικές και συνδικαλιστικές διεργασίες και δραστηριότητες, από την άλλη μεριά αντιτάχθηκε σθεναρά σε οποιαδήποτε μορφή οργανωτικού ή άλλου διαχωρισμού των γυναικών από το υπόλοιπο εργατικό κίνημα, ένα φαινόμενο όχι ασύνηθες για τα κοινωνικά δεδομένα της μεσοπολεμικής Ελλάδας. Βλ. Περιοδικό 7 ημέρες μαζί, ένθετο εφημ. *Ριζοσπάστης*, «Το εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα στην Καβάλα του μεσοπολέμου», 30/3/2008.

⁷⁴⁹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 585/17.9.1933.

⁷⁵⁰ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 585/17.9.1933.

⁷⁵¹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 585/17.9.1933.

⁷⁵² Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 312/13.11.1933, σ.1.

⁷⁵³ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 312/13.11.1933, σ.1.

⁷⁵⁴ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 315/16.11.1933, σ.3.

⁷⁵⁵ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 319/20.11.1933, σ.3.

προσλαμβανομένων εργατών και εργατριών εκ των οργανωμένων, καθώς και το ποσοστό των ελεύθερων ξένων εργατών δεν επιλύθηκε, εφόσον ο κ. Σωτηρόπουλος ζήτησε να υποβληθούν κατάλογοι των μελών των σωματείων εκκαθαρισμένων από τους ξένους εργάτες⁷⁵⁶.

Ο σύλλογος σταφιδοεξαγωγέων Αιγίου για ενίσχυση της άρνησης πρόσληψης των συνδικαλισμένων εργατριών απέστειλε επιστολή σε εφημερίδα των Πατρών, στην οποία εξηγούσε την ιδιαιτερότητα που απαιτεί η επεξεργασία της σταφίδας της Βοστίτσας και συνεπώς την επιλογή των μη συνδικαλισμένων εργατριών⁷⁵⁷. Σύμφωνα με την επιστολή των σταφιδοεξαγωγέων όλη η εσωτερική εργασία στα σταφιδεργοστάσια του Αιγίου, όφειλε να θεωρηθεί ως επέκταση της αγροτικής εργασίας διότι ήταν συμπλήρωση μιας παράλειψης των αγροτών της Αιγιάλειας να καθαρίζουν και να «μακινάρουν» μόνοι τους τον σταφιδόκαρπο, όπως γινόταν από όλους τους παραγωγούς των άλλων περιφερειών. Για το λόγο αυτό οι εξαγωγείς του Αιγίου είχαν αναλάβει οι ίδιοι να καθαρίζουν και να ξεχωρίζουν το προϊόν σε ποιότητες ανάλογα με τις ανάγκες της κατανάλωσης⁷⁵⁸.

Για τον ειδικό τούτο καθαρισμό χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά εργάτριες, οι οποίες δεν ήταν κατ' επάγγελμα σταφιδοσυσκευάστριες. Επρόκειτο για τις γυναίκες και τις κόρες των ιδίων των παραγωγών (2.000-2.500 περίπου άτομα), για τις γυναίκες των προσφυγικών συνοικισμών Αιγίου (300 άτομα) και για τις γυναίκες από τη Στερεά Ελλάδα και τους προσφυγικούς συνοικισμούς Αθηνών και Πειραιώς (600-700 άτομα)⁷⁵⁹. Ο εν λόγω σύλλογος ήταν πεπεισμένος ότι το σωματείο των σταφιδεργατριών δημιουργήθηκε εξαιτίας της επιθυμίας των εργατοπατέρων του εργατικού κέντρου Πατρών να επεκτείνουν τη δράση τους στο Αίγιο. Έτσι, προσεταιρίσθηκε ορισμένες εργάτριες και με ψεύτικες υποσχέσεις για απονομή συντάξεων λόγω γήρατος, ασθενείας κλπ. πέτυχε να συσταθεί ο σύλλογος σταφιδοσυσκευαστριών⁷⁶⁰. Πρόκειται για μια θέση η οποία δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα της ανάγκης για μια ειδικότερη αυτόνομη βιοτεχνική επεξεργασία του προϊόντος. Επιπλέον, οι εργατοπατέρες αξίωσαν την επιβολή της εκ περιτροπής εργασία με ποσοστό 60% από τις εγγεγραμμένες στο σωματείο, οι οποίες αποτελούσαν το 1/10 του συνολικού πληθυσμού των σταφιδεργατριών (δηλαδή 350

⁷⁵⁶ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 319/20.11.1933, σ.3.

⁷⁵⁷ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 331/3.12.1933, σ.1.

⁷⁵⁸ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 331/3.12.1933, σ.1.

⁷⁵⁹ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 331/3.12.1933, σ.1.

⁷⁶⁰ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 331/3.12.1933, σ.1.

άτομα περίπου) και 40% από τις υπόλοιπες⁷⁶¹. Οι εξαγωγείς του Αιγίου πίστευαν ότι η επικράτηση «των εξωφρενικών αξιώσεων του αστείου τούτου συλλόγου» θα είχε δυσάρεστα αποτελέσματα για τη σταφίδα Βοστίτσα (χειροτέρευση της ποιότητας, ελάττωση των τιμών, μείωση εισαγόμενου συναλλάγματος) και συνεπώς για την κοινωνία της Αιγιάλειας⁷⁶². Για το δημοσίευμα αυτό το σωματείο των σταφιδεργατριών απέστειλε έγγραφες διαμαρτυρίες προς τη Γενική Επιθεώρηση Εργασίας Αθηνών και το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας⁷⁶³ προφανώς για να αντικρούσει τα επιχειρήματα των εργοδοτών.

Στη συνέχεια, είτε εξαιτίας των θέσεων των σταφιδεμπόρων, είτε λόγω κρατικών πιέσεων που συνέπεσαν με τη λήξη των εργασιών στα σταφιδεργαστήρια, πιθανολογείται ότι το σωματείο των σταφιδεργατριών περιέπεσε σε αδράνεια ή υπολειτουρούσε μέχρι τον Ιούλιο του επόμενου έτους (1934), όπου γίνονται προσπάθειες επαναδραστηριοποίησής του⁷⁶⁴. Όμως, πριν την έναρξη της νέας σταφιδικής περιόδου η κοινωνία της Αιγιάλειας συγκλονίστηκε από αιματηρά γεγονότα με αφορμή το συλλαλητήριο των σταφιδοπαραγωγών τον Αύγουστο του 1934⁷⁶⁵. Οι σταφιδοπαραγωγοί διαμαρτύρονταν για τα εξαγωγικά βάρη με τα οποία επιβάρυνε το κράτος την «ευγενούς ποιότητας» σταφίδα προς όφελος των κατωτέρων ποιοτήτων, τα οποία θα οδηγούσαν στη μείωση των εξαγωγών του προϊόντος τους⁷⁶⁶. Η συμμετοχή της επαρχιακής κοινωνίας ήταν καθολική εφόσον έκλεισαν μέχρι και τα καταστήματα της πόλης και η συγκέντρωση στην κεντρική πλατεία ήταν ασφυκτική⁷⁶⁷. Οι αρχές είχαν την πληροφορία ότι το συλλαλητήριο θα ήταν ένοπλο και θα επιδιωκόταν επίθεση στα γραφεία του ΑΣΟ. Ως εκ τούτου είχαν ληφθεί εξαιρετικά μέτρα με ενισχύσεις του στρατού και της χωροφυλακής των Πατρών⁷⁶⁸. Οι συμπλοκές ξεκίνησαν εξαιτίας πυροβολισμού του ενωμοτάρχη⁷⁶⁹. Στις συμπλοκές

⁷⁶¹ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 331/3.12.1933, σ.1.

⁷⁶² Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 331/3.12.1933, σ.1.

⁷⁶³ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, τόμος 72-74, Πρωτόκολλα αλληλογραφίας (1933-1976).

⁷⁶⁴ Βλ και παραπάνω κεφάλαιο 3^ο εδάφιο 3.3.2, σ. 123-124.

⁷⁶⁵ Από τις πρώτες μέρες του Αυγούστου 1934 είχαν αρχίσει κινητοποιήσεις οι σταφιδοπαραγωγοί της Πελοποννήσου (Κόρινθος, Πύργος, Αμαλιάδα, Καλαμάτα, κλπ.), οι οποίοι διαμαρτύρονταν για την πολιτική του ΑΣΟ, ο οποίος εξαγόραζε σε χαμηλές τιμές τα δελτία του παρακρατήματος. Το Αίγιο και η Πάτρα ζητούσαν την άμεση κατάργηση του παρακρατήματος. Η αγανάκτηση ήταν μεγάλη, οι βουλευτές αποδοκιμάζονταν στα συνέδρια και η χωροφυλακή προσπαθούσε να καταστείλει τις συγκεντρώσεις με τη βία και την τρομοκρατία. Δημήτρης Λιβιεράτος, *Κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα (1932-36)*, Δ' τόμος, Εναλλακτικές εκδόσεις/Ιστορική μνήμη 6, Αθήνα Φεβρουάριος 1994, σ. 211-214.

⁷⁶⁶ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 232/27.8.1934, Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 632/12.8.1934.

⁷⁶⁷ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 633/19.8.1934.

⁷⁶⁸ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 232/27.8.1934, Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 635/2.9.1934.

⁷⁶⁹ Η εφημερίδα των Πατρών αναφέρει ότι ο ενωμοτάρχης πυροβόλησε στον αέρα, ενώ ο τύπος της Αιγιάλειας ότι πυροβόλησε εναντίον του πλήθους γιατί είχε προηγουμένα με τους χωρικούς της

που ακολούθησαν συνελήφθησαν 28 άτομα ⁷⁷⁰ και τραυματίστηκαν ένας χωροφύλακας, ο Εμμ. Καρτέρης και τέσσερις χωρικοί, οι Αποστ. Καρπέτας από το Αίγιο, Γ. Φιλιππόπουλος από τα Κουνινά, Σπυρίδων Ντρίνιας από τους Λαπαναγούς και Ευστ. Μπακόπουλος από τα Κουνινά ⁷⁷¹. Οι δύο τελευταίοι τραυματίστηκαν βαριά και εξέπνευσαν μερικές ημέρες αργότερα ⁷⁷². Στο πλευρό των παραγωγών τάχθηκε ο Α. Δρούλιας, ο οποίος προσπάθησε να κατευνάσει τα πνεύματα και να βοηθήσει τους τραυματίες δεχόμενος πυροβολισμούς από τον ενωμοτάρχη ⁷⁷³. Αργότερα, ο πρόεδρος της Μόνιμης Σταφιδικής Επιτροπής Αιγίου, Σπύρος Μαθθίας, επέβαλε 10δραχμη εισφορά ανά χιλιόλιτρο σταφίδας για την υλική ενίσχυση των διωχθέντων του συλλαλητηρίου, την παροχή βοήθειας προς τις οικογένειες των θυμάτων και τον καταρτισμό κεφαλαίου για τη συνέχιση της διεξαγωγής του αγώνα ⁷⁷⁴.

Στα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στο Αίγιο τον Αύγουστο του 1934 αναφέρεται διεξοδικά και ο Δημήτρης Λιβιεράτος την περιγραφή του οποίου παραθέτουμε: *«Στις 25 [Αυγούστου] όλες οι περιφέρειες είναι σε κατάσταση εξέγερσης. Ετοιμάζουν μεγάλες συγκεντρώσεις. Πράγματι, την άλλη μέρα πραγματοποιούνται συλλαλητήρια σε όλες τις πόλεις. Στο Αίγιο, που το πρωί είναι ήσυχο, αρχίζουν από τις δέκα και μισή να καταφθάνουν τα πρώτα κοντινά χωριά. Οι πρώτοι αγρότες έφιπποι με μαύρες σημαίες επικεφαλής κάθε διαδήλωσης. Χιλιάδες μαζεύονται στην πλατεία Δεξαμενής. Αντιπροσωπεύονται πάνω από εβδομήντα χωριά.*

περιοχής από την εποχή που ήταν αστυνομικός σταθμάρχης των Δαφνών . Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 232/27.8.1934, Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 635/2.9.1934.

⁷⁷⁰ Μεταξύ των συλληφθέντων ήταν τρία μέλη της Σταφιδικής Επιτροπής του Αιγίου, οι Σπ. Μαθθίας, Χρ. Παπαϊωάννου και Κ. Μακαρίτης, οι οποίοι αθώωθηκαν στη δίκη που πραγματοποιήθηκε ένα χρόνο αργότερα, καθώς και οι σταφιδοπαραγωγοί Μ. Αλεξανδρόπουλος, Δ. Φωτόπουλος (ο οποίος υπέβαλε δήλωση άρνησης του κομμουνισμού το 1940, (Εφημερίδα *Έρευνα* φύλλο 915/24.3.1940), Π. Τριανταφυλλόπουλος, Αθ. Ασημακόπουλος, Ξ. και Κ. Αβραμόπουλος, Ε. Μπαλικούρας, οι οποίοι καταδικάστηκαν σε φυλάκιση 2 μηνών και 10 ημερών. Επίσης οι Θ. Χαρμής και Ν. Κοντομάρης οι οποίοι καταδικάστηκαν σε φυλάκιση 8 μηνών. Οι καταδικασθέντες αφέθηκαν ελεύθεροι εφόσον ο χρόνος της προφυλάκισέως τους κάλυψε τις ποινές. Οι υπόλοιποι απαλλάχθηκαν λόγω αμφιβολιών. Κατά την εκδίκαση της υπόθεσης ο εισαγγελέας απέκλεισε την περίπτωση δόλου ή συμφέροντος και απέδωσε την ευθύνη των επεισοδίων στην υποκίνηση των κομμουνιστών. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ενωμοτάρχης Αθανάσιος Κουραχάνης, σε ερώτηση του εισαγγελέα, παραδέχθηκε ότι το συλλαλητήριο εξετράπη μετά τη ρίψη των πυροβολισμών και τον τραυματισμό των σταφιδοπαραγωγών. Εφημερίδα *Αγροτικόν Βήμα*, φύλλο 36 /Πέμπτη 17 Οκτωβρίου 1935.

⁷⁷¹ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 232/27.8.1934, Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 635/2.9.1934. Η εφημερίδα *Ριζοσπάστης* αναφέρεται πρωτοσέλιδα (με παράθεση φωτογραφίας) στα γεγονότα του Αιγίου σε δύο συνεχόμενες εκδόσεις. Γράφει ότι η επίθεση κατά των σταφιδοπαραγωγών έγινε εσκεμμένα και ότι οι τραυματίες ήταν τέσσερις βαριά και δεκαπέντε ελαφρύτερα. Επίσης, αναφέρεται στα σταφιδικά συλλαλητήρια του Πύργου και της Καλαμάτας τα οποία έγιναν ταυτόχρονα με αυτό του Αιγίου. Εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, φύλλα 165/7102/27.8.1934 και 166/7103/28.8.1934.

⁷⁷² Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 636/9.9.1934.

⁷⁷³ Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 232/27.8.1934, Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 638/23.9.1934.

⁷⁷⁴ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 657/3.2.1935.

Τα πανό τους γράφουν “Κάτω ο ΑΣΟ ή θάνατος”. Στις 11 ξεκινήσανε και από την οδό Μητροπόλεως κατευθύνονται στην κεντρική πλατεία. Εκεί βρισκόντουσαν τα γραφεία του ΑΣΟ, φρουρούμενα από χωροφύλακες και στρατό. Σταμάτησαν οι πρώτοι, μπροστά στη φρουρά που τους κλείνει το δρόμο. Αλλά οι χιλιάδες που έρχονται από πίσω αποδοκιμάζουν, φωνάζουν συνθήματα, σπρώχνουν τους πρώτους. Ο επικεφαλής της χωροφυλακής δίνει το παράγγελμα να πυροβολήσουν τους διαδηλωτές. Ρίχνουν στο ψαχνό, ενώ οι στρατιώτες στον αέρα. Τραυματίστηκαν 6 άτομα. Φοβερός πανικός δημιουργήθηκε, όπως προσπαθούν να καλυφθούν και να υποχωρήσουν. Άντρες και γυναίκες τσαλαπατούνται. Μόλις συνήλθαν από την πρώτη έκπληξη, απαντάνε με πέτρες. Μαζεύουν τους τραυματίες, από τους οποίους αργότερα πέθαναν δύο, ανασυγκροτούνται στους γύρω δρόμους και ξεχύνονται πάλι στην πλατεία, ρίχνοντας λιθάρια, ξύλα, ό,τι βρίσκουν πρόχειρο. Ανατρέπουν τη φρουρά και μπαίνουν στα γραφεία του ΑΣΟ. Βάζουν φωτιά σέρνοντας έξω τα λογιστικά βιβλία που γι’ αυτούς αποτελούν τεφτέρια της ληστείας. Τους βάζουν φωτιά και τα καίνε στην πλατεία. Εκείνη τη στιγμή απλώθηκε η φήμη ότι συνελήφθησαν δέκα δικοί τους. Ορμάνε στην αστυνομία. Εκεί τους μιλάνε ο δήμαρχος, οι βουλευτές, ο πταισματοδίκης και τους λένε ότι δεν έχει συλληφθεί κανένας. Ο μοίραρχος που έδωσε τη διαταγή φυλακίζεται. Τηλεγραφούν στην κυβέρνηση τις διαμαρτυρίες τους για την αναβλητικότητα του ΑΣΟ να κοινοποιήσει τις αποφάσεις του»⁷⁷⁵.

Μετά τις ταραχές του Αυγούστου τα σταφιδεργοστάσια ξεκίνησαν κανονικά τις εργασίες. Κατά τη διάρκεια των σταφιδικών εργασιών του 1934 το σωματείο θα αποστείλει συνολικά πέντε επιστολές στην Επιθεώρηση Εργασίας Πατρών, τη ΓΣΕΕ και το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας⁷⁷⁶ προκειμένου να μεριμνήσουν για τη μη πρόσληψη των ξένων εργατριών στα σταφιδεργοστάσια και να φροντίσουν για την προτίμηση των μελών του σωματείου εκ μέρους των εργοδοτών. Παράλληλα, η πρόεδρος του σωματείου Μαρία Ηλιάδου πραγματοποίησε ένα ταξίδι στην Αθήνα στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και συνεννοήθηκε με την αρμόδια υπηρεσία του ώστε να προσλαμβάνονται πρώτα γυναίκες του σωματείου και εφόσον αυτές δεν επαρκούν τότε μόνο να προσλαμβάνονται οι μη συνδικαλισμένες⁷⁷⁷.

⁷⁷⁵ Λιβιεράτος, ό.π., σ. 212-213.

⁷⁷⁶ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, τόμος 72-74, Πρωτόκολλα αλληλογραφίας (1933-1976), πρωτόκολλο εξερχομένων Οκτωβρίου και Νοεμβρίου 1934.

⁷⁷⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 12/22.10.1934.

Την επόμενη χρονιά το σωματείο θα συνεχίσει τον αγώνα για την αναγνώρισή του. Εκτός από τους προηγούμενους αποδέκτες οι επιστολές του θα απευθύνονται τώρα και στην αστυνομία του Αιγίου, στο νομάρχη Πατρών ακόμα και στον πρόεδρο της κυβέρνησης Παναγή Τσαλδάρη⁷⁷⁸. Πριν την έναρξη των σταφιδικών εργασιών του 1935 οι δίκες των κατηγορουμένων των γεγονότων του Αυγούστου του 1934 αναβάλλονται και εξακολουθούν να παραμένουν φυλακισμένοι⁷⁷⁹. Η ατμόσφαιρα στους εργατικούς κύκλους προφανώς ήταν φορτισμένη και το εργατικό κέντρο, μάλλον του Αιγίου, προκήρυξε απεργία στις 10 Σεπτεμβρίου 1935⁷⁸⁰. Τα σωματεία που εξυπηρετούσαν τις εργασίες των σταφίδαποθηκών συμμετείχαν στην απεργία. Οι σταφιδεργάτες και σταφιδεργάτριες επιτέθηκαν κατά των σταφιδεμπόρων και των μη συνδικαλισμένων εργατών και επέβαλαν το κλείσιμο των σταφίδαποθηκών επί διήμερο (Τρίτη 10 και Τετάρτη 11 Σεπτεμβρίου)⁷⁸¹. Τα ληφθέντα στρατιωτικά μέτρα δεν ήταν επαρκή και την 3^η ημέρα της απεργίας (Πέμπτη 12/9/1935) ζητήθηκε ενίσχυση από δυνάμεις του στρατού και της χωροφυλακής των Πατρών, του Μεσολογγίου και της Τρίπολης⁷⁸². Εφόσον οι εργάτες και οι εργάτριες επέμεναν στην συνέχιση της απεργίας οι Αρχές προέβησαν σε αθρόες συλλήψεις (τουλάχιστον εξήντα έξη ατόμων) κυρίως κομμουνιστών, στις υποκινήσεις των οποίων αποδόθηκαν οι αναρχικές ενέργειες⁷⁸³. Ταυτόχρονα, οι σταφιδοπαραγωγοί της επαρχίας εξηγέρθησαν και απείλησαν με συλλαλητήριο εναντίον των «εργατοκομμουνιστών» εφόσον οι ενέργειές τους απειλούσαν το προϊόν. Μετά από σύσταση όμως των Αρχών οι προσπάθειές τους ματαιώθηκαν⁷⁸⁴.

⁷⁷⁸ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, τόμος 72-74, Πρωτόκολλα αλληλογραφίας (1933-1976).

⁷⁷⁹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 683/4.8.1935.

⁷⁸⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 21/9.9.1935.

⁷⁸¹ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 689/15.9.1935.

⁷⁸² Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 689/15.9.1935.

⁷⁸³ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 689/15.9.1935.

⁷⁸⁴ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 689/15.9.1935. Ο Λιβιεράτος αναφέρεται στα γεγονότα που έλαβαν χώρα στο Αίγιο στις 10 Σεπτεμβρίου 1935 και γράφει ότι η χωροφυλακή συνέλαβε δύο άτομα. Το βράδυ της ίδιας ημέρας έριξαν δύο δυναμίτες στα γραφεία της χωροφυλακής και στις συγκρούσεις που ακολούθησαν σκοτώθηκε ο εργάτης Νησιδής. Η κηδεία του έγινε την επόμενη ημέρα χωρίς να επέμβει η χωροφυλακή. Εν τω μεταξύ κατέφθασε αστυνομική ενίσχυση και στρατός από την Πάτρα, οπλισμένος με πολυβόλα. Σημειώνει ακόμα ότι παρ' όλο που οι εργοδότες δέχθηκαν τα περισσότερα αιτήματα των απεργών η απεργία συνεχίστηκε επειδή δεν δέχθηκαν και τα αιτήματα των λιμενεργατών. Λιβιεράτος, *ό.π.*, σ. 241. Το καλοκαίρι του 1935 οι σταφιδοφόρες περιοχές της Πελοποννήσου (Φιλιατρά, Μελιγαλάς, Γαργαλιάνοι, Κυπαρισσία, Πάτρα, Κόρινθος κλπ.) συγκλονίσθηκαν από σταφιδικά συλλαλητήρια και η χωροφυλακή και ο στρατός προέβαιναν σε ένοπλες επιθέσεις, αθρόες συλλήψεις και εκτοπίσεις. Η εφημερίδα *Ριζοσπάστης* τον Αύγουστο του 1935 είχε σχεδόν καθημερινά πρωτοσέλιδα με ειδήσεις από τις περιοχές των συγκεντρώσεων. Τα συνθήματα των σταφιδοπαραγωγών ήταν «Κάτω ο Ληστρικός ΑΣΟ» και «3.600 ή Θάνατος». Το τελευταίο σύνθημα αφορούσε την τιμή εξαγοράς του παρακρατήματος. Ο ΑΣΟ είχε εκτιμήσει ότι τα

Ακολούθησαν εκτοπίσεις τριάντα ενός εργατών και εργατριών που θεωρήθηκε ότι πρωτοστάτησαν στα γεγονότα. Από τους εργάτες εξορίστηκαν για ένα έτος: στη Γαύδο οι Χρ. Γκουλεμάνης, Α. Εξαδάκτυλος ή Καλαντωνίου, Α. Πράσιнос, Γ. Στεφανόπουλος και Α. Τσινάκης · στον Άγιο Ευστράτιο οι Αρ. Λούης, Α. Πετρίδης και Μ. Στεφανόπουλος · στη Μύκονο οι Α. Μπουρνάζος, Κ. Φαρμάκης και Κ. Χαρτοφύλακας · στην Ανάφη οι Α. Καλημέρης, Θ. Μυλωνάς και Α. Φλώρης. Επίσης, εκτοπίστηκαν για έξη μήνες στη Μήλο οι Χρ. Αθανασιάδης, Χ. Γκουρομίχος, Κ. Ζαννής, Φ. Κυριαζής και Σπ. Χανής · στην Πάρο οι Δ. Εμμανουηλίδης, Σπ. Ιωάννου, Ε. Καβούνης, Π. Μπρούμης, Α. Τσίκας και Γ. Χρυσανθακόπουλος. Οι εργάτριες εξορίστηκαν για ένα έτος: στον Άγιο Ευστράτιο η Θεοδώρα συζ. Χρ. Χάμουζα και η Μαριάνθη συζ. Β. Χριστοδουλοπούλου · στη Μύκονο η Φανή συζ. Π. Καζαμία και η Βαρβάρα συζ. Ν. Λεοντίδου · στην Ανάφη η Σμαράγδω συζ. Ν. Οικονομόπουλου και η Σπυριδούλα Παπακωστοπούλου⁷⁸⁵. Με εντολή του ανακριτού Πατρών προφυλακίστηκαν ένδεκα άτομα από τα παραπάνω προκειμένου να δικασθούν ως πρωταίτιοι της απεργίας και να εκτοπισθούν στη συνέχεια, μετά την έκτιση της ποινής τους⁷⁸⁶.

Εναντίον των υπόλοιπων αρχικώς συλληφθέντων δεν προέκυψαν επιβαρυντικά στοιχεία και αφέθηκαν ελεύθεροι οκτώ γυναίκες και είκοσι επτά άνδρες, μεταξύ των οποίων και ο διευθυντής της τοπικής εφημερίδας *Αγροτικόν Βήμα* -και γραμματέας του Αγροτικού κόμματος στο τμήμα του Αιγίου⁷⁸⁷-, Κ. Καφούσιας. Οι συνήγοροι των εκτοπισμένων υπέβαλαν εφέσεις στη δευτεροβάθμια επιτροπής Ασφαλείας, εναντίον των αποφάσεων της πρωτοβάθμιας επιτροπής

έξοδα με τα οποία επιβαρυνόταν η κορινθιακή σταφίδα ήταν 2.100 δραχμές ανά στρέμμα, ενώ οι παραγωγοί τα εκτιμούσαν σε 3.837. Έτσι, είχε καθορίσει την τιμή εξαγοράς του παρακρατήματος στις 3.300 δραχμές με αποτέλεσμα οι παραγωγοί να μην καλύπτουν ούτε τα έξοδά τους. Η κυβέρνηση, σύμφωνα πάντα με την εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, πήρε άγρια τρομοκρατικά μέτρα και αιματοκύλησε τα συλλαλητήρια. Στις σταφιδικές διαδηλώσεις της Πύλου τραυματίστηκαν πέντε σταφιδοπαραγωγοί σοβαρά και σκοτώθηκαν δύο, ενώ το πλήθος έκαψε τα γραφεία του ΑΣΟ. Στη Μεσσηνία, όπου είχε κηρυχθεί στρατιωτικός νόμος για να κατασταλεί η εξέγερση, σκοτώθηκαν τρεις σταφιδοπαραγωγοί. Τα γεγονότα αυτά δεν πτόησαν τους σταφιδοπαραγωγούς και τα συλλαλητήρια συνεχίστηκαν με τον ξεσηκωμό των σταφιδοπαραγωγών της Ηλείας και της Αχαΐας. Εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, φύλλα 461/7896/24.8.1935, 463/7898/26.8.1935, 464/7899/27.8.1935, 465/7900/28.8.1935, 466/7901/29.8.1935, 467/7902/30.8.1935, 468/7903/31.8.1935, 471/7906/3.9.1935.

⁷⁸⁵ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 690/22.9.1935.

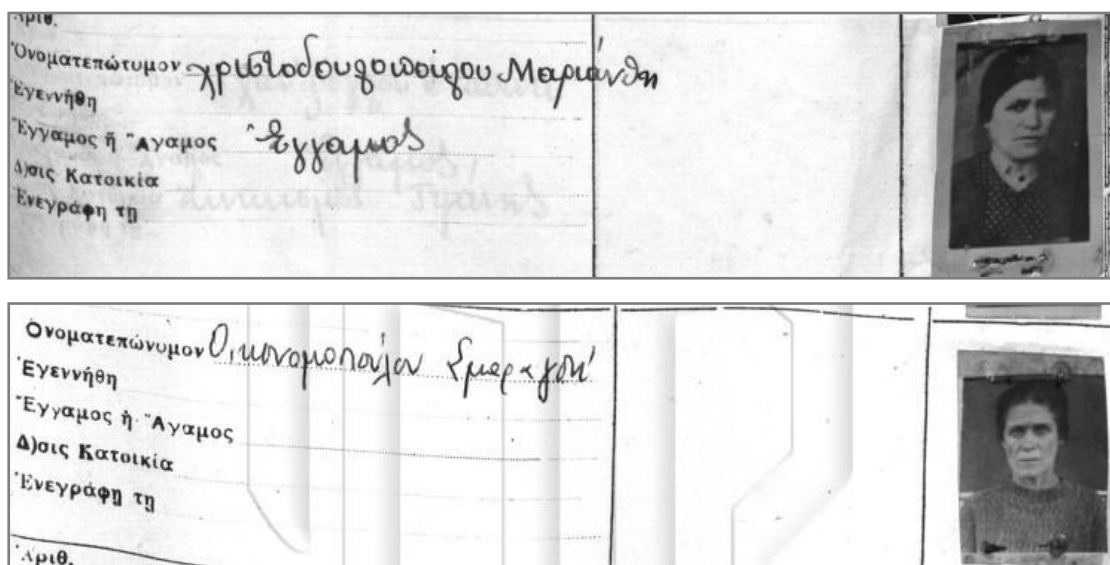
⁷⁸⁶ Στις 20 Δεκεμβρίου 1935 η εφημερίδα *Αγροτικόν Βήμα* δημοσίευσε έκκληση του τμήματος Αιγίου της Εργατικής Βοήθειας της Ελλάδος για την υλική ενίσχυση των εκτοπισθέντων με ρουχισμό, τρόφιμα και χρήματα, εν όψει και των Χριστουγέννων, οι οποίοι έστελναν δραματικές επιστολές όπου έγραφαν ότι είχαν εγκαταλειφθεί εν μέσω του χειμώνα χωρίς ρούχα και κλινοσκεπάσματα, με ελάχιστη και κακής ποιότητας τροφή, ακόμα και χωρίς το ημερήσιο για τους εξόριστους 10δραχμο επίδομα. Εφημερίδα *Αγροτικόν Βήμα*, φύλλο 45/ Παρασκευή 20 Δεκεμβρίου 1935.

⁷⁸⁷ Εφημερίδα *Αγροτικόν Βήμα*, φύλλο 34/ Τρίτη 24 Σεπτεμβρίου 1935.

Ασφαλείας. Στις εφέσεις επισυνάπτονταν δηλώσεις πολλών εκ των εργατών και ιδιαίτερα εργατριών ότι δεν εμπορούνταν από κομμουνιστικές ιδέες⁷⁸⁸.

Μεταξύ των συλληφθέντων ήταν και τέσσαρις σταφιδεργάτριες του σωματείου - Θεοδώρα Χάμουζα, Φανή Καζαμία, Σμαράγδω Οικονομοπούλου και Μαριάνθη Χριστοδουλοπούλου-, το οποίο συμμετείχε στην απεργία με πενταμελή επιτροπή αγώνα (πρόεδρος Βαρβάρα Τσινάκη και οι Χρυσούλα Τσιγέρη, Θεοδώρα Χάμουζα, Φανή Καζαμία, Οικονομοπούλου Σμαράγδω⁷⁸⁹), καθώς η εκλεγμένη πρόεδρος Μ. Ηλιάδου είχε παραιτηθεί διαφωνώντας με τη συμμετοχή στην απεργία⁷⁹⁰. Το 1935 περίοδος που η τριχοτομημένη ΓΣΕΕ επιχειρεί να επανενωθεί⁷⁹¹ και τα τρία διαχωρισμένα σωματεία σταφιδосуσκευαστών και σταφιδεργατριών Πατρών προσπαθούν να συνενωθούν σε ενιαία οργάνωση⁷⁹², το σωματείο σταφιδосуσκευαστριών Αιγίου αναστέλλει τη λειτουργία του μέχρι το 1938 όπου η μεταξική δικτατορία θα «φροντίσει» για την ανασύστασή του⁷⁹³.

Φωτογραφίες δύο εκ των εξορισθέντων σταφιδεργατριών

Πηγή: ΑΣΣ, Μητρώο σωματείου σταφιδεργατριών.

⁷⁸⁸ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 690/22.9.1935.

⁷⁸⁹ ΑΣΣ, σειρά 3, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων, Πρακτικό Νο 21/9.9.1935.

⁷⁹⁰ Εφημερίδα *Έρευνα*, φύλλο 690/22.9.1935, ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 21/9.9.1935.

⁷⁹¹ Για τις προσπάθειες επανένωσης της ΓΣΕΕ βλ. παραπάνω κεφάλαιο 3^ο υποσημείωση 291.

⁷⁹² Εφημερίδα *Νεολόγος Πατρών*, φύλλο 348/23.12.1935.

⁷⁹³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό της 23.1.1938.

Μετά την ανασύσταση του σωματείου (1938) η νέα πρόεδρος Ε. Ρούσογλου θα συνεχίσει τις προσπάθειες για την ικανοποίηση των αρχικών αιτημάτων του σωματείου πραγματοποιώντας το ίδιο έτος δύο επισκέψεις στο υπουργείο Εργασίας⁷⁹⁴. Παρόλο που οι εργοδότες δεν αναγνώριζαν το σωματείο εν τούτοις φαίνεται ότι το υπολόγιζαν γιατί έστελναν «δικές» τους εργάτριες στις γενικές συνελεύσεις προκειμένου να κατασκοπεύουν τις προθέσεις και τις μελλοντικές κινήσεις των σταφιδεργατριών⁷⁹⁵. Κατά τη διάρκεια των σταφιδικών εργασιών του 1938 το σωματείο για πρώτη φορά θα πετύχει την υπογραφή συλλογικής σύμβασης μεταξύ εργοδοτών-σταφιδεμπόρων και εργατριών του σωματείου, η οποία όμως αφορούσε μόνο την αύξηση των ημερομισθίων⁷⁹⁶.

Τα γεγονότα έχουν ως εξής: το σωματείο ζήτησε τη σύγκλιση της «κατά Νόμον αρμοδίας Επιτροπής» προς εξέταση της δυνατότητας να συναφθεί τοπική συλλογική σύμβαση. Η επιτροπή συνήλθε στο Αίγιο αλλά αποδέχθηκε την πρόταση των σταφιδεμπόρων ότι ο νόμος 6313/1934 κωλύει την επέκταση και εφαρμογή των συλλογικών συμβάσεων. Το σωματείο απέστειλε έγγραφο στο Υπουργείο Εργασίας αντικρούοντας ότι η γνώμη αυτή ήταν προφανώς εσφαλμένη εφόσον ο νόμος αυτός έπαψε να ισχύει ως αντιμέτωπος με την προστατευτική εργατική πολιτική του κράτους της 4^{ης} Αυγούστου. Η ρήτρα του νόμου 6313, ότι η εργασία των σταφιδεργατριών αποτελούσε συνέχεια της αγροτικής, δεν ήταν δυνατόν να υπερισχύσει της σαφούς έννοιας των νόμων περί συλλογικών συμβάσεων εργασίας οι οποίοι αδιακρίτως της εργασίας επέτρεπαν την υπογραφή σύμβασης. Στο έγγραφό του το σωματείο παρακαλούσε το υπουργείο να εξετάσει τη δυνατότητα της σύναψης συλλογικής σύμβασης όπως ήδη είχε υπογραφεί και ίσχυε στην Πάτρα και να διατάξει τον επιθεωρητή εργασίας να συγκαλέσει την Επιτροπή Διαιτησίας⁷⁹⁷.

Πραγματικά συνήλθε η επιτροπή η οποία αποτελείτο από τον Προκόπη Κριθαρά, αντικαταστάτη του προέδρου πρωτοδικών του πρωτοδικείου Πατρών ως πρόεδρο, τον Λεωνίδα Σωτηρόπουλο ως αντιπρόσωπο του εμπορικού και βιομηχανικού επιμελητηρίου Πατρών, τον Ανδρέα Κουνινιώτη ως αντιπρόσωπο του συλλόγου σταφιδοεξαγωγέων Αιγίου και τους Ευαγγελία Ρούσογλου πρόεδρο του

⁷⁹⁴ ΑΣΣ, σειρά 3 Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου, Πρακτικά Νο 14/6.9.1938, 18/8.11.1938.

⁷⁹⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 6/17.7.1938.

⁷⁹⁶ ΑΣΣ, σειρά 9: : Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), αίτηση του σωματείου προς το Υπουργείο Εργασίας στις 2/10/1938.

⁷⁹⁷ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989).

σωματείου και Παναγιώτη Ευθυμίου πρόεδρο του ΕΚΑ, ως εκπροσώπους του σωματείου των σταφιδεργατριών. Στη σύσκεψη παρίστατο και ο επιθεωρητής εργασίας Πατρών Π. Γενεράλης και ο γραφέας του Α' πρωτοδικείου Πατρών Γεώργιος Βενετόπουλος . Η επιτροπή ρύθμισε και αποδέχθηκε την αύξηση των ημερομισθίων όταν όμως η πρόεδρος του σωματείου έθεσε το ζήτημα της προτίμησης των εργατριών της *Αλληλοβοήθειας* και μόνο σε περίπτωση έλλειψής τους την πρόσληψη μη συνδικαλισμένων εργατριών, καθώς και ότι κατά την παύση των εργασιών ενός εργοστασίου οι εργάτριές του να μην προσλαμβάνονται από άλλο, ώστε να μπορούν όλες να εργάζονται, η επιτροπή δήλωσε αναρμόδια για την διευθέτηση των δύο θεμάτων⁷⁹⁸.

Οι δύο επισκέψεις της προέδρου στο υπουργείο Εργασίας δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα εφόσον στις 12 Δεκεμβρίου 1938 το σωματείο λαμβάνει ένα έγγραφο με υπογραφή του υπουργού Δημητράτου στο οποίο αναφέρεται ότι επειδή η Επιτροπή Διαιτησίας δεν αποφάσισε περί της υποχρεωτικής πρόσληψης των μελών του σωματείου στα σταφιδεργοστάσια, το υπουργείο δεν μπορεί να το επιβάλλει στους εργοδότες γιατί η εργασία είναι περιοδική και όχι μόνιμη⁷⁹⁹. Ο τέλειος εμπαιγμός του σωματείου και από την επιτροπή διαιτησίας και από το υπουργείο Εργασίας είναι φανερός διότι εφόσον οι σταφιδέμποροι δεν ήταν υποχρεωμένοι να χρησιμοποιούν τις εργάτριες του σωματείου δεν είχε κανένα νόημα η αύξηση των ημερομισθίων τους γιατί τα ημερομίσθια των μη συνδικαλισμένων εργατριών που θα προσλαμβάνονταν δεν θα υπόκεινταν στην παρούσα συλλογική σύμβαση.

Την επόμενη χρονιά (1939) η στάση των εργοδοτών έγινε ακόμα πιο σκληρή καθώς παρότρυναν τις σταφιδεργάτριες των εργοστασίων τους να μην εγγράφονται στο σωματείο απειλώντας τις με απόλυση. Το υπουργείο Εργασίας με έγγραφό του προς την υποδιοίκηση της χωροφυλακής Αιγίου της έδινε εντολή να εξετάσει το θέμα και να συστήσει στους εργοδότες ότι αυτό αντίκειται στο άρθρο 22 του νόμου 281 «περί σωματείων». Να συμβουλεύσει τους εργοδότες ότι έχουν συμφέρον να προτιμούν εργάτριες του σωματείου γιατί είναι εξειδικευμένες και άρα περισσότερο αποδοτικές. Άλλωστε και οι σταφιδεργάτριες μη μέλη του σωματείου θα έπρεπε να αμείβονται σύμφωνα με τη συλλογική σύμβαση. Επιπλέον, η χωροφυλακή, σύμφωνα με το ίδιο έγγραφο, θα έπρεπε να φροντίσει για την εφαρμογή της συλλογικής

⁷⁹⁸ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989).

⁷⁹⁹ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο του Υπουργείου Εργασίας αριθ. πρωτ. 69783.

σύμβασης ώστε να αποκλειστεί το ενδεχόμενο της προτίμησης και πρόσληψης των μη εξ επαγγέλματος σταφιδεργατριών καταβάλλοντας σ' αυτές ημερομίσθια κατώτερα της υπό της συλλογικής σύμβασης οριζομένων⁸⁰⁰. Εν ολίγοις διαμορφωνόταν ένα οξύμωρο σχήμα. Το κράτος της 4^{ης} Αυγούστου προκειμένου να εξευμενίσει και να ευαρεστήσει την εργατική τάξη, την εύνοια της οποίας επιζητούσε, πίεζε τους υποστηρικτές του, δηλαδή την αστική τάξη, να υπακούσουν σε νόμους που αντίκεινταν στα συμφέροντά τους. Ήταν λοιπόν επόμενο οι επιχειρηματίες να μην πείθονται. Έτσι και στο Αίγιο, οι εργοδότες όχι μόνο δεν συμμορφώθηκαν με τις υποδείξεις της χωροφυλακής και του υπουργείου, αλλά όπως φαίνεται από έγγραφο της ΓΣΕΕ (ΕΣΕΕ), προς το υπουργείο Εργασίας, το οποίο υπογράφει ο Δ. Μπαρκάς, προσλάμβαναν εργάτριες που δεν διέμεναν καν στο Αίγιο, αλλά σε άλλες περιοχές⁸⁰¹. Το σωματείο εξέφραζε τη δυσαρέσκεια και τα παράπονά του κατά των εργοδοτών με επιστολές του προς το υπουργείο Εργασίας, και το ειρηνοδικείο Πατρών, κατήγγειλε την υφιστάμενη συλλογική σύμβαση και ζητούσε την προτίμηση των μελών του στις εργασίες των σταφιδεργοστασίων⁸⁰².

Το 1940 υπογράφηκε η Διαιτητική Απόφαση Νο 19/1940 της Ανωτέρας Μονίμου Επιτροπής Αθηνών, η οποία ρύθμιζε τα κατώτατα ημερομίσθια των σταφιδεργατριών, όπου γινόταν ξεχωριστή αναφορά για τα ημερομίσθια του Αιγίου. Οι τοπικές συμβάσεις που θα υπογράφονταν μεταξύ σωματείων και εργοδοτών θα έπρεπε να είναι ίσες ή ευνοϊκότερες από των Αθηνών για τους εργάτες και τις εργάτριες⁸⁰³. Όμως, η συλλογική σύμβαση δεν έγινε δεκτή από τους εργοδότες του Αιγίου και το σωματείο αποφάσισε να πάει το θέμα στην υποχρεωτική διαιτησία⁸⁰⁴. Στη σχετική σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στα γραφεία του υπουργείου Εργασίας οι εργοδότες δέχτηκαν την αύξηση των ημερομισθίων αρνήθηκαν όμως να παραχωρήσουν την προτίμηση του σωματείου των σταφιδεργατριών στην εργασία και για το λόγο αυτό η πρόεδρος δεν την υπέγραψε⁸⁰⁵. Παρόλο που τον επόμενο μήνα (Ιούνιο του 1940) δόθηκε τελικά από την Ανωτέρα

⁸⁰⁰ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο του Υπουργείου Εργασίας αρ. πρωτ. 39983/Α 453/7.7.1939 προς την υποδιεύθυνση Χωροφυλακής Αιγίου.

⁸⁰¹ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο της ΓΣΕΕ αρ πρωτ. 6732/11.11.1939 προς το Υπουργείο Εργασίας.

⁸⁰² ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989) και τόμος 72-74, Πρωτόκολλα αλληλογραφίας (1933-1976).

⁸⁰³ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989).

⁸⁰⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 13/17.3.1940.

⁸⁰⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 14/12.5.1940.

Μόνιμη Επιτροπή της Διαιτησίας Αθηνών η προτίμηση του σωματείου στις εργασίες των σταφιδεργοστασίων του Αιγίου, το οποίο εφοδίασε τα μέλη του με τα σχετικά βιβλιάρια εργασίας⁸⁰⁶, οι εργοδότες για μία ακόμα φορά όχι μόνο αρνήθηκαν να συμμορφωθούν⁸⁰⁷, αλλά εξέφρασαν παράπονα στην επιθεώρηση εργασίας Πατρών ότι το σωματείο δεν δεχόταν ως μέλη τις «δικές» τους εργάτριες, γεγονός ψευδές εφόσον υπήρχε το αντίστοιχο πρακτικό της εγγραφής τους⁸⁰⁸. Έτσι η πρόεδρος του σωματείου κατέφυγε στον κ. Τσακανίκα, δικηγόρο Πατρών, ο οποίος την πληροφόρησε ότι εφόσον υπήρχε υφιστάμενη συλλογική σύμβαση έπρεπε να προτιμούνται οι οργανωμένες εργάτριες και ανέλαβε την υπόθεση προκειμένου να την εφαρμόσει δια μηνύσεων⁸⁰⁹. Δεν κατέστη δυνατόν να διερευνηθεί η εξέλιξη του ζητήματος, πιθανότατα όμως να μην υλοποιήθηκαν οι μηνύσεις εφόσον η χώρα ήταν πλέον σε εμπόλεμη κατάσταση. Πάντως τον Ιανουάριο του 1941 το σωματείο απέστειλε έγγραφο προς το υπουργείο Εργασίας και την ΕΣΕΕ παραπονούμενο για τη μη εφαρμογή της διαιτητικής απόφασης της Μονίμου Επιτροπής και την παραβίαση των διατάξεων της από τους εργοδότες⁸¹⁰.

Στη διάρκεια της κατοχής τα προβλήματα παρέμειναν τα ίδια και τα αιτήματα του σωματείου ακολουθούσαν τη συνηθισμένη πορεία. Το σωματείο έγραφε τα παράπονά του στην ΓΣΕΕ, αυτή διαβίβαζε το αίτημα στο υπουργείο Εργασίας, το υπουργείο με τη σειρά του το έστελνε στην επιθεώρηση εργασίας Πατρών, η οποία ενημέρωνε τη χωροφυλακή του Αιγίου για να κάνει τις δέουσες συστάσεις στους εργοδότες. Από το ύψος των εγγράφων φαίνεται ότι όλες οι αρμόδιες υπηρεσίες απλώς διεκπεραιώναν την υπηρεσιακή αλληλογραφία.

Από το 1945 τα προεδρεία του σωματείου αναγκάστηκαν να αντιμετωπίσουν ένα νέο πρόβλημα που παρουσιάστηκε. Εξαιτίας της απόλυτης ανεργίας που ταλαιπωρούσε τις σταφιδεργάτριες του σωματείου⁸¹¹ και των δύσκολων συνθηκών

⁸⁰⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 15/23.6.1940.

⁸⁰⁷ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, τόμος 72-74, Πρωτόκολλα αλληλογραφίας (1933-1976), έγγραφο του σωματείου αριθ. πρωτ. 64/5.7.1940 προς την ΕΣΕΕ.

⁸⁰⁸ ΑΣΣ, σειρά 3 Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου, Πρακτικό Νο 74/17.10.1940.

⁸⁰⁹ ΑΣΣ, σειρά 3 Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου, Πρακτικό Νο 74/17.10.1940.

⁸¹⁰ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο ΕΣΕΕ αριθ. πρωτ. 254/18.1.1941 προς το υπουργείο Εργασίας και το από 24/2/1941 έγγραφο του υπουργείου Εργασίας προς την επιθεώρηση εργασίας Πατρών τα οποία κοινοποιήθηκαν στο σύλλογο σταφιδουσκευαστριών Αιγίου.

⁸¹¹ Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι στις 4/10/1945 το προεδρείο του σωματείου απέστειλε έγγραφο στην διεύθυνση της ΕΤΕΛ (Ελαιουργία της Ελλάδος) Αιγίου και παρακαλούσε να χορηγήσει στα

που επικρατούσαν λόγω του πολέμου το προεδρείο ζήτησε από τους σταφιδέμπορους την εκ περιτροπής εργασία των μελών του στα λιγοστά σταφιδεργοστάσια που λειτουργούσαν, ώστε όλες να πραγματοποιούν ίσο αριθμό ημερομισθίων προκειμένου να επιβιώσουν. Οι εργοδότες, που συνέχιζαν να προτιμούν τις μη συνδικαλισμένες εργάτριες, βρήκαν την κατάλληλη ευκαιρία να απασχολούν νόμιμα και διαρκώς τις «δικές» τους σταφιδεργάτριες. Ο πρόεδρος των εργοδοτών Σπ. Ματθίας αναγνώρισε επιτέλους το σωματείο και συμφώνησε να εργάζονται τα μέλη του εκ περιτροπής, με βάρδιες που θα άλλαζαν ανά τριήμερο. Απαίτησε όμως, βάσει κάποιου σχετικού νόμου, οι εργοδότες να έχουν το δικαίωμα της επιλεξίας, δηλαδή να προσλαμβάνουν και πέντε γυναίκες της προτίμησης τους, οι οποίες θα εργάζονταν συνεχώς⁸¹².

Η πρόεδρος δεν απάντησε επιφυλασσόμενη να διερευνήσει το θέμα και να συνεννοηθεί με τα υπόλοιπα μέλη του διοικητικού συμβουλίου. Το προεδρείο δεν δέχθηκε την επιλεξία για τους λόγους που εξηγούσε σε έγγραφό του προς το ΕΚ Πατρών: *«Οι εργάτριες του μπουγέλου θεωρούνται εργατοτεχνίτριες και έχουν τεχνικές και μηχανικές γνώσεις όπως η τροφοδοσία των κοπτικών μηχανών κλπ. Αυτές όμως δεν μπορεί να είναι πάνω από 6-7 σε κάθε αποθήκη. Εδώ κι εμείς υποχωρούμε. Στο διάλεγμα όμως δεν προκύπτουν τεχνικές γνώσεις. Κάθε εργοστάσιο απασχολεί στο διάλεγμα πάνω από 40 άτομα. Εδώ ζητούμε την εκ περιτροπής εργασία. Επειδή σύντομα θα δοθούν και άλλες παραγγελίες για επεξεργασία παρακαλούμε να ταχτοποιήσετε το θέμα και όχι άλλες να εργάζονται και άλλες να δυστυχούν στην ανεργία»*⁸¹³.

Αλλά και η ΓΣΕΕ με έγγραφο του γενικού γραμματέα της Σίμου Χατζηδημητρίου ενημέρωνε το υπουργείο Εργασίας σχετικά: *«Προπολεμικά 1.400 σταφιδεργάτριες εργάζονταν σε 23 εργοστάσια του Αιγίου. Τώρα λειτουργούν μόνο 8 και απασχολούν 400 μόνο σταφιδεργάτριες και οι υπόλοιπες μαστίζονται από την ανεργία. Παρακαλούμε να εγκρίνετε και να διατάξετε οι εφοδιασμένες με βιβλιάρια εργάτριες να εργάζονται εκ περιτροπής για να κάνουν όλες τουλάχιστον δύο*

1.200 μέλη του 700 οκάδες σαπουνι διότι λόγω της καθολικής ανεργίας που μαστίζε από πενταετίας το σωματείο αδυνατούσαν να το αγοράσουν με την τιμή της πωλήσεως. ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο σωματείου αριθ. πρωτ. 108/4.10.1945 προς την ΕΤΕΛ Αιγίου.

⁸¹² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 130/16.3.1945 και τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων, Πρακτικό Νο 27/18.3.1945.

⁸¹³ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο με αριθ. πρωτ. 91/9.4.1945 προς το Εργατικό Κέντρο Πατρών.

ημερομίσθια εβδομαδιαίως»⁸¹⁴. Από το παράθεμα γίνεται αντιληπτό το μέγεθος της ανεργίας που έπληττε την τάξη των σταφιδεργατριών την περίοδο αυτή.

Παρ' όλες τις νουθεσίες, τις παρακλήσεις και τις διαταγές ο Ματθίας παρέμενε ανένδοτος και τα σταφιδεργοστάσια συνέχιζαν να εργάζονται με εργάτριες εκτός σωματείου. Η πρόεδρος πραγματοποίησε ταξίδι στην Αθήνα προκειμένου να συναντηθεί με την Ανωτέρα Μόνιμη Επιτροπή της Διαιτησίας Αθηνών⁸¹⁵. Η Επιτροπή την πληροφόρησε ότι οι νόμοι της κατοχής δεν έχουν καταργηθεί και το μόνο που κατόρθωσε ήταν να συσταθεί επιτοπίως επιτροπή για να εξετάσει τα θέματα του σωματείου και την απόφαση που θα λάμβανε θα την απέστελλε στο υπουργείο Εργασίας για να αποφασίσει. Προσπαθώντας να ξεπεράσει αυτό τον φαύλο κύκλο η πρόεδρος έγραψε σχετικά στον Σταματόπουλο και τον Φώτη Μακρή⁸¹⁶, που εν τω μεταξύ είχε αναλάβει γενικός γραμματέας της ΓΣΕΕ και ήρθε σε συνεννόηση με τους προέδρους των αντίστοιχων σωματείων των Πατρών, της Κορίνθου και του Κιάτου⁸¹⁷ είτε για να ζητήσει συμβουλές, είτε για να ακολουθήσουν μια κοινή στάση.

Τελικά, μετά από αγώνες επτά μηνών η πρόεδρος και η γενική γραμματέας έφεραν από το υπουργείο Εργασίας την πολυπόθητη απόφαση του υπουργού Α. Ζάκκα Νο 5922/3.8.1945:

«Συμφώνως, α) με τα διατάξεις των άρθρων 3 και 6 του Ν.Δ. 424 περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του άρθρου Ι του Α.Ν. 2000/39 «περί λήψεως μέτρων καταπολέμησης της ανεργίας β) το υπ αριθ 1203/12.4.1945 έγγραφο της ΓΣΕΕ γ) την υπ αριθ. 156 γνωμέτευσιν της ειδικής υποεπιτροπής Ανεργίας,

Αποφασίζομεν,

καθιερούμεν το σύστημα της εκ περιτροπής εργασίας επί των σταφιδοσυσκευαστριών Αιγίου εις τρόπον ώστε να επιτυγχάνονται παρά μιας εκάστης ίσος αριθμός ημερομισθίων μηνιαίως. Από της εφαρμογής της παρούσης απαγορεύεται η παρά των εργοδοτών ελευθέρα πρόσληψις σταφιδεργατριών άνευ έγκρισης της κατωτέρου επιτροπής. Συνιστάται Επιτροπή αποτελούμενη εκ του προέδρου Εργατικού Κέντρου Αιγίου, εκ του προέδρου του οικείου σωματείου, εκ δύο αντιπροσώπων των εργοδοτών και ενός αξιωματικού οριζομένου υπό της αστυνομικής αρχής ως προέδρου ...»⁸¹⁸.

⁸¹⁴ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο της ΓΣΕΕ αριθ. πρωτ. 1555/24.4.1945 προς το Υπουργείο Εργασίας.

⁸¹⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 137/23.5.1945.

⁸¹⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 142/5.7.1945.

⁸¹⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 143/12.7.1945.

⁸¹⁸ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 145/23.7.1945. Η απόφαση αυτή καθόριζε ακόμα ότι όλοι οι εργάτες επεξεργασίας και συσκευασίας σταφίδας καθώς και οι σταφιδοκαρφωτές, συρματοδέτες και σταφιδοκιβωτοποιοί θα προσλαμβάνονταν στο εξής μόνο μέσω των επαγγελματικών τους οργανώσεων. ΑΣΣ, σειρά 9:

Εννοείται ότι παρά την έκδοση της ανωτέρω απόφασης οι εργοδότες αφενός δεν εφάρμοσαν την εκ περιτροπής εργασία, αφετέρου πέτυχαν το στόχο τους για την εφαρμογή της επιλεξίας σε πέντε εργάτριες για κάθε σταφιδεργοστάσιο ως εξής: δύο εργάτριες στη συντήρηση κοσκίνων, μία εργάτρια στο ζύγισμα, μία στο μαρκάρισμα και μία εργάτρια ως επιστάτης ή άλλη εμπιστευτική εργασία⁸¹⁹. Σε σχετικό ερώτημα του σωματείου προς την ΓΣΕΕ για την εφαρμογή της εκ περιτροπής εργασίας και την αξίωση των εργοδοτών να απασχολούν μονίμως από πέντε εργάτριες, η Ομοσπονδία επέδειξε θέση χλιαρή και μετριοπαθή επιβεβαιώνοντας για μια ακόμα φορά την υποκρισία της⁸²⁰. Έτσι, στο διάστημα 29/10 έως 11/11/1945 συναντάμε την σταφιδεργάτρια Λέτα Χαραλαμποπούλου να εργάζεται στο σταφιδεργοστάσιο του Σωτηρόπουλου και να πραγματοποιεί δεκατρία ημερομίσθια στις τζιβιέρες, δύο στο διάλεγμα και δεκατρία στο μπουγέλο. Εν ολίγοις, στο διάστημα των δεκατεσσάρων ημερών πραγματοποίησε συνολικά εικοσιοκτώ ημερομίσθια προφανώς εργαζόμενη διπλή βάρδια⁸²¹. Τα παραδείγματα μπορούν να πολλαπλασιασθούν επιβεβαιώνοντας τη μη εφαρμογή της εκ περιτροπής εργασίας εκ μέρους των εργοδοτών. Αργότερα, όπως θα δούμε παρακάτω, το σωματείο θα μετανιώσει πικρά για την υποχώρησή του στο ζήτημα της επιλεξίας, όμως τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, δεδομένης και της έναρξης του νέου σταφιδικού έτους, η απόφαση αυτή ήταν μονόδρομος για το προεδρείο, το οποίο είχε τώρα να αντιμετωπίσει και δύο νέα προβλήματα, για τα οποία δεν ήταν υπεύθυνοι μόνο οι εργοδότες, αλλά και η εργατική νομοθεσία: την κοινωνική ασφάλιση των μελών του σωματείου και την εγγραφή τους στο ταμείο ανεργίας την περίοδο της ύφεσης της εργασίας.

Ήδη από τον Αύγουστο του 1945 το σωματείο είχε αιτηθεί την κατ' εξαίρεση έγκριση ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης καθώς τα μέλη του δεν μπορούσαν να συμπληρώσουν τα προβλεπόμενα από το νόμο ημερομίσθια λόγω της περιοδικότητας της εργασίας⁸²². Μετά την αναφορά του σωματείου προκειμένου να αναγνωρισθεί «η ασφαλιστική ανικανότητα λόγω ανεργίας και όπως τύχουν παροχών ασθενείας» ο

Αλληλογραφία, Φάκελοι 75-79, Εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο ΓΣΕΕ προς τον Υπουργό εργασίας 31/1/1948.

⁸¹⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό της 30.8.1945.

⁸²⁰ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο ΓΣΕΕ αριθ. πρωτ. 4845/8.9.1945.

⁸²¹ ΑΣΣ, σειρά 8: Ασφαλιστικά, Φάκελος 63 (1-6), Βιβλία Μισθολογίου (ΙΚΑ) εργατριών του σωματείου (1945).

⁸²² ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο του Υπουργείου Εργασίας αριθ. πρωτ. 5922/3.8.1945 και ΕΚΑ αριθ. πρωτ. 219/1.11.1945.

αρμόδιος υπάλληλος του ΙΚΑ διενήργησε επιτόπιο έλεγχο και διαπίστωσε ότι πολλές σταφιδεργάτριες παρ' όλο που εργάζονταν προπολεμικώς δεν είχαν ασφαλιστικά βιβλιάρια γιατί δεν ήθελαν οι εργοδότες⁸²³. Δηλαδή, ένας θεσμός του οποίου η λειτουργία ξεκίνησε τυπικά το Δεκέμβριο του 1937 και ουσιαστικά αρκετά νωρίτερα⁸²⁴ παραβιαζόταν επί σειρά ετών από τους εργοδότες του Αιγίου. Το ΙΚΑ, με έγγραφο του γενικού διευθυντή του Χρ. Αγαλλόπουλου, έδωσε εντολή στο τοπικό κατάστημα να εκδώσει βιβλιάρια σε όσα μέλη του σωματείου δεν κατείχαν και να αναγνωρίσει την προϋπηρεσία τους ζητώντας και τις εισφορές από τους εργοδότες αναδρομικά⁸²⁵. Όμως το αίτημα του σωματείου περί παροχής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης δεν έγινε αποδεκτό γιατί *«αντιτίθεται στις διατάξεις του Νομού και των κανονισμών και η αποδοχή του θα έθετε ορισμένη τάξη ασφαλισμένων σε πλεονεκτική θέση έναντι άλλων»*⁸²⁶. Από την άλλη πλευρά όμως, για την υπαγωγή των μελών του σωματείου στο ταμείο ανεργίας ήταν απαραίτητο να είναι ασφαλισμένα και να διαθέτουν βιβλιάρια ιατρικής περίθαλψης⁸²⁷.

Το Μάρτιο του 1946 - και στα πλαίσια των διεργασιών του 8^{ου} Συνεδρίου της ΓΣΕΕ- καταβάλλεται μια έντονη προσπάθεια για ισχυροποίηση των εργατικών ζητημάτων που είχαν σχέση με τους εργαζόμενους στη σταφίδα και τα σύκα. Η προσπάθεια, που λαμβάνει χώρα στα γραφεία του εργατικού κέντρου Αθηνών, υποστηρίζεται από εκπροσώπους των σωματείων επεξεργασίας και συσκευασίας σταφίδας και σύκων καθώς και κιβωτοποιιών των περιοχών της Πελοποννήσου, Ιονίων νήσων και Κρήτης⁸²⁸ και αφορά την από κοινού αντιμετώπιση των προβλημάτων τους ζητώντας από την ΓΣΕΕ: α) να αναγνωρίσει την ίδρυση *«Ομοιοεπαγγελματικής Ομοσπονδίας Εργατοεργατριών Επεξεργασίας σταφίδας,*

⁸²³ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο ΙΚΑ αριθ. πρωτ. 23400/1238/21.11.1945 προς τοπικό κατάστημα Αιγίου. Οι εργοδότες της πόλης ήταν ενήμεροι για την υποχρεωτική υπαγωγή των εργαζόμενων στο ΙΚΑ ήδη από τον Ιούνιο του 1940 σύμφωνα με τις οδηγίες του διευθυντή του ιδρύματος Π. Παπαϊωάννου, οι οποίες δημοσιεύθηκαν και στον τοπικό τύπο. Εφημερίδα Έρευνα, φύλλο 928/23.6.1940.

⁸²⁴ Αντώνης Λιάκος, *Εργασία και πολιτική στην Ελλάδα του μεσοπολέμου (Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών)*, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1993, σ. 531.

⁸²⁵ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο ΙΚΑ αριθ. πρωτ. 23400/1238/21.11.1945 προς τοπικό κατάστημα Αιγίου.

⁸²⁶ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο ΙΚΑ αριθ. πρωτ. 25036/1340/21.12.1945 προς Υπουργείο Εργασίας.

⁸²⁷ ΑΣΣ, σειρά 3 Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου, Πρακτικό Νο 152/10.10.1945.

⁸²⁸ Στη σύσκεψη έλαβαν μέρος συνολικά 17 σωματεία: τέσσερα από την Πάτρα, δύο από το Αίγιο (πιθανόν των σταφιδεργατριών και των σταφιδοκιβωτοποιιών), την Καλαμάτα, το Κιάτο και τον Πύργο και από ένα από την Κεφαλονιά, την Ζάκυνθο, το Κατάκολο, την Αμαλιάδα και το Ηράκλειο Κρήτης.

κιβωτίων και σύκων» με έδρα την Πάτρα, β) να μεσολαβήσει στο υπουργείο Εργασίας ώστε να κατοχυρωθεί το επάγγελμά τους και να μην δικαιούνται εργάτες εκτός σωματείων να εργάζονται στα εργοστάσια, γ) να εφαρμοσθούν αυστηρά μέτρα υγιεινής και διαφύλαξης της υγείας των εργαζομένων, δ) να εφαρμοσθεί ενιαίο ημερομίσθιο ακόμα και για την κατ' αποκοπήν εργασία και ιδιαίτερα το γυναικείο ημερομίσθιο να μην είναι κάτω των 4 και 2/3 του ημερομισθίου των ανδρών, ε) να αξιώσει ώστε η Κυβέρνηση να φροντίσει για την αποκατάσταση των προπολεμικών αγορών λαμβάνοντας τα απαραίτητα μέτρα μέσω των οργάνων της (ΑΣΟ, ΚΣΟΣ), στ) να φροντίσει για την επαναφορά της συσκευασίας σε ξυλοκιβώτια γιατί με τη συσκευασία σε χάρτινα κιβώτια και σάκους έμειναν άνεργοι χιλιάδες εργάτες, ζ) να αξιώσει από την Κυβέρνηση την επέκταση της κοινωνικής ασφάλισης και περίθαλψης σε όλες τις πόλεις όπου γίνεται επεξεργασία των προϊόντων αυτών και η) την υπαγωγή στο ταμείο ανεργίας των από πενταετίας ανέργων εργατών και εργατριών χωρίς περιοριστικούς όρους και μέχρι την πραγματοποίηση του μέτρου να φροντίσει η Κυβέρνηση ώστε να καταβληθεί οικονομική ενίσχυση μέσω του ΑΣΟ που είναι και ο μόνος εργοδότης τους⁸²⁹.

Εκλέχθηκε εξαμελής επιτροπή⁸³⁰ η οποία ανέλαβε να επεξεργασθεί το ιδρυτικό καταστατικό και εντός μηνός από τη λήξη του Συνεδρίου να συγκαλέσει το πρώτο Πελοποννησιακό Σταφιδικό Συνέδριο για την ίδρυση της Ομοσπονδίας⁸³¹. Από το υπόμνημα αυτό προκύπτουν ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Τα προβλήματα των εργαζομένων στην επεξεργασία της σταφίδας δεν διέφεραν στις διάφορες σταφιδοφόρες περιοχές της Ελλάδος. Η συμπεριφορά των εργοδοτών ήταν παρόμοια και οι συνθήκες εργασίας παντού οι ίδιες. Είναι σημαντικό ότι, από το αρχείο των σταφιδεργατριών, πρώτη φορά διαφαίνεται πως ανδρικά και γυναικεία σωματεία θέτουν από κοινού το ζήτημα της καλύτερης εργασιακής οργάνωσης. Ωστόσο, για

⁸²⁹ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), σχέδιο του πρακτικού της 6/3/1945 συνεδρίασης αντιπροσώπων οργάνωσεων επεξεργασίας και συσκευασίας σταφίδας, κιβωτίων και σύκων.

⁸³⁰ Η επιτροπή αποτελείτο από τους: Χαράλαμπο Φοή και Ευάγγελο Κοσμάτο από τα σωματεία των Πατρών, Πέτρο Καλιβάκο από τα σωματεία της Καλαμάτας, Ανδρέα Πράσινο από τα σωματεία του Αιγίου (ο οποίος, όπως είδαμε παραπάνω, είχε εξοριστεί στη Γαύδο μετά τα γεγονότα του 1935 και προφανώς ανήκε στο σωματείο των σταφιδοκιβωτοποιών), Ιωάννη Ντάλλα από τα σωματεία του Πύργου και Γ. Ανδρόνικο από τα σωματεία του Κιάτου.

⁸³¹ Πράγματι, η εν λόγω ομοσπονδία ιδρύθηκε, όπως διαπιστώνεται και από την αλληλογραφία του σωματείου. Ωστόσο, δεν φαίνεται να έχει γίνει εγγραφή του σωματείου καθώς δεν καταβλήθηκε το ποσό της εγγραφής (10.000 δραχμές), ούτε οι μηνιαίες εισφορές που αντιστοιχούσαν σε 50 δραχμές για κάθε μέλος του. Το τελευταίο έγγραφο που έλαβε το σωματείο των σταφιδοσυσκευαστριών από την ομοσπονδία ήταν το υπ αριθμ. πρωτ. 10/29.7.1946 με το οποίο η διοικούσα επιτροπή ανέβαλλε το πρώτο σταφιδικό συνέδριο «διά λόγους ανεξάρτητους της θελήσεώς της».

άλλη μια φορά επιβεβαιώνεται η υποδεέστερη θέση της εργαζόμενης γυναίκας απέναντι στον εργαζόμενο άνδρα και η ύπαρξη τάξεων μέσα στο εργατικό σώμα. Παρά την αριστερή ιδεολογία που διέπει το υπόμνημα δεν υπάρχει αίτημα για ισότητα μεταξύ των ανδρικών και γυναικείων ημερομισθίων, ενώ στην επιτροπή που εξελέγη για να επεξεργασθεί το ιδρυτικό καταστατικό δεν υπάρχει γυναικεία παρουσία -παρόλο που τα συμμετέχοντα σωματεία είχαν μέλη εργάτριες και η πρόεδρος της *Αλληλοβοήθειας* Β. Ράμμου ήταν εγγράμματη-, απόδειξη της θέσης στην οποία είχαν τοποθετήσει οι ίδιοι οι εργάτες τις γυναίκες συναδέλφους τους.

Πριν την έναρξη των σταφιδικών εργασιών του 1946 η ΓΣΕΕ απέστειλε μία επιστολή προς το υπουργείο Εργασίας με υπογραφή του γενικού γραμματέα της Δ. Παπαρήγα στην οποία συνοψίζονταν όλα τα προπολεμικά προβλήματα των σταφιδεργατριών του σωματείου: *«Κατά τα παρελθόντα έτη διάφοροι επιχειρηματίες ήταν τελείως ασύδοτοι και ουδεμία πρόνοια λάμβαναν για τις σταφιδεργάτριες οι οποίες εργάζονταν υπό τις χειρότερες συνθήκες. Οι έμποροι κανόνιζαν τα ημερομίσθια κατά βούληση μη δεχόμενοι τις αποφάσεις σας, οι εργάτριες υποχρεώνονταν να εργάζονται από 5^η πρωινής μέχρι βαθύτατης νυκτός άνευ μεσημεριανής ανάπαυσης και η πρόσληψη γινόταν από αυτούς ανεξέλεγκτα κατά την κρίση τους και αναλόγως της εύνοιάς των και πολλές εργάτριες παρέμεναν άνεργες, ενώ άλλες εργάζονταν συνεχώς καθ όλο το διάστημα της εργασίας»*⁸³². Ο Παπαρήγας με την εν λόγω επιστολή ζητούσε από το υπουργείο να μεριμνήσει για τα αυτονόητα, δηλαδή την καταβολή των καθοριζομένων ημερομισθίων, την οκτάωρη εργασία και την πρόσληψη των εργατριών του σωματείου βάσει σειράς, η οποία θα τηρείτο από την οργάνωσή τους⁸³³.

Το προεδρείο (Β. Ράμμου, Ν. Μπουρνάζου) με τη σειρά του συνέχισε να διεκδικεί εγγράφως την επαναφορά των συλλογικών συμβάσεων εργασίας, τη μείωση των ημερών εργασίας για την απόκτηση βιβλιαρίου ασθενείας ΙΚΑ καθώς η εργασία τους ήταν περιοδική, την υπαγωγή του κλάδου στο ταμείο ανεργίας και τέλος τη λήψη προστατευτικών μέτρων με ανάλογη αποζημίωση για διαφυγούσα εργασία όπως και άλλων πληγέντων εργατικών τάξεων⁸³⁴, χωρίς όμως κανένα αποτέλεσμα. Επιπλέον, μεταπολεμικά ο αριθμός των ημερομισθίων είχε μειωθεί δραματικά για

⁸³² ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο της ΓΣΕΕ υπ. αριθμ. 5012/7.5.1946 προς το Υπουργείο Εργασίας.

⁸³³ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο της ΓΣΕΕ υπ. αριθμ. 5012/7.5.1946 προς το Υπουργείο Εργασίας.

⁸³⁴ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο υπ' αριθμ. πρωτ. 134/6.11.1946 προς την ΓΣΕΕ.

λόγους που ήδη έχουμε αναφέρει αλλά και εξαιτίας του ότι το 1946 ο σταφιδόκαρπος θα έφευγε απλώς «μακιναρισμένος» και τα εργοστάσια που απασχολούσαν προπολεμικά 100-150 εργάτριες ημερησίως το καθ' ένα, θα χρειαζόταν τώρα μετά βίας 15 εργάτριες⁸³⁵.

Προς το τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος (1947) το σωματείο συνόψισε τα παράπονά του σε ένα υπόμνημα⁸³⁶ το οποίο απέστειλε στο υπουργείο Εργασίας. Διαμαρτυρόταν για τη μη καταβολή από τον ΑΣΟ του δώρου των Χριστουγέννων σε όλες τις εργάτριες το 1945 και το 1946, καθώς ο διευθυντής του τοπικού καταστήματος κ. Μανωλόπουλος παρερμήνευσε την υπουργική απόφαση⁸³⁷. Τα ημερομίσθια ήταν βέβαια φαινομενικά υψηλότερα των υπουργικών αποφάσεων όμως η εργασία ήταν περιοδική και δεν λάμβαναν άλλο βοήθημα, όπως οι εργάτριες βιομηχανικών επιχειρήσεων και για το λόγο αυτό ζητούσαν τη αύξησή τους. Με το υπόμνημα το σωματείο ζητούσε ακόμα τη μείωση των οριζόμενων ημερομισθίων για το δικαίωμα της ιατρικής περίθαλψης λόγω της μεγάλης ανεργίας των μελών του. Επιπλέον, αναφερόταν στο θέμα της επιλεξίας για το οποίο αιτείτο την κατάργηση του σχετικού πρακτικού «...καθότι τότε υπεγράφη γιατί ήταν μετά την κατοχή και λόγω της μεγάλης ανάγκης και εντελώς αψυχολόγητα αναγκασθήκαμε πεισμένες να το παραδεχτούμε διατί λόγω των τότε συνθηκών δεν μπορούσαμε να επικοινωνήσουμε με το υπουργείο σας για την προστασία μας. Η επιλεξία πρέπει να καταργηθεί γιατί αυτή μεταχειρίζονται οι εργοδότες για τη διάσπαση την σωματειακής μας ενώσεως δια των καθημερινών διενέξεων μεταξύ των μελών μας περί της προτίμησής των εις την εργασία»⁸³⁸.

Από το υπόμνημα αυτό προκύπτουν διάφορα συμπεράσματα. Το σωματείο εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σχεδόν τα ίδια προβλήματα που είχε όταν ξεκίνησε τη

⁸³⁵ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο υπ' αριθμ. πρωτ. 134/6.11.1946 προς την ΓΣΕΕ.

⁸³⁶ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989) υπόμνημα με αριθ. πρωτ. εισερχομένου 149/5.4.1947. Βλ. το εν λόγω υπόμνημα στο παράρτημα, ενότητα 1^η, 1.1..

⁸³⁷ Εφόσον απαρχή των εργασιών στο Αίγιο ήταν η 15/10/1945 και υφίστατο η εκ περιτροπής εργασία, δώρο δικαιούνται και όσες εργάτριες ξεκίνησαν και μεταγενέστερα να εργάζονται. Βάσει των οριζόμενων με την 25900/45 απόφαση, ορισμένες δικαιούνται ολόκληρο το δώρο και βάσει της 25901/45 οι υπόλοιπες το μισό. Κάθε εργοδότης έπρεπε να συμμορφωθεί συνεπώς και ο ΑΣΟ. Όμως ο διευθυντής του ΑΣΟ Μανωλόπουλος αρνήθηκε να συμμορφωθεί με τη διαταγή και κατέβαλε τις παροχές αυτές μόνο σε 300 εργάτριες από τις 900 εργαζόμενες, θεωρώντας δικαιούχους όσες εργασθήκαν από 15/10/1945 έως 3/11/1945. ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο του Υπουργείου Εργασίας προς τη ΓΣΕΕ σε απάντηση του Νο 1520/6.2.1946 έγγραφου της ' έγγραφο της ΓΣΕΕ υπ αριθμ. 3867/11.4.1946 προς το Υπουργείο Εργασίας.

⁸³⁸ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989) υπόμνημα αριθ. πρωτ. 149/5.4.1947.

λειτουργία του. Δηλαδή και μεταπολεμικά οι εργοδότες συνεχίζουν να μη συμμορφώνονται με τις εντολές του υπουργείου και των άλλων αρμόδιων υπηρεσιών. Επιπλέον, εξακολουθούν να ερμηνεύουν κατά το δοκούν τους εκάστοτε νόμους και κανονισμούς. Επίσης, συνεχίζουν τις προσπάθειες της διάσπασης και συνεπώς της διάλυσης του σωματείου παρ' όλο που έχουν περάσει σχεδόν δεκαπέντε χρόνια από την ίδρυσή του. Για άλλη μια φορά διαπιστώνουμε ότι οι εργατικοί νόμοι προσπαθούσαν να αντιμετωπίσουν τα εργατικά ζητήματα σπασμωδικά και συνολικά χωρίς να λαμβάνουν ξεχωριστή μέριμνα για ορισμένους κλάδους με ιδιαιτερότητες στην εργασία όπως ήταν τα εποχικά επαγγέλματα. Ακόμα, εικάζεται ότι ο διευθυντής του ΑΣΟ Αιγίου Μανωλόπουλος ήταν προκατειλημμένος απέναντι στο σωματείο πιθανότατα εξαιτίας των αριστερών πεποιθήσεων της προέδρου του. Η πιθανότητα αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι μετά τη σύλληψη και την εξορία της τον Μάιο του 1948 το νέο συντηρητικό προεδρείο που ανέλαβε (Μ. Μυλωνά, Ν. Μπουρνάζου) ισχυρίζεται στη γενική συνέλευση του Ιουλίου ότι ο κος Μανωλόπουλος τις βοήθησε πολύ στο δύσκολο έργο που ανέλαβαν⁸³⁹.

Τέλος, θα σταθούμε στην πρώτη φράση του υπομνήματος η οποία προσθέτει ένα σημαντικό στοιχείο στην πληροφόρησή μας: *«Πάντοτε λόγω του ότι είμεθα γυναίκες ευρίσκομεν σθεναράν αντίδρασιν παρά των εκάστοτε εργοδοτών μας»*⁸⁴⁰. Για πρώτη φορά, τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, οι γυναίκες αυτές εμφανίζονται να συνειδητοποιούν την κοινωνική τους κατάσταση και τον έμφυλο διαχωρισμό τους. Αντιλαμβάνονται τα κοινωνικά στερεότυπα που αφορούν το ρόλο της γυναίκας. Συναισθάνονται την υποδεέστερη θέση που βρίσκονται εξαιτίας του φύλου τους όχι μόνο τώρα, αλλά ανέκαθεν. Η διαπίστωση αυτή μοιάζει να εκφράζει ένα παράπονο: ότι πρέπει να αγωνισθούν και να παλέψουν περισσότερο από τους άνδρες συναδέλφους τους προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες και τα πρόβλημα. Υποδηλώνει όμως ταυτόχρονα και την αποφασιστικότητά τους. Εφόσον γνωρίζουν τη θέση στην οποία τις έχουν τοποθετήσει οι εργοδότες η υπέρμετρη προσπάθεια δεν είναι κάτι νέο γι' αυτές αλλά θεωρείται δεδομένη.

⁸³⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 34/27.7.1948. Το εν λόγω προεδρείο μάλιστα, έφθασε στο σημείο το 1949 να προσφέρει στον Μανωλόπουλο δώρο για το νέο έτος και την ονομαστική του εορτή μια ασημένια ταμπακίερα με ευχητήρια επιστολή, τα οποία θα παρέδιδαν αυτοπροσώπως η πρόεδρος και η γενική γραμματέας ως ευχαριστίες για το μεγάλο ενδιαφέρον που έδειξε για το σωματείο. ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 220/27.12.1949.

⁸⁴⁰ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989) υπόμνημα αριθ. πρωτ. 149/5.4.1947.

Η εθνική συλλογική σύμβαση που υπογράφηκε από τον υπουργό εργασίας το 1948 δεν περιλάμβανε στον κλάδο των εργατών επεξεργασίας και συσκευής σταφίδας⁸⁴¹. Στη σταφιδική σύσκεψη που έγινε στο υπουργείο Εργασίας για τον καταρτισμό της τοπικής συλλογικής σύμβασης εργασίας ο Θεόδωρος Γ. Κούλας, γενικός διευθυντής του ΑΣΟ, τόνισε ότι δεν θα παράσχει καμία υποστήριξη στις σταφιδεργάτριες του Αιγίου και αν ήταν στο χέρι του όχι μόνο δεν θα αύξανε τα ημερομίσθιά τους αλλά θα τα μείωνε⁸⁴². Παρόλο που με την επιμονή του προεδρείου και του ΕΚΑ η σύμβαση τελικά υπογράφηκε⁸⁴³, το πιθανότερο είναι ότι δεν εφαρμόστηκε από το σύνολο των εργοδοτών εφόσον διαπιστώθηκε ότι πριν την έναρξη της επόμενης σταφιδικής περιόδου (1949-1950) η μέριμνα του σωματείου ήταν «να κανονισθεί το ημερομίσθιο για τα σταφύλια και οι ώρες εργασίας να είναι νόμιμες και τα ένσημα να επικολλώνται κανονικά ίνα μη συμβεί εκμετάλλευσης τόσο στο ημερομίσθιο όσο και στις ώρες εργασίας και τα ένσημα όπως συνέβη πέρυσι»⁸⁴⁴. Επιπλέον, για άλλη μια φορά διαπιστώθηκε από την επιθεώρηση εργασίας Πατρών, η οποία διενήργησε έλεγχο στις σταφιδαποθήκες του Αιγίου, ότι προσλαμβάνονταν εργάτριες μη εγγεγραμμένες στο σύλλογο σταφιδεργατριών και με έγγραφό της προς τον ΑΣΟ Αιγίου παρακαλούσε να διατάξει τους υπαλλήλους του για την πιστή εφαρμογή της απόφασης 5922/1945⁸⁴⁵.

Οι παραινήσεις δεν είχαν αποτέλεσμα και το απελπισμένο προεδρείο με δική του πρωτοβουλία έδωξε τις μη συνδικαλισμένες σταφιδεργάτριες από ένα σταφιδεργοστάσιο και τις αντικατέστησε με μέλη του σωματείου. Ο εργοδότης όμως είπε ότι δεν χρειαζόταν πλέον προσωπικό και αρνήθηκε να τις δεχτεί⁸⁴⁶. Σε μια ύστατη προσπάθεια να απασχοληθούν όσο το δυνατόν περισσότερα μέλη του σωματείου και να λήξει το καθεστώς της επιλεξίας, το προεδρείο καυτηρίασε στη γενική συνέλευση του Οκτωβρίου του 1948 τις εργάτριες που δέχονταν να είναι

⁸⁴¹ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο της 31/1/1948 της ΓΣΕΕ προς το Υπουργείο Εργασίας.

⁸⁴² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 176/15.4.1948

⁸⁴³ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 34/27.7.1948

⁸⁴⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 215/22.8.1949.

⁸⁴⁵ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο αριθ. πρωτ. 64/16.1.1948 της επιθεώρησης εργασίας Πατρών προς τον ΑΣΟ Αιγίου.

⁸⁴⁶ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), χειρόγραφη επιστολή προς το ΕΚ Αιγίου όπου για το εν λόγω περιστατικό καταγγέλλουν τον σταφιδέμπορο Παπασπύρου.

επίλεκτες των εργοδοτών σε βάρος των συναδελφισσών τους⁸⁴⁷. Φαίνεται ότι η τακτική αυτή είχε καλύτερο αποτέλεσμα από τις πιέσεις προς τους εργοδότες εφόσον την επόμενη σταφιδική περίοδο αρκετές σταφιδεργάτριες με υπεύθυνη δήλωσή τους προς το διοικητικό συμβούλιο του σωματείου παραιτούνταν από την επιλεξία των διαφόρων σταφιδεμπόρων και δήλωναν ότι στο εξής θα εργάζονταν σύμφωνα με τους κανονισμούς του σωματείου⁸⁴⁸.

Το 1950 εντείνονται οι προσπάθειες του σωματείου για την ένταξη των μελών του στο ταμείο ανεργίας. Παρόλο που από το 1948 είχαν κατορθώσει να βγάλουν βιβλιάριο εργασίας όλες οι σταφιδεργάτριες, πλην ελαχίστων, μόλις το 1950 αποφασίσθηκε να συμπεριληφθούν και τα εποχικώς εργαζόμενα επαγγέλματα για να επιδοτούνται από το ταμείο ανεργίας εφόσον είχαν συμπληρωθεί 75 ημερομίσθια με ισχύ από 16/12/1949. Για τη συμπλήρωση των ημερομισθίων το σωματείο κατέβαλλε προσπάθειες να συμπεριληφθούν και τα ημερομίσθια του σταφυλιού⁸⁴⁹, ενώ αιτήθηκε η μέτρηση των ημερομισθίων να ξεκινά από 1^η Σεπτεμβρίου και να απαιτούνται 50 ημερομίσθια για την εγγραφή στο ταμείο. Αλλά οι αρμόδιοι επέμειναν στην ημερομηνία έναρξης την 16^η Δεκεμβρίου 1949 και τα 75 ημερομίσθια. Μετά από επίμονα αιτήματα το μόνο που πέτυχε το προεδρείο ήταν να ορισθεί ημερομηνία έναρξης η 1^η Οκτωβρίου 1949⁸⁵⁰. Έτσι, στο ταμείο ανεργίας δεν μπόρεσαν να γίνουν δεκτά όλα τα μέλη του σωματείου γιατί δεν συμπλήρωναν τα απαραίτητα ημερομίσθια εξαιτίας της εκ περιτροπής εργασίας⁸⁵¹. Το προεδρείο διαβεβαίωσε τα μέλη του ότι δεν θα εγκατέλειπε τις προσπάθειες για την αποκατάσταση της αδικίας⁸⁵².

Την ίδια χρονιά προκύψαν προβλήματα και στη συνεργασία του σωματείου με τον ΑΣΟ του υποκαταστήματος Αιγίου, ο οποίος επισήμαινε προς το σωματείο με έγγραφο που κοινοποιούσε στο ΕΚΑ, την αστυνομία, την ΓΣΕΕ και αλλού, να μην

⁸⁴⁷ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 28/17.10.1948.

⁸⁴⁸ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989). Ενδεικτικά αναφέρονται οι αιτήσεις των: Παναγιώτας Ράπτη 27/9/1949, Κλεοπάτρας Αλεξανδροπούλου 3/10/1949, Γεωργίας Γαλανοπούλου 21/10/1949, Αθανασίας Μούση 23/11/1949, Ευφροσύνη Τιμοθεάτου 20/10/1950.

⁸⁴⁹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 11/30.4.1950.

⁸⁵⁰ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1971), Πρακτικό Νο 236/27.7.1950.

⁸⁵¹ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 11/30.4.1950.

⁸⁵² ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 236/27.7.1950.

αποστέλλει στα εργοστάσια εργάτριες ανήλικες και ανασφάλιστες διότι θα θεωρούσαν συνυπεύθυνους, εκτός από το προεδρείο και τους εργοδότες που θα τις απασχολούσαν⁸⁵³. Πρόκειται για τη μοναδική αναφορά σε παρατυπία, καθώς γενικά, από την επεξεργασία του αρχειακού υλικού προκύπτει ότι σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο η συλλογική δράση και η λειτουργία του σωματείου ήταν νομοταγής και η οργάνωσή του φροντισμένη και τακτοποιημένη εφόσον δεν εμφανίζονται έγγραφα φορέων για λάθη, παραβάσεις κανονισμών, παραλείψεις ή προβλήματα στην εργασία. Πάντως από το αρχείο του σωματείου απορρέει ότι στο τέλος της δεκαετίας του 1940 υπήρχαν σταφιδεργάτριες, οι οποίες αιτούνταν τη διαγραφή τους και την εγγραφή στη θέση τους των ανήλικων θυγατέρων τους. Δεν γνωρίζουμε εάν το διοικητικό συμβούλιο τις αποδεχόταν. Δεδομένης και της μη αρμονικής συνεργασίας του ΑΣΟ με το σωματείο μετά την μετάθεση του Μανωλόπουλου δεν είναι εύκολο να αξιολογήσουμε εάν το γεγονός αυτό έχει σχέση με την πραγματικότητα.

Γενικά, ο ΑΣΟ θα εξακολουθήσει να δημιουργεί προβλήματα στα μέλη του σωματείου και μετά το 1950. Για παράδειγμα προκάλεσε ζήτημα με το μεσημεριανό διάλλειμα των εργατριών όταν απαίτησε να γίνεται εκτός των σταφιδεργοστασίων του, ή προχώρησε σε μείωση των ημερομισθίων με τη δικαιολογία ότι δεν ήταν καλό το μαρκάρισμα ή οι μόστρες⁸⁵⁴. Τα προεδρεία του σωματείου όμως δεν έμεναν με σταυρωμένα χέρια. Συνέχισαν να αγωνίζονται με όλα τα νόμιμα μέσα απέναντι στον ΑΣΟ αλλά και κόντρα στους νέους εργοδότες που αναδύονταν στη διάρκεια της μετεμφυλιακής περιόδου αντιμετωπίζοντας παλαιά προβλήματα που χρόνιζαν και νέες προκλήσεις που παρουσιάζονταν.

⁸⁵³ ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο ΑΣΟ αριθ. πρωτ 2686/1.12.1950 προς το σωματείο.

⁸⁵⁴ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 18/10.8.1952.

4.2. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 4^{ου} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Οι σταφιδεργάτριες του Αιγίου δεν στάθηκαν απαθείς και υποταγμένες απέναντι στους εργοδότες-σταφιδέμπορους, αλλά από το 1933 που οργανώθηκαν συνδικαλιστικά αντιστέκονταν στην εργασιακή εκμετάλλευση. Όπως διαπιστώσαμε, κατά την εξεταζόμενη περίοδο τα προεδρεία του σωματείου μεταχειρίστηκαν όλα τα θεμιτά μέσα για την επίτευξη των στόχων τους: προφορικά και έγγραφα αιτήματα προς όλες τις αρμόδιες αρχές, προσωπικές παραστάσεις στα υπουργεία και τις επιτροπές, συνεννοήσεις με άλλα σωματεία, ακόμα και παρακλήσεις των εργοδοτών. Τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του σωματείου στις συλλογικές δράσεις περιλαμβάνονταν και οι συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας και οι απεργίες.

Από την πρώτη κιόλας ημέρα της συγκρότησής του το σωματείο πραγματοποίησε συγκέντρωση διαμαρτυρίας για τα χαμηλά ημερομίσθια και τις άθλιες συνθήκες εργασίας. Αυτή η δυναμική διαμαρτυρία των σταφιδεργατριών ήταν πιθανότατα η πρώτη είσοδος γυναικών στο δημόσιο χώρο των απεργιακών κινητοποιήσεων στην πόλη του Αιγίου. Παρ' όλο που οι απεργιακές κινητοποιήσεις των σταφιδεργατριών δεν φαίνεται να είχαν διάρκεια, είχαν όμως μαχητικότητα και ορισμένες από αυτές πλήρωσαν ακριβό τίμημα για τη συμμετοχή τους. Οι συλλήψεις των αριστερών σταφιδεργατριών που ακολούθησαν τα γεγονότα της απεργίας του Σεπτεμβρίου του 1935 ανέκοψαν το δυναμισμό του σωματείου, αποδεικνύοντας το ρόλο και τη συμβολή του αριστερού κινήματος στον εργατικό αγώνα της επαρχίας. Στο εξής και μέχρι το τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος οι σταφιδεργάτριες δεν θα εμπλακούν σε απεργιακές κινητοποιήσεις. Βέβαια οι προσκλήσεις του εργατικού κέντρου Αιγίου για συμμετοχή σε απεργιακούς αγώνες δεν έλειπαν, όμως οι εκάστοτε διοικήσεις έκριναν ότι δεν έπρεπε να συμμετέχουν, είτε γιατί θεωρούσαν ότι η θέση του σωματείου ήταν επισφαλής⁸⁵⁵ είτε γιατί ορισμένα μέλη του σωματείου εμφανίζονταν γενικότερα αρνητικά στις οδηγίες των προεδρείων τους⁸⁵⁶.

Γενικά, και λαμβάνοντας υπόψη τις ιστορικές εξελίξεις στη χώρα, όλα τα προεδρεία του σωματείου ήταν ενεργητικά και διεκδικητικά, όμως από τη μια πλευρά

⁸⁵⁵ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 15-21, Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου (1933-1979), Πρακτικό Νο 146/1946 · ΑΣΣ, σειρά 9: Αλληλογραφία, φάκελοι 75-79, εισερχόμενα έγγραφα (1938-1989), έγγραφο ΕΚΑ αριθ. πρωτ. 857/23.11.1949 προς το σωματείο.

⁸⁵⁶ ΑΣΣ, σειρά 3: Πρακτικά, τόμοι 22-25, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1934-1971), Πρακτικό Νο 18/10.8.1952. Στο εν λόγω πρακτικό η πρόεδρος αναφέρει ότι: «Θα μπορούσαμε να διεκδικήσουμε περισσότερα δια της νομίμου απεργίας αλλά εσείς ποτέ δεν θέλετε να κάμετε ότι σας λέγει η Διοίκηση και νομίζετε ότι όσα έχετε κερδίσει σας τα στέλνει το υπουργείο».

η γραφειοκρατία και από την άλλη η άρνηση και το πείσμα των εργοδοτών έκαναν τα προβλήματα είτε να χρονίζουν και να καθυστερούν να διευθετηθούν, είτε να μη λύνονται ποτέ, ή ακόμα, να ρυθμίζονται δημιουργώντας καινούργια και σοβαρότερα.

Το πρώτο και σημαντικότερο πρόβλημα που ήταν η αποδοχή του σωματείου και η προτίμησή του από τους εργοδότες ρυθμίστηκε λίγο μετά την κατοχή. Ωστόσο, η αναγνώριση του σωματείου από τους εργοδότες ήταν ο «δούρειος ίππος» προκειμένου να μπορέσουν να διεκδικήσουν την μόνιμη απασχόληση εργατριών της προτίμησής τους.

Το ζήτημα της επιλεξίας ταλαιπώρησε και δίχασε τα μέλη του σωματείου επί σειρά ετών και τελικά δεν λύθηκε ποτέ⁸⁵⁷. Τουλάχιστον από το τέλος της δεκαετίας του 1950 και εξής, τα σταφιδεργοστάσια απασχολούσαν μεν μέλη του σωματείου ήταν όμως της προτίμησης και της επιλογής των εργοδοτών. Το καθεστώς αυτό υιοθετήθηκε άτυπα. Υποτίθεται ότι οι σταφιδεργάτριες που απασχολούνταν μόνιμως στα ίδια σταφιδεργοστάσια είχαν την εμπιστοσύνη των εργοδοτών και των επιστατών τους. Επιπλέον, γνώριζαν τα «κατατόπια» των σταφιδεργοστασίων και έτσι η εργασία τους ήταν πιο αποδοτική και παραγωγική⁸⁵⁸.

Η αποδοχή της εκ περιτροπής εργασίας την οποία «εξανγκάσθηκε» να αποδεχθεί το σωματείο μέσα στην κατοχή, μείωνε τον αριθμό των ημερομισθίων. Τα ημερομίσθια ελαττώνονταν και από τη διαφοροποίηση της επεξεργασίας του προϊόντος –εφόσον μεταπολεμικά δεν ενδιέφερε η ποιότητα της σταφίδας, η οποία απαιτούσε πλέον μικρότερο αριθμό σταφιδεργατριών για την επεξεργασία της. Έτσι, αδυνατούσαν να συμπληρώσουν τα απαραίτητα ημερομίσθια ώστε να έχουν ιατρική περίθαλψη και να μπορούν να εγγράφονται στο ταμείο ανεργίας μετά τη λήξη των σταφιδικών εργασιών. Μέχρι το τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος δεν κατορθώθηκε να αντιμετωπισθεί καθολικά το ζήτημα αυτό.

Τα αρχικά προβλήματα -η εφαρμογή των συλλογικών συμβάσεων εργασίας, η ρύθμιση των ημερομισθίων και του ωραρίου- και τα μεταγενέστερα που δημιουργήθηκαν -η καταβολή των δώρων και η επικόλληση των ενσήμων - ήταν ορισμένα από τα θέματα που θα συνεχίσουν να ταλανίζουν τα προεδρεία και μετά τη λήξη του εξεταζόμενου διαστήματος. Μόνο το ζήτημα της προτίμησης από τους εργοδότες των μη συνδικαλισμένων εργατριών, που απασχόλησε έντονα το σωματείο

⁸⁵⁷ Συνέντευξη Βασίλειου Κаланτζόπουλου, λογιστή της επιχείρησης *Α. Δρούλιας* από το 1960 έως το 1985.

⁸⁵⁸ Στο ίδιο.

καθ' όλη την εξεταζόμενη, λύθηκε αργότερα, εφόσον από το τέλος της δεκαετίας του 1950 καμία σταφιδεργάτρια του Αιγίου δεν ήταν μη συνδικαλισμένη και όλες έβρισκαν εργασία μέσω του εν λόγω σωματείου⁸⁵⁹.

Το παράδειγμα του σωματείου των σταφιδεργατριών της *Αλληλοβοήθειας* αποδεικνύει με τον πειστικότερο τρόπο ότι η συλλογική δράση του γυναικείου εργατικού κινήματος στην επαρχία της Αιγιάλειας κατά το δεύτερο τέταρτο του 20^{ού} αιώνα, ούτε ανοργάνωτη ήταν ούτε αποσπασματική. Οι εργατικές κινητοποιήσεις, οι διαμαρτυρίες και οι διεκδικήσεις του μεσοπολέμου στην περιοχή αυτή δεν ήταν αμιγώς ανδρική υπόθεση αλλά και γυναικεία, εφόσον οι σταφιδεργάτριες του σωματείου αγωνίζονταν επάξια και ισάξια δίπλα στους άνδρες συναδέλφους τους. Από κανένα στοιχείο του εξεταζόμενου αρχείου δεν προκύπτει ότι η εργατική συλλογική δράση του σωματείου ήταν κατευθυνόμενη από ανδρικά σωματεία της περιοχής. Οι οργανωμένες σταφιδεργάτριες διατύπωναν οι ίδιες τα αιτήματά τους και τα διεκδικούσαν συλλογικά. Αγωνίζονταν για τη χειραφέτησή τους και την αρωγή της οικογενείας τους έχοντας πλήρη συνείδηση της θέσης και του φύλου τους. Η επιμονή και η υπομονή των μελών του σωματείου, αλλά ιδιαίτερα η προσαρμοστικότητα και η διορατικότητα των προεδρείων του για τις νέες απαιτήσεις της εποχής οδήγησαν το σωματείο της *Αλληλοβοήθειας* στον 21^ο αιώνα, εφόσον είναι το μοναδικό σωματείο απ' όσα έχουμε αναφέρει στην παρούσα εργασία, το οποίο επιβίωσε και λειτουργεί μέχρι σήμερα.

⁸⁵⁹ Συνέντευξη Βασίλειου Κаланτζόπουλου, λογιστή της επιχείρησης *Α. Δρούλιας* από το 1960 έως το 1985.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην παρούσα εργασία αναπτύχθηκαν βασικές όψεις της φυσιογνωμίας των σταφιδεργατριών του Αιγίου οι οποίες δεσμεύθηκαν στη συνδικαλιστική διαδικασία κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Αναδείχθηκε ο ρόλος και η εξελικτική πορεία του σωματείου και των μελών του από το 1933 έως τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1950: τα ειδολογικά χαρακτηριστικά των μελών, οι όροι λειτουργίας του σωματείου, η οικονομική του κατάσταση, οι στάσεις και οι πρακτικές των προεδρείων του, οι σχέσεις του με τους εργοδότες, ο τρόπος με τον οποίο το σωματείο κατάφερνε να διαχέεται και να διεισδύει στον κοινωνικό ιστό της πόλης, οι συλλογικές αναπαραστάσεις των άλλων για τα μέλη του, οι αλληλεπιδράσεις με τον κοινωνικό περίγυρο.

Για την επαρχία Αιγιαλείας ολόκληρο το διάστημα από το 1933 μέχρι το 1950 ήταν από τις δυσκολότερες οικονομικές περιόδους, όπως αποδεικνύεται απ' όλη την ανάλυση. Μεσοπόλεμος, μειωμένη παραγωγή, αρρώστιες, ανεργία, μεγάλη θνησιμότητα, πόλεμος και κατοχή, στερήσεις και συσσίτια και κατόπιν ο εμφύλιος, που σήμαινε την ανακοπή της οικονομικής και κοινωνικής εξέλιξης, καθώς και τη διάβρωση και καταστροφή των κοινωνικών και οικονομικών υποδομών. Από την άλλη πλευρά έχουμε παρεμβάσεις και βίαιες πολιτικές αλλαγές. Από το μεταξικό καθεστώς στον πόλεμο του '40 και κατόπιν στην αντίσταση. Στη συνέχεια στον εμφύλιο πόλεμο και τη δίωξη των προοδευτικών και αριστερών συνδικάτων, με αποκορύφωμα τη διάλυση του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος και τη στερέωση στην ηγεσία της ΓΣΕΕ του Φώτη Μακρή. Δεν ήταν λοιπόν απλώς και μόνο οι οικονομικές συνθήκες εκείνες που καθόρισαν την πορεία του σωματείου των σταφιδεργατριών, αλλά και άλλα γεγονότα, εσωτερικά και εξωτερικά, τα οποία έδωσαν την κυρίαρχη μορφή στην πορεία, όχι μόνο του συγκεκριμένου σωματείου, αλλά γενικότερα του τοπικού συνδικαλιστικού κινήματος. Από την εξέταση των επιπλέον πολλαπλών ερευνητικών ζητημάτων έχουμε να παρατηρήσουμε τα παρακάτω.

Μετά από λεπτομερή ανάλυση του δημογραφικού, οικονομικού και πολιτικού τοπίου της Αιγιαλείας υποστηρίχθηκε ότι ο συγκεκριμένος μικροχώρος εμφανίζεται πολιτικά συντηρητικός, καθώς τα αγροτικά κόμματα δεν είχαν απήχηση στον πληθυσμό της επαρχίας. Ωστόσο υπήρχε ένας μικρός αριστερός πυρήνας που διαδραμάτισε ρόλο στο σωματείο ορισμένες χρονικές στιγμές. Η πληθυσμιακή

αύξηση που παρατηρήθηκε κατά το εξεταζόμενο διάστημα είχε τη βάση της στην έλευση των προσφύγων. Το γυναικείο φύλο κατείχε το αριθμητικό προβάδισμα, ιδιαίτερα στις παραγωγικές ηλικίες, η πλειοψηφία του οποίου παρουσιάζεται τις παραμονές της ίδρυσης του σωματείου άνεργο. Η σταφίδα καθόριζε τη ζωή και τους χρόνους της επαρχιακής πόλης. Το ευπαθές εποχικό προϊόν υπόκειται στις καιρικές συνθήκες και οι αυξομειώσεις της παραγωγής συνοδεύονταν από αυξομειώσεις των τιμών και της εξαγωγής, προκαλώντας οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις.

Το σώμα των εργοδοτών, παρόλο που κατά την εξεταζόμενη περίοδο μετασχηματίζεται, καθώς εισέρχονται νέοι επιχειρηματίες, δεν έχει εγκαταλείψει τις παλαιές πρακτικές και νοοτροπίες, για την επίτευξη των οποίων χρησιμοποιεί θεμιτούς και αθέμιτους τρόπους. Στα σταφιδεργοστάσιά τους απασχολούν αρκετές ειδικότητες εργαζομένων, όμως την επεξεργασία του προϊόντος την έχουν αποκλειστικά οι σταφιδεργάτριες. Οι δύσκολες συνθήκες της εργασίας τους επιβαρύνονται από τις απαράδεκτες συμπεριφορές επιστατών και εργοδοτών. Ωστόσο, και οι εργοδότες είχαν τα δικά τους προβλήματα, τα οποία προβλήθηκαν μέσα από το παράδειγμα της σταφιδικής επιχείρησης που παρουσιάστηκε. Οι επιχειρήσεις τους υπόκεινται από τη μια πλευρά στις παθογένειες της οικογενειακής διαχείρισης και από την άλλη στις μεταπτώσεις που προκαλούσε το ευαίσθητο προϊόν με αποτέλεσμα την πτώχευση πολλών εξ αυτών.

Από την ανάλυση του σώματος των σταφιδεργατριών προέκυψε ότι σ' αυτό το κοινωνικό στρώμα, κατά το διερευνώμενο διάστημα, συντελέστηκε μια μεταβολή κοινωνική, οικονομική, εργασιακή. Σε ένα χώρο όπου τα κοινωνικά στερεότυπα αποδέχονταν το ρόλο της γυναίκας ταυτισμένο με το οικιακό και μητρικό έργο οι σταφιδεργάτριες της *Αλληλοβοήθειας* οργανώνονται, συνεργάζονται, διοικούν, διαχειρίζονται, προγραμματίζουν, αποφασίζουν, επικοινωνούν, αναλαμβάνουν ευθύνες, δίνοντας με τον τρόπο αυτό ώθηση στη χειραφέτηση –έστω και μερική- του γυναικείου εργατικού πληθυσμού της πόλης του Αιγίου. Μέσα από τη συλλογικότητα αναβάθμισαν την κοινωνική τους θέση, αντιμετώπισαν καλύτερα τα πρακτικά προβλήματα και βελτίωσαν την καθημερινότητά τους. Ακόμα, άλλαξε ο τρόπος με τον οποίο αυτοπροσδιορίζονταν, καθώς μέσα από τη συνδικαλιστική διαδικασία απόκτησαν αυτογνωσία και αυτοσυνείδηση. Ήταν τα αναγκαία στοιχεία που τους έδωσαν την ώθηση για τη μετάβαση από τον ιδιωτικό στο δημόσιο χώρο. Η κοινωνική βελτίωση συνδέθηκε με την κοινωνική καταξίωση των μελών του

σωματείου, το οποίο εξελίχθηκε σταδιακά σε μια υπολογίσιμη από τους εργοδότες δύναμη.

Οι σταφιδεργάτριες δεν κατευθύνθηκαν στην αναζήτηση εργασίας για να διεκδικήσουν την ανεξαρτησία τους ή την ισότιμη συμμετοχή τους στις αποφάσεις σε σχέση με το νοικοκυριό ή για να αποφύγουν τις οικιακές εργασίες. Αυτό προέκυψε ως ανάγκη προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα συμπληρωματικό εισόδημα και να συνεισφέρουν στον οικογενειακό προϋπολογισμό. Εξαιτίας της έλλειψης μάθησης και επαγγελματικής εμπειρίας στράφηκαν στην αξιοποίηση των άτυπων οικιακών τους γνώσεων και δεξιοτήτων. Όσο βαριά και κακοπληρωμένη κι αν ήταν η εργασία στα σταφιδεργοστάσια άρχιζαν να εργάζονταν από μικρή ηλικία και δεν σταματούσαν μετά το γάμο συνδυάζοντας την αμειβόμενη με την οικιακή εργασία. Για τις γενιές των γυναικών που ενηλικιώθηκαν και γέρασαν μέσα στα σταφιδεργοστάσια η καθοριστική συμβολή του σωματείου στην οικονομική τους πρόοδο προκύπτει και από το ακόλουθο απόσπασμα της έκθεσης που συντάχθηκε το 1963 εκ μέρους της Γυναικείας Τοπικής Επιτροπής του νομού Αχαΐας: *«Σταφιδεργοστάσια, βαρεία δουλειά. Πολλά νέα κορίτσια για λιγότερο μεροκάματο, όχι όμως όπως στα άλλα εργοστάσια γιατί οι εργάτριες εδώ είναι οργανωμένες στο σωματείο τους και καλυτερεύουν ακόμα πιο πολύ το μεροκάματο γιατί πέτυχαν μια αύξηση 15% χάρις στους αγώνες τους.»*⁸⁶⁰.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί και η εργασιακή καινοτομία που παρατηρείται σε τούτη την περιοχή. Σε μια εποχή που η γυναικεία εργασία δεν αναγνωριζόταν ποτέ ως εξειδικευμένη ακόμα και όταν πραγματικά ήταν και απαξιωνόταν συνεχώς ακριβώς γιατί ήταν γυναικεία⁸⁶¹, οι σταφιδεργάτριες του Αιγίου κατάφεραν να αναγνωρισθεί η εργασία τους ως εξειδικευμένη και να θεωρούνται απαραίτητες στην παραγωγική διαδικασία.

Ωστόσο, εκτός από τα θετικά στοιχεία ανιχνεύθηκαν και αρνητικά αποτελέσματα. Ο εργατοπατερισμός και ο επαγγελματικός συνδικαλισμός που

⁸⁶⁰ Για την προετοιμασία της Α' Πανελλαδικής Συνδιάσκεψης Εργαζομένων Γυναικών του 1963 η Γυναικεία Τοπική Επιτροπή του νομού Αχαΐας πραγματοποίησε συσκέψεις με συμμετοχή σαράντα εργαζομένων γυναικών της περιοχής από διάφορους κλάδους και πρόέκυψαν ορισμένες διαπιστώσεις για την εργασιακή τους κατάσταση. Το συγκεκριμένο απόσπασμα προέρχεται από την σχετική έκθεση που συντάχθηκε από την εν λόγω επιτροπή. ΑΣΚΙ, Αρχειακή συλλογή *Γυναικείο Κίνημα (1947-1987)*, Αρχείο Συντονιστικής Επιτροπής, Εργαζομένων Γυναικών (ΣΕΕΓ) 1963-1967, έκθεση της 11/10/1963, όπως βρίσκεται στο δικτυακό τόπο:

http://www.genderpanteion.gr/gr/pdfiles_aski/005.04.017.021.326.00022-2.pdf

⁸⁶¹ Κώστας Φουντανόπουλος, «Εργασία και εργατικό κίνημα στην Ελλάδα» στο : Χ. Χατζηιωσήφ (επιμ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα : Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940*, τ.Β1, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2002, σ. 306.

αναφύονται προφανώς δεν είναι μια καινούργια διαπίστωση αλλά η επιβεβαίωση της λογικής του συνδικαλιστικού συστήματος.

Άραγε θα μπορούσαμε να συνδέσουμε την ύπαρξη του γυναικείου σωματείου με τη φεμινιστική παράμετρο; Οι φεμινιστικές θεωρίες που αναπτύχθηκαν μεταγενέστερα και τα φεμινιστικά δόγματα ποικίλλουν, αλλά το κοινό χαρακτηριστικό τους είναι η επιθυμία για τη διεύρυνση του κοινωνικού ρόλου των γυναικών ανεξαρτήτως των χρησιμοποιούμενων μέσων. Συνεπώς, οι κύριοι άξονες του φεμινισμού είναι ότι αφενός η κοινωνία χαρακτηρίζεται από την έμφυλη ανισότητα και αφετέρου ότι αυτή η ανδροκρατική δομή μπορεί και πρέπει να ανατραπεί⁸⁶². Οι σταφιδεργάτριες της *Αλληλοβοήθειας* βέβαια δεν φαίνεται να είχαν γνώση των φεμινιστικών ζητημάτων της εποχής τους. Ούτε υπήρχε πρόθεση ανατροπής ανδροκρατικών δομών ή διεκδίκησης ισότητας. Όμως, ακούσια, διαμέσου της συνδικαλιστικής τους οργάνωσης έδωσαν ένα παράδειγμα γυναικείας χειραφέτησης, ένα μήνυμα ανεξαρτησίας και μια διεύρυνση του κοινωνικού ρόλου της γυναίκας στην τοπική κοινωνία. Ως εκ τούτου η ύπαρξή τους και μόνο μας επιτρέπει να θέσουμε και μια φεμινιστική διάσταση στην υπόθεση.

Ωστόσο, κάποια ζητήματα που τέθηκαν ακροθιγώς στο περιορισμένο πλαίσιο μιας μεταπτυχιακής μελέτης χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης και ερμηνείας. Το θέμα του ωραρίου για παράδειγμα, οι ενδοσωματειακές τριβές, η πολιτική που ασκείτο κατά τη διάρκεια των αρχαιρεσιών ή των εγγραφών νέων μελών. Οι μηχανισμοί και τα νήματα σύνδεσης πελατειακών σχέσεων και δικτύων των μελών μεταξύ τους, αλλά και με τους εργοδότες. Οι πιθανές συνεργασίες με άλλα παρεμφερή σωματεία της Πελοποννήσου και της Ελλάδας γενικότερα. Το μέγεθος της επίδρασης των διαπλοκών και των εξελίξεων στη ΓΣΕΕ στη δράση του σωματείου. Θα είχε ενδιαφέρον ο αποπληθωρισμός ορισμένων στοιχείων προκειμένου να αποκτήσουμε μια σαφέστερη εικόνα των μεγεθών. Λόγου χάρη της εξέλιξης των τιμών της σταφίδας ή των ημερομισθίων των σταφιδεργατριών και της αγοραστικής δύναμης που αντιπροσώπευαν. Κι ακόμα οι δικές τους απόψεις και οι προσωπικές μαρτυρίες.

Επιπλέον, μέσα από τη διαπραγμάτευση του θέματος και την ερευνητική διαδικασία μια νέα σειρά ερωτημάτων εγείρεται. Τί μέρος του συνδικαλιστικού κινήματος της περιοχής αποτελούσε το σωματείο; Πώς συνδεόταν με το συνδικαλιστικό κίνημα των Πατρών αλλά και της Ελλάδας γενικότερα; Ακόμα, πώς

⁸⁶² Andrew Heywood, *Εισαγωγή στην πολιτική*, μτφρ Γ. Καραμπελας, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2006, σ. 98.

βίωσε το σωματείο τα μετεμφυλιακά χρόνια και την εποχή της ανασυγκρότησης του ελληνικού κράτους; Τα χρόνια της δικτατορίας και της μεταπολίτευσης; Ποιά καινούργια ζητήματα –συνδικαλιστικά, εργατικά, κοινωνικά- αναφύονται και πώς αντιμετωπίστηκαν; Ερωτήματα προκύπτουν και από τα αδιερεύνητα τμήματα του αρχείου, ιδιαίτερα από το 1950 και μετά. Για παράδειγμα η εξέλιξη του σώματος των σταφιδεργατριών, τα μεταγενέστερα καταστατικά, οι ισολογισμοί – απολογισμοί – προϋπολογισμοί, τα μισθολόγια των μελών των διοικητικών συμβουλίων και η σύγκρισή τους με τις αμοιβές της βάσης, η τακτική που εφαρμόστηκε στη διανομή των εργατικών κατοικιών. Εξαιρετικό ενδιαφέρον θα είχε και η «συνομιλία» της *Αλληλοβοήθειας* με τη *Σύμπραξη*, το αντίστοιχο ανδρικό σωματείο των Πατρών που λειτουργούσε παράλληλα με το γυναικείο σωματείο του Αιγίου μέχρι τη δεκαετία του 1970. Όλα αυτά τα ζητήματα ανοίγουν νέους ορίζοντες και δίνουν το χώρο για μια νέα ερευνητική προσπάθεια.

ΠΗΓΕΣ -ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΡΧΕΙΑ

ΑΣΚΙ, Αρχειακή συλλογή *Γυναικείο Κίνημα (1947-1987)*, Αρχείο Συντονιστικής Επιτροπής, Εργαζομένων Γυναικών (ΣΕΕΓ) 1963-1967.

_____, Αρχειακή συλλογή Κουσίδου-Σταυροπούλου.

Γ.Α.Κ. Αιγίου, Αρχείο του σωματείου « Σύνδεσμος Σταφιδосуσκευαστριών Αιγίου *Η Αλληλοβοήθεια* » (ΑΣΣ). Ειδικότερα χρησιμοποιήθηκαν:

1. Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου, 1933-1953, (κουτί Β)
2. Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων, 1933-1953, (κουτί Δ)
3. Πρωτόκολλα αλληλογραφίας, 1933-1935, (κουτί ΙΔ)
4. Εισερχόμενα έγγραφα, 1938-1953, (κουτί ΙΔ)
5. Εξερχόμενα έγγραφα, 1948-1953, (κουτί ΙΣΤ)
6. Καταστατικά σωματείου, 1933-1955, (κουτί Α)
7. Μητρώο μελών σωματείου, χ.χ.
8. Αιτήσεις εργατριών για εγγραφή στο σωματείο, 1940-1950, (κουτί ΙΖ)
9. Έγγραφα Συλλογικών Συμβάσεων, 1948-1950, (κουτί ΙΑ)
10. Βιβλία Ταμείου, 1933-1953, (κουτί Ε)
11. Βιβλία Μισθολογίου (ΙΚΑ) εργατριών του σωματείου, 1945, (κουτί ΙΒ)

_____, Δημοτολόγιο δήμου Αιγίου 1914-1923.

_____, Ιδιωτικό Αρχείο Γ. Παναγόπουλου, 82/48, φάκελος ΣΤΑΦΙΔΑ.

ΕΛΙΑ, Αρχείο Κωνσταντίνου Δρούλια, φάκελος 6.7 .

Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας Ελλάδος (ΙΑΕΤΕ), Σειρά 29: Επιθεώρηση, Υποσειρά 2: Εκθέσεις επιθεωρητών υποκαταστημάτων, φάκελος 88: Υποκαταστήματα, τίτλος φακέλου 1932, Μ/Τ 4225, Αίγιο.

_____, Σειρά 29: Επιθεώρηση, Υποσειρά 2: Εκθέσεις επιθεωρητών υποκαταστημάτων, φάκελος 138, τίτλος φακέλου 1940, Μ/Τ 4243, Αίγιο.

_____, Σειρά 29: Επιθεώρηση, Υποσειρά 2: Εκθέσεις επιθεωρητών υποκαταστημάτων, φάκελος 193, τίτλος φακέλου 1947, Αίγιο.

_____, Σειρά 29: Επιθεώρηση, Υποσειρά 2: Εκθέσεις επιθεωρητών υποκαταστημάτων, φάκελος 237, τίτλος φακέλου 1951, Αίγιο.

_____, Σειρά: XXXIV Βιομηχανική Πίστη, Υποσειρά: Εμπόριο ειδών διατροφής, Φάκελος: Ανώνυμος Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου Δρούλιας, Μ/Τ 2330.

ΕΠΙΣΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Υπουργείον των Εσωτερικών, Υπηρεσία Απογραφής, Στατιστικά αποτελέσματα της γενικής απογραφής του πληθυσμού κατά την 27 Οκτωβρίου 1907, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου 1909.

ΥΕΟ, Διεύθυνσις Στατιστικής, Πληθυσμός του βασιλείου της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 19 Δεκεμβρίου 1920, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου 1921.

Υπουργείον Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως, Τμήμα Στατιστικής, Απογραφή προσφύγων ενεργηθείσα κατ' Απρίλιον 1923, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου 1923.

ΥΕΟ, Διεύθυνσις Στατιστικής, Στατιστική της κινήσεως του πληθυσμού κατά το έτος 1921, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου 1924.

ΓΣΥΕ, Στατιστική της κινήσεως του πληθυσμού κατά το έτος 1922-1938, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου 1927-40.

ΓΣΥΕ, Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 15-16 Μαΐου 1928, δευτέρα έκδοσις, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου 1935.

ΓΣΥΕ, Στατιστικά αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού της Ελλάδος της 15-16 Μαΐου 1928, τόμος I : Πραγματικός και νόμιμος πληθυσμός – πρόσφυγες · τόμος III τχ. Δεύτερον · τόμος IV: Τόπος γεννήσεως – θρησκεία και γλώσσα – υπηκοότης, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου 1932-35.

ΓΣΥΕ, Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 16 Οκτωβρίου 1940, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου 1950.

ΕΣΥΕ, Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 7ης Απριλίου 1951, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου 1955.

ΕΣΥΕ, Αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού της 7ης Απριλίου 1951, τόμος III, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου 1958 · τόμος I, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου 1961.

ΕΣΥΕ, Απογραφή του πληθυσμού – κατοίκων της 18ης Μαρτίου 2001, τόμος I, Πειραιάς 2009.

ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

ΥΕΟ, Γεωργική απογραφή 1911, Α. Γεωργικαί εκτάσεις, γεωργική παραγωγή και αξία αυτής, Β. Αριθμός των ζώων, των κατοικίδιων πτηνών και κυψελών, εν Αθήναις, 1914.

ΥΕΟ, Γεωργική παραγωγή Παλαιάς Ελλάδος κατά τα έτη 1911,1914 και 1915, εν Αθήναις 1917.

ΥΕΟ, Ετήσια Στατιστική της Γεωργικής παραγωγής των νέων επαρχιών της Ελλάδος έτους 1915, εν Αθήναις 1917.

ΥΕΟ, Ετήσια Στατιστική της Γεωργικής παραγωγής και Απαρίθμησις των ζώων, των κατοικίδιων πτηνών και κυψελών των νέων επαρχιών της Ελλάδος έτος 1914, 1916-18, εν Αθήναις 1916, 1918-1920.

ΥΕΟ, Ετήσια Στατιστική της Γεωργικής παραγωγής έτος 1919-30, εν Αθήναις εκ του εθνικού τυπογραφείου, 1921-31.

ΥΕΟ, ΓΣΥΕ, Γεωργική και Κτηνοτροφική απογραφή της Ελλάδος του έτους 1929, εν Αθήναις 1934.

ΥΕΟ, Ετήσια Γεωργική και Κτηνοτροφική Στατιστική της Ελλάδος έτους 1931-38, εν Αθήναις 1932-39.

ΕΣΥΕ, Αποτελέσματα Γεωργικής Απογραφής της Ελλάδος έτους 1950, εν Αθήναις, 1958.

Υπουργείον Γεωργίας, Γενική Διεύθυνσις Γεωργίας, Γεωργικόν Δελτίον, Γεωργική παραγωγή της Ελλάδος 1955 και 1956, Αθήναι 1958.

ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

Υπουργείον Οικονομικών, Εμπόριον της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών κατά το έτος 1900-4, εν Αθήναις, 1901-6.

ΥΕΟ, Στατιστική του εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών κατά τα έτη 1926 και 1927, εν Αθήναις εκ του εθνικού τυπογραφείου, 1930.

ΕΣΥΕ, Εξωτερικόν εμπόριον της Ελλάδος 1953-1954-1955, Αθήναι 195-..

Υπουργείον Οικονομικών, Στατιστική του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά του εξωτερικού. Ναυτιλιακή κίνησις κατά το έτος 1905-8, εν Αθήναις, 1907-10.

Υπουργείον Οικονομικών, Στατιστικόν Γραφείον, Τριμηνιαίον Δελτίον του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών κατά το έτος 1906-15, τεύχος Δ, εν Αθήναις, 1906-15.

Υπουργείον Οικονομικών, Στατιστική του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά του εξωτερικού κατά το έτος 1909-13, εν Αθήναις, 1911-15.

Υπουργείον Οικονομικών, Στατιστικόν Γραφείον, Στατιστική του ειδικού εμπορίου της Παλαιάς Ελλάδος μετά του εξωτερικού κατά το έτος 1914-5, εν Αθήναις, 1916, 1918.

ΥΕΟ, Στατιστική του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών κατά το έτος 1917-8, 1928-40, εν Αθήναις 1919-20, 1930-47.

ΥΕΟ, Μηνιαίον δελτίον του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών 1919-35, 1937, 1939, 1948-9, τεύχος 12, εν Αθήναις, 1920-36, 1937, 1939, 1949-50.

ΥΕΟ, Μηνιαίον δελτίον του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών 1938, τεύχος 6, Αθήναι 1938.

ΥΕΟ, Μηνιαίον δελτίον του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών 1940-7, τεύχος Δ, Αθήναι 1941-7.

Υπουργείον Εμπορίου, Μηνιαίον δελτίον του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών 1950-2, τεύχος 12, Αθήναι, 1951-3.

ΕΣΥΕ, Μηνιαίον δελτίον του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών 1953-5, τεύχος 12, Αθήναι, 1954-6.

ΥΕΟ, Στατιστική των ελληνικών σιδηροδρόμων κατά το έτος 1929-5 και 1939, εν Αθήναις 1931-6 και 1946.

ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΕΚΛΟΓΩΝ

ΓΣΥΕ, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών 1926-1950, εν Αθήναις, εκ του εθνικού τυπογραφείου, 1928-1951.

ΓΣΥΕ, Στατιστική των γερουσιαστικών εκλογών της 21ης Απριλίου 1929, Αθήναι, εθνικόν τυπογραφείον, 1931.

ΓΣΥΕ, Στατιστική των εκλογών εθνικής συνελεύσεως της 9ης Ιουνίου 1935, Αθήναι εθνικόν τυπογραφείον, 1935.

Υπουργείο Εμπορίου, Στατιστική Υπηρεσία, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 9ης Σεπτεμβρίου 1951, Αθήναι εθνικόν τυπογραφείον, 1952.

Υπουργείο Εσωτερικών – Διεύθυνσις Μελετών, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952, Αθήναι εθνικόν τυπογραφείον, 1953.

ΤΥΠΟΣ

Αγροτικόν Βήμα(Αιγίου), 1934, 1935

Εγερτήριο (Αιγίου), 1943

Ελεύθερος Τύπος, 1923

Εργάτης (Αιγίου), 1902

Έρευνα (Αιγίου), 1912, 1914-1917, 1921-1940, 1980

Λαϊκή Μάχη (Αιγίου), 1944

Νεολόγος Πατρών, 1922-1923, 1926-1927, 1933-1935

Ο αγροτικός ριζοσπάστης, 1935

Ο Νέος Ριζοσπάστης, 1933

Ριζοσπάστης, 1934, 1935

Σταφιδικόν Δελτίον, 1934-1936, 1938, 1945-1950

Τηλέγραφος Πατρών, 1922

Το Βήμα, 2009

Το Βήμα της Αιγιάλειας, 1980

Το Φως Πατρών, 1923

Φιλολογική Φωνή (Αιγίου), 1939

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Συνέντευξη του Βασίλειου Καλαντζόπουλου, λογιστή της επιχείρησης *Α. Δρούλιας* από το 1960 έως το 1985.

Συνέντευξη – ξενάγηση του Θανάση Κούστα, οικονομικού Διευθυντή της επιχείρησης Κουνινιώτη, στο Μουσείο σταφίδας της επιχείρησης.

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

ΑΣΚΙ, www.genderpanteion.gr/gr/pdfiles_aski/005.04.017.021.326.00022-2.pdf
ΓΑΚ Αιγίου, arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=330
ΓΣΕΕ, www.gsee.gr/left_menu_files/left_m_p2.php?p_id=18&men_pos=3
Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, www.emena.gr
Εφημ. *Το Βήμα*, www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=32&artId=305208&dt=16/12/2009
Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, www.kms.org.gr
Πανεπιστήμιο Αθηνών, users.uoa.gr/~nektar/science/geography/aeghion/map.htm
_____, users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/agiologion/agia_anna.htm
Υπουργείο Εσωτερικών, www.yypes.gr/el/Regions/.../ahaias/

ΕΙΔΙΚΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΑΡΘΡΑ

Αγαλλόπουλος Χρήστος, *Εργατικόν Δίκαιον: Σχέσις εργασίας*, Κέντρο Κοινωνικών Σπουδών της Α.Σ.Β.Σ., χ.τ. 1958.

Αλεξίου Μαργαρίτα – Εμμανουλοπούλου Ελένη, «Οι παλιές σταφιδαποθήκες στο λιμάνι του Αιγίου», Διάλεξη, Τμήμα Αρχιτεκτονικών Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1999.

Αναγνωστοπούλου Σία, *Μικρά Ασία, 19ος αι. – 1919, οι ελληνορθόδοξες κοινότητες. Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

Αναστασόπουλος Πλάτωνας, «Το πριμαρόλι», *Λαογραφικά Σταχυολογήματα από το Αίγιον*, Αθήνα 1973, εκδόσεις Ν. Σάκκουλα, σ.83-119.

Αρώνη-Τσίχλη Καίτη, *Το σταφιδικό ζήτημα και οι κοινωνικοί αγώνες, Πελοπόννησος 1893-1905*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1999.

Αυγουστίδης Άγγελος, *Το ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα κατά τη δεκαετία του '40 και τα περιθώρια της πολιτικής*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1999.

Βλάσση-Παρτσαλίδου Αύρα «Για την κατάχτηση και οργάνωση των εργατριών», περιοδικό *ΚΟΜΕΠ*, 2011, τχ.2, σ.57-69.

Γιαννοπούλου-Καραφωτιά Μαργαρίτα, «Εργοστάσιο ανώνυμης βιομηχανικής εταιρείας χαρτοποιίας Αιγίου, Προοπτικές και ενέργειες για τη διάσωσή του», *Τεχνολογία* τχ. 10-11 2001, ΕΤΒΑ, σ. 75-6.

7 ημέρες μαζί, ένθετο εφημερίδας *Ριζοσπάστης*, «Το εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα στην Καβάλα του μεσοπολέμου», 30/3/2008.

Ζιούβας Νικόλαος, *Η σημασία της κορινθιακής σταφίδας στην οικονομική ανάπτυξη των περιφερειών Πελοποννήσου και δυτικής Ελλάδας*, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, διπλωματική εργασία, Αθήνα 2001.

Heywood Andrew, *Εισαγωγή στην πολιτική*, μτφρ Γ. Καράμπελας, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2006.

Καλαφάτης Θανάσης, *Αγροτική και οικονομικός μετασχηματισμός στη Β. Πελοπόννησο, Αιγιάλεια τέλη 19ου αιώνα*, τόμοι Α' - Γ', εκδόσεις ΜΙΕΤ, Αθήνα 1990-2.

_____, «Η σταφιδική κίνηση στο Αίγιο στα τέλη του περασμένου αιώνα», περιοδικό *Η Σχεδιά της Αιγιάλειας*, τχ. 10-11, Δημοτική Βιβλιοθήκη Αιγίου, 2001-2002.

Καρανικόλας Γιώργος, *Νόθεσ εκλογές στην Ελλάδα (1844-1936)*, β' έκδοση, Επικαιρότητα, Αθήνα 1973.

Καραφωτιά Ρίτα, «Οι πρόσφυγες του Αιγίου», Περιοδικό *Ρίζες*, τεύχος 5ο, Αίγιο, Οκτώβριος 2003.

Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αρχείο χειρογράφων, Αναγνωριστικό GR-KMS-30508300, συγγραφέας Λάμπρου Αδαμάντιος, καταγωγή Αφησιά, ημερομηνία εισαγωγής 1959.

_____, Αναγνωριστικό GR-KMS-30508100, συγγραφέας Δοξιάδης Ευδόξιος, καταγωγή Βόρι - Πασαλιμάνι, ημερομηνία εισαγωγής 1960.

_____, Αναγνωριστικό GR-KMS-30516900, συγγραφέας Λουκάκης Ιωάννης, καταγωγή Αφησιά, ημερομηνία εισαγωγής 1961.

_____, Αναγνωριστικό GR-KMS-30528300, συγγραφέας Αδαμαντίδου Ναταλία, καταγωγή Χηλή - Αρτάκη, ημερομηνία εισαγωγής 22/6/1965.

Λεοντίδου Λίλα, *Πόλεις της σιωπής, εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909-1940*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 1989, δεύτερη έκδοση 2001.

Λιάκος Αντώνης, *Εργασία και πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου: Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας και η ανάπτυξη των κοινωνικών θεσμών*, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1993.

Λιβιεράτος Δημήτρης, *Κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα (1932-36)*, Δ' τόμος, Εναλλακτικές εκδόσεις/Ιστορική μνήμη 6, Αθήνα Φεβρουάριος 1994.

Μούλιας Χρήστος, *Κορινθιακή Σταφίδα, μια πριγκίπισσα στο διάβα των αιώνων*, εκδόσεις Έφεσος, χ.χ.,

Νικολακόπουλος Ηλίας, *Κόμματα και βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα 1946-1964*, β' έκδοση, έκδοση ΕΚΚΕ, Αθήνα 1988.

Παναγιωτόπουλος Δημήτρης, *Αγροτικό κόμμα Ελλάδος, όψεις του αγροτικού κινήματος στην Ελλάδα*, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 2010.

Παπάς Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, *Βίος της Αγίας Άννας και θαύματα στο προσκύνημα στο Βόρι Προικοννήσου και στο Αίγιον Αχαΐας*, α' έκδοσης Αίγιον 1984, β' έκδοσις Αίγιον 1996.

Πριόβολος Καίσαρ, *Ήμουν "Υπεύθυνος", γεγονότα της Αιγιάλειας κατά το 1943-1944*, τυπογρ. Δ. Τσιπόπουλου, Αθήνα 1988.

Ρηγίνος Μιχάλης, *Παραγωγικές δομές και εργατικά ημερομίσθια στην Ελλάδα 1909-1936*, Ίδρυμα έρευνας και παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1987.

Σαραφόπουλος Νικόλαος, *Ιστορικό Λεύκωμα Αχαϊκής Βιομηχανίας 1825-1975*, εκδόσεις Ν. Σαραφόπουλος και Επιστημονικό Πάρκο Πατρών, Πάτρα 2008.

Σβολόπουλος Κ. Δημήτριος, *Η σταφιδική κρίσις του 1930, η τριπλή της μορφή, η σημασία της και οι αναπόφευκτοι συνέπειά της*, εκδότης Ζαμπάκης, Αθήναι, χ.χ.,

Σιάμπος Γεώργιος, *Δημογραφία*, εκδόσεις «Το Οικονομικό» Κ. & Π. Σμπίλιας ΑΕΒΕ, Αθήνα, 2004.

Σταυρόπουλος Αριστ., *Ιστορία της πόλεως του Αιγίου από των μυθικών χρόνων μέχρι των ημερών μας*, εκδόσις-τύπος Αγγ. Κουλουμπή, Πάτρα 1954.

Τρίμης Α. Γεώργιος, *Η ανεργία εν τη ελληνική νομοθεσία*, εκδόσεις Αετός Α.Ε., Αθήναι 1946.

Τσιμπούκη Ανδριάννα, *Η ιστορική και δημογραφική ανάλυση του σωματείου εργατριών συσκευαστριών σταφίδας «Η Αλληλοβοήθεια» στο Αίγιο (1933-1975)*, Τμήμα Ιστορίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, διπλωματική εργασία, Κέρκυρα 2005, σελ. 45.

Tuma Elias, *Ευρωπαϊκή οικονομική ιστορία – Από το δέκατο αιώνα ως σήμερα: Θεωρία και ιστορία της οικονομικής μεταβολής*, μτφρ., Μ.Π. Χατζηπροκοπίου, τόμοι Α' – Β' , εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1978.

Φουντανόπουλος Κώστας, «Εργασία και εργατικό κίνημα στην Ελλάδα» στο : Χ. Χατζηιωσήφ (επιμ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα : Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940*, τ.Β1, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2002, σσ.295-335.

Χουμεριανός Μανώλης, *Αγροτική κρίση και κοινωνική διαμαρτυρία στην Πελοπόννησο, 1893-1905*, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, διδακτορική διατριβή, Αθήνα 2000.

_____, «Κόμματα και αγροτική κρίση στην Πελοπόννησο στα τέλη του 19ου αιώνα», *Δοκιμές*, τχ.3, Άνοιξη 1995, σ. 141-152.

Υπουργείο Οικονομικών, *Σταφιδικοί νόμοι και σχετικά, Β' Διατάγματα, Στατιστικά πληροφορίες*, εν Αθήναις εκ του εθνικού τυπογραφείου 1903.

ΓΕΝΙΚΑ ΕΡΓΑ

Αβδελά Εφη, «Στοιχεία για την εργασία των γυναικών στο μεσοπόλεμο: όψεις και θέσεις», Γ.Θ. Μαυρογορδάτος-Χ. Χατζηιωσήφ (επιμ.) *Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1988, σ. 193-204.

_____, «Οι γυναίκες, κοινωνικό ζήτημα», στο Χ. Χατζηιωσήφ (επιμ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα : Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940*, τ.Β1, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2002.

Ασδραχάς Ι. Σπύρος, *Ζητήματα Ιστορίας*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1983.

Baker R.H. Allan, *Fraternity among the French peasantry. Sociability and voluntary associations in the Loire Valley, 1815-1914*, Cambridge University Press, Νέα Υόρκη 1999.

Βοσταντζόγλου Θεολ., *Αντιλεξικόν ή ονομαστικόν της νεοελληνικής γλώσσης*, εκδόσεις Νήμα, Αθήνα (1962) 2004.

Burdy Jean-Paul, Dubesset Mathilde, Zancarini-Fournel Michelle, «Roles, travaux et métiers de femmes dans une ville industrielle: Saint Étienne, 1900-1950», *Le Mouvement Social* 140 (1987), σ. 27-53.

Επτά ημέρες, ένθετο εφημ. *Καθημερινή*, «Εργαζόμενες γυναίκες, η είσοδος των γυναικών στη μισθωτή εργασία (1850-1940)», 2/5/1999.

Fourcault Annie, *Femmes a l'usine en France dans l'entre-deux-guerres*, Παρίσι 1985.

Gribaudi Maurizio, *Itinéraires ouvriers. Espaces et groups sociaux à Turin au début du XXe siècle*, Παρίσι 1987.

Hirschon R., *Κληρονόμοι της μικρασιατικής καταστροφής*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 2006.

Καλαφάτης Θανάσης, «Σοσιαλιστικές και αναρχικές ιδέες κατά τη διάρκεια της σταφιδικής κρίσης», *Το αγροτικό κίνημα από το 19^ο αιώνα έως σήμερα*, επιμ. Αντώνης Μωυσίδης, εκδόσεις Νήσος/ Ινστιτούτο Ν. Πουλαντζάς, Αθήνα 2011, σ. 101-110.

_____, «Το αγροτικό ζήτημα: Εθνικές γαίες, φυτείες και αρόσιμες καλλιέργειες κατά το β' μισό του 19^{ου} αιώνα», *Η Ελλάδα στον 19^ο και 20^ο αιώνα: εισαγωγή στην ελληνική κοινωνία*, επιμ. Α. Μωυσίδης – Σ. Σακελλαρόπουλος, εκδόσεις Τόπος, Αθήνα 2010, σ. 87-105.

Καμπαγιάννης Θανάσης, *Το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα 1918-1926. Οι απεργίες, τα συνέδρια της ΓΣΕΕ και η οργανική σύνδεση με το ΣΕΚΕ-ΚΚΕ*, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, διπλωματική εργασία, Αθήνα 2007.

Λιβιεράτος Δημήτρης, *Τα συνέδρια της ΓΣΕΕ*, εκδόσεις Προσκήνιο, Αθήνα 1997.

Μαράντης Αθανάσιος, *Η Κορινθιακή σταφίδα στην επαρχία της Αιγιάλειας*, ΤΕΙ Κρήτης, Σχολή Τεχνολογίας Γεωπονίας, Τμήμα Φυτικής Παραγωγής, πτυχιακή εργασία, Ηράκλειο 2008.

Mazower Mark., *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου*, μτφρ. Σ. Μαρκέτος, εκδόσεις ΜΙΕΤ, Αθήνα, 2002.

Μουζάκης Στέλιος, «Εργασιακές σχέσεις στο λιμάνι του Λαυρίου. Συμβολή στη μελέτη του εργατικού κινήματος. Ανέκδοτος Κανονισμός Εργασίας των Φορτοεκφορτωτών Λιμένος Λαυρίου , κατά το 1936», *Πρακτικά ΙΒ' Επιστημονικής Συνάντησης Ν.Α. Αττικής*, 30 Νοεμβρίου -3 Δεκεμβρίου 2006, εκδόσεις Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού 2008, σ. 561-582.

Offen Karen, *European Feminisms, 1700-1950. A Political History*, Stanford University Press, 2000.

Omnès Catherine, *Ouvrières Parisiennes. Marchés du travail et trajectoires professionnelles au 20e siècle*, EHESS, Παρίσι 1997.

Παπαστεφανάκη Λήδα, «Το “πατρικό ενδιαφέρον” των βιομηχάνων και η διαχείριση της εργασίας στην κλωστουφαντουργία Καρέλλα (Ερμούπολη, πρώτο μισό του 20ού αιώνα)», *Σύρος και Ερμούπολη, συμβολές στην ιστορία του νησιού, 15ος-20ός αιώνας*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα 2008.

_____, *Εργασία, τεχνολογία και φύλο στην ελληνική βιομηχανία. Η κλωστοϋφαντουργία του Πειραιά, 1870-1940*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2009.

Πετράκη Γεωργία, «Το σωματείο εργατών-μεταλλευτών Λαυρίου: 1911-1919», *Πρακτικά Γ' Επιστημονικής συνάντησης ΝΑ. Αττικής* (Καλύβια Αττικής 5-8 Νοέμβρη 1987), Ανάτυπο , Καλύβια 1988, σ. 275-305.

Πιζάνιας Πέτρος, *Οικονομική ιστορία της ελληνικής σταφίδας, 1851-1912 : παραγωγή, διεθνής αγορά, διαμόρφωση τιμών, κρίση*, Ίδρυμα έρευνας και παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1988.

Ρηγίνος Μιχάλης, *Μορφές παιδικής εργασίας στη βιομηχανία και τη βιοτεχνία 1870-1940*, Ιστορικό αρχείο ελληνικής νεολαίας και Κέντρο νεοελληνικών ερευνών (Ε.Ι.Ε.), Αθήνα 1995.

Ρήγος Αλκης, *Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924-1935, κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής*, προλ. Ν. Σβορώνος, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1999.

Σαλίμπα Ζιζή, *Γυναίκες εργάτριες στην ελληνική βιομηχανία και στη βιοτεχνία (1870-1922)*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας και Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 2002.

Συλλογικό έργο, *Εν Αιγίω*, φωτογραφικό χρονικό 1900-1970, Πνευματικό κέντρο Αιγιάλειας «Οι φίλοι του Πολυτεχνείου», Αίγιο 2001.

Tilly A. Louise - Scott W. Joan, *Women, work and family*, Νέα Υόρκη 1978.

Ψαρρά Αγγέλικα, «Φεμινίστριες, σοσιαλίστριες, κομμουνίστριες: γυναίκες και πολιτική στο Μεσοπόλεμο», Γ.Θ. Μαυρογορδάτος-Χ. Χατζηιωσήφ (επιμ.) *Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1988, σ. 67-82.

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

**Γυναικείος συνδικαλισμός, εργασία και πολιτική: Το σωματείο
σταφιδεργατριών Αγίου Η Αλληλοβοήθεια (1933 -1950)**

Δεύτερος τόμος: Παράρτημα

Αρχειακά έγγραφα, φωτογραφικό υλικό, προφορικές μαρτυρίες,
στατιστικά δεδομένα, πίνακες και διαγράμματα

Διπλωματική εργασία της Ελένης Λαγουδάκη

ΑΜ.: 1109ΜΟ15

Επιβλέπων σύμβουλος: Θανάσης Καλαφάτης

Τριμελής επιτροπή: Στέφανος Παπαγεωργίου

Ζαχαρίας Μαθάς-Δεμαθάς

Θανάσης Καλαφάτης

ΜΑΙΟΣ 2012

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν παράρτημα θεωρήθηκε αναγκαίο να δημιουργηθεί προκειμένου να ενισχύσει και να τεκμηριώσει στοιχεία, αφηγήσεις και περιγραφές που παρατίθενται στον πρώτο τόμο της εργασίας. Για το λόγο αυτό απαρτίζεται από πέντε θεματικές ενότητες κάθε μια εκ των οποίων υποστηρίζει ένα κεφάλαιο της εργασίας.

Η πρώτη ενότητα με τίτλο «Σταφιδέμποροι και σταφιδεργάτριες» δίνει το στίγμα του σωματείου και των εργοδοτών, καθώς περιλαμβάνει τεκμήρια που αναλύονται στο τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας. Ειδικότερα περιέχει: α) το υπόμνημα του σωματείου προς το υπουργείο εργασίας το 1947, στο οποίο εκθέτονται τα παράπονά του απέναντι στους εργοδότες, β) τη συλλογική σύμβαση εργασίας που υπέγραψε με τους σταφυλοεξαγωγείς το 1948 και γ) το έγγραφο του Δ. Παπαρήγα, γενικού γραμματέα της ΓΣΕΕ, προς το υπουργείο Εργασίας το 1946, όπου αναφέρονται τα χρόνια προβλήματα των σταφιδεργατριών του σωματείου. Επίσης παρατίθενται ορισμένα βιογραφικά στοιχεία της ομάδας των σταφιδεμπόρων και των μελών των διοικητικών συμβουλίων του σωματείου.

Η δεύτερη ενότητα έχει τίτλο «Σταφιδεργοστάσια και τεχνικές» και υποστηρίζει το δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας, καθώς αναφέρεται στους χώρους συναλλαγής εργαζομένων και εργοδοτών, δηλαδή στα σταφιδεργοστάσια. Παρατίθεται χάρτης της ευρύτερης περιοχής του Αιγίου, ρυμοτομικός χάρτης της πόλης και σχεδιάγραμμα με τα σταφιδεργοστάσια της παραλίας. Παρουσιάζονται φωτογραφίες της σημερινής εικόνας ορισμένων εξ αυτών, η πορεία του σταφιδόκαρπου εντός των σταφιδεργοστασίων και φωτογραφίες με την εξέλιξη των μηχανημάτων επεξεργασίας της σταφίδας. Επίσης, παρατίθενται οι δύο προφορικές μαρτυρίες που ελήφθησαν.

Η τρίτη ενότητα υποστηρίζει το τρίτο κεφάλαιο της εργασίας και έχει τίτλο «Το προφίλ των σταφιδεργατριών». Εδώ παρουσιάζονται οι τόποι έλευσης των προσφύγων σταφιδεργατριών και ένα απόσπασμα μαρτυρίας πρόσφυγα που αναφέρει την άφιξη των συμπατριωτών του στο Αίγιο και δίνει πληροφορίες για τη ζωή τους στα πάτρια εδάφη. Μεγάλο μέρος της ενότητας προβάλλει τη φυσιογνωμία των σταφιδεργατριών του σωματείου μέσα από τις φωτογραφίες τους, οι οποίες είναι ταξινομημένες σε θεματικές ομάδες: αρχικά μέλη, μέλη διοικητικών συμβουλίων, συγγενείς, γειτόνισσες, ανήλικες, ηλικιωμένες, αριστερής ιδεολογίας, σταφιδεργάτριες μπουγέλου. Τέλος, παρατίθενται αλφαβητικά όλα τα μέλη του σωματείου με τις πληροφορίες που τα αφορούν όπως προέκυψαν από την επεξεργασία του μητρώου του σωματείου.

Η τέταρτη ενότητα συνδέεται με την προηγούμενη καθώς υποστηρίζει και αυτή το τρίτο κεφάλαιο της εργασίας. Έχει τον τίτλο «Από τη ζωή του σωματείου» και περιέχει στοιχεία που υποδηλώνουν την ταυτότητα του σωματείου (ονομασία, σημαία, σφραγίδα, πρώτη σελίδα ιδρυτικού

καταστατικού), ορισμένα χαρακτηριστικά πρακτικά γενικών συνελεύσεων και διοικητικών συμβουλίων, οικονομικά τεκμήρια, αιτήσεις εγγραφής σταφιδεργατριών στο σωματείο και διάφορα άλλα.

Τέλος, η πέμπτη ενότητα απαρτίζεται από πίνακες και διαγράμματα που τεκμηριώνουν τα στατιστικά στοιχεία τα οποία παρατίθενται στο πρώτο-εισαγωγικό κεφάλαιο της εργασίας. Για το λόγο αυτό είναι χωρισμένη σε τρία μέρη σύμφωνα με τα εδάφια του κεφαλαίου: το πρώτο τμήμα περιέχει τα δημογραφικά στοιχεία της περιοχής, το δεύτερο τα στοιχεία που αφορούν τη γεωργία και το εμπόριό της, ενώ το τρίτο περιλαμβάνει τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών από το 1923 έως το 1951.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
ΕΝΟΤΗΤΑ 1. ΣΤΑΦΙΔΕΜΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΕΣ	8
1.1.ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟ ΥΠ. ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1947.....	9
1.2. ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΜΕ ΣΤΑΦΥΛΟΕΞΑΓΩΓΕΙΣ 1948	12
1.3. ΕΓΓΡΑΦΟ Δ. ΠΑΠΑΡΗΓΑ (Γ.Γ. ΓΣΕΕ) ΠΡΟΣ ΥΠ. ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1946.....	13
1.4. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΟΜΑΔΑΣ ΣΤΑΦΙΔΕΜΠΟΡΩΝ	15
1.5. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΟΜΑΔΑΣ ΜΕΛΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ	18
ΕΝΟΤΗΤΑ 2. ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ	21
2.1. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥ ΑΙΓΙΟΥ	22
2.2. ΡΥΜΟΤΟΜΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΙΓΙΟΥ	23
2.3. ΣΧΕΔΙΟ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΩΝ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΛΙΑ ΑΙΓΙΟΥ ΤΟ 1999	24
2.4. ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΩΝ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΩΝ	25
2.5. ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΣΤΑΦΙΔΟΚΑΡΠΟΥ ΣΕ ΔΙΩΡΟΦΟ ΚΑΙ ΤΡΙΩΡΟΦΟ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ	26
2.7. ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ.....	30
2.8. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΛΑΝΤΖΟΠΟΥΛΟΥ ΛΟΓΙΣΤΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ «Α. ΔΡΟΥΛΙΑΣ» ΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ 1960-1985.....	32
2.9. ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΞΕΝΑΓΗΣΗ ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΣΗ ΚΟΥΣΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΟΥΝΙΝΙΩΤΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ.....	37
ΕΝΟΤΗΤΑ 3. ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΩΝ	39
3.1. ΧΑΡΤΗΣ ΚΥΡΙΩΝ ΤΟΠΩΝ ΕΛΕΥΣΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	41
3.2. ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΟΠΩΝ ΕΛΕΥΣΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΗ	42
3.3. ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΟΥ ΕΥΔΟΞΙΟΥ ΔΟΞΙΑΔΗ ΣΤΟ ΚΜΣ.....	43
3.4. ΑΡΧΙΚΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ	46
3.5. ΜΕΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ	50
3.6. ΜΕΛΗ ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΑ ΜΕ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑ	53
3.7. ΜΕΛΗ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΓΕΙΤΟΝΙΣΣΕΣ	56
3.8. ΑΝΗΛΙΚΕΣ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΕΣ.....	58
3.9. ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΕΣ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΕΣ	59
3.10. ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΕΣ ΜΠΟΥΓΕΛΟΥ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ ΜΑΤΘΙΑ 1945	60
3.11 ΔΕΙΓΜΑ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΩΝ ΑΡΙΣΤΕΡΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ	62
3.12. ΜΗΤΡΩΟ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΩΝ.....	63
ΕΝΟΤΗΤΑ 4. ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ.....	75
4.1. Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ	76
4.2. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΓΕΝΙΚΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΝ	78
4.3. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ.....	81

4.4. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ.....	83
4.5. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ ΣΤΟ ΣΩΜΑΤΕΙΟ	85
4.6. ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ	88
ΕΝΟΤΗΤΑ 5. ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ.....	91

5.1. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ

- 5.1.1. ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ 1920-1928
- 5.1.2. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ ΚΑΙ ΗΛΙΔΟΣ 1920-1928 (με σχετικό γράφημα)
- 5.1.3. ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ 1928-1951 (με σχετικό γράφημα)
- 5.1.4. ΕΜΦΥΛΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1920-1951
- 5.1.5. ΦΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ ΚΑΙ ΗΛΙΔΟΣ 1921-1938
- 5.1.6. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΕΣ ΚΑΙ ΦΥΛΟ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ & ΗΛΙΔΟΣ ΤΟ 1928
- 5.1.7. ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΕΜΦΥΛΩΝ ΗΛΙΚΙΑΚΩΝ ΠΥΡΑΜΙΔΩΝ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ & ΗΛΙΔΟΣ ΤΟ 1928
- 5.1.8. ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΚΑΤΑ ΜΕΓΑΛΕΣ ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ & ΗΛΙΔΟΣ ΤΟ 1928 (με σχετικό γράφημα)
- 5.1.9. ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ, ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ & ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ 1907-1951 (με σχετικό γράφημα)
- 5.1.10. ΕΜΦΥΛΗ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΥ ΑΙΓΙΟΥ ΤΟ 1928
- 5.1.11. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΜΕ ΕΜΦΥΛΟ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΙΓΙΟΥ ΤΟ 1928 ΚΑΙ ΤΟ 1951
- 5.1.12. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΑΠΟ 10 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΦΥΛΟ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΗΜΟ ΑΙΓΙΟΥ ΤΟ 1928

5.2. ΓΕΩΡΓΙΑ - ΕΜΠΟΡΙΟ

- 5.2.1. ΕΙΔΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ ΣΕ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1911-1950
- 5.2.2. ΖΩΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1911-1950
- 5.2.3. ΜΕΣΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΤΑΦΙΔΑΣ 1909-1930
- 5.2.4. ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ ΕΞΑΧΘΕΙΣΑΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1925-1930
- 5.2.5. ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ, ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΑΞΙΑ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ ΤΟ ΝΟΜΟ ΑΧΑΪΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1775-1956
- 5.2.6. ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΤΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΠΑΤΡΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΑΙΓΙΟΥ 1866-1955
- 5.2.7. ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΑΙΓΙΟΥ & ΠΑΤΡΩΝ 1937-1955

5.2.8. ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΑΙΓΙΟΥ: ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΕΠΙΒΑΤΩΝ -ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΩΝ - ΣΤΑΦΙΔΑΣ 1929-1939 (με σχετικά γραφήματα)

5.2.9. ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΕΙΔΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΗ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΤΟΥ ΑΙΓΙΟΥ 1926 -1955 (με σχετικά γραφήματα)

5.2.10. ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΕΣ ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΑΙΓΙΟΥ & ΑΘΗΝΑΣ 1931-1951 (με σχετικό γράφημα)

5.2.11. ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ: ΠΑΡΑΧΘΕΙΣΑΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ ΚΑΙ ΤΟ ΝΟΜΟ ΑΧΑΙΑΣ 1911-1956 - ΜΕΣΗΣ ΑΞΙΑΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ ΤΟ ΝΟΜΟ ΑΧΑΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΧΑΙΑΣ 1927-1938 - ΕΞΑΓΩΓΗ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΠΑΤΡΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΑΙΓΙΟΥ 1922-1950.

5.3. ΕΚΛΟΓΕΣ

5.3.1. ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΙΑΣ 1923-1932

5.3.2. ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΙΑΣ 1933-1936

5.3.3. ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΙΑΣ 1946-1951

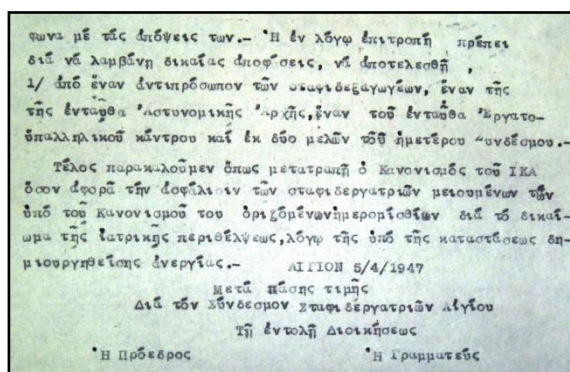
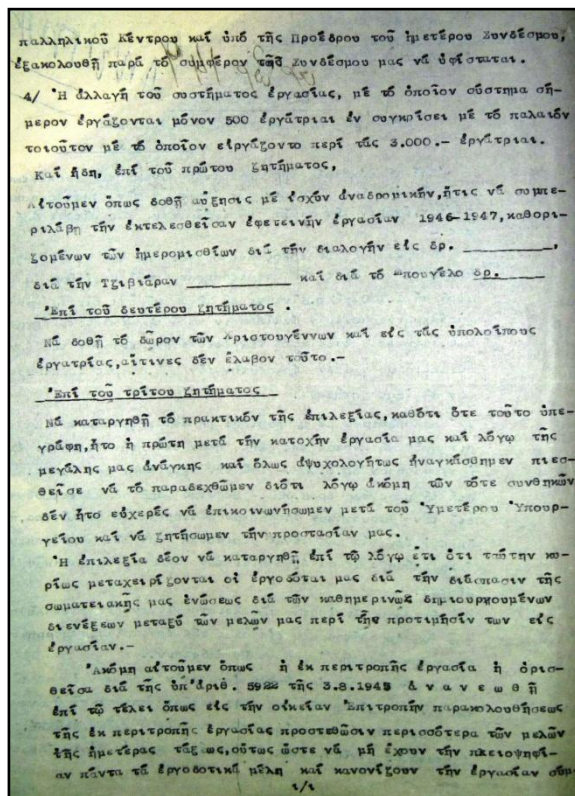
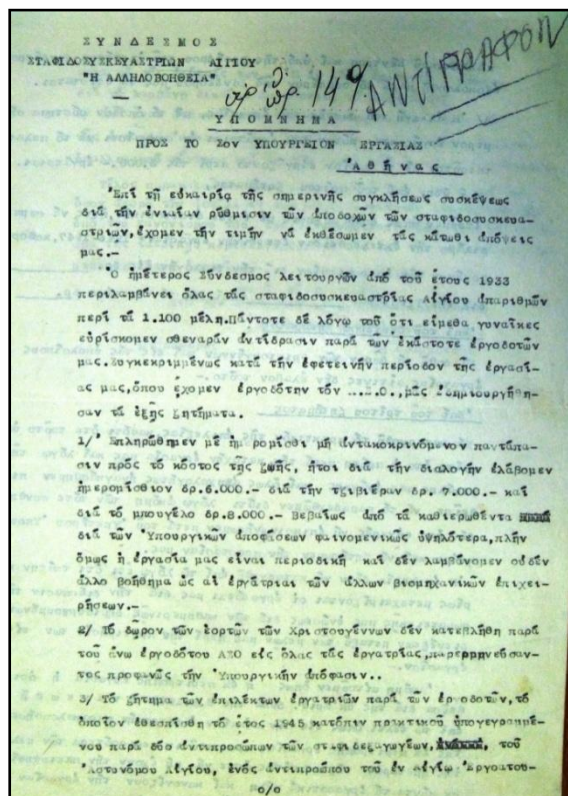
5.3.4. ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1923-1932

5.3.5. ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1933-1936

5.3.6. ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1946-1951

ΕΝΟΤΗΤΑ 1. ΣΤΑΦΙΔΕΜΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΕΣ

1.1.ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟ ΥΠ. ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1947¹

¹ Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματείου σταφιδεργατριών.

ΕΥΑΝΑΓΝΩΣΤΗ ΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΟΣ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ

ΣΤΑΦΙΔΟΣΥΣΚΕΥΑΣΤΡΙΩΝ ΑΙΓΙΟΥ

αριθ. πρωτ. 149

«Η ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑ»

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΟΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Αθήνας

Επί τη ευκαιρία της σημερινής συγκλήσεως συσκέψεως διά την ενιαίαν ρύθμισιν των αποδοχών των σταφιδосуσκευαστριών, έχομεν την τιμήν να εκθέσωμεν τάς κάτωθι απόψεις μας.

Ο ημέτερος Σύνδεσμος λειτουργών από του έτους 933 περιλαμβάνει όλας τα σταφιδосуσκευάστριας Αιγίου απαριθμών περί τα 1.100 μέλη. Πάντοτε δε λόγω του ότι είμεθα γυναίκες ευρίσκομεν σθεναράν αντίδρασιν παρά των εκάστοτε εργοδοτών μας. Συγκεκριμένως κατά την εφετεινήν περίοδον της εργασίας μας, όπου έχομεν αργοδότην τον Α.Σ.Ο., μας εδημιουργήθησαν τά εξής ζητήματα.

1/ Επληρώθημεν με ημερομίσθιον μη ανταποκρινόμενον παντάπασι προς το κόστος της ζωής, ήτοι διά την διαλογήν ελάβομεν ημερομίσθιον δχ. 6.000.- διά την τζιβιέραν δρ. 7.000.- και διά το μπουγέλο δρ 8.000.- Βεβαίως από τα καθιερωθέντα διά των Υπουργικών αποφάσεων φαινομενικώς υψηλότερα, πλήν όμως η εργασία μας είναι περιοδική και δεν λαμβάνομεν ουδέν άλλο βοήθημα ως αί εργάτριαι των άλλων βιομηχανικών επιχειρήσεων.

2/ Το δώρον των εορτών των Χριστουγέννων δεν κατεβλήθη παρά του άνω εργοδότη ΑΣΟ είς όλας τάς εργατρίας, παρερμηνεύσαντος προφανώς την Υπουργικήν απόφασιν..

3/ Το ζήτημα των επιλέκτων εργατριών παρά των εργοδοτών, το οποίον εθεσπίσθη το έτος 1945 κατόπιν πρακτικού υπογεγραμμένου παρά δύο αντιπροσώπων των σταφιδεξαγωγέων, του Αστυνόμου Αιγίου, ενός αντιπροσώπου του εν Αιγίω Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου και υπό της Προέδρου του ημετέρου Συνδέσμου, εξακολουθή παρά το συμφέρον του Συνδέσμου μας να υφίσταται.

4/ Η αλλαγή τους συτήματος εργασίας, με το οποίον σύστημα σήμερον εργάζονται μόνον 500 εργατρία εν συγκρίσει με το παλαιόν τοιούτον με το οποίον ειργάζοντο περί τας 3.000.- εργατρία.

Και ήδη, επί του πρώτου ζητήματος,

Αιτούμεν όπως δοθή αύξησις μέ ισχύν αναδρομικήν, ήτις να συμπεριλάβη την εκτελεσθείσαν εφετεινήν εργασίαν 1946-1947, καθοριζομένων των ημερομισθίων διά την διαλογήν εις δρ. _____, διά την Τζιβιέραν _____ και διά το Μπουγέλο δρ. _____

Επί του δευτέρου ζητήματος

Να δοθή το δώρον των Χριστουγέννων και είς τας υπολοίπους εργατρίας, αίτινες δέν έλαβον τούτο.-

Επί του τρίτου ζητήματος

Να καταργηθή το πρακτικόν της επιλεξίας, καθότι ότε τούτο υπεγράφη, ήτο ή πρώτη μετά την κατοχήν εργασία μας και λόγω της μεγάλης μας ανάγκης και όλως αφυχολογήτως ηναγκάσθημεν πιεσθείσε να το παραδεχθώμεν διότι λόγω ακόμη των τότε συνθηκών δεν ήτο ευχερές να επικοινωνήσωμεν μετά του Υμετέρου Υπουργείου και να ζητήσωμεν την προστασίαν μας.

Η επιλεξία δέον να καταργηθή επί τω λόγω ότι ταύτην κυρίως μεταχειρίζονται οι εργοδόται μας διά την διάσπασιν της σωματειακής μας ενώσεως διά των καθημερινώς δημιουργουμένων διενέξεων μεταξύ των μελών μας περί την προτίμισίν των είς εργασίαν.

Ακόμη αιτούμεν όπως η εκ περιτροπής εργασία η ορισθείσα διά της υπ' αριθ. 5922 της 3.8.1945 α ν α ν ε ω θ ή επί τω τέλει όπως εις την οικείαν Επιτροπήν παρακολουθήσεως της εκ περιτροπής εργασίας προστεθώσιν περισσότερα των μελών της ημετέρας τάξεως, ούτως ώστε να μη έχουν την πλειοψηφίαν πάντα τα εργοδοτικά μέλη και κανονίζουν την εργασία σύμφωνα με τας απόψεις των.- Η εν λόγω επιτροπή πρέπει δια να λαμβάνη δικαίως αποφάσεις, να αποτελεσθή,

1/ από έναν αντιπρόσωπον των σταφιδοεξαγωγέων,

2/ έναν της ενταύθα Αστυνομικής Αρχής,

3/ έναν του ενταύθα Εργατουπαλληλικού κέντρου και

4/ εκ δύο μελών του ημετέρου Συνδέσμου.-

Τέλος παρακαλούμε όπως μετατραπή ο Κανονισμός του ΙΚΑ όσον αφορά την ασφάλισιν των σταφιδεργατριών μειουμένων των υπό του Κανονισμού του οριζομένων ημερομισθίων δια το δικαίωμα της ιατρικής περιθάλψεως, λόγω της υπό της καταστάσεως δημιουργηθείσης ανεργίας.-

ΑΙΓΙΟΝ 5/4/1947

Μετά πάσης τιμής

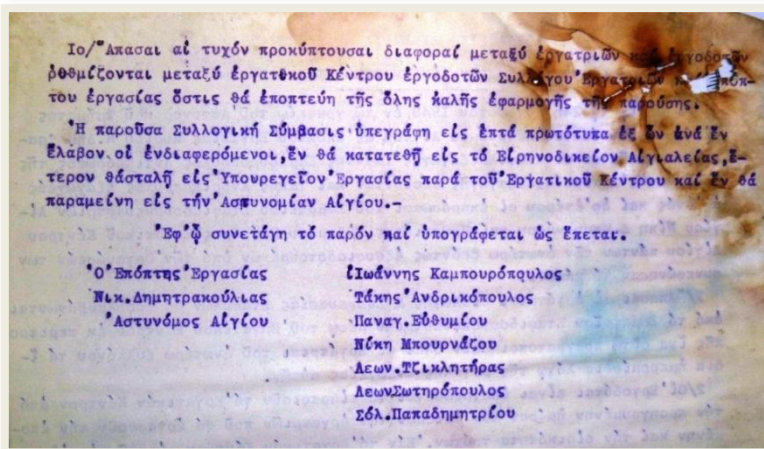
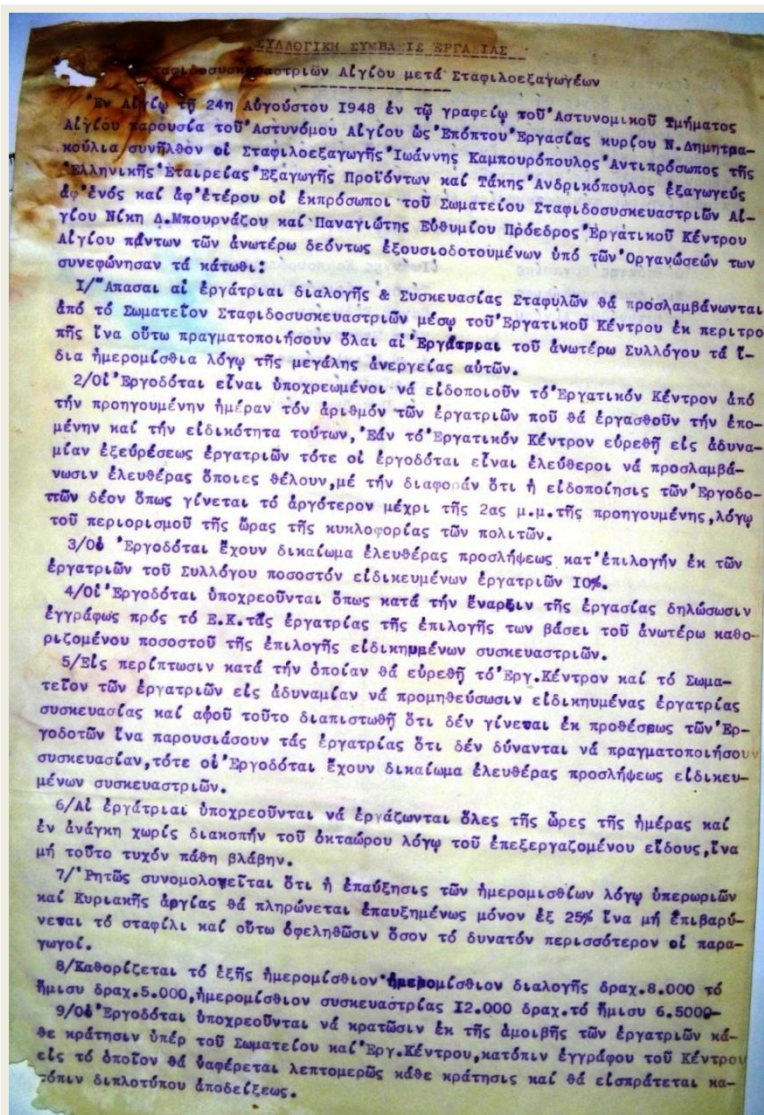
Διά τον Σύνδεσμον Σταφιδεργατριών Αιγίου

Τη εντολή Διοικήσεως

Η Πρόεδρος

Η Γραμματεύς

1.2. ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΜΕ ΣΤΑΦΥΛΟΕΞΑΓΩΓΕΙΣ 1948²

² Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματίου σταφιδεργατριών.

1.3. ΕΓΓΡΑΦΟ Δ. ΠΑΠΑΡΗΓΑ (Γ.Γ. ΓΣΕΕ) ΠΡΟΣ ΥΠ. ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1946³

ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΡΓΑΤΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ

Αρ. Πρωτ.
5.0 I 2.-

7/5/46.-

Πρός
τὸ Ὑπουργεῖον Ἑργασίας
Διευθύνειν ὡικολογικῶν Σχέσεων καὶ Διαφορῶν
Ἑνταῦθα.

Ὅς εἶναι γνωστὸν Ὑμῖν, ἀπὸ τοῦ λίγιον γίνεται μεγάλη ἐξαγωγή χλω-
ρᾶς σταφίδος καὶ ἄλλων φρούτων εἰς ὅλην τὴν ἡλλάδα καὶ τὸ Ἐξωτερικόν.
Ἡ ἐργασία τῆς συσκευασίας αὐτῶν ἀρχεῖται ἀπὸ τοῦ Μαΐου καὶ διαρκεῖ
μέχρι καὶ τοῦ Ὀκτωβρίου.

Κατὰ παρελθόντα ὅμως ἔτη οἱ διάφοροι ἐπιχειρηματίαι ἦσαν τελείως
ἀσύνετοι καὶ, οὐδέμια πρόνοια εἶχε ληφθῇ διὰ τὴν προστασίαν τῶν σταφιδο-
συσκευαστηῶν λίγιον, αἵτινες εἰσέρχονται ὑπὸ τῆς χειροτέρας συνθήκας.-
Οἱ ἔμποροι ἐκινδύνιζαν τὰ ἡμερομίσθια τῶν ὡς ἄνω ἐργατριῶν κατὰ
βούλησιν μὴ δεχόμενοι τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐκίστοτε ἰσχυουσῶν Ὑμετέρων
ἀποφάσεων.

Αἱ ἐργάτριαι ὑποχρεοῦντο νὰ ἐργάζωνται ἀπὸ τῆς 5ης πρωΐνης μέχρι
βαθυτέρας νυκτιδός, ἄνευ μεσημερινῆς ἀνοπαύσεως καὶ ἡ πρόσληψις ἐγένετο
ὑπ' αὐτῶν ἀνεξελέγκτως κατὰ τὴν κρίσιν τῶν ἀναλόγων τῆς εὐνοίας τῶν καὶ
πολλαὶ ἐργάτριαι παρέμενον ἄνεργοι, ἂν ὅλλαι εἰσέρχοντο συνεχῶς κατ' ὅλα
τὰ διόστιμα τῆς ἐργασίας ταύτης.-

Ἰσοβλέποντες ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἐπικειμένην ἐφετειμὴν περίοδον
παρανόματα, ἂν εἴν ληφθῶσι ἐγκαίρως τὰ ἐνδεδεικνόμενα μέτρα, εἰς ἰσχύση
τὸ ἴδιον σύστημα ἐργασίας, λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ παρακαλέσωμεν Ὑμᾶς
ὅπως ἐντασσεσθεύμενοι μεριμνήσητε τὸ ταχύτερον

Ι) Ἵνα ὑποχρεωθῶσι οἱ ἔμποροι ἐξαγωγῆς φρούτων καὶ χλωρᾶς σταφίδος
νὰ καταβάλλωσι εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν χρησιμοποιουμένας ἐργατολὰς τὰ ὑπὸ τῶν
Ὑμετέρων ἀποφάσεων καθοριζόμενα ἡμερομίσθια.-

ο/ο

- 2 -

2) Νὰ ἐφαρμοσθῇ αὐστηρῶς ἡ θωρος ἐργασίας.-
3) Καὶ ἡ πρόσληψις τῶν ἐργατριῶν νὰ γίνεται ἀπὸ τὸ Σωματεῖο βάσει σει-
ρᾶς, ἢν εἴ τῇ ἡ Ὁργάνωσις τῶν.-

Μετά πάσης τιμῆς
Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

Δ. ΠΑΠΑΡΗΓΑΣ.-

Κοινοποιήσις.-

Σωματεῖον Σταφιδοσυσκευαστηῶν
λίγιον

Ἑργατικὸ Κέντρο
λίγιον

Ε.

³ Πηγή : Συλλογὴ φωτογραφιῶν ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ σωματεῖου σταφιδεργατριῶν.

ΕΥΑΝΑΓΝΩΣΤΗ ΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ ΤΟΥ Δ. ΠΑΠΑΡΗΓΑ

ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΡΓΑΤΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αρ. Πρωτ. 5.012

7/5/1946

Προς

Το Υπουργείον Εργασίας

Διεύθυνσιν Συλλογικών Σχέσεων και Διαφορών

Ενταύθα.

Ως είναι γνωστόν Υμίν, από το Αίγιον γίνεται μεγάλη εξαγωγή χλωράς σταφίδος και άλλων φρούτων εις όλην την Ελλάδα και το Εξωτερικόν.

Η εργασία της συσκευασίας αυτών άρχεται από του Μαΐου και διαρκεί μέχρι και του Οκτωβρίου.

Κατά τα παρελθόντα όμως έτη διάφοροι επιχειρηματίαι ήσαν τελείως ασύδοτοι και ουδεμία πρόνοια είχε ληφθή δια την προστασίαν των σταφιδοσυσκευαστριών Αιγίου, αίτινες ειργάζοντο υπό τας χειροτέρας συνθήκας.

Οι έμποροι εκανόνιζαν τα ημερομίσθια των ως άνω εργατριών κατά βούλησιν μη δεχόμενοι την εφαρμογήν των εκάστοτε ισχυουσών Υμετέρων αποφάσεων.

Αι εργάτριαι υποχρεούντο να εργάζονται από της 5^{ης} πρωινής μέχρι βαθυτάτης νυκτός, άνευ μεσημεριανής αναπαύσεως και η πρόσληψις εγένετο υπ' αυτών ανεξελέγκτως κατά την κρίσιν των αναλόγως της ευνοίας των και πολλάί εργάτριαι παρέμενον άνεργοι, ενώ άλλαι εργάζοντο συνεχώς καθ' όλον το διάστημα της εργασίας ταύτης.

Προσβλέποντες ότι και κατά την επικειμένην εφετεινήν περίοδον πιθανώτατα, αν δεν ληφθώσι εγκαίρως τα ενδεικνύμενα μέτρα, θα ισχύση το ίδιον σύστημα εργασίας, λαμβάνομεν την τιμήν να παρακαλέσωμεν Υμάς όπως ευαρεστούμενοι μεριμνήσετε το ταχύτερον

- 1) Ίνα υποχρεωθώσι οί έμποροι εξαγωγής φρούτων και χλωράς σταφίδος να καταβάλωσι εις τάς υπ' αυτών χρησιμοποιούμενας εργατίας τά υπό των Υμετέρων αποφάσεων καθοριζόμενα ημερομίσθια.
- 2) Να εφαρμοσθή αυστηρώς ή δωρος εργασία.
- 3) Και η πρόσληψη των εργατριών να γίνεται από το Σωματείο βάσει σειράς, ήν θα τηρή η Οργάνωσίς των.

Μετά πάσης τιμής
Ο Γεν. Γραμματεύς

Δ. ΠΑΠΑΡΗΓΑΣ

Κοινοποιήσις.

Σωματείον Σταφιδοσυσκευαστριών Αίγιον

Εργατικό Κέντρο Αίγιον

1.4. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΟΜΑΔΑΣ ΣΤΑΦΙΔΕΜΠΟΡΩΝ⁴

Ο **Ανδρέας Παναγιωτόπουλος** ήταν γόνος της γνωστής οικογένειας των Παναγιωτόπουλων, η οποία ασχολείτο με το σταφιδεμπόριο από τα επαναστατικά χρόνια. Γεννήθηκε στο Αίγιο το 1851 και σπούδασε νομικά στην Αθήνα. Όταν επανήλθε στο Αίγιο ανέλαβε την διοίκηση της πατρικής του περιουσίας και ασχολήθηκε με το σταφιδεμπόριο για μικρό χρονικό διάστημα καθώς δεν διέθετε την απαιτούμενη εμπορική ιδιοσυγκρασία. Στράφηκε στην πολιτική και ως βουλευτής Αιγιάλειας το 1885 υπερασπίστηκε τα συμφέροντα των σταφιδοπαραγωγών την δύσκολη εποχή της σταφιδικής κρίσης (1893). Τάχθηκε ανεπιφύλακτα κατά του θεσμού του παρακρατήματος θεωρώντας άστοχο το μέτρο για την εκλεκτή ποιότητα της αγρωτικής σταφίδας. Χρημάτισε υπουργός Παιδείας με τις κυβερνήσεις Ζαΐμη και Γούναρη ενώ εκλέχθηκε βουλευτής για τελευταία φορά το 1928. Απέθανε το 1936. Ο αδελφός του Σπύρος από το 1891 εκλεγόταν συνεχώς για 40 περίπου έτη δήμαρχος Αιγίου. Καλλώπισε και εξωράισε το Αίγιο δίνοντάς του μορφή πόλεως. Δημιούργησε την περίφημη πλατεία τα Ψηλά Αλώνια, ίδρυσε τον κήπο του Νοσοκομείου και την Φιλαρμονική Εταιρεία, ενώ κατασκεύασε έργα οδοποιίας και ύδρευσης. Απέθανε το 1930. Η οικογένεια Παναγιωτόπουλου κατέχει ξεχωριστή θέση στην εμπορική, πολιτική και κοινωνική ζωή της πόλης του Αιγίου.

Ο **Θεόδωρος Γκόφας** ήταν γόνος της οικογένειας Γκόφα από την Κωνσταντινούπολη, η οποία εγκαταστάθηκε στην Φτέρη πολύ πριν την επανάσταση. Ο πατέρας του Θεοφάνης, εγκαταστάθηκε στο Αίγιο όπου αναμίχθηκε με το σταφιδεμπόριο και έγινε σημαντικός εξαγωγέας. Επίσης, αναμίχθηκε με την πολιτική ως παράγων του κόμματος Θεοδώρου⁵ ασκώντας μεγάλη επιρροή στην πατρίδα του την Φτέρη. Ο Θεόδωρος σπούδασε νομικά στην Αθήνα και συμπλήρωσε τις σπουδές του στην Ελβετία. Επιστρέφοντας στο Αίγιο ασχολήθηκε με το σταφιδεμπόριο και την πολιτική. Για πρώτη φορά εκλέχθηκε βουλευτής το 1906. Το 1926 παραιτήθηκε από την πολιτική υπέρ του αδελφού του Χρήστου, ο οποίος όμως απέθανε πρόωρα. Από το 1932 πολιτευόταν με το Λαϊκό κόμμα και εκλέχθηκε βουλευτής Αιγιάλειας σε τρεις συνεχόμενες εκλογικές αναμετρήσεις έως και το 1935. Συχνά εκφωνούσε λόγους στα σταφιδικά συλλαλητήρια του μεσοπολέμου υπερασπιζόμενος τις κυβερνητικές επιλογές. Ο Θεόδωρος Γκόφας απέθανε στην Αθήνα το 1950 και ετάφη στο Αίγιο.

Ο **Πολυχρόνης Πολυχρονιάδης** ήταν γιός του σταφιδέμπορου Διομήδη Πολυχρονιάδη, ο οποίος χρημάτισε και δήμαρχος του Αιγίου από το 1866 έως το 1874 με το κόμμα του Θεοδώρου. Ο Πολυχρόνης ήταν ο πρωτότοκος γιός του Διομήδη, ο οποίος αφού συμπλήρωσε τις νομικές σπουδές του στην Ευρώπη επέστρεψε στο Αίγιο για να συνεχίσει την πολιτική σταδιοδρομία του πατέρα του. Αφοσιώθηκε στην πολιτική εγκαταλείποντας σύντομα την σημαντική σταφιδεμπορική δράση του πατέρα του. Κατά το διάστημα 1929-1932 εκλέχθηκε δήμαρχος Αιγίου και φρόντισε για την κατασκευή μεγάλων και χρήσιμων δημοτικών έργων. Ο ηλεκτροφωτισμός, το αποχετευτικό δίκτυο, και η βιβλιοθήκη είναι από τα σημαντικότερα έργα του. Πολιτεύθηκε με το Φιλελεύθερο κόμμα το 1928 και το 1933 χωρίς ωστόσο να κατορθώσει να εκλεγεί. Η αυστηρότητα που τον διέκρινε στη

⁴ Οι πληροφορίες για τους σταφιδέμπορους της Αιγιάλειας αντλήθηκαν από: Αριστ. Σταυρόπουλος, *Ιστορία της πόλεως του Αιγίου από των μυθικών χρόνων μέχρι των ημερών μας*, έκδοσις-τύπος Αγγ. Κουλουμπή, Πάτρα 1954 · Χρήστος Μούλιας, *Κορινθιακή Σταφίδα, μια πριγκίπισσα στο διάβα των αιώνων*, εκδόσεις Έφεσος, χ.χ. · ΕΛΙΑ, Αρχείο Κωνσταντίνου Δρούλια, φάκελος 6.7 · Εφημερίδα *Έρευνα*, 1929, 1933, 1940 · Εφημερίδα *Το Φως Πατρών*, φύλλο 1661/11.9.1923 · ΑΣΟ, Σταφιδικό Δελτίο, τχ. 26/27-76/77, Φεβρουάριος-Μάρτιος 1949, σ. 488.

⁵ Ο Κωνσταντίνος Θεοδώρου ήταν ο μοναχογιός του πλούσιου Αιγιώτη Μιχαήλ Θεοδώρου. Είχε αξιόλογη μόρφωση αλλά ήταν άσωτος και κατασπατάλησε την πατρική περιουσία. Ασχολήθηκε με την πολιτική και εκλέχθηκε για πρώτη φορά βουλευτής το 1859. Το 1860 διορίστηκε από τον Κουμουνδούρο νομάρχης Αττικοβοιωτίας. Είχε φίλους τους κομματάρχες της περιφέρειάς του Διομήδη Πολυχρονιάδη και Θεοφάνη Γκόφα. Απέθανε στην Πάτρα το 1882. Βλ. Σταυρόπουλος Αριστ., *Ιστορία της πόλεως του Αιγίου από των μυθικών χρόνων μέχρι των ημερών μας*, έκδοσις-τύπος Αγγ. Κουλουμπή, Πάτρα 1954, σ. 506-508.

διαφύλαξη του δημοτικού χρήματος και η ακαμψία στις κομματικές αξιώσεις των φίλων του τον οδήγησαν στην πολιτική του παρακμή. Αποσύρθηκε από την πολιτική ζωή και απεβίωσε το 1950. Ο αδελφός του Κωνσταντίνος σπούδασε νομικά στην Αθήνα και Διοικητικό Δίκαιο στο Παρίσι. Υπηρέτησε ως νομάρχης σε διάφορες περιοχές της Ελλάδος, χρημάτισε διευθυντής στο υπουργείο Εσωτερικών και στην Δημοσιογραφική Σχολή και διετέλεσε καθηγητής στην Ανώτατη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών μέχρι το θάνατό του το 1950. Ο τρίτος αδελφός, Σπυρίδων, υπήρξε διακεκριμένος διπλωμάτης του υπουργείου Εσωτερικών. Το σταφιδοσυσκευαστήριο των αδελφών Πολυχρονιάδη ήταν ένα από αυτά που απαλλοτριώθηκαν επί δημαρχίας Δημήτριου Παναγόπουλου το 1974-8 και στη συνέχεια κατεδαφίσθηκαν.

Ο **Ιωάννης Δημόπουλος** ήταν δικηγόρος και πράκτορας ατμοπλοϊκών εταιρειών με γραφεία στο Αίγιο, τον Πειραιά και την Πάτρα. Ο πατέρας του Ανδρέας διατηρούσε σταφιδικές επιχειρήσεις και παραληπτικό γραφείο στην Αγγλία εξαιτίας του οποίου έχασε μεγάλο μέρος της περιουσίας του. Ο Ιωάννης εγκατέλειψε το σταφιδεμπόριο προκειμένου να διατηρήσει το υπόλοιπο της πατρικής περιουσίας. Πολιτευόταν από το 1923 με το Λαϊκό κόμμα χωρίς να κατορθώσει ποτέ να εκλεγεί βουλευτής. Τελευταία φορά έθεσε υποψηφιότητα στις εκλογές του 1946. Το σταφιδοσυσκευαστήριο Ι.Α. Δημόπουλου ήταν ένα από αυτά που απαλλοτριώθηκαν επί δημαρχίας Δημήτριου Παναγόπουλου το 1974-8 και στη συνέχεια κατεδαφίσθηκαν.

Ο **Σπυρίδων Ματθίας** σπούδασε νομική αλλά δεν άσκησε ποτέ το επάγγελμα του δικηγόρου. Ήταν πράκτορας ασφαλιστικών εταιρειών συνεχίζοντας παράλληλα τις σταφιδικές εργασίες του πατέρα του Μιλτιάδη, ο οποίος ήταν στην εποχή του ένας από τους σπουδαιότερους εξαγωγείς δημιουργώντας σημαντική αστική περιουσία. Ο Σπύρος Ματθίας το 1935 ήταν υποψήφιος βουλευτής με το κόμμα των Βασιλοφρόνων και το 1952 με την Ένωση Κέντρου. Διετέλεσε πρόεδρος του φιλολογικού συλλόγου Αιγίου, του συλλόγου σταφιδοεξαγωγέων από το Δεκέμβριο του 1933 έως και το 1945 καθώς και πρόεδρος της Μόνιμης Σταφιδικής Επιτροπής Αιγίου. Συχνά εκλεγόταν από τους σταφιδοπαραγωγούς, συνήθως μαζί με τους Π. Πολυχρονιάδη και Κ. Δρούλια, μέλος των επιτροπών οι οποίες παρέδιδαν ψηφίσματα διαμαρτυρίας στις Αρχές για την υπεράσπιση της σταφίδας της Αιγιάλειας. Κατά τη δικτατορία του Μεταξά ήταν μέλος της επιτροπής του Αιγίου για τη διοργάνωση εορτασμών της 4^{ης} Αυγούστου μαζί με τον δήμαρχο της πόλης Σ. Σταυρουλόπουλο και τον πρόεδρο του ΕΚΑ Π. Ευθυμίου. Το σταφιδοσυσκευαστήριο Ματθία ήταν ένα από αυτά που απαλλοτριώθηκαν επί δημαρχίας Δημήτριου Παναγόπουλου το 1974-8 και στη συνέχεια κατεδαφίσθηκαν.

Ο **Πάνος Σωτηρόπουλος** ήταν γιός του αλευροβιομηχάνου, ποτοποιού και σταφιδέμπορα Δημήτριου Σωτηρόπουλου, ο οποίος απεβίωσε το 1917 αφήνοντας σημαντικό εμπορικό όνομα όχι όμως και περιουσία λόγω της παραδειγματικής του εντιμότητας. Ο Πάνος Σωτηρόπουλος διετέλεσε πρόεδρος του συλλόγου σταφιδοεξαγωγέων Αιγίου έως το Νοέμβριο του 1933. Μετά τον πόλεμο (1946) εξέδιδε ένα τοπικό έντυπο τη «Σταφιδική Vostizza». Την ίδια χρονιά εκλέχθηκε βουλευτής του νομού Αχαΐας με το συνδυασμό την Ηνωμένης Παρατάξεως Εθνικοφρόνων.

Ο **Νικόλαος Βάβαλης** ήταν γιός του Ηλία Βάβαλη ο οποίος μαζί με τον αδελφό του Πέτρο έγιναν σημαντικοί σταφιδοεξαγωγείς όταν από το 1872 άρχισαν να ασχολούνται με το εμπόριο της σταφίδας. Ο πατέρας του Νικόλαου ήταν πρωτεργάτης του κόμματος Παναγιωτόπουλου και ασχολείτο με τα κοινά καθώς εκλεγόταν επανειλημμένα δημοτικός σύμβουλος. Ο Νικόλαος Βάβαλης πολιτεύτηκε το 1936 με το συνδυασμό του Εθνικού Ενωτικού κόμματος. Ήταν πράκτορας ασφαλιστικών εταιρειών και παράλληλα ασχολείτο και με τις σταφιδικές εργασίες συνεχίζοντας την οικογενειακή παράδοση.

Ο **Ανδρέας Κωνσταντίνου Δρούλιας** δικηγόρος από την Πάτρα με καταγωγή από τα Καλάβρυτα, εγκαταστάθηκε στο Αίγιο έγινε σταφιδέμπορος και απέκτησε αρκετή περιουσία. Οι

τέσσερις γιοί του σταδιοδρόμησαν επιτυχώς στο πατρικό επάγγελμα. Ο Κωνσταντίνος σπούδασε νομικά στην Αθήνα και οικονομικές επιστήμες στο Λονδίνο. Διεύθυνε για αρκετά χρόνια τον εξαγωγικό οίκο του πατέρα του σε Πάτρα και Αίγιο. Το 1920 ίδρυσε την Ανώνυμη Σταφιδική Εταιρεία, η οποία με την άρτια οργάνωσή της και τη διατήρηση υποκαταστημάτων στο εξωτερικό παρείχε σπουδαίες σταφιδικές εργασίες. Το 1921 ίδρυσε με τον αδελφό του Δημήτρη την Α. Δρούλιας Α.Ε. με σκοπό την εμπορία της σταφίδας. Το 1927 αποσύρθηκε και η εταιρεία τέθηκε υπό εκκαθάριση το 1930. Επιπλέον, υπήρξε ιδρυτής της «Ανωνύμου Βιομηχανικής Εταιρείας Ξύλου» στην Πάτρα, η οποία έγινε από τις μεγαλύτερες του κλάδου. Σ' αυτόν ανήκει η πρωτοβουλία της κίνησης για την ίδρυση του Αυτόνομου Σταφιδικού Οργανισμού (ΑΣΟ). Αγωνίσθηκε και υποστήριξε τα συμφέροντα των σταφιδοπαραγωγών. Πολιτεύθηκε το 1923 και το 1926 με το κόμμα των Φιλελευθέρων και το 1928 ως συντηρητικός δημοκρατικός. Το 1926, αφού παντρεύτηκε τη Ντόρα Ρετσίνα, αποσύρθηκε από τις σταφιδικές εργασίες, τη συνέχιση των οποίων άφησε στους αδελφούς του και ανέλαβε τη διεύθυνση της κλωστοϋφαντουργίας «Αφοί Ρετσίνα Α.Ε.». Τα αδέρφια του Αναστάσιος, Γεώργιος και Δημήτριος ίδρυσαν το 1933 την Ανώνυμη Σταφιδική Εταιρεία Αιγίου «Α. Δρούλιας». Η εταιρεία λειτούργησε παράλληλα με το σωματείο των σταφιδεργατριών καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο. Στην διοίκηση της εταιρείας εναλλάσσονταν ο Δημήτριος και ο Αναστάσιος, ο οποίος επιπλέον πολιτευόταν από το 1932 κατορθώνοντας να εκλεγεί βουλευτής της επαρχίας Αιγιάλειας το 1952. Το σταφιδοσυσκευαστήριο Δρούλια σταμάτησε τη λειτουργία του το 1985. Το κτίριο διασώζεται, όχι σε καλή κατάσταση, στην παραλία του Αιγίου. Σήμερα είναι ιδιοκτησία της Εθνικής Τράπεζας στην οποία περιήλθε λόγω χρεών.

Ο Γεώργιος Βασιλείου Κουνινιώτης γεννήθηκε στην Αράχωβα το 1858 και η μόρφωσή του για τα μέτρα της εποχής ήταν σημαντική. Το 1876 αποφάσισε να διευρύνει τη μικρή εμπορική επιχείρηση του πατέρα του προσθέτοντας και την εμπορία της κορινθιακής σταφίδας στις δραστηριότητές της. Η αρχική εγκατάσταση του Αιγίου αποτελείτο από ένα υποτυπώδες εργοστάσιο και μια αποθήκη. Περί το 1900 ο Γεώργιος Κουνινιώτης ανέγειρε στην παραλία του Αιγίου ιδιόκτητο εργοστάσιο που αποπερατώθηκε το 1903. Το 1905 η επιχείρηση κάλυψε το 5% των εξαγωγών και εμπορίας σταφιδοκάρπου στην επαρχία Αιγιάλειας. Επίσης, συνεργαζόταν με άλλους σταφιδέμπορους των Πατρών και του Αιγίου όπως ο Δρούλιας, και είχε ανταποκριτές στο εξωτερικό και ιδιαίτερα την Αγγλία. Ο Γεώργιος παρακολουθούσε τις εξελίξεις στην αγορά της σταφίδας και πολύ νωρίς τυποποίησε το προϊόν που εξήγαγε. Διάδοχος στις επιχειρήσεις του ήταν ο γιός του Ανδρέας που γεννήθηκε το 1888 στην Αράχωβα και απέθανε στο Αίγιο το 1967. Εγγράμματος, με εγκύκλια παιδεία Σχολαρχείου, πολυδιάστατη προσωπικότητα με σημαντικές δραστηριότητες. Εκτός από την επιτυχημένη επιχειρηματική δράση είχε σημαντική κοινωνική και φιλανθρωπική παρουσία. Χρημάτισε δημοτικός σύμβουλος επί δημαρχίας Πολυχρονιαδάδη όπου με άλλους τέσσερις συμπολίτες του αποτελούσαν την αντιπολίτευση στο Διοικητικό Συμβούλιο του δήμου. Επίσης, υπήρξε για ένα διάστημα πρόεδρος του Παναιγιάλειου Γυμναστικού Συλλόγου. Το 1944 κατά την αποχώρηση των Γερμανών το εργοστάσιο πυρπολήθηκε και η επιχείρηση χρησιμοποιούσε διάφορους χώρους στην παραλία του Αιγίου για να μπορέσει να εξυπηρετήσει την πελατεία της. Το 1949 η επιχείρηση απέκτησε νέα στέγη, η οποία όμως αργότερα απαλλοτριώθηκε και κατεδαφίσθηκε αναγκάζοντας τους επιχειρηματίες να μεταφερθούν σε ένα παλαιότερο εργοστάσιο σταφίδας ένα δρόμο πίσω από την παραλία. Το 1950 η επιχείρηση έκανε ένα μεγάλο άνοιγμα των δραστηριοτήτων της στην Κόρινθο και την Πάτρα ενοικιάζοντας τα σταφιδεργοστάσια των Ζούζουλα και Βουρλούμη αντίστοιχα. Ο γιός του Ανδρέα Κουνινιώτη, Νικόλαος, πολιτεύθηκε το 1950 με το συνδυασμό της Παράταξης Αγροτών-Εργαζομένων και διετέλεσε δήμαρχος Αιγίου την τετραετία 1975-1979 (1978-198) και πρόεδρος της Παναιγιαλείου Ενώσεως Συνεταιρισμών το 1947. Ο Τάκης τον διαδέχθηκε μετά το θάνατό του στην ηγεσία του ομίλου. Σήμερα, μετά από 130 περίπου χρόνια αδιάλειπτης παρουσίας ο όμιλος Κουνινιώτη ελέγχει πάνω από το 30% της ελληνικής παραγωγής της κορινθιακής σταφίδας.

1.5. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΟΜΑΔΑΣ ΜΕΛΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ

Η **Όλγα Σουτοπούλου**, προσφυγικής καταγωγής, γεννήθηκε το 1896 και κατοικούσε στον συνοικισμό Τέμενη. Ήταν ένα από τα ιδρυτικά στελέχη του σωματείου των σταφιδεργατριών και κατά συνέπεια από τα αρχικά του μέλη καθώς εγγράφηκε σ' αυτό στις 20 Ιουλίου 1933 δηλαδή την πρώτη ημέρα της ίδρυσής του. Όταν εγγράφηκε στο σωματείο είχε ηλικία 37 ετών και ήταν έγγαμος. Τον Ιανουάριο του 1938 διορίστηκε (εκλέχθηκε δια βοής) αντιπρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου του ανασυσταμένου, από το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, σωματείου. Τον Μάιο του 1940 αποχώρησε από το διοικητικό συμβούλιο διότι διαφώνησε με την οικονομική διαχείριση της προέδρου Ε. Ρούσογλου, την οποία συκοφάντησαν για κατάχρηση χωρίς εντέλει ο οικονομικός έλεγχος του προέδρου του ΕΚΑ, Παναγιώτη Ευθυμίου, να τη δικαιώσει. Στο εξής η Όλγα Σουτοπούλου δεν θα εκλεγεί εκ νέου στο διοικητικό συμβούλιο του σωματείου.

Η **Άννα Μαυρουδή**, προσφυγικής καταγωγής, κατοικούσε στον συνοικισμό Τέμενη. Ήταν ένα από τα ιδρυτικά στελέχη του σωματείου των σταφιδεργατριών. Όταν εγγράφηκε στο σωματείο είχε ηλικία 52 ετών και ήταν έγγαμος. Τον Ιανουάριο του 1938 διορίστηκε (εκλέχθηκε δια βοής) γενική γραμματέας του διοικητικού συμβουλίου του ανασυσταμένου, από το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, σωματείου, όμως αντικαταστάθηκε την ίδια μέρα των αρχαιρεσιών. Εκτοτε την Άννα Μαυρουδή δεν θα την ξανασυναντήσουμε σε θέσεις του διοικητικού συμβουλίου του σωματείου.

Η **Λυγερή Κωστάκη – Καζαμαργιώτη** ήταν προσφυγικής καταγωγής και κατοικούσε στον συνοικισμό Τέμενη. Ήταν από τα αρχικά μέλη του σωματείου εφόσον εγγράφηκε σε αυτό από την πρώτη ημέρα της ίδρυσής του στις 20 Ιουλίου 1933. Όταν εγγράφηκε στο σωματείο ήταν έγγαμος. Τον Ιανουάριο του 1938 διορίστηκε (εκλέχθηκε δια βοής) ταμίας του διοικητικού συμβουλίου του ανασυσταμένου, από το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, σωματείου. Λόγω της εμπόλεμης κατάστασης στις 14 Δεκεμβρίου 1941 η Λυγερή Κωστάκη- Καζαμαργιώτη παραδίδει στον πρόεδρο του ΕΚΑ το ταμείο και τα βιβλία του συλλόγου και αναχώρησε από το Αίγιο. Μετά τον πόλεμο επιστρέφει στο Αίγιο και στις αρχαιρεσίες του σωματείου στις 17/6/1945 είναι υποψήφια διοικητική σύμβουλος. Λαμβάνει 144 ψήφους και εκλέγεται σύμβουλος. Στις αρχαιρεσίες που θα ακολουθήσουν δεν θα είναι υποψήφια. Θα τη συναντήσουμε εκ νέου στις αρχαιρεσίες του σωματείου που θα γίνουν στις 8/5/1950 όπου θα λάβει 549 ψήφους και θα εκλεγεί και πάλι σύμβουλος του διοικητικού συμβουλίου.

Η **Ελένη Σέργου-Τουτάρρα** ήταν προσφυγικής καταγωγής και κατοικούσε στον συνοικισμό Τέμενη. Τον Ιανουάριο του 1938 διορίστηκε (εκλέχθηκε δια βοής) σύμβουλος του διοικητικού συμβουλίου του ανασυσταμένου σωματείου. Στις πρώτες εκλογές με ψηφοφορία από την ανασύσταση του σωματείου που πραγματοποιήθηκαν στις 2 Αυγούστου 1942 η Ελένη Σέργου θα εκλεγεί και πάλι σύμβουλος. Στις αρχαιρεσίες του σωματείου στις 28/9/1944 ήταν υποψήφια διοικητική σύμβουλος και έλαβε 188 ψήφους σε σύνολο 362 ψηφισάντων και εκλέχθηκε εκ νέου σύμβουλος. Τελευταία φορά θα λάβει μέρος στις αρχαιρεσίες του σωματείου στις 17/6/1945. Ήταν υποψήφια διοικητική σύμβουλος και έλαβε 252 ψήφους σε σύνολο 391 ψηφισάντων. Εκλέχθηκε αντιπρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου.

Η **Αργυρή Παντελοπούλου** διέμενε εντός του Αγίου στην οδό Μάρκου Μπότσαρη και ήταν έγγαμη. Τον Ιανουάριο του 1938 διορίστηκε (εκλέχθηκε δια βοής) σύμβουλος του διοικητικού συμβουλίου του ανασυσταμένου σωματείου. Ενεργό μέλος του σωματείου εφόσον πολύ συχνά τη συναντάμε υποψήφια στις αρχαιρεσίες. Εκλέχθηκε σύμβουλος του διοικητικού συμβουλίου στις αρχαιρεσίες του σωματείου στις 13/8/1942, 29/11/1942, 24/6/1945, 19/6/1947. Τελευταία φορά εκλέχθηκε σύμβουλος στις εκλογές της 27/10/1948 με το συντηρητικό ψηφοδέλτιο της Νίκης Μπουρνάζου.

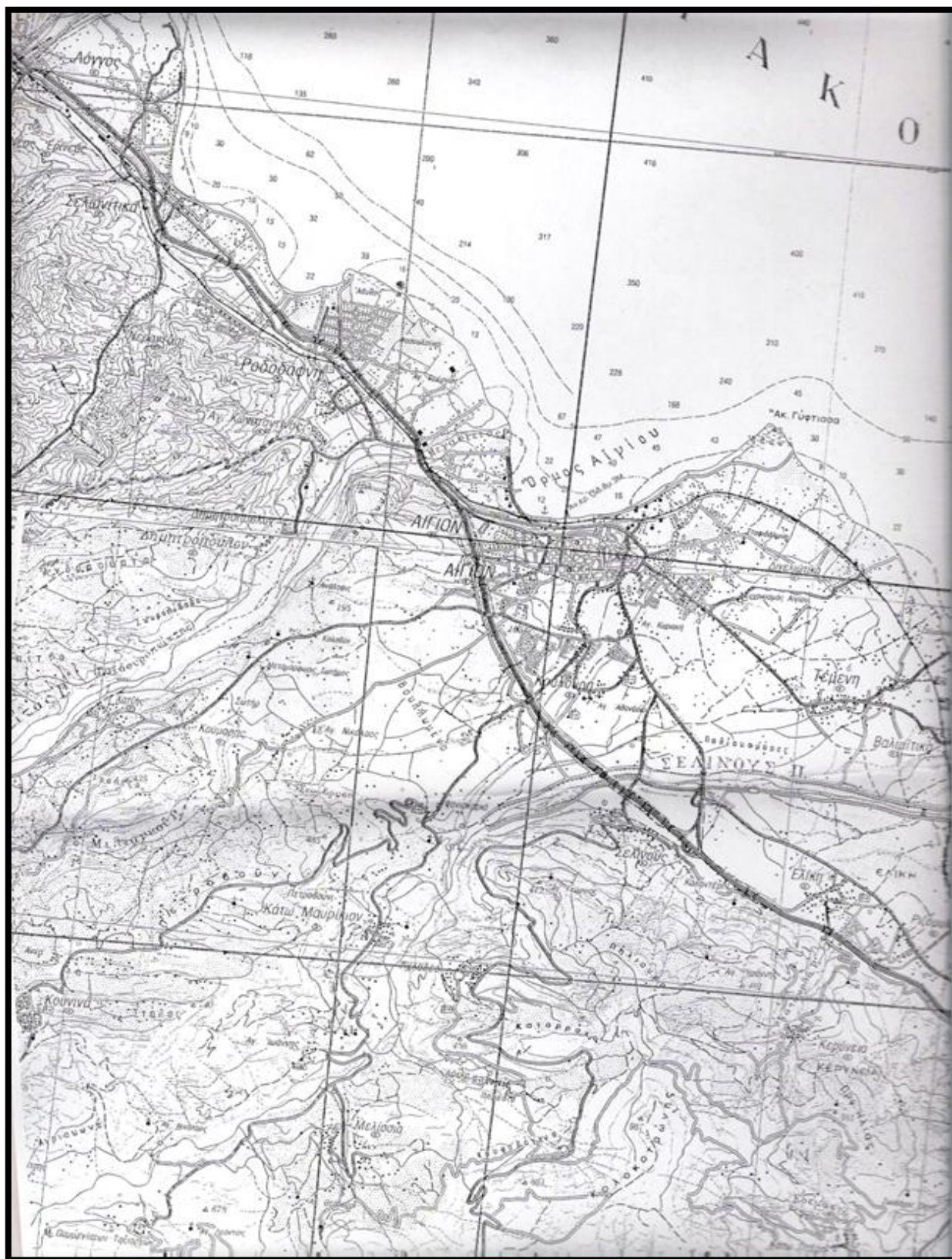
Η **Διαλεχτή Καζάκου** καταγόταν από το Πασαλιμάνι της Προποντίδας και κατοικούσε στο συνοικισμό Τέμενη. Γεννήθηκε το 1915 και εγγράφηκε στο σωματείο την πρώτη ημέρα της ίδρυσής του στις 20/7/1933. Εργαζόταν μαζί με τη μητέρα της Σμαραγδή Καζάκου. Στις πρώτες εκλογές με ψηφοφορία από την ανασύσταση του σωματείου που πραγματοποιήθηκαν στις 2 Αυγούστου 1942 η Διαλεχτή Καζάκου εκλέχθηκε αντιπρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου. Στις εκλογές της 29/9/1944 εκλέχθηκε σύμβουλος και αντιπρόσωπος για το εργατικό κέντρο Αγίου. Τον Απρίλιο του 1945 κατηγορήθηκε για παράβαση καθήκοντος και διαγράφηκε από το σωματείο. Προφανώς όμως αργότερα επανεγγράφηκε διότι παρουσιάστηκε στη γενική συνέλευση του σωματείου τον Οκτώβριο του 1945 και διαμαρτυρήθηκε για τον τρόπο με τον οποίο επρόκειτο να διεξαχθούν οι αρχαιρεσίες αλλά κατηγορήθηκε από τον πρόεδρο του ΕΚΑ για διασπαστική πολιτική.

Η **Γονιάτη Αντιγόνη** καταγόταν από την επαρχία Προικοννήσου και διέμενε στον συνοικισμό Τέμενη. Εισήλθε στην εργασία ενώ ήταν ακόμα ανήλικη καθώς εγγράφηκε στο σωματείο στις 20/7/1933 σε ηλικία 14 ετών. Στις αρχαιρεσίες του σωματείου στις 20/10/1948 ήταν υποψήφιο μέλος του διοικητικού συμβουλίου και εκλέχθηκε, με το συντηρητικό ψηφοδέλτιο της Νίκης Μπουρνάζου, σύμβουλος. Με το ίδιο ψηφοδέλτιο ήταν υποψήφια στις αρχαιρεσίες που έγιναν στις 8/5/1950 με το οποίο εκλέχθηκε και πάλι σύμβουλος του διοικητικού συμβουλίου

Η **Μαρία Μυλωνά** καταγόταν από την επαρχία Προικοννήσου της Μικράς Ασίας, διέμενε στο συνοικισμό Τέμενη και ήταν έγγαμη. Για πρώτη φορά έθεσε υποψηφιότητα στις εκλογές του σωματείου στις 24/6/1947 και εκλέχθηκε σύμβουλος του διοικητικού συμβουλίου. Ανέλαβε το ταμείο του σωματείου το Νοέμβριο του ίδιου έτους όταν παραιτήθηκε η ταμίας λόγω ασθένειας. Μετά τη σύλληψη της εκλεγμένης προέδρου του σωματείου Β. Ράμμου ανέλαβε να συνεπικουρεί το έργο της γενικής γραμματέως Νίκης Μπουρνάζου μέχρι τη διενέργεια εκλογών. Στη γενική συνέλευση του σωματείου στις 27/7/1948 κατήγορησε την πρώην πρόεδρο για κατάχρηση αλλά δεν δικαιώθηκε από το υπόλοιπο διοικητικό συμβούλιο και τον πρόεδρο του ΕΚΑ. Στις αρχαιρεσίες που ακολούθησαν στις 25/10/1948 ήταν υποψήφιο μέλος διοικητικού συμβουλίου με το συντηρητικό ψηφοδέλτιο της Νίκης Μπουρνάζου και εκλέχθηκε πρόεδρος του σωματείου και αντιπρόσωπος για το ΕΚΑ και το Πανελλαδικό Συνέδριο. Στις αρχαιρεσίες που έγιναν στις 8/5/1950 ήταν εκ νέου υποψήφια με το ψηφοδέλτιο της Νίκης Μπουρνάζου και εκλέχθηκε πρόεδρος του σωματείου και αντιπρόσωπος για το ΕΚΑ και το Πανελλαδικό Συνέδριο και έλαβε μέρος στο 10^ο συνέδριο της ΓΣΕΕ. Η Μαρία Μυλωνά θα παραμείνει πρόεδρος του σωματείου έως το τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2. ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

2.1. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥ ΑΙΓΙΟΥ⁶

⁶ Πηγή: Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού.

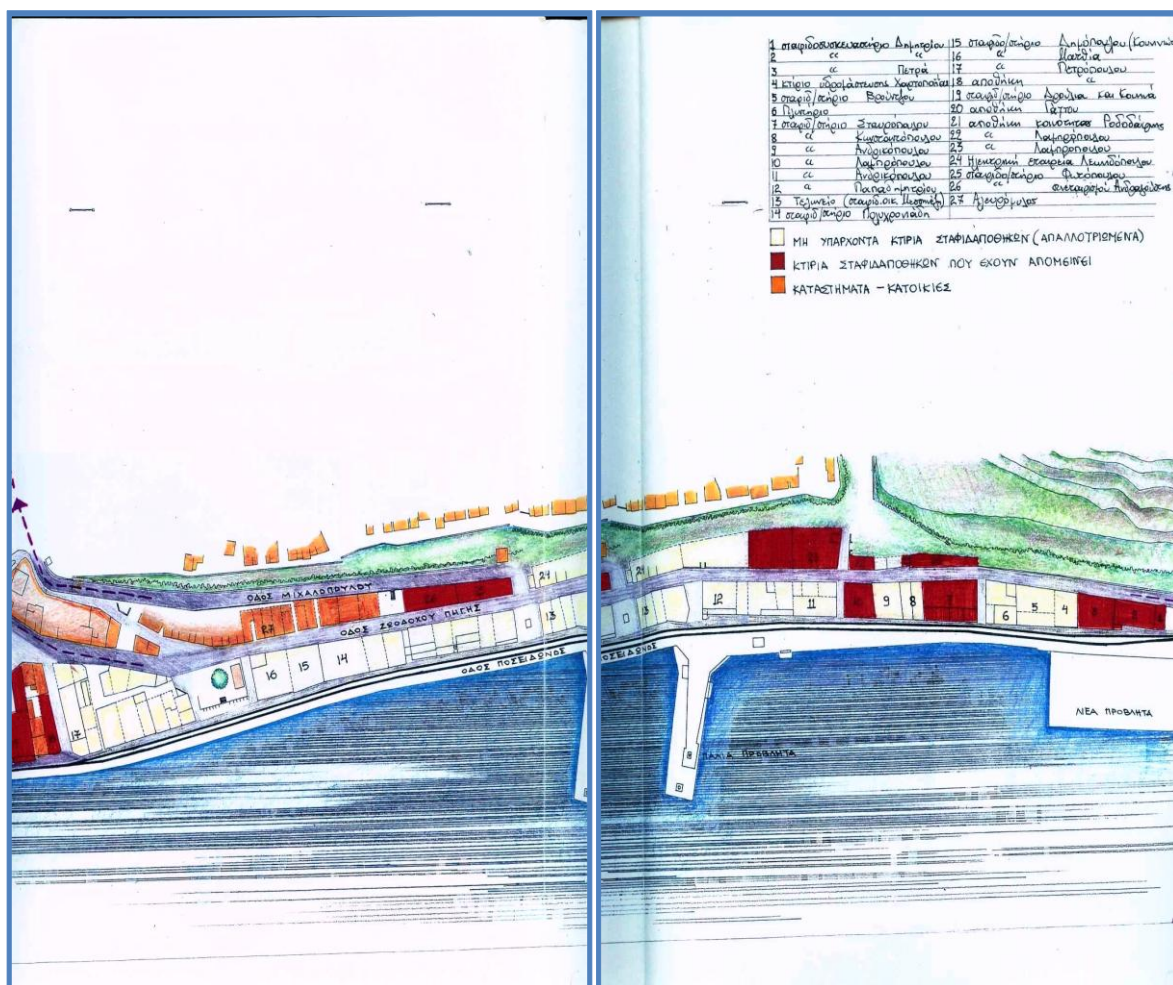
2.2. ΡΥΜΟΤΟΜΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΙΓΙΟΥ⁷

2.2. ΡΥΜΟΤΟΜΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΟΥ ΑΙΓΙΟΥ

⁷ Πηγή : <http://users.uoa.gr/~nektar/science/geography/aeghion/map.htm>.

2.3. ΣΧΕΔΙΟ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΩΝ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΛΙΑ ΑΙΓΙΟΥ ΤΟ 1999 ⁸

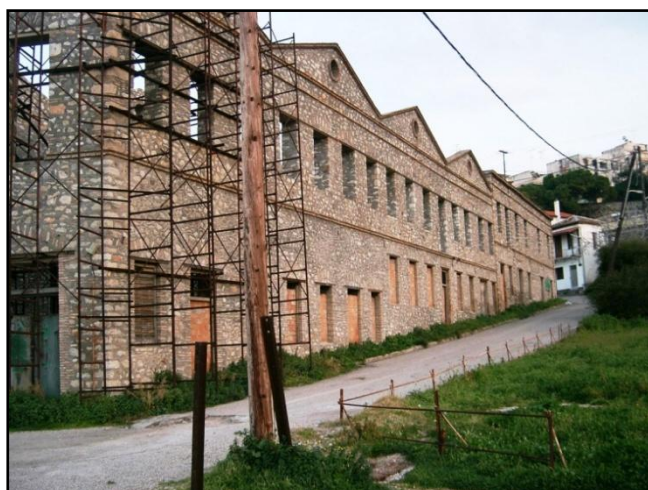

⁸ Πηγή: Αλεξίου-Εμμανουλοπούλου «Οι παλιές σταφιδαποθήκες στο λιμάνι του Αιγίου».

2.4. ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΩΝ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΩΝ ⁹

ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΔΡΟΥΛΙΑ

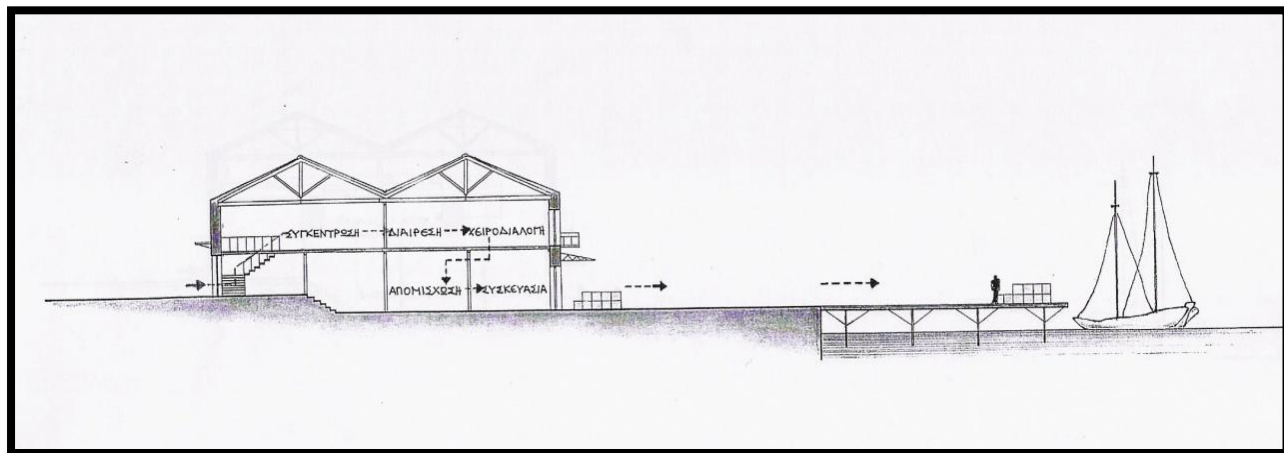
ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

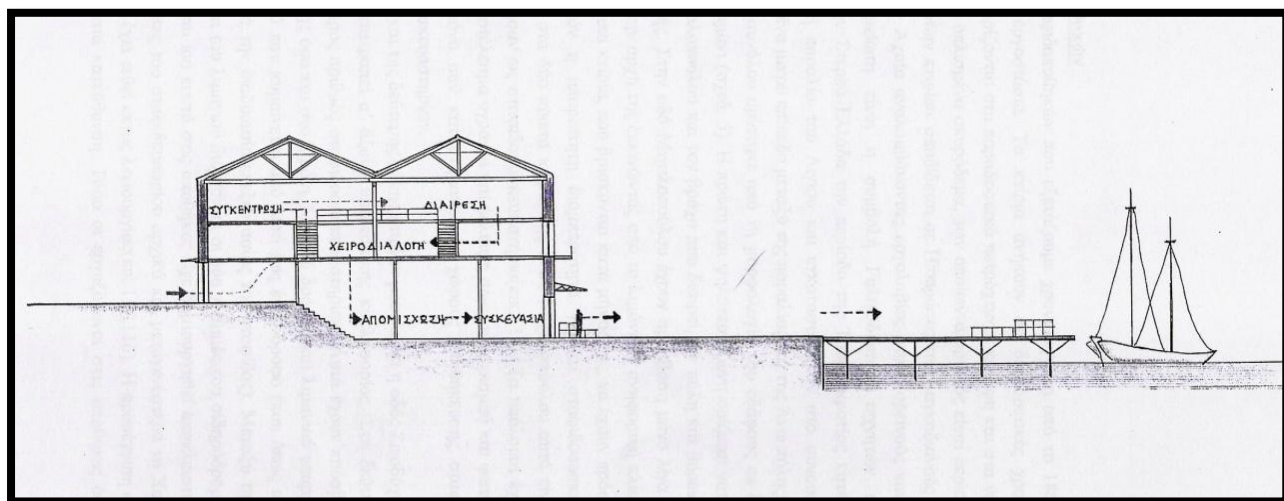
ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΑΣΟ

⁹ Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο γράφουσας.

2.5. ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΣΤΑΦΙΔΟΚΑΡΠΟΥ ΣΕ ΔΙΩΡΟΦΟ ΚΑΙ ΤΡΙΩΡΟΦΟ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ¹⁰

ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΣΤΑΦΙΔΟΚΑΡΠΟΥ ΣΕ ΔΙΩΡΟΦΟ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ

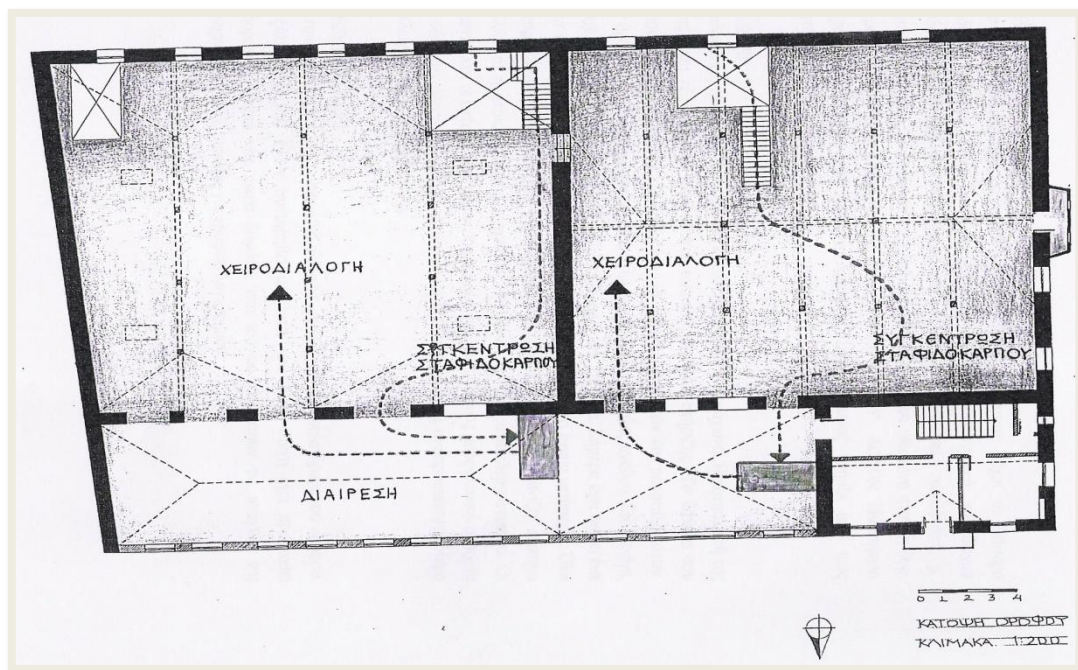

ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΣΤΑΦΙΔΟΚΑΡΠΟΥ ΣΕ ΤΡΙΩΡΟΦΟ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ

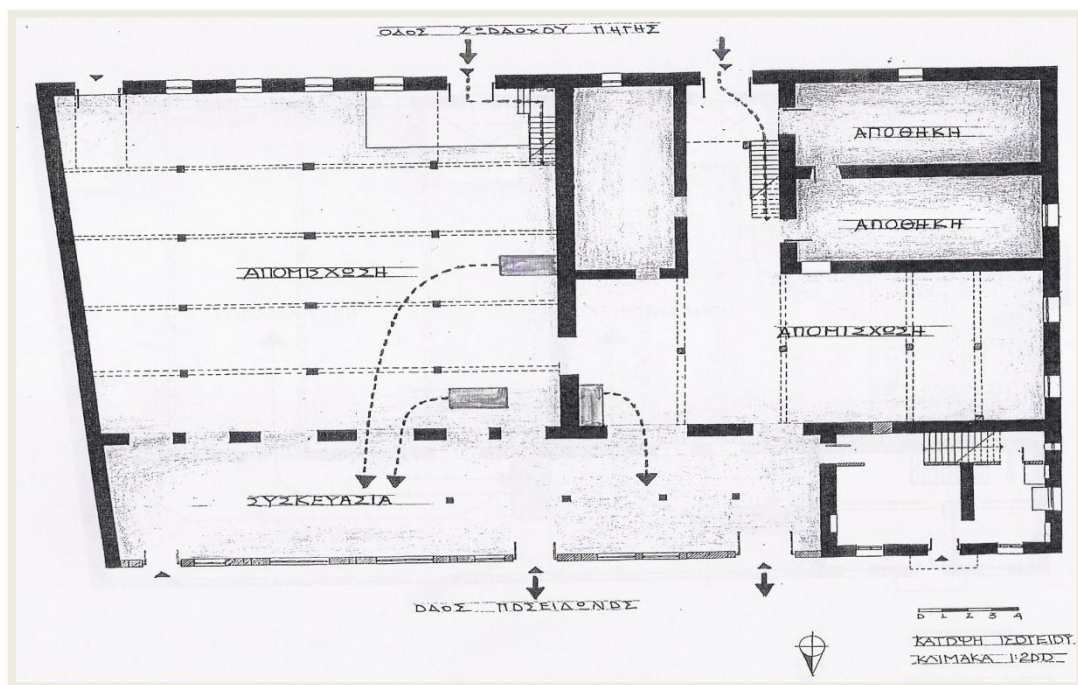
¹⁰ Πηγή: Αλεξίου-Εμμανουλοπούλου «Οι παλιές σταφίδαποθήκες στο λιμάνι του Αιγίου».

2.6. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΑΦΙΔΟΚΑΡΠΟΥ ΣΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΩΝ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΩΝ

ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ¹¹

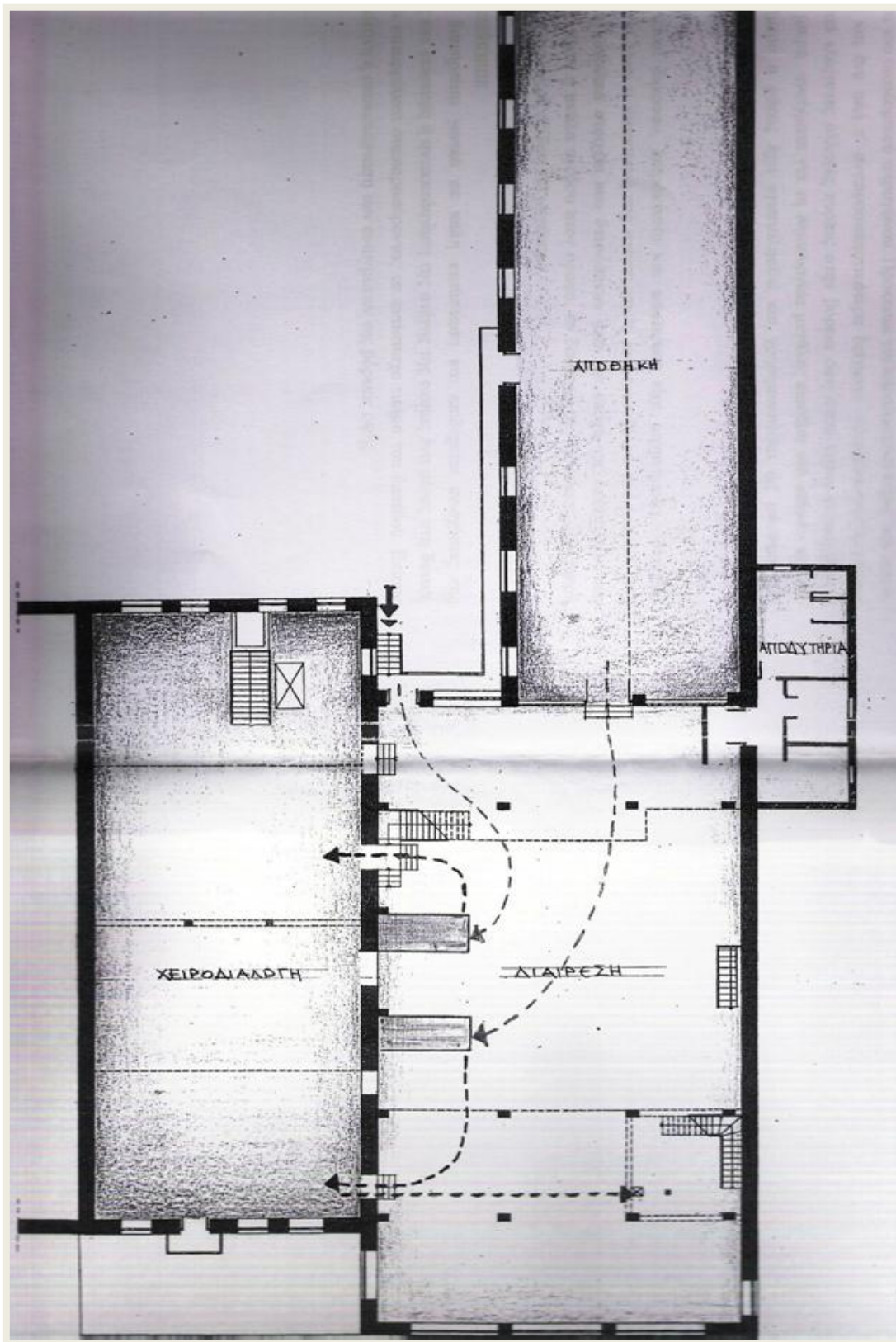
ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΔΟ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ-ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟ ΟΡΟΦΟ: ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΔΙΑΛΟΓΗ

ΙΣΟΓΕΙΟ: ΑΠΟΜΙΣΧΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑ-ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΔΟ ΠΟΣΕΙΔΩΝΟΣ

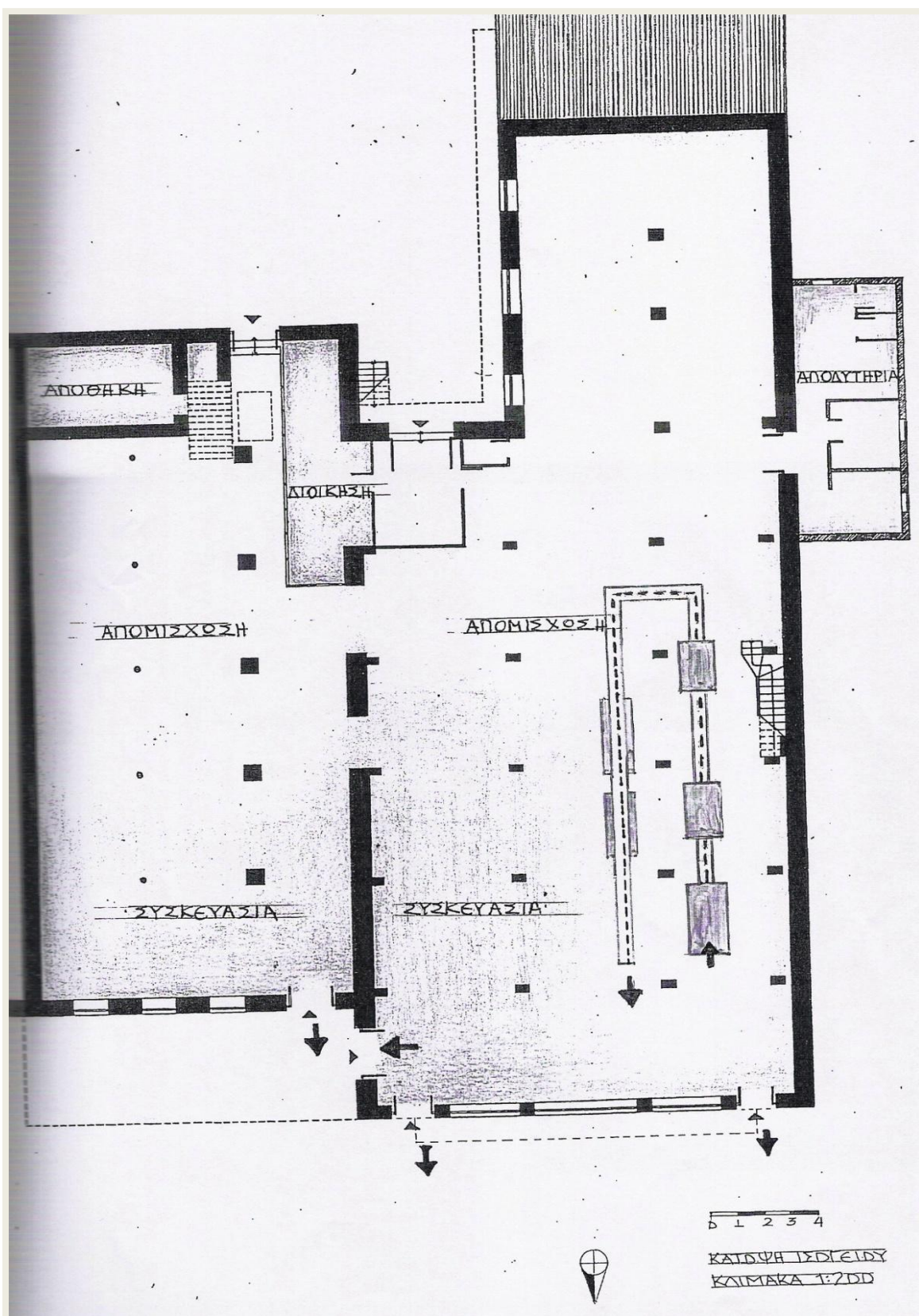
¹¹ Πηγή: Αλεξίου-Εμμανουλοπούλου «Οι παλιές σταφιδαποθήκες στο λιμάνι του Αιγίου».

ΠΑΛΑΙΟ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΔΡΟΥΛΙΑ¹²

ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΔΟ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΠΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΟΡΟΦΟΥ: ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΔΙΑΛΟΓΗ

¹² Πηγή: Αλεξίου-Εμμανουλοπούλου «Οι παλιές σταφιδαποθήκες στο λιμάνι του Αιγίου».

ΙΣΟΓΕΙΟ: ΑΠΟΜΙΣΧΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ-ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΠΡΟΚΥΜΑΙΑΣ

2.7. ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ¹³

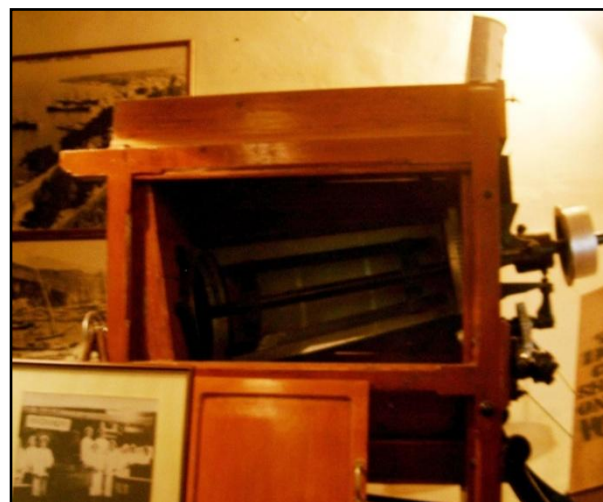
«ΜΑΚΙΝΑ» ΓΙΑ ΑΦΑΙΡΕΣΗ ΤΣΑΜΠΟΥΡΟΥ

«ΜΠΟΥΡΑΤΟ» -ΔΙΑΙΡΕΤΙΚΗ ΜΗΧΑΝΗ ΜΕ ΝΤΗΖΕΛΟΜΗΧΑΝΗ

«ΤΖΙΒΙΕΡΕΣ» ΧΕΙΡΟΔΙΑΛΟΓΗΣ

«ΚΛΙΝΑΡΙΣΤΙΚΗ» -ΑΠΟΜΙΣΧΩΤΙΚΗ ΜΗΧΑΝΗ

ΠΡΕΣΑ ΓΙΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑ ΣΕ ΞΥΛΟΚΙΒΩΤΙΑ -«ΚΑΣΕΛΕΣ»

ΜΗΧΑΝΗΜΑ ΠΥΡΟΓΡΑΦΙΑΣ

¹³ Πηγή: Συλλογή φωτογραφιών γράφουσας από το Μουσείο σταφίδας επιχείρησης Κουνινιώτη.

ΑΠΟ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1950 ΚΑΙ ΕΞΗΣ ¹⁴

(1)

(2)

ΓΡΑΜΜΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ ΑΣΟ ΠΑΤΡΩΝ – ΔΙΑΚΡΙΝΟΝΤΑΙ ΟΙ ΙΜΑΝΤΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ

(3)

ΚΑΙ ΟΙ ΞΥΛΙΝΟΙ ΑΠΟΡΡΟΦΗΤΗΡΕΣ

(4)

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΠΟΜΙΣΧΩΤΙΚΗ ΜΗΧΑΝΗ ΕΡΓ. ΚΟΥΝΙΝΙΩΤΗ

¹⁴ Πηγή: Συλλογή φωτογραφιών γράφουσας από το εργοστάσιο του ΑΣΟ Πατρών (1,2,3) και το Μουσείο Σταφίδας επιχείρησης Κουνινιώτη (4).

2.8. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΛΑΝΤΖΟΠΟΥΛΟΥ ΛΟΓΙΣΤΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ «Α. ΔΡΟΥΛΙΑΣ» ΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ 1960-1985

Όνοματεπώνυμο: Βασίλειος Καλαντζόπουλος

Έτος γέννησης: 1931

Τόπος γέννησης: Κερύνεια Αιγίου

Κάτοικος: Αιγίου

Όνομα πατρός: Παντελής

Όνομα μητρός: Μαρία το γένος Τουμασή

Επάγγελμα: Συνταξιούχος

Ημερομηνία συνέντευξης: Μάρτιος 2011

Πότε αρχίσατε να εργάζεσθε στην επιχείρηση; Στην επιχείρηση Δρούλια έπιασα δουλειά το 1960.

Τι μηχανήματα είχε τότε το εργοστάσιο; Είχε τα μπουράτα που κοσκίνιζαν και έκαναν τη διαλογή της σταφίδας σε μέγεθος . Το μεγάλο μπουράτο (κόσκινο) είχε μείνει μέχρι πρότερου στο εργοστάσιο. Μετά ήταν οι ταινίες διαλογής. Υπήρχαν τα μηχανήματα που έκοβαν το τσίγκανο. Η σταφίδα κατόπιν πήγαινε στο πλυντήριο. Τραβούσαν νερό από το πηγάδι της αυλής. Μέχρι τη δεκαετία του 1960 (1965-1970) η πλύση της σταφίδας γινόταν με θαλασσινό νερό. Ασχέτως της υγιεινής το θαλασσινό νερό ήταν καλύτερο γιατί διατηρούσε τη σταφίδα πιο μαλακιά. Όταν ξεκίνησα να εργάζομαι όλες οι εργασίες ήταν μηχανοκίνητες και στα άλλα σταφιδεργαστάσια.

Πόσες εργάτριες απασχολούσατε και σε ποιες θέσεις; Ήταν περίπου 40 εργάτριες. Εργάζονταν στην τελευταία ταινία. Μια μικρή ομάδα δούλευε στη χειροδιαλογή και έβλεπε μήπως είχε μείνει κάτι. Μερικές άλλες «τάιζαν» τα μηχανήματα με τους κουβάδες «τα μπουγέλα» που λέγαμε, άλλες ήταν γενικά στην καθαριότητα του εργοστασίου, και μερικές στη συσκευασία στα ξυλοκιβώτια τα οποία πρόλαβα όταν άρχισα να δουλεύω. Γενικά όλες οι εργασίες εντός του εργοστασίου ήταν υπό την εποπτεία των γυναικών. Οι καρφωταδες μόνο κάρφωναν τα ξυλοκιβώτια.

Οι σταφιδεργάτριες του εργοστασίου ήταν από το σωματείο; Ναι ήταν από το σωματείο, αλλά κάθε εργοστάσιο είχε τις δικές του. Χωρίς όμως να υπάρχουν ανταγωνισμοί, επειδή ήξεραν και τα κατατόπια και είχαν μια επαφή προσωπική με το χώρο.

Θυμόσατε ονόματα σταφιδεργατριών από εκείνη την εποχή; Όχι

Πώς πληρώνονταν οι σταφιδεργάτριες; Πληρώνονταν από εμάς με καταστάσεις, κάθε τέλος της εβδομάδας, εκτός εάν σταματούσαν νωρίτερα.

Άλλα σταφιδεργαστάσια θυμόσατε από εκείνη την περίοδο; Ήταν ο Κουνινιώτης και ο Μάρρυν σε νοικιασμένα εργοστάσια. Ήταν και ο ΑΣΟ που μάζευε σταφίδα μόνο, η Ένωση Συνεταιρισμών έκανε εξαγωγή. Ο Τσικλιτήρας και ο Σακελλαρόπουλος ήταν πιο παλιά όχι το 1960. Οι Δρούλαιοι είχαν εργοστάσια και στην Πάτρα και στο Κιάτο. Η εταιρεία έπεσε έξω λόγω ηλικίας όχι λόγω χρέους. Είχαμε φτιάξει το καινούργιο εργοστάσιο στο Κιάτο για σουλτανίνα και για μαύρη . Αργότερα μια εταιρεία από τη Κρήτη που κατεργαζόταν σουλτανίνα το αγόρασε από την Εθνική. Εγώ είχα έτοιμα τα χαρτιά για να πάρω την πρώτη δόση από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας γιατί είχαμε μπει σε ένα πρόγραμμα. Αν είχαμε ένα μήνα περιθώριο θα τα παίρναμε γιατί είχαν εγκριθεί .

Η επιχείρηση χρειάστηκε χρήματα και τράβηξαν από δικά τους λεφτά. Ζήτησαν και από την Εθνική που τους χρηματοδοτούσε. Τότε η Εθνική είπε στον κο Δρούλια «δώστε μας διάδοχο που να ξέρει τη δουλειά και το χρέος δεν υπάρχει για μας». Πιθανόν να είχαν πληροφορηθεί ότι υπήρχε έτοιμη η χρηματοδότηση από το υπουργείο και να σκέφθηκαν ότι θα τα πάρουμε από εκεί . Δεν έπεσε έξω ο Μίμης Δρούλιας από απόψεως διαχείρισης ή σφαλμάτων . Ο Τάσης δεν πολυανακατευόταν.

Μέσα στο εργοστάσιο τί άλλες ειδικότητες εργατών υπήρχαν; Ήταν οι γυναίκες και οι καρφωτάδες, ένας επιστάτης που ήξερε από σταφίδες και επόπτευε - ο Ψαράκος ο Ανδρέας από το χωριό των Δρουλαίων τους Λαπαναγούς- και ο Διαμαντόπουλος ο Χρήστος που παραλάμβανε τη σταφίδα από τον παραγωγό και την αξιολογούσε τί ποιότητα ήταν πρώτη, δεύτερη ή τρίτη. Αυτές ήταν. Ο επιστάτης δεν υπάρχει πια και ο άλλος είναι σε κρίσιμη κατάσταση.

Οι καρφωτάδες είχαν σωματείο; Βέβαια, των καρφωτάδων.

Ο κος Δρούλιας έπαιρνε εργάτριες από το σωματείο ή και ελεύθερες; Όχι όλες από το σύλλογο ήταν.

Ήταν ντόπιες ή είχαν έρθει από αλλού; Ήταν φτωχές γυναίκες από απέναντι που είχαν εγκατασταθεί εδώ, είχαν ρίζες ρουμελιώτικες. Δεν ήταν Αιγιώτισσες.

Εργάζονταν όσο υπήρχε εργασία και μετά τι έκαναν, ξέρετε; Όχι , ίσως αγροτικές δουλειές.

Τι ωράριο είχαν; Κανονικό οκτάωρο. Παλιά δούλευαν μέρα - νύχτα.

Τι ημερομίσθιο είχαν; Δεν θυμάμαι.

Γενικά για τις συνθήκες της εποχής είχαν ικανοποιητικό ημερομίσθιο ή άλλες αποθήκες έδιναν περισσότερα; Όχι όλες τα ίδια πληρώνονταν μετά από συμφωνία με το σωματείο τους.

Δηλαδή την περίοδο της εργασίας το εργοστάσιο ζητούσε γυναίκες από το σωματείο; Όχι ήξεραν από μόνες τους, όπως κάθε χρόνο, που θα δουλέψει η κάθε μια. Σε ποιο εργοστάσιο. Πιθανόν να συζητιόταν το μεροκάματο με την πρόεδρο όχι όμως και οι γυναίκες που θα εργάζονταν .

Ήταν ασφαλισμένες; Βεβαίως ήταν ασφαλισμένες.

Ο Δρούλιας σαν εργοδότης ερχόταν σε επαφή με το προσωπικό, ερχόταν στο εργοστάσιο, τον γνώριζε το προσωπικό; Ήταν πολύ αγαπητός αν και λιγομίλητος. Σκεφτόταν τους ανθρώπους και οικογενειακά. Ένα θα σας πω, ότι ορισμένοι έφτιαζαν περιουσία, ιδιαίτερα τότε που ανακατευόταν ο Τάσης με τα πολιτικά. Λέω καμιά φορά ότι οι ευεργετούμενοι είναι αχάριστοι. Εμείς δεν διαμαρτυρήσαμε ποτέ ένα γραμμάτιο. Ήταν καλός. Ο Τάσης είχε τις ιδιαιτερότητες του. Αλλά είχε και χιούμορ.

Γενικά τα ανδρικά μεροκάματα ήταν μεγαλύτερα; Ναι, ήταν παραπάνω. Μόνο οι καρφωτάδες πληρώνονταν με το κομμάτι. Ο διαχειριστής του συλλόγου έπαιρνε τα χρήματα και τους τα μοίραζε.

Οι εργάτριες σας είχαν συγγένεια μεταξύ τους ή με άλλους εργάτες ή με παραγωγούς που έφερναν τη σταφίδα; Υπήρχαν παραγωγοί από το Κούμαρι που είχαν την πατριωτοσύνη που λέμε και ήταν μερικές γυναίκες από εκεί, αλλά οι περισσότερες ήταν από δω μέσα.

Το διάστημα που ήσασταν στο εργοστάσιο από άποψη υγιεινής πως ήταν τα πράγματα; Για διάλειμμα είχαμε ένα χώρο που μετά έγινε αποθήκη. Είχαμε τουαλέτες, νιπτήρες, αποδυτήρια. Σχετικά ήταν καλές οι συνθήκες γιατί ξέρετε ιδιαίτερα στο ισόγειο υπήρχαν πολλά νερά εξαιτίας της επεξεργασίας.

Είχαν ειδική ενδυμασία οι εργάτριες; Ναι είχαν ποδιές, ρόμπες που τις παραχωρούσε το εργοστάσιο. Είχαν και σκουφάκια αλλά δεν τα φορούσαν. Είχαν και γαλότσες δικές τους όμως.

Ποια ήταν η διαδρομή της σταφίδας από τη στιγμή που έφθανε στο εργοστάσιο; Αρχικά έμπαινε μέσα από την πλευρά της αυλής όπου είχε σκάλες και ανέβαινε στον πρώτο όροφο. Ανέβαινε στις πλάτες εργατών του σωματείου με τσουβάλια 70 κιλά, 80 κιλά, πολύ σκληρή δουλειά. Αυτοί πληρώνονταν από τον παραγωγό. Μετά κάναμε την αποθήκη που είχε πόρτα από το δρόμο και έμπαινε από εκεί αλλά πλέον ερχόταν με φορτηγό ανατρεπόμενο και διακινείτο μέσα στο εργοστάσιο με φορτωτάκια που την έριχναν στο χωνί που πήγαινε στα μπουράτα. Εκεί γινόταν το κοσκίνισμα και μια μικρή χειροδιαλογή, με το ειδικό μηχάνημα κοβόταν το κοτσανάκι, γινόταν η απομίσχωση και πλενόταν ταυτόχρονα, ενώ με το στροβιλισμό στέγνωσε. Έμενε ίσως μια μικρή υγρασία, αλλά ήταν καλή γιατί βάσταγε τη σταφίδα μαλακιά. Έπειτα το χαρτί και το ξύλο της συσκευασίας τραβήγανε υγρασία.

Είχε κατοχυρώσει ονομασία ο κος Δρούλιας για τη σταφίδα του στο εξωτερικό; Όχι είχε τη φίρμα Δρούλια και την ονομασία Βοστίτσα που ήταν κατοχυρωμένη. Δεν μπορούσε να μετακινηθεί σταφίδα από την Κόρινθο ή την Πάτρα και να έρθει εδώ να συσκευασθεί και να φύγει σαν Βοστίτσα. Από εδώ έφευγε μόνο η Βοστίτσα, από το Κιάτο έφευγε Gulf, από την Πάτρα Patras.

Μετά τη συσκευασία που πήγαινε το προϊόν; Πήγαινε στην αποθήκη του ισογείου, δεξιά, όπως την κοιτάμε από το δρόμο. Το ισόγειο ήταν για τη συσκευασία και ερχόταν οι μαούνες που λέγαμε, μεγάλες βάρκες που ανήκαν σε σωματείο, και αργότερα μάλλον υπήρχε ένας που ήταν επιχειρηματίας. Τις φόρτωναν και τις πήγαιναν στο καράβι γιατί δεν μπορούσε να προσαράξει κοντά. Μετά έγινε το λιμάνι και ερχόταν το καράβι κατευθείαν διπλά στη μεγάλη προβλήτα και φόρτωνε. Βέβαια προηγουμένως, δεν μπορώ να θυμηθώ από πότε, πήγαινε στο απεντομωτήριο. Είχε γίνει ένας χώρος πέρα προς το τελωνείο όπου γινόταν η απολύμανση όπως ήταν συσκευασμένη για να μην έχει έντομα. Χωρίς να περάσει από εκεί δεν έδινε το τελωνείο άδεια να φορτωθεί. Αυτό πιθανότατα νομοθετήθηκε προς το τέλος του 1970.

Η σταφίδα του Δρούλια ήταν προπωλημένη; Ναι, ήξερε πόσους τόνους θα φτιάξει. Δεν έμενε σταφίδα. Όταν τη διακίνηση ανέλαβε ο ΑΣΟ από εκεί προμηθεύονταν όλοι τη σταφίδα και έτσι δεν έμενε στα εργοστάσια. Οπότε οι τιμές ήταν ενιαίες ανάλογα με την ποιότητα. Και όλοι έπαιρναν στις ίδιες τιμές. Ο παραγωγός πάει, έδινε στον ΑΣΟ απευθείας. Το παιχνίδι με τις τιμές γινόταν πριν πάρει τη διαχείριση ο ΑΣΟ.

Πιστεύετε ότι ο ΑΣΟ ωφέλησε ή έβλαψε τους σταφιδοεξαγωγείς; Είχαν μια εξασφάλιση. Ό,τι θα πουλήσω, θα το πάρω από τον ΑΣΟ.

Σαν ποιότητα όμως; Δεν άλλαζε κάτι, ήταν καλή η αποθήκευση στον ΑΣΟ. Ήταν κατά κατηγορίες αποθηκευμένη η σταφίδα. Και οι σταφιδέμποροι διαλέγανε ποια κατηγορία ήθελαν. Όμως μετά δεν ενδιέφερε το εξωτερικό η ποιότητα, αν είχε καλό χρώμα και αν ήταν μαλακή. Τους ενδιέφερε η περιεκτικότητα σε σάκχαρα.

Δηλαδή μετά από κάποιο σημείο δεν είχε νόημα να φροντίζει ο παραγωγός να βγάλει σταφίδα πρώτης ποιότητας; Όχι μετά απλώς την ξέραιναν, καταργήθηκαν οι «σκιιάδες» που λέγαμε.

Ήταν και αυτός ένας λόγος παρακμής του σταφιδεμπορίου; Δεν μπορώ να το πω αυτό απόλυτα. Υπήρχαν άλλες προσφορές, από άλλες χώρες. Ήταν από Ιράν, από Νότια Αφρική, καλά η Αμερική είχε δική της αγορά, η Τούρκικη που την προτιμούσαν γιατί είχε τη σουλτανίνα που είχε μικρό σπυρί και τους βόλεψε για τα μπισκότα με σταφίδα, και έτσι ξεσυνήθισαν από την καλή ποιότητα. Ο κος Μίμης μου έλεγε ότι προπολεμικά η Γερμανία έπαιρνε 40 χιλιάδες τόνους σταφίδα, μετά τον πόλεμο ούτε 4 χιλιάδες δεν έπαιρναν. Ξεσυνήθισαν με τον πόλεμο. Η Ολλανδία έγινε μια καλή αγορά μετά

τον πόλεμο. Έκανε μεγάλες εξαγωγές ο Μίμης εκεί και μάλιστα ήθελαν δεύτερη σταφίδα Κορινθιακή. Σ' αυτή και την Αγγλία γινόταν ο κύριος όγκος των εξαγωγών.

Είχε γραφεία εκεί η επιχείρηση; Προ της κατοχής ναι. Μάλιστα παντρεύτηκε Εγγλέζα, έμενε στην Αγγλία και είχε το γραφείο. Μετά που έκλεισαν είχαν γνωριμίες όπως τη Marks and Spencer και έρχονταν οι ίδιοι εδώ, όπως ο διευθυντής ξηρών καρπών της εταιρείας. Ερχόταν κάθε χρόνο να δει τις σταφίδες να πάρει μια ιδέα. Μετά έφτιαχναν και ένα αναγνωκτικό από σταφίδα πολύ δυναμωτικό για τα παιδιά που εξαγόταν εξ ολοκλήρου.

Εσείς εργαζόσασταν μέχρι που έκλεισε το εργοστάσιο; Ναι εγώ το έκλεισα το 1985. Τακτοποίησα τις οφειλές σε ορισμένους ανθρώπους και έκλεισε πριν την έναρξη της σταφιδικής περιόδου γιατί δε συνέφερε την τράπεζα να σε κλείσει μέσα στη σαιζόν. Στο τέλος σύνολο να εργάζονταν 10 εργάτριες στον τελευταίο ιμάντα.

Είχε ανήλικες εργάτριες; Όχι, ήταν μεγάλες γυναίκες.

Τύχατε σε περίοδο που έκαναν απεργίες; Όχι ποτέ.

Έτυχε να διώξει η επιχείρηση κάποια εργάτρια από την οποία δεν ήταν ευχαριστημένη; Κατά έμμεσο τρόπο γίνονταν και αυτά, αλλά όχι σε μεγάλη κλίμακα. Αν δεν έκανε καλά τη δουλειά, αν ήταν τσαπατσούλα, αν έβαζε λόγια, αυτές σιγά σιγά τις απομάκρυναν. Δεν τις ξαναέπαιρναν την άλλη χρονιά.

Πιστεύετε ότι η σωματειακή οργάνωση ωφέλησε τους εργαζόμενους του Αιγίου; Ναι ωφέλησε, πάντα παζάρευαν τα ημερομίσθια στην αρχή της σαιζόν. Έρχονταν στον κο Μίμη και λέγανε «τί θα δώσετε φέτος στις εργάτριες;» και πάντα τσοντάριζε κάτι παραπάνω.

Αυτές που δούλευαν ελεύθερες πληρώνονταν λιγότερο; Κοιτάξτε να δείτε, δεν υπήρχαν ελεύθερες εργάτριες, ήταν όλες οργανωμένες στο σωματείο γιατί όλη η διάθεσή τους για δουλειά γινόταν μέσω του σωματείου. Άλλο αν χωρίζονταν και λέγαν αυτές είναι του Δρούλια ή του Κουνινιώτη για παράδειγμα. Πάντα όμως μέσα από το σωματείο.

Ξέρω όμως ότι μέχρι και την κατοχή υπήρχαν ελεύθερες εργάτριες; Μετά ήταν οργανωμένοι, δηλαδή ήταν εργάτριες, καρφωτάδες, φορτοεκφορτωτές, εργάτες θαλάσσης που φόρτωναν τα καράβια, όλοι ήταν στα σωματεία τους.

Στον πόλεμο όταν υπολειτουργούσαν τα εργοστάσια ο κος Δρούλιας συνέδραμε τις εργάτριες; Αυτό δεν το γνωρίζω, ξέρω όμως ότι από τη μικρασιατική καταστροφή βάλαν το χέρι στην τσέπη.

Αυτό το έκαναν και άλλοι εργοδότες; Δεν ξέρω οι Πατρινοί αν το έκαναν αλλά οι Αιγιώτες όχι.

Το σωματείο των σταφιδεργατριών υπάρχει ακόμα, το γνωρίζετε; Ναι, υπάρχει.

Που εργάζονται τώρα αυτές οι εργάτριες; Στην Ένωση και στου Κουνινιώτη.

Η Ένωση έχει νέα μηχανήματα ή παλαιά αγορασμένα από σταφιδεργοστάσια που έκλεισαν; Όχι έχει καινούργια. Υπήρχαν στην Πάτρα ειδικοί που κατασκεύαζαν μηχανήματα και εδώ υπήρχαν μηχανικοί.

Ποιοι ήταν στο Αίγιο; Ήταν ένας Αρβανίτης απέναντι από το εργοστάσιό μας στην ανηφορίτσα. Τα έφτιαχναν εδώ και τα πήγαιναν αλλού, όπως στο Κιάτο. Δεν τα έφερναν όλα από το εξωτερικό.

Το εργοστάσιο γιατί έχει μια μεγάλη πινακίδα και από τη μεριά της θάλασσας; Για τα καράβια και τις μαούνες να βλέπουν από μακριά που θα προσεγγίσουν και για τον κόσμο που περνούσε. Μην

ξεχνάτε ότι στην παραλία γινόταν το νυφοπάζαρο της πόλης , κάναν τη βόλτα παραλία- παραλία. Θυμάμαι που μου έλεγε ο πεθερός μου ότι η μητέρα του η Καραπιπέρενα και η μητέρα του κου Δρούλια, η κα Αγγελική, πήγαιναν τις βόλτες τους εκεί. Ειδικά όταν η πόλη ξεκαλοκαίριαζε στην παραλία. Ήταν πολύ ζωντανή τότε η πόλη. Τώρα τα κάνουν όλα καφετέριες.

Στο Αίγιο υπάρχουν απόγονοι των παλαιών οικογενειών των σταφιδεμπόρων; Όλες αυτές οι οικογένειες τελειώσανε ή δεν υπάρχει κανείς στο Αίγιο.

Η Λίνα (κόρη του Δρούλια) θα μπορούσε να μου δώσει πληροφορίες για το εργοστάσιο; Όχι και γι αυτό δεν τη δέχθηκε η τράπεζα ως διάδοχο όταν την προτείναμε, ήξεραν ότι δεν έχει ιδέα. Αν δέχονταν τη Λίνα θα δούλευε ακόμα το εργοστάσιο γιατί μετά ήρθαν καλές χρονιές για τη σταφίδα. Το εργοστάσιο του Δρούλια ήταν το τελευταίο που έκλεισε. Όλοι οι άλλοι είχαν ήδη κλείσει.

Να μην σας κουράζω άλλο κε Καλαντζόπουλε, σας ευχαριστώ για το χρόνο σας και τις πολύτιμες πληροφορίες που μου δώσατε.

2.9. ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΞΕΝΑΓΗΣΗ ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΣΗ ΚΟΥΣΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΟΥΝΙΝΙΩΤΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Ημερομηνία ξενάγησης: Μάρτιος 2011

Κατά την είσοδό μας στο μουσείο βλέπουμε τα εργαλεία των καλλιεργητών της σταφίδας, το χαράκι, τα κλαδευτήρια, τα σκαλιστήρια και άλλα. Σ' αυτή τη φωτογραφία είναι το λιμάνι του Αιγίου το 1934. Φαίνονται οι μαούνες που πάνε να φορτώσουν τη σταφίδα στα αμπάρια των μεγάλων πλοίων που περίμεναν έξω από το λιμάνι. Αυτή είναι η σημαία του σωματείου σταφιδοσυσκευαστών Πατρών «Η Σύμπραξις» την οποία κρατούσαν και στις παρελάσεις. Στην άλλη φωτογραφία διακρίνονται μέλη του σωματείου με τον πρόεδρό τους. Είναι ο μόνος που φοράει γραβάτα. Εργατοπατέρας. Δεν εργαζόταν αλλά κρατούσε νόμιμα ποσοστό από τα μεροκάματα που τους μοίραζε κάθε Σάββατο. Επίσης βλέπουμε τη σημαία του σωματείου των σταφιδεργατριών με την Αγία Άννα στο κέντρο.

Εδώ θα σας δείξω πως γινόταν η διαδικασία της επεξεργασίας. Αυτή είναι μια μηχανή του 1900 χειροκίνητη η οποία έκανε τη διαίρεση. Διαθέτει κόσκινα διαφορετικού διαμετρήματος και κοσκίνιζε τη σταφίδα ανάλογα με το μέγεθος, η οποία έπεφτε από τις τρύπες των κόσκινων της στο κάτω μέρος όπου βρίσκονταν τελάρα, οι τζιβιέρες. Το 1935 μπήκε στα εργοστάσια αυτή η ντηζελομηχανή που έδωσε κίνηση στα μπουράτα, όπως λέγαμε τις διαιρετικές μηχανές. Ήταν τοποθετημένη κάθετα στον τοίχο και με τον μάντα ενωνόταν με τροχαλίες που συνδέθηκαν στον άξονα της διαιρετικής μηχανής. Ένας άλλος μάντας ένωνε τη ντηζελομηχανή με μια τροχαλία που κρεμόταν από την οροφή του εργοστασίου. Για να ξεκινήσει ή να σταματήσει η λειτουργία του μπουράτου συνέδεαν ή λάσκαραν τους μάντες. Όταν γέμιζαν λοιπόν τα τελάρα με σταφίδα οι εργάτριες τα πήγαιναν στις γυναίκες της διαλογής. Εδώ είναι μια φωτογραφία όπου φαίνονται πάρα πολλές γυναίκες που κάνουν τη διαλογή με το χέρι. Αφού γινόταν η πρώτη διαλογή οι εργάτριες άδειαζαν τη σταφίδα σε ένα μεγαλύτερο τελάρο που γινόταν η δεύτερη διαλογή και μετά έριχναν το σταφιδόκαρπο σε έναν κουβά. Τον έπαιρνε ένας σταφιδεργάτης και τον άδειαζε στη μηχανή για να κοπεί ο μίσχος. Πριν μπει αυτή η μηχανή ο μίσχος δεν κοβόταν, η σταφίδα έφευγε με το κοτσανάκι.

Αυτή είναι μια μηχανή του 1932 από την περίοδο δηλαδή που μπήκε η πετρελαιομηχανή στα σταφιδεργοστάσια και άρχισε κατά κάποιο τρόπο να μηχανοποιείται η παραγωγή. Είναι η μηχανή η οποία κόβει το μίσχο της σταφίδας, η απομίσχωτική στα ελληνικά, cats stem machine στα αγγλικά, κλιναριστική μηχανή σύμφωνα με τους σταφιδεργάτες. Κλιναριστική μηχανή από το cleaning. Αυτή η μηχανή ήταν αποτέλεσμα, πατέντα, πατρινού κατασκευαστή μηχανημάτων του Χασαπόπουλου. Και σήμερα οι μηχανές που έχουμε στο εργοστάσιο, οι ανοξείδωτες που δουλεύουν με κομπιούτερ έχουν την ίδια φιλοσοφία. Εδώ επάνω έχει ένα άνοιγμα όπου έριχναν θαλασσινό νερό που έφερναν από τη θάλασσα με κουβάδες για να πλυθεί ο καρπός και να συντηρηθεί με το αλάτι. Η μηχανή έχει μέσα ένα κύλινδρο από πλέγμα σαν κόσκινο εξωτερικό που δουλεύει δεξιόστροφα και μέσα σ' αυτόν έχει ένα άλλο κύλινδρο με ενσωματωμένα στην επιφάνεια μια σειρά μαχαίρια που δουλεύουν αριστερόστροφα με μεγάλη ταχύτητα. Πέφτοντας η σταφίδα από πάνω στον εξωτερικό κύλινδρο, το πλέγμα, εγκλωβιζόταν και τα εσωτερικά μαχαίρια όπου έβρισκαν το κοτσανάκι το έκοβαν.

Εδώ είναι μια πρέσα του 1910-20 για τα ξυλοκιβώτια, την οποία δούλευαν οι εργάτριες. Τα ξυλοκιβώτια γέμιζαν με σταφίδα η οποία όμως ήταν αφράτη. Για να κλείσει το καπάκι τοποθετούσαν επάνω έναν οδηγό και την πίεζαν μέχρι ενός σημείου. Το κιβώτιο προχωρούσε και πήγαινε στην άκρη για να το πάρει ο καρφωτής. Ήταν σωματείο καρφωτάδων και πριν την πρέσα ήταν σωματείο πατητάδων, δηλαδή εργάτες ξυπόλητοι που ανέβαιναν μέσα στα ξυλοκιβώτια και την πατούσαν. Οι καρφωτάδες υπήρχαν όσο υπήρχαν και τα ξυλοκιβώτια. Αυτοί είχαν τις πρόκες στο στόμα για ταχύτητα στην εργασία, έπαιρναν το μαρκαρισμένο με τη φίρμα της εταιρίας καπάκι και

αφού το κάρφωναν με δίπροκα καρφιά έδεναν τα ξυλοκιβώτια και με σύρμα για περισσότερη ασφάλεια με τη δετική μηχανή. Μετά τα κιβώτια πήγαιναν στην πόστα έξω στο λιμάνι και περίμεναν σκεπασμένα με μουσαμάδες μέχρι να φορτωθούν.

Στη φωτογραφία αυτή βλέπετε το λιμάνι της Πάτρας το 1913 όπου φαίνεται όλη η διαδικασία έξω από τα σταφιδεργοστάσια. Τα κτίρια στην παραλία είναι όλα σταφιδεργοστάσια. Αυτά τα τρίποδα είναι οι ζυγαριές που ζύγιζαν τα σακιά των παραγωγών πιάνοντάς τα με το γάντζο και οι άλλες ζύγιζαν τα ξυλοκιβώτια. Εδώ φαίνονται πόστες πόστες τα ξυλοκιβώτια έξω από τα εργοστάσια που περίμεναν να φορτωθούν. Βλέπετε τα κάρα που τα φόρτωναν για να τα πάνε στην άκρη του λιμανιού που ήταν οι μαούνες. Οι μαούνες φορτώνονταν από τους μαουνιέρηδες τους μπαμπότηδες – από το by boat- οι οποίοι θεωρούνταν τα κατώτερα άτομα της εργατικής τάξης και η λέξη μπαμπότης ήταν συνώνυμη με βρισιά.

Αυτά είναι βαρέλια. Πριν το 1900 η σταφίδα έφευγε συσκευασμένη σε βαρέλια. Αυτή είναι η μηχανή που έκανε ο παραγωγός τον πρώτο καθαρισμό από το τσίγκανο η λεγόμενη μάκινα. Εδώ είναι οι μάρκες από λαμαρίνα της επιχείρησης Κουνινιώτη. Για το μαρκάρισμα χρησιμοποιούνταν μικρά παιδιά για χαμηλά μεροκάματα και επειδή ήταν μια εύκολη δουλειά. Με το μελάνι μάρκαραν τα καπάκια των κιβωτίων. Αργότερα χρησιμοποιούσαν την πυρογραφία και εδώ βλέπουμε το αντίστοιχο μηχανήμα. Έμπαινε η μάρκα στην ειδική υποδοχή του μηχανήματος αυτού, το οποίο είχε από κάτω ένα φλόγιστρο που θέρμαινε τη μάρκα και πιέζοντας το καπάκι αποτυπωνόταν η φίρμα. Κάθε εταιρεία είχε τις δικές της μάρκες. Jupiter, Apollo κλπ. ήταν του Κουνινιώτη.

Εδώ είναι ένα ρολόι στο οποίο κτυπούσαν κάρτα οι εργάτες της επιχείρησης. Το είχαν φέρει από την Αγγλία. Όλοι οι σταφιδέμποροι είχαν σπίτι στην Αγγλία γιατί περίμεναν τα φορτία της σταφίδας. Τα Χριστούγεννα έκαναν τους λογαριασμούς τους και το Φλεβάρη που γύριζαν έφερναν μαζί τους πολλά πράγματα. Αυτό είναι το γραφείο του Γεώργιου Κουνινιώτη του πρώτου που ασχολήθηκε με τη σταφίδα το 1876. Έχει επάνω όσα προσωπικά αντικείμενα διασώθηκαν (η πίπα, το στυπόχαρτο, τα γυαλιά του κλπ) μεταξύ των οποίων και τη σφραγίδα στην αραβική. Εδώ είναι η φωτογραφία του με το βασιλιά ο οποίος έμενε στο σπίτι του όποτε περνούσε από το Αίγιο για να πάει στην Κέρκυρα στο Μον Ρεπό. Πολέμησε δε στους Βαλκανικούς πολέμους μαζί με τον Κωνσταντίνο. Επίσης, βλέπετε το γραφείο του Ανδρέα Κουνινιώτη. Εδώ έχουμε τα πορτραίτα της οικογένειας. Ο Αναγνώστης Χριστοδουλόπουλος που ήταν οπλαρχηγός του Λόντου επειδή καταγόταν από το χωριό Κουνινά ονομάστηκε Κουνινιώτης και το όνομα έμεινε στην οικογένεια. Αυτός είναι ο Γεώργιος Κουνινιώτης που είχε μαγαζί με αποικιακά στο Αίγιο. Πρώτος αυτός ξεκίνησε το εμπόριο της σταφίδας γιατί πολλοί αγρότες πελάτες του τον πλήρωναν με σταφίδα. Για να πάρουν ρύζια στάρια καλαμπόκι και άλλα εμπορεύματα έβαζαν βερεσέδια τα οποία ξεπλήρωναν με σταφίδα. Σε αυτές τις προθήκες είναι τα βιβλία της επιχείρησης «Δούναι και Λαβείν» και το μητρώο του σωματείου σταφιδοσυσκευαστών από το 1924. Φαίνεται ο τρόπος καταγωγής των μελών, πρόσφυγες κυρίως, η ηλικία, και η διαμονή. Για παράδειγμα αυτός έμενε σε σχολείο και αυτός σε παλιά σταφίδαποθήκη στο λιμάνι που τους φιλοξένησε αρχικά. Τη θυμάμαι αυτή την αποθήκη. Το μητρώο αυτό περιέχει 389 ονόματα, μπορεί κατόπιν να χρησιμοποιήσαν άλλο. Αυτός είναι ο αλφαβητικός κατάλογος των μελών του όπου φαίνεται όσοι απεβίωσαν για τη σωστή μέτρηση των μερίδων του ψωμιού όταν τους μοίραζαν, μάλιστα εδώ έχει ημερομηνία 1920. Υπάρχει και το βιβλίο πρακτικών του διοικητικού συμβουλίου του σωματείου από το 1925. Περιέχει συνεδριάσεις, αποφάσεις, έγγραφα τα πάντα, είναι πολύ αξιόλογο. Κάπου έχουμε και το βιβλίο των γενικών συνελεύσεων από το 1935 και μετά. Υπάρχουν και πρακτικά μεταπολεμικά μέχρι το 1971. Ακολουθούν φωτογραφίες με στελέχη της επιχείρησης και συνεργάτες καθώς και από τη ζωή της οικογένειας Κουνινιώτη. Στο υπόγειο θα δούμε παλαιά και νεότερα μηχανήματα της επιχείρησης, το πρώτο αυτοκίνητο της εταιρείας που μάζευε τη σταφίδα και παλαιά αυτοκίνητα της οικογένειας.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3. ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΩΝ

3.1. ΧΑΡΤΗΣ ΚΥΡΙΩΝ ΤΟΠΩΝ ΕΛΕΥΣΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ¹⁵

¹⁵ Πηγή: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, χάρτες και σκαριφήματα.

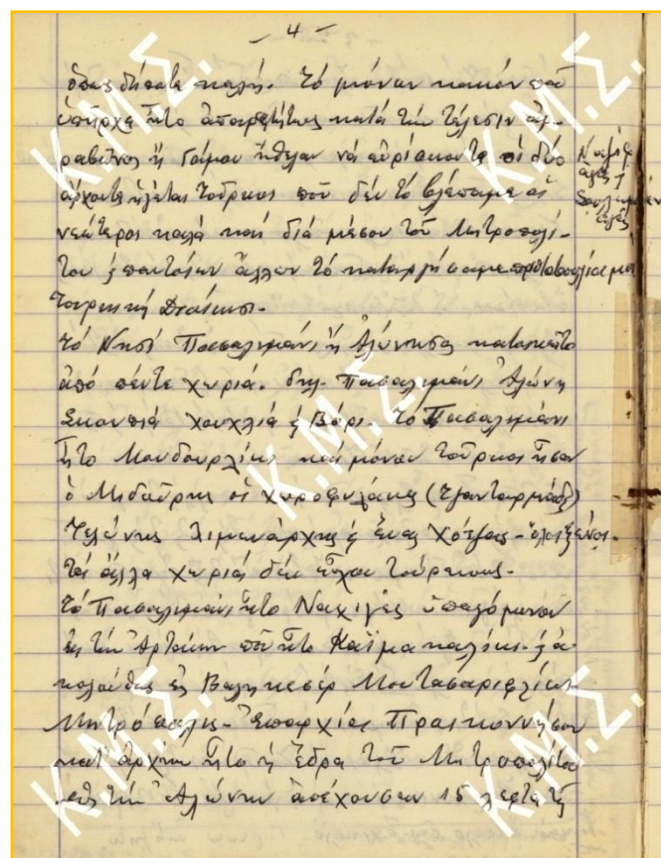
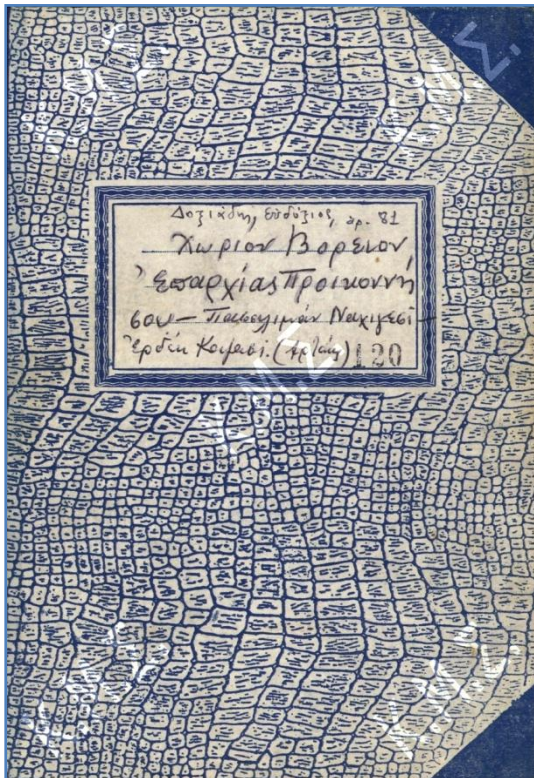
3.2. ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΟΠΩΝ ΕΛΕΥΣΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΗ ¹⁶

ΧΩΡΙΟ	ΠΕΡΙΟΧΗ
Ταρσός	Αδάνων
Σκουπιά	Αλώνη
Δελβίνια	Β. Ηπειρος
Ραιδεστός	Θράκη
Υοσγάτη	Καισάρεια
Νοβορωσίσκ	Καυκάσου
Αρτάκη	Κύζικος
Βάτικα	Κύζικος
Ρόδα	Κύζικος
Σαρίκη	Κύζικος
Χαβουντζή	Κύζικος
Σαρακλή	Κύζικος
Κιρκαγάτς	Μαγνησία Σμύρνης
Γαλιμής	Μαρμαρά
Σεβάστεια	Μικράς Ασίας (Καππαδοκία)
Κεϊβέ	Νικομήδεια
Κοντζέ	Νικομήδεια
Μιχαλίτσι	Νικομήδεια
Αμισός	Πόντος
Άρδος (ordu)	Πόντος
Κάρς	Πόντος (Καύκασος)
Σαμψούντα	Πόντος
Τραπεζούντα	Πόντος
Σπάρτη	Ποσειδίας (Κύζικος)
Αλώνη	Προικόννησος
Βόρι	Προικόννησος
Κουβαλιτζέ	Προικόννησος
Πασαλιμάνι	Προικόννησος
Βράϊλα	Ρουμανίας
Ροστόβ	Ρωσία

ΧΩΡΙΟ	ΠΕΡΙΟΧΗ
Σωμαλής (Σωμάτης)	Σμύρνη
Αλάτσατα	Σμύρνη
Βαϊνδίρι	Σμύρνη
Βατσί	Σμύρνη
Βουρλά	Σμύρνη
Βουτσά	Σμύρνη
Κατσαμπά	Σμύρνη
Κιζίλ Βαζί	Σμύρνη
Κορδελιό	Σμύρνη
Κρήνη	Σμύρνη
Λάγδους (Λύγδη)	Σμύρνη
Μαγνησία	Σμύρνη
Νικελή (Νικολή)	Σμύρνη
Σεβατική	Σμύρνη
Τσεσμέ	Σμύρνη
Σεβδίκια	Σμύρνη
Σμύρνη	Σμύρνη
Σώκια	Σμύρνη
Νεοχώριον	Χηλή (Sile) Μαύρης θάλασσας
Βορνόβα	
Ερζερούμ	
Ικόνιο	
Καισάρεια	
Κιλικία	
Κυδωνία	
Νέα Αρεσός	
Νικομήδεια	
Παλαιά Φόκαια	
Συρία	

¹⁶ Πηγή: Απογραφή δήμου Αιγίου 1923.

3.3. ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΟΥ ΕΥΔΟΞΙΟΥ ΔΟΞΙΑΔΗ ΣΤΟ ΚΜΣ¹⁷

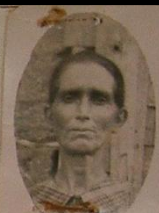
¹⁷ Πηγή: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, αρχείο χειρογράφων .

3.4. ΑΡΧΙΚΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ¹⁸

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Λουκάς Λουκάς	
Έγεννήθη	1898	
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δις Κατοικία	Λιμνίου Τριμής	
Ενεγράφη τη	20/ Ιουλίου 1933.	

Αριθ		
Όνοματεπώνυμον	Μαυρουδί Άννα	
Έγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δις Κατοικία	Λιμνίου Τριμής	
Ενεγράφη τη	20/ Ιουλίου 1933	

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Μαρία Τερζι	
Έγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δις Κατοικία	Λιμνίου Τριμής	
Ενεγράφη τη	20/ Ιουλίου 1933.	

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Μαρία Μικ	
Έγεννήθη	1886	
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δις Κατοικία	Λιμνίου Τριμής	
Ενεγράφη τη	20/ Ιουλίου 1933.	

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Κακούρη Κωνσάνη	
Έγεννήθη	τῶν 21 αὐγούστ 1888	
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δις Κατοικία	Λιμνίου Τριμής	
Ενεγράφη τη	20/ Ιουλίου 1933.	

Προικογενεί 17

Αριθ		
Όνοματεπώνυμον	Κακούρη Κωνσάνη	
γεννήθη	Παράσημα Μικς Κις	
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δις Κατοικία	Λιμνίου Τριμής	
Ενεγράφη τη	20/ Ιουλίου 1933	

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

¹⁸ Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματείου σταφιδεργατριών.

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον	Κυριακή Σωφία	
Εγεννήθη	Ευπατρικόν Μυτιλήν 1915		
Εγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος		
Διαις Κατοικία	Λιμνισμός Τριμυ		
Ενεγράφη τη	20/ Σεπ/ου 1933.		

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον	Κυριακή Σωφία	
Εγεννήθη	70 1904		
Εγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος		
Διαις Κατοικία	Λιμνισμός Τριμυ		
Ενεγράφη τη	20/ Σεπ/ου 1933.		
	Καραγιάν	Κωνσταντίνος Α. Αίας	

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον	Καραγιαννίδου Νυμφή	
Εγεννήθη			
Εγγαμος ή Άγαμος	Εγγαμος		
Διαις Κατοικία	Λιμνισμός Τριμυ		
Ενεγράφη τη	20/ Σεπ/ου 1933.		

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον	Καραγιαννά Εφραβέτ	
Εγεννήθη	1905		
Εγγαμος ή Άγαμος	Εγγαμος		
Διαις Κατοικία	Λιμνισμός Τριμυ		
Ενεγράφη τη	20/ Σεπ/ου 1933.		

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον	Καραγιάν Κωνσταντίνος	
Εγεννήθη			
Εγγαμος ή Άγαμος	Εγγαμος		
Διαις Κατοικία	Λιμνισμός Τριμυ		
Ενεγράφη τη	20/ Σεπ/ου 1933.		

Αριθ.	Μητρί, Εύφρο	
Όνοματεπώνυμον	Zazaroni Μαρία	
Εγεννήθη	36 1904	
Εγγαμος ή Άγαμος	Εγγαμος	
Διαις Κατοικία	Λιμνισμός Τριμυς	
Ενεγράφη τη	20/ Ιουλίου 1933.	

Α. Α. Αριθ.	Ζαντί Θεοδώρα	
Όνοματεπώνυμον		
Εγεννήθη		
Εγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Διαις Κατοικία	Λιμνισμός Τριμυς	
Ενεγράφη τη	20/ Ιουλίου 1933.	

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Αριθ.	Δημητρίου Αγγελική	
Όνοματεπώνυμον	Δημητρίου Αγγελική	
Εγεννήθη	27/12/1904, ηλικία 33	
Εγγαμος ή Άγαμος	Εγγαμος	
Διαις Κατοικία	Λιμνισμός Τριμυς	
Ενεγράφη τη	20/ Ιουλίου 1933.	

Α. Α. Αριθ.	Γεωργακοπούλου Εύη	
Όνοματεπώνυμον	Γεωργακοπούλου Εύη	
Εγεννήθη	20/ Ιανουαρίου, ηλικία 46	
Εγγαμος ή Άγαμος	Εγγαμος	
Διαις Κατοικία	Λιμνισμός Είβοδαμ	
Ενεγράφη τη	20/ Ιουλίου 1933.	

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Αριθ.	Γοργιά Αννίτ	
Όνοματεπώνυμον	Γοργιά Αννίτ	
Εγεννήθη	1919 (ηλικία 21)	
Εγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Διαις Κατοικία	Λιμνισμός Τριμυς	
Ενεγράφη τη	20 Ιουλίου 1933.	

Παρατήρηση: Ηρεσιότητα

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Γιαβρωσίου Στέιν	
Εγεννήθη εν Νιγηρίαν	1890	
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δίσις Κατοικία	Λεωφόρος 1α	
Ενεγράφη τη	10/5/31	1933.
	Ναυαρχική Νικηφόρου	

Αριθ.	33	
Όνοματεπώνυμον	Αβελανθρωσίου Στέιν	
Εγεννήθη	1914	34
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δίσις Κατοικία	Ροδόδαμνη	
Ενεγράφη τη	25/10/31	1933.

Αριθ.	23	
Όνοματεπώνυμον	Αβραμίου Αβάνω	
Εγεννήθη		1908
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δίσις Κατοικία	Λιμνισμός Σιδαμής	
Ενεγράφη τη	20/10/31	1933.

Αριθ.	24.	
Όνοματεπώνυμον	Αβραμίου Αβραμίου	
Εγεννήθη		1928
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δίσις Κατοικία	Λιμνισμός Σιδαμής	
Ενεγράφη τη	20/10/31	1933

Αριθ.	25	
Όνοματεπώνυμον	Αβραμίου Τριαντά	
Εγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δίσις Κατοικία	Λιμνισμός Σιδαμής	
Ενεγράφη τη	20/10/31	1933.

3.5. ΜΕΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ¹⁹

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον	Λουδοπούλου Όλγα	
Εγεννήθη		1894	
Έγγαμος ή Άγαμος		Έγγαμος	
Δίσις Κατοικία		Λινυμύριος Τριμυκός	
Ενεγράφη τη		20/ Ιουλίου 1933.	

Α.Α. Αριθ.	Όνοματεπώνυμον	Μαυρουδού Άννα	
Εγεννήθη			
Έγγαμος ή Άγαμος		Έγγαμος	
Δίσις Κατοικία		Λινυμύριος Τριμυκός	
Ενεγράφη τη		20/ 52	

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον	Καλαμαριώτου Αγγελική	
Εγεννήθη			
Έγγαμος ή Άγαμος		Έγγαμος	
Δίσις Κατοικία		Λινυμύριος Τριμυκός	
Ενεγράφη τη		20/ Ιουλίου 1933.	

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον	Λέγγου Έλενη	
Εγεννήθη			
Έγγαμος ή Άγαμος		Έγγαμος	
Δίσις Κατοικία		Λινυμύριος Τριμυκός	
Ενεγράφη τη			

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον	Χρηστά Αντωνία	
Εγεννήθη		Μερίμν ημερ 42	
Έγγαμος ή Άγαμος			
Δίσις Κατοικία			
Ενεγράφη τη			

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον	Παρίση Μαρία	
Εγεννήθη			
Έγγαμος ή Άγαμος		Έγγαμος ηλικία 42	
Δίσις Κατοικία			
Ενεγράφη τη			

¹⁹ Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματείου σταφιδεργατριών.

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Παπαβασιλείου Χαρίτυ	
Εγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Διαις Κατοικία	Ερμού	
Ένεγράφη τη		

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Κυριακού Σωφρονία	
Εγεννήθη	εξ Πατριάρχου Μικράς Ασίας 1915	
Έγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Διαις Κατοικία	Λεωφόρος Σερβίας	
Ένεγράφη τη	20/ Ιουλίου 1933	

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Δενδραίου Ερίνη	
Εγεννήθη	Ερμού 25	
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Διαις Κατοικία		
Ένεγράφη τη		

ΑΙΤΙΟΙ		
Α.Α. Αριθ		
Όνοματεπώνυμον	Ρένδωλη Εύηνια	
Εγεννήθη	1926	
Έγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Διαις Κατοικία	Γρηγορίου 5	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Ένεγράφη τη	1940	

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Λυγερή Παπαγιάννα	
Εγεννήθη	1922	
Έγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Διαις Κατοικία	Στοίχους 5	
Ένεγράφη τη		

ΑΙΤΙΟΙ		
Α.Α. Αριθ		
Όνοματεπώνυμον	Ρουμτζιώτη Είρη	
Εγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Διαις Κατοικία		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Ένεγράφη τη		

Α.Α. Αριθ.	Ονοματεπώνυμον	Μιζωνά Μαρία	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	
Εγεννήθη	Ευγαμική	Αγαμος		
Διοικ. Κατοικία	Λιμνιοπόλεις	Τρίμις		
Ενεγράφη τη				

Α.Α. Αριθ.	Ονοματεπώνυμον	Παμφοσίον Χρυσούλα	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	
Εγεννήθη	Ευγαμική	Αγαμος		
Διοικ. Κατοικία				
Ενεγράφη τη				

Αριθ.	Ονοματεπώνυμον	Κούργου Μαρία		
Εγεννήθη	Ευγαμική	Αγαμος		
Διοικ. Κατοικία				
Ενεγράφη τη				

Αριθ.	Ονοματεπώνυμον	Γιοσβία Άννα		
Εγεννήθη	Ετών 30			
Ευγαμική	Αγαμος	Αγαμος		
Διοικ. Κατοικία	Λιμνιοπόλεις	Τρίμις		
Ενεγράφη τη				

Αριθ.	Ονοματεπώνυμον	Γοριά'ν Αντρώ'ν		
Εγεννήθη	1919 (ετών 21)			
Ευγαμική	Αγαμος	Αγαμος		
Διοικ. Κατοικία	Λιμνιοπόλεις	Τρίμις		
Ενεγράφη τη	20 Ιουλίου 1933			

Παραμηνή: Μερίαντας

3.6. ΜΕΛΗ ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΑ ΜΕ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑ²⁰

ΑΔΕΛΦΕΣ

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον	Παρίση Λ. Παναγιώτα	
Εγεννήθη		1936	
Εγγαμος ή Άγαμος		Άγαμος	
Δίσις Κατοικία		Σωδύχου Πηνελ	
Ενεγράφη τη		1938	

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον	Παρίση Λ. Διαμαντίου	
Εγεννήθη		1928	
Εγγαμος ή Άγαμος		Άγαμος	
Δίσις Κατοικία		Σωδύχου Πηνελ	
Ενεγράφη τη		1938	

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον	Παρίση Λ. Πηνελ	
Εγεννήθη		1932	
Εγγαμος ή Άγαμος		Άγαμος	
Δίσις Κατοικία		Σωδύχου Πηνελ	
Ενεγράφη τη		1938	

Αριθ.		Όνοματεπώνυμον		Ρένια Λ. Εγγυα	
Εγεννήθη				1926	
Εγγαμος ή Άγαμος				Άγαμος	
Δίσις Κατοικία				Γρηγορίου 5	
Ενεγράφη τη				1940	

Αριθ.		Όνοματεπώνυμον		Ρένια Λ. Γεροβούτ	
Εγεννήθη				1928	
Εγγαμος ή Άγαμος				Άγαμος	
Δίσις Κατοικία				Γρηγορίου 5	
Ενεγράφη τη				1940	

²⁰ Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματείου σταφιδεργατριών.

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον <i>Λυγερή Παναγιώτα</i>	
Εγεννήθη	<i>1922</i>	
Εγγαμος ή Άγαμος	<i>Άγαμος</i>	
Δοσις Κατοικία	<i>Πορταριά 5</i>	
Ενεγράφη τη		

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον <i>Λυγερή Αργυρή</i>	
Εγεννήθη	<i>1925</i>	
Εγγαμος ή Άγαμος	<i>Άγαμος</i>	
Δοσις Κατοικία	<i>Πορταριά 5</i>	
Ενεγράφη τη		

ΑΙΤΙΟΥ ΠΑΡΑΔΙΝΕ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Α.Α. Αριθ.	Όνοματεπώνυμον <i>Τορμ</i>	
Εγεννήθη		
Εγγαμος ή Άγαμος		
Δοσις Κατοικία		
Ενεγράφη τη		
Αριθ.	Όνοματεπώνυμον <i>Τορμ</i>	
Εγεννήθη		
Εγγαμος ή Άγαμος		
Δοσις Κατοικία		
Ενεγράφη τη		

Αριθ.	Όνοματεπώνυμον <i>Καραμανίδου</i>	
Εγεννήθη		
Εγγαμος ή Άγαμος	<i>Άγαμος</i>	
Δοσις Κατοικία		
Ενεγράφη τη		
Αριθ.	Όνοματεπώνυμον <i>Καραμανίδου</i>	
Εγεννήθη		
Εγγαμος ή Άγαμος	<i>Άγαμος</i>	
Δοσις Κατοικία		
Ενεγράφη τη		
Αριθ.		

ΜΗΤΕΡΕΣ ΚΑΙ ΚΟΡΕΣ

Αριθ. 18	Ονοματεπώνυμον Κωνσταντίνος Ληγογιάννης	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	
Γεννήθη	Πατριάρχης Μικρῶν Ἀσίων		
Εγγαμὸς ἢ Ἀγαμὸς	Ἐγγαμὸς		
Δις Κατοικία	Λημιόμβος Τρίμης		
Ενεγράφη τη	20 Ιουλίου 1938		

Αριθ. 19	Ονοματεπώνυμον Κωνσταντίνος Ληγογιάννης		
Γεννήθη	ἐκ Πατριάρχης Μικρῶν Ἀσίων 1915		
Εγγαμὸς ἢ Ἀγαμὸς	Ἀγαμὸς		
Δις Κατοικία	Λημιόμβος Τρίμης		
Ενεγράφη τη	20 Ιουλίου 1938		

Αριθ. 2	Ονοματεπώνυμον Παρασκευῆ - Ἐνδελμῆς Ἐφσωοῦρου		
Γεννήθη	Ρουμὲλη ἔτιω 58		
Εγγαμὸς ἢ Ἀγαμὸς	Ἐγγαμὸς		
Δις Κατοικία	Μάρμιον Μυσοῦδαρη		
Ενεγράφη τη	1. Ἰαννουαρίου 1938		

Αριθ. 35	Ονοματεπώνυμον Ἐφσωοῦρου ὁ Ἐφῶν		
Γεννήθη	ἔτιω 23		
Εγγαμὸς ἢ Ἀγαμὸς	Ἐγγαμὸς		
Δις Κατοικία	Μάρμιον Μυσοῦδαρη		
Ενεγράφη τη			

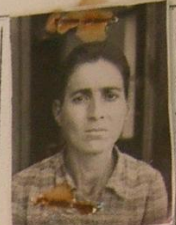
Αριθ. 23	Ονοματεπώνυμον Ἀβραμῆς Ἀβράμης		
Γεννήθη	1908		
Εγγαμὸς ἢ Ἀγαμὸς	Ἐγγαμὸς		
Δις Κατοικία	Λημιόμβος Τρίμης		
Ενεγράφη τη	20 Ιουλίου 1938		

Αριθ. 24	Ονοματεπώνυμον Ἀβραμῆς Ληγογιάννης		
Γεννήθη	1928		
Εγγαμὸς ἢ Ἀγαμὸς	Ἐγγαμὸς		
Δις Κατοικία	Λημιόμβος Τρίμης		
Ενεγράφη τη	20 Ἀπριλίου 1938		

3.7. ΜΕΛΗ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΓΕΙΤΟΝΙΣΣΕΣ²¹

Α.Α. Αριθ	Όνοματεπώνυμον	Γεωργία Μάγνη	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	
Εγεννήθη	32			
Εγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος			
Δις Κατοικία	Νικομηδείας 17			
Ενεγράφη τη				

Α.Α. Αριθ	Όνοματεπώνυμον	Καπεύρη Γεωργία	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	
Εγεννήθη	Νικομηδείας 23			
Εγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος 12			
Δις Κατοικία				
Ενεγράφη τη				

Α.Α. Αριθ	Όνοματεπώνυμον	Μεοντα Βαβανία	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	
Εγεννήθη	35			
Εγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος			
Δις Κατοικία	Νικομηδείας 18			
Ενεγράφη τη				

Α.Α. Αριθ	Όνοματεπώνυμον	Μούβον Αθανασία	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	
Εγεννήθη	1908			
Εγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος			
Δις Κατοικία	Βασιλίας Νοταράς 1			
Ενεγράφη τη	1938			

Α.Α. Αριθ	Όνοματεπώνυμον	Γεώργιος Ζαχαριώ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	
Εγεννήθη				
Εγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος			
Δις Κατοικία	Βασιλίας Νοταράς 1			
Ενεγράφη τη	1933			

²¹ Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματείου σταφιδεργατριών.

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Χρονωοίδου Παναγ.	
Εγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δις κατοικία	Μάρκου Μωδωάρη	
Ενεγράφη τη	1933	

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Τίμα Ν. Εξίν	
Εγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Δις κατοικία	Μάρκου Μωδωάρη	
Ενεγράφη τη	1938	

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Μηρωοίδου Ελίν	
Εγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δις κατοικία	Μάρκου Μωδωάρη	
Ενεγράφη τη		

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Γιόβα Εύαριδια	
Εγεννήθη	Ελίν 40	
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δις κατοικία	Ρουί	
Ενεγράφη τη		

Αριθ.		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Όνοματεπώνυμον	Κοβαρά Βαρίν	
Εγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δις κατοικία	Ρουί	
Ενεγράφη τη		

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Χηρωοίδου Ι. Πανί	
Εγεννήθη	1907	
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δις κατοικία	Λινίς Ρουί	
Ενεγράφη τη	1938	
Αριθ.		

3.8. ΑΝΗΛΙΚΕΣ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΕΣ²²

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Παρίση Λ Παγνή	
Έγεννήθη	1932	
Έγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Δίσις Κατοικία	Ζωολόχου Παγνή	
Ενεγράφη τη	1938	
		ΕΤΩ 17

Αριθ.	24.	
Όνοματεπώνυμον	Αβραμίου Αβραμίου	
Έγεννήθη	1928	
Έγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Δίσις Κατοικία	Λυμυριός Τεμπών	
Ενεγράφη τη	20 Απριλίου 1938	

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Ζαχαρίου Μαρία	
Έγεννήθη	1930	
Έγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Δίσις Κατοικία	Λυμυριός Τεμπών	
Ενεγράφη τη	20 Ιουνίου 1940	

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Ζώρου Ναταλία	
Έγεννήθη	1929	
Έγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Δίσις Κατοικία	Αράδου αρ. 7	
Ενεγράφη τη	1940	

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Κανέμου Θύνη	
Έγεννήθη	1937	
Έγγαμος ή Άγαμος		
Δίσις Κατοικία	όδ. Λεωκωνος αρ. 8	
Ενεγράφη τη	1940	

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Παρούλια Ζαγυρία	
Έγεννήθη	1935	
Έγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Δίσις Κατοικία	Λυμυριός Τεμπών	
Ενεγράφη τη	1938	

ΠΑΡΑΗΡΗΣΕΙΣ

²² Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματείου σταφιδεργατριών.

3.9. ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΕΣ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΕΣ²³

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Iwanna Σωφνιά	
Έγεννήθη	επί 65	
Έγγαμος ή Άγαμος		
Δοίς Κατοικία		
Ένεγράφη τη		

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Katarina Χριβούζα	
Έγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δοίς Κατοικία	επί 60	
Ένεγράφη τη		

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Geronima Ξενιφία	
Έγεννήθη	επί 57	
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δοίς Κατοικία		
Ένεγράφη τη		

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Αντωνία Μαρία	
Έγεννήθη	55 ετών, επί 67α	
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δοίς Κατοικία	Από Έγγαμος	
Ένεγράφη τη		

Α.Α. Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Ευγενίου Παύλου	
Έγεννήθη	Πάνω, επί 55	
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δοίς Κατοικία		
Ένεγράφη τη		

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Digeni, Eleni	
Έγεννήθη	Αντικία επί 52	
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δοίς Κατοικία		
Ένεγράφη τη	Αντικία 10 γγος	

²³ Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματείου σταφιδεργατριών.

3.10. ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΕΣ ΜΠΟΥΓΕΛΟΥ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ ΜΑΤΘΙΑ 1945²⁴

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Καλαμίου Αίμαλριμ	
Εγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δίσις Κατοικία		
Ένεγράφη τη		

Α.Α. Αριθ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	
Όνοματεπώνυμον	Ανδρεϊτσόβιτς Γεωργία		
Εγεννήθη			
Έγγαμος ή Άγαμος			
Δίσις Κατοικία			
Ένεγράφη τη			

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Λέργου Έξενη	
Εγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δίσις Κατοικία	Λιμνισμός Τέρμιν	
Ένεγράφη τη		

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Καραβά Έλιν	
Εγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δίσις Κατοικία	Λιμνισμός Τέρμιν	
Ένεγράφη τη	Καραβλή Προϊόνισος	

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Λιμνιάμου Ταβία	
Εγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δίσις Κατοικία		
Ένεγράφη τη		

²⁴ Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματείου σταφιδεργατριών.

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Παπαβασιλείου Χαρίτυ	
Εγεννήθη		
Εγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Διαις Κατοικία	Ερμού.	
Ενεγράφη τη		

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Καραγιάν Αποστόλης	
Εγεννήθη		
Εγγαμος ή Άγαμος	Εγγαμος	
Διαις Κατοικία	Κωνσταντίνου 20 / Ιουλίου 1933.	
Ενεγράφη τη		

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		
Α.Α. Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Μυζωνά Γεωργία	
Εγεννήθη		
Εγγαμος ή Άγαμος	Εγγαμος	
Διαις Κατοικία		
Ενεγράφη τη		
Αριθ.		

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Φορτωσίδου Χαρίτι	
Εγεννήθη		
Εγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Διαις Κατοικία		
Ενεγράφη τη		

3.11 ΔΕΙΓΜΑ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΩΝ ΑΡΙΣΤΕΡΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ²⁵

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Ουνομοποιάν Σμερτζού	
Έγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος		
Δίσις Κατοικία		
Ένεγράφη τη		

Όνοματεπώνυμον	Χρυσόδοιουδουίτου Μαριάνθη	
Έγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Έγγαμος	
Δίσις Κατοικία		
Ένεγράφη τη		

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Λυζήρη Αργυρή	
Έγεννήθη	1928	
Έγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Δίσις Κατοικία	Πόλη 5	
Ένεγράφη τη		

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Λυζήρη Παναγιώτα	
Έγεννήθη	1922	
Έγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Δίσις Κατοικία	Πόλη 5	
Ένεγράφη τη		

Αριθ.		
Όνοματεπώνυμον	Βασιλείδου Έβη	
Έγεννήθη	επ' 27	
Έγγαμος ή Άγαμος		
Δίσις Κατοικία	Ρήμα Φραϊόν Σιν Αφρικής	
Ένεγράφη τη		

Αριθ.	19	
Όνοματεπώνυμον	Αρσανδρουαίου Κωνσταντίνος	
Έγεννήθη		
Έγγαμος ή Άγαμος	Άγαμος	
Δίσις Κατοικία		
Ένεγράφη τη		

²⁵ Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματείου σταφιδεργατριών.

3.12. ΜΗΤΡΩΟ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΣΤΑΦΙΔΕΡΓΑΤΡΙΩΝ²⁶

Α/Α	ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝ/ΣΗΣ	ΗΛΙΚΙΑ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝ/ΣΗΣ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	Ε/Α	ΗΜ/ΝΙΑ ΕΓΓΡΑΦΗΣ
1	ΑΒΡΑΜΑΚΗ	ΑΣΗΜΩ		1908	25		ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	Ε	20/7/1933
2	ΑΒΡΑΜΑΚΗ	ΣΜΑΡΑΓΔΗ		1928	10		ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	Α	20/4/1938
3	ΑΒΡΑΜΑΚΗ	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛ.					ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	Ε	20/7/1933
4	ΑΓΓΕΛΟΓΙΑΝΗ	ΘΕΟΔΩΡΑ						Ε	
5	ΑΓΓΕΛΟΓΙΑΝΗ								
6	ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ		1905	35		ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ 33	Ε	1940
7	ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΝΔΡΙΑΝΑ							
8	ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΑ			20			Α	
9	ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ	ΗΡ.					Ε	20/7/1933
10	ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ								
11	ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	ΜΑΛΑΜΩ							
12	ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	ΠΗΝΕΛΟΠΗ							
13	ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ	ΧΡΙΣΟΥΛΑ			25		ΕΛΙΚΗΣ	Ε	
14	ΑΙΒΑΛΙΩΤΗ	ΜΑΡΙΑ			28			Ε	
15	ΑΪΣΒΑΪΑΝ	ΔΕΣΠΙΝΑ		1913	20	ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ	ΤΡΙΑΝΤ/ΠΟΥΛΟΥ 7		1933
16	ΑΚΑΡΑΝΤΙΓΟΥ	ΤΑΣΙΑ						Α	
17	ΑΚΡΑΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΟΥΡΑΝΙΑ			40	ΑΙΓΙΟ		Ε	
18	ΑΚΡΙΔΑ	ΣΟΦΙΑ			17				
19	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΒΑΣΩ		1905	28		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	1933
20	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΥΘΑΛΙΑ		1928	16		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Α	1944
21	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ						Α	
22	ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ			18			Α	
23	ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ		1914	19		ΡΟΔΟΔΑΦΝΗ	Ε	25/7/1933
24	ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ	Ε.		23		ΜΑΡ. ΜΠΟΤΣΑΡΗ	Ε	
25	ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ	ΚΑΛΙΟΠΗ							
26	ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	ΕΥΘΥΜΙΟΣ		50	ΡΟΥΜΕΛΗ	ΜΑΡ. ΜΠΟΤΣΑΡΗ	Ε	1/1/1938
27	ΑΛΙΒΡΟΥΒΑ	ΚΑΤΙΝΑ			35			Ε	
28	ΑΛΠΑΝΗ	ΕΙΡΗΝΗ						Ε	
29	ΑΜΑΡΑΝΤΙΓΟΥ	ΕΥΘΥΜΙΑ			19			Α	
30	ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΥΔΟΚΙΑ			22			Α	
31	ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΟΛΥΤΙΜΗ						Α	25/7/1933
32	ΑΝΔΡΕΙΩΤΟΥ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ						Ε	
33	ΑΝΔΡΕΙΩΤΟΥ	ΕΙΡΗΝΗ					ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	Ε	
34	ΑΝΙΝΟΥ	ΑΝΤΙΟΠΗ						Ε	
35	ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΝΤΙΝΑ	ΙΩΑΝΝΗ		18			Α	
36	ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΟΛΥΜΠΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	1893	42	ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ	ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ 39	Ε	1935
37	ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΤΑΣΙΑ			45			Ε	
38	ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΝΘΗ			42			Ε	
39	ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΝΝΑ			38			Ε	
40	ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΑ							
41	ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΥΘΥΜΙΑ							
42	ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΜΑΡΘΑ							
43	ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΗΝΕΛΟΠΗ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ		32			Ε	
44	ΑΡΓΙΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ			48			Ε	
45	ΑΡΓΙΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ		1919		ΑΙΓΙΟ	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
46	ΑΡΓΙΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΜΑΡΙΤΣΑ			45				
47	ΑΣΙΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ			30				
48	ΑΣΙΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΒΙΤΩΡΙΑ						Ε	2/1/1938
49	ΑΣΠΡΟΥ	ΛΟΥΛΑ			18		ΚΟΥΛΟΥΡΑΣ	Α	
50	ΑΣΠΡΟΥ	ΧΡΙΣΟΥΛΑ			45	ΚΩΝ/ΠΟΛΗ	ΠΕΡ. ΣΜΥΡΝΗΣ	Ε	

²⁶ Κατά την αντιγραφή έχει διατηρηθεί η ορθογραφία του πρωτότυπου.

51	ΑΦΑΛΙΔΟΥ	ΒΑΛΕΝΤΙΝΗ			17		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	A	
52	ΑΧΛΑΔΙΩΤΟΥ	ΖΑΜΠΕΤΑ						E	
53	ΒΑΓΕΝΑ	ΑΝΤΙΟΠΗ			23				
54	ΒΑΓΕΝΑ	ΣΟΥΣΑΝΑ	ΧΡΙΣΤΟΥ		42	ΑΙΓΙΟ			
55	ΒΑΓΕΝΑ	ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ	ΙΩΑΝΝΗ						
56	ΒΑΚΡΙΝΟΥ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ			40		ΞΕΡΟΛΙΘΙΑ	E	
57	ΒΑΛΑΒΑΝΗ	ΝΙΚΗ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ		30				
58	ΒΑΛΙΑ	ΚΥΡΙΑΚΗ			40				
59	ΒΑΣΣΑΜΙΔΟΥ	ΕΛΕΝΗ			27		ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟΥ		
60	ΒΑΣΣΑΜΙΔΟΥ	ΦΩΤΕΙΝΗ			42				
61	ΒΑΣΣΑΜΟΥ	ΜΑΡΙΑ	Σ						
62	ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΑ			21				
63	ΒΕΡΕΣΟΓΛΟΥ	ΦΩΤΕΙΝΗ							
64	ΒΕΡΥΚΙΟΥ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ			45				
65	ΒΛΑΣΤΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ						
66	ΒΛΑΧΟΥ	ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ	ΙΩΑΝΝΟΥ		47				
67	ΒΟΥΓΑΡΗ	ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ			50	ΠΡΟΙΚΟΝΗΣΟΣ	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
68	ΒΟΥΓΑΡΗ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ		35				
69	ΒΟΥΓΑΡΗ	ΔΙΑΜΑΝΤΩ		1921		ΠΑΣΑΛΗΜΑΝΙ ΟΔΗΣΣΟΣ ΡΩΣΙΑ	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	A	
70	ΒΟΥΓΑΡΗ	ΜΑΡΙΑ			27				
71	ΒΟΥΛΕΛΗ	ΦΙΛΙΩ							
72	ΒΥΘΟΥΛΚΑ	ΧΡΥΣΑΝΘΗ			40				
73	ΓΑΒΑΘΟΠΟΥΛΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
74	ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΑ			16			A	
75	ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΚΟΥΛΑ							
76	ΓΑΡΤΑΓΑΝΗ	ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ						A	
77	ΓΑΥΡΙΑΔΟΥ	ΑΝΝΑ	ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ		40		ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	E	
78	ΓΕΡΜΙΝΗ	ΒΕΝΕΤΙΑ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ		38	ΚΕΦΑΛΛΟΝΙΑ		E	
79	ΓΕΡΟΝΤΙΝΗ	ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ			59				
80	ΓΕΡΟΝΤΙΝΗ	ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΑ			40			E	
81	ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ	ΙΩΑΝΝΗ		46		ΣΥΝ. ΕΙΣΟΔΕΙΩΝ	E	20/7/1933
82	ΓΕΩΡΓΑΝΤΑ	ΧΡΙΣΤΙΝΑ			24		ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ	A	
83	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	ΤΑΣΙΑ	ΣΤΕΦΑΝΟΥ		40		ΕΛΙΚΗΣ	E	
84	ΓΕΩΡΓΟΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ						E	
85	ΓΙΑΛΕΣΑ	ΜΑΡΙΑ			40				
86	ΓΙΑΛΙΝΑΚΗ	ΕΛΕΝΗ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
87	ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΜΑΡΙΚΑ		1928	18		ΠΛΑΤΩΝΟΣ 2	A	
88	ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΟΛΥΞΕΝΗ			40				
89	ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ			40			E	
90	ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ	Σ		21			A	
91	ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΜΑΛΑΜΑ			25				
92	ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ	B.		35	ΜΟΡΑΤΖΑ ΦΩΚΙΔΑΣ		E	
93	ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΚΗ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ			30		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
94	ΓΙΑΡΕΛΗ	ΑΣΠΑΣΙΑ			30	ΠΡΟΙΚΟΝΗΣΟΣ	ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	E	
95	ΓΙΑΤΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	1890	43	ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑ	ΣΤΡΑΤΩΝΟΣ 30	E	20/7/1933
96	ΓΙΟΒΑ	ΕΥΛΑΜΠΙΑ			40		ΡΟΚΑ	E	
97	ΓΙΟΥΣΜΑ	ΑΝΝΑ			30		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
98	ΓΙΣΔΑΚΗ	ΜΑΡΙΑ	ΧΡΙΣΤΟΥ		38			E	
99	ΓΚΙΩΝΗ	ΕΥΑΝΘΙΑ			45			E	
100	ΓΚΟΡΤΣΗ	ΣΠΗΡΙΔΟΥΛΑ (ΛΟΥΛΑ)		1931	9			A	1940
101	ΓΚΟΡΤΣΗ	ΤΑΣΙΑ			19			A	
102	ΓΚΟΥΨ(Φ)Η	ΚΛΕΟΝΙΚΗ			34		ΣΥΝ. ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ	E	
103	ΓΚΡΕΚΙΩΤΟΥ	ΣΟΦΙΑ	ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ		17	ΜΥΡΤΙΑ		A	
104	ΓΛΑΡΑΚΗ	ΜΑΛΑΜΑ			32		ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ 17	E	

105	ΓΟΝΙΑΤΗ	ANNA					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	
106	ΓΟΝΙΑΤΗ	ΑΝΤΙΓΟΝΗ		1919	14	ΠΡΟΙΚΟΝΗΣΟΣ	ΣΥΝ. TEMENΗΣ	A	20/7/1933
107	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ	ΑΝΔΡΕΑ		45			E	
108	ΓΡΙΛΗ	ΖΩΗ			40	ΛΑΜΙΑ	ΕΛΙΚΗΣ	E	
109	ΔΑΔΙΚΟΥ	ΑΝΘΗ		1910			ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	
110	ΔΕΚΑΤΡΗ	ΕΛΕΝΗ		1906	42		ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	
111	ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ	ΕΛΕΝΗ		1905					
112	ΔΕΛΙΓΙΑΝΗ	ΑΝΔΡΙΑΝΑ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	
113	ΔΕΝΔΡΑΔΑΚΗ	ΕΛΕΝΗ			25			E	
114	ΔΕΡΒΕΝΗ	ΑΡΓΙΡΗ						A	
115	ΔΗΜΑΚΗ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ							
116	ΔΗΜΑΡΑ	ΦΩΤΕΙΝΗ					ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ 2		
117	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΑΘΑΝΑΣΙΑ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ		42			E	
118	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΑΡΓΙΡΗ	ΖΑΧΑΡΙΑ		35		ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	20/7/1933
119	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΕΛΕΝΗ			38			E	
120	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΕΛΙΣΑΒΕΤ			48	ΠΡΟΙΚΟΝΗΣΟΣ	ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	
121	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΖΩΗ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	
122	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΘΑΛΕΙΑ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ		
123	ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΑΝΑΓ.					ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	E	
124	ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΗΝΕΛΟΠΗ	ΧΡ				ΑΓ. ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ	E	
125	ΔΙΓΕΝΗ	ΑΡΧΟΝΤΩ			27			E	
126	ΔΙΓΕΝΗ	ΕΛΕΝΗ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ		52	ΛΟΓΓΟΣ		E	
127	ΔΙΓΕΝΗ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ							
128	ΔΟΥΚΑΚΗ	ΣΟΦΙΑ			44	ΚΕΡΚΥΡΑ		E	
129	ΔΡΗΜΟΥΔΗ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ			48		ΔΕΞΑΜΕΝΗ	E	
130	ΔΡΗΜΟΥΔΗ	ΤΑΣΙΑ	M		18		ΣΥΝ. TEMENΗΣ	A	1938
131	ΔΡΗΤΣΑ	ΑΝΤΩΝΙΑ			42	ΜΕΡΣΙΝΗ			
132	ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΟΥ	ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ			32		ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	
133	ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΟΥ	ΚΟΝΔΙΛΥΝΙΑ			17		ΣΥΝ. TEMENΗΣ	A	
134	ΕΥΓΕΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΟΛΓΑ	ΠΑΝΟΥ		55			E	
135	ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ	ΒΑΣΩ						E	
136	ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ	ΕΛΕΝΗ			20	ΠΡΟΙΚΟΝΗΣΟΣ		E	
137	ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ	ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ						E	
138	ΖΑΝΤΕ	ΘΕΟΔΩΡΑ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	A	20/7/1933
139	ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ	ΙΟΥΛΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ		38	ΛΙΔΟΡΙΚΙ		E	
140	ΖΑΧΑΡΑΚΗ	ΜΑΡΙΑ		1930	10		ΣΥΝ. TEMENΗΣ	A	20/7/1940
141	ΖΑΧΑΡΑΚΗ	ΜΑΡΙΑ Ή ΕΥΓΕΝΙΑ	ΜΗΝΑ	1904	29		ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	20/7/1933
142	ΖΑΧΑΡΙΑΔΟΥ	ΦΩΤΕΙΝΗ			42			E	
143	ΖΕΙΜΠΕΚΗ	ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ		38			E	
144	ΖΕΙΜΠΕΚΗ	ΜΑΡΙΑ	ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ		18			A	
145	ΖΕΙΜΠΕΚΗ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ	ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ		40	ΣΜΥΡΝΗ		E	
146	ΖΕΡΒΑ	ΜΑΡΙΑ			43	ΒΙΤΡΙΝΙΤΣΑ	ΠΑΡΑΛΙΑ	E	
147	ΖΙΝΟΒΙΚΗ	ΧΡΥΣΑΝΘΗ	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ		20	ΠΡΟΙΚΟΝΗΣΟΣ	ΣΥΝ. TEMENΗΣ	A	
148	ΖΩΠΤΣΟΥΔΗ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ		24			A	
149	ΖΩΠΤΣΟΥΔΗ	ΜΑΡΙΑ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ		18			E	
150	ΘΑΝΕΛΑ (ΘΑΝΕΛΟΥ)	ΟΥΡΑΝΙΑ			39	ΝΑΥΠΑΚΤΟΣ			
151	ΘΑΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ							
152	ΘΕΟΔΟΣΙΑΔΟΥ	ΜΑΡΙΤΣΑ			45	ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑ		A	
153	ΘΕΟΔΟΣΙΑΔΟΥ	ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ		1912	21		ΜΕΡΤΙΑ	E	1933
154	ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΝΤΩΝΙΑ					ΑΝΑΠΑΥΣΕΩΣ	E	
155	ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΟΥΡΑΝΙΑ			22			A	
156	ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΟΥΡΑΝΙΑ			22			A	
157	ΘΩΜΑ	ΜΑΡΙΑ			35		ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	
158	ΘΩΜΑΙΔΟΥ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ	ΙΩΑΝΝΗ		30	ΠΡΟΙΚΟΝΗΣΟΣ		A	
159	ΙΟΡΔΑΝΟΓΛΟΥ				18				

160	ΙΩΑΝΝΟΥ	ΣΤΑΜΝΙΩ			65				
161	ΚΑΒΑΘΑ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ			31	ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ		Ε	
162	ΚΑΒΑΘΑ	ΓΕΩΡΓΙΑ	ΚΙΝ.		47	ΛΑΠΑΝΑΓΟΙ		Ε	
163	ΚΑΒΟΥΝΗ	ΕΛΠΙΔΑ		1903	30		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	1933
164	ΚΑΒΟΥΝΗ	ΦΩΤΙΝΗ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Α	
165	ΚΑΒΟΥΝΗ	ΧΡΙΣΟΥΛΑ						Ε	
166	ΚΑΖΑΚΟΥ	ΑΝΘΗ						Ε	
167	ΚΑΖΑΚΟΥ	ΔΙΑΛΕΧΤΗ		1915		ΠΑΣΑΛΗΜΑΝΗ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Α	20/7/1933
168	ΚΑΖΑΚΟΥ	ΣΜΑΡΑΓΔΗ				ΠΑΣΑΛΗΜΑΝΗ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	20/7/1933
169	ΚΑΖΑΜΙΑ	ΧΡΙΣΟΥΛΑ					ΑΝΑΠΑΥΣΕΩΣ	Α	
170	ΚΑΖΑΝΤΖΗ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ			18			Α	
171	ΚΑΗ							Ε	
172	ΚΑΛΑΜΑΡΙΩΤΟΥ	ΛΙΓΕΡΗ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	20/7/1933
173	ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ						Ε	
174	ΚΑΖΑΜΙΑ	ΑΣΗΜΕΝΙΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	20/7/1933
175	ΚΑΛΑΜΙΟΤΗ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ						Ε	
176	ΚΑΛΙΑΚΟΥΔΑ	ΕΥΓΕΝΕΙΑ			44			Ε	
177	ΚΑΛΙΑΚΟΥΔΑ	ΦΩΤΙΝΗ						Ε	
178	ΚΑΛΟΥΔΗ	ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΑ			16			Α	
179	ΚΑΛΦΟΠΟΥΛΟΥ	ΒΑΣΩ						Α	
180	ΚΑΛΦΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ					ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	Ε	
181	ΚΑΝΕΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΒΕΡΟΦΙΝΑ	ΜΑΡΙΝΟΣ			ΠΡΟΙΚΟΝΗΣΟΣ	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
182	ΚΑΝΕΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ							
183	ΚΑΝΕΛΟΥ	ΘΕΟΝΗ		1927	13		ΣΤΡΑΤΩΝΟΣ 8		1940
184	ΚΑΝΤΟΥΡΗ	ΕΛΕΝΗ	ΓΕΩΡΓ.				ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ 23	Ε	
185	ΚΑΠΑΖΟΓΛΟΥ	ΒΑΣΩ			35		ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ ΟΔ.ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟΥ	Ε	
186	ΚΑΡΑΒΑ	ΕΛΕΝΗ				ΠΡΟΙΚΟΝΗΣΟΣ	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
187	ΚΑΡΑΓΙΑΝΙΔΟΥ							Α	
188	ΚΑΡΑΓΙΑΝΙΔΟΥ							Α	
189	ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΥ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ					ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ	Ε	
190	ΚΑΡΑΙΣΚΟΥ	ΖΩΗ			22	ΠΡΟΙΚΟΝΗΣΟΣ		Ε	
191	ΚΑΡΑΚΑΤΣΑΝΗ	ΜΑΡΙΑΝ.						Ε	
192	ΚΑΡΑΚΟΣΤΑ	ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
193	ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ	ΒΑΣΩ						Α	
194	ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ	ΜΑΡΙΑ					ΕΛΙΚΗΣ	Ε	
195	ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ	ΤΑΣΙΑ						Α	
196	ΚΑΡΑΜΠΑΜΠΑ	ΑΘΗΝΑ						Ε	
197	ΚΑΡΑΜΠΑΜΠΑ	ΚΑΤΙΝΑ						Ε	
198	ΚΑΡΑΜΠΑΜΠΑ	ΜΑΡΙΑ						Α	
199	ΚΑΡΑΜΠΑΜΠΑ	ΤΟΥΛΑ						Ε	
200	ΚΑΡΑΜΠΑΜΠΑ	ΧΡΙΣΤΙΝΑ			39			Ε	
201	ΚΑΡΑΜΠΕΚΟΥ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ						Α	
202	ΚΑΡΑΜΠΕΚΟΥ	ΣΟΦΙΑ		1912				Ε	
203	ΚΑΡΑΜΠΕΛΑ - ΚΑΡΑΦΩΤΙΑ	ΕΛΕΝΗ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
204	ΚΑΡΑΜΠΕΤΣΟΥ	ΕΥΣΤΑΘΙΑ	Γ.			ΡΟΥΜΕΛΗ			
205	ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ						Α	
206	ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ	ΜΑΡΙΑ						Α	
207	ΚΑΡΑΦΑΝΗ	ΖΗΝΟΒΙΑ						Α	
208	ΚΑΡΑΦΩΤΙΑ	ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ		1905	28		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	20/7/1933
209	ΚΑΡΙΜΠΑΚΑ	ΕΛΕΝΗ						Ε	
210	ΚΑΡΙΟΦΙΛΗ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ			44	Π. ΦΩΚΑΙΑΣ	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
211	ΚΑΡΙΟΦΙΛΗ	ΕΛΕΝΗ	Μ.				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	1938
212	ΚΑΡΙΟΦΙΛΗ	ΜΑΡΙΑ						Ε	
213	ΚΑΡΙΟΦΙΛΗ	ΜΑΡΙΝΑ			24		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	

214	ΚΑΡΚΑΤΣΕΛΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΑ						A	
215	ΚΑΡΚΑΤΣΕΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ			28			A	
216	ΚΑΡΑΕΣΗ	ΕΛΕΝΗ						A	
217	ΚΑΡΜΙΡΗ	ΧΡΙΣΟΥΛΑ			18			A	
218	ΚΑΡΟΥΛΟΥ	ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΑ						E	
219	ΚΑΡΤΑΝΟΥ	ΠΟΛΙΞΕΝΗ							
220	ΚΑΤΑΝΗ	ΧΡΙΣΟΥΛΑ			60			E	
221	ΚΑΤΣΑΝΑΚΗ	ΦΑΝΗ				ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑ	ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	E	
222	ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΗ	ΕΛΕΝΗ					ΣΤΑΦΙΔΑΛΩΝΑ	A	
223	ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΗ	ΡΕΒΕΚΑ			40			E	
224	ΚΑΤΣΙΛΙΑΝΟΥ	ANNA						E	
225	ΚΑΨΟΥΛΗ	ΣΟΥΣΑΝΑ	ΣΤΑΥΡΟΥ	1888	45		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ-ΠΡΟΙΚΟΝΗΣΙ 17	E	20/7/1933
226	ΚΕΛΑΙΔΗΤΟΥ	ΚΙΚΗ						A	
227	ΚΙΑΝΤΟΝΙΟΥ	ΕΛΕΝΗ	ΟΘΩΝΑ		21		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
228	ΚΙΝΤΙΡΗ	ΜΑΡΙΑ					ΑΛΑΤΣΑΤΑ 17	E	
229	ΚΟΖΑΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ			30			E	
230	ΚΟΖΑΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ						A	
231	ΚΟΚΙΝΕΛΗ	ΚΑΤΙΝΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
232	ΚΟΛΙΑ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ			42				
233	ΚΟΝΔΥΛΗ	ΕΥΓΕΝΕΙΑ		1903	30	ΠΡΟΙΚΟΝΗΣΟΣ	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	1933
234	ΚΟΝΤΙΝΟΥ	ΒΕΝΕΤΙΑ						E	
235	ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΗ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ						A	
236	ΚΟΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΚΟΛΦΩ						E	
237	ΚΟΡΔΑ	ΚΡΙΝΑ						E	
238	ΚΟΡΔΑ	ΞΑΚΟΥΣΤΗ			20			A	
239	ΚΟΡΔΟΤΟΥ	ΧΡΙΣΤΙΝΑ						E	
240	ΚΟΡΔΟΥΚΗ	ΔΙΟΝΙΣΙΑ						E	
241	ΚΟΡΔΟΥΛΗ	ΑΛΙΚΗ						A	
242	ΚΟΡΔΟΥΛΗ	ΕΥΑΝΘΙΑ						A	
243	ΚΟΣΑΒΕΛΟΥ	ΔΕΣΠΙΝΑ			40			E	
244	ΚΟΣΑΡΑ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ					ΡΟΚΑ	E	
245	ΚΟΣΑΡΑ							A	
246	ΚΟΣΚΗΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΑ						E	
247	ΚΟΣΚΙΝΑ	ΕΛΕΝΗ							
248	ΚΟΣΜΑ	ΕΥΘΥΜΙΑ						A	
249	ΚΟΣΤΑΚΗ	ΓΕΩΡΓΙΑ			17			A	
250	ΚΟΣΤΑΚΗ	ΓΙΩΤΑ						A	
251	ΚΟΣΤΑΚΗ	ΜΑΡΙΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
252	ΚΟΣΤΑΜΠΑΣΗ	ΖΩΗ			43		ΡΟΚΑ 65	E	
253	ΚΟΣΤΑΣΙΑΝ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ						E	
254	ΚΟΥΓΕΛΟΥ	ΜΑΡΙΑ						E	
255	ΚΟΥΚΑ	ΓΕΩΡΓΙΑ			30	ΓΟΡΤΥΝΙΑ		A	
256	ΚΟΥΛΟΥΒΑΡΔΗ	ΖΩΗ			20			E	
257	ΚΟΥΛΟΥΡΗ	ΝΤΙΝΑ			18			E	
258	ΚΟΥΜΠΑΡΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΑ			30	ΡΟΥΜΕΛΗ		E	
259	ΚΟΥΡΕΛΗ	ΑΘΗΝΑ			15	ΛΗΜΝΟΣ	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	A	
260	ΚΟΥΡΕΛΗ	ΜΑΡΙΑ			40	ΠΡΟΙΚΟΝΗΣΟΣ	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
261	ΚΟΥΡΗ	ΕΛΕΝΗ				ΠΕΡΙΠΟΤΙΑ ΔΟΡΙΑΔΟΣ	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	1940
262	ΚΟΥΡΤΑΚΗ	ΔΑΦΝΗ			50	ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑ	ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	E	
263	ΚΟΥΡΤΑΚΗ	ΘΙΟΤΗΜΗ					ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	A	
264	ΚΟΥΡΤΗ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ						E	
265	ΚΟΥΤΑ	ΕΙΡΗΝΗ					ΕΛΙΚΗΣ	A	
266	ΚΟΥΤΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ							
267	ΚΟΥΤΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΑ			37	ΑΡΓΟΣ-ΟΡΕΣΤΙΚΟ		E	

268	ΚΟΥΤΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΧΡΙΣΑΝΘΗ			33			E	
269	ΚΟΥΤΡΟΥΜΑΝΗ	ΕΙΡΗΝΗ						A	
270	ΚΟΥΤΣΟΥΜΠΗ	ΧΡΙΣΗ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
271	ΚΡΑΝΙΟΤΑΚΗ	ΒΕΝΕΤΙΑ						E	
272	ΚΡΗΤΙΚΟΥ	ΕΥΘΑΛΙΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
273	ΚΤΕΝΙΔΟΥ	ΑΝΤΙΓΟΝΗ			28	ΚΑΥΚΑΣΟΣ		E	
274	ΚΤΕΝΙΔΟΥ	ΑΝΤΙΓΟΝΗ						A	
275	ΚΥΡΙΑΖΗ	ΕΥΤΥΧΙΑ		1904	29	ΚΥΔΩΝΙΑ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	20/7/1933
276	ΚΥΡΙΑΖΗ	ΜΑΡΙΑ						E	
277	ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ	ΒΑΣΩ		1926			ΚΑΡΑΙΣΚΑΚΗ 4	E	
278	ΚΥΡΙΑΚΗ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ						E	
279	ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ	ΘΕΟΦΙΛΩ					ΑΓΙΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ	E	
280	ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ	ΚΥΡΙΑΚΗ		1888	45		ΑΓΙΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ	E	1933
281	ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΖΩΗ						E	
282	ΚΥΡΙΑΚΟΥ	ΕΥΦΡΟΝΙΑ						E	
283	ΛΑΓΕΡΗ	ΖΑΦΕΙΡΩ			40			E	
284	ΛΑΓΕΡΗ	ΝΙΤΣΑ			18			A	
285	ΛΑΓΕΡΗ	ΧΡΥΣΑΦΩ			19			A	
286	ΛΑΓΙΟΥ	ΜΑΡΙΑ						E	
287	ΛΑΖΑΡΑΤΟΥ	ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ						E	
288	ΛΑΖΑΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΖΩΗ						A	
289	ΛΑΛΙΩΤΗ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ						E	
290	ΛΕΟΥΤΑ	ΒΑΛΑΣΙΑ			35		ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ 18	E	
291	ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ	ΑΣΗΜΑΚΗΣ	1928	17		ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ 11	A	1945
292	ΛΟΛΗ	ΜΑΡΙΑ			36		ΙΤΡΙΝΗΣ	E	
293	ΛΟΝΤΟΥ	ΟΥΡΑΝΙΑ			47			E	
294	ΛΥΡΙΝΤΖΗ	ΜΑΡΙΑ	ΚΩΣΤΑ		55		ΑΙΓΙΟ	E	
295	ΜΑΓΓΑΚΗ	ΜΑΛΑΜΑ					ΑΝΑΠΑΥΣΕΩΣ	E	
296	ΜΑΓΕΡΑΚΗ	ΜΑΡΙΑ			40	ΚΡΗΤΗ			
297	ΜΑΖΗ	ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΑ							
300	ΜΑΚΡΗ	ΣΟΦΙΑ	N					A	
301	ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ						E	
302	ΜΑΛΑΒΕΤΑ	ΕΛΕΝΗ			42	ΝΑΥΠΑΚΤΟΣ		A	
303	ΜΑΛΤΕΖΟΥ	ΕΙΡΗΝΗ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
304	ΜΑΛΤΣΙΚΗ							E	
305	ΜΑΜΗ	ΕΥΓΕΝΕΙΑ			25		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
306	ΜΑΜΟΥΝΑ	ΕΥΑΝΘΙΑ						E	
307	ΜΑΝΔΗΛΑ	ΒΑΣΩ			24	ΡΟΠΑ		E	
308	ΜΑΝΕΤΑ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ						A	
309	ΜΑΝΕΤΑ	ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ						E	
310	ΜΑΝΕΤΑ	ΜΑΡΘΑ						E	
311	ΜΑΝΘΟΥ	ΡΟΔΟΚΛΕΙΑ	ΣΤΑΥΡΟΥ					E	
312	ΜΑΝΟΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ			30			E	
313	ΜΑΝΟΥ	ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ		1886	47		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	20/7/1933
314	ΜΑΝΩΛΙΔΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ			34			E	
298	ΜΑΖΟΥΡΑ	ΕΛΕΝΗ	ΧΑΡ.		40	ΠΡΟΙΚΟΝΗΣΟΣ		E	
299	ΜΑΖΟΥΡΑ	ΓΑΡΥΦΑΛΙΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	A	
315	ΜΑΡΑΣΟΝΗ	ΜΑΡΙΑ					ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	E	
316	ΜΑΡΙΝΟΥ	ANNA						E	
317	ΜΑΡΙΝΟΥ	ΟΛΓΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	A	
318	ΜΑΡΟΥΛΗ	ΑΡΕΤΗ	ΑΝΔΡ		42	ΙΘΑΚΗ		E	
319	ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΗ	ΜΑΡΙΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
320	ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΗ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ			40		ΞΕΡΟΛΙΔΙΑ	E	
321	ΜΑΥΡΟΜΑΤΗ	ΑΡΓΥΡΩ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	A	
322	ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΙΡΗΝΗ	A	1900	33		ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 99	E	20/7/1933

323	ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΧΡΥΣΟΥΛΑ	Α	1930	15		ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 99		1945
324	ΜΑΥΡΟΥΔΗ	ANNA			52		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
325	ΜΕΓΑΛΔΡΟΣΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΑ	ΙΩΑΝ.		30		ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	Ε	
326	ΜΕΖΕΒΗΡΗ	ANNA					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Α	
327	ΜΕΛΙΔΟΝΑΚΗ	ΓΕΩΡΓΙΑ					ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	Ε	
328	ΜΕΡΚΟΥΡΗ	ΕΛΕΝΗ			18			Α	
329	ΜΗΝΕΛΗ	ΘΕΟΝΗ						Ε	
330	ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΒΟΥΛΑ			21			Α	
331	ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ					ΜΑΡΚ. ΜΠΟΤΣΑΡΗ	Ε	
332	ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ						Α	
333	ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΣΟΥΛΤΑΝΑ		1924			ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
334	ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΣΤΑΘΟΥΛΑ					ΣΚΟΥΦΑ	Ε	
335	ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ						Α	
336	ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ			17			Α	
337	ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΧΡΙΣΤΙΝΑ						Ε	
338	ΜΟΣΧΟΒΗ	ΜΑΡΙΑ					ΕΛΙΚΗΣ	Ε	
339	ΜΟΣΧΟΧΟΡΙΤΟΥ	ΧΡΙΣΤΙΝΑ							
340	ΜΟΥΓΙΑ	ANNA			40			Ε	
341	ΜΟΥΓΙΑ	ΜΑΡΙΚΑ			22		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
342	ΜΟΥΔΕ	ΕΙΡΗΝΗ						Ε	
343	ΜΟΥΖΑΚΙΤΟΥ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ							
344	ΜΟΥΣΚΗ	ΑΘΗΝΑ			45			Ε	
345	ΜΟΥΣΟΥ	ΑΘΑΝΑΣΙΑ		1908	30		ΒΑΣ. ΚΟΝΣΤΑΝΤ 1	Ε	1938
346	ΜΟΥΣΤΟΥ	ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΑ			40		ΠΕΡ. ΣΜΥΡΝΗΣ 18	Ε	
347	ΜΠΑΖΑΝΟΥ	ΧΡΙΣΟΥΛΑ			37	ΚΑΣΤΡΙ-ΑΡΚΑΔΙΑΣ		Ε	
348	ΜΠΑΚΗ	ΤΑΣΙΑ					ΣΤΑΦΙΔΑΛΩΝΑ	Α	
349	ΜΠΑΛΑΦΟΥΤΗ	ΧΡΥΣΑΦΩ		1908	30		ΖΩΔΑ ΠΗΓΗΣ 15	Ε	1938
350	ΜΠΑΛΗ	ΚΑΤΙΝΑ						Ε	
351	ΜΠΑΜΙΑ	ΞΑΝΘΗ		1903			ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
352	ΜΠΑΜΠΑΛΗ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
353	ΜΠΑΝΑΚΗ	ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ		1906			ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
354	ΜΠΑΝΑΚΗ	ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
355	ΜΠΑΧΑ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ						Ε	
356	ΜΠΕΗ	ΔΟΜΝΑ	ΓΕΩΡΓ.				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	20/7/1933
357	ΜΠΕΤΣΙΚΑ	ΕΛΕΝΗ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
358	ΜΠΙΡΙΚΟΥ	ΧΡΙΣΟΥΛΑ					ΕΛΙΚΗΣ	Ε	
359	ΜΠΙΡΝΑΔΟΠΟΥΛΟΥ	ΔΙΑΜΑΝΤΩ						Ε	
360	ΜΠΙΡΝΑΠΟΥΛΟΥ	ΤΑΣΙΑ			18				
361	ΜΠΟΚΟΛΑ	ΘΕΤΗ						Ε	
362	ΜΠΟΥΖΟΥΝΗ	ANNA						Ε	
363	ΜΠΟΥΚΟΥΡΑΚΗ	ΑΝΘΗ			21		ΠΑΡΑΛΙΑ	Ε	
364	ΜΠΟΥΛΗ	ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΑ			40			Ε	
365	ΜΠΟΥΡΔΟΥΒΑΛΗ	ΖΩΗ			33			Ε	
366	ΜΠΟΥΡΗ	ΕΛΕΝΗ			30	ΓΟΡΤΥΝΙΑ			
367	ΜΠΟΥΡΚΟΥΣΗ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ						Ε	
368	ΜΠΟΥΡΝΑΖΟΥ	ΝΙΚΗ					ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 45	Α	1933
369	ΜΥΛΩΝΑ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ						Ε	
370	ΜΥΛΩΝΑ	ΔΕΣΠΙΝΑ						Ε	
371	ΜΥΛΩΝΑ	ΜΑΡΙΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
372	ΜΥΛΩΝΑ	ΣΟΥΣΑΝΑ				ΣΕΡΒΙΑ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ		Ε	
373	ΜΥΤΑΡΑ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
374	ΜΩΡΑΙΤΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
375	ΝΙΚΟΓΛΟΥ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ						Α	
376	ΝΙΚΟΓΛΟΥ	ΕΥΔΟΞΙΑ						Α	
377	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	ΦΑΝΗ		1900	33		ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	Ε	20/7/1933

378	ΝΙΚΟΛΟΒΓΕΝΗ	ΡΟΥΜΠΙΝΑ				ΜΑΡΚ. ΜΠΟΤΣΑΡΗ	A	
379	ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΑ					A	
380	ΝΤΑΙΚΟΥ	ΟΛΥΜΠΙΑ					E	
381	ΝΤΟΥΣΙΑ	ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ					E	
382	ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ	ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ						
383	ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ	ΣΜΑΡΑΓΔΗ						
384	ΟΡΔΑΛΗ	ΜΑΡΙΝΑ				ΜΑΡΚ. ΜΠΟΤΣΑΡΗ	E	
385	ΟΡΔΑΤΖΟΓΛΟΥ	ΣΟΦΙΑ		1899	34	ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	E	1933
386	ΟΡΦΑΝΙΔΟΥ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ			38			
387	ΟΡΦΑΝΙΔΟΥ	ΔΕΣΠΙΝΑ				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
388	ΟΡΦΑΝΙΔΟΥ	ΜΑΡΙΑ	ΣΤΑΥΡΟΥ		15			
389	ΠΑΓΟΥΡΑΚΗ	ΕΛΕΝΗ				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
390	ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΒΙΟΛΕΤΑ			27		E	
391	ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ	ΔΕΣΠΙΝΑ		1912		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ 19	E	
392	ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ	ΦΩΡΕΝΤΙΑ			18			
393	ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ	ΧΡΥΣΟΥΛΑ					E	
394	ΠΑΝΤΕΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΡΓΙΡΗ				ΜΑΡΚ. ΜΠΟΤΣΑΡΗ	E	
395	ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	ΚΙΚΗ				ΕΛΙΚΗΣ	A	
396	ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ				ΕΛΙΚΗΣ	A	
397	ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ	ΣΟΦΙΑ					E	
398	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΝΝΑ						
399	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ	ΔΕΣΠΙΝΑ			36	ΚΟΥΛΟΥΡΑ	E	
400	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΥΓΕΝΙΑ			18		A	
401	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ	ΡΟΔΩΘΕΑ			17		A	
402	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ							
403	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ						A	
404	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ				30	ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	E	
405	ΠΑΠΑΖΗΣΗ	ΚΑΤΙΝΑ			36		E	
406	ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	ΓΙΩΡΓΙΑ			40	ΧΑΤΖΗ-ΑΙΓΙΟΥ		
407	ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ	ΧΡΥΣΟΥΛΑ					E	
408	ΠΑΠΑΚΟΣΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΒΙΟΛΕΤΑ	ΘΕΟΦΑΝΗ			ΔΕΛΦΟΥΣ 28	E	
409	ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛ				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ		
410	ΠΑΠΑΝΑΚΗ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ					E	
411	ΠΑΠΑΝΑΚΗ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ			37	ΡΟΥΜΕΛΗΣ 2	E	
412	ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ ΑΡΤΑΚΗ 18	E	
413	ΠΑΠΑΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ	ΣΤΑΘΟΥΛΑ			44		E	
414	ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ	ΔΙΑΜΑΝΤΩ		1905	28	ΡΟΥΒΑΛΗ 13	E	1933
415	ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ						A	
416	ΠΑΠΡΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
417	ΠΑΠΟΥΔΙΑ	ΖΑΦΕΙΡΙΑ		1925	13	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	A	1938
418	ΠΑΡΑΡΑ	ΧΡΙΣΑΝΘΗ					E	
419	ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ	ΜΑΡΙΑ		1900	38	ΚΑΛΙΘΕΑ 11	E	1938
420	ΠΑΡΙΔΟΥ	ΕΛΛΗ			13			
421	ΠΑΡΙΣΗ	ΔΙΑΜΑΝΤΩ	Σ.	1928	10	ΖΩΟΔ.ΠΗΓΗΣ	A	1938
422	ΠΑΡΙΣΗ	ΙΩΑΝΝΑ					A	
423	ΠΑΡΙΣΗ	ΜΑΡΙΑ			42		E	
424	ΠΑΡΙΣΗ	ΠΑΝΑ			16		A	
425	ΠΑΡΙΣΗ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ	Σ.	1926	12	ΖΩΟΔ.ΠΗΓΗΣ 6		1938
426	ΠΑΡΙΣΗ	ΠΗΓΗ	Σ.	1932	6	ΖΩΟΔ. ΠΗΓΗΣ	A	1938
427	ΠΑΡΙΣΗ	ΣΟΦΙΑ					E	
428	ΠΑΡΟΥΣΗ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ		1930	16		A	1946
429	ΠΑΣΣΑ	ΑΣΗΜΩ					E	
430	ΠΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ			18		A	
431	ΠΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΑ			37		E	
432	ΠΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ	ΤΟΥΛΑ					E	

433	ΠΕΡΣΟΥ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Α	
434	ΠΕΡΣΟΥ	ΧΡΥΣΟΥΛΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
435	ΠΕΤΡΑΚΗ	ΕΥΘΥΜΙΑ			20		ΑΙΓΙΟ	Α	
436	ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ			37		ΡΟΥΜΕΛΗΣ 12	Ε	
437	ΠΗΡΟΥ	ΟΛΓΑ						Ε	
438	ΠΙΚΟΥΛΑ	ΓΕΩΡΓΙΑ						Α	
439	ΠΛΕΣΣΑ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ	ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ		26		ΑΙΓΙΟ	Ε	
440	ΠΟΛΙΤΟΥ	ΕΛΕΝΗ						Ε	
441	ΠΟΛΙΧΡΟΝΙΔΟΥ	ΑΦΕΝΤΩ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ		
442	ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ						Ε	
443	ΠΟΜΜΑ								
444	ΠΟΜΜΑ								
445	ΠΟΝΤΟΥ	ΑΘΑΝΑΣΙΑ			37			Ε	
446	ΠΟΥΛΑΚΗ	ΓΙΑΣΕΜΗ							
447	ΠΡΑΠΠΑ	ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ			45			Ε	
448	ΠΡΑΠΠΑ	ΠΗΝΕΛΟΠΗ			40			Α	
449	ΠΡΑΠΠΑ	ΠΗΝΕΛΟΠΗ		1902			ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ 19	Ε	
450	ΠΡΑΣΙΝΟΥ	ΟΛΓΑ						Ε	
451	ΠΡΙΝΟΥ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ			40			Ε	
452	ΠΡΙΝΟΥ	ΕΥΡΟΣΥΝΗ			17			Α	
453	ΠΡΟΔΡΟΜΑΚΗ	ΕΛΕΝΗ			18		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Α	
454	ΠΡΟΔΡΟΜΑΚΗ	ΚΑΛΙΟΠΗ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
455	ΠΡΟΔΡΟΜΑΚΗ	ΜΑΛΑΜΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Α	
456	ΡΑΓΚΑΤΣΟΥΝΗ	ΑΝΝΑ						Ε	
457	ΡΑΪΚΟΥ	ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΑ		1903	30		ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 55	Ε	20/7/1933
458	ΡΑΛΛΗ	ΑΡΧΟΝΤΩ						Ε	
459	ΡΑΜΜΟΥ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ						Ε	
460	ΡΑΠΤΗ	ΓΙΩΤΑ					ΣΕΡΑΒΟΝΗΣ 9	Α	1938
461	ΡΑΠΤΗ	ΚΑΤΙΝΑ						Ε	
462	ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΙΡΗΝΗ						Ε	
463	ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΜΙΡΤΟΥΛΑ						Ε	
464	ΡΕΝΤΙΣΣΗ	ΕΥΓΕΝΙΑ		1926	14		ΓΡΙΓΟΡΙΟΥ 5	Α	1940
465	ΡΕΝΤΙΣΣΗ	ΦΡΟΣΥΝΗ		1928	12		ΓΡΙΓΟΡΙΟΥ 5	Α	1940
466	ΡΕΠΠΑ	ΝΤΙΝΑ						Α	
467	ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ						Α	
468	ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ						Ε	
469	ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΘΗΝΑ	Γ					Α	
470	ΡΟΥΒΑΛΗ	ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ						Ε	
471	ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΗ	ΕΙΡΗΝΗ						Ε	
472	ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΗ	ΧΡΥΣΑΝΘΗ						Ε	
473	ΡΟΥΜΠΑ	ΧΡΙΣΑ						Ε	
474	ΡΟΥΣΗ	ΣΟΦΙΑ						Ε	
475	ΣΑΚΑ	ΠΗΝΕΛΟΠΗ						Ε	
476	ΣΑΚΑ	ΤΟΥΛΑ						Α	
477	ΣΑΜΟΥΗΛ	ΜΑΡΙΑ						Ε	
478	ΣΕΒΑΣΤΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
479	ΣΕΡΓΟΥ	ΕΛΕΝΗ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	Ε	
480	ΣΙΑΝΤΟΥΡΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΑ						Α	
481	ΣΙΓΑΛΟΥ	ΔΙΟΝΙΣΙΑ						Ε	
482	ΣΙΜΒΟΥΛΙΝΟΥ	ΟΛΥΜΠΙΑ						Ε	
483	ΣΚΗΡΝΙΩΤΟΥ	ΑΝΝΑ						Α	
484	ΣΚΛΗΡΗ	ΑΡΓΥΡΗ		1920			ΚΙΑΚΙΣ 6	Α	
485	ΣΚΛΗΡΗ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ		1922			ΚΙΑΚΙΣ 5	Α	
486	ΣΚΟΥΡΛΑΚΗ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ						Ε	
487	ΣΚΟΥΡΛΑΚΗ	ΙΩΑΝΝΑ						Α	

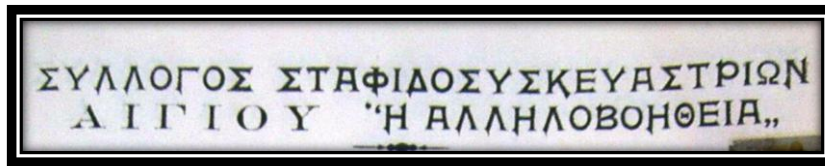
488	ΣΚΥΛΑΚΟΥ	ΕΛΕΝΗ				ΕΛΙΚΗΣ	E	
489	ΣΚΥΛΑΚΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ					E	
490	ΣΚΥΛΑΚΟΥ	ΜΑΡΙΑ				ΠΑΡΑΛΙΑ	E	
491	ΣΚΥΛΑΚΟΥ	ΜΑΡΙΑ					E	
492	ΣΚΥΛΑΚΟΥ	ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ					E	
493	ΣΚΥΛΑΚΟΥ	ΤΑΣΙΑ					E	
494	ΣΚΥΛΑΚΟΥ	ΞΑΚΟΥΣΤΗ					E	
495	ΣΜΗΡΝΙΩΤΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΑ					E	
496	ΣΟΥΛΙΩΤΗ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ				ΜΑΡΚ. ΜΠΟΤΣΑΡΗ	E	
497	ΣΟΥΛΙΩΤΗ	ΛΙΖΑ					E	
498	ΣΟΥΡΔΑΛΛΑΡΙΔΟΥ	ΜΑΡΙΑ					E	
499	ΣΟΥΤΑΛΟΥ	ΑΘΑΝΑΣΙΑ					E	
500	ΣΟΥΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΟΛΓΑ		1896	37	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	20/7/1933
501	ΣΟΦΙΑΝΟΥ	ΔΙΑΜΑΝΤΩ		1912	21	ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	1933
502	ΣΠΑΝΟΓΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΑ					E	
503	ΣΠΑΝΟΓΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΝΤΙΝΑ				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
504	ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ	ΜΑΡΙΑ	Β.				E	
505	ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ	ΜΑΡΙΑ					E	
506	ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΜΑΡΙΑ	Θ.				E	
507	ΣΤΑΘΑΤΟΥ	ΠΟΛΙΞΕΝΗ					E	
508	ΣΤΑΜΑΤΗ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ					E	
509	ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΤΑΡΣΗ					E	
510	ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ						A	
511	ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ							
512	ΣΤΑΜΠΟΛΙΑ	ΜΑΡΙΑ					E	
513	ΣΤΑΥΡΟΥ	ΜΕΛΑΝΤΙΑ					E	
514	ΣΤΑΥΡΟΥ	ΠΗΝΕΛΟΠΗ					A	
515	ΣΤΥΛΙΑΝΙΔΟΥ	ΦΡΟΣΩ				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
516	ΣΧΙΑΔΑ	ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΑ					E	
517	ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΜΑΡΙΑ		1901	37	ΣΥΝ. ΡΟΚΑ	E	1938
518	ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ					A	
519	ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ						A	
520	ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΜΑΡΙΑ					E	
521	ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ Ή ΑΝΔΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ					E	
522	ΤΑΒΑΛΙΑΝΟΥ	ΜΑΡΙΑ					E	
523	ΤΑΓΚΑΛΗ	ΓΕΩΡΓΙΑ				ΠΑΡΑΛΙΑ	E	1933
524	ΤΑΡΛΑΡΗ	ΧΡΙΣΤΙΝΑ				ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	E	
525	ΤΕΡΛΕΣΗ	ΕΛΕΝΗ					E	
526	ΤΕΡΠΟΥ	ΚΑΛΙΡΟΗ					E	
527	ΤΖΙΟΤΗ	ΚΑΤΙΝΑ					A	
528	ΤΖΟΡΤΖΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΘΗΝΑ				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
529	ΤΖΟΥΡΑ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ					E	
530	ΤΖΟΥΡΑ	ΕΥΓΕΝΕΙΑ					A	
531	ΤΖΩΤΗ						A	
532	ΤΙΓΚΑ	ΕΛΕΝΗ	Κ.			ΜΑΡΚ. ΜΠΟΤΣΑΡΗ	A	1938
533	ΤΙΓΚΑ	ΜΑΡΙΚΑ				ΕΛΙΚΗΣ	E	
534	ΤΙΓΚΑ	ΜΕΡΣΗΝΗ				ΕΛΙΚΗΣ	A	
535	ΤΙΜΟΘΕΑΤΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΑ				ΠΑΡΑΛΙΑ	A	
536	ΤΙΝΤΑ	ΒΕΝΕΤΙΑ				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	1933
537	ΤΙΝΤΑ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ		1928		ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	A	
538	ΤΟΥΤΑΡΑ	ΧΡΙΣΟΥΛΑ				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	A	1938
539	ΤΟΧΜΟΥΖΟΓΛΟΥ	ΕΥΓΕΝΕΙΑ				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	A	
540	ΤΟΧΜΟΥΖΟΓΛΟΥ	ΖΩΗ				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	1933
541	ΤΡΑΝΟΥΛΗ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ					E	
542	ΤΡΙΓΟΝΗ	ΚΑΤΙΝΑ				ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	1938

543	ΤΣΑΓΓΑΛΟΥ	ΠΑΡΘΕΝΙΑ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	1933
544	ΤΣΑΓΚΑΡΑΚΗ	ΔΙΟΝΙΣΙΑ						A	
545	ΤΣΑΓΚΑΡΑΚΗ	ΠΑΝΑΓ.						E	1933
546	ΤΣΑΓΚΑΡΑΚΗ	ΤΑΣΙΑ		1908	32		ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ 12	E	1940
547	ΤΣΑΓΡΙΔΗ	ΠΗΠΗΝΑ						E	
548	ΤΣΑΚΑΛΟΥ	ΕΥΡΟΣΙΝΗ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	
549	ΤΣΑΚΑΛΟΥ	ΕΥΣΤΑΘΙΑ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	
550	ΤΣΑΚΗΡΑΚΗ	ΕΛΕΝΗ					ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	E	1933
551	ΤΣΑΚΙΡΗ	ΣΟΦΙΑ		1908	32		ΣΟΥΛΩΤΗ ΣΥΝΙΚ. ΤΑΣΙΑΡ 12	E	1940
552	ΤΣΑΜΠΑΚ(Θ)ΩΝΗ	ΣΕΒΑΣΤΗ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	
553	ΤΣΑΡΑΒΙΝΗ	ΓΕΩΡΓΙΑ					ΕΛΙΚΗΣ	E	
554	ΤΣΑΤΣΟΥ	ΖΑΦΕΙΡΩ					ΒΑΣΙΛ. ΚΩΝ/ΝΟΥ		1933
555	ΤΣΕΛΙΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ						E	
556	ΤΣΕΡΕΝΤΖΟΥΛΙΑ	ΑΣΗΜΩ						A	
557	ΤΣΕΡΕΝΤΖΟΥΛΙΑ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ						A	
560	ΤΣΕΡΟΤΙΩΤΟΥ	ΠΑΝΑΓ.						E	
558	ΤΣΙΚΟΥΡΑΗ	ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΑ						E	1933
559	ΤΣΙΚΟΥΡΑΗ	ΜΑΡΙΑ					ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	A	
561	ΤΣΙΛΙΜΟΥΡΑΚΗ	ΑΝΝΑ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ		
562	ΤΣΙΜΟΥΡΑΚΗ	ΜΑΡΙΑ					ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	E	1933
563	ΤΣΙΜΟΥΡΑΚΗ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ						A	
564	ΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ	ΤΑΣΙΑ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	A	
565	ΤΣΙΟΥΤΗ	ΕΙΡΗΝΗ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	
566	ΤΣΙΦΛΙΚΙΩΤΗ	ΜΕΡΣΗΝΗ						E	
567	ΤΣΟΥΚΑΛΑ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ						E	
568	ΦΑΛΙΔΟΥ	ΑΡΧΟΝΤΩ						E	
569	ΦΑΝΑΡΙΤΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	1938
570	ΦΑΡΜΑΚΗ	ΒΑΡΒΑΡΑ					ΕΛΙΚΗΣ	E	1933
571	ΦΕΙΤΣΙΑΝΟΥ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ					ΕΛΙΚΗΣ	E	
572	ΦΙΛΙΠΠΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΝΘΗ					ΣΜΗΡΤΙΑ	A	1940
573	ΦΛΩΡΟΥ	ΝΑΤΑΛΙΑ		1929			ΑΡΑΤΟΥ 7	A	1940
574	ΦΟΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΘΑΝΑΣΙΑ						E	
575	ΦΟΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ						A	
576	ΦΡΑΓΚΟΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΣΩΤ.						E	
577	ΧΑΚΗ	ΒΕΝΕΤΙΑ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	20/7/1933
578	ΧΑΛΜΟΥΚΟΥ	ΚΟΣΤΑΝΤ.					ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ	E	
579	ΧΑΜΟΥΖΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ						E	
580	ΧΑΝΤΖΟΓΛΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	A	1938
581	ΧΑΝΤΖΟΓΛΟΥ	ΣΥΡΜΩ						E	
582	ΧΑΝΤΖΟΓΛΟΥ	ΣΥΡΜΩ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	
583	ΧΑΝΤΡΟΓΛΟΥ	ΔΕΣΠΙΝΑ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	E	
584	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ	ΔΙΑΜΑΝΤΩ						E	
585	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ	ΚΟΣΤ.						E	
586	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ	ΝΙΚΟΛ.						A	
587	ΧΑΡΙΣΗ	ΑΡΙΑΔΝΗ						A	
588	ΧΑΡΙΣΗ	ΛΑΜΠΡΙΝΗ						E	
589	ΧΑΡΙΤΑΤΟΥ	ΜΑΡΙΑ						E	
590	ΧΑΡΙΤΑΤΟΥ	ΣΟΝΙΑ						E	
591	ΧΑΡΤΟΦΙΛΑΚΑ	ΑΝΤΩΝΙΑ						E	
592	ΧΑΡΤΟΦΙΛΑΚΑ	ΖΑΠΦΩ						E	
593	ΧΑΡΤΟΦΙΛΑΚΑ	ΝΕΡΑΝΤΖΟΥΛΑ					ΣΥΝ. ΔΕΞΑΜΕΝΗΣ	E	
594	ΧΑΤΖΗΣΟΦΙΑΝΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ						E	
595	ΧΑΤΖΙΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ						E	
596	ΧΑΤΖΟΓΛΟΥ	ΚΟΥΛΑ					ΣΥΝ. TEMENΗΣ	A	1933
597	ΧΟΝΔΡΟΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΗΝΕΛΟΠΗ						A	

598	ΧΡΙΣΑΝΘΑΚΙΔΟΥ	ΕΥΘΥΜΙΑ						E	
599	ΧΡΙΣΟΣΤΟΜΟΥ	ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ		1910	21		ΟΘΩΝΟΣ 21	A	1933
600	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΚΙΚΗ						A	
601	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΚΟΣΤΑΝΤ.						E	
602	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ	ΜΑΡΙΑΝΘΗ						E	
603	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ	ΜΑΡΙΑΝΘΗ						E	
604	ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ							
605	ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ	Π.	1893	45		ΞΙΡΟΛΙΘΙΑ	E	1938
606	ΧΡΙΣΤΟΥ	ΓΛΙΚΕΡΙΑ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	1938
607	ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ					ΜΑΡ. ΜΠΟΤΣΑΡΗ	A	
608	ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΑΝΑΓ.	Π.				ΜΑΡΚ. ΜΠΟΤΣΑΡΗ	E	1933
609	ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ						E	
610	ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΣΟΦΙΑ					ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	E	
611	ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΙΣ.	A					E	
612	ΨΑΛΤΗ	ΕΛΕΝΗ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
613	ΨΑΡΑ	ΑΡΓΥΡΗ					ΣΥΝ. ΤΕΜΕΝΗΣ	E	
614	ΨΑΡΑΚΟΥ	ΒΑΣΩ					ΠΑΡΑΛΙΑ	A	
615	ΨΗΛΟΥ	ΑΘΗΝΑ						E	
616	ΨΩΝΗ	ΓΕΩΡΓΙΑ						A	

ΕΝΟΤΗΤΑ 4. ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ

4.1. Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ²⁷

Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ

ΤΟ ΛΑΒΑΡΟ

Η ΣΦΡΑΓΙΔΑ

²⁷ Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματείου σταφιδεργατριών.

Κ Α Τ Α Σ Τ Α Τ Ι Κ Ο Ν
ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΣΤΑΦΙΔΟΣΥΣΚΕΥΑΣΤΡΙΩΝ ΑΙΓΙΟΥ "Η ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑ"

Κεφάλαιον Α΄.

Ίδρυσις- Τίτλος- Έδρα

Άρθρον 1ον.-

Ίδρύεται έν Αίγίω Σύνδεσμος Έργατριών σταφιδосуσκευής, μέ τόν τίτλον "Σύνδεσμος Σταφιδосуσκευαστριών Αίγίου "Η Α Λ Λ Η Λ Ο Β Ο Η Θ Ε Ι Α" μέ έδραν τό Αίγιοιι καί μέ άποκλειστικόν σκοπόν τήν προστασίαν των οίκονομικών καί επαγγελματικών συμφερόντων αυτών καί άνήκον οργανικώς εις τό Έργατικόν Κέντρον Αίγίου καί εις τήν Γενικήν Συνομοσπονδίαν Έργατιών Ελλάδος.-

Σκοπός

Άρθρον 2ον.-

Σκοπός του Συνδέσμου είναι:

α/ Νά προαίγή τήν σαρέρωντα των μελών αυτού, νά βελτιώνη τήν θέσιν των εις τήν εργασία, τήν οίκογενειακήν κατάστασιν καί εις κάθε κοινωνικόν επίπεδον ποϋ δεν απαγορεύεται από τόν νόμον.-

β/ Νά οργανώη καί νά συνδέη άδελφικά τά μέλη αυτού καί νά άναπτύξη μεταξύ αυτών κατήν έλληλεγγύην, προς έξΰψωσιν της ήθικής, οίκονομικής καί επαγγελματικής αυτών καταστάσεως.

γ/ Νά επιδιώκη τήν εφαρμογήν της Έργατικής Νομοθεσίας καί νά φροντίξη διά τήν επέκτασιν αυτής.-

Άρθρον 3ον.-

Οι σκοποί οϋτοι του Συνδέσμου θα πραγματοποιηθώσι διά της μορφώσεως των μελών, διά διαλέξεων, διά βραδυών επαγγελματικών μαθημάτων, διά της ιδρύσεως γραφείου εργασίας παρεχομένης δωρεάν εις τά μέλη του Συνδέσμου.-

Η εκτέλεσις των άνωτέρω γίνεται μόνον κατόπιν ειδικής άποφάσεως της Γενικής Συνελεύσεως, κινονίζουσα καί τήν έκτασιν ταύτης.-

Κεφάλαιον Γ΄.

Μέλη, Έγγραφαί καί Διαγραφαί

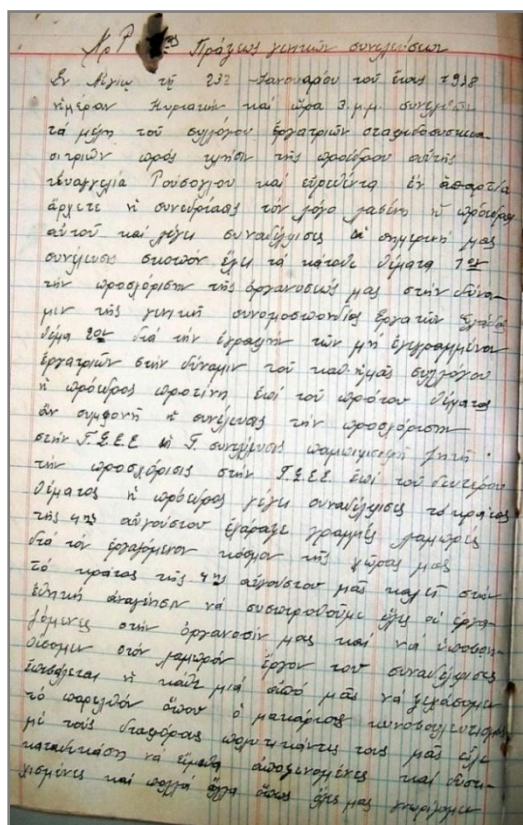
Υποχρεώσεις, Δικαιώματα

Άρθρον 4ον.-

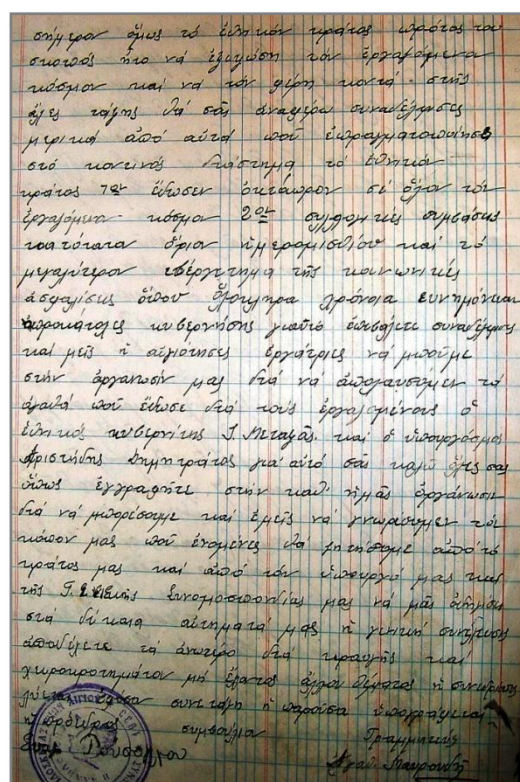
Μέλη του Συνδέσμου είναι αι εργάτριαι ποϋ έξασκούν μονίμως τό επάγγελμα της σταφιδосуσκευής κατά τήν ίδρυσιν του Συνδέσμου.-

Δύναται νά γίνη μέλος του Συνδέσμου κάθε εργάτρια ποϋ εργάζεται εις τήν συσκευήν της σταφίδας, παρουσιάζουσα

4.2. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΓΕΝΙΚΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΝ²⁸

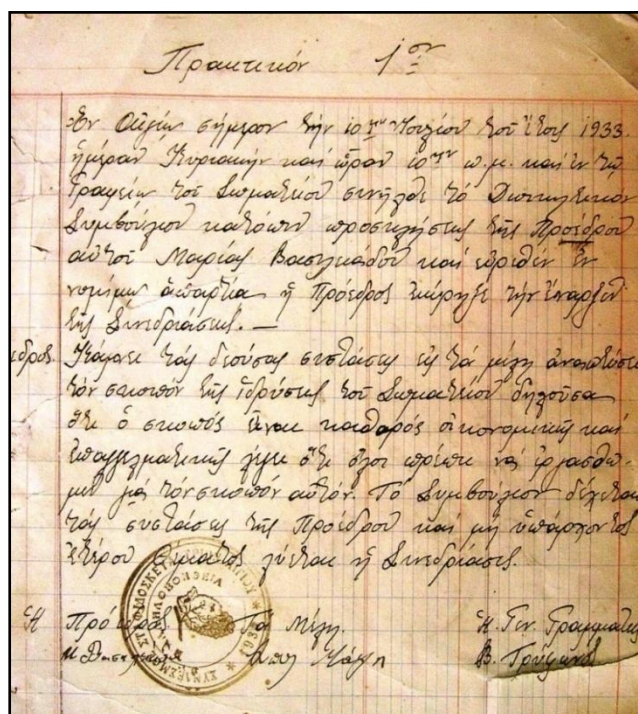
ΠΡΩΤΟ ΠΡΑΚΤΙΚΟ Γ.Σ. ΑΝΑΣΥΣΤΑΘΕΝΤΟΣ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ- 1938

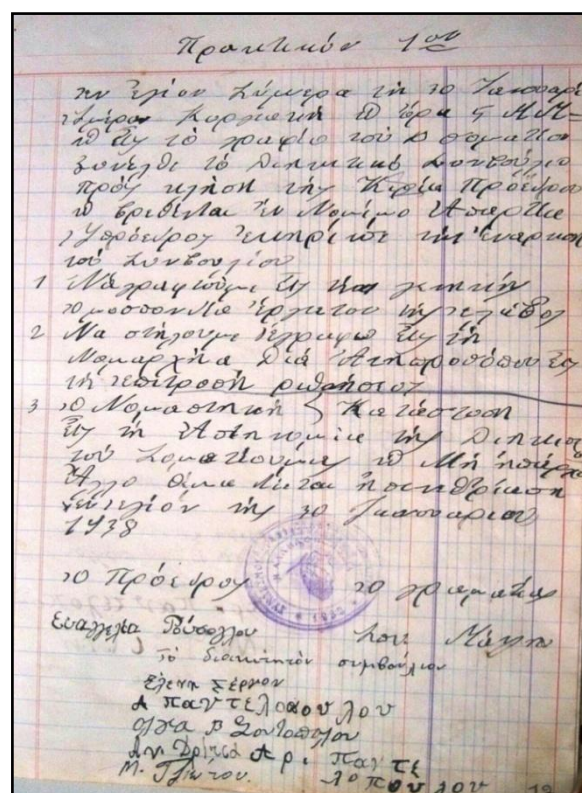
²⁸ Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματίου σταφιδεργατριών.

[illegible][illegible]

4.3. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ²⁹

ΠΡΩΤΟ ΠΡΑΚΤΙΚΟ Δ.Σ. – ΙΟΥΛΙΟΣ 1933

ΠΡΩΤΟ ΠΡΑΚΤΙΚΟ Δ.Σ. ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ 1938

²⁹ Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματείου σταφιδεργατριών.

4.4. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ³⁰

Εξόδα Αρχών
7 Ιουλίου

Δραχ. 285

Υπ. 5	μια Επραχίς	50
=	Δια καταβολήν	116
6	Διαφορα Χρησίου	40
7	Καταβολή ή διβίβια καταβολή	487
8	Διβίβια Διαμείων	700
10	Χαροτοσεμα Διαφορα	205
27	Εξόδα Συνδέσμων	300
30	Εξόδα Ταξιδίου & Παύρας	60
Aug. 2	Εξόδα Αυτοκινήτων Διαμείων	75
3	Δια Βιβλιοθήκη Συνδέσμων	750
15	Δια Εξόδα Αποστολής Αθηνών	700
=	Δια Εξόδα Αποστολής Παύρας	100
21	Δια Βιβλιοθήκη Συνδέσμων	350
30	Δια Εξόδα Ταξιδίου Παύρας	100
31	Δια Χαροτοσεμα	200
=	Δια Προ. Γεν. Γραμ. & Παύρας	150
Sept. 1	Εξόδα Δια Γεν. Διανομοσυνδίου	100
2	Δια Προγράμματα	75
=	Δια Προτάσεων Βιβλίων Διαμείων	25
4	Τελεγραμματα	12
6	Τελεγραμματα	12
9	Τελεγραμματα Μοιρών	12
11	Δια Βιβλιοθήκη 210	610
12	Δια Παύρας Διαμείων	5
21	Δια 500 διβίβια Βιβλίων	1750
21	Δια 400 διβίβια Διαμείων	1400
21	Δια Τηλεγράμματα	12
21	Δια Εξόδα Διανομής	285
21	Δια 65 τηλεγραμματα Γεν. Γραμ. Παύρας	180

ΑΡΧΙΚΑ ΕΞΟΔΑ ΙΟΥΛΙΟΥ 1933

Εξόδα

Δια Μεταφορές	2905951
Δια Επιμερίων	50.000.000
" " " " " "	30.000.000
" " " " " "	15000.000
" " " " " "	50000.000
" " " " " "	25000.000
" " " " " "	220.000.000
" " " " " "	30000.000
" " " " " "	10000.000
" " " " " "	150000.000
Δια 75 Μοιρών Διανομής	350.000.000
Δια 14. Αποστολές	60.000.000
Δια τηλεγραμματα	1.000.000.000
Δια τηλεγραμματα	400.000.000
Το Διαμείων Διαμείων	400.000.000
Δια 1000 διβίβια Ταξιδίου Μηνια Οδών	2.000.000.000
Δια 22 Μοιρών	22.000.000.000
Δια 22 Μοιρών	350.000.000
Σύνολον	28.234.905.951
Προσόν. 75 Μοιρών Διαμείων	180.000.000
Σύνολον	28.414.905.951
Σύνολον Εξόδων	28.234.905.951
	28.414.905.951

ΕΞΟΔΑ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1944 - ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ

Μάιος 1942 - Αύγουστος 1942.

Επιμεταφορές	9.010	Επιμεταφορές	4248
Από μεταφορές διανομής μέχρι Αύγουστο 1942	5925	Εξόδα Δια μεταφορών αποστολών & Αθηνών	500
	14935	Συνδρομείς Ε.Κ.	13005
		Συνδρομείς Ε.Κ.	5505
		Συνδρομείς Ε.Σ.	24005
		Τηλεγραμματα	830
			9034

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΧΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

³⁰ Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματείου σταφιδεργατριών.

4.5. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ ΣΤΟ ΣΩΜΑΤΕΙΟ³¹

[illegible]

ΑΙΤΗΣΗ ΕΓΓΡΑΦΗΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ -1940

Αἴτιον
Εὐχαριστ. Γιοβ.·
Κατοικ. Αἴτιον
Αἴτιον τῆ 13-11-44.
Εὐχαριστ.

Προς τὸ
Προσκαλεσθὲν ὑποβίβαν
Ἐκφ. δόμου τῶν
- εἰσὶν αὐτῶν.
Ἐχὼν τὴν τὴν τὴν ἀριστερά
χρὺς ἵσας ὅσους ἐκφ. ἵσας
ὡς τὸν ἵσας ἵσας ἵσας ἵσας
δόμου τῶν ὡς ἵσας ἵσας
καθὼς ἵσας ἵσας.
Ἡ αἰτία
τῶν ἵσας ἵσας ἵσας
τῶν τῶν ἵσας ἵσας
ὡς ἵσας ἵσας

ΑΙΤΗΣΗ ΕΓΓΡΑΦΗΣ ΤΗΣ ΕΥΛΑΜΠΙΑΣ ΓΙΟΒΑ – 1944

³¹ Πηγή : ΣΥλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματείου σταφιδεργατριών.

Πρὸς τὸ Συμελίον.
 Διαγινώσκουσιν ἑαυτοὺς
 λαμβάνω τὴν τιμὴν καὶ διαμαρτυροῦμαι
 ὑμῶν ὅπως με ἐπαγαγρίψατε εἰς τὸ
 εὖ καὶ Συμελίον καὶ ὅτι ἀνῆκα.
 διαμαρτυροῦμαι εἰς τὴν Συνέλευσιν τοῦ Συμελίου
 μέχρι τοῦ ἔτους 1947 ὅπου συνεκλήθη
 ὁργανοποιῶν καὶ ἐκτελεστικῶν ἀδελφῶν
 συνιστῶν ὅτι ἔχει διακηρύξαι τὰς ἐξουσί-
 ας εἰς ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ μέχρι σήμερα
 τριῶν
 ἑαυτοὺς.

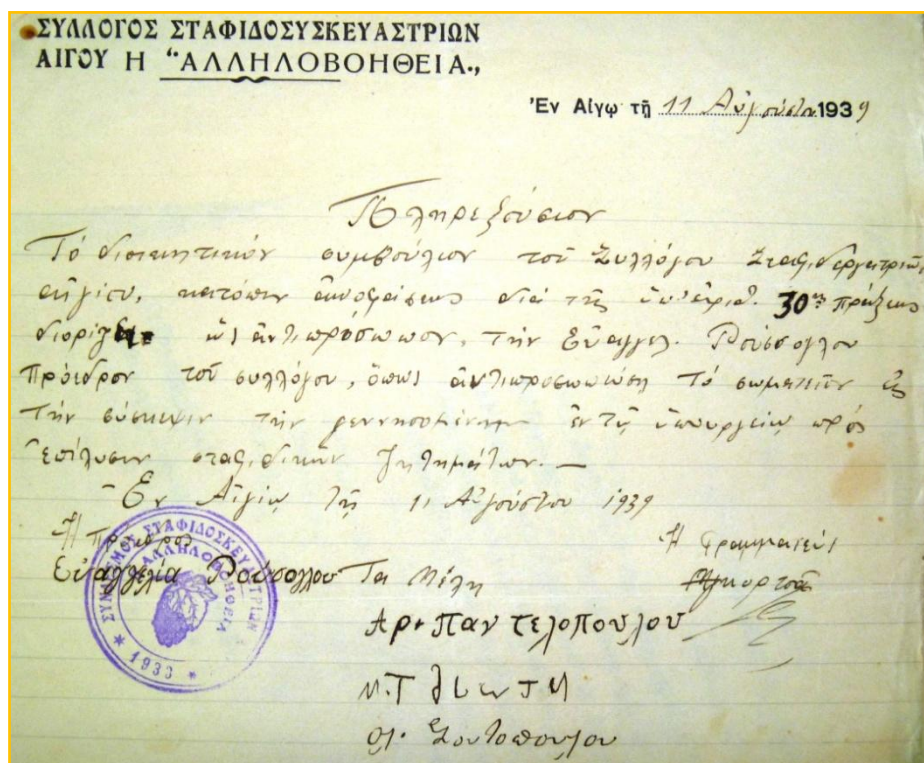
Ἐν Αἰγίῳ τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1950
 Ἡ ἀδελφεά.
 Παρασκευὴ Ρετσίκα

Αἰτήσας
 τὴν ἐργασίαν
 Παρεσκευῆς
 Ἡ Ρετσίκα
 Πρὸς τὸ Συμελί-
 ον Διαγινώσκου-
 σιν

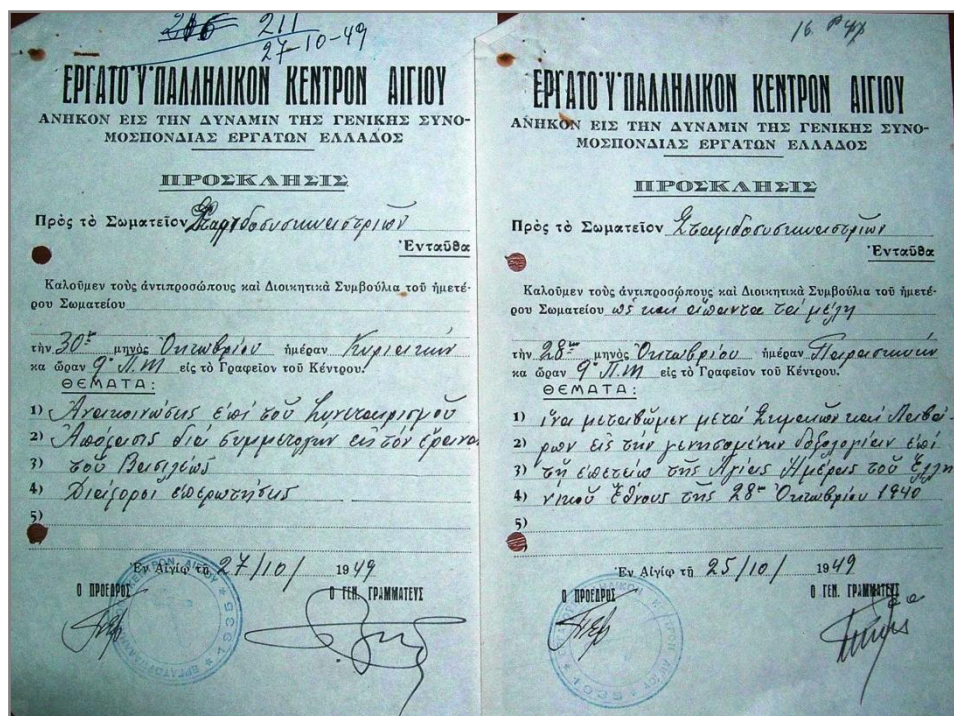
ΑΙΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΡΕΤΣΙΚΑ ΓΙΑ ΕΠΑΝΕΓΓΡΑΦΗΣ ΣΤΟ ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΜΕΤΑ

ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΞΟΡΙΑ - 1950

4.6. ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ³²

ΕΞΟΥΣΙΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΔΣ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΡΟΕΔΡΟ -1939

ΠΡΟΣΚΛΗΣΕΙΣ ΕΚΑ ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ- 1949

³² Πηγή : Συλλογή φωτογραφιών από το αρχείο του σωματείου σταφιδεργατριών.

[illegible]

ΕΓΓΡΑΦΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΑΙΓΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ ΤΟΥ-1947

200 / 21-10-49

Σήμερα

Ἡ μάχη, ἀπογοητευτικὴ Συμμαχία Γερμανοῦ, οὐ
δυνατάριον ἔβαν ὅτι οὐδὲν ἔχουν οὐ ἐξ
ἐξ ἑνὸς μὴ τὴν ἰσχυρὰ καὶ ἑωκὸς ἔβαν
ὅτι ἀπογοητευτικὴ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἐξ ἑνὸς ἀπογοητευ-
τικὴν τοῦ αὐτοῦ ἀπογοητευτικὴν καὶ ὅτι ἐξουσίᾳ
ἐξουσίᾳ μὴ τὴν ἀπογοητευτικὴν καὶ ἀπογοητευτικὴν
καὶ ὅτι ἀπογοητευτικὴ ἐν τῇ ἀπογοητευτικῇ καὶ ἀπογοητευτικῇ
ἐν ἀπογοητευτικῇ ἀπογοητευτικῇ ὅτι ἐν τῇ ἀπογοητευτικῇ
ἐν ἀπογοητευτικῇ

Ἐν Αἰγύπτῳ τὴν 21/10/49

Ἡ ἀπογοητευτικὴ Συμμαχία

Συμμαχία ἡ ἀπογοητευτικὴ

Οἱ Μαθηταί.

Ἡ ἀπογοητευτικὴ ἀπογοητευτικὴ

Ἀπογοητευτικὴ ἀπογοητευτικὴ

ΕΝΟΤΗΤΑ 5.ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1.1.

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ 1920-1928

ΠΟΛΕΙΣ*	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		ΝΤΟΠΙΟΙ	ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ 1928	
	1920	1928		ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΕ ΑΠΟΛΥΤΟΥΣ ΑΡΙΘΜΟΥΣ	ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ
ΑΙΓΙΟ	7.746	11.253	9.461	1.792	15,92%
ΠΑΤΡΑ	53.255	64.636	57.926	6.710	10,38%
ΚΑΛΑΜΑΤΑ	20.977	28.961	26.220	2.741	9,46%
ΤΡΙΠΟΛΗ	12.067	14.397	13.837	560	3,89%
ΠΥΡΓΟΣ	13.246	20.496	19.815	681	3,32%
ΑΜΑΛΙΑΔΑ	10.090	12.777	12.491	286	2,24%

* Πόλεις της Πελοποννήσου με αριθμό άνω των 10.000 κατοίκων το 1928 κατά φθίνουσα σειρά ποσοστού προσφύγων

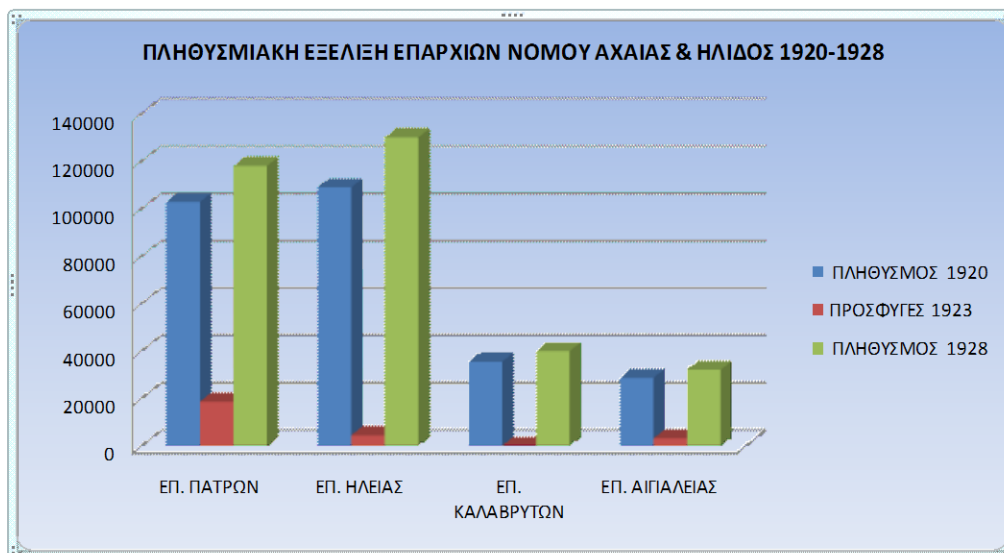
ΠΗΓΗ: Λίλα Λεοντίδου, *Πόλεις της σιωπής, εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909-1940*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 1989, δεύτερη έκδοση 2001, σ. 162.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1.2.

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ ΚΑΙ ΗΛΙΔΟΣ 1920-1928

ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ ΚΑΙ ΗΛΙΔΟΣ	ΕΚΤΑΣΗ τ. χλ.μ.	ΣΥΝΟΛΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1920	ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΠΡΟΣ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΝΟΜΟΥ	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ανα τ. χλ.μ.	ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ 1923	ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΠΡΟΣ ΣΥΝΟΛΟ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΝΟΜΟΥ	ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ανα 100 κατ.	ΣΥΝΟΛΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1928	ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΠΡΟΣ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΝΟΜΟΥ	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ανα τ. χλ.μ.	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1928/1920 ΣΕ %	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1928/1920 ΣΕ ΑΠΟΛΥΤΟΥΣ ΑΡΙΘΜΟΥΣ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ 1921-1927
ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΑΤΡΩΝ	1.537	102.978	37,24%	67,00	10.774	57,35%	10,46	118.209	36,87%	76,91	14,79%	15.231	4.718
ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	1.087	35.641	12,89%	32,79	220	1,17%	0,62	40.033	12,49%	36,83	12,32%	4.392	3.944
ΕΠΑΡΧΙΑ ΗΛΕΙΑΣ	2.213	109.091	39,45%	49,30	4.526	24,09%	4,15	130.201	40,61%	58,83	19,35%	21.110	11.292
ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	511	28.816	10,42%	56,39	3.268	17,39%	11,34	32.180	10,04%	62,97	11,67%	3.364	1.924
ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΙΟΥ	17	7.746	2,80%	455,65	2.335	12,43%	30,14	11.253	3,51%	661,94	45,27%	3.507	
ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	494	21.070	7,62%	42,65	933	4,97%	4,43	20.927	6,53%	42,36	-0,68%	-143	
ΣΥΝΟΛΟ	5.348	276.526		51,71	18.788		6,79	320.623		59,95	15,95%	44.097	21.878

ΠΗΓΗ: Διευθунση Στατιστικής Απογραφής 1920, Τμήμα Στατιστικής Απογραφής 1923, ΓΣΥΕ Απογραφής 1928, ΕΣΥΕ Απογραφής 1951 (για τα τετραχλμ.)

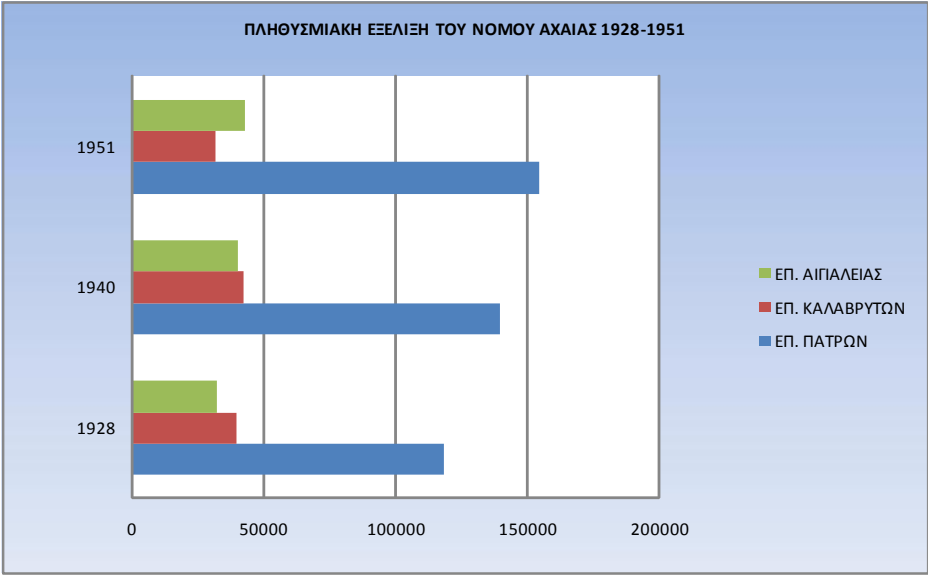

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1.3.

ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΛΗΘΥΜΟΥ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ 1928-1951

	1928*			1940				1951						
	ΑΡΡΕΝΕΣ	ΘΗΛΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΡΕΝΕΣ	ΘΗΛΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ 1940/1928	ΑΡΡΕΝΕΣ	ΘΗΛΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ 1951/1940	ΜΕΤΑΒΟΛΗ 1928/1951	ΜΕΤΑΒΟΛΗ 1928/1951 ΣΕ ΑΠΟΛΥΤΟΥΣ ΑΡΙΘΜΟΥΣ	ΕΚΤΑΣΗ τετρ. χλμ.
ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ	95.618	94.804	190.422	111.320	110.740	222.060	16,61%	112.027	116.844	228.871	3,07%	20,19%	38.449	3.135
ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΑΤΡΩΝ	60.114	58.095	118.209	70.175	69.155	139.330	17,87%	76.133	78.009	154.142	10,63%	30,40%	35.933	1.537
ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	19.562	20.471	40.033	21.159	21.446	42.605	6,42%	15.517	16.385	31.902	-25,12%	-20,31%	-8.131	1.087
ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	15.942	16.238	32.180	19.986	20.139	40.125	24,69%	20.377	22.450	42.827	6,73%	33,09%	10.647	511
ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΙΟΥ	5.518	5.735	11.253	7.571	7.688	15.359	36,49%	7.317	8.382	15.699	2,21%	39,51%	4.446	17
ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	10.424	10.503	20.927	12.415	12.451	24.766	18,34%	13.060	14.068	27.128	9,54%	29,63%	6.201	494
ΝΟΜΟΣ ΗΛΕΙΑΣ*	65.955	64.246	130.201	92.602	94.343	186.945	43,58%	92.070	96.204	188.274	0,71%	44,60%	58.073	2.213

* Στον πίνακα η Ηλεία εμφανίζεται ως ξεχωριστός νομός και το 1928 για λόγους συγκρισιμότητας, καθώς με το από 16.4.1930 διάταγμα αποσπάστηκε διοικητικά από τον νομό Αχαΐας και Ηλίδος όπου υπάγετο και αποτέλεσε ξεχωριστό νομό.
ΠΗΓΗ: Διευθυνση Στατιστικής Απογραφή 1920, Τμήμα Στατιστικής Απογραφή 1923, ΓΣΥΕ Απογραφή 1928, ΕΣΥΕ Απογραφή 1951

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1.4.

ΕΜΦΥΛΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1920-1951

	1920					1923 ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ					1928					1940					1951				
	ΑΡΡΕΝΕΣ	%	ΘΗΛΕΙΣ	%	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΡΕΝΕΣ	%	ΘΗΛΕΙΣ	%	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΡΕΝΕΣ	%	ΘΗΛΕΙΣ	%	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΡΕΝΕΣ	%	ΘΗΛΕΙΣ	%	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΡΕΝΕΣ	%	ΘΗΛΕΙΣ	%	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	13.838	48,02%	14.978	51,98%	28.816	1.535	46,97%	1.733	53,03%	3.268	15.942	49,54%	16.238	50,46%	32.180	19.986	49,81%	20.139	50,19%	40.125	20.377	47,58%	22.450	52,42%	42.827
ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΙΟΥ	3.798	49,03%	3.948	50,97%	7.746	1.079	46,21%	1.256	53,79%	2.335	5.518	49,04%	5.735	50,96%	11.253	7.571	49,62%	7.688	50,38%	15.259	7.317	46,61%	8.382	53,39%	15.699
ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	10.040	47,65%	11.030	52,35%	21.070	456	48,87%	477	51,13%	933	10.424	49,81%	10.503	50,19%	20.927	12.415	49,93%	12.451	50,07%	24.866	13.060	48,14%	14.068	51,86%	27.128

ΠΗΓΗ: Διεύθυνση Στατιστικής Απογραφή 1920, Τμήμα Στατιστικής Απογραφή 1923, ΓΣΥΕ Απογραφή 1928, 1940 , ΕΣΥΕ Απογραφή 1951

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1.5.

ΦΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ ΚΑΙ ΗΛΙΑΔΟΣ 1921-1938

ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ			
ΕΤΟΣ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ	ΥΠΕΡΟΧΗ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ
1921	605	396	209
1922	705	441	264
1923	743	530	213
1924	879	664	215
1925	887	614	273
1926	974	499	475
1927	860	585	275
1928	772	637	135
1929	958	646	312
1930	954	476	478
1931	967	651	316
1932	951	587	364
1933	1.134	643	491
1934	1.029	479	550
1935	1.007	449	558
1936	997	486	511
1937	962	509	453
1938	942	418	524
1928/1938			4.692

ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΑΤΡΩΝ			
ΕΤΟΣ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ	ΥΠΕΡΟΧΗ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ
1921	2.273	1.393	880
1922	2.281	1.688	593
1923	2.369	2.517	-148
1924	2.706	1.769	937
1925	2.864	1.885	979
1926	2.839	1.705	1.134
1927	2.324	1.981	343
1928	2.836	2.324	512
1929	2.870	2.129	741
1930	3.325	1.941	1.384
1931	3.236	2.032	1.204
1932	3.070	1.922	1.148
1933	3.021	2.006	1.015
1934	3.444	1.719	1.725
1935	3.142	1.755	1.387
1936	3.274	1.760	1.514
1937	3.144	1.744	1.400
1938	3.158	1.799	1.359
1928/1938			13.389

ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΙΟΥ			
ΕΤΟΣ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ	ΥΠΕΡΟΧΗ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ
1924	249	243	6
1925	286	240	46
1926	391	218	173
1927	76	214	-138
1928	64	279	-215
1929	250	262	-12
1930	301	209	92
1931	322	286	36
1932	346	245	101
1933	395	246	149
1934	400	204	196
1935	406	201	205
1936	355	224	131
1937	359	238	121
1938	365	163	202
1929/1938			1.221
1924/1928			-128

ΕΠΑΡΧΙΑ ΗΛΕΪΑΣ			
ΕΤΟΣ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ	ΥΠΕΡΟΧΗ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ
1921	2.207	1.366	841
1922	2.875	1.490	1.385
1923	3.149	1.818	1.331
1924	3.883	1.750	2.133
1925	4.199	1.967	2.232
1926	3.668	1.815	1.853
1927	3.877	2.360	1.517
1928	3.951	2.258	1.693
1929	4.176	2.583	1.593

ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ			
ΕΤΟΣ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ	ΥΠΕΡΟΧΗ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ
1921	894	407	487
1922	921	410	511
1923	949	530	419
1924	939	511	428
1925	1.076	506	570
1926	961	385	576
1927	1.424	471	953
1928	948	534	414
1929	749	573	176
1930	1.126	588	538
1931	997	656	341
1932	1.047	676	371
1933	868	515	353
1934	1.093	477	616
1935	1.047	513	534
1936	937	448	489
1937	1.046	470	576
1938	962	513	449
1928/1938			4.857

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1.6.

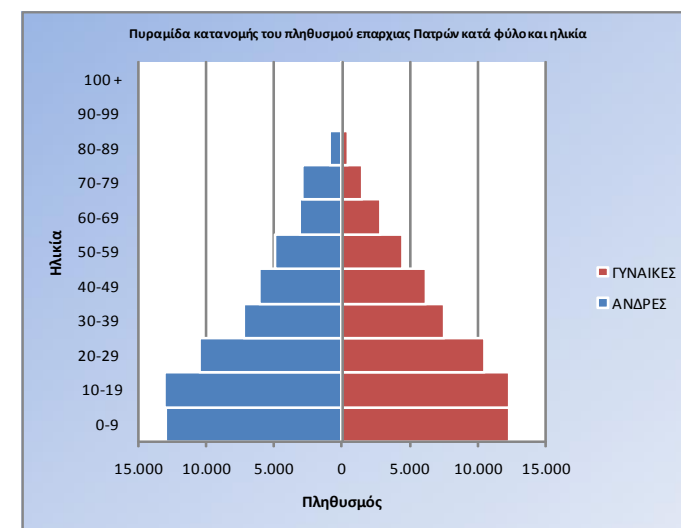
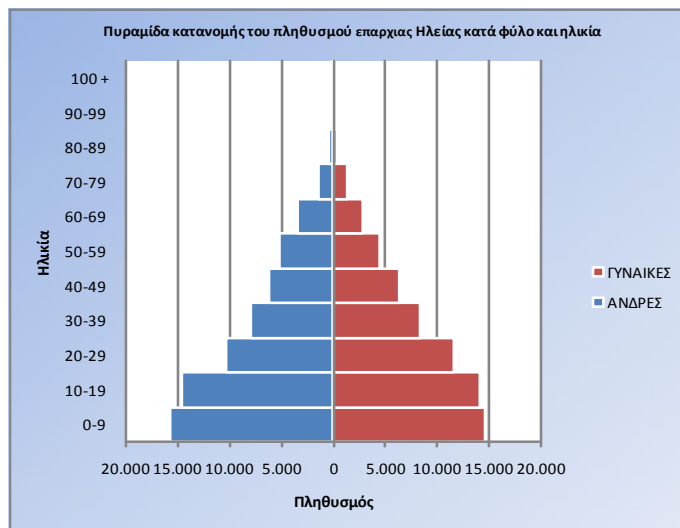
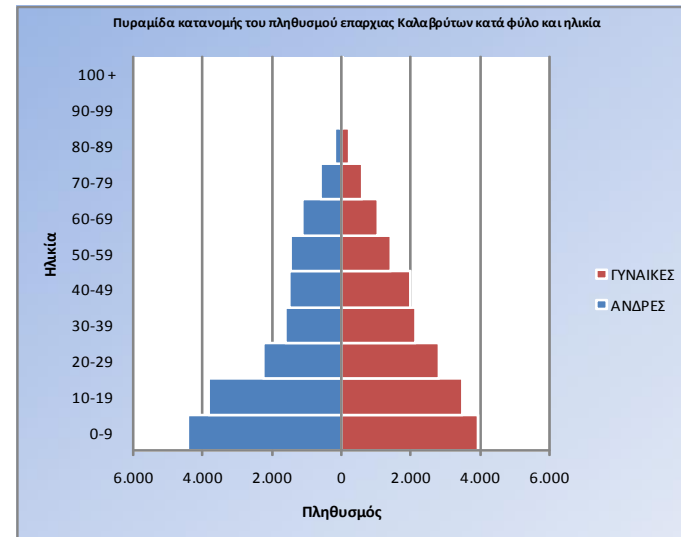
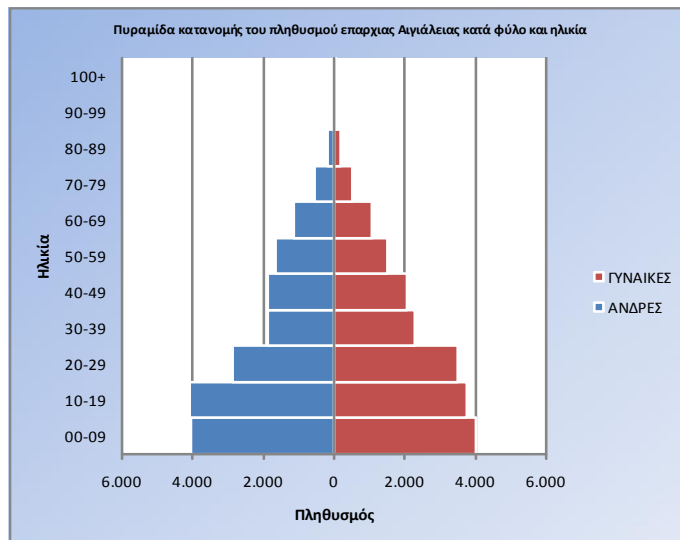
ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΕΣ ΚΑΙ ΦΥΛΟ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ & ΗΛΙΔΟΣ ΤΟ 1928

ΕΠΙΔΙΔΑΛΕΙΑΣ	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	90-99	100 +
ΑΝΔΡΕΣ	4.053	4.072	2.883	1.880	1.860	1.667	1.128	535	181	34	7
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	4.025	3.765	3.482	2.277	2.075	1.493	1.073	530	198	44	6
ΕΠΙ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	90-99	100 +
ΑΝΔΡΕΣ	4.413	3.824	2.251	1.594	1.509	1.453	1.107	606	174	29	5
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	3.924	3.473	2.803	2.151	1.986	1.432	1.044	603	208	34	4
ΕΠΙ ΗΛΕΙΑΣ	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	90-99	100 +
ΑΝΔΡΕΣ	15.747	14.653	10.373	7.963	6.211	5.253	3.495	1.473	413	63	9
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	14.607	14.122	11.554	8.341	6.344	4.472	2.847	1.304	362	94	30
ΕΠΙ ΠΑΤΡΩΝ	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	90-99	100 +
ΑΝΔΡΕΣ	13.030	13.125	10.510	7.216	6.120	4.892	3.101	2.944	890	79	11
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	12.348	12.333	10.484	7.538	6.159	4.436	2.857	1.485	457	102	20

ΠΗΓΗ: ΓΣΥΕ Απογραφή 1928

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1.7.

ΕΜΦΥΛΕΣ ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΠΥΡΑΜΙΔΕΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ & ΗΛΙΔΟΣ ΤΟ 1928

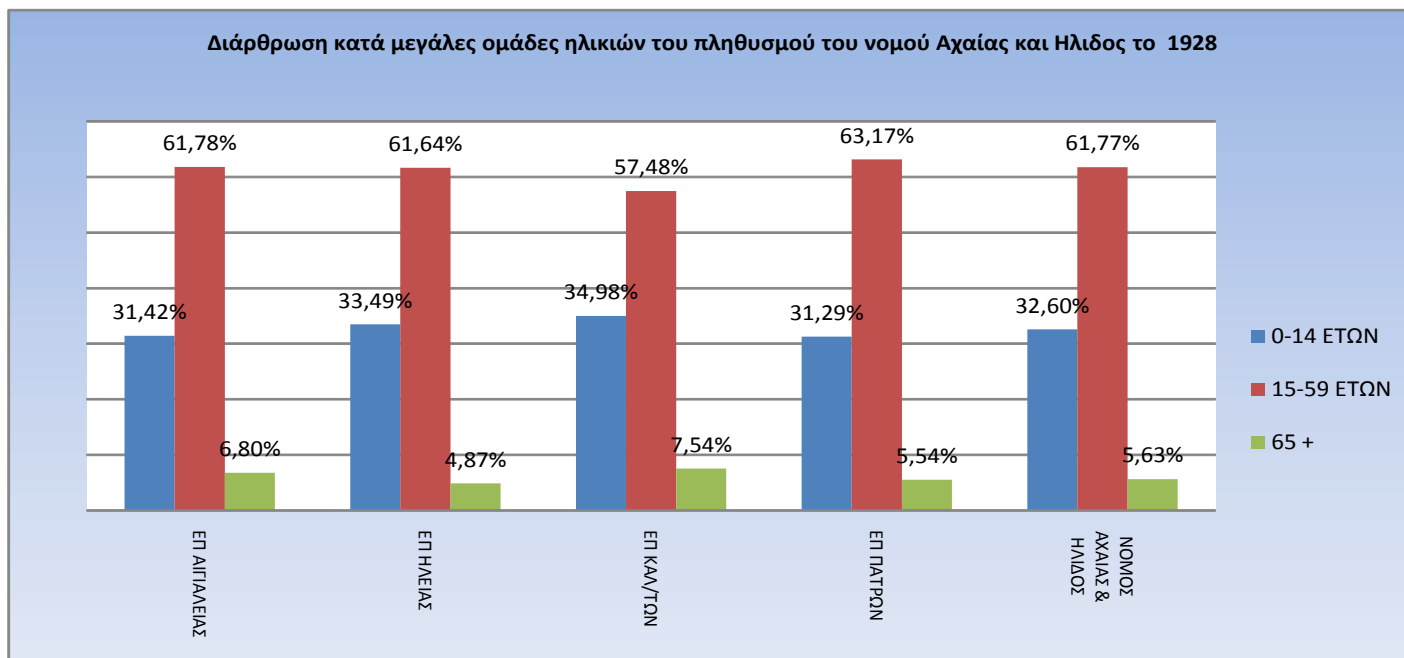

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1.8.

ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΚΑΤΑ ΜΕΓΑΛΕΣ ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ & ΗΛΙΔΟΣ ΤΟ 1928

	ΝΕΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	% ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΣ Ή "ΩΡΙΜΟΣ" ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	% ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	% ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΕΠΑΡΧΙΑ
	0-14 ΕΤΩΝ		15-64 ΕΤΩΝ		65 +		
ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	11.709	31,42%	23.025	61,78%	2.534	6,80%	37.269
ΕΠΑΡΧΙΑ ΗΛΕΙΑΣ	43.449	33,49%	79.964	61,64%	6.318	4,87%	129.732
ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	12.113	34,98%	19.902	57,48%	2.612	7,54%	34.628
ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΑΤΡΩΝ	36.894	31,29%	74.475	63,17%	6.526	5,54%	117.896
ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ & ΗΛΙΔΟΣ	104.165	32,60%	197.366	61,77%	17.990	5,63%	319.525

ΠΗΓΗ: ΓΣΥΕ Απογραφή 1928

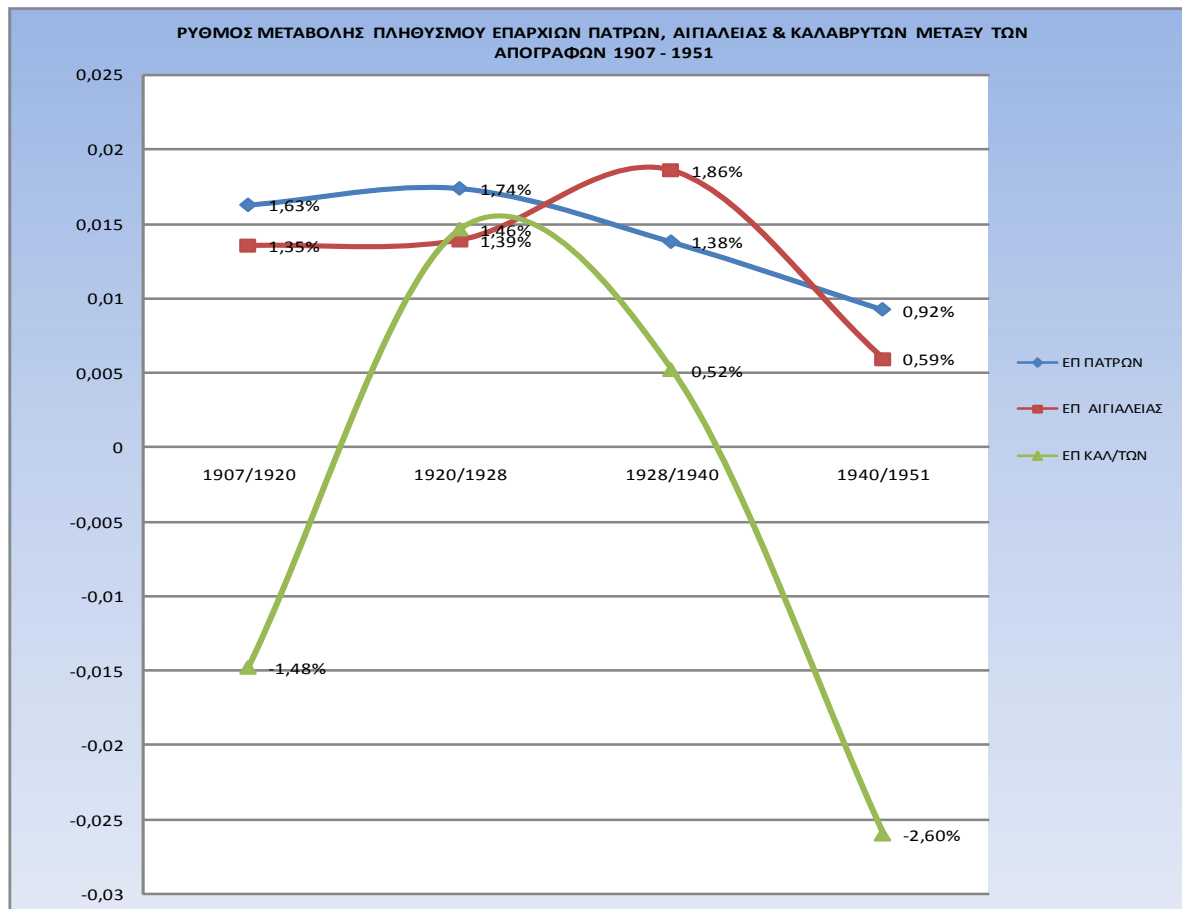

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1.9.

ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ, ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ & ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ 1907 - 1951

	ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1907	ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1907/1920	ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1920	ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1920/1928	ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1928	ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1928/1940	ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1940	ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1940/1951	ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1951
ΕΤΗ ΠΟΥ ΜΕΣΟΛΑΒΟΥΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ		13		8		12		11	
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	24.197	1,35%	28.816	1,39%	32.180	1,86%	40.125	0,59%	42.827
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	43.243	-1,48%	35.641	1,46%	40.033	0,52%	42.605	-2,60%	31.902
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΠΑΤΡΩΝ	83.478	1,63%	102.978	1,74%	118.209	1,38%	139.330	0,92%	154.142

ΠΗΓΗ: Υπηρεσία Απογραφής Απογραφή 1907, Διεύθυνση Στατιστικής Απογραφή 1920, Τμήμα Στατιστικής Απογραφή 1923, ΓΣΥΕ Απογραφή 1928

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1.10.

ΕΜΦΥΛΗ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΥ ΑΙΓΙΟΥ ΤΟ 1928

	ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ				ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΙΟΥ			
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΡΕΝΕΣ	ΘΗΛΕΙΣ	ΘΗΛΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ ΗΛΙΚΙΑΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΡΕΝΕΣ	ΘΗΛΕΙΣ	ΘΗΛΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ ΗΛΙΚΙΑΣ
10-19 ΕΤΩΝ	7.837	4.072	3.765	48,04%	2.473	1.256	1.217	49,21%
20-29 ΕΤΩΝ	6.365	2.883	3.482	54,71%	1.864	829	1.035	55,53%
30-39 ΕΤΩΝ	4.157	1.880	2.277	54,78%	1.408	658	750	53,27%
40-49 ΕΤΩΝ	3.935	1.860	2.075	52,73%	1.220	584	636	52,13%
50-59 ΕΤΩΝ	3.160	1.667	1.493	47,25%	891	485	406	45,57%
60 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ	3.736	1.885	1.851	49,54%	1.074	512	562	52,33%
ΜΗ ΔΗΛΩΣΑΝΤΕΣ ΗΛΙΚΙΑ	148	109	39	26,35%	21	17	4	19,05%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	29.338	14.356	14.982	51,07%	8.951	4.341	4.610	51,50%
ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	32.180				11.253			

ΠΗΓΗ: ΓΣΥΕ Απογραφή 1928

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1.11.

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΜΕ ΕΜΦΥΛΟ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΙΓΙΟΥ ΤΟ 1928 ΚΑΙ ΤΟ 1951

	ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1928						ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΙΟΥ 1928					
	ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΦΥΛΛΩΝ*	% επι του συνολου	ΑΡΡΕΝΕΣ	% επι του συνολου αρρενων	ΘΗΛΕΙΣ	% επι του συνολου θηλεων	ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΦΥΛΛΩΝ*	% επι του συνολου	ΑΡΡΕΝΕΣ	% επι του συνολου αρρενων	ΘΗΛΕΙΣ	% επι του συνολου θηλεων
ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	9.528	32,48%	6.848	47,70%	2.680	17,89%	720	8,04%	625	14,40%	95	2,06%
ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	2.283	7,78%	1.523	10,61%	760	5,07%	1.271	14,20%	930	21,42%	341	7,40%
ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ:	2.331	7,95%	1.907	13,28%	424	2,83%	1.437	16,05%	1.211	27,90%	226	4,90%
ΑΝΕΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ Η ΜΗ ΔΗΛΩΣΑΝΤΕΣ	15.196	51,80%	4.078	28,41%	11.118	74,21%	5.523	61,70%	1.575	36,28%	3.948	85,64%
ΣΥΝΟΛΟ	29.338	100,00%	14.356	100,00%	14.982	100,00%	8.951	100,00%	4.341	100,00%	4.610	100,00%
ΑΣΚΟΥΝΤΕΣ ΚΑΙ Β' ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	1.610		1.188		422		157		156		1	
	ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1951						ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΙΟΥ 1951					
ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	9.325	59,21%	7.658	61,25%	1.667	51,36%	1.215	21,39%	1.096	24,43%	119	9,97%
ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	2.167	13,76%	1.514	12,11%	653	20,12%	1.708	30,07%	1.199	26,72%	509	42,67%
ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	3.203	20,34%	2.586	20,68%	617	19,01%	2.163	38,08%	1.763	39,29%	400	33,53%
ΑΝΕΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ Η ΜΗ ΔΗΛΩΣΑΝΤΕΣ	1.053	6,69%	744	5,95%	309	9,52%	594	10,46%	429	9,56%	165	13,83%
ΣΥΝΟΛΟ	15.748	100,00%	12.502	100,00%	3.246	100,00%	5.680	100,00%	4.487	100,00%	1.193	100,00%

* Πραγματικός πληθυσμός 10 ετών και άνω για το 1928 και οικονομικά ενεργός πληθυσμός για το 1951

ΠΗΓΗ: ΓΣΥΕ ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1928, ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1951

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΑΠΟ 10 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΦΥΛΟ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΗΜΟ ΑΙΓΙΟΥ ΤΟ 1928

	ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ									ΑΡΡΕΝΕΣ									ΘΗΛΕΣ								
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	% επί του συνόλου	ΣΥΝΟΛΟ	10-19 ΕΤΩΝ	20-29 ΕΤΩΝ	30-39 ΕΤΩΝ	40-49 ΕΤΩΝ	50-59 ΕΤΩΝ	60 ΚΑΙ ΑΝΩ	ΜΗ ΔΙΑΔΟΣΑΝΤΕΣ	% επί του συνόλου	ΣΥΝΟΛΟ	10-19 ΕΤΩΝ	20-29 ΕΤΩΝ	30-39 ΕΤΩΝ	40-49 ΕΤΩΝ	50-59 ΕΤΩΝ	60 ΚΑΙ ΑΝΩ	ΜΗ ΔΙΑΔΟΣΑΝΤΕΣ	% επί του συνόλου	ΣΥΝΟΛΟ	10-19 ΕΤΩΝ	20-29 ΕΤΩΝ	30-39 ΕΤΩΝ	40-49 ΕΤΩΝ	50-59 ΕΤΩΝ	60 ΚΑΙ ΑΝΩ	ΜΗ ΔΙΑΔΟΣΑΝΤΕΣ
ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΑΛΕΙΑΣ																											
ΓΕΩΡΓΙΑ	30,94%	9.076	1.268	2.145	1.369	1.516	1.351	1.373	54	45,42%	6.521	774	1.453	963	1.090	1.066	1.128	47	17,05%	2.555	494	692	406	426	285	245	7
ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ	1,38%	405	228	45	28	36	24	42	2	1,95%	280	147	33	16	30	19	33	2	0,83%	125	81	12	12	6	5	9	0
ΑΛΕΙΑ	0,15%	45	4	14	7	8	6	5	1	0,31%	45	4	14	7	8	6	5	1	0,00%	0	0	0	0	0	0	0	0
ΜΕΤΑΛΛΕΙΑ	0,01%	2	0	1	1	0	0	0	0	0,01%	2	0	1	1	0	0	0	0	0,00%	0	0	0	0	0	0	0	0
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	7,78%	2.283	742	672	351	207	165	129	17	10,61%	1.523	389	381	285	186	147	122	13	5,07%	760	353	291	66	21	18	7	4
ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ-ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	1,65%	485	49	150	108	98	49	26	5	3,32%	477	49	148	107	95	47	26	5	0,05%	8	0	2	1	3	2	0	0
ΠΙΣΤΗ-ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ-ΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ	0,15%	43	5	13	10	3	6	5	1	0,26%	37	3	9	10	3	6	5	1	0,04%	6	2	4	0	0	0	0	0
ΕΜΠΟΡΙΟ	2,74%	803	108	164	168	171	111	78	2	5,38%	773	105	158	159	163	109	77	2	0,20%	30	3	6	10	8	2	1	0
ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	1,18%	347	219	73	20	17	8	5	5	0,85%	122	55	30	9	14	7	5	2	1,50%	225	164	43	11	3	1	0	3
ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	1,81%	531	19	146	85	76	102	98	5	2,65%	381	10	78	59	53	87	91	3	1,00%	150	9	68	26	23	15	7	2
ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	0,42%	122	3	56	18	11	12	22	0	0,81%	117	3	52	18	10	12	22	0	0,03%	5	0	4	0	1	0	0	0
ΑΝΕΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ	44,31%	13.000	4.552	2.279	1.674	1.549	1.160	1.763	23	19,14%	2.748	2.136	177	55	68	56	256	0	68,43%	10.252	2.416	2.102	1.619	1.481	1.104	1.507	23
ΜΗ ΔΙΑΔΟΣΑΝΤΕΣ	7,49%	2.196	640	607	317	243	166	190	33	9,26%	1.330	397	349	191	140	105	115	33	5,78%	866	243	258	126	103	61	75	0
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	100,00%	29.338	7.837	6.365	4.157	3.935	3.160	3.736	148	100,00%	14.356	4.072	2.883	1.880	1.860	1.667	1.885	108	100,00%	14.982	3.765	3.482	2.277	2.075	1.493	1.851	39
ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ			26,71%	21,70%	14,17%	13,41%	10,77%	12,73%	0,50%			28,36%	20,08%	13,10%	12,96%	11,61%	13,13%	0,76%			25,13%	23,24%	15,20%	13,85%	9,97%	12,35%	0,26%
ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΙΟΥ																											
ΓΕΩΡΓΙΑ	7,43%	665	35	109	132	127	140	121	1	13,15%	571	27	92	112	110	124	105	1	2,04%	94	8	17	20	17	16	16	0
ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ	0,25%	22	8	2	2	5	0	5	0	0,48%	21	8	2	2	5	0	4	0	0,02%	1	0	0	0	0	0	1	0
ΑΛΕΙΑ	0,35%	31	2	9	5	6	5	4	0	0,71%	31	2	9	5	6	5	4	0	0,00%	0	0	0	0	0	0	0	0
ΜΕΤΑΛΛΕΙΑ	0,02%	2	0	1	1	0	0	0	0	0,05%	2	0	1	1	0	0	0	0	0,00%	0	0	0	0	0	0	0	0
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	14,20%	1.271	415	342	195	142	97	73	7	21,42%	930	248	225	167	128	89	67	6	7,40%	341	167	117	28	14	8	6	1
ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ-ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	3,76%	337	41	93	78	67	36	19	3	7,67%	333	41	92	78	65	35	19	3	0,09%	4	0	1	0	2	1	0	0
ΠΙΣΤΗ-ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ-ΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ	0,44%	39	5	11	9	3	6	5	0	0,76%	33	3	7	9	3	6	5	0	0,13%	6	2	4	0	0	0	0	0
ΕΜΠΟΡΙΟ	6,35%	588	92	114	111	118	78	54	1	12,62%	548	90	109	103	114	77	54	1	0,43%	20	2	5	8	4	1	0	0
ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	2,32%	208	127	44	14	12	6	3	2	1,64%	71	26	19	7	10	5	3	1	2,97%	137	101	25	7	2	1	0	1
ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	2,41%	216	6	68	43	29	35	33	2	3,73%	162	4	41	31	22	30	32	2	1,17%	54	2	27	12	7	5	1	0
ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	0,77%	69	2	23	12	10	9	13	0	1,47%	64	2	19	12	9	9	13	0	0,11%	5	0	4	0	1	0	0	0
ΑΝΕΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ	51,49%	4.609	1.499	821	655	587	387	658	2	22,58%	980	651	67	31	44	44	143	0	78,72%	3.629	848	754	624	543	343	515	2
ΜΗ ΔΙΑΔΟΣΑΝΤΕΣ	10,21%	914	241	227	151	114	92	86	3	13,71%	595	154	146	100	68	61	63	3	6,92%	319	87	81	51	46	31	23	0
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	100,00%	8.951	2.473	1.864	1.408	1.220	891	1.074	21	100,00%	4.341	1.256	829	658	584	485	512	17	100,00%	4.610	1.217	1.035	750	636	406	562	4
ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ			27,63%	20,82%	15,73%	13,63%	9,95%	12,00%	0,23%			28,93%	19,10%	15,16%	13,45%	11,17%	11,79%	0,39%			26,40%	22,45%	16,27%	13,80%	8,81%	12,19%	0,09%

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2.1.

ΕΙΛΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ ΣΕ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΕΙΑΛΕΙΑΣ 1911-1950

ΕΙΛΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ	1911					1929					1950					
	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΣΕ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ 1911	% επί των συνολικών στρεμ.	ΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΕ ΜΕΤΡΙΚΟΥΣ ΣΤΑΤΗΡΕΣ	ΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΕ ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΛΙΠΡΕΣ	ΑΞΙΑ ΣΕ ΔΡΧ.	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΣΕ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ 1929	% επί των συνολικών στρεμ.	ΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΕ ΜΕΤΡΙΚΟΥΣ ΣΤΑΤΗΡΕΣ	ΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΕ ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΛΙΠΡΕΣ	ΑΞΙΑ ΣΕ ΔΡΧ.	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΣΕ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ 1950	% επί των συνολικών στρεμ.	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΤΡΕΜΜΑΤΩΝ 1929/1911	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΤΡΕΜΜΑΤΩΝ 1950/1929	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΤΡΕΜΜΑΤΩΝ 1950/1911	% ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ 1950/1911
ΣΙΤΗΡΑ	19.960	19,29%	21.693	2.295.553	542.365	21.654,00	21,06%	10.402,00	1.100.739,64	5.544.761,00	31.567,00	19,53%	1.694,00	9.913,00	11.607,00	58%
ΟΣΠΡΙΑ	1.575	1,52%	1.515	160.317	55.458	800,00	0,78%	629,50	66.613,69	474.055,00	2.594,00	1,61%	-775,00	1.794,00	1.019,00	65%
ΖΩΟΤΡΟΦΙΚΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ	1.213	1,17%	2.594	274.497	19.825	2.812,00	2,73%	9.381,00	992.697,42	1.615.715,00	9.729,00	6,02%	1.599,00	6.917,00	8.516,00	702%
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ*	0	0,00%	0	0	0	2,00	0,00%	0,50	52,91	700,00	4,00	0,00%	2,00	2,00	4,00	
ΒΟΛΒΟΙ & ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΛΑΧΑΝΟΚΗΠΙΩΝ	473	0,46%	813	86.032	9.541	1.340,00	1,30%	5.923,50	626.824,77	1.202.796,00	3.342,00	2,07%	867,00	2.002,00	2.869,00	607%
ΑΜΠΕΛΟΙ (ΚΡΑΣΙ-ΦΑΓΗΤΟΥ)	16.063	15,53%	80.154	8.481.896	798.334	19.169,00	18,64%	60.142,00	6.364.226,44	11.307.184,00	22.587,00	13,98%	3.106,00	3.418,00	6.524,00	41%
ΣΤΑΦΙΔΑ	46.679	45,12%	69.233	7.326.236	2.442.094	46.463,50	45,19%	126.314,00	13.366.547,48	100.045.737,00	46.467,00	28,75%	-215,50	3,50	-212,00	0%
ΕΛΙΕΣ ΓΙΑ ΛΑΔΙ	0	0,00%	19.200	2.031.744	1.623.800	5.843,00	5,68%	5.042,00	533.544,44	6.893.259,00		0,00%	5.843,00	-5.843,00	0,00	
ΕΛΙΕΣ ΒΡΩΣΙΜΕΣ	5.043	4,87%	1.216	128.677	40.400	699,00	0,68%	3.614,00	382.433,48	896.970,00	12.609,00	7,80%	-4.344,00	11.910,00	7.566,00	150%
ΔΕΝΔΡΩΔΗ **	1.394	1,35%	0		0	799,00	0,78%	1.020,97	108.039,05	1.252.668,00	8.329,00	5,15%	-595,00	7.530,00	6.935,00	497%
ΆΛΛΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ***	11.060	10,69%	0		0	3.246,00	3,16%	0,00	0,00	0,00	24.388,00	15,09%	-7.814,00	21.142,00	13.328,00	121%
													0,00		0,00	
ΣΥΝΟΛΟ	103.460	100,00%	196.418		5.531.817	102.827,50	100,00%	222.469,47		129.233.845,00	161.616,00	100,00%	-632,50	58.788,50	58.156,00	56%

* σησάμι

** σποροφόρα δένδρα, συκεώνες, καστανιόνες

*** Αγροαναπίσση το 1911, Ανεν αποδόσεως το 1929, Θεριστικοί λεμιόνες, βοσκοτόπια & αγροανάπισση το 1950

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2.2.

ΖΩΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1911-1950

ΕΙΔΗ ΖΩΩΝ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 1911	ΑΝΑΛΟΓΙΑ ΖΩΩΝ/100 ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 1929	ΑΝΑΛΟΓΙΑ ΖΩΩΝ/100 ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 1950	ΑΝΑΛΟΓΙΑ ΖΩΩΝ/100 ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ
ΙΠΠΟΙ-ΟΝΟΙ - ΗΜΙΟΝΟΙ	3.417	14	4.947	15	5.692	13
ΒΟΟΕΙΔΗ	1.502	6	1.258	4	486	1
ΠΡΟΒΑΤΑ	15.071	60	12.979	40	11.335	26
ΑΙΓΕΣ	17.356	69	13.750	43	14.868	35
ΧΟΙΡΟΙ	303	1	223	1	644	2
ΚΟΝΙΚΛΟΙ	3.026	12	4.043	13	9.093	21
ΠΟΥΛΕΡΙΚΑ	34.207	136	38.929	121	63.283	148
ΚΥΨΕΛΕΣ ΜΕΛΙΣΣΩΝ	1.810	7	624	2	1.469	3
	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΕΠΑΡΧΙΑΣ 1911	25.240	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΕΠΑΡΧΙΑΣ 1928	32.180	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΕΠΑΡΧΙΑΣ 1951	42.827

ΠΗΓΗ: Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Γεωργική απογραφή 1911- ΓΣΥΕ, Γεωργική και Κτηνοτροφική 1929 -ΕΣΥΕ, Γεωργική Απογραφή έτους 1950

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2.3.

ΜΕΣΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΤΑΦΙΔΑΣ 1909-1930

	1909-1913 (ποσότητα σε αμερικάνικους τόνους)	1909-1913 (ποσότητα σε ενετικές λίτρες)	1926-1930 (ποσότητα σε αμερικάνικους τόνους)	1926-1930 (ποσότητα σε ενετικές λίτρες)	Μεταβολή σε απόλυτους αριθμούς	% Μεταβολής
Κορινθιακή σταφίδα						
Ελλάδα	174.570	329.811.784	147.646	278.944.783	-50.867.002	-15%
Αυστραλία	4.045	7.642.142	15.659	29.584.251	21.942.110	287%
N. Αφρική	6	11.336	164	309.842	298.506	2633%
Σύνολο	178.621	337.465.262	163.469	308.838.876	-28.626.386	-8%
		0		0	0	
Σουλτανίνα		0		0	0	
Ελλάδα	18.000	34.007.058	21.660	40.921.826	6.914.768	20%
Αυστραλία	6.753	12.758.315	44.910	84.847.610	72.089.295	565%
Καλιφόρνια	71.700	135.461.448	244.940	462.760.488	327.299.040	242%
Λοιπές χώρες	156.162	295.033.900	135.004	255.060.492	-39.973.407	-14%
Σύνολο	252.615	477.260.720	446.514	843.590.416	366.329.697	77%
		0		0	0	
Γενικό σύνολο	431.236	814.725.981	609.983	1.152.429.292	337.703.311	41%

ενας αμερικ. τόνος = 907 κιλά

Πηγή: Σταφιδικόν Δελτίον τη. 3 Σεπτ. 1934

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2.4.

ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ ΕΞΑΧΘΕΙΣΑΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1925-1930

ΧΩΡΕΣ	1925-26	1926-27	1927-28	1928-29	1929- 30.3.1930	ΜΕΤΑΒΟΛΗ 1926/1930 ΣΕ ΑΠΟΛΥΤΟΥΣ ΑΡΙΘΜΟΥΣ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ 1926/1930 ΣΕ ΠΟΣΟΣΤΟ
ΑΓΓΛΙΑ	112.074.684	111.786.202	124.542.454	97.850.841	80.045.730	-32.028.954	-28,58%
ΑΜΕΡΙΚΗ	14.702.788	9.069.644	9.793.521	8.493.489	8.208.071	-6.494.717	-44,17%
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	26.625.206	2.119.832	19.750.132	16.598.331	16.126.252	-10.498.954	-39,43%
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	14.994.604	46.982.288	17.603.774	14.006.615	11.851.242	-3.143.362	-20,96%
ΓΑΛΛΙΑ	1.878.008	2.948.696	892.405	811.122	608.327	-1.269.681	-67,61%
ΙΤΑΛΙΑ	6.744.227	6.600.578	6.990.258	6.994.094	5.280.757	-1.463.470	-21,70%
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	117.081	38.390	41.180	46.008	42.894	-74.187	-63,36%
ΒΕΛΓΙΟ	100.044	109.003	0	7.042	0	-100.044	-100,00%
ΙΝΔΙΑ	60.816	29.856	9.929	41.845	16.356	-44.460	-73,11%
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	0	29.080	41.098	0	0	0	
ΚΑΝΑΔΑΣ	1.625.493	1.435.087	744.665	746.571	96.075	-1.529.418	-94,09%
Ν. ΖΗΛΑΝΔΙΑ	99.902	154.604	228.341	134.028	76.411	-23.491	-23,51%
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	6.900	3.006	9.923	2.617	0	-6.900	-100,00%
ΜΕΞΙΚΟ	0	2.062	0	0	0	0	
ΔΙΑΦ. ΧΩΡΕΣ	478.246	621.918	762.369	370.177	331.007	-147.239	-30,79%
ΒΡΑΖΙΛΙΑ	0	0	58.066	0	0	0	
ΣΟΥΗΔΙΑ	0	0	7.814	23.782	61.206	61.206	
ΙΣΠΑΝΙΑ	0	0	0	730.982	0	0	
ΔΑΝΙΑ	15.215	0	0	3.784	0	-15.215	-100,00%
ΣΕΡΒΙΑ	0	0	0	0	1.515	1.515	
ΠΟΛΩΝΙΑ	0	0	0	0	1.014	1.014	
ΣΥΝΟΛΟ	179.523.214	181.930.246	181.475.929	146.861.328	122.746.857	-56.824.877	-31,65%

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2.5.

ΚΑΛΙΕΡΓΕΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΑΞΙΑ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ ΤΟ ΝΟΜΟ ΑΧΑΪΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1775-1950

ΕΛΛΑΔΑ						ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ					ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ					ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΠΙΘΑΕΙΑΣ				
ΕΤΟΣ	Εκταση σε στρμ.	Παραγωγή σε Λ.Ε.	Παραγωγή σε Μ.Σ.	Αξία σε δρχ.	Μέση αξία το χλτρ.	Εκταση σε στρμ.	Παραγωγή σε Λ.Ε.	Παραγωγή σε Μ.Σ.	Αξία σε δρχ.	Μέση αξία το χλτρ.	Εκταση σε στρμ.	Παραγωγή σε Λ.Ε.	Παραγωγή σε Μ.Σ.	Αξία σε δρχ.	Μέση αξία το χλτρ.	Εκταση σε στρμ.	Παραγωγή σε Λ.Ε.	Παραγωγή σε Μ.Σ.	Αξία σε δρχ.	Μέση αξία το χλτρ.
1775							3.000.000										1.500.000			
1795							6.000.000										1.500.000			
1816							5.500.000										2.200.000			
1823							1.125.000										1.125.000			
1828																	5.000.000			
1830	38.000	19.000.000	179.550																	
1845	78.000	39.000.000	368.550																	
1848	129.380	64.690.000	611.321																	
1851	172.578	86.289.000	815.432																	
1852		27.902.000	263.674																	
1853		14.271.000	134.861																	
1854		13.955.000	131.875																	
1855		17.840.000	168.588																	
1856		5.671.000	53.591																	
1857		48.140.000	454.923																	
1858		70.195.000	663.343																	
1859		72.350.000	683.708																	
1860	220.428	110.228.000	1.041.656																	
1861		91.077.000	860.679																	
1862		105.646.000	998.356																	
1863	242.080	120.990.000	1.143.357																	
1864		107.779.000	1.018.513													25.228	10.091.000			
1865					162															
1866		116.400.000	1.099.981	18.973.200	163												10.780.000			
1867	280.300	140.150.000	1.324.419	22.564.150	161															
1868		117.766.000	1.112.890	13.189.792	112											30.000	12.000.000			
1869	221.164	110.782.000	1.046.891	19.940.760	180												12.000.000			
1870		114.700.000	1.083.916	20.875.400	182															
1871	346.326	173.163.000	1.636.392	34.978.926	202															
1872		152.300.000	1.439.236	31.069.200	204															
1873		155.260.000	1.467.208	36.020.320	232															
1874		163.291.000	1.543.101	38.373.385	235															
1875		154.070.000	1.455.963	35.744.240	232															
1876	369.620	184.810.000	1.746.456																	
1877		172.240.000	1.627.670																	
1878	435.000	217.500.000	2.055.377													43.375	17.350.000			
1879		197.400.000	1.865.432																	
1880		197.679.000	1.868.068																	
1881	530.000	265.531.000	2.509.270																	
1882		234.605.000	2.217.019																	
1883		230.483.000	2.178.067																	
1884	566.000	283.000.000	2.674.353													60.000	24.000.000		6.480.000	270
1885		247.000.000	2.334.152														21.500.000		5.590.000	260
1886		274.000.000	2.589.303														21.500.000		5.375.000	250
1887		271.000.000	2.560.953	69.088.740	254,94												17.000.000		4.590.000	270
1888	686.000	343.000.000	3.241.353	69.697.600	203,20												24.000.000		6.240.000	260
1889		329.989.000	3.118.399	64.575.547	195,69															
1890		311.213.000	2.940.966	59.320.310	190,61															
1891		324.893.000	3.070.242	78.715.076	242,28															
1892		261.768.000	2.473.710	58.065.378	221,82															
1893		327.399.000	3.093.924	78.490.636	239,74															
1894		319.384.000	3.018.182	46.291.517	144,94															
1895		345.488.000	3.264.865	38.511.547	111,47															
1896		286.111.000	2.703.752	51.013.591	178,30															
1897		271.379.000	2.564.534	64.921.998	239,23															
1898		279.963.000	2.645.653																	
1899		304.400.000	2.876.583																	

ΕΤΟΣ	ΕΛΛΑΔΑ					ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ					ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ					ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ				
	Εκταση σε στρμ.	Παραγωγή σε Λ.Ε.	Παραγωγή σε Μ.Σ.	Αξία σε δρχ.	Μέση αξία το χλλτρ.	Εκταση σε στρμ.	Παραγωγή σε Λ.Ε.	Παραγωγή σε Μ.Σ.	Αξία σε δρχ.	Μέση αξία το χλλτρ.	Εκταση σε στρμ.	Παραγωγή σε Λ.Ε.	Παραγωγή σε Μ.Σ.	Αξία σε δρχ.	Μέση αξία το χλλτρ.	Εκταση σε στρμ.	Παραγωγή σε Λ.Ε.	Παραγωγή σε Μ.Σ.	Αξία σε δρχ.	Μέση αξία το χλλτρ.
1900		100.400.000	948.781																	
1901		291.550.000	2.755.150																	
1902		323.300.000	3.055.188																	
1903		383.184.000	3.621.092																	
1904		390.000.000	3.685.504																	
1905		341.500.000	3.227.178																	
1906		288.500.000	2.726.328																	
1907		328.500.000	3.104.328																	
1908		395.000.000	3.732.754																	
1909		385.000.000	3.638.254																	
1910		255.000.000	2.409.752																	
1911	562.874	303.353.194	2.866.691	46.251.602	152	472.449	258.383.652	2.441.728	39.362.575	152	230.755	123.939.750	1.171.232	18.867.476	152	46.679	7.326.236	69.233	2.442.094	333
1912		345.000.000	3.260.253																	171
1913		310.000.000	2.929.503																	
1914	658.517	377.257.239	3.565.084	45.036.969	119	561.889	316.512.889	2.991.050	38.165.016	121	228.828	147.093.515	1.390.035	18.684.813	127					160
1915	672.626	336.156.881	3.176.686	69.443.837	207	591.998	290.545.333	2.745.656	58.936.434	203	290.366	136.574.958	1.290.635	24.079.836	176					247
1916	742.990	303.276.772	2.865.968	109.041.969	360	619.392	258.524.384	2.443.058	91.328.819	353	296.759	137.001.084	1.294.662	49.550.489	362					520
1917	868.507	149.855.829	1.416.139	95.936.620	640	684.499	126.557.757	1.195.972	76.076.661	601	307.553	48.823.549	461.383	30.667.242	628					
1918	1.014.964	131.393.837	1.241.673	80.505.355	613	845.970	115.377.557	1.090.319	70.247.501	609	384.349	50.887.674	480.889	37.631.699	740					
1919	808.748	140.904.505	1.331.549	146.737.394	1.041	644.029	118.703.691	1.121.751	123.394.182	1.040	281.845	41.724.720	394.299	41.594.328	997					
1920	827.208	145.289.908	1.372.991	229.456.592	1.579	682.984	125.341.885	1.184.482	195.014.708	1.556	289.981	43.550.962	411.557	70.738.417	1.624					
1921	739.265	137.379.016	1.298.233	345.023.539	2.511	595.438	110.352.376	1.042.831	258.763.110	2.345	250.000	33.862.400	320.000	75.001.600	2.215					1.952
1922	708.329	213.355.765	2.016.214	672.791.705	3.153	552.539	185.480.344	1.752.791	546.914.483	2.949	215.000	115.132.160	1.088.000	226.097.280	1.964					3.343
1923	666.882	159.341.428	1.505.778	982.551.446	6.166	548.068	136.317.853	1.288.205	869.195.418	6.376	190.149	39.373.294	372.078	292.922.115	7.440					5.125
1924	851.115	196.142.132	1.853.545	1.041.086.356	5.308	797.486	167.435.071	1.582.263	882.672.929	5.272	333.458	82.396.743	778.650	445.395.419	5.405					3.100
1925	761.284	188.123.092	1.777.765	983.542.253	5.228	670.824	166.208.299	1.570.670	864.819.531	5.203	299.387	77.202.039	729.560	410.868.846	5.322					
1926	680.175	184.403.943	1.742.619	1.001.409.136	5.431	605.231	167.685.652	1.584.631	893.420.800	5.328	268.926	83.121.822	785.502	468.908.450	5.641	34.000.000	321.300			
1927	641.868	179.768.921	1.698.818	1.217.233.009	6.771	555.053	158.806.402	1.500.722	1.063.184.065	6.695	325.110	100.105.720	946.000	689.173.515	6.884		30.124.000	284.672		
1928	656.624	180.624.370	1.706.902	1.376.745.755	7.622	580.452	159.179.206	1.504.245	1.229.387.820	7.723	300.565	80.132.936	757.257	640.921.470	7.998					4.813
1929	563.709	147.376.784	1.392.712	960.879.453	6.520	463.582	124.340.087	1.175.015	827.497.048	6.655	203.574	59.627.771	563.483	466.387.656	7.822	46.463	13.366.547	126.314	100.045.737	7.485
1930	685.628	180.485.640	1.705.591	864.254.358	4.788	573.390	157.199.314	1.485.535	722.562.887	4.596	105.601	32.358.275	305.786	206.810.315	6.391		23.300.000	220.185	100.190.000	4.300
1931	670.801	106.666.983	1.008.004	745.022.964	6.985	553.100	82.400.764	778.688	551.395.154	6.692	100.397	22.853.628	215.967	172.981.270	7.569		31.000.000	292.950	160.580.000	5.180
1932	674.829	200.183.821	1.891.739	1.435.427.838	7.171	559.049	168.388.932	1.591.277	1.196.565.323	7.106	108.139	32.579.227	307.874	263.366.460	8.084		14.000.000	132.300	63.000.000	4.500
1933	734.543	176.894.109	1.671.651	1.707.076.693	9.650	584.796	144.482.184	1.365.358	1.470.261.254	10.176	117.552	31.445.683	297.162	390.995.530	12.434		32.500.000	307.125	243.750.000	7.500
1934	735.922	219.169.516	2.071.154	1.539.045.967	7.022	593.882	178.983.525	1.691.396	1.244.971.425	6.956	112.954	32.520.708	307.321	286.516.975	8.810		28.000.000	264.600	140.000.000	5.000
1935	757.608	225.477.976	2.130.769	1.403.160.439	6.223	608.443	182.458.124	1.724.231	1.151.254.836	6.310	116.707	34.236.791	323.538	259.555.898	7.581					4.825
1936	784.173	187.249.442	1.769.509	1.336.316.648	7.137	613.368	157.805.556	1.491.264	1.086.173.050	6.883	119.627	32.820.708	310.156	272.215.400	8.294					4.970
1937	778.194	200.186.043	1.891.760	1.623.843.801	8.112	615.147	168.577.186	1.593.056	1.272.172.384	7.547	125.235	31.149.916	294.367	313.863.810	10.076					
1938	796.908	198.420.860	1.875.079	1.414.173.619	7.127	627.883	163.462.059	1.544.718	1.134.925.758	6.943	123.975	31.664.624	299.231	249.582.260	7.882					
1939													56.000.000	529.201			34.000.000	321.300		
1945		135.811.600	1.283.421																	373.875
1946		156.225.000	1.476.328																	548.625
1947		212.466.000	2.007.806	105.900.000.000	498.433	444.805					106.671					66.774				724.875
1948		208.300.000	1.968.437	159.200.000.000	764.282		179.971.200	1.700.730				86.236.200	814.933							710.625
1949		262.458.000	2.480.231	253.800.000.000	967.012	420.840	151.475.760	1.431.447			115.340	39.202.060	370.460			79.990				858.750
1950	578.911	243.711.000	2.303.071	320.990.000.000	1.317.093	400.713					82.908					46.467				888.375
1955		173.562.403					113.252.706					30.512.694								
1956		361.530.485					235.905.386					63.557.942								

ΠΗΓΗ : Για τα έτη 1830-1910 και 1912-3 από Θ. Καυράνη, *Αγροτική πίστη και οικονομικός μετασχηματισμός στην Β. Πελοπόννησο*, α' τόμος Αθήνα 1990, σ. 207,210,212,213,234,239,240,496. Για τα έτη 1911,1929 και1950, από τις αντίστοιχες Γεωργικές Απογραφές της στατιστικής υπηρεσίας. Για τα έτη 1955,1956, από το Γεωργικών Δελτίον του Υπ. Γεωργίας. Για τα υπόλοιπα έτη από τις Ετήσιες Γεωργικές Στατιστικές της στατιστικής υπηρεσίας. Για την παραγωγή του νομού Αχαΐας έτους 1939 από το Σταφιδίκον Δελτίον Μαΐου-Αυγούστου 1938. Για την επαρχία Αιγιάλειας : Οι τιμές της σταφίδας από το 1911 έως το 1936 από την εφημερίδα Έρευνα τέλη Απριλίου, Αυγούστου, Σεπτεμβρίου, Οκτωβρίου των αντίστοιχων ετών. Οι τιμές από το 1945 έως το 1950 από το Σταφιδίκον Δελτίον διάφορα τέλη των αντίστοιχων ετών. Για την παραγωγή του 1926 από το Νοολόγο τχ. 24/4/1926, του 1927 από την Έρευνα, τχ. Μαΐου 1927, του 1930 έως 1934 από το Σταφιδίκον Δελτίον τχ. 13/1935, του 1939 από το Σταφιδίκον Δελτίον τχ. Μαΐου-Αυγούστου 1938. Για τις καλλιέργειες εκτάσεις το 1947 και το 1949 από το Σταφιδίκον Δελτίον τχ. Νοεμβρίου 1948 και τχ. Ιουλίου-Οκτωβρίου 1950, αντίστοιχα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2.6.

ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΠΑΤΡΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΑΙΓΙΟΥ 1866 -1955

ΕΞΑΓΩΓΗ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗΣ ΣΤΑΦΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΠΑΤΡΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΑΙΓΙΟΥ 1866-1933															
ΕΞΑΓΩΓΗ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗΣ ΣΤΑΦΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ						ΕΞΑΓΩΓΗ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗΣ ΣΤΑΦΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ					ΕΞΑΓΩΓΗ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗΣ ΣΤΑΦΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΤΟΥ ΑΙΓΙΟΥ				
ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΤΟΝΟΥΣ	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΛΙΤΡΕΣ	ΑΞΙΑ ΣΕ ΔΡΧ.	ΜΕΣΗ ΑΞΙΑ ΤΟΝΟΥ ΣΕ ΔΡΧ.	ΜΕΣΗ ΑΞΙΑ ΧΙΛΙΟΛΙΤΡΟΥ ΣΕ ΔΡΧ.	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΤΟΝΟΥΣ	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΛΙΤΡΕΣ	ΑΞΙΑ ΣΕ ΔΡΧ.	ΜΕΣΗ ΑΞΙΑ ΤΟΝΟΥ ΣΕ ΔΡΧ.	ΜΕΣΗ ΑΞΙΑ ΧΙΛΙΟΛΙΤΡΟΥ ΣΕ ΔΡΧ.	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΤΟΝΟΥΣ	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΛΙΤΡΕΣ	ΑΞΙΑ ΣΕ ΔΡΧ.	ΜΕΣΗ ΑΞΙΑ ΤΟΝΟΥ ΣΕ ΔΡΧ.	ΜΕΣΗ ΑΞΙΑ ΧΙΛΙΟΛΙΤΡΟΥ ΣΕ ΔΡΧ.
1866	57.458	119.685.781	20.432.194	356	171										
1867	62.778	130.765.940	21.076.807	336	161										
1868	57.692	120.172.631	13.499.220	234	112										
1869	53.995	112.472.496	20.246.800	375	180										
1870	56.169	117.000.000	17.308.560	308	148										
1871	72.105	150.195.729	30.325.935	421	202										
1872	59.971	124.919.825	25.472.401	425	204										
1873	73.786	153.697.036	35.646.570	483	232							10.999.914			
1874	76.142	158.603.151	37.225.024	489	235							8.269.394			
1875	74.624	155.442.151	37.000.000	496	238										
1876	79.213	165.000.000		0	0							11.666.600			
1877															
1878	98.416	205.000.000		0	0							15.930.701			
1881	127.460	265.500.000		0	0							19.225.841			
1887	129.621	270.000.000		0	0							23.225.449			
1888	155.833	324.600.000		0	0										
1889	158.425	330.000.000		0	0										
1890	149.304	311.000.000		0	0										
1891	155.689	324.300.000			0										
1892	125.780	262.000.000			0										
1893	152.184	317.000.000													
1894	148.344	309.000.000													
1895	168.987	352.000.000													
1896	109.938	229.000.000													
1897	112.338	234.000.000													
1898	139.222	290.000.000													
1899	125.300	261.000.000													
1900	71.235	148.382.834	52.553.327	738	354	0					0				
1901	105.163	219.055.190	40.807.265	388	186	0					0				
1902	115.195	239.951.565	22.405.271	194	93	0					0				
1903	114.383	238.260.394	24.779.080	217	104	0					0				
1904	107.957	224.874.645	28.334.205	262	126	63.607	132.492.666	-			13.508	28.137.893	-		
1905	108.066	225.101.076	33.540.060	310	149	60.266	125.533.476	-			12.911	26.892.854	-		
1906	120.232	250.442.543	42.575.232	354	170	65.142	135.691.368	-			11.186	23.299.955	-		
1907	118.694	247.238.809	39.558.209	333	160	66.050	137.582.677				13.617	28.363.880			
1908	96.944	201.933.485	29.280.355	302	145	66.613	138.754.705				8.849	18.431.840			
1909	101.295	210.997.400	32.704.597	323	155	61.926	128.992.699				13.324	27.754.543			
1910	108.080	225.130.412	40.528.474	375	180	64.092	133.504.634	-			5.375	11.197.163	-		
1911	119.963	249.882.627	46.728.051	390	187	70.247	146.323.592				7.828	16.304.741			
1912	108.453	225.908.098	40.663.457	375	180	53.722	111.903.928	-			11.536	24.029.652	-		
1913	91.278	190.132.026	34.223.764	375	180	55.911	116.463.216				10.157	21.156.410			
1914	107.211	223.321.011	39.081.176	365	175	0					0				
1915	98.462	205.097.183	36.917.492	375	180	0					0				
1916	64.821	135.021.980	43.207.033	667	320	44.006	91.663.668	-			7.301	15.208.763	-		
1917	17.415	36.275.445	7.140.039	410	197	7.072	14.730.238	6.039.398			484	1.008.368	413.431		
1918	77.422	161.270.026	96.777.701	1.250	600	24.821	51.702.961	64.628.701	2.604	1.250	4.245	8.841.823	11.052.279	2.604	1.250
1919	148.619	309.573.377	140.746.600	947	455	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ				ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ				ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΤΟΥ ΑΙΓΙΟΥ							
ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΤΟΝΟΥΣ	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΑΙΤΡΕΣ	ΑΞΙΑ ΣΕ ΔΡΧ.	ΜΕΣΗ ΑΞΙΑ ΤΟΝΟΥ ΣΕ ΔΡΧ.	ΜΕΣΗ ΑΞΙΑ ΧΙΛΙΟΛΙΤΡΟΥ ΣΕ ΔΡΧ.	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΤΟΝΟΥΣ	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΑΙΤΡΕΣ	ΑΞΙΑ ΣΕ ΔΡΧ.	ΜΕΣΗ ΑΞΙΑ ΤΟΝΟΥ ΣΕ ΔΡΧ.	ΜΕΣΗ ΑΞΙΑ ΧΙΛΙΟΛΙΤΡΟΥ ΣΕ ΔΡΧ.	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΤΟΝΟΥΣ	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΑΙΤΡΕΣ	ΑΞΙΑ ΣΕ ΔΡΧ.	ΜΕΣΗ ΑΞΙΑ ΤΟΝΟΥ ΣΕ ΔΡΧ.	ΜΕΣΗ ΑΞΙΑ ΧΙΛΙΟΛΙΤΡΟΥ ΣΕ ΔΡΧ.
1920	96.135	200.249.205	112.477.438	1.170	562	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1921	88.329	183.989.307	287.794.867	3.258	1.564	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1922	72.874	151.796.542	395.853.078	5.432	2.608	5.383	11.212.789	31.286.666	5.812	2.790	9.342	19.459.386	55.606.013	5.952	2.858
1923	109.694	228.492.602	752.228.605	6.858	3.292	8.802	18.334.566	61.784.257	7.019	3.370	17.156	35.735.948	129.142.401	7.528	3.614
1924	93.425	194.604.275	572.682.177	6.130	2.943	9.397	19.573.951	59.382.492	6.319	3.034	9.471	19.728.093	58.050.318	6.129	2.943
1925	80.220	167.098.260	623.886.172	7.777	3.734	13.946	29.049.518	114.594.173	8.217	3.945	12.663	26.377.029	114.613.284	9.051	4.345
1926	80.510	167.702.330	665.319.097	8.264	3.967	17.237	35.904.671	147.581.200	8.562	4.110	14.637	30.488.871	168.930.100	11.541	5.541
1927	81.804	170.397.732	785.571.015	9.603	4.610	22.785	47.461.155	251.321.900	11.030	5.295	18.989	39.554.087	149.672.077	7.882	3.784
1928	79.463	165.521.429	959.025.057	12.069	5.794	24.286	50.587.738	344.393.800	14.181	6.808	9.110	18.976.130	94.641.832	10.389	4.987
1929	68.812	143.335.396	876.350.798	12.735	6.114	21.537	44.861.571	263.535.950	12.236	5.874	11.355	23.652.465	170.263.000	14.995	7.199
1930	72.997	152.052.751	782.451.486	10.719	5.146	22.751	47.390.333	230.311.600	10.123	4.860	10.820	22.538.060	162.350.000	15.005	7.203
1931	66.389	138.288.287	749.546.170	11.290	5.420	19.775	41.191.325	231.801.500	11.722	5.627	7.282	15.168.406	105.061.300	14.428	6.926
1932	70.759	147.390.997	1.032.044.054	14.585	7.002	20.533	42.770.239	302.814.800	14.748	7.080	12.449	25.931.267	209.470.649	16.826	8.078
1933	63.712	132.712.096	1.085.366.093	17.036	8.178	20.301	42.286.983	350.616.600	17.271	8.291	10.532	21.938.156	212.655.230	20.191	9.693
1934	75.239	156.722.837	1.103.876.837	14.672	7.043	24.113	50.227.379	330.318.200	13.699	6.576	15.431	32.142.773	280.798.139	18.197	8.736
1935	69.896	145.593.368	875.293.949	12.523	6.012	26.297	54.776.651	299.681.500	11.396	5.471	12.199	25.410.517	192.483.553	15.779	7.575
1936	74.675	155.548.025	934.481.084	12.514	6.008	26.755	55.730.665	314.414.750	11.752	5.642	13.453	28.022.599	213.894.870	15.899	7.633
1937	89.674	186.790.942	979.296.277	10.921	5.243	24.678	51.404.274	306.669.400	12.427	5.966	11.246	23.425.418	193.764.034	17.230	8.272
1938	74.276	154.716.908	933.025.173	12.562	6.031	27.904	58.124.032	345.297.600	12.374	5.941	10.626	22.133.958	163.374.132	15.375	7.381
1939	87.901	183.097.783	1.112.819.890	12.660	6.078	36.134	75.267.122	449.604.500	12.443	5.973	13.743	28.626.669	208.300.143	15.157	7.276
1940	18.683	38.916.689	381.406.045	20.415	9.801	9.610	20.017.630	142.547.000	14.833	7.121	3.670	7.644.610	64.721.439	17.635	8.466
1941	24.769	51.593.827	348.344.057	17.697	8.496	5.285	11.008.655	97.454.000	18.440	8.852	6.897	14.366.451	133.819.318	19.403	9.315
1942	15.849	33.013.467	346.781.000	21.880	10.504	9.318	19.409.394	113.474.000	12.178	5.846	0	0	0	0	0
1943	134	279.122	29.633.000	221.142	106.165	0	0	0	0	0	50	104.150	29.250.000	585.000	280.845
1944	377	785.291	2.854.050.000	7.570.424	3.634.385	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1945	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	612	1.274.796	0	0	0
1946	1.987	4.138.921	1.066.041.000	536.508	257.565	1.287	2.680.821	916.248.000	711.925	341.779	679	1.414.357	99.193.000	146.087	70.133
1947	17.505	36.462.915	24.784.914.100	1.415.876	679.729	6.924	14.422.692	10.033.578.500	1.449.101	695.680	5.413	11.275.279	7.694.451.000	1.421.476	682.418
1948	39.054	81.349.482	54.862.959.497	1.404.797	674.411	3.422	7.128.026	4.676.761.000	1.366.675	656.109	7.791	16.228.653	9.352.628.100	1.200.440	576.303
1949	53.831	112.129.973	76.135.100.750	1.414.336	678.990	927	1.930.941	1.095.109	1.181	567	11.577	24.114.891	14.481.440.000	1.250.880	600.519
1950	43.746	91.122.918	60.611.375.000	1.385.530	665.161	7.335	15.278.805	10.340.009	1.410	677	6.197	12.908.351	9.057.431.000	1.461.583	701.672
1951	46.557	96.978.231	208.107.956.000	4.469.961	2.145.924	12.862	26.791.546	59.860.699	4.654	2.234	9.856	20.530.048	43.657.279.000	4.429.513	2.126.506
1952	48.605	101.244.215	164.892.876.000	3.392.509	1.628.665	11.173	23.273.359	37.526.897	3.359	1.612	9.134	19.026.122	30.392.115.000	3.327.361	1.597.389
1953	57.991	120.795.253	271.740.849.000	4.685.914	2.249.599	4.486	9.344.338	22.649.803	5.049	2.424	14.907	31.051.281	75.689.440.000	5.077.443	2.437.563
1954	79.343	165.271.469	490.663.254.000	6.184.077	2.968.832	24.582	51.204.306	151.898.628	6.179	2.967	13.155	27.401.865	95.379.886.000	7.250.466	3.480.781
1955	48.161	100.319.363	414.713.000.000	8.610.972	4.133.928	14.645	30.505.535	125.076.698	8.541	4.100	12.321	25.664.643	111.049.201.000	9.013.002	4.326.933
Τα έτη 1866-1899 οι εξαγωγές αφορούν το σύνολο της εξαγόμενης σταφίδας															
Το έτος 1937 εμφανίζεται το συνολο της εξαγωγής κηπουρικών προϊόντων και αποικιακών από το τελωνείο της επαρχίας Αιγιάλειας															
Τα έτη 1946 και 1947 η εξαγωγή της επαρχίας Αιγιάλειας αφορά μόνο το διάστημα Ιαν - Σεπτ															

Πηγή: Για τα έτη 1866-1899, Καλαφάτης, *Αγροτική πίστη και οικονομικός μετασχηματισμός στη Β. Πελοπόννησο*, Α΄ τόμος, Αθήνα, 1990, σ. 249,251,253,497. Για τα υπόλοιπα έτη: Στατιστική υπηρεσία, Εμπόριον της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών κατά τα έτη 1900-4, Στατιστική του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά των εξωτερικού έτη 1905-14, 1916-8, 1926-40, Τριμηνιαίων Δελτίων του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών κατά τα έτη 1906-8, 1911-3, 1915 τχ. Δ, Μηνιαίων δελτίων του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών κατα τα έτη 1919-35,1937-45,1947-55, τχ.12, Εξωτερικών εμπορίων της Ελλάδος 1953-1954-1955. Για το 1945 για το τελωνείο Αιγίου από το Σταφιδιόν Δελτίων τχ. ΦΕΒΡ-ΜΑΡΤ 1949.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2.7.

ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΑΙΓΙΟΥ & ΠΑΤΡΩΝ 1937-1955

Η ποσότητα σε τόνους

	1937		1938***		1939		1940		1941		1942	1946		1947		1948		1949		1950		1951		1952		1953		1954		1955		
ΧΩΡΕΣ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	ΠΑΤΡΩΝ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	ΑΙΓΙΟΥ	ΠΑΤΡΩΝ	
ΑΙΓΥΠΤΟΣ		37		13		22		36		10					3	29	3			2	3					4	2					
ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ				6		95		13																								
ΑΥΣΤΡΙΑ		110		27																80		37					5				5	
ΒΕΛΓΟ- ΛΟΥΞΕΜΒ/ΚΗ ΕΝΩΣΙΣ*		33		14		40		28						12							25	7	14	7	2	35			10		40	
ΓΑΛΛΙΑ		328		118		221	2	415													5						87		114		373	
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	11	4457		1715		2.088	103	4.009	295	1.373	4.038										2.349	177	1.991	10	342	63	247	9	154	106	765	
ΔΑΝΙΑ		2		6		22		51																		2	33		67	19	105	
ΕΛΒΕΤΙΑ		64		3		146		27													59		78		62		59		48	10	71	
Μ.ΒΡΕΤΑΝΙΑ	10558	15916	975	3095	12.798	29.464	3.330	3.426	6.602	3.902		676	773	2.720	4.670	6.605	3.315	11.420		5.751	726	9.073	3.978	8.839	9.829	13.685	3.038	12.702	22779	10483	11078	
ΗΝ.ΠΟΛΙΤΕΙΣ	53	2218	1	211	16	1.592		690														61			57		19		34		36	
ΙΝΔΙΑ															3																5	
ΙΡΑΝΟΙΔΙΑ														508	505						1.510	450	4.421	33	471	51	205	18	505		7	387
ΙΤΑΛΙΑ		60		17		32					5.193																				11	
ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	623	605	52	188	918	1.773	235	723								1.085		1	77	1.162	42	827	231	132	958	604	371	544	1657	1414		
ΠΟΛΩΝΙΑ						32																										
ΝΟΡΒΗΓΙΑ								17																					25	6	169	
ΕΟΥΝΔΙΑ		42		8		109		31					456		16						144		97		52		14		32	10		
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ																					100			10		10					5	
ΚΥΠΡΟΣ																							2		2							
ΟΥΡΟΥΓΟΥΑΗ																		108														
ΜΕΞΙΚΟ																	40				50											
KENYA - ΟΥΓΚΑΝΤΑ**																		24			20		14		16		11		30		16	
ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ																					4				84				7			
ΙΖΑΜΑΙΚΑ																		6			35		39		56		65		33		5	
ΠΕΡΟΥ																				2												
ΒΡΑΖΙΛΙΑ																						49	95		3	30	2					
ΝΕΑ ΓΗ																5																
Α. ΧΩΡΕΣ	1	806		235	11	498		144			87	3	58	4	36	72	99	49	856	285	1.133	21	1.245	4	65	69	93	65	200		175	
ΣΥΝΟΛΟ	11246	24678	1028	5656	13.743	36.134	3.670	9.610	6.897	5.285	9.318	679	1.287	3.232	5.245	7.791	3.422	11.577	927	6.197	7.325	9.856	12.862	9.134	11.173	14.907	4.484	13.165	24.582	12.313	14.645	

* από το 1950 μόνο το Βέλγιο
** από το 1950 μόνο η Κενυα
*** μόνο το Α' εξάμηνο του έτους
Πηγή : ΓΣΥΕ, Μηνιαίον δελτίον του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών 1937-45, 1947-55

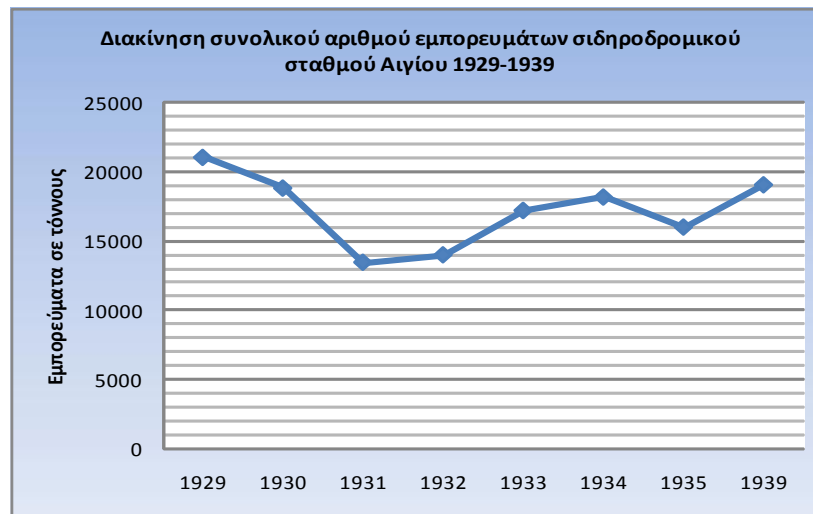
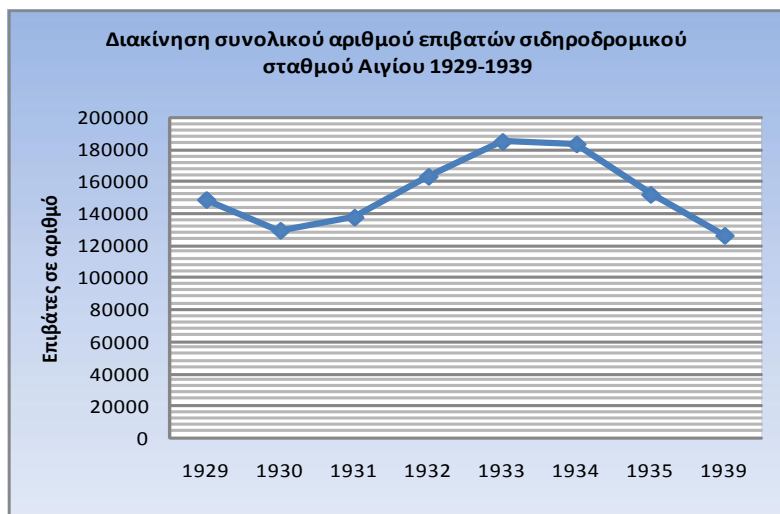
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2.8.

ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΑΙΓΙΟΥ: ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΕΠΙΒΑΤΩΝ - ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΩΝ - ΣΤΑΦΙΔΑΣ 1929-1939

	ΕΠΙΒΑΤΕΣ ΣΕ ΑΡΙΘΜΟ			ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΑ ΣΕ ΤΟΝΝΟΥΣ			ΣΤΑΦΙΔΑ ΣΕ ΤΟΝΝΟΥΣ			
ΕΤΟΣ	ΑΝΑΧΩΡΗΣΑΝΤΕΣ	ΑΦΙΧΘΕΝΤΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ	% ΔΙΑΚΙΝΟΥΜΕΝΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΩΝ
1929	76.956	71.530	148.486	9.887	11.219	21.106	804	2.999	3.803	18,02%
1930	67.505	61.829	129.334	9.327	9.537	18.864	343	2.800	3.143	16,66%
1931	70.702	66.835	137.537	7.789	5.665	13.454	160	1.264	1.424	10,58%
1932	80.260	82.734	162.994	8.026	5.971	13.997	309	1.817	2.126	15,19%
1933	88.464	96.269	184.733	9.367	7.868	17.235	401	2.154	2.555	14,82%
1934	88.253	94.945	183.198	10.787	7.424	18.211	148	2.223	2.371	13,02%
1935	75.138	76.605	151.743	10.195	5.826	16.021	316	313	629	3,93%
1939	54.740	71.419	126.159	10.012	9.094	19.106	284	0	284	1,49%
ΣΥΝΟΛΟ			1.098.025			118.888			16.051	13,50%

Για το έτος 1939 στην απογραφή αναφέρεται ότι τα αναλυτικά στοιχεία της διακίνησης εμπορευμάτων είναι ελλιπή

Πηγή: ΓΣΥΕ, Στατιστική των ελληνικών σιδηροδρόμων κατά τα έτη 1929-35 και 1939

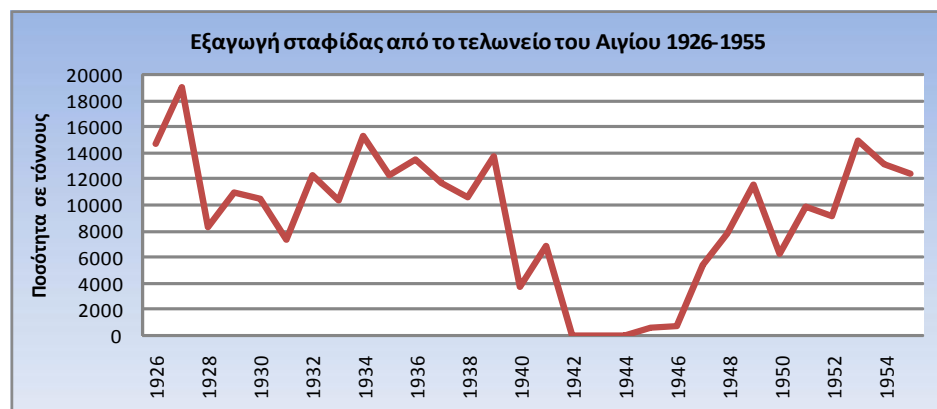
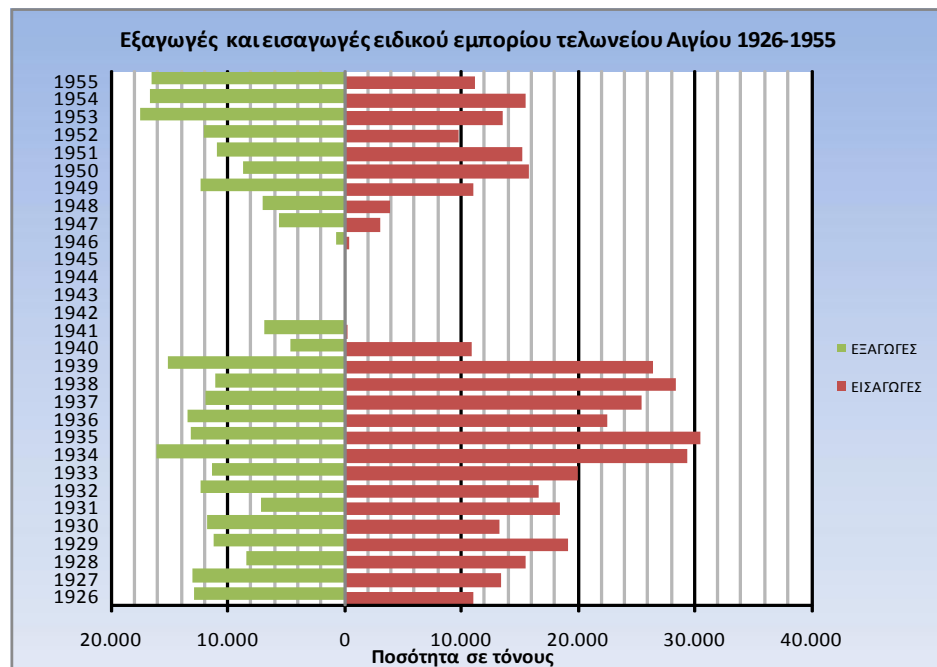

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2.9.

ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΕΙΔΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΗ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΤΟΥ ΑΙΓΙΟΥ 1926 -1955

Η ποσότητα σε τόνους

ΕΤΟΣ	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ	ΕΞΑΓΩΓΗ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΑΠΟ ΤΕΛΩΝΕΙΟ ΑΙΓΙΟΥ	% ΕΞΑΘΕΙΣΙΑΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ
1926	11.024	12.798	14637	114,37%
1927	13.405	13.047	18989	145,54%
1928	15.547	8.383	9.110	108,67%
1929	19.208	11.195	11.355	101,43%
1930	13.310	11.734	10.820	92,21%
1931	18.419	7.127	7.282	102,17%
1932	16.624	12.314	12.449	101,10%
1933	19.991	11.332	10.532	92,94%
1934	29.316	16.085	15.431	95,93%
1935	30.466	13.176	12.199	92,59%
1936	22.474	13.396	13.453	100,43%
1937	25.444	11.821	11.246	95,14%
1938	28.394	10.995	10.626	96,64%
1939	26.435	15.056	13.743	91,28%
1940	10.949	4.660	3.670	78,76%
1941	263	6.915	6.897	99,74%
1942	15	0	0	
1943	0	50	50	100,00%
1944	0	0	0	
1945	134	0	612	
1946	407	679	679	100,00%
1947	3.063	5.582	5.413	96,97%
1948	3.880	6.983	7.791	111,57%
1949	11.009	12.267	11.577	94,38%
1950	15.848	8.665	6.197	71,52%
1951	15.277	10.937	9.856	90,12%
1952	9.777	11.971	9.134	76,30%
1953	13.501	17.476	14.907	85,30%
1954	15.588	16.663	13.155	78,95%
1955	11.121	16.466	12.321	74,83%

Για το έτος 1946 καταγράφονται μόνο οι εισαγωγές για το διάστημα Ιανουάριος -Σεπτέμβριος. Οι εξαγωγές αφορούν μόνο την κορινθιακή σταφίδα για ολό το έτος

Πηγή : ΓΣΥΕ, Στατιστική του εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών κατά τα έτη 1926-40, Μηνιαίων δελτίων του ειδικού εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών 1941-1955

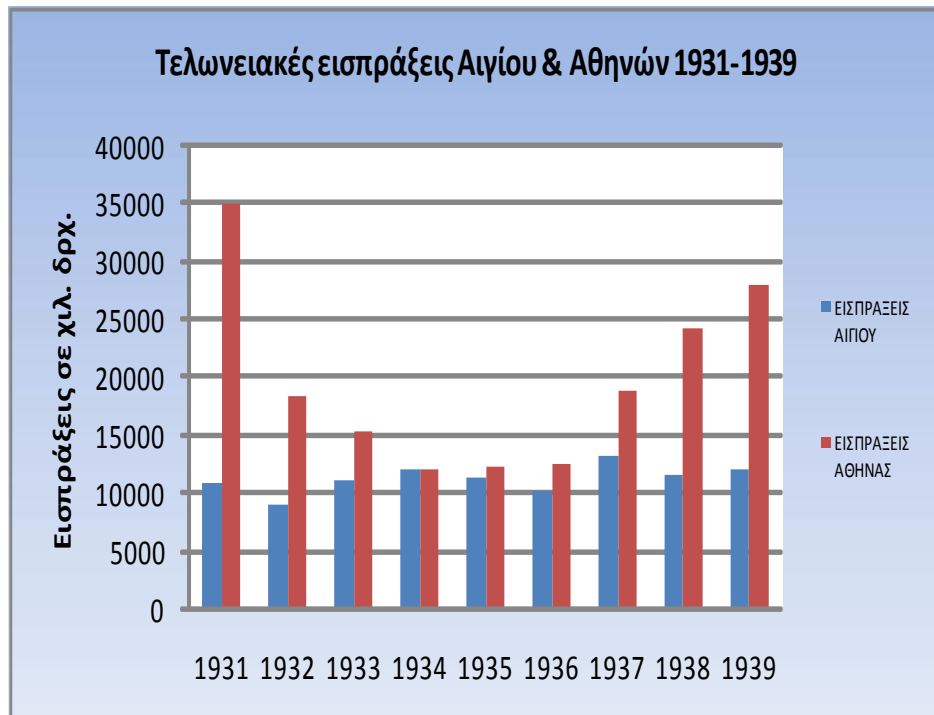
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2.10.

ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΕΣ ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΑΙΓΙΟΥ & ΑΘΗΝΑΣ 1931-1939

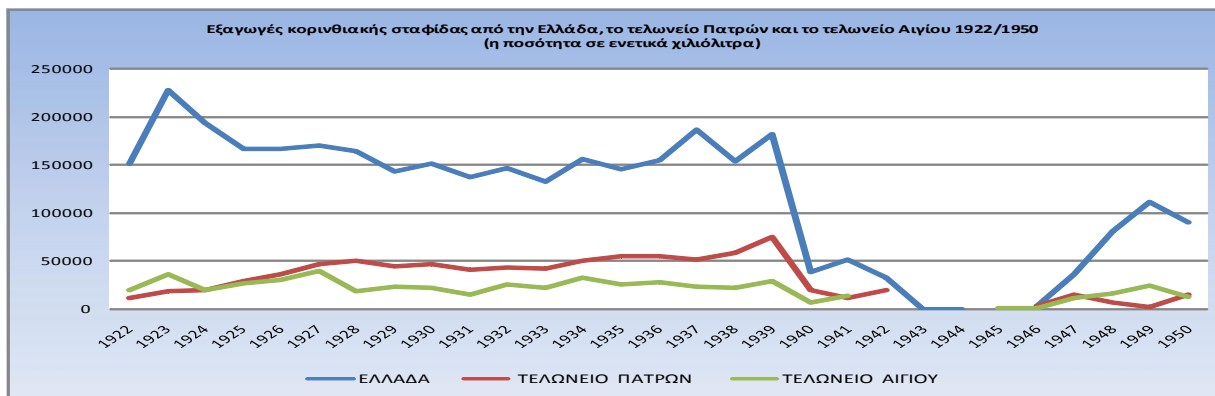
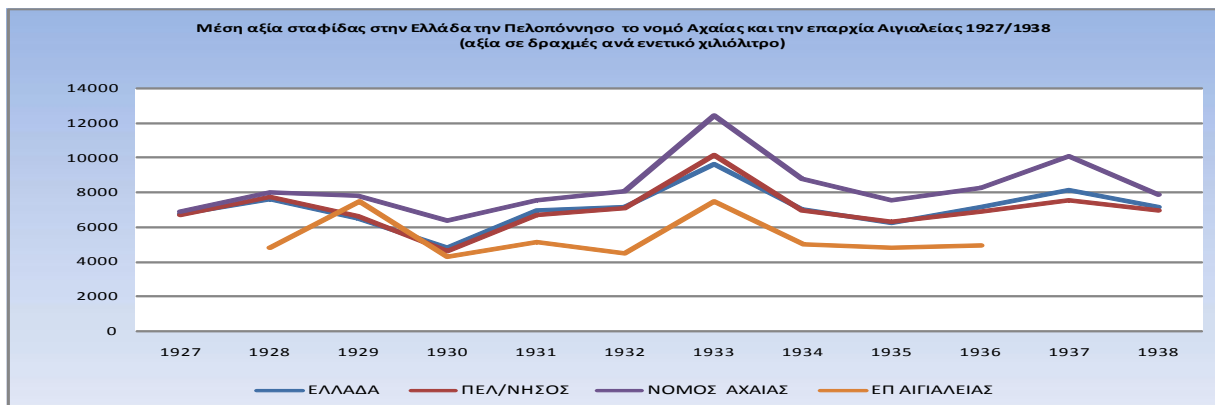
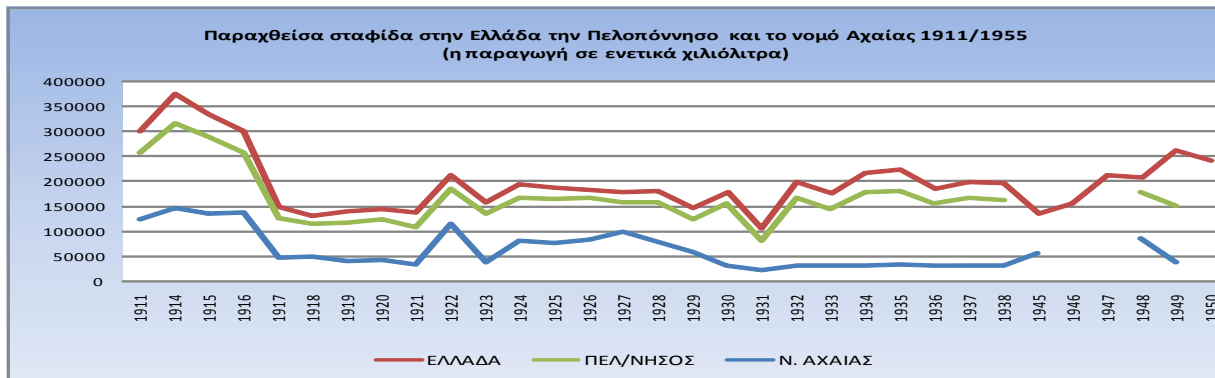
ΕΤΟΣ	ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΤΕΛΩΝΕΙΟΥ ΑΙΓΙΟΥ	ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΤΕΛΩΝΕΙΟΥ ΑΘΗΝΑΣ
1931	10.914	35.013
1932	8.880	18.396
1933	11.002	15.217
1934	12.068	11.960
1935	11.385	12.340
1936	10.103	12.469
1937	13.082	18.737
1938	11.635	24.200
1939	12.055	27.884

Τα ποσά σε χιλιάδες δραχμές

Πηγή: ΓΣΥΕ, Στατιστική του εμπορίου της Ελλάδος μετά των ξένων επικρατειών κατά τα έτη 1931-40

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2.11.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.3.1.

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ 1923-1932									
16.12.1923 ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ- ΗΛΙΑΟΣ	ΨΗΦΙΣΑΝ	7.11.1926 ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ-ΗΛΙΑΟΣ	50.113	19.8.1928 ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ-ΗΛΙΑΟΣ %	53.440	25.9.1932 ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ %	39.409		
	αδρες								
		ΛΑΙΚΟΝ ΚΟΜΜΑ	36,35%	ΣΥΝΑΓΑΣΜΟΣ ΛΑΙΚΩΝ	34,42%	ΛΑΙΚΟΙ	42,55%		
ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ	15	ΕΝΩΣΙΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	33,23%	ΣΥΝΑΓΑΣΜΟΣ	31,69%	ΕΛΕΥΘΕΡΟΦΡΟΝΕΣ	0,00%		
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ		ΚΟΜΜΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟΦΡΟΝΩΝ	9,72%	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ	4,47%	ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΟΙ	17,44%		
ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ	1	ΑΝΤΙΒΕΝΙΖΕΛΙΚΟΙ	0,86%	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ	2,389	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ	6,871		
ΑΝΤΙΒΕΝΙΖΕΛΙΚΟΙ	1	ΕΝΙΑΙΟ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΜΕΤΩΠΙΟ		ΒΑΣΙΛΕΥΦΡΟΝΕΣ	3,63%	ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ	23,71%		
							9,345		
ΑΔΕΥΚΡΙΝΙΣΤΟΙ	2	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ	1,73%	ΕΛΕΥΘΕΡΟΦΡΟΝΕΣ	3,34%	ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟΙ	10,56%		
		ΚΟΜΜΑ ΑΝΕΞΑΡΤ ΚΑΙ					4,160		
		ΠΡΟΣΦΥΤΩΝ	6,17%	ΕΘΝΙΚΟΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ	6,18%	ΕΘΝΙΚΟΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΟΙ	2,15%		
		ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ		ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΟΙ		ΑΓΡΟΤΟΕΡΓΑΤΙΚΟΙ	1,57%		
		ΑΝΤΙΒΕΝΙΖΕΛΙΚΟΙ	10,78%	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ	10,70%	ΑΓΡΟΤΙΚΟΙ	0,00%		
		ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΙ ΥΠΟΨΗΦΙΟΙ	1,16%	ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟΙ	4,03%	ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΑΙ	0,11%		
				ΑΓΡΟΤΙΚΟΙ	0,91%	ΕΝΙΑΙΟΝ ΜΕΤΩΠΙΟΝ	1,38%		
				ΕΝΙΑΙΟΝ ΜΕΤΩΠΙΟΝ	0,22%	ΛΟΙΠΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ	0,00%		
				ΑΚΑΘΟΡΙΣΤΟΙ	0,41%	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ ΚΑΙ	0,54%		
						ΑΚΑΘΟΡΙΣΤΟΙ	21,3		
ΕΛΡΕΣ 19	19	ΕΛΡΕΣ 13	14	ΕΛΡΕΣ 12	12	ΕΛΡΕΣ 7	8		
ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΑΡΕΑΣ		ΛΑΙΚΟΙ ΣΑΓΙΑΣ Ν ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ		ΛΑΙΚΟΙ ΠΑΝΑΓΕΤΟΠΟΥΛΟΣ Σ ΑΝΑΡΕΑΣ		ΛΑΙΚΟΙ ΣΑΓΙΑΣ Ν ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ			
ΔΡΟΥΛΙΑΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ		ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ Ι ΑΝΑΡΕΑΣ				ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ Σ.			
ΚΩΝ ΓΚΟΤΣΗΣ		ΜΠΟΥΚΟΥΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ				ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ			
ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ		ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ Σ. ΔΗΜ.				ΓΚΟΡΘΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ			
ΦΑΚΙΩΣ ΧΡΗΣΤΟΣ		ΑΤΤΙΛΑΟΠΟΥΛΟΣ Α. ΑΓΓΕΛΟΣ							
ΓΟΝΤΙΚΑΣ ΚΩΝ		ΣΙΔΩΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ							
ΣΥΡΙΟΠΟΥΛΟΣ Ν				ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ		ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ			
ΔΑΔΙΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ				ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΤΑΣΗΣ		ΓΚΟΤΣΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ			
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΤΑΣΗΣ				ΓΟΝΤΙΚΑΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ		ΖΑΙΜΗΣ ΦΟΚΙΩΝ			
ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟ				ΣΥΡΙΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ		ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣ-			
Σ ΝΙΚΟΛΑΟΣ				ΤΣΕΡΩΝΗΣ ΗΛΙΑΣ		ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ			
ΚΑΛΑΜΟΝΤΖΗΣ				ΣΠΗΛΙΑΔΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ					
ΝΙΚΟΛΑΟΣ				ΓΚΟΤΣΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ					
ΚΑΤΣΙΜΠΡΙΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ		ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ		ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ		ΕΥΝΤ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ			
ΒΟΛΙΩΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ		ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Σ		ΜΑΡΚΟΥ Δ ΑΝΑΡΕΑΣ		ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Σ			
ΕΚΛΙΛΑΑΡΟΠΟΥΛΟΣ		ΑΝΑΡΕΑΣ		ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ		ΑΝΑΡΕΑΣ			
ΛΟΥΚΑΣ		ΓΟΝΤΙΚΑΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ		ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Σ		ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟΣ			
ΖΑΙΜΗΣ ΑΝΑΡ		ΜΑΡΚΟΥ Δ ΑΝΑΡΕΑΣ		ΑΝΑΡΕΑΣ		ΜΑΡΚΟΥ Δ ΑΝΑΡΕΑΣ			
ΜΕΙΝΤΑΝΗΣ ΗΛ		ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΤΑΣΗΣ							
ΜΑΡΚΟΥ ΑΝΑΡΕΑΣ				ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ					
ΦΟΥΑΣ Γ		ΕΛΕΥΘΕΡΟΦΡΟΝΕΣ		ΖΑΙΜΗΣ ΦΟΚΙΩΝ					
ΛΥΚΟΤΟΜΑΡΟΣ Χ		ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Μ ΙΩΑΝΝΗΣ							
		ΠΟΛΥΖΩΓΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ							
		ΑΝΤΙΒΕΝΙΖΕΛΙΚΟΣ							
		ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣ- ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ							
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ		ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	958.392	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	1.017.281	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	1.171.637		
αδρες		αδρες		αδρες		αδρες			
ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ	250	ΛΑΙΚΟΝ ΚΟΜΜΑ	20,27%	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ	38.556	ΛΑΙΚΟΙ	33,80%		
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ		ΕΝΩΣΙΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	31,63%	ΒΑΣΙΛΕΥΦΡΟΝΕΣ	3,79%	ΕΛΕΥΘΕΡΟΦΡΟΝΕΣ	395,974		
ΕΝΩΣΙΣ	120	ΚΟΜΜΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟΦΡΟΝΩΝ	15,76%	ΛΑΙΚΟΙ	23,94%	ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΟΙ	1,59%		
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ	7	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ	6,48%	ΕΛΕΥΘΕΡΟΦΡΟΝΕΣ	5,30%	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ	0,98%		
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ	6	ΕΝΙΑΙΟ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΜΕΤΩΠΙΟ	4,38%	ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ	0,19%	ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ	33,42%		
ΑΝΤΙΒΕΝΙΖΕΛΙΚΟΙ	6	ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ	2,95%	ΕΘΝΙΚΟΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ	2,71%	ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟΙ	97,836		
ΕΠΙΡΑΤΟΙ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ	4	ΚΟΜΜΑ ΑΝΕΞΑΡΤ ΚΑΙ		ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΟΙ	1,56%	ΕΘΝΙΚΟΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΟΙ	4,07%		
ΑΓΡΟΤΙΚΟΙ	3	ΠΡΟΣΦΥΤΩΝ	1,82%	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ		ΑΓΡΟΤΟΕΡΓΑΤΙΚΟΙ	5,89%		
ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ		ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΠΡΟΣΦ/ΚΟΥ	1,44%	ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ	1,32%	ΑΓΡΟΤΙΚΟΙ	6,17%		
ΑΥΤΙΚΗΣ	3	ΚΟΜΙΤΟΣ	12,661	ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ	46,94%	ΑΓΡΟΤΙΚΟΙ	72,311		
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	3	ΣΥΜΠΡΑΣΕΩΣ	1,32%	ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟΙ	2,53%	ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΑΙ	0,07%		
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ	3	ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΩΝ	9,720	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ	25,729	ΑΓΡΟΤΟΕΡΓΑΤΙΚΟΙ	0,07%		
ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΗΣ	1	ΕΠΙΡΧΙΑΚΟ ΚΟΜΜΑ	1,01%	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ	18,069	ΕΝΙΑΙΟΝ ΜΕΤΩΠΙΟΝ	4,97%		
	397	100,00%		ΑΓΡΟΤΙΚΟΝ ΕΡΓΑΤΙΚΟΝ	6,71%	ΛΟΙΠΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ	0,06%		
		ΑΟΠΑ ΜΙΚΡΑ ΚΟΜΜΑΤΑ	4,54%	ΚΟΜΜΑ	17,042	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ ΚΑΙ	6,62		
		ΣΥΝΑΓΑΣΜΟΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ	7,40%	ΑΓΡΟΤΙΚΟΙ	1,68%	ΑΚΑΘΟΡΙΣΤΟΙ	7,421		
		ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΙ ΥΠΟΨΗΦΙΟΙ	1,00%	ΕΝΙΑΙΟΝ ΜΕΤΩΠΙΟΝ	1,41%		100,00%		
			958.392	ΑΚΑΘΟΡΙΣΤΟΙ	0,14%		1.171,637		
			100,00%		1.017.281				

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.3.2.

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ 1933-1936							
5.3.1933	εγκύρια	9.6.1935	εγκύρια	26.1.1936	εγκύρια		
N. ΑΧΑΪΑΣ	%	37.962	N. ΑΧΑΪΑΣ	%	34.215	ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ	%
ΛΑΙΚΟΙ	47,77%	18.134	ΕΝΩΣΙΣ ΒΑΣΙΛΟΦΡΟΝΩΝ	11,08%	3.791	ΓΕΝΙΚΗ ΛΑΙΚΗ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ	23,93%
ΕΛΕΥΘΕΡΟΦΡΟΝΕΣ	0,00%	0	ΣΥΜΠΡ ΚΥΒΕΡΝ ΛΑΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑ			ΛΑΙΚΟ ΚΟΜΜΑ	25,63%
ΕΘΝΙΚΟΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΟΙ	6,76%	2.565	ΣΥΜΠΡ ΚΥΒΕΡΝ ΕΘΝΙΚΟΡΙΖ/ΚΟΙ	82,38%	28.188	ΕΘΝΙΚΟ ΕΝΩΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ	7,29%
ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΟΙ			ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ	0,00%	0	ΚΟΜΜΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	40,12%
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ	5,46%	2.073					16.344
ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ	28,73%	10.907	ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ	0,00%	0	ΠΑΛΛΑΔΙΚΟ ΜΕΤΩΠΙΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ	1,39%
ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟΙ	9,06%	3.441	ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΟΜΜΑ	0,00%	0	ΑΡΧΕΙΟΜΑΡΞΙΣΤΙΚΟ	0,07%
ΑΓΡΟΤΟΕΡΓΑΤΙΚΟΙ	0,00%	0	ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΑΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ ΚΑΙ ΑΚΑΘΟΡΙΣΤΟΙ	3,60%	1.233	ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΙ ΥΠΟΨΗΦΙΟΙ	1,57%
ΗΝΩΜΕΝΗ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΙΣ	0,00%	0		2,93%	1.003		640
ΕΘΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ	0,00%	0					
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ	0,00%	0					
ΕΝΙΑΙΟΝ ΜΕΤΩΠΟΝ	0,56%	212					
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ ΚΑΙ ΑΚΑΘΟΡΙΣΤΟΙ	1,66%	630					
ΕΛΠΙΣ 7		7	ΕΛΠΙΣ 9		9	ΕΛΠΙΣ 9	
ΛΑΙΚΟΙ			ΣΥΝΑ ΣΥΜΠΡΑΤ ΚΥΒΕΡΝ ΚΟΜ			ΛΑΙΚΟΙ	
ΓΚΟΦΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ			ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ			ΣΑΓΓΙΑΣ Ν ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	
ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ			ΒΛΑΧΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ			ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	
ΣΑΓΓΙΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ			ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ			ΚΑΤΣΙΝΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ*	
ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ			ΓΚΟΦΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ				
ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ			ΘΟΥΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ				
			ΚΑΤΣΙΚΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ				
			ΣΑΓΓΙΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ				
			ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ				
ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ						ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ	
ΖΑΙΜΗΣ ΦΩΚΙΩΝ						ΓΚΟΤΣΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	
						ΖΑΙΜΗΣ ΦΩΚΙΩΝ	
						ΛΟΥΚΑΣ ΡΟΥΦΟΣ- ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ	
						ΜΑΡΚΟΥ Δ ΑΝΔΡΕΑΣ	
ΕΘΝΙΚΟΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΟΙ			ΕΘΝΙΚΟΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΟΙ			ΓΕΝΙΚΗ ΛΑΙΚΗ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ	
ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ			ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ			ΕΝΩΣΙΣ	
			ΓΕΩΡΓΙΟΣ			ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ Σ.	
						ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	
						ΒΛΑΧΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ		1.141.331	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ		1.029.196	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	
ΛΑΙΚΟΙ	38,07%	434.550	ΕΝΩΣΙΣ ΒΑΣΙΛΟΦΡΟΝΩΝ	14,80%	152.285	ΓΕΝΙΚΗ ΛΑΙΚΗ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ	19,89%
ΕΛΕΥΘΕΡΟΦΡΟΝΕΣ	2,26%	25.758	ΚΟΜΜΑ			ΛΑΙΚΟ ΚΟΜΜΑ	22,10%
ΕΘΝΙΚΟΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΟΙ	4,09%	46.692	ΣΥΜΠΡ ΚΥΒΕΡΝ			ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΕΘΝΙΚΟ ΚΟΜΜΑ	1,40%
ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΟΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ	0,85%	9.672	ΕΘΝΙΚΟΡΙΖ/ΚΟΙ	65,04%	669.434	ΚΟΜΜΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟΦΡΟΝΩΝ	3,94%
ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ	33,29%	379.960	ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ	2,88%	29.664		50.137
ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟΙ	6,77%	77.254	ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ	0,25%	2.590	ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΕΛΛΑΣ	0,04%
ΑΓΡΟΤΟΕΡΓΑΤΙΚΟΙ	4,16%	47.460	ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΟΜΜΑ	0,55%	5.636	ΕΘΝΙΚΟ ΕΝΩΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ	0,77%
ΗΝΩΜΕΝΗ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΩ	1,77%	20.200	ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΑΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ ΚΑΙ ΑΚΑΘΟΡΙΣΤΟΙ	9,59%	98.699	ΚΟΜΜΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	37,26%
ΕΘΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ	1,25%	14.302		6,89%	70.888	ΠΑΛΛΑΔΟΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ	1,08%
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ	2,01%	22.985		100,00%	1.029.196	ΚΡΗΤΗΣ	13.762
ΕΝΙΑΙΟΝ ΜΕΤΩΠΟΝ	4,64%	52.958				ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ	4,21%
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ ΚΑΙ ΑΚΑΘΟΡΙΣΤΟΙ	0,84%	9.532				ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ	0,97%
	100,00%	1.141.331				ΚΟΜΜΑ	12.333
						ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ	1,02%
						ΠΑΛΛΑΔΙΚΟ ΜΕΤΩΠΙΟ	5,76%
						ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ	73.411
						ΑΡΧΕΙΟΜΑΡΞΙΣΤΙΚΟ	0,09%
						ΚΟΜΜ ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΟ ΜΕΤΩΠΙΟ	1.148
							0,02%
							296
						ΣΥΝΑΥΑΣΜΟΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ	0,88%
						ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΙ ΥΠΟΨΗΦΙΟΙ	0,57%
							11.178
							7.209
							100,00%
							1.274.002

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.3.3.

11.3.1946			ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ 1946-1951			9.9.1951		
ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ	%	εγκυρία	ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ	%	εγκυρία	ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ		εγκυρία
38.110			51.078			54.310		
ΣΥΝΔ. ΗΝ.ΠΑΡ. ΕΘΝΙΚΟΦΡΟΝΩΝ	63,6263%	24.24%	ΚΟΜΜΑ Γ. ΠΑΠΑΝΑΡΕΟΥ	21,61%	11.038	ΣΥΝΔ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΥ	46,58%	25.299
ΣΥΝΑΥΑΣΜΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	10,02%	3.818	ΛΑΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΜΕΤΩΠΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΑΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ	19,55%	9.986	ΣΥΝΔ ΕΘΝ ΠΡΟΟΔ ΕΝΔΕΞΕΩΣ	17,21%	9.349
ΣΥΝΔ. ΕΘΝ.ΠΟΛΙΤ.ΕΝΔΕΞΕΩΣ	24,70%	9.415	ΚΟΜΜΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	16,69%	8.524	ΚΟΜΜΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	16,52%	8.969
ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΙ ΥΠΟΓΗΘΙΟΙ	1,66%	631	ΚΟΜΜΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	10,42%	5.318	ΛΑΙΚΟ ΚΟΜΜΑ	7,69%	4.177
ΑΠΟΧΗ			ΚΟΜΜΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΤΑΞΕΩΣ	9,16%	4.676	ΕΝΙΛΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ	6,07%	3.296
			ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ	5,46%	2.787	ΚΟΜΜΑ Γ. ΠΑΠΑΝΑΡΕΟΥ	5,93%	3.220
			ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑΤΑΞΗ	5,09%	2.601			
			ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΑΓΡΟΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	4,47%	2.283			
			ΕΘΝΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ ΕΝΔΕΞΕΩΣ ΚΕΝΤΡΟΥ	4,37%	2.233			
			ΕΘΝΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΟΜΜΑ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	1,65%	841			
			ΕΛΛΑΔΟΣ	0,73%	372			
			ΕΘΝΙΚΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΧΥΤΩΝ	0,58%	298			
			ΚΟΜΜΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΔΕΟΠΟΛΕΙΑΣ	0,12%	62			
			ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ	0,08%	42			
			ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΙ ΥΠΟΓΗΘΙΟΙ	0,02%	17			
ΕΛΠΙΣ 11	11		ΕΛΠΙΣ 7	6		ΕΛΠΙΣ 7	7	
ΣΥΝΔ. ΗΝ.ΠΑΡ. ΕΘΝΙΚΟΦΡΟΝΩΝ			ΣΥΝΑΥΑΣΜΟΣ ΛΑΙΚΩΝ			ΣΥΝΔ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΥ		
ΣΑΓΙΑΣ Ν ΒΑΣΙΛΕΩΣ			ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ			ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓ		
ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ			ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ Β.			ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ		
ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ Σ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ						ΓΕΡΟΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΧΙΑ		
ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ						ΔΙΓΓΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ*		
ΚΩΣΗΣ ΘΕΩΔΩΡΟΣ						ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ Β.		
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝΣ ΠΟΥΛΥΩΣ						(συνεκρίστηκε τον Κωνσταντίνου)		
ΣΩΤΗΡΙΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΟΣ								
ΣΥΝΑΥΑΣΜΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ			ΣΥΝΑΥΑΣΜΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ			ΣΥΝΑΥΑΣΜΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ		
ΖΑΙΜΗΣ ΦΩΚΙΩΝ			ΖΑΙΜΗΣ ΦΩΚΙΩΝ			ΖΑΙΜΗΣ ΦΩΚΙΩΝ		
ΣΥΝΔ. ΕΘΝ.ΠΟΛΙΤ.ΕΝΔΕΞΕΩΣ			ΣΥΝΔ Γ ΠΑΠΑΝΑΡΕΟΥ			ΣΥΝΔ ΕΘΝ ΠΡΟΟΔ ΕΝ ΚΕΝΤΡΟΥ		
ΠΑΠΑΝΑΡΕΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ			ΓΚΟΤΣΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ			ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ		
ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ			ΒΙΤΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΑΣΤ			ΦΩΤΗΛΑΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ		
ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ			ΣΥΝΔ ΜΕΤ ΕΘΝ ΑΝΑΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ					
			ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓ					
			αντικαταστάθηκε από					
			ΓΕΡΟΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟ ΑΧΙΑ.					
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ			ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ			ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ		
ΗΝΩΜΕΝΗ ΠΑΡΑΤΑΞΙΣ ΕΘΝΙΚΟΦΡΟΝΩΝ	55,12%		ΛΑΙΚΟΝ ΚΟΜΜΑ	18,80%		ΣΥΝΔ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΥ	36,53%	
ΕΘΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΝΔΕΞΙΣ	19,28%		ΚΟΜΜΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	17,24%		ΣΥΝΔ ΕΘΝ ΠΡΟΟΔ ΕΝΔΕΞΕΩΣ	23,49%	
ΚΟΜΜΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	14,39%		ΕΘΝΙΚΗ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΝΔΕΞΙΣ ΚΕΝΤΡΟΥ	16,44%		ΚΟΜΜΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	19,04%	
ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ	5,96%		ΚΟΜΜΑ Γ. ΠΑΠΑΝΑΡΕΟΥ	10,67%		ΛΑΙΚΟ ΚΟΜΜΑ	6,70%	
ΕΝΔΕΞΙΣ ΕΘΝΙΚΟΦΡΟΝΩΝ	2,94%		ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΙΣ	9,70%		ΕΝΙΛΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ	10,57%	
ΛΟΙΠΑ ΚΟΜΜΑΤΑ -ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟ	2,31%		ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΠΑΡΑΤΑΞΙΣ	8,15%		ΚΟΜΜΑ Γ. ΠΑΠΑΝΑΡΕΟΥ	2,10%	
			ΛΟΙΠΑ ΚΟΜΜΑΤΑ	19,00%		ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ ΕΡΓΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	1,23%	
	100,00%			100,00%		ΛΟΙΠΑ ΚΟΜΜΑΤΑ	0,34%	
							100,00%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.3.4.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1923-32				
16.12.1923	ΕΓΚΥΡΑ ΨΗΦ/ΤΙΑ 4.648		ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ	
ΕΚΛΕΧΘΗΚΑΝ : ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΛΟΥΚΑΣ ΣΟΛΙΩΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΤΣΙΜΠΙΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ			ΑΙΓΙΟΥ	ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
7.11.1926	ΕΓΚΥΡΑ ΨΗΦ/ΤΙΑ	% επί του συνόλου	ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ	
ΕΝΩΣΙΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	1.515	25,10%	ΑΙΓΙΟΥ	ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
ΛΑΙΚΟΝ ΚΟΜΜΑ	2.334	38,67%		
ΚΟΜΜΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟΦΡΟΝΩΝ	649	10,75%		
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ ΑΝΤΙΒΕΝΙΖΕΛΙΚΟΙ	436	7,22%		
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ	969	16,05%		
ΑΓΡΟΤΙΚΟΙ	133	2,20%		
	6.036	100,00%		
Σε επίπεδο επαρχίας ήταν υποψήφιοι οι	Ελαβαν			
Παναγιωτόπουλος Α. Λαϊκός	2.372			
Δημόπουλος Β Ιωάννης Ανεξαρτητων Προσφυγων	439			
Δημόπουλος Α Ιωάννης Λαϊκός	1.808			
Δρουλιάς Κων/νος Φιλελεύθερος	1.455			
Πολυχρονιάδης Δ Πολυχρόνης Φιλελεύθερος	1.009			
19.8.1928	ΕΓΚΥΡΑ ΨΗΦ/ΤΙΑ	% επί του συνόλου	ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ	
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ - ΛΑΙΚΟΣ	2.592	39,05%	ΑΙΓΙΟΥ	ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΑΔΗΣ ΔΙΟΜ. ΠΟΛΥΧΡ. - ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ	1.990	29,98%		
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Α ΛΟΥΚΑΣ - ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ	1.329	20,02%		
ΔΡΟΥΛΙΑΣ Α ΚΩΝ/ΝΟΣ- ΣΥΝΤ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ	637	9,60%		
ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ Α ΜΙΧΑΗΛ	90	1,36%		
ΣΥΝΟΛΟ	6.638			
25.9.1932	ΕΓΚΥΡΑ ΨΗΦ/ΤΙΑ	% επί του συνόλου	ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ	
ΣΥΝΔ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	1.160	17,46%	ΑΙΓΙΟΥ	ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
ΣΥΝΔ ΛΑΙΚΩΝ	2.907	43,76%		
ΣΥΝΔ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΩΝ	1.153	17,36%		
ΣΥΝΔ ΑΓΡΟΤ & ΕΡΓΑΤ ΚΟΜΜΑΤΟΣ	77	1,16%		
ΣΥΝΔ ΕΝΙΑΙΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ	115	1,73%		
ΣΥΝΔ ΣΥΝΤΗΡ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΩΝ (ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡ.)	1.182	17,79%		
ΣΥΝΔ ΣΟΣΙΑΛ ΕΡΓΑΤ ΔΙΕΘΝΟΥΣ (ΕΠΙΤΡΟΠΗ)	3	0,05%		
ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΙ (ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ)	46	0,69%		
ΣΥΝΟΛΟ	6.643			

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.3.5.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1933-36				
5.3.1933	ΕΓΚΥΡΑ ΨΗΦ/ΤΙΑ	% επί του συνόλου	ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ	
			ΑΙΓΙΟΥ	ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
ΓΚΟΦΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ - ΛΑΙΚΟΣ	3.422	50,99%	1.684	1.738
ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΑΔΗΣ ΔΙΟΜ. ΠΟΛΥΧΡ. - ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ	1.668	24,85%	879	789
ΚΑΛΟΤΥΧΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ - ΕΝΙΑΙΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ	85	1,27%	47	38
ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ - ΛΑΙΚΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ	226	3,37%	61	165
ΔΡΟΥΛΙΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ - ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟΣ	1.310	19,52%	531	779
ΣΥΝΟΛΟ	6.711		3.202	3.509
9.6.1935	ΕΓΚΥΡΑ ΨΗΦ/ΤΙΑ	% επί του συνόλου	ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ	
			ΑΙΓΙΟΥ	ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
ΣΥΝΔ ΣΥΜΠΡΑΤΟΝΤΩΝ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ	4.888	79,25%	2.130	2.758
ΣΥΝΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΙΑΙΩΝ ΒΑΣΙΛΟΦΡΟΝΩΝ	944	15,30%	586	358
ΣΥΝΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΙΑΙΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ	194	3,15%	176	18
ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ - ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΣ	125	2,03%	8	117
ΑΡΝΕΛΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ - ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΣ	17	0,28%	14	3
ΣΥΝΟΛΟ	6.168		2.914	3.254
26.1.1936	ΕΓΚΥΡΑ ΨΗΦ/ΤΙΑ	% επί του συνόλου	ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ	
			ΑΙΓΙΟΥ	ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
ΣΥΝΔ ΓΕΝΙΚΗΣ ΡΙΖΟΣΠ ΕΝΩΣΕΩΝ	1.536	20,32%	878	658
ΛΑΙΚΟ ΚΟΜΜΑ	2.297	30,39%	970	1.327
ΕΘΝΙΚΟ ΕΝΩΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ	765	10,12%	340	425
ΚΟΜΜΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	2.725	36,05%	1.356	1.369
ΠΑΛΛΑΔΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ	98	1,30%	68	30
ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟΜΑΡΞΙΣΤΙΚΟ	0	0,00%	0	0
ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΙ (ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ)	137	1,81%	7	130
ΣΥΝΟΛΟ	7.558		3.619	3.939

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.3.6.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ 1946-51				
31.3.1946	ΕΓΚΥΡΑ ΨΗΦ/ΤΙΑ	% επι του συνόλου	ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ	
			ΑΙΓΙΟΥ	ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
ΣΥΝΔ ΗΝΩΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΤΑΞ ΕΘΝΙΚΟΦΡΟΝΩΝ	4.984	73,20%	2.114	2.870
ΣΥΝΔ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ	1.250	18,36%	539	711
ΣΥΝΔ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	474	6,96%	161	313
ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΙ (ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ)	101	1,48%	13	88
ΣΥΝΟΛΟ	6.809		2.827	3.982
5.3.1950	ΕΓΚΥΡΑ ΨΗΦ/ΤΙΑ	% επι του συνόλου	ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ	
			ΑΙΓΙΟΥ	ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ	1.256	14,83%	282	974
ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΛΑΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ	2.283	26,96%	764	1.519
ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΜΕΤΩΠΙΟΥ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΑΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ	1.198	14,15%	409	789
ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	964	11,38%	216	748
ΚΟΜΜΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΤΑΞΕΩΣ	275	3,25%	197	78
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ	183	2,16%	39	144
ΕΘΝΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	712	8,41%	193	519
ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΑΓΡΟΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	623	7,36%	167	456
ΕΘΝΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΚΕΝΤΡΟΥ	584	6,90%	288	296
ΕΘΝΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ	255	3,01%	43	212
ΚΟΜΜΑ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ	3	0,04%	3	0
ΕΘΝΙΚΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΧΙΤΩΝ	89	1,05%	15	74
ΚΟΜΜΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΙΣΟΠΟΛΙΤΕΙΑΣ	1	0,01%	0	1
ΑΝΕΞ.ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ	32	0,38%	20	12
ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΙ ΥΠΟΨΗΦΙΟΙ	11	0,13%	5	6
ΣΥΝΟΛΟ	8.469	100,00%	2.641	5.828
9.9.1951	ΕΓΚΥΡΑ ΨΗΦ/ΤΙΑ	% επι του συνόλου	ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ	
			ΑΙΓΙΟΥ	ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
42.827 κάτοικοι				
ΣΥΝΔ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΥ	4.778	53,01%	1.801	2.977
ΣΥΝΔ ΕΘΝ ΠΡΟΟΔ ΕΝΩΣΕΩΣ ΚΕΝΤΡΟΥ	1.546	17,15%	754	792
ΚΟΜΜΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	1.505	16,70%	324	1.181
ΛΑΙΚΟ ΚΟΜΜΑ	704	7,81%	237	467
ΚΟΜΜΑ ΕΝΙΑΙΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ	246	2,73%	171	75
ΚΟΜΜΑ Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ	234	2,60%	45	189
ΣΥΝΟΛΟ	9.013	100,00%	3.332	5.681